

RISIKO & SKYLD
i erstatningspraxis
af
Jørgen Trolle

2. reviderede og forøgede udgave

KØBENHAVN
G·E·C GADS FORLAG

1969

© G. E. C. Gads Forlag, 1969

Typografi ved Erik Ellegaard Frederiksen

Trykt i Fr. Bagges kgl. Hofbogtrykkeri, København

*Københavns Universitet
i taknemmelighed
tilegnet*

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	<i>side</i> 1
I INDLEDENDE BEMÆRKNINGER	3
Culpareglen idag; Lassen, Ussing, p 3 – Historie; Ørsted, p 6 – Larsen, p 8 – Scheel, p 9 – Bornemann, p 10 – Gram, p 12 – Goos, p 15 – Bentzon, p 17 – Kritiske bemærkninger, p 17 – Udviklingen siden ca. 1914, p 20 – Fremstillingens hensigt, p 26 – Dens plan, p 29.	
II DET NABORETLIGE ANSVAR VED FABRIKSDRIFT O. L.	32
Historie og diskussion, p 32 – Retsstridighedsspørgsmålet, p 33 – Praxis, p 38.	
III ANSVARET FOR FAST EJENDOM	41
1. <i>Udgravninger</i>	
A. Udgravninger til bygninger og ledninger p 41 – 1. Manglende culpa, p 42 – 2. Ansvar for culpa, p 43 – 3. Streng culpabedømmelse, p 43 – 4. Objektivt ansvar, p 44 – 5. Sprængning af ledninger, p 45 – B. Vejudgravninger og hæftelse for entreprenører, p 47 – 1. Arbejderes tilskadekomst, p 48 – 2. Trediemand, p 48 – 3. Skade på naboejendom, p 48 – a. Kommuner, p 49 – b. Private, p 50 – c. Særligt slet funderede bygninger, p 51.	
2. <i>Opførelse og nedrivning af bygninger</i>	
A. Skade på naboejendom, p 54 – B. Arbejdere og trediemænd, p 55 – C. Stilladser, spil og hejseværker, p 57 – D. Hæftelse når byggeri nylig er fuldført, p 62.	
3. <i>Ansaret for bygninger</i>	
I. Nedstyrtning af bygningsdele, p 64 – A. Skorstene, p 65 – B. Tage, p 65 – C. Altaner, p 66 – D. Gesimser, p 66 – E. Luger, p 66 – F. Vinduer, p 66 – G. Is og sne, p 68 – II. Etageadskillelser, p 69 – III. Skader i huse, p 69 – A. Trap-	

per, p 69 – 1. Kældertrapper, p 70 – 2. Hoved- og køkken- trapper, p 70 – B. Kældere og lofter, p 72 – C. Butiks- og la- gerrum, p 73 – IV. Installationer, p 74 – A. Til vand, p 74 – 1. Åbne haner, p 74 – 2. Radiatorer, p 74 – 3. Andre uheld, p 74 – 4. Afløbsforhold, p 75 – 5. Svamp, p 75 – B. Elek- triske installationer, p 75 – C. Fyringsanlæg, p 76 – D. Andre installationer, p 77 – E. Andre mangler, p 79 – F. Elevatore, p 79.	
<i>Det hvide hus, det grå hus og det sorte hus</i>	82
<i>4. Hoteller o. l.</i>	84
I. Hoteller og restauranter, p 84 – 1. Restaurationslokaler, p 85 – 2. Trapper og gange, p 85 – 3. Almindelig indret- ning, p 86 – 4. Fortove og gårdspladser, p 86 – 5. Skade voldt af gæster, p 86 – II. Hospitaller, p 87 – III. Teatre, p 88 – IV. Badeanstalter, p 88 – V. Detentionslokaler, p 89.	
<i>5. Regulering af vandløb</i>	89
<i>6. Andre skader voldt af fast ejendom</i>	91
IV ANSVAR FOR FÆRDSSELSBANER	92
<i>1. Glideskader</i>	93
I. Glatte fortove i byer, p 95 – II. Trapper, p 98 – III. Gårdspladser, p 98 – IV. Kørebaner, p 99 – V. På landet, p 100.	
<i>2. Fortove og gader</i>	101
I. Glathed, p 101 – II. Dæksler, riste o. l., p 102 – III. Al- mindelige indretninger, p 105 – IV. Færdselsfyr og lyskur- ve, p 106.	
<i>3. Veje</i>	107
I. Udgravninger, p 107 – II. Tilstand, p 108 – A. Vejrlig o. l., p 109 – B. Glathed, p 111 – C. Røg, p 113 – D. Huller, p 114 – E. Dæksler, p 115 – F. Reparationer, p 115 – 1. Vej »lånt« under reparation, p 116 – 2. Udgravninger og	

afspærringer, p 116 – 3. Efterladte vejmaterialer, p 119 – 4. Damptrømler, p 120 – 5. Efter reparations foretagelse, p 121 – G. Privates tabte ting og boldspil, p 121 – III. Private veje, p 122.

4. *Broer* 123

1. Som vejforlængelser, p 123 – 2. Broer over sejløb, p 125 – 3. Materiel og maskineri, p 125.

5. *Havne* 127

1. Gravning, p 128 – 2. Gader, p 128 – 3. Sejlløbet, p 128 – 4. Belysning, p 128 – 5. Afmærkning, p 129 – 6. Anbringelse af skibe, p 129 – 7. Teknisk materiel, p 129.

V ANSVAR I VISSE VIRKSOMHEDER 130

1. *Fabrikker og explosioner* 130

I. Fabriksvirksomhed, p 131 – 1. Skade på arbejdere, p 131 – 2. På trediemand, p 134 – II. Explosioner, p 135.

2. *Hospitalers, frisørers og massørers behandling af personer med apparater* 144

I. Hospitaler, klinikker og læger, p 145 – 1. Instrumenter, p 145 – 2. Varmedunke, p 147 – 3. Røntgenbehandling, p 147 – 4. Medicin, p 148 – 5. Smittefare, p 148 – a. Patienter smittes af personalet, p 148 – b. Personale og værnepligtige smittes, p 153 – II. Massørers lysbehandling, p 153 – III. Hårbehandling hos frisører, p 153.

3. *Forlystelser og handlinger i kådhed* 154

Fyrværkeri, p 155 – Skydning, p 156 – Karruseller, p 157 – Luftgynge, p 157 – Festtribune, p 157 – Dirt-track løb, p 158 – Ishockey, p 159 – Zoologisk have, p 159 – Kådhed, p 160.

VI ANSVAR FOR TING 164

1. *Motorkøretøjers materiel* 165

2. Hestekøretøjer	166
I. Ansvar for materiel, p 166 – II. Kørselsskader, p 168.	
3. Cyklers materiel	173
4. Kraner	174
Om ansvaret i almindelighed, p 174 – Særligt om udsigtsforhold, p 176 – Forsikringsaftalelovens § 25, p 177.	
5. Maskiner	177
Mangelfuld afskærmning, p 178 – Andre mangler, p 180 – Fejl ved brug eller instruktion, p 181.	
6. Våben	182
Ældre ret, p 183 – I. Skydevåben – A. Voxnes ansvar, p 185 – B. Børns ansvar, p 191 – II. Skarpe våben – A. Voxnes ansvar, p 192 – B. Børns ansvar – 1. Bue og pil, p 194 – 2. Slangebøsser, p 194 – 3. Spyd, p 195 – 4. Håndvåben, p 197 – III. Opsummering, p 198.	
7. Sprængstoffer og sprængninger	199
I. Opbevaring, p 199 – II. Sprængninger, p 200 – III. Afbrænding, p 201.	
8. Syre, benzin o. l.	202
1. Syre, p 202 – 2. Lud, p 204 – 3. Benzin o. l., p 205.	
9. Gift	206
10. Skibe	207
I. Påsejling, p 207 – II. Bugsering, p 207 – III. Vrag, p 207 – IV. Materiel, p 208 – A. Fortøjninger og ankre, p 208 – B. Maskiner, kraner, spil, p 209 – C. Skibets indretning, p 210 – Luger og landgangbroer, p 210 – Dæk, gulve, trapper, broer, p 211 – D. Tilskadekomst ved manøvrering, p 211.	
11. Ting i husholdninger	212

Indholdsfortegnelse

XI

12. <i>Andre ting</i>	212
I. I almindelighed, p 213 – II. Særlig om væltning af ting, p 214.	
13. <i>Brugerens ansvar for lånte, lejede og købte ting</i>	215
I. Lånte og lejede ting, p 216 – II. Solgte og reparerede ting, p 219.	
VII OMKRING D.L. 3-19-2 SAMT VISSE ENTREPRENØR- OG FORVARINGSFORHOLD	222
1. <i>Budcentraler</i>	225
I. Indenfor kontrakt, p 226 – Penge, p 226 – Varer, p 226 – Fragtmænd, dragere og hoteller, p 226 – II. Udenfor kontrakt, p 226.	
2. <i>Vognmænd</i>	227
I. Indenfor kontrakt, p 227 – II. Udenfor kontrakt, p 227.	
3. <i>Mekanikeres og hotellers ansvar for biler</i>	228
I. Mekanikere, p 228 – A. Kørsel indenfor værkstedet – 1. Kaskoskade, p 229 – Ansvarsskade, p 229 – B. Afhentning, udbringning og prøvekørsel – 1. Kaskoskade, p 229 – 2. Skade på trediemand, p 230 – C. Ureglementerede fornøjelsesture, p 233 – D. Autoforhandlere, p 235 – II. Hoteller – 1. Kaskoskader, p 235 – 2. Ansvarsskader, p 237 – 3. Uautoriseret kørsel, p 238.	
4. <i>Afgrænsningen af ansvaret efter D.L. 3-19-2</i>	240
I. Betydningen af, at skaden voldes med husbondens ting, p 240 – II. Hvornår begynder tjenesten?, p 242 – III. I arbejdstiden, p 206 – A. Private småærinder, p 243 – B. Handler mod given ordre, p 244 – C. Handlinger i kådhed, p 245 – D. Abnorme handlinger, p 245 – E. Spirituspåvirkethed, p 246 – F. Tjenerens spisning, drikning og rygning, p 247 – IV. Ansvar for soldater, p 247.	

	<i>5. Ansvaret for lånt personale</i>	248
	Almindelig drøftelse, p 248 – Interessen, befalingsmyndigheden og sagkundskaben, p 250 – Bugsering, p 250 – Kraner, p 251 – Mere underordnet personale, p 253 – Andre tilfælde, p 255.	
VIII	SPORT OG SELSKABELIGT SAMVÆR	258
	1. Sport, p 258 – Jagt, p 261 – 2. Selskabeligt samvær, p 262 – 3. Hjælpsomhed, p 264.	
IX	DET LOVBESTEMTE OBJEKTIVE ANSVAR	265
	<i>1. Jernbaneansvaret</i>	265
	I. Det almindelige jernbaneansvar, p 265 – A. »Jernbane-drift« – 1. Rangering, p 266 – 2. Materielsvigt, p 266 – 3. Sporene, p 267 – 4. Læsning af vogne, p 267 – 5. Op- og nedstigning, p 268 – 6. Tilfældig igangsætning af vogne, p 268 – 7. Perron'er, ventesale, trapper, p 268 – 8. Andre skader, p 268 – B. Culpaansvaret når egen skyld foreligger, p 271 – 1. Materielsvigt, p 271 – 2. Overkørsler og deres oversigtsforhold, p 271 – 3. Selve kørslen, p 272 – 4.-5. Andre tilfælde, p 272 – C. Kritiske bemærkninger, p 273 – II. Gnistskader, p 275 – A. Forårsagelse og omfanget af erstatningspligt, p 275 – B. Egen skyld, p 277 – C. Mergelbaner og roetog, p 277.	
	<i>2. Luftfartøjer</i>	277
X	SÆRLIGT OM DYR	279
	<i>1. Kreaturer</i>	279
	A. D.L. 6-10-2, p 280 – 1. Hvilke dyr?, p 280 – 2. Løsgående, p 281 – a. I almindelighed, p 281 – b. Relativiteten overfor ejerens tjenere, p 282 – 3. »Bide, stange, slå«, p 285 – 4. Skaden, p 286 – 5. »Iboende drift«, p 287 – 6. Ansvarssubjektet, p 287 – 7. Egen skyld, p 288 – B. D.L. 6-10-5, p 288 – 1. Hvilke dyr?, p 288 – 2. Løsgående kræ-	

ves ikke, p 288 – »Gæste- og værtsdyr«, p 288 – 3. »Dræber«, p 289 – 4. Brugeren, p 290 – 5. Halv erstatning, p 290 – C. Om forsikringsaftalelovens § 25, p 290 – Bevisbyrden, p 290 – Almindelige betragtninger, p 291.

2. *Hunde* 292

I. Løsgående i lovene af 1889 og 1925 og sagesløs i loven af 1937, p 293 – 1. I pleje, p 294 – 2. Gå tur, p 294 – 3. Funktionærer hos ejeren, p 294 – 4. Andre tjenere, p 295 – 5.-6. Fremmede og gæster, p 295 – 7. Klappe hunde, p 296 – II. Skaden, p 296 – 1. På dyr, p 296 – 2. På person, p 297 – 3. På ting, p 298 – III. Bevisbyrden, p 298 – IV. Den erstatningspligtige, p 298 – V. Regres, p 300 – VI. Hundeslagsmål, p 300 – VII. Egen skyld, p 302.

3. *Vilde dyr* 303

1. I almindelighed, p 303 – 2. Specielt om tyvagtige skader, p 305.

4. *Bier* 306

XI BØRN OG SKOLER 308

1. *Børns ansvar og ansvaret for børn* 308

Ældre ret, p 308 – Forrige århundrede og tiden før myndighedsloven, p 310 – Myndighedsloven. Den populære opfattelse og den juridiske, p 311 – Forældrenes ansvar bedømmes mildt, p 313 – II. Børnenes ansvar, den nedre aldersgrænse, p 314 – Frifindelse, p 318 – 1. Sager, hvor voxne frifindes, p 318 – 2. Meget små børn og deres forældre, p 320 – 3. Selvforsvar, p 322 – 4. Manglende udvikling og forståelse, p 323 – 5. Egen skyld, p 324 – Resumé, diskussion og kritik, p 325.

2. *Skoler o. l.* 332

I. Trediemænds tilskadekomst, p 333 – II. Elevers tilskadekomst, p 333 – 1. På legepladsen, p 333 – 2. Gymnastik, p 335 – 3. Sport, p 335 – 4. Andre sager, p 336 – III. Skolers ansvar for elevers skadeforvoldelse, p 337 – IV. Sær-

ligt om børnehjem, p 337 – 1. Indretning, p 337 – 2. Elevernes skadetilføjelse på hinanden, p 338 – 3. Elevernes skadetilføjelse på trediemands ting, p 338 – Sammenfatning, p 339.

XII	UVIDENSKABELIGT MELLEMSPIG	341
	En praktiker ser på landskabslovene	341
	Intermezzo, fra Elysium	350
XIII	SAMMENFATNING OG AFSLUTNING VEDRØRENDE DET POSITIVE ANSVAR	359
	1. <i>Sammenfattende bemærkninger</i>	359
	I. Det billede, praksis giver, p 359 – II. Nærmere konstruktive betragtninger, p 363 – A. Fabriksdrift, p 368 – B. Udgravninger, p 368 – C. Ansvar for bygninger, p 368 – D. Veje og gader, p 369 – E. Skade voldt af ting, p 370 – F. Udøvelse af virksomhed, p 372 – G. Dyr, p 373.	
	2. <i>Skærpet ansvar og tjeneres personlige hæftelse</i>	376
	I. Almindelige overvejelser, p 376 – II. Positiv ret, 382 – 1. Sømandsloven, p 382 – 2. Forsikringsaftalelovens § 25 – 3. Motoransvaret, p 384 – Retspraxis, p 384.	
	3. <i>Forsikringsaftalelovens § 25</i>	387
	I. Bygningsansvaret, p 389 – II. Veje og gader, p 390 – III. Skade voldt af ting, p 392 – IV. Mekanikere og hotel-ejere, p 394 – V. Dyr, p 394 – VI. Forældre og børn, p 397 – VII. Om skadesforsikring og ansvarsforsikring, p 398.	
XIV	DET NEGATIVE ANSVAR – NEDSÆTTELSE ELLER BORTFALD AF ERSTATNINGEN	405
	1. <i>Adækvansfiguren</i>	405
	Chock, p 406 – Kådhed, p 407 – Nyt ægteskab, p 409.	
	2. <i>Egen skyld og identifikation</i>	411
	I. Indledning, p 410 – II. Kritik af gældende lære, p 411	

– III. Forskellige egen skylds situationer, p 412 – A. Culpa ctr. culpa, p 413 – B. Culpa ctr. præsumptionsansvar, p 421 – C. Culpa ctr. objektivt ansvar, p 422 – D. Præsumptionsansvar ctr. culpa, p 422 – E. Begge har præsumptionsansvar, p 423 – F. Præsumptionsansvar ctr. objektivt ansvar, p 423 – G. Objektivt ansvar ctr. culpa, p 424 – H. Objektivt ansvar ctr. præsumptionsansvar, p 424 – J. Objektivt ansvar ctr. objektivt ansvar, p 425 – Identifikation, p 425.

3. *Accept af risikoen* 428

4. *Skadelidtes egen risiko for sårbare/kostbare ting* 433

A. I kontrakt, p 433 – 1. »Fuldvoksnet« kontraktsforhold, p 433 – 2. Kontraktsforholdet lille, p 435 – 3. Opbevarings- og transportforhold, p 437 – a. Hoteller, p 437 – b. Kiosker, p 438 – c. Dragerforeninger og budcentraler, p 438 – B. Udenfor kontrakt, p 442 – 1. Naboforhold, p 442 – 2. Skrøbelige personer, p 443 – 3. Frimærkedommen, p 443 – 4. Pelsdyrfarme, p 445 – 5. Ørreder, p 449 – 6. Nedsat erstatning, p 451 – 7. Specielle biltyper og jet-fly, p 453 – 8. Lægeansvaret, p 454 – 9. Sandfygning, p 454.

xv SLUTNING 460

SAGREGISTER 466

FORORD TIL I. UDGAVE

Denne bog er skrevet af en praktiker, som gennem en årrække har haft en følelse af, at der i erstatningsretten i væsentligt omfang gør sig risikobetragtninger gældende ved siden af de gængse culpabetragtninger. Bogen tilsigter i første række at undersøge, i hvilket omfang den i teorien docerede almindelige erstatningsregel svarer til den retlige virkelighed idag, eller om der sker en objektivisering af ansvaret. Samtidig med at dette formål er forfulgt, er stoffet imidlertid søgt ordnet og behandlet, således at bogen kan benyttes som en art håndbog ved behandlingen af erstatningssager.

Den omstændighed, at dette er en praktikers bog om praxis, har bevirket, at der ikke i det omfang, forfatteren kunde have ønsket, findes referater af og henvisninger til den omfattende erstatningsretlige litteratur eller fremmed ret. Med den tid, en med andre opgaver beskæftiget jurist har til rådighed til et arbejde af den foreliggende art, har dette ikke været muligt. Den interesserede henvises derfor herom til de gældende fremstillinger. Referatet af domspraxis og gengivelsen af denne kan muligt til tider være noget sammentrængt; dette skyldes ønsket om ikke at gøre bogen altfor stor.

For bistand ved udarbejdelsen af sagregister og ved efterkontrol af domscitater takker jeg stud. jur. Eskil Trolle og stud. jur. Stig Werdelin.

Gentofte, februar 1960

JØRGEN TROLLE

FORORD TIL II. UDGAVE

I den her foreliggende 2. udgave er domspraxis ført a jour, der er sket enkelte tilføjelser og de sidste afsnit i det afsluttende kapitel er omarbejdet i lys af meninger, jeg efter første udgave er kommet til.

Om behandlingen af den erstatningsretlige litteratur gælder det samme, som er anført med hensyn til første udgave.

For bistand ved udarbejdelsen af sagregister takker jeg stud. jur. Michael Christiansen og stud. jur. Ditlev Tamm.

Gentofte, september 1969

JØRGEN TROLLE

1 : Indledende bemærkninger

Den, der gennem længere tid i praxis har beskæftiget sig en del med retssager og navnlig med erstatningssager, henfalder af og til, når den enkelte sag er færdigbehandlet, til overvejelser om, hvilke momenter, det er, der som afgørende spiller ind ved domstolenes vurdering af ansvarssituationerne. Går man til de gældende fremstillinger, får man at vide, at det er den almindelige antagelse i dansk ret, at vor hovederstatningsregel er culpareglen: »Der er ikke tvivl om,« siger *Ussing* i *Skyld og Skade*¹, »at dansk Ret i Nutiden anerkender en almindelig Erstatningsregel, der i Hovedsagen svarer til den, der er anerkendt i de fleste Lande (»Culpareglen«). Det samme siger *Lassen*²: »Medens det i forskellige ældre Retsforfatninger, ogsaa den danske, har været Reglen, at ogsaa det hændelige Retsbrud forpligtede til Erstatning, er det nu den almindelige Regel, at kun det forsætlige og uagtsomme Retsbrud har denne Virkning,« og det tilføjes, at »Sætningen staar fast i dansk Praxis.« Sætningen har også, udtaler *Ussing* i erstatningsretten³, støtte lovgivningen⁴. Siden Ørsteds tid har dette været den almindelige opfattelse blandt forfatterne⁵ – bortset fra en enkelt, der hævdede en opfattelse, der lå nærmere ved de ældre forfatters⁶.

I sin nærmere udformning betyder reglen, »at kun Handlinger, der er subjektivt dadelværdige, paadrager Ansvar⁷,« nemlig når der er »tilsidesat den Agtpaagivenhed, som en med normale Evner udrustet

1. 1914, p 447.

2. Alm. Del 1917, p 266 f. Norsk Ret: Øvergaard: Norsk Erstatningsret, Oslo, 1951, p 54.

3. 2. udg., 1947, p 8-9.

4. Jfr. også Lassen, p 240.

5. *Ussing*: *Skyld og Skade*, p 447 i noten, Lassen, p 241, note 4.

6. I. E. Larsen: *Samlede Skrifter*, 2. afd., 2. bd., §§ 172 ff og *Privatretlige Foredrag* II, 1858, p 346.

7. Lassen: p 241.

og med det paagældende Forhold erfaren, fornuftig og hæderlig Mand, kunde og vilde udvise i den paagældende Situation.⁸ Eller som Ussing siger⁹, der kræves »saa megen Opmærksomhed, som almindelige Mennesker plejer at anvende i saadanne Forhold.« Der kræves ikke nogen extraordinær agtpågivenhed af folk, thi – som Ussing videre udtrykker det¹⁰ – »Ansaret bør imidlertid ikke engang gennemføres overalt, hvor den handlende med den højeste Grad af Opmærksomhed kunde have indset, at Handlingen var uønskelig. Det vilde ikke være muligt at presse det store Flertal af Mennesker til i alle Livsforhold at anvende den højeste Grad af Opmærksomhed. – Iøvrigt vilde det heller ikke være ønskeligt, at gøre Livet saa byrdefuldt, som det derved vilde blive.« Denne tanke er ikke ny; den genfindes hos Ørsted¹¹, der udtrykker det samme således: »idet man ikke kan fordre den højeste i sig selv mulige Agtpaagivenhed, men kun den, der kan vises, uden at forbitre Livet ved uafbrudt ængstelig Spænding, og som kan bestaae med de mangfoldige forskellige Gjenstande, mellem hvilke Mennesket i det daglige Liv har at dele sin Opmærksomhed.« – Ved det første fornyede bekendtskab med denne for jurister gammelkendte sætning nikker man bifaldende og kommer uvilkårligt til at tænke på den hellige Augustin, der sammenlignede den menneskelige sjæl med en buestreg: ligesom denne ikke kan tåle altid at være spændt, således kan hin ikke stadig beskæftige sig med contemplation; derfor anbefalede den gode mand en moderat hengivelse til dobbel (men ikke hasardspil).

Den nævnte sætning er ikke et mindre betydningsfuldt tillæg til culpareglen, men den er en hovedregel, en nærmere udformning og præcision af den principielle tanke. Den er udtryk for *skyldprincippet*: Uden skyld, ingen erstatning. Den har endvidere nøje sammenhæng med præventionshensynet, som er en af de bærende grundpiller for den gældende lære; thi sætningen siger, hvilken grad af påpasse-

8. Lassen, p 269.

9. Erstatningsret, p 69.

10. p 68-69.

11. Nyt juridisk Arkiv, bd.20, 1818, p 149, jfr. også Eunomia II, 1817, p 204-05 og Håndbogen V, 1832, p 12.

lighed, man kan vente at opnå gennem erstatningsreglerne, ligesom den opstiller, hvad der er ønskeligt at opnå.

Men de citerede udtalelser er ikke blot i sig selv udtryk for skyldprincippet; de deducerer fra det: Uden subjektiv skyld, ingen erstatning. Dette er postulatet, det givne: Dette postulat fortæller imidlertid ikke, hvorfor *ansvaret* – eller *erstatningsrisikoen* – skal være betinget af skyld i subjektiv mening.

Den næste overvejelse, der melder sig efter fornyet eftertanke, er, at det af og til kan være rigtigt at prøve på at se på hævdevundne sætninger med nye øjne – at søge at forestille sig, at man aldrig havde mødt dem før og stille sig det spørgsmål, hvilken reaktion de vilde fremkalde, hvis man første gang så dem i en moden alder. Svaret må vist blive, at det er *skepsis*, der melder sig. Skepsis er vist det, de anførte sætninger vilde vække hos den, der så dem første gang. De minder betænkeligt om de eventyr, der fortælles de små, og hvor det altid går den gode godt, når han opfører sig rigtigt, og den onde slet. Livets hårde realiteter, at selv den gode kan komme i risiko og lide tab, er det forbeholdt en modnere alder og en mere udviklet forståelse at stifte bekendtskab med og fatte. Derfor vilde den ældre og erfarne, der første gang fik culpælæren forkyndt, måske spørge, om det virkelig er tilfældet, at det nogetsteds i livet går til som beskrevet. Og efter yderligere overvejelser vilde han mulig komme i tvivl, om det nu også vilde være praktisk, at det gik sådan til, og om livets reelle problemer virkelig kunde løses ved en så enkel og enfoldig sætning.

Da sætningen imidlertid er almindelig anerkendt og har lang tradition bag sig, kunde det måske lønne sig for den skeptiske at kaste et blik tilbage i tiden for at undersøge dens oprindelse i dansk ret.

For ikke her at komme ind på en altfor langt tilbagegående historisk udredning skal det ganske kort bemærkes, at i tidligere tid – under landskabslovene – var der ansvar for hændelig skade, og D.L. hjemlede ikke et culpaansvar¹². I tiden før Ørsted hævdede forfatterne ansvar for al skade, der var forårsaget af selvvirksomhed eller ved selvvirket handling, men det var uklart, hvad der nærmere lå

12. Ussing: Skyld og Skade, p 449 f. Men tvivlende med hensyn til gammel germansk ret, Øvergaard, p 5 f.

heri, og hvorvidt ansvaret rakte¹³. Om den siden da stedfundne udvikling i teorien er det ikke tanken her at give nærmere redegørelse, da den følgende undersøgelse i hovedsagen tilsigter at være en praktikers bemærkninger om retspraxis. For at give en vis orientering kan det dog være rigtigt i ganske korte træk at skitsere tidligere forfatteres syn på erstatningsreglerne.

Ørsted var den, der først docerede culpa-reglen, omtrent som den er idag. Det skete¹⁴ i afhandlingen fra 1818 i *Nyt juridisk Arkiv*, bd.20. p 183-90 og bd.22, p 115-90. På denne afhandling bygger også hans bemærkninger fra 1832 i håndbogens 5.bd.¹⁵ I den nævnte afhandling opstiller han for det første den betingelse for erstatningens idømmelse – som han siger ganske er forbigået af tidligere lovkyndige bl.a. *Hurtigkarl* – at den skadeforvoldende Handling skal være *retsstridig*, idet Ørsted – ganske vist fra den ikke materielle skadeforvoldelses Omraade – siger: »Hvor urimeligt, at en Dommer, der, ved en retfærdig Dom... skadede nogen, da skulde give Erstatning ...¹⁵« Dernæst kræver han, at gerningsmanden skal være *tilregnelig*. Han vender sig imod den af mange antagne lære, at også utilregnelige skulde være erstatningspligtige. Han kender ikke nogen »endog tilsyneladende Grund« for en sådan mening. Det er ikke nok til at stifte ret til erstatning, at nogen har lidt skade; der må være nogen, som denne skade kan tilregnes. »En Rasendes Foretagender er nu ligesaavel Naturvirkninger som min Boepæls Antændelse ved en Lynstraale.« Når det af andre anføres, at det for retssikkerheden er bedre, at den sindssyge erstatter den skade, han volder, end at enhver uvedkommende bærer følgerne af hans sindstilstand »skønnes (det) slet ikke, hvad der vindes ved hiin Grundsætning. Det er klart, at ingen Skade afværges derved, at den Rasende skal erstatte Følgerne af sin Gjerning. Det, hans blinde Drifter tilskynder ham at gjøre, skeer ligefuldt; og her er blot Spørgsmaal om at vælte det Tab, som saaledes, ved en blind Naturkraft er paaført een, fra denne og paa

13. Ussing: Skyld og Skade, p 447 i noten.

14. Efter at nogle bemærkninger var gjort i *Eunomia* II anførte sted.

15. p 4 ff.

16. *Nyt juridisk Arkiv*, bd.20, p 124 ff.

det Individ, der var Redskab i Naturens Haand¹⁷.« Det er rene naturretlige betragtninger. De stemmer ganske overens med *I. F. W. Schlegels*: »Er Skaden skeet ved en ufrie Gjerning, kan den ikke ansees som Fornærmelse, men maa i Henseende til den Beskadigede betragtes som ulykkelig Hændelse, og af ham sættes i Classe med dem, der er en Virkning af Naturbegivenheder, som Storm, Lynild, Jordskielv, Vulkaners Udbrud o.s.v., hvoraf flyder, at al Ret til at paa-staae Skades Erstatning da bortfalder. Naar altsaa de Borgerlige Love tillægges een Erstatning for Skade, der skeer af livløse Ting, Creature, smaa Børn, Galne o.s.v., er det udenfor Naturens Ret, undtagen forsaavidt Skaden kan ansees som Virkning af Eierens eller Huusherrens Skiødesløshed.«

Selvom Ørsteds her anførte sætning således synes hentet fra Naturretten, som ingen vel vil vedkende sig idag, giver den indirekte et vist udtryk for præventionshensynet som det bærende, og virker næppe synderlig overbevisende. 14 år senere må Ørsted da også afsvække den noget i håndbogen¹⁸. Det sagte gentages ganske vist, men det erkendes, at den bestridte opfattelse vedrørende sindssyges handlinger synes at have »nogen naturlig Følelse for sig.« Dog finder han ikke, at den er understøttet med nogen så tilstrækkelig retsgrund, at den uden udtrykkelig lovhjemmel kan antages.

Derefter udvikler Ørsted videre²⁰, at en skadeforvoldelse er tilregnelig, når den er enten forsætlig eller uagtsomt forvoldt (når der foreligger enten dolus eller culpa), og at der med hensyn til agtpågivenheden ikke bør kræves andet og mere end ovenfor angivet, idet dog disse krav navnlig i kontraktsforhold kan variere noget efter forholdets nærmere art.

Når disse betingelser, at handlingen er retsstridig og tilregnelig, er opfyldt, er der krav på erstatning for økonomisk tab, i visse tilfælde tillige ifølge loven for svie og smerte etc. I tilfælde af, at nogen er

17. p 126 ff.

18. Naturretten, København, 1798, bd. I, p 252.

19. V, p 19 ff.

20. p 142 ff.

blevet dræbt, kan der, stadig efter Ørsted, ikke kræves erstatning for tab af forsørger, idet dette tab er for ubestemt, men derimod godt af et livsforsikringsselskab eller den, som må udrede pension til enken²¹.

*J. E. Larsen*²², der af Lassen og Ussing anføres som den eneste forfatter i det 19. århundrede, der ikke anerkender culpapreglen, opstiller som en første betingelse for erstatningspligt, at der må være påført en skade, som overhovedet kan være genstand for erstatning. Denne skade må endvidere stå »i et saadant Forhold til et andet Retssubjekts Selvvirksomhed, at den kan betragtes som en følge af denne, dog saaledes, at det ikke blot er den positive Virksomhed, men ogsaa den negative eller Undladelsen af en skyldig Virksomhed, der kan begrunde Erstatningspligten.« Erstatning kan dog ikke – ligesålidt som når skaden er påført af lynilden – kræves af nogen, som ved udvortes uimodståelig magt er blevet tvunget til at bevirke en beskadigelse (*actio coacta*). Videre må efter Larsen beskadigelsen derhos »være retsstridig baade som Virksomhed og som Virkning,« hvilket f.ex. ikke er tilfældet, når der foreligger nødværge eller samtykke. Erstatningsbetingelserne er endvidere ikke opfyldt, når den bevirkede skade i sig selv er retsstridig, men virksomheden, hvorved den er påført, er lovlig og tilladelig, såsom når nogen ved udøvelsen af en lovlig virksomhed er kommet til at tilføje en anden skade mod sin vilje, og »uden at han har ladet det mangle på den Forsigtighed og Agtsomhed, som efter Forholdets Natur i det givne Tilfælde rettelig kunde fordres.« Larsen udfører dette nærmere således, at han opstiller 3 grupper af handlinger. For det første sådanne, som er aldeles lovlige og tilladelige. For denne art handlinger vil erstatningspligt kun kunne pådrages, hvis den handlende enten har misbrugt handlingen til forsætlig at skade eller ved dens udførelse har handlet uagtsomt, således at der altså var »et tiltrædende subjektivt Moment, nemlig at der i det mindste er tilregnelig Uagtsomhed.« Som den næste gruppe nævner Larsen foretagender, der vel ikke er skade-

21. Bd.22, p 147 f.o., jfr. *Eunomia* III, p 262-66 og *Håndbogen* V, p 51.

22. *Privatrethlige Foredrag* II, 1858, p 346 ff.

lige eller utilladelige, men dog kan bevirke skade, og derhos i sig selv er unyttige og unødvendige. Som eksempel nævnes D.L. 6-10-4 og 6-11-4, der handler henholdsvis om opfodring af vilde dyr og det tilfælde, at »nogen skyder eller kaster over Hus, Skib, Plankeværk, eller nogen slig unødigt Gierning gjør.« Den, der indlader sig på sligt, må i almindelighed »indestå« for den skade, der derved bevirkes, selvom han iøvrigt ved foretagelsen måtte have iagttaget den største forsigtighed. Den tredje gruppe er foretagender, som ligefrem går ud på uretmæssig skadestilføjelse. Her kan handlingens tilregnelighed ikke anses som en nødvendig erstatningsbetingelse. – Derefter udvikles det, at voxne personer hæfter for forsæt (dolus) og uagtsamhed (culpa), og Ørstedes bemærkning om, at man ikke kan kræve den mest spændte agtpågivenhed, gentages. Heraf følger igen, at den samme grad af agtpågivenhed ikke kan fordres i alle forhold. Er den krævende grad af forsigtighed til stede, er skaden hændelig – det er »våde« – og der er ikke erstatningspligt. – Til sidst tilføjer Larsen, at hvis et ellers fornuftigt menneske momentant berøves fornuftens brug, må det bero på en nærmere bedømmelse af forholdets hele beskaffenhed, om han er erstatningspligtig eller ej. Den, der handler i drukkenskab, vil således ikke slippe for ansvar, men det modsatte må antagelig gælde den, der går i søvne. Egentlig afsindige bør derimod efter Larsen betale erstatning.

Det er overordentlig vanskeligt at se, hvorfor *Larsen af Lassen og Ussing*²³ anføres som en forfatter, der ikke anerkender culpareglen. Den praktiske forskel mellem Larsens lære og de andre forfattere er ikke dybtgående, selvom den, som det følgende kort skal vise, af samtidige har været følt sådan. Det må ganske vist erkendes, at Larsen bruger ordet »selvvirksomhed« og ikke opstiller culpareglen som en hovednorm, men iøvrigt ses det ikke rettere, end at Larsen i de allerfleste forhold, som forekommer i praxis, som betingelse for erstatningspligt kræver, at der skal foreligge en retsstridig og tilregnelig skadeforvoldelse.

Scheel, der anføres som anerkendende culpareglen, siger i sin om-

23. Skyld og Skade, p 447 i noten.

trent samtidig med Larsens skrifter udkomne personret²⁴, hvor naturligvis fortrinsvis børns og afsindiges ansvar behandles, at »Det synes at være grundet i Sagens Natur, at ingen Forpligtelse kan opstaa af en Persons Handling, med mindre det har været ham muligt at bestemme sig til enten at foretage eller undlade denne Handling.« Scheel slutter derefter, imod Larsens antagelse, fra en analogi af D.L. 1-24-9, at sindssyge ikke er erstatningspligtige for deres utilregnelige handlinger.

Den lidt senere følgende fremstilling fra *T. C. Bornemanns* side²⁵ grunder princippet om erstatningspligt i »rettighedernes uforkrænkelighed.« Derimod forkastes de unægtelig noget spekulative og fra naturretten hentede teorier²⁶, om at grunden til erstatning skulde kunne søges i forsvarsretten eller i en analogi fra kontraktsforhold, idet »den skadegjørende Handling maa fornuftigvis betragtes som et Tilbud om Erstatning.« For Bornemann er erstatningsbetingelserne herefter – omtrent som hos Ørsted – for det første, at der foreligger en formueskade, for det andet, at den lidte skade er retsstridig og for det tredie, at en person er skadens årsag. Derefter drøfter han som det fjerde, om kun den tilregnelige beskadigelse medfører erstatningspligt, eller om denne pligt allerede er begrundet ved, at nogen er skadens årsag. Han refererer, at der her har været to teorier. Den ene, culpateorien, eller som Bornemann siger, den subjektive, hævder, at rettighederne er uforkrænkelige, og derfor må den som har overtrådt sin pligt til ikke at krænke andres formue, blive erstatningspligtig. Den anden – den objektive – siger derimod, at i det retlige samfund er formuen enhver tilsikret, og i relation til andre personer ubetinget; denne tilsikring indeholder også en tilsikring af erstatning for al den skade, som er forårsaget af andre personer, ikke blot den, som er bevirket ved tilregnelige retskrænkelser. Bornemann finder ikke, at disse teorier står så skarpt imod hinanden som tidligere, idet Larsen som tilhænger af den sidste teori betinger erstat-

24. 1859, p 81 ff.

25. Samlede Skrifter, bd.I, 1863, p 173 ff.

26. Tankegangen findes således hos I. F. W. Schlegel i denne Naturret, Købenret, København, 1798, bd.I, p 251 f.

ningspligten af culpa, når der er tale om skadeforvoldelse ved handlinger, der hører til det daglige livs sysler, ligesom tilhængerne af culpateorien i visse tilfælde vil indrømme erstatningspligt for afsindiges handlinger. Modsætningen mellem de to teorier skulde herefter bestå i, at Larsen, som ovenfor refereret, vilde give erstatning dels for skade voldt ved unyttige og unødvendige handlinger, selvom der måtte være udvist den største forsigtighed ved deres foretagelse, og dels i visse tilfælde af aldeles ufrivillige ved sygdom bevirkede handlinger. Bornemanns udvikling i det følgende af begrundelsen for den objektive teori er ganske interessant og for så vidt klarere end det, Larsen siger. Den subjektive teori, siger Bornemann, godtgør, på aldeles fyldestgørende måde, at erstatningspligt må følge af culpa: »Intet kan være klarere, end at den, som har tilsidesat den ham paahvilede Pligt til at afholde sig fra beskadigende Handlinger, derved har forpligtet sig til at ophæve Skaden.« Men, fortsættes det, dette modsiger den objektive teori ikke; den vil blot ikke blive stående herved. Enhver, der er årsag til en skade, er pligtig at erstatte den, selvom han ikke har handlet pligtstridigt: »Grunden kan kun være den, at det følger af det retlige Coexitentsforholds Natur, at enhver ikke blot er berettiget til at fordre, at alle forpligtes til at afholde sig fra formuebeskadigende Handlinger, men at enhver er berettiget til at beholde, hvad han har, uforstyrret og uformindsket ved andre Personers Virksomhed. Undtagelser fra denne Regel kunne statueres, men kun naar det kan paavises, at et Tilfælde er af en saadan særegen Beskaffenhed, at det retlige Coexistentsforholds Natur ikke kræver Erstatning for en af en anden bevirket Skade, eller vel endog medfører, at den Skadelidende selv maa bære Skaden.« Derfor må det undersøges, om dette coexistentsforhold virkelig kræver, at man skal have sin formue sikret også mod utilregnelige formuebeskadigelser.

Derefter forkaster Bornemann, at der kan være erstatningspligt for *actiones intrinsecus neccesaria*. Mere tvivlsomt stiller det sig, når skaden er voldt ved frivillige handlinger, uden at skyldig agtpågivenhed er tilsidesat. For erstatningspligt her taler det – stadig ifølge Bornemann – at hvis det er meget hyppigt, at der tilfældig voldes skade

ved en retmæssig handling, skulde erstatningsansvar være en betingelse for, at formuen kan anses tilsikret. Imidlertid indrømmer Larsen, som anført, at ansvarsfrihed bør indrømmes, når der ikke er uagtsomhed, og handlingen hørte til det daglige livs sysler eller iøvrigt var foretaget for nyttens eller nødvendighedens skyld. Denne Larsens sondring mellem nødvendige og unødvendige handlinger forkaster Bornemann: »Men er det evident, at der maa deles paa denne Maade? Er det kun for de nødvendige og nyttige Handlinger, at Personer trænger til at kunne bevæge sig frit? Har den friske Livsydelse intet Krav, bør den besværes ved et saadant Ansvar for det utilregnelige? Det forekommer os – om vi endog stille os paa det objective Standpunkt, blot tage hensyn til Samlivsforholdets Trang eller Krav – at være den naturlige Anordning, at den ved en lovlig Handling bevirkede tilfældige Skade forbliver, hvor den er, medens den handlende bliver ansvarlig for Uagtsomhed.« Derefter drøftes ansvaret for utilregnelige personers handlinger, og efter en længere udvikling, som det ikke er nødvendigt at gengive her, kommer resultatet: »Imidlertid troe vi dog, at den Skade, der er foraarsaget af Personer, som mangle Tilregnelighed, under visse særegne Betingelser erstattes, hvad enten nu Utilregneligheden bevirker den skade-gjørende Handlinges Ufrivillighed, eller Manglen af Evne til at opfatte den i sig selv øiensynlige Causalsammenhæng mellem Handlingen og dens Følger, eller endelig af Mangel paa Evne til at indse Handlingens Retsstridighed.« Kriteriet for, om erstatningspligt skulde indtræde, findes navnlig i, om der kan anses at være forsømmelse med hensyn til at sætte den syge under bevogtning eller ikke.

*F. T. J. Gram*²⁷, der ligeledes skriver omtrent samtidig med Larsen, Scheel og Bornemann, opstiller, ligesom disse, som den første erstatningsbetingelse, at skade virkelig er lidt, og som den anden, at et andet retssubjekt må være skadens årsag, noget som han ikke mener er tilfældet, når der er tale om tvungen handling (*actio coacta*). Skadetilføjelsen må derhos være retsstridig. Derefter drøfter han, om det tillige er en betingelse, at beskadigelsen er tilregnelig. Også

27. Den danske Formueret, II del, bd.2, 1864, p 84o ff.

denne forfatter polemiserer på dette punkt mod Larsen og kommer ligesom Bornemann til, at den handlendes tilregnelighed må være en betingelse for erstatningspligten, »omend det maa erkendes, at der maaske i et enkelt Tilfælde kan være at gøre Undtagelser herfra.« Han er dog på dette punkt nærmere ved Ørsted og skarpere end Bornemann. »Heraf følger da aldeles utvivlsomt, at den i en indre ufri Tilstand f.ex. Søvn, Beruselse²⁸ o.s.v. tilføjede Skade ikke kan fordres erstattet; thi da den Paagjældende ikke kunde undlade den ved en indre blind Naturkraft fremkaldte Kraftyttring, kunde han ikke være forpligtet til at undlade den.« Gram gennemgår derefter forsæt og uagtsomhed. For afsindiges vedkommende mener han, at det afgørende »maa være, om Skadevolderen var i Besiddelse af Selvbestemmelsens Frihed og derhos havde Bevidsthed om sin Virksomheds Retsstridighed og skadegjørende Beskaffenhed;« han er ganske uenig i Larsens modstående opfattelse.

Læst samlet vækker de citerede forfattere en vis betænkelighed hos en nutidsjurist. Deres lære – som er grundlaget for den nugældende – har en umiskendelig forbindelse med den for tiden ikke altfor værdsatte naturret. Deres tankegang og skrivemåde synes ikke uden slægtskab med romantikken og deres fremstillinger har mere karakter af en forkyndelse af et a priori sandt princip: uden skyld ingen erstatning end af en fremstilling og undersøgelse af praxis og en afvejelse af parternes tarv. De deducerer så kritikløst fra det een gang vedtagne princip, så at de – Schlegel, Ørsted, Scheel og Gram – først og fremmest ikke vil give erstatning for sindssyges handlinger, som de mere retorisk end overbevisende, forekommer det, sammenligner med lynilden og vulkaners udbrud. Alene Bornemann har lidt sunde betænkeligheder, men har vanskeligt ved at konstruere sig til et frugtbart resultat. Gram går endogså så vidt, at han vil lade beruselse disculpere. På disse punkter er udviklingen uhjælpelig løbet fra den klassiske teori trods reglen i myndighedslovens § 64, idet

28. Herimod er Schlegels Naturret, bd.I, p 123: »Gjerninger, der skee i Drukken-skab (actionens ebriorum) maa derimod ansees som frie, naar man ellers frivil-ligen har sat sig i denne Tilstand (Causa causae est qvoqve causa cassati).«

man formentlig må tiltræde *Borums* udtalelse²⁹ om, at »Domstolene har i det hele vist sig utilbøjelige til at gaa med til en Lempelse af Ansaret efter Myndighedslovens § 64.« Kun Larsen – den eneste ikke troende – har et realistisk blik for, at beskaffenheden af en handling, dens nyttighed eller unyttighed og dens større eller mindre farlighed kan spille en rolle ved ansvarsbedømmelsen. Det fører ham til at opstille nogle lidt ubehjælpssomme sætninger, som er blevet skarpt kritiseret af hans samtidige, der overfor hans eksempel fra D.L. om den, der skyder eller kaster over hus, skib eller plankeværk, indlader sig i ikke synderligt reelt betonedede overvejelser af, hvordan det bør gå den, der foretager slige letsindigheder med den største påpasselighed. Bornemanns argument »den friske livsydelse« forekommer næppe en nutidslæser at være meget værd; dertil har vi set altfor megen frisk livsydelse i form af motorkørsel, fyrværkeri, halsbrækkende forlystelser o.m.a. Den moderne betragtning er nok den, at den friske livsydelse ikke i alt for høj grad bør ske på næstens risiko, men hellere på egen. Også på dette punkt er udviklingen da formentlig løbet fra teorien, idet det vist idag med vore nyeste forfattere *A. Vinding Kruse* og *Gomard* må erkendes, at det, når der er tale om unyttige handlinger, skal meget lidt til for at pådrage ansvar³⁰.

Endvidere synes forfatterne også fra naturretten at have arvet den anskuelse, at erstatning egentlig ikke bør gives for tab af forsørger, svie og smerte, lyde og vansir. *Schlegel* siger herom³¹: »Der ere og Tilfælde, hvor Skaden ei kan vurderes, og hvor af denne Aarsag af Spørgsmaal om Skades Erstatning bortfalder. Det er Tilfældet med Livets eller Lemmers Tab eller Saar, som saadanne, eller for Svie eller Smerte (*liberum corpus non recipit aestimationem*), men derimod kan der paastaas Badskærløn og Erstatning, fordi man ved Saarene blev sat ud af Stand til at fortsætte sin Næringsvei enten for en Tid eller for bestandig. Ligesaalet kan Penge-

29. Personretten, 3.udg., 1953, p 145-50, navnlig p 149.

30. A. Vinding Kruse i T.f.R., 1951, p 378 og Gomard: Erstatningsregler i og udenfor Kontrakt, p 431.

31. Bd.1, p 252.

Erstatning gives for Fornærmelse paa Ære eller Frihed (uden forsaavidt dette Tab maatte have haft Indflydelse paa eens Formue) ...« I overensstemmelse hermed ytrede Ørsted den for en nutidsbetragtning ret absurde mening, at de efterladte ikke havde krav på erstatning for tab af forsørger, men at den dræbtes livsforsikring (eller den, der skulle betale pension) havde erstatningskrav. Disse Anskuelser er forsaavidt tidligt forladt og er heller ikke gældende idag, hvor bestemmelserne i ikrafttrædelsesloven formentlig må forstås således, at tab af forsørger og invaliditet afføder egentlige erstatningskrav, mens forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold, svie og smerte, tort, ulempe, lyde og vanskaber er ikke-økonomiske tab, der afføder krav på godtgørelse.

Goos, der er væsentlig senere, behandler spørgsmålet i sin Almindelig Retslære³². Han omtaler kort divergensen mellem de subjektive og objektive teorier og de modifikationer i disse, som gjordes af Larsen og Bornemann, og hvorved kløften mellem anskuelserne mindskedes. For Goos som skaberen af læren om den objektive retsstridighed stod det således, at denne lære kunde løse spørgsmålet: »Mere end noget andet har det bidraget til at fordunkle denne Strids Kjærne, at Momenter, der ikke vedkomme Retsbrudets Tilregnelighed, men høre med til at afgjøre, om et objektivt Retsbrud foreligger, ere dragne med ind under Tilregnelighedsprincippet. Naar den objektive Theori kommer til at hævde, at den hændelig tilføjede Skade skal erstattes ... er det let forklarligt, at man har taget Anstød af dette Resultat, og naar man da har ment, kun at kunne undgaa det ved Hjælp af Tilregnelighedsbetingelsen, er man naturlig bleven ført til Synspunkter, der førte til, baade i denne Retning og i andre at kræve Tilregnelighed. I Virkeligheden maa imidlertid de Tilfælde, hvor der tales om hændelig Skade, som oftest udelukkes fra Erstatningspligt allerede af den Grund, at der ikke foreligger Skade, bevirket ved en retsstridig Handling. Den objektive hændelige Skade er netop den Skade, der ikke skyldes retsstridig Handling, altsaa ikke noget Retsbrud, og derfor heller ikke kan motivere nogen

32. Bd.II, 1894, p 585 ff.

Retshaandhævelse. *Culpa* i objektiv Forstand maa altid kræves ... Det maa altsaa fastholdes, at *culpa* i den Forstand, at Personen har overskredet Handlefrihedens objektivt bestemte Grænse, altid maa fordres, men at dette er en Følge af Fordringen om et objektivt Retsbrud og altså ikke kan drage nogensomhelst Konsekvens med ved Spørgsmaalet, om Tilregnelighed skal kræves.«

Videre udvikler Goos, at for den bekræftende besvarelse af dette spørgsmål gøres det ofte gældende som et axiom, at kun den frie handling kan pådrage forpligtelse, men som et axiom kan en sådan sætning ikke gælde. Det må dog godtgøres at følge af de almindelige grundsætninger, som er rådende for de forskellige kredse af retsforhold, at den oprettende retshåndhævelse (f.ex. vindikation) ikke er bunden til den subjektive betingelse. Hvis direkte oprettelse ikke kan ske, men må bestå i erstatning, er det åbenbart forkert at slutte af den omstændighed, at den erstatningspligtige lider et tab, at hans handling skal være tilregnelig for at pådrage ham et sådant: »Men det at tilføje et Tab er ikke det egentlige Øjemed med den oprettende Retshaandhævelse, saaledes som Strafflidelsen er Øjemedet med den straffende. Øjemedet er at skaffe den skadelidende Oprettelse³³, og paa de naturlige Betingelser herfor maa Undersøgelsen rettes. Om deraf flyder Tab for den ansvarlige, er et underordnet Hensyn.« Herefter er det klart, at den tilregnelige retsstridige handling må pådrage ansvar, men det kan ikke på forhånd nægtes, at erstatningspligten kan udstrækkes videre, også til utilregnelige handlinger. Om de afsindige siges det så, at man – videre end Bornemann – kan hævde, at den mere eller mindre begrænsede handlefrihed, disse nyder, er for deres egen risiko, og en lignende betragtning gælder også for børn. Efter en undersøgelse af Bornemanns teori mener Goos, at det egentlige spørgsmål kan begrænses til, om en vildfarelse med hensyn til faktiske momenter, der betinger en handling retsstridige karakter, bør fritage for erstatningspligt. Her må det siges, at samlivet kræver: »at denne Grænse bedømmes paa lige

33. Goos synes således at forkaste præventionshensynet og alene at bygge på genoprettelseshensynet.

Maade for alle, saa at det reent Individuelle ikke kommer i Betragtning.« Det vil igen sige, at ingen kan påberåbe sig sin vildfarelse, medmindre den vilde deles af alle forstandige mænd: Normalvildfarelse. »Den sædvanlige Regel er da, at den oprettende Retshaandhævelse ikke bør være bunden til subjektive Betragtninger, og herfra er der kun to Undtagelser at gjøre, nemlig for det første med Hensyn til den omtalte Vildfarelse, der vilde deles af Alle, og for det andet med Hensyn til Handlinger, der foretages efter en Befaling fra Overordnede.«

Efter Goos må erstatningsbetingelsen herefter være 1. en objektiv retsstridig handling, også kaldet »culpa i objektiv forstand,« og 2. tilregnelser, culpa, men også i en art objektiv forstand. Vi er altså kommet til en art objektiveret culpa.

Resultatet af det 19. århundredes lære opsummeres forsåvidt af *Viggo Bentzon*³⁴, når han i 1904 i *Almindelig Retslære* siger, at culpapreglen – »denne nye simple Hovedregel –« er trængt igennem »endog med en saadan Kraft, at man i nyere Tid har villet undlade Anvendelsen af en saadan forstandig Undtagelse derfra, som Reglen i D.L. 3-19-2 om Husbondens ubetingede Erstatningsansvar for Tjenerens Forseelse i sit Hvervs Udførelse er.« Bentzon jævnfører udviklingen fra landskabslovenes objektive ansvar til culpaansvaret med det, som også fandt sted i Romerretten, hvor man oprindeligt spurgte om den ydre skadende handling, men senere gik over til at trække grænsen mellem den ansvarlige og den uansvarlige handling ved »et enkelt, alment og klart princip«: Ansvarlig var den og kun den, der havde gjort sig skyldig i culpa d.v.s. ikke havde båret sig ad som en bonus pater familias.

Her fristes man unægtelig til den betragtning, at enkle og almene principper i og for sig kan have deres fordele. Men de er oftest udtryk for generaliseringer. Og generaliseringer har den farlige egenskab, at de ganske vist indeholder nogen sandhed, men som regel er de ikke generelt rigtige. Man kunde måske endda sige om dem, at jo mere generaliserende de er, des mere urigtigt vil de i alminde-

34. Alm. Retslære, 1904, navnlig p 138 ff.

lighed indeholde. Som det skal ses strax nedenfor, synes der da også blandt det 20. århundredes forfattere, der ellers indtil nyeste tid trofast og enigt er trådt i deres forgængeres spor, at komme en vis usikkerhed frem med hensyn til spørgsmålet, om den klassiske regel stadig er vel anvendelig i al sin simple enkelhed.

Forinden der nærmere skal refereres hertil, skal der kun mindes om, at culpa-reglen stadig er den almindeligt antagne. Mens man i forrige århundrede i det hele synes at have søgt begrundelsen for erstatningsreglerne i den enkeltes ret til at have sin formuesfære intakt – i hvad man idag vilde kalde genoprettelsessynspunktet – er de fleste forfattere i dette århundrede, som det er almindeligt bekendt, tilbøjelige til, når de såkaldte »reale grunde« (som er nutidens slagord) skal udfindes, at lægge hovedvægten på præventions-hensynet, ligesom de kan være tilbøjelige til fra dette princip at deducere til løsningen af forskellige af erstatningsrettens spørgsmål – bl.a. til adækvansens betydning for erstatningens størrelse³⁵.

Nu er det ikke tanken i denne bog at komme ind på udførlige teoretiske betragtninger om erstatningsrettens væsen og begrundelse; sådanne betragtninger får nemt, ligesom nogle af udviklingerne hos forfatterne fra det forrige århundrede, et noget verdensfjernt og spekulativt præg; og der er grund til at antage, at de ikke spiller en så afgørende rolle i praktikernes overvejelser, når disse afgør retstvisterne, som mange måske tror. Det, som fortrinsvis skal undersøges, er gældende retspraxis. Derfor skal der her kun ganske kort siges om *præventionshensynet* – som ikke kan forklare de gældende regler om børns og sindssyges ansvar og reglen om, at fuld skadeserstatning skal svares også ved ringe uagtsomhed – at det for praktikerne næppe er af altfor stor værdi. Det er som Gesslers hat: man gør måske en reverens for den, men der er ikke kød og blod i den. Dette kan formentlig støttes ved følgende jævne betragtning. Når i straffesager dommere og anklagere står overfor spørgsmålet, om de skal dømme eller tiltale en person, så er det

35. Således f.ex. A. Vinding Kruse i artiklen om adækvans i U.f.R., 1953, B, p 145 ff.

spørgsmål, som står i forgrunden i deres bevidsthed: Er det nødvendigt eller ikke nødvendigt, at denne mand bliver straffet? Er vi ikke nødt til at gøre det for at hindre, at han gør det igen, og for at andre kan være klar over, at det må man ikke, og at man bliver straffet, hvis man gør det? Det er rene præventive – special- og generalpræventive – betragtninger. Det er imidlertid næppe det samme, der sker, når nogen søger erstatning i anledning af, at han er kommet til skade, f.ex. fordi der har været uorden i en færgeklaps mekanik, eller hans vogn er blevet ødelagt, ved at en bjælke under ophejsning er faldet ned på den, fordi rebet var skrøbeligt eller fastgørelsen ikke tilfredsstillende. Her er det, som optager sindet, spørgsmålet, om manden ikke har rimeligt krav på erstatning for sit tab; man siger ikke til sig selv: det er for galt, at maskineriet var i uorden, at rebet ikke var eftersat, og derfor må vi statuere et eksempel og pålægge erstatningspligt. En sådan betragtning kan af og til indgå i overvejelserne, men selv i de tilfælde, hvor det sker, er det sikkert noget, der oftest spiller en mere sekundær rolle.

For at komme tilbage til nutiden og den nu gældende teori, så er forholdet det, at mens Lassen ved udviklingen af Culpalæren byggede på den almindelige retsstridighedslære³⁶, har *Ussing* som bekendt undladt dette³⁷. Han sammenfatter derfor reglen i den efter romerretten opstillede sætning, at det afgørende er, om der er handlet med den agtpågivenhed, som en god mand (en »bonus pater familias«) eller en omhyggelig og fornuftig mand plejer at udvise³⁸. *Ussing* fremhæver dog i sine indledende bemærkninger³⁹, dels, at der allerede tidligt i lovgivningen og praxis har vist sig spor af en tendens til at gennemføre erstatningsansvar uden culpa, og dels at der også i nutiden på visse områder kan mærkes en begyndende bevægelse i retning af at begrænse erstatningsansvaret. Baggrunden herfor er forsikringsvæsenets stærke udvikling⁴⁰. Erstatningsretten er derfor

36. § 28.

37. Erstatningsret, p 25.

38. p 29.

39. p 5-6.

40. Jfr. også Øvergaard, p 14 ff.

følge Ussing blevet eller ved at blive langt finere nuanceret end for et par slægtled siden.

Disse bemærkninger er egnede til at vække til eftertanke. Stillingen er den, at culpareglen siden Ørsted, altså nu i ca. halvandet hundrede år, har været anerkendt og doceret af alle danske forfattere, i hvad man kunde kalde dens klassiske form. Lovgivere og politikere har under deres studier lært den som det givne og har siden levet på den. Intet under, at love og domme har fulgt den, og at lovtexter og domsbegrundelser har været klædt i deres sprog.

Set på denne baggrund er det forståeligt, at juristerne kom i betydelige vanskeligheder, da den rivende tekniske udvikling, som satte ind i forrige århundrede, og som med stedse voxende styrke er fortsat i dette, bevirkede, at spørgsmålet om en udvidelse af answeret udover den klassiske regel trængte sig på.

Culpareglen i sin mest enkle form synes uden videre indlysende rigtig i jævne dagligdags forhold; at A må erstatte den ham uvedkommende B en skade, som han ved almindelig uagtsomhed har forvoldt ham, forekommer klart. Og at han ikke er pligtig til at gøre det, når han uden skyld er blevet årsag til skaden, føles også som rigtig. Men under livets efterhånden komplicerede forhold, hvor der findes maskiner, apparater og stoffer af den mest varierende farlighed, og hvor folk under den tætte sammenstuvning af mennesker, og med en arbejdsfordeling, hvor alle led griber ind i hinanden, kommer i forbindelse med hinanden under de mest forskelligartede omstændigheder, er det, som om denne jævne regel ikke slår til. Den måtte udbygges eller erstattes med risikoovervejelser, der tager et vist hensyn til arten og størrelsen af de faremomenter, hver enkelt ting eller virksomhed frembyder, og arten af det forhold, der har bragt skadelidte ind under risikoen.

I norsk Ret⁴¹, hvor man har lovbestemt objektivt ansvar for motorvogne og for dyr efter N.L. 6-10-2 (samt naturligvis for tjenere efter N.L. 3-21-2), er domstolene for at hjælpe sig i denne

41. Der henvises til fremstillingen hos Stang, navnlig p 255 ff, Øvergaard, p 139 ff og Kristen Andersen, p 231 ff, se iøvrigt også Øvergaard i T.f.R., 1939, p 313 ff og Hvinden samst. i 1940, p 355 ff samt Dagfinn Dahl i 1941, p 517 ff.

vanskelighed allerede fra begyndelsen af det 20. århundrede i et vist omfang og med støtte af *Stang* kommet noget ind på i ulovbestemte tilfælde at anerkende et objektivt ansvar for det, som man her i landet kalder, »extraordinær farlig Bedrift.« I norsk praxis synes ansvaret imidlertid ikke betinget af, at virksomheden er ekstraordinær i den forstand, at den kun udøves af få; heller ikke af, at den er særlig farlig. Det synes, som om det, som *Kristen Andersen*⁴² siger, mere er risikosynspunkter end »farlige Bedriftssynspunkter,« der spiller ind, risikosynspunkter, som i nogen grad er vurderings- og skønsbestemte. Skaden må, ser det endvidere ud til, ikke være udslag af vedkommende virksomheds eller indretnings ordinære drift og ej heller have karakteren af at være sporadiske enkeltfænomener, men må fremtræde som en erstatningsmæssigt uundgåelig konsekvens af en stadig virksomhed⁴³.

Efter disse principper er der i ret vidt omfang pålagt objektivt ansvar for udgravninger – og uden lovhjemmel, som den vi har i Danmark – for baners forvoldelse af gnist- eller andre skader, for svigten af sporvognes eller skibes materiel eller maskineri, og lejlighedsvis for skade voldt af kraner eller elevatorer etc. Også for skade voldt af en nedstyrtet gesims og efter omstændighederne for nedfald fra tage af is eller sne, er der, som det vil være bekendt, pålagt objektivt ansvar.

Her i Danmark kunde imødekommenelse af trangen til et udvidet ansvar for mange personer, der i deres virksomhed beskæftigede mange mennesker, nok ske ved fremtagelse af D.L. 3-19-2, om hvis historiske baggrund ikke meget vides⁴⁴. Her var der tale om et ansvar, som indirekte hvilede på, – eller kunde bringes til at hvile på – den klassiske culparegel. Sværere var det med det objektive ansvar for »farlig Bedrift,« som her i landet Ussing gjorde til genstand for behandling i sin doktorafhandling fra 1914. Måske skyldes det culpareglens overordentlig stærke stilling i teori og praxis, at man, da trangen til et bedriftsansvar meldte sig, opfattede en eventuel

42. P 243-44.

43. Kristen Andersen, p 256 ff samt den p 251 gengivne dom.

44. Lassen, p 322.

objektiv erstatningsregel som noget ganske særegent og fra culpa-reglen afgørende forskelligt, som en regel der måtte gives en speciel og ganske anden begrundelse end den almindelige erstatningsregel. Med dette udgangspunkt er det ikke egnet til at forbavse, at den nærmere motivering for og afgrænsning af en sådan regel om »objektivt Ansvar for farlig Bedrift« voldte teorien de største vanskeligheder, og at lovgivning og praxis var tilbageholdende med at anerkende den. På enkelte områder, som var af en vis overskuelighed – således i naboforhold – var betænkelighederne ikke så store, men på retslivets øvrige brogede mangfoldighed af områder, var formuleringen af en ønskelig udvidelse af ansvaret ikke så ligetil. Den praktiske følge blev her i landet – i modsætning til i Norge, hvor man gik mere frisk løs på opgaven – den, som i nyere tid mange gange er blevet bebrejdet domstolene. Trykket som de var på den ene side af livets praktiske krav til udvidet ansvar, men på den anden af culpa-reglens klare sætninger og den objektive ansvarsregels mangelfulde udformning, kom de ind på at skabe den ønskede udvidelse af ansvaret ved at »strække« culpa-reglen. Det er blevet sagt, at retterne konstruerede en culpa hos skadevolderen, når man fandt, at der var trang til at dømme til erstatning. Man kunde forsåvidt også tale om noget mindre end et konstrueret culpaansvar, om et »anstrengt« culpaansvar. For at hjælpe sig har man også i visse situationer – som motorloven tidligt gjorde det – lagt bevisbyrden om. Man har udvidet ansvaret efter 3-19-2. Og man har, som det nærmere er udviklet i *Frosts* overmåde værdifulde og tankevækkende afhandling i T.f.R. 1944, p 15 ff, i visse grupper af tilfælde i strid med den klassiske forståelse af 3-19-2, hvorefter driftsherren ikke hæfter for en af ham antagen selvstændig entreprenørs skade-forvoldelse, med vekslende begrundelse pålagt ansvar for entreprenørens fejl efter en grundsætning, som man kunde kalde en forlængelse af 3-19-2.

Den kritik, der har været sat ind, har været forståelig. Man docerer, at ansvar kun ifaldes, når skadevolderen ikke har vist den agtpågivenhed, som almindelige mennesker plejer at anvende i det pågældende tilfælde. Og man docerer yderligere, som *Ussing* gør

det⁴⁵ – til trods for, at han påpeger eksisterende tendenser til at udvide eller indskrænke ansvarsgrundlaget – at ansvaret ikke bør gennemføres overalt, hvor den handlende med den højeste grad af opmærksomhed kunde have indset, at handlingen var uønskværdig, »fordi det vilde være umuligt at presse det store Flertal af Mennesker til i alle Livsforhold at vise den højeste Grad af Opmærksomhed,« og fordi det heller ikke vilde være ønskeligt at gøre livet så byrdefuldt, som det derved vilde blive. Man må derfor, anfører Ussing videre, nedsætte kravene og »nøjes med det Maal af Opmærksomhed, som der er Haab om at faa praktiseret af Flertallet af Menneskene.«

Når man imidlertid på denne baggrund statuerer, at der ikke er udvist den påpasselighed, der kræves, siger man dermed, at den pågældende ikke har handlet, som ordentlige personer plejer at gøre, og retter en alvorlig bebrejdelse mod den erstatningspligtige. Hvis den dømte nu har handlet, som folk plejer at gøre, men man har ønsket at skærpe eller udvide ansvaret og har gjort det med den nævnte almindeligt holdte begrundelse, føler han og hans sagfører det som en uret, og det vækker hos dem forestillinger om, at retten ikke har fulgt retsreglen – culpareglen med dens klassiske indhold – men har ladet medlidenhed eller andre som »falske Lodder« opfattede momenter indgå i bedømmelsen. De dømte får en slags fornemmelse af, at de af domstolene er blevet snydt for deres ret. Derimod falder det dem næppe ind, at det mulig er teorien, der har ledt dem på vildspor ved at fortælle, at der gælder en generel almindelig culparegel, hvorefter man kun bliver erstatningspligtig, når man ikke har udvist den agtpågivenhed, »som der er Haab om at faa praktiseret af almindelige Mennesker.«

Der er noget, der tyder på, at det går skadevoldere og deres forsikringsselskaber og advokater omtrent som erfarne ægtemænd: Når deres kone siger, at hun skal være færdig om fem minutter, burde de vide, at der meget vel kan gå tyve; men alligevel bliver de hver gang overraskede og forbavsede, når det viser sig faktisk at blive

45. Erstatningsret, p 68 f.

tilfældet. På samme måde ser det ud, som om parter i retssager stadig i tillid til teoriens tilsagn tror, at de kan opnå frifindelse, når de har udvist den påpasselighed, som er sædvanlig, skønt erfarne sagførere burde kunne forudsige, at det ikke er så sikkert, som man skulde tro, når man har læst bøgerne.

Domstolene har i naturlig uvilje mod at rette for hårde bebrejdelser mod den erstatningspligtige ikke helt sjældent søgt at mildne brodden i domsformuleringen. Det er *ikke* sket ved, at man i præmisserne har talt om et objektivt ansvar, men man er fremkommet med udtalelser om, at der ikke er udvist den særlige påpasselighed, som i det pågældende forhold måtte kræves, eller har anvendt lignende udtryk for at vise, at uagtsomheden ikke har været særlig stor, og at man har ønsket at udvide ansvaret. I enkelte tilfælde har man også, efter at have konstateret en objektivt foreliggende mangel oversprunget den subjektive bebrejdelse og har direkte statueret erstatningspligt⁴⁶. Men selvom Ussing taler om nuancering af ansvaret – gennem udvidelse og begrænsning på forskellige livsområder – har disse domstolenes forsøg på svagt at antyde nuanceringer i bedømmelsen på visse områder ikke vakt større opmærksomhed i teorien, før *Anders Vinding Kruse* i sin Erstatningsret, 1964-65, og *Stig Jørgensen* i sin bog fra 1966, er kommet dybere ind på en varieret bedømmelse. Men stort set arbejder man stadig i væsentligt omfang med to vidt adskilte hovedformer for ansvar, ansvar efter culpa-reglen og ansvar uden culpa. Kun få har forsøgt at se erstatningsretten ikke som et todelt område, men som et kontinuerligt sæt af normer, der på nogle områder pålægger ansvar helt uden skyld, på andre pålægger ansvar for selvstændige entreprenørers fejl, på andre kun for tjenerens fejl, på nogle, når den yderste påpasselighed ikke er udvist, på nogle, når almindelig påpasselighed ikke er udvist, og på nogle kun når en relativt grov uagtsomhed foreligger. Og at der yderligere indenfor forskellige livsforhold gør sig en forskellig bevisbedømmelse gældende: at der findes områder, hvor skadelidte har bevisbyrden – mere eller mindre streng – både for culpa og forår-

46. f.ex. U.f.R. 1957, p 109 (H).

sagelse, men andre, hvor man – hvad enten det er med støtte i den positive lovgivning eller ud fra forholdets natur – lægger bevisbyrden på skadevolderen, eller med selve skadens indtræden anser beviset for skyld for at foreligge⁴⁷.

Det kunde nok fortjene en drøftelse, om det ikke vilde give et mere frugtbart syn på erstatningsretten i det hele, hvis man ikke anskuede den under todelingen: culpa – objektivt ansvar, men så de to arter af ansvar som hovedområder, der går jævnt over i hinanden⁴⁸. Som udgangspunkt for en sådan Drøftelse er den gældende teori formentlig mindre velegnet. Man kunde i stedet for at tage sit udgangspunkt i den gængse opfattelse begynde med at betragte retspraxis og se, om stillingen i den svarer til teoriens beskrivelse. Man må spørge sig: Hvad sker der egentlig i praxis? Men hvis man vil gøre det, må man holde sig forskellige ting klart for øje. Det første er, at culpareglen i dens klassiske form utvivlsomt er gældende i den forstand, at en skadevolder på de fleste livsområder ifalder erstatningsansvar, når det må antages, at han ikke har udvist den af forfatterne omtalte almindelige agtpågivenhed, »som almindelige Mennesker plejer at anvende i det pågældende Forhold.« Domme i hvilke dette er statueret og må antages at være tilfældet, fortæller derfor ikke meget om mulige forlængelser af reglen. For det andet må man være opmærksom på, at alle praktikerne igennem de sidste 150 år er opdraget med culpareglen og taler dens sprog. Det ligger derfor nær, når de vil pålægge erstatningsansvar, at udtale, at almindelig culpa foreligger, selvom der er adskillige i den objektive situation, der – dommerne mere eller mindre bevidst – begrunder en udvidelse (eller i sjældnere tilfælde en begrænsning) af ansvaret. Sådanne situationsmomenter, som f.ex. den skadevoldende genstands

47. f.ex. i visse tilfælde af lægeansvar, jfr. Ellinor Jacobsen: *Lægers civile retlige ansvar*, 1958, p 98.

48. Jfr. også mine bemærkninger i U.f.R. 1957, B, p 172 ff. Gomard har også i Erstatningsregler i og udenfor Kontrakt, 1958, p 214, været inde herpå, jfr. Harbek: »Dommeren i Erstatningssager«, Norsk forsikringsjuridisk forenings publikasjoner nr. 14, p 4 »kanske det ikke er særlig dygtgående forskjel på culpa-reglen og det objektive ansvar.«

mere eller mindre farlige karakter, vil sjældent komme direkte til orde i domsbegrundelsen. Disse momenter vil ofte både i dommernes bevidsthed og dommenes verbale udtryk fortone sig over i det subjektive plan, således at man, når tingen er farlig, opfatter sagen sådan, at en skærpet agtpågivenhed burde være udvist – selvom en sådan faktisk ikke i almindelighed kan ventes af personer på det pågældende livsområde. Visse domme om erstatning i anledning af manglende grusning eller for uregelmæssigt liggende fortovsfliser eller om erstatning for skade voldt gennem maskiner og kedler eller lignende, kan mulig nævnes som eksempler herpå.

Det, som er formålet med nærværende undersøgelse, er at søge at udfinde, hvornår der på forskellige områder faktisk pålægges erstatning, og hvornår ikke, og den varierende begrundelse herfor. Begrundelserne må i konsekvens af det ovenfor anførte – at det er culpareglens sprog, der faktisk tales – tages med noget forbehold. Det er erstatningssituationerne, der vil blive søgt udfundet, men de varierende mere eller mindre sporadiske bemærkninger om culpa, om egen skyld, om situationernes farlighed, om bevisbyrde og bevisbedømmelse, om hvem der har fordelene ved den omhandlede skadeforvoldende indretning eller foranstaltning etc., kan efter omstændighederne være meget illustrerende og vel værd at tage i betragtning som symptomatiske for eventuelt reelle momenter, der foruden den rene culpa-betragtning kan ligge bag ved den samlede bedømmelse.

Ved en sådan undersøgelse vil det formentlig være mest illustrerende, hvis man ikke med teorien i første omgang undersøger udtalelserne om skyld. Det vil være bedst at undersøge praxis på en række forskellige og typiske erstatningsområder hver for sig, noget som til en vis grad – men mere på det objektive ansvars plan – er gjort i de to kendte artikler af Ussing og v. Eyben i U.f.R. 1947 B, p 281 ff og 1948 B, p 121 ff, for at man kan få et samlet indtryk af, om erstatningsansvaret på dette eller hint område er meget strengt, normalt eller mildt, og med hvilke forestillinger, man typisk arbejder – hvis det kan udfindes – på de enkelte områder. Den, der arbejder med erstatningsdomme, kan ikke undgå at blive slået af

den kendsgerning, at sagerne er sjældne i ældre praxis, men er overordentlig talrige i nyere. Og heller ikke af, at der på visse områder praktisk set kun findes domfældende domme⁴⁹, og af, at disse på visse områder bliver stedse mere almindelige – måske kun for en tid, idet der så viser sig en tilbagegående tendens. Eller det kan ses, at praxis i en periode er vaklende, usikker eller modsigende. Alle disse momenter hører med i det samlede billede.

Ved opdelingen af praxis i »områder« kan det naturligvis ikke undgås, at afgrænsningen kan blive ujævn og usikker. Livet er kontinuert, ikke skematisk og gruppelt. Overlapning kan derfor ikke undgås. Men desuagtet kunde måske en opdeling efter praktiske livsforhold – uanset afgrænsningsvanskeligheder og systematiske mangler – bidrage til at skabe et realistisk billede, der kunde være til nytte for mere almene teoretiske overvejelser.

De områder, der udtages til behandling, er ikke alle erstatningsrettens, det ville føre for vidt, men sådanne, som skønnes egnede til særligt at vise, at der arbejdes med udvidelser i forhold til den klassiske culpaparegels område. Felter, på hvilke der ifølge lovgivningen er objektivt ansvar eller et sædvanligt 3-19-2 ansvar, eller hvor der – som det er tilfældet med motorkøretøjer – arbejdes med en ved omvendt bevisbyrde udvidet ansvarsregel, vil ikke blive medtaget eller kun sparsomt behandlet. Udvidelserne er her klare og anerkendte: de har ved reglernes existens interesse for emnet, men ikke gennem udformning i praxis, der på det givne lovgrundlag ligger ret fast.

Mens den klassiske culpaparegel må forstås sådan, at undersøgelsen i en erstatningssag væsentligt ligger på det subjektive plan: hvad kan der eventuelt bebrejdes den eventuelle skadevolder, er det altså tanken at søge at udfinde, om ikke den objektive situation må antages at spille en væsentlig rolle, med andre ord, om det ikke er sådan, at der i visse tilfælde er en tilbøjelighed til *ud fra denne objektive situation* at statuere et ansvar, således at man derefter mere eller mindre bevidst fører begrundelsen over på det subjektive plan. Hvis det er tilfældet,

49. Et vist forbehold må naturligvis tages; det er kun de trykte domme, der er tilgængelige. Frifindelser kan være udeladt i domssamlingerne, men formentlig i almindelighed kun, hvis de forekommer redaktørerne oplagte.

har man i realiteten noget, der minder om et situationsansvar, og som ligger nærmere ved gamle retsforestillinger, end man under culpapareglens herredømme i almindelighed har været tilbøjelig til at erkende.

Ved undersøgelsen er i alt væsentligt kun domme fra dette århundrede taget i betragtning, idet hensigten er at belyse retstilstanden, som den faktisk er idag. Men der er en vigtig grund til; den, der gennemgår domssamlingerne og registrene til disse, kan ikke undgå at blive slået af, hvor meget sagerne har forandret karakter i dette århundrede og navnlig siden den første verdenskrig. Mens der før den tid nok var talrige sager af de også nu florerende typer om naboansvar og ansvar for dyr og skader voldt under byggeri etc., er det, som præger billedet før 1914-16, en række sager om mindre skader på ting voldt ved uforsigtig fremgangsmåde. Denne art sager er ikke mere talrig. Det er personskader – en gennemgående alvorligere – eller større materielle skader, voldt af det nu stærkt udviklede tekniske apparatur, som spiller den største rolle. Sager om småskader på ejendom er ret sjældne. Det er vel nok forsikringsvæsenet med den stærke udvikling af ansvarsforsikringen, der har næsten udryddet dem af domsregistrene. Der mindes herved om, at ansvarsforsikringen, som vi fik via Tyskland, først toges op for alvor henimod 1914⁵⁰.

Det er iøvrigt ofte skrevet og sagt, at udbredelsen af forsikringsvæsenet har ændret erstatningsretten betydeligt og bidraget til at udvide ansvaret. Om noget sådant faktisk er tilfældet, er svært – for ikke at sige umuligt – at efterspore, da det ikke af domsreferaterne fremgår, om skadevolderen har haft ansvarsforsikret eller ikke. Det er imidlertid sagt så tit, at det vist af mange betragtes som en kendsgerning, at det forholder sig sådan. Det er muligt, at der er en del om det, men det er ikke sikkert, at det er hele sandheden. Måske er det rigtigere at se sådan på det, at den udbredte ansvarsforsikring bevirker, at praktisk set *alle er i stand til at betale*, og at dette bevirker, at ansvarsbedømmelsen frit kan udfolde sig uden at være tynget af hensynet til, at flertallet af skadevolderne – som det i for-

50. Skibsted: Dansk Ansvarsforsikring, København, 1930, p 11.

rige århundrede var tilfældet med flertallet af bybefolkningen – faktisk ikke kunde bære et ansvar. Har skadelidte også forsikret – kasko- eller ulykkesforsikret – træder momentet: hvem der faktisk *kan* bære skaden mindre frem, og de erstatningsretlige overvejelser bliver friere. På en vis måde får man i et samfund, hvor de fleste er i stand til både at bære de skader, der rammer dem selv, og erstatte de skader, de volder andre, et klarere billede af erstatningsretten og de erstatningsretlige overvejelser.

Fremstillingens plan. Efter de her fremførte indledende bemærkninger er det tanken først ganske kort at behandle det objektive ansvar for den ulempeforvoldelse, fabriksdrift kan afstedkomme for omliggende ejendomme (kap. II), for derefter at gå over til det ansvar, som er forbundet med *fast ejendom* (kap. III). Her vil det være naturligt at begynde med de skader, som forårsages ved udgravninger, der oftest er første skridt ved opførelsen af en ejendom (III 1). Derefter skal der ses på andre skader, som forvoldes på naboejendomme under byggeri, nedrivning, reparation eller ombygning (III 2). I forbindelse hermed vil det være naturligt at se på de skader, som sker ved benyttelsen af stilladser, spil og byggehejser o.l. samt på enkelte andre byggepladsskader. Når bygninger er opført, kan der endvidere blive tale om ansvar for skader, som de forvolder på naboejendomme eller trediemand ved nedfald af bygningsdele eller lignende, eller skader, som sker under Folks færden i dem, eller forvoldes ved sprungne vandrør eller meget andet (III 3). Særskilt skal drøftes ansvaret for visse bygninger, der – som hoteller – er indrettet på at modtage besøg af et stort og veksellende publikum (III 4). Og til sidst skal enkelte bemærkninger gøres om den erstatningsretlige betydning af, at ejeren har overladt tilsynet med bygningen eller særlige tekniske installationer til specielt sagkyndige. I et derpå følgende afsnit (kap. IV) skal så ansvaret for *færdselsbaners* tilstand behandles. Der er her tale om gader, fortove og trapper, og der kan være særlig anledning til at se på de såkaldte glideskader. Senere i kapitlet skal praxis vedrørende ansvaret for veje, broer og havne drøftes. I kap. V følger en undersøgelse af ansvaret i *visse virksomheder* særlig for

deres materiel. Der vil blive talt om fabrikker (V 1) og i naturlig forbindelse dermed om explosioner, og derefter om hospitalernes og lignende foretagenders behandling af deres patienter med særligt teknisk apparatur (V 2). Særlig anledning synes praxis at give til at kaste et blik på ansvaret for skade, som forvoldes af forlystelsesindretninger (V 3). Derefter vil følge en undersøgelse af skadeforvoldelse ved ting og materiel af forskellig art (kap. VI), og i kap. VII skal der tales om ansvarets fordeling i visse *entreprenør- eller entreprenørlignende forhold*, som f. ex. for budcentraler, vognmænd, automekanikere og andre, og i naturlig forbindelse hermed vil det være rimeligt at se på udstrækningen af *Ansvaret efter D. L. 3-19-2* og på, hvordan det fordeles, når personale af en fast arbejdsgiver udlånes eller udlejes for kortere tid til en anden eventuelt i forbindelse med materiel. Sidst blandt culpaansvarene vil der blive gjort nogle bemærkninger om bedømmelsen under fælles udøvelse af sport eller under selskabeligt samvær (VIII).

Selvom det ikke er tanken i enkeltheder at undersøge *det lovbestemte objektive ansvar*, kan det dog være rigtigt (i kap. IX) at se på, hvor langt det strækkes, og om det synes at have en væsentlig anden karakter end ansvaret på områder, hvor der ikke er et sådant ansvar. Der er her tale om jernbaner og luftfartøjer samt dyr (X).

Ansvaret for *børn og børns ansvar* er formelt et culpaansvar, men visse ejendommeligheder ved praxis gør det hensigtsmæssigt at drøfte det til sidst (kap. XI).

Endelig vil efter nogle ganske populære betragtninger i kap. XII følge afsluttende bemærkninger i kap. XIII og kap. XIV og herunder vil det bl. a. blive undersøgt, i hvilket omfang reglerne om egen skyld og dermed beslægtede principper og ansvaret efter F.A.L. § 25 bestyrker de vundne resultater.

Ved denne gennemgang bedes læserne have en ting i erindring. Når det skønnes, at domstolene har skærpet eller strakt culpareglen, idet de har pålagt erstatning i tilfælde, hvor det skønnes, at skadevolderen ikke har handlet anderledes eller væsentlig anderledes, end fornuftige folk i almindelighed gør, og hvor man altså ikke efter den moderate udformning af culpareglen skulde vente ansvar pålagt, vil

der lejlighedsvis blive talt om, at domme eller praxis er »streng« eller temmelig streng. Denne udtryksmåde må ikke tages som en kritik af de pågældende afgørelser, men alene som udtryk for, at de skønnes i deres skyldbedømmelse at afvige fra det krav til moralsk skyld, som culpareglen synes at stille. Forfatteren finder i det store og hele den praxis, som har udviklet sig, rigtig og har altså i almindelighed ikke noget at indvende imod den anvendelse af »strakt« eller konstrueret ansvar, som har fundet sted, og som betyder en udvidelse af erstatningsansvaret udover det, man efter studium af teorien skulde forvente.

Ved at benytte de nævnte udtryk kan man bedst illustrere, om den gældende teori kan siges at svare til den retlige virkelighed – til det, som faktisk sker – og i det omfang, teorien ikke måtte gøre det, kan man overveje, om det kunde være rigtigt at ændre eller modificere teorien, og dermed om benyttelsen af en anden sprogbrug i dommene kunde være ønskelig for at skabe større klarhed.

11 : Det naboretlige ansvar ved fabriksdrift o.l.

Med industrialiseringens fremtrængen i forrige århundrede meldte det spørgsmål sig ret hurtigt, om der kunde pålægges fabriksvirksomheder o.l. erstatningsansvar for den mere uhåndgribelige skade-forvoldelse, de afstedkom ved støj, rystelser, støv, røg, ilde lugt etc. Domstolene var¹ til at begynde med afvisende overfor klager over gener, der hidrørte fra industrielle virksomheder, idet man fra naturretten havde arvet den anskuelse, at enhver havde ret til at bruge sin ejendom, som han vilde. Denne mening kunde dog ikke fastholdes under den stigende tekniske udvikling, og efter den bekendte dom i U.f.R. 1890, p 141 om en svovlsyrefabrik har domstolene uden positiv lovhjemmel slået ind på den linie, at den geneforvoldende virksomhed – når den ikke ligefrem kan forbydes eller ulemperne begrænses – er erstatningspligtig, uden at det i reglen har større betydning, om skaden kan tilregnes skadevolderen som uagtsom.

I overensstemmelse med det, som er anført i de indledende bemærkninger, er det ikke tanken her at gå ind på en nærmere udredning af praxis i disse forhold, idet der formentlig her er et ægte objektivt ansvar uden skyld², men det kan måske være rigtigt at gøre visse bemærkninger om teoriens behandling af disse problemer, idet den omstændighed, at man har søgt at måle dem med den almindelige erstatningslæres alen ved at operere med spørgsmålet om retsstridighed og culpa, synes at have medført systematisk uklarhed på et område, som i praxis ikke burde kunde forvolde – og heller ikke har forvoldt – synderlig tvivl.

For en rent praktisk betragtning skulde det synes temmelig klart, på den ene side at der må være visse – mulig efter omstændighederne

1. Illum: Tingret, 2. udg. 1966, p 80.

2. Navnlig Illums Tingret II., 2., p 292-97, O. K. Magnussen: Naboretlige Studier, 1950, F. Vinding Kruse: Ejendomsretten I, p 318-30, Ussing: Erstatningsret, p 108 ff. A. Vinding Kruse: Erstatningsret, 1964, p 253 ff samt v. Eyben: Fast ejendoms regulering, 1965, p 206-30.

varierende – grænser for, hvilke ulemper den enkelte må være pligtig at finde sig i fra naboens side, men på den anden side også at fabriksvirksomheder i det moderne samfund er nødvendige og derfor må tillades. Man kunde fristes til at sige, at dette enkle resultat følger af det, *Bornemann* med et noget forkættet udtryk kalder »det retlige Coexistensforholds Natur«. Når det er tilfældet, synes det endvidere temmelig klart, at reglerne må gå ud på det, som praxis også stort set er kommet til, nemlig:

1. at man i et vist omfang, som i nogen grad kan være bestemt af stedforholdene, må tåle visse ulemper;

2. at ulempeforvoldelsen ikke må være større end nødvendigt, så at man efter omstændighederne kan forlange ulemperne bragt ned til det nødvendige minimum ved passende foranstaltninger;

3. at der efter omstændighederne – men det vil være relativt sjældent – kan være tale om, at man kan forlange hele den ulempeforvoldende virksomhed nedlagt;

4. og at man, hvis dette ikke er rimeligt eller praktisk, kan kræve erstatning for varige ulemper.

Man skulde synes, at det ikke skulde være forbundet med synderlige vanskeligheder at nå til disse rimelige resultater, som praxis også er kommet til, men når de skal opstilles og begrundes teoretisk, og hele den sædvanlige erstatningslære med dens retsstridigheds- og skyldbegreber bringes ind i diskussionen, kommer man i vanskeligheder. Bedst kan dette formentlig illustreres ved at se på *Ussings* fremstilling³, der er præget af en hos denne forfatter ikke sædvanlig uklarhed. *Ussing* begynder med at sige, at »Hvis Ulempen gaar væsentlig ud over, hvad der i Betragtning af Stedforhold etc. er det normale, maa den skadelige Virksomhed i Almindelighed være forpligtet til at erstatte Skaden, selvom der undtagelsesvis ikke foreligger culpa. Disse Tilfælde maa henregnes til de *forsætlige*⁴ Indgreb, dels naar Skaden var forudset, før Virksomheden begyndte, og dels naar Virksomheden fortsættes, efter at det har vist sig, at den medfører varige Ulemper for andre.« – Det er forsåvidt så sandt, som

3. p 108.

4. Udhævet her.

det er sagt; det er rigtig, at ulemperne ikke må være større end efter stedforholdene venteligt; og det er også rigtigt, at hvis man benytter det – navnlig for strafferetten – kendte forsætsbegreb, er der her tale om forsætlig skadeforvoldelse, idet følgen, selvom den ikke er tilsigtet, kan forudses med sikkerhed. Ussing spørger derefter⁵, om det ikke heraf må følge, at virksomheden skulde kunne forbydes ved dom, men kommer til, at dette spørgsmål må besvares benægtende, hvis der er en samfundsmæssig interesse i at opretholde virksomheden, som har tilstrækkelig vægt til at trænge hensynet til naboerne tilbage. Og derefter fortsætter han⁶, og det er alt sammen materielt rigtigt: »at der bør paalægges Erstatningspligt *uden culpa*⁷; saadanne Tilfælde kan begrundes paa lignende Maade som ved Expropriation,« og der tales lige efter om, at en sådan »Regel om Erstatning uden Culpa⁷ ikke har uheldige Følger.« – Nu betyder culpa jo imidlertid uagtsomhed – hvorom der under ingen omstændigheder er tale – eller måske forsæt og uagtsomhed, som jo i erstatningsretten er af lige betydning og oftest omtales på lige fod. To sider tidligere har Ussing imidlertid konstateret – og med utvivlsom rette – at skadetilføjelsen var *forsætlig*. Uklarheden eller selvmodsigelsen, hvad man nu vil kalde det, kommer ganske åbenbart deraf, at Ussing, som i de indledende bemærkninger omtalt, har undladt i sin fremstilling, at benytte retsstridighedsbegrebet. Hvis man i overensstemmelse med tidligere tradition arbejder med både det objektive retsstridighedsbegreb og den subjektive tilregnelser, er det ganske klart, hvordan tingen skal stilles op: Virksomheder – eller dele af virksomheder – der, alt taget i betragtning, kan forbydes, må anses som retsstridige, og da skadetilføjelsen oftest må betragtes som forsætlig, er de erstatningspligtige. Virksomheder, der ikke kan forbydes, må derimod anses som retmæssige, selvom skadetilføjelsen må anses som forsætlig. Når de er erstatningspligtige, er der for så vidt ikke, som Ussing udtrykker det, tale om et ansvar uden culpa, men, rigtigere udtrykt i overensstemmelse med ældre terminologi, om til-

5. p 109.

6. p 110.

7. Udhævet her.

fælde, hvor der pålægges ansvar *for retmæssig, men forsætlig skadetilføjelse*.

Hvis man forfølger denne tankegang et skridt videre, kunde man sammenligne de skader, fabrikker forvolder på omliggende ejendomme ved varige ulemper, der har værdiforringelse til følge, med f. ex. de gnistskader, som jernbaner afstedkommer på naboejendomme, og for hvilke de har et objektivt ansvar. Mens fabrikkernes ulempeforvoldelse følger med en sådan stadighed og sikkerhed, at de, hvis man skal bruge tilregnelseterminologien, må karakteriseres som forsætlige, kan noget tilsvarende ikke siges om gnistskaderne, der ikke kan forudses konkret. Derimod kan det med stor sandsynlighed forudses (sålænge lokomotiverne fyres med kul), at *nogle* skader vil ske, men ikke hvor mange og hvilke. Men nu er det sådan, at Handlinger, der med en vis grad af sandsynlighed kan ventes at forvolde skade, ellers karakteriseres som uagtsomme. Man kunde derfor måske sige, at det objektive ansvar, baner har for gnistskader – og måske også det objektive ansvar, hundeejeren har for sin hund – er et *ansvar for retmæssig, men uagtsom skadetilføjelse*. Det er iøvrigt klart, at der i det praktiske liv findes andre virksomheder, der ikke bærer objektivt ansvar, og hvor faregraden ikke er væsentlig ringere, og at disse tilfælde igen i jævn overgang fortsætter sig over i andre med varierende grader af fare, og at det derfor kunde ventes, at ansvarsbedømmelsen viste tilsvarende jævne overgange.

De gjorde bemærkninger om anvendelsen af retsstridigheds- og culpabegrebet er ikke fremsat for at lege med ordene, men for allerede på dette indledende stadium at illustrere svagheden ved den herskende doktrins teoretiske fundering. Forkaster man, som Ussing gør det, retsstridighedsbegrebet og holder sig alene til culpaen, er det svært på tilfredsstillende måde at forklare, hvorfor der er forskel på tilfældene af erstatning uden culpa ved fabriksdrift og de i næste kapitel omtalte udgravninger og for jernbaneskader, mens der, når der er tale om skadetilføjelse ved teknikkens maskiner og kedler, ved vejreparation og mangler ved veje, ved broklapper og meget andet, der frembyder risiko, kræves en yderligere subjektivt moment: culpa. En genindførelse af retsstridighedsbegrebet hjælper

imidlertid heller ikke meget. Thi da benyttelsen af alle de nævnte ting og indretninger af begge grupper er retmæssig, er det ikke med støtte i det omtalte begreb forklaret, hvorfor der i nogle tilfælde er erstatningspligt uden culpa, men ikke i andre. Man bør derfor være forsigtig med en for vid anvendelse af den gængse terminologi og navnlig med at drage nogensomhelst slutninger fra konstruktivt beskrivende opstillinger. Men det sidst anførte om fabrikkers ulempeforvoldelse og jernbaners eller andre virksomheders forvoldelse af enkeltskader tjener til at vise, at der er en fundamental forskel mellem på den ene side den *varige forringelse af naboejendommens værdi*, som fabrikker *forsætlig* – omend ikke i skadehensigt – forvolder ved deres som *retmæssig* opfattede virksomhed, og på den anden side den *uforsætlige* ved et uheld tilføjede *materielle eengangsskader*, som forvoldes dels ved udgravninger på nabogrund og dels ved, at *faremomenter* ved en virksomhed, der frembyder risiko, realiseres, selvom virksomheden som sådan ikke kan karakteriseres som retsstridig, og der ikke er begået nogen fejl fra dens folks side.

De to grupper af situationer er uens; de kan ikke bedømmes på samme måde og de bliver det heller ikke i praxis.

Forskellen imellem disse to grupper tilsløres imidlertid af den klassiske erstatningsteori. Den arbejder dels med nødret, hvor der er erstatningspligt for retmæssige skadeforvoldende indgreb, dels med culpatilfælde, og dels – efter nyere teori – med visse retmæssige farlige handlinger, der eventuelt bør forpligte til erstatning. Det vil sige, at man – skønt man vel nok er klar over forskellighederne mellem fabriksvirksomhedernes varige værdiforringelser og risikable foretagenders akutte ikke culpøse materielle skadeforvoldelser – ligesom behandler de to ting for tæt sammen.

I praxis synes det – skønt der oprindelig ikke har været dækning herfor i teorien – ikke at have voldt vanskelighed at komme til et erstatningsansvar for den første gruppe, de varige værdiforringelser på grund af retmæssige virksomheders ulempeforvoldelse. *Det, som har voldt vanskeligheden, er de akutte, materielle skadeforvoldelser*, og hvorledes de skulde behandles, når der ikke var sædvanlig culpa, idet man her oprindelig kun har haft culpapreglen at holde sig til, se-

neres suppleret med teorien om ansvar for *extraordinær og farlig virksomhed* – hvilket ulempeforvoldende virksomheder ikke egentlig er.

Det er muligt – og de følgende undersøgelser skal bidrage til at belyse spørgsmålet, om det er tilfældet – at man kunde vinde noget i klarhed, hvis man betragtede reglen om værdiforringelse som følge af ulempeforvoldende virksomhed som en regel for sig, – man kunde tale om *ulempeansvaret for virksomheder* – og betragtede de akutte materielle skadetilføjelser som en anden erstatningsgruppe og se, hvorledes man behandler disse tilfælde, på hvilke man efter gældende teori skulde anvende culpereglen samt eventuelt reglen om ansvar for farlig bedrift taget i snævrere forstand. Det er dog ikke hermed sagt, at der ikke i naboforhold med hensyn til ansvar for skade ved grundudgravning o. l. kan gælde andre regler.

Det skal endnu tilføjes, at der som nævnt i teorien længe har været arbejdet med den objektive retsstridighed som en første betingelse for erstatningsansvar – ved siden af den subjektive betingelse: Skyld. Ussing har opgivet denne første betingelse og ment at kunne fremstille erstatningsretten uden den. Det må også erkendes, at det ikke altid er klart, hvad der forstås ved, at en handling er objektivt retsstridigt. Det er således uklart, om man, hvis der f. ex. sker en eksplosion i en farlig, men nyttig og accepteret virksomhed, kan tale om ansvar for en objektivt retsstridig – men ikke culpøs – handling. Hvis en sindssyg dræber en anden, mener man dog vist, at der er tale om en objektivt retsstridig, men ikke tilregnelig handling. Men antager man det, kunde det være nærliggende at sige, at også eksplosionen var retsstridig, om end muligen ikke tilregnelig.

Selvom det slet ikke her er meningen at drøfte retsstridighedsproblemet – det vilde føre altfor vidt – kunde man, hvis man går videre i den her påbegyndte tankegang, spørge, om der ikke bag tanken om den objektive retsstridighed ligger noget i retning af, at akutte, materielle skadeforvoldelser i almindelighed – når der ikke foreligger samtykke, nødværge eller lign. – opfattes som i sig selv retsstridige, og derfor i princippet som erstatningsbegrundende, hvis ikke særlige subjektive undskyldningsmomenter foreligger. Virksom-

hed i almindelighed opfattes derimod som retmæssig, når den ikke tilføjer materiel skade, men særlige omstændigheder – såsom ulempeforvoldelse i naboforhold – kan efter omstændighederne pådrage erstatningsansvar. Her bliver altså tale om et erstatningsansvar for indirekte eller ikke materiel skadeforvoldelse ved egentlig retmæssig handlen⁸.

Spørgsmålet skal dog, som så teoretisk at det næppe spiller nogen større rolle ved praktikernes overvejelser, ikke forfølges nærmere, men det anførte skal alene tjene til begrundelse for, at fabrikkers ulempekader ikke behandles nærmere, mens undersøgelserne i hovedsagen vil rette sig på materielle skader, forvoldt ved ting og handlemåder af afvejlende art og faregrad. Om disse ulempekader skal alene bemærkes, at resultaterne i praxis i det store og hele synes at stemme med det, som man efter det forstanførte måtte komme til ud fra naturlige betragtninger, men at dommene med hensyn til deres begrundelse – om der foreligger retsstridigt eller culpøst forhold – som venteligt er, frembyder et lidet klart billede:

Om *ulempekaderne* skal alene kort anføres:

1. Hvis ulemperne er relativt ringe, frifindes der, ikke sjældent med den motivering, at forholdet ikke er retsstridigt⁹, noget der, trods den miskredit, retsstridighedsbegrebet er kommet i, udtales selv i de seneste domme – og formentlig med rette.

2. Kan ulempen fjernes eller mindskes til det, som må tåles, dømmes der dertil, eventuelt i forbindelse med erstatning for haft ulempe og skade, eller efter omstændighederne alene for hafte ulemper¹⁰.

8. Man kan naturligvis drøfte, om f.ex. sodskade kan betegnes som materiel skadetilføjeelse – men der er dog forskel på den egentlige materielle sodskade og den ved sodplagen forvoldte værdiforringelse af en ejendom.

9. U.f.R. 1895, p 761, J. T. 1917, p 209: Virksomheden, der voldte støj, havde bestået længe, U.f.R. 1924, p 254 H: Rysten, Naboejendommen antagelig slet funderet, 1932, p 742 H, jfr. T.f.R. 1933, p 324, 1936, p 782 (Idrætsbane), Ø.L.T. 1937, p 50, U.f.R. 1939, p 1032, 1940, p 1051 H, 1942, p 356 H (en badeanstalt), 1946, p 273 H: (en pelsdyrfarm). V.L.T. 1947, p 94, U.f.R. 1956, p 640 H (Hønseri), 1960, p 231 (en minkfarm), 1961, p 943 (en campingplads), 1963, p 232 (lufthavn).

10. U.f.R. 1904 A, p 227 (Graderværk), 1907 A, p 35 H, jfr. 1905, A, p 443 (Røg

Af og til – navnlig i ældre sager – udtales det, at forholdet er retsstridigt¹¹.

3. Erstatning for varige ulemper og værdiforringelse findes der også eksempler på¹², navnlig hvis ulempen ikke kan fjernes. Også i en enkelt ældre sag af denne art siges det, at forholdet er retsstridigt¹³.

4. For skoler og børnehaver gælder noget lignende¹⁴.

5. Skader voldt ved fabrikkers *spildevand* o. l. begrunder også erstatningspligt¹⁵.

6. Om *sandfygning* findes der en enkelt afgørelse i U.f.R. 1965 p 761 H – kommenteret i U.f.R. 1966 B 118. Her led et grøntsagsgartneri skade, fordi ejeren af en nærliggende ejendom gravede støberisand, som er særligt fintkornet. Gartneren forlangte afhjælpningsforanstaltninger foretaget og erstatning for de indtrådte skader. Landsretten frifandt ejeren af sandgraven, der i et vist omfang havde truffet forebyggende forholdsregler. I Højesteret var der derimod enighed om, at der måtte være erstatningsansvar. Som det siges i kommentaren går dommen ikke ind på de subjektive for-

fra remise), 1913, p 38 (Savsmuld, sod og vanddamp), 1915, p 96 H, jfr. 1914, p 772 (Rysten), 1917, p 131 (Roebanes remise) og p 534, 1918, p 903 (Rysten), 1919, p 780, 1920, p 849, 1930, p 1059, 1933, p 228 H, jfr. T.f.R. 1933, p 327 (Varme fra bagerovn), 1933, p 434 H (Sod og røg), 1935, p 722 H, jfr. T.f.R. 1936, p 351 (Remise), 1936, p 584 (V.L.T. 1936, p 98) 1938, p 317 H. og V.L.T. 1953, p 198 (En smedie helt dømt til ophør), U.f.R. 1955, p 478 H samt Ass. 1958, B, p 32: Rysten, erstatning uanset at naboejendommen muligvis ikke var af bedste kvalitet.

11. U.f.R. 1890, p 141.

12. U.f.R. 1911, p 789 H (jfr. 1910, p 77), 1913, p 556 H (jfr. p 23), 1927, p 206, 1930, p 1059, V.L.T. 1940, p 208 og V.L.T. 1944, p 169 samt U.f.R. 1957, p 140 H.

13. U.f.R. 1915, p 296.

14. U.f.R. 1943, p 301, H, jfr. T.f.R. 1946, p 94, U.f.R. 1945, p 478, H, jfr. T.f.R. 1947, p 224, U.f.R. 1948, p 1005, H, jfr. T.f.R. 1948, p 184 og U.f.R. 1953, p 190 og 905.

15. f.ex. U.f.R. 1904, B, p 259 H, jfr. 1903 A, p 16, 1918, p 644, 1925, p 537 H, jfr. 1924, p 675, 1937, p 364, 1940, p 131, 1941, p 291 H, jfr. T.f.R. 1942, p 430, 1951, p 317 H, 1954, p 111, 1958, p 365 H, 1959, p 818, 1961, p 574 og 1967, p 945.

hold, men det måtte være klart for ejeren, at der kunne fremkomme sandflugt fra en sådan grav. Når han så fortsatte gravningen, »måtte han selv bære risikoen«. – Noget hensyn til, at gartner ejendommen var mere ømfindtlig overfor skader af denne art, end de andre nabo ejendomme, hvor der blev drevet almindeligt landbrug, tog man ikke. – Et flertal dømte sandgravens ejer til at foretage visse (subsidiært) forlangte foranstaltninger, mens et mindretal nærede betænkeligheder herved. – Under en senere sag, U.f.R. 1967 p 495 H tilkendtes der gartneriet yderligere erstatning for en senere forvoldt skade på afgrøde¹⁶.

16. Om et andet gartneri, der skadedes ved cementstøv, se U.f.R. 1930, p 1059.

III : Ansvar for fast ejendom

I. ANSVAR FOR UDGRAVNINGER

Af betydelig interesse er den praxis, der gælder med hensyn til pålæggelse af erstatningsansvar for den direkte skade, som ejeren af en fast ejendom tilføjer naboers grund eller hus under foretagelse af *udgravninger*. Måske kunde man på forhånd tro, at når der er et objektivt eller i hvert fald næsten objektivt ansvar for den slags indirekte skadeforvoldelse, som fabrikker forvolder ved tilføjelse af ulemper, så måtte et sådant så meget mere ventes anerkendt, når der er tale om direkte skadetilføjelse. Men det er ikke tilfældet: Stillingen er mere usikker, og måske hænger det sammen med, at de direkte skadende foranstaltninger er mindre ekstraordinære – om end ikke altid mindre farlige – end de omtalte indirekte, samt med, at enhver ejer af fast ejendom må være forberedt på, at hans nabo vil foretage udgravninger i sin grund, mens han ikke i samme grad kan være indstillet på, at der i hans naboejendom påbegyndes en stærkt generende fabriksdrift, der iøvrigt kan forringe hans ejendoms værdi.

Det kan indledningsvis bemærkes, at *Stang* for norsk rets vedkommende nævner en tidlig byretsdom¹. Skønt begrundelsen er uklar, finder han, at den peger hen imod et objektivt ansvar. Den drejede sig om en hest, der var faldet i en gennemskæring, som en bane havde foretaget gennem en havnegang, uden at der var sat gærde omkring. Banen blev dømt til erstatning, idet retten udtalte, at et jernbaneanlæg bør bære risikoen for de nye farer, som ejerne af den tilstødende grund udsættes for, når farerne er så nærliggende som her, og ingen forsigtighedsforanstaltninger er truffet. – Efter vanlig dansk opfattelse er der vel, trods den ret stærkt fremhævede risikobetraktning, tale om et sædvanligt culpaansvar.

Men for at gå over til dansk ret, så skal der først under A ses på udgravninger til *bygninger eller ledninger*, hvad enten disse udgrav-

1. *Stang*, p 259, R.T. 1904, p 302.

ninger foretages i grund eller gade, samt på ombygninger, der naturligt kan jævnføres hermed, fordi de bevirker udskriden eller synken etc. Tilfældene løber jævnt over i sager angående skadetilføjelse ved vejarbejder, om hvilke særskilte bemærkninger skal gøres under B.

A. *Illum* angiver², at erstatning i hvert fald gives, når de sædvanlige culpabetingelser er opfyldt, og at en række domme synes at forudsætte, at man ikke kan gå længere. Undertiden har man dog skærpet kravene til ejeren så stærkt, at man nærmer sig et ansvar uden culpa, og endelig er der ved nogle domme pålagt ansvar, selvom der ikke var begået nogensomhelst fejl. I denne forbindelse må det bemærkes, at det i almindelighed påhviler den udgravende at foretage de nødvendige sikringsarbejder og underrette naboen. Rigtigheden af *Illums* sammenfatning kan formentlig tiltrædes.

A. *Vinding Kruse* anfører^{2a}, at der formentlig vil være enighed om, at der bør være et strengt culpaansvar og finder derfor støtte i landsbyggeloven, lovbekendtgørelse nr. 158 af 8. maj 1968 § 42 og Københavns bygge lov nr. 148 af 29. marts 1939 § 58, der påbyder, at ejeren af den grund, hvor der foretages fundering eller udgravning, skal træffe enhver foranstaltning for at sikre vej, andemands grund eller bygning samt ledningsanlæg af enhver art, ligesom han skal give meddelelse om arbejder, som kræver særlig sikring af dennes grund eller bygning. Samme forfatter mener imidlertid også, at meget kunne tale for indførelse af et objektivt ansvar – også for opførelse og nedrivning af bygninger – medmindre skaden er forårsaget af helt usædvanlige naturforhold.

Praxis er broget og tilsyneladende ikke ganske konsekvent.

1. *Domme, som frifinder*, fordi der ikke foreligger culpøst ansvar,

2. Tingsret, 2. udg. 1966, p 77 ff, jfr. samme forfatters afhandling om skade på slet funderede ejendomme i U.f.R. 1950 B, p 202 ff og Ussing bemærkninger dertil, p 257 ff samt samme forfatter i U.f.R. 1947 B, p 292-93, A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 1964, p 321-26, v. Eyben: Fast ejendoms regulering I, 2. udg., p 361-70, Abitz: Vejenes retsforhold, p 339 ff, og Stig Jørgensen: Erstatningsret, p 89.

2. a. Erstatningsretten, 1964, p 321 ff.

synes at være sjældne; helt ren forekommer kun den ældre dom i U.f.R. 1909, p 708, hvor det siges, at byggeloven ikke hjemler ubetinget ansvar, og hvor forsømmelse ikke ansås at foreligge; U.f.R. 1924, p 679 frifinder ganske vist, fordi udgravningen (til en kælder) var forsvarligt foretaget, men det tilføjes, at det var uklart, om skaden ikke skyldtes den skadede ejendoms fundamentering. Sidstnævnte betragtning, at naboejendommen var utilstrækkelig funderet, førte også til frifindelse i U.f.R. 1928, p 1014 H, (jfr. T.f.R. 1929, p 504) der vedrørte et kajarbejde. Og i U.f.R. 1953, p 915 frifindes der, fordi udgravningen var foretaget på forsvarlig måde, men også her skyldtes skaden i hvert fald delvis mangler ved den skadede ejendoms fundering, og det fremhæves yderligere, at skaden ikke var betydelig³.

2. I en del sager er *culpa statueret*⁴.

3. Tilfælde af en *noget anstrengt culpabedømmelse* foreligger også, f.ex. i U.f.R. 1944, p 667, hvor det udtales, at skaden kunde være undgået, hvis kloakken var lagt noget længere fra den skadede bygning⁵, men hvor det ikke direkte siges, at fremgangsmåden var uforsvarlig, men at den omstændighed, at placeringen af bekostningshensyn var foretaget som sket, ikke kunde have nogen betydning for de sagsøgtes erstatningspligt. Endvidere kan nævnes en anden sag⁶, hvor der ganske vist ikke var givet naboen underretning og ikke foretaget tilstrækkelig afstivning, men hvor erstatning blev

3. I sagen i U.f.R. 1930, p 402 var skaden 2 år gammel og beviset derfor usikkert.

4. U.f.R. 1875, p 876, og vel også i 1887, p 235 H, jfr. 1885, p 847, U.f.R. 1894, p 477 (Undladelse af advarsel), 1895, p 736, 1931, p 708 H (delvis erstatning, fordi den skadede bygning led af mangler, medvirkende), V.L.T. 1935, p 140 (Ombygning af en ejendom, der havde fælles gavl med nabobygningen), U.f.R. 1936, p 264 H (meget nærliggende følger), V.L.T. 1937, p 119 (Udgravning efter mergel), Ass. 1939 B, p 423 og 1940 B, p 71, samt U.f.R. 1952, p 920 (Ass. 1952 B, p 147). (Entreprenører er dømt i U.f.R. 1941, p 204 og 1954, p 1017 samt 1958, p 300 H). U.f.R. 1961, p 610, 1962, p 896 (Ass. 1962 B, p 229).

5. Jfr. de noget lignende domme i V.L.T. 1936, p 166 og U.f.R. 1946, p 944 og 1957, p 919.

6. V.L.T. 1946, p 102.

givet, uanset at byggeriet ikke var den direkte årsag til skaden, men skyldtes stærk nedbør og tøvejr; det udtaltes, at der ved udførelsen burde være taget hensyn til muligheden heraf⁷.

4. *Ansvar*, som det synes helt *uden begået fejl*, er pålagt i ikke helt få sager. Først kan nævnes sagen i U.f.R. 1919, p 215, hvor en husejer, hvis ikke undermurede gavl skred ud og trykkede naboens gavl, blev dømt til at give denne erstatning herfor, skønt skaden mulig skrev sig fra en tidligere ejers tid. Dette moment – ansvaret for den tidligere ejer – er interessant, og vi skal senere vende tilbage dertil. Landsretsdommen i U.f.R. 1923, p 531 (der af andre grunde blev ændret af højesteret), og som drejede sig om nogle huse, der havde slået revner som følge af en af en kommune foretaget kloak-udgravning, udtaler helt klart: »Ifølge almindelige retsgrundsætninger har ejerne krav på erstatning ... hvad enten der kan påvises at være udvist forsømmelighed eller ikke ...« På tilsvarende måde pålægger flere andre domme erstatning, uden at fejl er begået⁸. Sagen i U.f.R. 1941, p 871 handlede om et tilfælde, hvor en bygning, der var under opførsel, »satte sig« med det resultat, at naboejendommen, som den var sammenbygget med, slog revner, og at en spejlglasrude sprængtes. I dommen udtaltes det, at ansvaret »uanset at der efter skønsmændenes erklæring ikke synes at foreligge uforsvarligt forhold, findes at måtte påhvile sagsøgte ...« Faremomentet synes at spille en rolle, idet det også i dommen i U.f.R. 1951, p 178, der vedrørte en udgravning, under hvilken nedramning af pæle fremkaldte rystelser, der medførte skade på et i nærheden liggende hus, er anført, at muligheden for skadefremkaldelse »ikke havde været så fjern,« at man ikke kunde regne med den«; og da det drejede sig om en større bygning, der i højere grad end almindelige bygninger vilde kunde udsætte de omliggende huse for rystelser, måtte bygherren, i hvis interesse arbejdet udførtes, og som havde benyttet en særlig form for fundamentering, være erstatningsplig-

7. Jfr. C. Bang i U.f.R. 1943 B, 237 ff.

8. V.L.T. 1933, p 250, U.f.R. 1941, p 871, 1949, p 488 (den ene bygning), 1951, p 178 (V.L.T. 1951, p 17 og Ass. 1950 B, p 210).

tig. Men samtidig sagdes det, at hverken bygherren eller hans entreprenør havde handlet uforsvarligt, hvorfor den sidste blev frifundet. Navnlig denne sidste omstændighed viser klart, at der er tale om ansvar uden skyld. Også ved dommen i U.f.R. 1961 p 939 (Ass. 1961 B p 175) pålagdes der objektivt ansvar. Begrundelsen lignede ganske begrundelsen i den helt nye sag, som findes i U.f.R. 1968 p 84; den er udførligt kommenteret af *Th. Gjerulff* i U.f.R. 1968 B p 333. Den drejede sig om et tilfælde, hvor der ved et større byggeri i Aalborg blev foretaget fundering ved nedramning af betonpæle. Derved forvoldtes der rystelser og revnedannelser, ikke på en umiddelbar nabo, men på en 100–200 m derfra liggende 500 år gammel bygning. Dennes ejer anlagde sag både mod bygherren og vedkommende entreprenør. I første række påberåbtes objektivt ansvar, i anden række culpa hos entreprenøren, for hvilken bygherren måtte hæfte. Både landsret og Højesteret fandt, at der ikke var begået fejl eller forsømmelse og frifandt derfor entreprenøren. Bygherren blev derimod dømt på objektivt grundlag. Det siges i landsrettens af Højesteret stadfæstede dom, at det må lægges til grund, at piloterings medfører en vis ikke ringe fare for rysteskader på de omliggende ejendomme. Uanset om sandsynligheden for skade på den omhandlede ejendom på grund af dennes afstand fra byggepladsen på forhånd måtte have stået som fjerntliggende, måtte bygherren »i hvis interesse og efter hvis anvisninger og for hvis regning arbejdet udførtes, og som havde mulighed for ved budgetteringen og planlæggelsen af arbejdet at indregne dækning af denne risiko at burde bære omkostningen ved sådanne af arbejdet forårsagede skader«. – I kommentaren siges det, at Højesteret ud fra de hensyn, som teorien har anført, ikke har fundet det betænkeligt at fastslå, at erstatningsansvar uden culpa på dette specielle område, og at dommen for skader som følge af farlige udgravninger nok vil kunne være retningsangivende. –

5. Måske gør en lidt anden bedømmelse sig gældende, når der ved udgravninger alene voldes skade ved *sprængning af ledninger*, så at gas eller vand trænger ud; en del ældre domme synes ret klart

at anvende culpapreglen⁹, men om dette er udtryk for en principiel forskel – som vel måtte søge sin grund i, at faren og skaden her gennemgående er mindre – kan vist betvivles. I hvert fald synes højesteretsdommen i U.f.R. 1963 p 806, der er kommenteret i U.f.R. 1964 B p 137 at gå noget langt i retning af at statuere et objektivt ansvar. Det drejede sig om et tilfælde, hvor en kommunal fjernvarmeledning var blevet tæret af udsivende vand fra en kloak. Varmt vand fra ledningen trængte ind i en ejendom og beskadigede et varelager der. Både underret og landsret fandt, at der ikke fra kommunens side var udvist noget uforsvarligt forhold, men dømte den desuagtet til at betale erstatning, landsretten idet den henviste til, at der var en ikke ringe mulighed for, at brud med mellemrum ville fremkomme som følge af brud på de nedlagte kloakledninger. Under disse omstændigheder måtte kommunen »som ejer af såvel fjernvarmeanlægget som kloakledningerne være nærmest til at bære risikoen for følgerne af sådanne ledningsbrud«. For Højesteret indtog den vindende part, der havde fået objektivt ansvar statueret, imidlertid det standpunkt, at han ikke ville kræve erstatning alene på et objektivt grundlag; og idet han erkendte at culpa ikke var bevist, hævdede han, at formodningen om culpa måtte kunne begrunde et risikoansvar. Under disse omstændigheder er det ikke egnet til at undre, at Højesteret ikke statuerede objektivt ansvar. Rettens flertal gav erstatning, fordi kommunen ikke havde afkræftet formodningen for skyld – altså en omvendt bevisbyrde-regel – mens et mindretal ville dømme på basis af bevist culpa. – Med dommen kan jævnføres U.f.R. 1963 p 12 H, om et andet fjernvarmeanlæg, der blev pålagt erstatning på grundlag af anonym fejl.

For skade voldt ved ledningssprængninger – uden forbindelse med grundudgravninger – er der iøvrigt allerede tidligt i Norge

9. U.f.R. 1910, p 975 (almindelige erstatningsregler måtte finde anvendelse, og da ingen fejl var påvist, frifandtes der), jfr. den noget lignende afgørelse i U.f.R. 1911, p 859, samt 1914, p 177, hvor uforsigtighed synes antaget. Også dommen i U.f.R. 1936, p 441 frifinder. U.f.R. 1957, p 919 domfælder. U.f.R. 1962, p 353, frifinder, U.f.R. 1966, p 788, der handlede om eksplosion af en gasledning, der skete under en udgravning, domfælder på grund af fejl.

pålagt et rent risikoansvar, nemlig ved dommen i R.T. 1905, p 715¹⁰. Den handlede om en vandskade, som et bageri havde lidt ved at hovedvandledningen var sprængt. Førstevoterende i højesteret, der fik tilslutning af rettens flertal, fandt ikke, at der var grundlag for at antage, at der forelå noget uforsvarligt forhold fra vandværkets side. Det fremgik imidlertid af en tilvejebragt sagkyndig erklæring, at det hørte til dagens orden, at der ved vandværker med højt tryk af og til kunde forekomme rørbrud som følge af sætninger i jordsmonnet, dels på grund af stød i ledningen, foranlediget af vandets ujævne hastighed, dels på grund af usynlige støbefejl eller på grund af spændingen i selve støbegodset. Jernrør kunde ligge i en menneskealder eller to uden at vise fejl for så pludselig en dag at springe, uden at det er muligt at påvise nogen bestemt årsag til slige katastrofer. Herefter fandt førstevoterende, at ledningerne, selv om vandværket optrådte fuldt forsvarligt, medførte en stadig risiko for omgivelserne. Under disse omstændigheder måtte vandværket bære ansvaret overfor trediemand. Dommen minder om sager angående fabrikkers forvoldelse af ulemper, men er forskellig fra dem deri, at der ikke er tale om en stadig ulempe, men om en stadig risiko, der har realiseret sig i en sket skade. – Ved dommen i U.f.R. 1962 p 190 pålagdes der en entreprenør, hvis gravemaskine havde sprængt nogle elektriske ledninger, erstatningspligt for en skade, der derved var opstået på rugetæg i en rugemaskine.

Det vil ses, at tendensen i dansk praxis på det her omtalte område i det hele er streng. Rene frifindelser er ikke hyppige; der arbejdes både med et strengt culpaansvar og af nogle landsretsdomme samt den seneste højesteretsdom også med et klart objektivt ansvar. Praxis viser slående, at overgangen mellem culpaansvar og det objektive ansvar er ganske jævn og umærkelig, og at den dybtgående sondering mellem de to arter af ansvar, som teorien forestiller sig, i virkeligheden ikke eksisterer.

B. Hvad særlig angår *udgravninger til veje* eller i anledning af vej-

10. Om denne dom: Øvergaard, p 140, Kristen Andersen, p 242.

forlægninger vil vel i almindelighed noget lignende gælde som med hensyn til bygninger anført. Men særlig på dette område synes der at gøre sig en udtalt tendens gældende til på nogle områder at *lade driftsherren hæfte for fejl, som er begået af den af ham antagne selvstændige entreprenør*¹¹. Efter almindelig opfattelse påhviler der ellers ikke efter D.L. 3-19-2 en driftsherre noget ansvar for entreprenørers fejl, men alene for fejl begået af de tjenere, som er undergivet husbondens tilsyn og instruxer¹².

At bygherren med hensyn til udgravninger må hæfte for sin entreprenørs fejl er i virkeligheden kun en naturlig konsekvens af, at hans ansvar objektiveres. Når han hæfter, selv uden at der er begået fejl, må han naturligvis så meget mere hæfte, når der er begået fejl, selvom denne er entreprenørens. Men det behøver ikke omvendt at være sådan, at han på områder, hvor der kun hæftes i tilfælde af culpa, altid kan blive fri, hvis skaden er voldt af en selvstændig entreprenør. Der kan meget vel, selvom ansvaret ikke gøres objektivt, være trang til at lade ham hæfte sammen med og for entreprenøren.

I praxis synes driftsherren ikke at blive gjort ansvarlig for alle arter af skader:

1. Når der er tale om arbejdere, der kommer til skade, vil det stemme med den almindelige opfattelse, at entreprenøren er den ansvarlige, og det vil som regel være ham alene, der bliver sagsøgt, jfr. f.ex. U.f.R. 1937, p 139 og 1949, p 374.

2. Noget tilsvarende synes at gøre sig gældende, når trediemand kommer til skade i udgravninger o.l. som følge af mangelfuld afspærring eller afmærkning, se f.ex. U.f.R. 1925, p 727, 1928, p 166, 1933, p 662 og 1943, p 793 H og 1144 H. samt U.f.R. 1964, p 411. Dommen i U.f.R. 1937, p 974¹³ dømmer dog kommunen; der var tale om gadeudgravning.

3. Sker der skade ved sammenstyrtning af naboejendomme eller udtrængning af vand, kan der, som påpeget af *Frost* i hans under-

11. Jfr. hertil i det hele J. L. Frost i T.f.R. 1944, p 15 ff.

12. Lassen: Alm. Del, p 322 f, Ussing: Erstatningsret, p 95.

13. Frost, p 37.

søgelse af disse spørgsmål¹⁴ være tale om et mere vidtgående ansvar, navnlig derved at man lader bygherren hæfte for fejl begået af den af ham antagne entreprenør – altså udover D.L. 3-19-2's klassiske område – eller hæfte, selvom der ikke er påvist fejl fra entreprenørens side. Praxis går i denne retning, og domfældelse af bygherren er navnlig sket, når denne har været en kommune.

a. Således blev en *kommune* ved dommen i U.f.R. 1906, p 248 H anset ansvarlig for en skade, som under en udgravning tilføjedes en nabogrund ved *fejl* begået af den dertil antagne entreprenør (»må være pligtig til at erstatte ...«). Flere senere afgørelser anlægger samme linie. Dommen i U.f.R. 1946, p 944 fremhæver for så vidt en ren risikobetragtning, idet den fandt, at vedkommende kommune – uanset om der måtte kunne påvises fejl ved arbejdstegningen eller arbejdets udførelse – måtte være erstatningspligtig, idet arbejdet »måtte forudses at ville medføre betydelig fare for beskadigelse«, ligesom risikoen kunde have været formindsket, såfremt ...« Den tidligere nævnte dom i U.f.R. 1951, p 178 (VLT 1951, p 17, Ass. 1950 B, p 210) dømte også kommunen »i hvis interesse arbejdet udførtes« på grund af risikoen ved den brugte fremgangsmåde. Derimod frifandtes entreprenøren, idet det ikke var godtgjort, at der fra kommunens eller entreprenørens side var handlet uforsvarligt.

Samme tendens kommer til udtryk i sager, hvor både vedkommende kommune og entreprenøren er sagsøgt. Dommen i U.f.R. 1941 p 204¹⁵, der handlede om et tilfælde, hvor opgravning i et fortov til gas- og vandledninger havde bevirket, at nogle huse begyndte at synke, siger: »Selvom det sagsøgte firma nu overfor kommunen har påtaget sig ... det pågældende arbejde, findes kommunen ved udførelsen af et i dens interesse foretaget arbejde af særlig farlig karakter ... at måtte være ansvarlig.« Entreprenøren dømtes også på grund af begået fejl til at skadesløsholde kommunen. Lignende afgørelser findes i VLT 1933, p 250¹⁶ og U.f.R. 1949, p 488 (»I forhold til sagsøgeren findes kommunen, i hvis interesse og efter hvis projekt

14. T.f.R. 1944, p 15 ff.

15. Frost, p 47 f-52 f.

16. Frost, p 30.

arbejdet er udført, dog også at måtte være ansvarlig ...« Endvidere kan nævnes U.f.R. 1952, p 920 (Ass. 1952 B, p 147), hvor en kommune havde ladet et tagnedløb slutte til kloaksystemet. Ejendommen styrtede sammen under arbejdet som følge af en fejl, begået af den dertil antagne brolægger. Både brolæggeren og kommunen dømtes, den sidste fordi den »ikke ved at overlade arbejdets udførelse til en anden (findes) at kunne fralægge sig ansvaret for fejl eller forsømmelser med hensyn til arbejdets udførelse.«

I et par sager synes kommunernes ansvar begrundet med noget, der i hvert fald ligner culpa fra dens side, U.f.R. 1943, p 137¹⁷ (»findes de sagsøgte ikke at have udvist den særlige agtpågivenhed, som under de foreliggende forhold måtte udkræves af dem«), og U.f.R. 1944, p 667 (»må der gås ud fra, at skaden ... kunde være undgået, såfremt ledningerne var ført ... i større afstand ... og den omstændighed, at det skyldtes bekostningshensynet, at dette ikke skete, kan ikke have nogen betydning for de sagsøgtes erstatningspligt«), jfr. også Ass. 1939 B, p 423 og U.f.R. 1958, p 300 H samt om et varmekværk og dets entreprenør, U.f.R. 1962 p 896.

Tilføjes må det dog, at en ret ny dom, U.f.R. 1958, p 401, frifinder et amtsråd for at erstatte en under udgravning til en vej forvoldt skade på en villa, da der ikke ved arbejdets projektering og udførelse eller under tilsynet med dette var udvist forsømmelse, og der ikke havde været anledning til særlig undersøgelse af jordbundsforholdene.

En lignende skærpet påpasselighedspligt findes naturligvis også, når en kommune selv foretager arbejdet, jfr. U.f.R. 1914, p 177, som Illum har kommenteret nærmere i T.f.R. 1935, p 75.

Kun i et ganske enkelt tilfælde ses en kommune frifundet, mens vedkommende entreprenør alene dømtes, V.L.T. 1934, p 5¹⁸.

At kommunerne under disse omstændigheder ikke sjældent betaler frivilligt og derefter søger regres mod vedkommende entreprenør er ikke egnet til at forbavse, U.f.R. 1921, p 870 og 1954, p 797.
b. For *privatpersoner*, der lader udgravninger foretage, synes der at

17. Frost, p 30.

18. Frost, p 30 og 48.

gælde ganske det samme som for kommunerne, U.f.R. 1926, p 824¹⁹, 1936, p 264 H²⁰ og Ass. 1939 B, p 423 og U.f.R. 1954, p 1017. I denne sidste sag, der vedrørte et tilfælde, hvor en som det synes for tidligt fjernet afstivning bevirkede, at en i 1894 opført, meget skrøbelig nabobygning styrtede sammen, hedder det således i dommen: »Da det sagsøgte (aktieselskab) som ejer ... må være ansvarlig for, at der blev udvist den fornødne forsigtighed ... til afværgelse af ... fare ... findes også disse sagsøgte at burde erstatte sagsøgerinden det hende ved nedstyrtningen forvoldte tab ...²¹. Men ved det her behandlede spørgsmål synes den norske dom i R.T. 1916, p 1137 at være af interesse: Bergen Telefonselskab nedlagde efter tilladelse af kommunen nogle ledninger. Under arbejdet, der skete under kontrol af kommunens folk, voldtes en vandskade, og både telefonselskabet og kommunen søgtes til erstatning. Byretten dømte dem solidarisk. Højesteret delte sig i en majoritet på 4 stemmer og en minoritet på 3. Majoriteten dømte kommunen, men frifandt selskabet, idet det fandtes uden betydning, at arbejdet var blevet betalt af dette og udført i dets interesse. Minoriteten vilde tværtimod frifinde kommunen og dømme selskabet, idet dette fandtes at burde betale, selv uden culpa, da arbejdet var risikabelt og – hvis der var uagtsomhed hos kommunens folk – fandtes det at burde bære ansvaret for denne. Forskellen mellem de to meninger er ganske interessant. Majoriteten synes at have opfattet kommunen enten som selvstændig entreprenør for selskabet eller som egentlig driftsherre, mens minoriteten har anset selskabet som en driftsherre, der – i overensstemmelse med princippet i danske udgravningsdomme – burde bære risikoen for eventuel fejl hos entreprenøren (her kommunen).

C. Endnu bør måske det spørgsmål drøftes, som *Illum* behandler²², om det bør påvirke ansvaret, at *den skadede bygning er dårligt fun-*

19. Frost, p 50.

20. Frost, p 50.

21. Frifindelsen i U.f.R. 1924, p 679, synes at have sin årsag i, at det var uklart om skaden ikke skyldtes særlige forhold ved den skadelidte ejendoms fundering, og frifindelsen i U.f.R. 1953, p 915, at skaden var ringe.

22. I 2, p 291 f.

deret eller iøvrigt mangelfuld. Illum mener, at denne omstændighed bør være uden betydning, når der er påvist fejl ved arbejdets udførelse. Det kan ikke betragtes som skyld hos ejeren af den skadede ejendom, at den ikke længere er tidssvarende. Den handlende må udføre sit arbejde under hensyn til naboejendommens tilstand. Men hvis der gives erstatning uden culpa, forekommer det denne forfatter betænkeligt at udstrække ansvaret til den skade, som skyldes mangler ved den skadede ejendom »ihvert Fald hvis Ansvaret skal række ud over, hvad der følger af Synspunktet farlig Bedrift²³.«

Ussing er dog af en anden opfattelse. Han mener – og formentlig med rette – at der ikke, som Illum synes at gøre, kan drages nogen slutning fra byggelovens bestemmelser. Iøvrigt er hans opfattelse, at spørgsmålet ikke kan afgøres uden en overvejelse af, i hvilke tilfælde der er grund til at pålægge ansvar uden culpa. Er der tale om ikke særlig indgribende gravearbejder, bør ansvar for skade på naboens slet funderede ejendom været betinget af forsømmelse. De domme, der foreligger, synes ikke at give klar vejledning med hensyn til en afgørelse af uenigheden mellem Illum og Ussing²⁴.

Det af Illum sagte ser besnærende ud, men det er ikke sikkert, at det er helt fyldestgørende. Det kan formentlig tiltrædes, at det objektive ansvar ikke bør dække skader på en naboejendom, der skyldes, at denne er dårligere end gennemsnittet. Men med Hensyn til det om culpaansvaret anførte, ligger vanskeligheden formentlig i at bedømme, hvad der er culpa. For det første kan det spørges, om ikke den, der udgraver, så længe han ikke véd andet, må være berettiget til at gå ud fra, at naboejendommens tilstand er sædvanlig. Dette spørgsmål må besvares bekræftende. Men hvis den udgra-

23. Jfr. også denne forfatter i U.f.R. 1950 B, p 202 ff, Ussing, p 257 og Abitz, Vejenes Retsforhold, p 339 ff.

24. U.f.R. 1924, p 679, 1926, p 824, 1928, p 1014 H, med kommentar i T.f.R. 1929 p 504, 1931, p 708 H, 1943, p 137, 1949, p 488, 1953, p 915, 1954, p 1017, V.L.T. 1957, p 247 og U.f.R. 1958, p 401 (V.L.T. 1958, p 83), om fabrikkers forvoldelse af rystelser, se U.f.R. 1924, p 254 H og Ass. 1958 B, 32. I U.f.R. 1968, p 84 fandtes særlig skrøbelighed ikke godtgjort, se nærmere kommentaren i U.f.R. 1968, p 333 ff.

vende véd eller burde vide eller under udgravningen opdager, at naboejendommen er svag og dårligt funderet, hvordan er hans stilling da? Det er muligt, det er rigtigt, at han, som Illum siger, i noget omfang må tage hensyn hertil, selvom det medfører den ulempe for ham (og forringelse af hans ejendoms værdi og udnyttelsesmuligheder), at udgravning på hans egen grund bliver mere kostbar end i almindelighed. Man kunde også udtrykke det således, at naboen vinder en vis art hævde på retten til at have et skrøbeligt hus stående på sin grund. Men her anfører Illum også²⁵, at det ikke er naturligt at se på Naboejerens forhold som »egen Skyld«, men at det snarest er *risikobetragtninger*, der spiller ind. Dette er formentlig helt rigtigt. Hvis det er det, synes det ingenlunde sikkert, at den udgravende har en ubetinget pligt til at respektere den skrøbelige naboejendom, så at han enten må afstå fra at udnytte sin egen grund eller finde sig i en exorbitant bekostning ved at grave på den. Meget taler for, at en ejer af fast ejendom, som af Ussing hævdet, må kunne foretage sædvanlige udgravninger på sin grund, idet man kan sige, at naboen bør være forberedt på sådanne eller i hvert fald være nærmere til at bære risikoen for, at hans ejendom er sådan, at den beskadiges derved.

2. ANDRE SKADER VOLDT UNDER OPFØRELSE, REPARATION OG NEDRIVNING AF BYGNINGER

I jævn overgang fra tilfældene af skadeforvoldelse på nabogrund- og bygninger under udgravningsarbejde kommer skader, som iøvrigt forvoldes af naboen under bygningernes opførelse, nedrivning og reparation (A) samt – i videre forlængelse af disse – andre skadetilføjelser under byggeri, være sig at det er trediemands person eller gods, det går ud over, eller en af de ved byggearbejderne beskæftigede arbejdere (B).

25. I U.f.R. 1950 B, p 205 f.

A. *Skader, som tilføjes naboernes ejendomme* under byggeri og nedrivning. Der kan her være tale om ødelæggelse eller beskadigelse af naboens gavl, eller byggematerialer eller bygningsdele kan falde ned på en tilstødende ejendom og beskadige denne. Så vidt ses, er der ikke den samme tilbøjelighed til at udstrække ansvaret, som gør sig gældende, når der er tale om grundudgravning. Det er vel i og for sig også naturligt. Udgravninger frembyder gennemgående en langt større umiddelbar fare for naboen end arbejder, som foretages over jorden. Her vil det oftest være sådan, at skade kun kan forvoldes, hvis der er begået en egentlig fejl af bygherren eller hans entreprenør. Byggeri er altså et mindre risikabelt foretagende end udgravning.

Imidlertid kan det naturligvis ske, at byggeriet – eventuelt fordi fundamenteringen ikke er tilstrækkelig – påvirker selve bundforholdene, så at der bevirkes en skade på en naboejendom, der er af ganske samme beskaffenhed som de skader, der forvoldes ved udgravning. I et sådant tilfælde vil der være grund til at formode, at ansvaret vil blive bedømt på lignende måde som ved udgravninger. Et sådant mellemtilfælde er det i U.f.R. 1936, p 264 H omhandlede. Her opførtes på blød bund en 5-etages bygning, der fundamenteredes på jernbeton. Da fundamentet og bygningen sank, fremkom der et træk i ejerens ældre bygning på den samme grund og et dermed sammenbygget nabohus, i hvilket der opstod revnedannelser. Bygningerne havde ifølge tinglyst deklaration brandgavl fælles. Bygherren dømtes til at betale erstatning herfor, idet følgerne ansås som nærliggende. Der er formentlig tale om et sædvanligt culpaansvar¹.

Iøvrigt ser det ud, som om der iøvrigt ved tilføjelse af skader ved byggeri og nedrivning anvendes en sædvanlig culpamålestok. Ved dommen i U.f.R. 1937, p 585 blev en mand, der nedrev en gammel bygning, hvorved der fremkom revner i den ligeledes gamle nabobygning, hvis gavl hældede ind imod den anden ejendom, frifundet for at erstatte skaden, da naboen ikke havde noget på særligt grund-

1. En noget lignende sag findes i Ass. 1940 B, p 71.

lag hvilende krav på, at den anden ejendom skulde tjene ham som støtte, og nedrivningen var udført forsvarligt².

Noget særligt ansvar for fejl begået af den af bygherren antagne *entreprenør* synes der heller ikke at være. Dommen i Ø.L.T. 1930, p 245 antog således, at en bygherre ikke havde ansvar for, at en cementblok som følge af fejl begået af en entreprenør og hans folk styrtede ned og ramte en mand på skulderen. Og et tilsvarende resultat er statueret i U.f.R. 1939, p 784 H. Den drejede sig om et tilfælde, hvor nogle arbejdere ved et byggeforetagende havde beskædiget naboens garagetag ved at passere hen over dette. Bygherren fandtes ikke ansvarlig herfor efter 3-19-2, da de pågældende arbejdere ikke havde været i hans, men i vedkommende entreprenørs tjeneste.

B. For skade voldt på *arbejdere og trediemand på byggepladsen* synes i almindelighed entreprenøren alene at være ansvarlig³ og efter en sædvanlig culpabedømmelse. Der skal ikke gås nærmere ind herpå, men alene nævnes, at det sædvanlige er, at kun entreprenøren sagsøges⁴. Sagsøges også bygherren, bliver han oftest frifundet⁵. I den af Højesteret pådømte sag i U.f.R. 1947, p 470 H, kommenteret i T.f.R. 1948, p 325, hvor en montør under et byggearbejde var faldet ned i en til en røgkanal indrettet grube i gulvet, frifandtes således bygherren for ansvar. Det tillagdes dog betydelig vægt, at aflevering af byggeforetagendet endnu ikke var sket, idet dommen siger, at retten ikke finder »at kunne anse en bygherre som ansvarlig for færdselsforholdene, forinden bygningen er afleveret til samme.« Iøvrigt skal disse sager, da de er af meget uensartet beskaffenhed, ikke omtales nærmere. Kun skal nævnes et eksempel⁶ på, hvor store krav

2. En lignende afgørelse findes i U.f.R. 1938, p 636, se om nedrivning af en skorsten, Ass. 1939 B, p 110, se også U.f.R. 1965, p 563.

3. Jfr. Frost, p 27.

4. f.ex. Ass. 1944 B, p 155 og 1951 B, p 12. U.f.R. 1958, p 522 H, 1962, p 190 og 1964, p 1 H.

5. Jfr. Ass. 1937 B, p 65, V.L.T. 1943, p 169 (om et fejlagtigt konstrueret beskyttelsesrum).

6. U.f.R. 1957, p 295 H.

der stilles til påpasselighed under udførelsen af et arbejde af daglig karakter som byggeri, der erfaringsmæssigt indebærer en vis moderat risiko. En tømmersvend var i en nybygning ved at indføje en dørgerikt i en karm, og han havde fastgjort den med to kiler i hvert hjørne. Da den ene kile i den ene side ikke passede helt, tog han den ud og bukkede sig ned et øjeblik for at finde en anden kile. Herunder væltede gerikten ud af karmen og ramte en bagved arbejdende installatør i nakken. Gerikten var ikke tung (den vejede 6 kg) og slaget ikke særlig hårdt (støden energi 1 kgm). Elektrikeren, der var ca. 50 år, havde tilsyneladende ingen skade lidt, men et par dage efter blev han syg, måtte indlægges på sygehus, havde depressioner og døde 5 måneder senere, efter retslægerådets erklæring formodentlig som følge af hjerneforandringer, der havde deres årsag i slaget. Tømmersvendens mester – der havde ansvarsforsikret – søgtes til erstatning. Jydsk teknologisk Institut udtalte, at den af svenden anvendte metode var den, »der altid anvendes og må betegnes som fuldt forsvarlig«. Desuagtet fandt både landsret og Højesteret (med 5 stemmer mod 2, der vilde frifinde), at svenden havde udvist uforsigtighed ved at vende sig bort uden at sikre sig, at karmen ikke kunde falde, og dømte derfor hans mester til erstatning. Een af højesterets dommere giver særlig udtryk for, at den udviste uagtsomhed var ringe.

Culpaansvaret må formentlig med denne dom siges at være strakt til sin yderste grænse. Antagelig har ved den samlede bedømmelse af ansvaret den betragtning spillet en vis rolle, at byggearbejde frembyder en vis risiko, som det er rimeligt, at håndværksmestrene bærer gennem deres dertil værende forsikringer. Sagen indbyder unægtelig til overvejelser af, om man, hvis der ingen forsikring havde været, også havde villet eller turdet dømme svenden personlig til erstatning. Andre domme er mindre vidtgående⁷.

Efterlader entreprenøren eller hans folk i huset eller på bygge-

7. f.ex. U.f.R. 1931, p 714 H og 1903 B, p 82 H, men U.f.R. 1930, p 163, 1934, p 1085. Fra de senere år Ass. 1959 B, p 213 (domfældelse), U.f.R. 1960, p 976 (Ass. 1960 B, p 186), om et svinehus, der faldt sammen, U.f.R. 1964, p 1 H, om fald gennem en etageadskillelse, 1964, p 488 om motorstænk på en bil, 1965, p 422 H om væltning af en stålplade, 1966, p 394 H om manglende rækværk på en trappe; dommen synes ret streng, 1966, p 869 også om en etage-

pladsen ting, der kan volde skade, er bygherren i et enkelt tilfælde, der drejede sig om et fald i en butik over en af entreprenøren efterladt bjælke, blevet anset ansvarlig, idet retten fandt at »måtte statuere, at sagsøgte under hensyn til, at bjælkerne var henlagt på et sted, hvor der var en offentlig tilgængelig adgang til hans kontor, selv ... må bære ansvaret ... og ikke kan henvise sagsøgeren til at gøre ansvar gældende mod den mand, der havde ... tømrerarbejde i entreprise.« Men et modsat resultat er dog blevet antaget i en anden sag, der drejede sig om en af en entreprenør på en køkkentrappe henstillet W.C.kumme⁸.

C. Iøvrigt skal her bemærkninger alene gøres om ansvaret for ulykker ved *stilladser* o.l., der gennemgående er ret risikable indretninger, der frembyder en ikke ringe fare. I samme forbindelse er det naturligt at nævne sager om *spil* og *hejseværker* o. l. selvom de ikke altid benyttes i forbindelse med byggeri.

Fra norsk ret nævner *Stang*⁹ en gammel afgørelse, R.T. 1889, p 65, der handlede om et tilfælde, hvor en tønde faldt ned fra en vinde og voldte skade. Vinden var ny og i god stand, men Højesterets flertal antog, at den var uheldigt konstrueret og derfor farlig, og at der deraf måtte følge erstatningsansvar for ejeren. Et mindretal vilde frifinde.

I dansk praxis kan det først nævnes, at der naturligvis er en del tilfælde, hvor uheld eller ulykker er sket, fordi der har været klar skyld hos brugeren eller hans folk¹⁰, og der forekommer også frifindelser¹¹.

adskillelse, samt 1967, p 378 om vipning af en bjælke på en løbebro og 1968, p 371 om udskridning af en stige, om *træfældning*, se U.f.R. 1934, p 651 H 1938, p 148 samt Ass. 1955 B, p 136.

8. U.f.R. 1940, p 849.

9. p 264.

10. U.f.R. 1919, p 608 H, jfr. T.f.R. 1920, p 60, 1919, p 419, 1928, p 263 H (en ikke forskriftsmæssigt anbragt stige), 1930, p 163 og 1088 (løs stige i et hus), 1931, p 1112, 1950, p 746 H (ikke forskriftsmæssigt materiale), samt 1956, p 304 H. 1963, p 329 H om en wire, fejl erkendt, kommenteret i 1963 B, p 239; 1966, p 903 om et stillads, som skred sammen, fordi dets stålstivere ikke var gjort forsvarligt fast.

11. Dommen i U.f.R. 1936, p 547 H frifinder på grund af arbejdsfællesskab. Men

Andre sager synes dog at vise en tendens til at skærpe ansvaret. I sagen i U.f.R. 1927, p 797 tabte således en arbejder under nedtagning af et stillads et koben, idet han selv var ved at styrte ned, og kobenet knuste en spejlglasrude. Mens underretten frifandt, dømte landsretten til erstatning, da der burde være truffet behørig sikkerhedsforanstaltninger til at afværge, at arbejdsredskaber kunde falde ned og gøre skade¹². Endvidere kan måske nævnes U.f.R. 1952, p 981 H, hvor den tilskadekomne arbejder selv havde påsømmet et bræt, som brød sammen under ham, så at han faldt ned. Påsømmningen var mangelfuld, og brættet var revnet. Der pålagdes mesteren erstatningsansvar, da materialet havde været mangelfuldt, og han ikke havde givet arbejderen, der kun havde ringe kendskab til stilladsbygning, tilstrækkelig instruktion. Erstatningen nedsattes dog til halvdelen. En dissenterende dommer vilde – ligesom landsretten – frifinde, da revnen i planken var synlig, og der blandt stilladsmaterialet var planker, som var egnet til anvendelsen¹³.

Atter andre sager synes at nærme sig til en skærpelse af ansvaret til et objektivt eller quasiobjektivt for materiellens godhed etc. på noget lignende måde, som den omtalte norske højesteretsdom fra 1889 gjorde det. Dommen i U.f.R. 1921, p 4 pålægger således brugeren af en ejendoms spil, der svigtede, ansvar for den derved forvoldte ringe materielle skade, idet der ikke kunde tages hensyn til, at spillet ikke var brugerens, men ejendommens, idet sagsøgte »som bruger eller lejer af spillet må bære ansvaret for skade, som tilføjes

dommen i U.f.R. 1920, p 799 synes alene at dreje sig om der var egen skyld hos tilskadekomne. Ass. 1935 B, p 31: Stillads opstillet af kyndige folk, ingen fejl; Ass. 1939 B, p 145; Ass. 1948 B, p 62: Arbejdsfællesskab, Ass. 1951 B, p 193: ingen fejl, arbejdsfællesskab.

12. Måske er kravene til agtpågivenhed også skærpet i sagen i U.f.R. 1932, p 451 H kommenteret i T.f.R. 1933, p 329, hvor et stillads styrtede sammen, fordi et ridebræt svigtede.

13. Jfr. noget lignende afgørelse i U.f.R. 1957, p 754. Fuld erstatning blev givet i anledning af fald fra et stillads, idet fejl måtte anses begået af en ikke identificeret anden arbejder. 3 dommere vilde på grund af arbejderens egen uagtsomhed nedsætte erstatningen til $\frac{2}{3}$. En svensk dom findes i N.D. 1958, p 68.

tredeemand ved selskabets brug deraf.« På tilsvarende måde pålægges dommen i U.f.R. 1923, p 692 ansvar for skade, der skete ved, at en gadeskærm væltede. Årsagen hertil var ikke oplyst, men da vinden ikke burde kunne vælte den, pålagdes der erstatning. Sagen i U.f.R. 1929, p 953 vedrørte en stige, hvis vanger brast som følge af svaghed og knaster i materiellet. Dommen pålagde, hvad man kunde kalde et kontraktsagtigt ansvar, idet den sagde, at »det måtte påhvile sagsøgte, når det til udlejningsbrug lod fremstille stiger som den omhandlede, at påse, at der ikke ved stigerne var skjulte mangler, som forbandt det med betydelig fare at bruge stigerne til det arbejde, hvortil de måtte forudses at blive anvendt¹⁴.« Sagen i U.f.R. 1939, p 421 handlede om skade voldt ved, at en stilladskurv faldt ned fra et stillads, og hvorved den murermester, der havde lejet stilladset, kom til skade. Herfor fandtes udlejeren ansvarlig, idet det udtaltes, at »selvom den bøjning af tandstangens ene ende, der har været årsag til nedstyrtningen, ikke måtte have været umiddelbar kendelig, da stilladset opstilledes, findes dens tilstedeværelse dog ... at udgøre en fejl ved det udlejede, som sagsøgte er ansvarlig for.« Hertil kom, at sagsøgte burde have pålagt sagsøgeren (der havde erklæret sig fuldt fortrolig med brug af stilladser) at være opmærksom på mulige forandringer ved sammenføjningen¹⁵. Endvidere kan nævnes, at det af sagen i U.f.R. 1938, p 361 fremgår, at et pakhus er dømt til erstatning for skade, som i 1935 voldtes ved, at en fodersæk under ophejsning kom i slyng og rev en luge ned. Det fandtes at måtte komme ham »til skade, at lugedørene ikke som i bygningsvedtægten foreskrevet, var indrettet således, at de ikke kunde løftes af hængslerne.« Ejeren søgte derefter og fik regres mod den arkitekt, som i 1922 – altså 13 år tidligere – havde udarbejdet tegningerne og beskrivelser til pakhuset og forestået dets opførelse. Regressen nedsattes dog til $\frac{2}{3}$ på grund af den af ejerens folk under ophejsningen udviste uforsigtighed.

14. På lignende måde – om defekte brædder – udtaler den dissenterende dommer sig i sagen i U.f.R. 1959, p 90 H.

15. En noget lignende dom findes i U.f.R. 1930, p 753.

Endvidere vedrørte sagen i Ass. 1957 B, p 119 et tilfælde, hvor en arbejdsmand, der læssede mursten på en byggehejs, blev ramt af låget til hejseværkets motor, idet dette pludselig styrtede ned. Et lignende uheld var ikke sket i de 30 år, låget havde været anbragt på den pågældende måde. Arbejdsgiveren blev alligevel tilpligtet at betale erstatning og til begrundelse herfor siges det i dommen: »Da der ikke foreligger holdepunkter for, at lågets fald skyldes forsætligt eller uagtsomt forhold fra sagsøgeren eller andre af de ved byggeriet beskæftigede, finder retten at måtte lægge til grund, at faldet er forårsaget af blæsten eller af stilladsets og motorkassens rysten. Sagsøgte findes at måtte bære ansvaret for følgerne af, at dette kunde ske, hvad enten det skyldes fejl ved materiellet, eller at låget er anbragt urigtigt af sagsøgte folk.« – Klarere kan det ikke godt siges. Norske forfattere vilde have rubriceret denne afgørelse under objektivt ansvar for hejseværker. Dommen i Ass. 1958 B, p 21, handlede om et på beton opstillet stillads. En af dets bomme væltede, hvorved en arbejder kom til skade. Retten sagde, at den måtte mene at et stillads på betonunderlag »frembyder større risiko« end et stillads, hvor bommene nedgraves. Selvom det efter forskellige erklæringer »lægges til grund, at stilladset i dets endelige skikkelse har været forsvarligt opstillet finder retten at der, når henses til den førnævnte særlige risiko i rejsningen fra de sagsøgte side burde være truffet foranstaltninger til en effektiv afstivning af bommene i det stilladsafsnit, der var under arbejde. Da det må antages, at en sådan afstivning kunde have hindret ulykken, findes de sagsøgte herefter ansvarlige for den skete skade¹⁶.« – – Sagen i U.f.R. 1961 p 439 handlede om to stålwirer, der brast, så at en betonhejse-spand faldt ned. Dommen kommer efter opregning af en lang række omstændigheder til et, som det synes, ret strengt ansvar. I sagen i U.f.R. 1961 p 1000 H var en spand til et kalkoptræk faldet ned med 3 arbejdere, der havde ladet sig hejse op med spanden, som ikke måtte benyttes hertil. Landsretten frifandt arbejdsgiveren,

16. Se også U.f.R. 1959, p 841.

selvom spilpasseren ligesom de andre på arbejdspladsen måtte kunne indse faren ved spillets benyttelse til persontransport, idet spillet ikke var overbelastet og tilsvarende optræk adskillige gange før var foregået uden uheld, og idet spilpasseren ikke kunne have indset et antal opregnede omstændigheder. Højesteret derimod dømte – med dissens – idet det antoges, at ledelsen ved tilbørlig agtpågivenhed ville være blevet bekendt med spillets benyttelse til persontransport. Erstatningen endsattes med $\frac{1}{4}$.

Nogle malerklatter, som fra et stillads faldt ned på en bil, jfr. U.f.R. 1964 p 488, har jo ikke nogen særlig forbindelse med det risikable ved stilladser. Afgørelsen var måske derfor mild, idet entreprenøren blev frifundet for den krænkede bilejers erstatningskrav.

Der synes altså at være en meget stærk – og naturlig – tilbøjelighed hos domstolene til at pålægge fremstillere, ejere eller brugere af disse farlige indretninger en art garantiansvar for, at de er i behørig orden. Der foreligger dog fra de sidste år et par højesteretsdomme, som ikke har givet erstatning i anledning af stilladsulykker. De synes ikke at være i fuld overensstemmelse med den praxis, der ellers havde udviklet sig på dette og lignende områder. Den ene¹⁷ vedrørte et spil på et skib, hvor et naglehoved var væk, hvilket var skjult af rust og tæring; der var altså ikke tale om egentlig materielsvigt. De to andre sager¹⁸ drejer sig begge om stilladsulykker voldt af brækkede planker, hvis svaghed skyldtes henholdsvis knaster og mørning. I den første af sagerne er en dissens i overensstemmelse med praxis: »Idet aktieselskabet har tilladt de indklagede at benytte stilladset, og idet disse var berettiget til at gå ud fra, at der ikke var anvendt defekte brædder ... findes aktieselskabet at være ansvarligt ...« I den anden af sagerne synes der at have været betydelig uagtsomhed hos den tilskadekomne arbejder, der selv havde været med til at udvælge de planker, der skulde benyttes. Der er næppe anledning til at tro, at disse domme er udtryk for en almindelig tilbøjelighed til at se mildere på sager om erstatning for ska-

17. U.f.R. 1954, p 991 H.

18. U.f.R. 1959, p 90 H og 93 H. En nær beslægtet svensk afgørelse findes i Nordisk Domssamling 1958, p 68.

der voldt ved materielsvigt, idet der fra de samme år, som ovenfor nævnt, er ret strenge domme både vedrørende stilladser og svigten af andet materiel. Det er nuancer i bedømmelsen, der har ført til de modstridende resultater i situationer, der ellers i alle henseender er ensartede. I det store og hele ser det dog ud, som om man på dette område er stærkt på vej til at komme til et ansvar for materiellets godhed, som, når klar egen skyld ikke foreligger, praktisk set er på linie med norsk praxis på sådanne områder, hvor man i Norge taler om ulovbestemt objektivt ansvar. Men unægtelig skaber den danske teoris seje hængen ved systemet: Enten culpa eller ekstraordinær farlig bedrift uklarhed i den danske retstilstand.

D. Mens det i naturlig konsekvens af den tendens, der er til at gøre ansvaret for skade voldt ved udgravninger objektivt – i hvert fald formentlig når disse er af en vis risikabel natur for en normalt funderet naboejendom – efterhånden synes at blive reglen, at bygherren hæfter for entreprenørens skadeforvoldelse under udgravning, ser det efter det foregående ud, som om der ikke – eller endnu ikke – er udviklet et ansvar for bygherren for fejl, som entreprenøren og hans folk gør sig skyldige i *under byggeriet*.

Men når *byggeriet er fuldført og afleveret*, kan der blive spørgsmål, om bygherren nu overtager et ansvar for de mangler, det afleverede måtte være behæftet med, og de farer, det frembyder, og om dette ansvar er ubetinget eller afhænger af, om der kan bebrejdes bygherren selv noget, eventuelt selv om dette noget er lidt eller meget lidt. Det er foran nævnt, at en højesteretsdom¹⁹ ved frifindelse af en bygherre lagde vægt på, at aflevering ikke var sket, og det er nævnt, at en bygherre i en anden sag pålagdes ansvar for en af en arkitekt 13 år tidligere indrettet pakhushøjs²⁰.

At entreprenøren selv hæfter, hvis han har begået fejl, er selvfølgelig²¹, og efter omstændighederne vil hans professionelle ansvar

19. U.f.R. 1947, p 470 H.

20. U.f.R. 1938, p 361.

21. f.ex. Ass. 1953 B, p 119.

– meget naturligt – blive bedømt strengt. I en sag herom²², hvor en skorstensfejer blev sagsøgt til at erstatte en sodskade, som påstodes at skyldes fejl ved en foretaget skorstensfejning, vilde underretten således dømme, hvad enten det måtte antages, at fejl var begået eller ej; i sidste tilfælde fordi mesteren drev en monopoliseret virksomhed, der kunde blive farlig for naboerne. Landsretten fandt imidlertid, at der ikke var fejlet med tilstrækkelig omhu og kom således udenom spørgsmålet²³. Selvfølgelig afhænger håndværkerens ansvar af, at det leverede anlæg er blevet passet ordentligt²⁴.

Imidlertid kan der også blive spørgsmål om ansvar for husejeren. I en anden sag om sodskade²⁵ – pådømt omtrent samtidig med den lige nævnte – hvilken skade opstod i marts 1925 under fejning af en skorsten, fordi et kakkelovnsrør i maj 1924 var anbragt uden bøsning, sagsøgte alene ejeren af huset. Underretten frifandt, da der ikke var godtgjort at foreligge noget ansvarspådragende forhold hos ham. Landsretten derimod dømte ejeren. Overfor dennes påstand om, at skadelidte måtte holde sig til den håndværker, der havde opsat kakkelovnen, udtalte retten, at der ikke kunde gives ham medhold heri, »idet det må blive indstævntes sag at søge regres ...« Her er altså for så vidt statueret et klart driftsherreansvar for en ved den 10 måneder tidligere skete installation begået fejl fra vedkommende entreprenørs side, jfr. herved Ussings udtalelse²⁶ om, at en grundejer, når han betror udførelsen af en ekstraordinær farlig handling til en selvstændig entreprenør, bør bære ansvaret for den skade, der voldes²⁷.

Sagen i U.f.R. 1953, p 434 H, der er kommenteret i T.f.R. 1954, p 307 fik imidlertid et andet udfald. Den handlede om et dødsfald,

22. U.f.R. 1925, p 778.

23. Se også Ass. 1936 B, p 51 og Ass. 1955 B, p 186, jfr. en noget lignende sag i U.f.R. 1939, p 359.

24. Jfr. f.ex. U.f.R. 1922, p 21.

25. U.f.R. 1925, p 994.

26. Erstatningsret, p 99.

27. Jfr. også Christrup i N.F.T. 1934, p 185 ff om det tilsvarende spørgsmål i kontraktsforhold.

som indtraf ved kulilteforgiftning i december 1948 som følge af tilstopning af en i efteråret 1946 indrettet vaskeinstallation. Til erstatning søgtes både husejeren og vedkommende muremester. Ejeren frifandtes af både landsret og Højesteret, mens muremesteren dømdes.

Nogen særlig stærk tendens til her at lade husejeren hæfte uden egen fejl for deres håndværkeres installationer synes således ikke at gøre sig gældende.

3. SKADE VOLDT AF BYGNINGER EFTER DERES OPFØRELSE

I. For skade voldt ved nedstyrtning af dele af bygninger, som er opført for længere tid siden, er der tilbøjelighed til at pålægge ejeren et strengt ansvar og til ikke at høre ham med anbringender om, at skaden skyldes oprindelig mangelfuld konstruktion. Det er formentlig almindelig kendt, at der i norsk ret er pålagt objektivt ansvar i et tilfælde, da et stykke gesims styrtede ned fra en hotelbygning i Drammen og ramte en vinduespudser i hovedet, R.T. 1939, p 766¹, skønt hotelejeren et år forinden havde ladet gesimsen reparere af de præsumptivt bedste håndværkere i byen. Der måtte, fandt dommen, regnes med, at stykker af en gesims, trods større påpasselighed, kunde styrte ned og derved forvolde ulykker. Men i så fald repræsenterede gesimsen »et særpræget og ekstraordinært risikomoment ved bygningen«, og en rimelig afvejning af alle interesser måtte føre til, at ejeren var nærmere til at bære risikoen, altså bære den skade, nedstyrtningen forårsagede, end den tilfældig forulykkede trediemand. – Nu lagde denne dom nogen vægt på det ekstraordinære ved en gesims, og det er således ikke til at se, hvordan man havde bedømt nedstyrtning af andre, mindre ekstraordinære bygningsdele.

I dansk ret er der en ret righoldig praxis angående nedstyrtning af forskellige arter af bygningsdele.

1. Frost i T.f.R. 1944, p 56 og 59.

A. *Skorstene*. I et par tilfælde er ejeren blevet gjort ansvarlig for skade voldt af *nedstyrkede skorstene*. I sagen i U.f.R. 1915, p 341², der handlede om et tilfælde, hvor en skorsten af en noget speciel konstruktion var væltet under en storm og havde forvoldt skade, siges det, at selvom der ikke af ejeren er udvist forsømmelse med hensyn til vedligeholdelsen af skorstenens murværk, må der hertil-lands regnes med muligheden af storme af den fornævnte styrkegrad. Herefter findes ansvaret for, at der ikke ved opførelsen eller senere er sørget for den fornødne modstandskraft »at måtte påhvile appellen-anten som ejer.« Og i en anden dom, U.f.R. 1935, p 663, jfr. 1934, p 1104³, kommenteret i T.f.R. 1936, p 357, der handlede om en i 1934 nedblæst, i 1907 opført og i 1922/23 fornyet skorsten, siges det, at selvom stormen havde været ualmindelig voldsom, burde skorstenen have været bygget, således at den kunde modstå tryk- ket. Dette vilde være sket, hvis man ved reparationen havde fulgt ingeniørforeningens forskrifter. »Herefter må de sagsøgte, idet det ikke kan fritage dem for ansvar, at de i 1922/23 har ladet skorstens- bygger L foretage den forommeldte ... reparation, anses pligtige at erstatte den skete skade ...« Mere klart kan et forårsagelsesansvar – ikke et culpaansvar – dårligt udtrykkes⁴.

B. Til et andet resultat er man dog kommet med hensyn til *nedblæ- ste tage* – der ganske vist ikke er så ekstraordinære og risikable som skorstene. Dommen i U.f.R. 1945, p 547 frifandt ejeren af en fabrik, hvis tag var blæst ned, da tagkonstruktionen ikke havde frembudt væsentlig fare, og det ikke var godtgjort, at der ved forankringen var handlet i strid med gældende forskrifter. Det er vel muligt, at der, hvis dette havde været tilfældet, var blevet statueret ansvar. På tilsvarende måde frifandtes ved dommen i U.f.R. 1935, p 817⁵ en kreditforening, der i 3 måneder havde haft en ejendom til brugeligt pant, for ansvar, da et 6 år tidligere opført ladetag under en storm

2. Frost, p 56 og 59.

3. Frost, p 57 og 60.

4. Culpa synes at foreligge i sagen i Ass. 1951 B, p 278.

5. Frost, p 57, 60 og 64.

blæste af og blev ført 100–150 m bort mod nogle elektriske ledninger fra en transformatorstation.

C. Om nedfaldne *altaner* findes også et par afgørelser. I sagen i Ass. 1940 B, p 262 var en altan faldet ned, da man hejsede et klædeskab op, og den ramte en arbejder, der blev kvæstet. Husejeren blev frifundet for erstatningskravet, da der ikke fandtes at være udvist forsømmelighed hverken ved altanens *konstruktion* (havde forkert konstruktion pådraget husejeren ansvar?) eller vedligeholdelse. I en anden sag blev husejeren dømt, idet man formentlig med rette bebrejdede ham manglende eftersyn af altanen, hvis bundbrædder var rådne, Ass. 1948, p 77 B.

D. For nedstyrtede *gesimser* dømmes der næsten altid til ansvar – i reglen med den motivering, at skaden kunde være undgået ved omhyggeligt eftersyn⁶. Det er overraskende, at sagerne er så relativt hyppige. Det er en omstændighed, der i nogen grad taler for rigtigheden af de betragtninger, som blev fremført i den omtalte norske højesteretsdom.

E. For nedblæste *luger* er husejeren gjort ansvarlig ved dommene i U.f.R. 1904 A, p 12 og Ass. 1937 B, p 139. Af den i U.f.R. 1938, p 361 refererede dom, der handlede om en husejers regreskrav overfor vedkommende arkitekt (der blev dømt), fremgår det, at husejeren var blevet dømt til at yde erstatning for skade voldt af en nedblæst luge, »da det måtte komme ham til skade, at lugedørene ikke, som foreskrevet, var blevet indrettet således, at de ikke kunde løftes af hængslerne.«

F. Forsåvidt angår nedstyrtede *vinduer*⁷ er der i almindelighed klar

6. U.f.R. 1926, p 748, 1928, p 281 H (kommenteret i T.f.R. 1928, p 382) og 1141, 1929, p 459 H (Gesims) og p 604 (Prydvase), 1938, p 453 H og 1938, p 653 H (Altanforsiring); en frifindelse findes refereret i Ass. 1937 B, p 18, om puds fra en Gesims, svensk dom i N.D. 1960, p 353.

7. Frost, p 58.

culpa⁸ eventuelt ved valget af håndværkere⁹. Er det ikke tilfældet, frifindes der¹⁰. Dog må det bemærkes, at dommen i VLT 1929, p 384 pålagde lejereren ansvar sammen med ejeren, hvis skyld derfor kan være underkastet en streng bedømmelse. Og i sagen i U.f.R. 1919, p 785 hidrørte mangelen ved den øsken, hvormed vinduet var fastgjort, fra den tidligere ejers tid. Overfor denne var der forgæves klaget. Den nuværende ejer blev dømt, da han måtte være ansvarlig, fordi han havde forsømt at undersøge en så farlig mangel. Da det vist næppe er almindeligt, at husejere så nøje undersøger ejendomme, de erhverver, at de opdager mangler af denne art, kan der nok siges at være tale om en udvidelse af det sædvanlige culpaansvar. Endnu strengere er afgørelsen i U.f.R. 1930, p 1088, som naturligt kan nævnes i denne sammenhæng, skønt den vedrørte en løs loftstige. Da en lejer vilde gå ned fra tørreloftet ad en stige, som han selv havde opstillet fra 4. sal, og som skulde fastgøres ved to kroge i øskener i loftslugens karm, styrtede stigen ned med hende, fordi den ene krog manglede, og hun kom til skade. Uheldet skete den 5. oktober, og ejeren, der først havde erhvervet ejendommen i september, kendte ikke stigens mangelfulde tilstand, over hvilken der flere gange i den tidligere ejers tid var klaget til viceværten. Ejeren dømtes dog efter 3-19-2, »idet sagsøgte, uanset at hun kort forinden havde erhvervet ejendommen og – som det må antages – ikke kendte stigens mangelfulde tilstand, må bære ansvaret for skade hidrørende fra sådanne mangler ved ejendommens materiel.« Erstatningen nedsattes på grund af egen skyld til ca. $\frac{2}{5}$ af det krævede beløb.

Noget streng er måske også afgørelsen i Ass. 1943 B, p 326, der vedrørte et tilfælde, hvor en vinduespolerer styrtede ned på grund af et brud på vindueshængslerne i en københavnsk ejendom, hvor en pension havde til huse. Ejeren af ejendommen blev dømt til at betale erstatning, da hængslernes rustne tilstand vilde have kunnet

8. U.f.R. 1919, p 785, 1921, p 375 og 1931, p 626, se også U.f.R. 1903 A, p 534.

9. Ass. 1936 B, p 108 (Frost, p 27).

10. U.f.R. 1918, p 907, 1920, p 217 og 1926, p 838, Ass. 1938 B, p 3 (både ejer og lejer frifundet).

været opdaget ved »en tilstrækkelig omhyggelig undersøgelse og vedligeholdelse.« Der ansås ikke at foreligge medskyld fra den professionelle vinduespudser side. En lignende afgørelse – også om en nedstyrtet vinduespudser – findes i Ass. 1956 B, p 12. Men i en anden sag, Ass. 1956 B, p 263, hvor også en vinduespudser styrtede ned, blev husejeren frifundet, idet der hensås til, at den skadelidte var professionel vinduespudser, at det drejede sig om vinduer i en erhvervsvirksomhed, som han flere gange tidligere havde pudset, og at han var advaret.

G. *Nedstyrtning* fra tage o.l. *af is og sne*. I norsk ret har man ikke her pålagt objektivt ansvar¹¹, R.T. 1951, p 212. Dette kritiseres af Kristen Andersen, som ikke værende i overensstemmelse med gæmsdommen¹².

I Danmark har en højesteretsdom om snedfald fra et tag, U.f.R. 1958, p 1103 pålagt et meget strengt ansvar. Der er positivt givet udtryk for, at ansvaret er skærpet, når dommen taler om »den særlige omhu, der bør udvises i forhold af den omhandlede art, burde der under de i sagen oplyste omstændigheder i hvert fald have været udsat afvisere til advarsel for forbipasserende«. Hertil kan man unægtelig anstille den betragtning, at det er let nok sagt. Men hvis man tænker sig, at alle husejere i Aalborg, der må have haft samme vejrlig at kæmpe med, skulle have fulgt denne anvisning, ville politiet mulig have haft noget at bemærke dertil, idet det ville have drevet samtlige fodgængere fra fortovene ud på de snefyldte og derfor i forvejen vanskelige kørebaner. Der er her tale om en af disse lidt letkøbte bebrejdelser, hvorunder man skjuler et i og for sig rimeligt risikoansvar for noget, som rent praktisk ikke har kunnet forebygges. Også tidligere domme er ret strenge¹³. Sagen i Ass. 1943 B, p 45 afgøres ganske kort og lakonisk og praktisk set med objektivt ansvar: »Det findes ved det oplyste tilstrækkeligt godtgjort, at istappen er faldet ned fra taget i ejendommen NN, og an-

11. Jfr. Stang, p 255-56 og der anførte domme.

12. p 254 ff. En finsk dom findes i Nordiske Domme 1958, p 113.

13. U.f.R. 1930, p 618 H.

svaret for den derved skete skade findes at måtte påhvile sagsøgte som ejer af denne ejendom.« Det er anderledes klar tale end højesteretsdommens ængstelige reverens for culpareglen.

II. Etageadskillelser. I sagen i U.f.R. 1942, p 710 H styrtede en etageadskillelse ned, hvorved lejerer i stueetagen fik materiel og varer ødelagt. Den pågældende sagsøgte både lejerer på 1. sal, ejeren og dennes arkitekt til erstatning, men de frifandtes alle, da de ikke fandtes at have gjort sig skyldige i uagtsomt forhold, og ulykkens altovervejende årsag var den skjulte fejl, at en i en tidligere ejers tid anbragt midterdrager var uforsvarligt understøttet¹⁴. Landsretten havde fundet, at der var væsentlige uoverensstemmelser mellem de approberede tegninger, efter hvilke huset 40 år tidligere var opført, og de faktiske forhold. Det kunde ikke med tilstrækkelig sikkerhed oplyses, om konstruktionsmangelen havde foreligget allerede ved bygningens opførelse eller skyldtes forandringer, der var foretaget i den nuværende ejers tid. Landsretten dømte derfor, da den væsentligste årsag til sammenstyrtningen fandtes at være, at etageadskillelsen ikke havde været forsvarlig, og idet han uden sagkyndig hjælp havde fjernet nogle store bagerovne, der havde bidraget til afstivning af konstruktionen. Ejerens arkitekt og lejerer blev frifundet af landsretten.

III. Om skader inden i huse kan bemærkes^{14a}.

A. Trapper er jo en speciel art eksterne eller interne færdselsbaner, der er beregnet på at blive trafikeret af et større eller mindre antal personer. Rent praktisk er det imidlertid sådan, at de sager, der forekommer om tilskadekomst på trapper, stort set falder i to hovedgrupper, nemlig dels fald på udvendige trapper, oftest fordi disse er glatte eller ikke tilstrækkeligt grusede, og dels fald på indvendige trapper i huse. De fleste sager af den førstnævnte art henhører

14. I sagen i U.f.R. 1942, p 723 H (jfr. 1941, p 879) pålagdes der en håndværker ansvar – altså indenfor kontrakt – overfor husejeren, fordi et loft styrtede ned.

14. a. Om ejerens ansvar overfor lejere efter svensk ret, se *Fritjof Lejman* i *Mindekrift for Hult*, 1960, p 275 ff.

derfor naturligt under »glideskaderne«, som senere vil blive behandlet. Derimod har sager af den anden kategori en nær forbindelse med andre sager om ansvar for huses indretning. Her skal derfor alene tales om indvendige trapper.

1. *Kældertrapper* kan efter omstændighederne ved deres anbringelse frembyde en ikke uvæsentlig risiko. Hvis de gør det, skal der træffes foranstaltninger til afværgelse af faren. Hvad der kræves i så henseende, afhænger naturligvis af omstændighederne. Ansvarsbedømmelsen synes i de overordentlig talrige sager, der foreligger, ikke at være strengere, end hvad man kunde vente efter den klassiske culparegel¹⁵. Dommen i U.f.R. 1956, p 515 frifandt således i et tilfælde, hvor der var tale om en ikke usædvanlig kældernedgang i en bungalow.

Er der tale om trapper i et hus til *butikker*, stilles der måske noget større krav til afmærkning o.l.¹⁶.

Efter omstændighederne kan der blive tale om ansvar både for ejendommens ejer og for lejereren, jfr. således VLT 1933, p 122, hvor lejereren blev dømt, fordi han burde have advaret den tilskadekomne, der var ansat i hans tjeneste.

En vis betydning for ansvarsbedømmelsen kan det her som i andre tilfælde, hvor tilskadekomst sker i en fast ejendom, have, hvem den skadelidte er. Har den pågældende *uvedkommende* indfundet sig på fremmede enemærker, er hans beskyttelse efter omstændighederne mindre, jfr. U.f.R. 1944, p 760 H; den skadelidte havde intet haft at gøre i den gård, hvor ulykken skete.

2. For almindelige *hovedtrappers* og *køkkentrappers* vedkommen-
de var den almindelige opfattelse vist tidligere den, at trafikanterne selv måtte se sig for, når de benyttede disse indretninger og selv tage skade for hjemgæld, hvis de ikke udviste den forsigtighed, situationen krævede. De talrige sager, der findes, vidner om, at det næppe

15. f.ex. U.f.R. 1922, p 1027 H, 1923, p 956 i noten, 1925, p 783: Nedsat erstatning, 1926, p 837, V.L.T. 1933, p 122 og U.f.R. 1951, p 120 H samt U.f.R. 1962, p 762 (Ass. 1962 B, p 144).

16. f.ex. U.f.R. 1915, p 992, 1925, p 160 (Frifindelse), 1926, p 982 og Ass. 1939 B, p 387 (Frifindelse) samt Ass. 1961 B, p 142 (Trappe i en butik).

efter den udvikling, der er sket i erstatningsretten, er de tilskadekomnes mening, men den oprindelige opfattelse synes stadig at være domstolenes: Der kan ikke stilles overdrevne krav, og folk må selv passe på. Den omstændighed, at *trappebelysningen* ikke har været i orden pådrager således i almindelighed ikke ansvar¹⁷. I en sag¹⁸, der drejede sig om et tilfælde af et fald på en trappe, hvor den elektriske pære ikke brændte, blev husejeren således frifundet, da det ikke var godtgjort, at ulykken ikke kunde være undgået ved almindelig agtpågivenhed fra sagsøgerindens side.

At trappen er gammel og slidt – som det ofte er tilfældet i ældre ejendomme – pådrager ikke i sig selv erstatningspligt¹⁹.

Trappeløbere o.l. anses i almindelighed ikke for farlige, hvis ikke særlige forhold foreligger; således fandt dommen i U.f.R. 1957, p 380 ikke, at en kokosløbers tilstand var uforsvarlig.

Foreligger der mere ekstraordinære forhold, er der dog en ret streng pligt til at advare eller på anden måde søge skaden afværget, f.ex. hvis trappen er *bonet* eller *olieret*²⁰.

Er der på den anden side advaret, er der næppe ansvar, selvom tilstanden frembyder fare, jfr. U.f.R. 1955, p 145, hvor en 82-årig kunde faldt i en forsækning i et butiksgulv. Der var anbragt et gelænder ved forsækningen og på butiksdøren var en advarende påskrift²¹. Butiksindehaveren blev frifundet, da han fandtes at have

17. f.ex. U.f.R. 1923, p 955, 1925, p 160 i noten, 1927, p 746, 1939, p 739, Ass. 1956 B, p 6 og 1957 B, p 227 samt U.f.R. 1958, p 136.

18. Ass. 1956 B, p 6.

19. f.ex. Ass. 1941 B, p 86 og U.f.R. 1958, p 136.

20. U.f.R. 1926, p 1016: bonet trappe, 1928, p 114: bonet trappe, frifindelse; U.f.R. 1928, p 123: Trappen olieret, jfr. om en olieret butik i U.f.R. 1926, p 998 og 1936, p 459, U.f.R. 1938, p 421: Fordybning til måtte, hvor måtten manglede, og 1942, p 791 (H): Hul i linoleum, U.f.R. 1958, p 435: en bonet trappe; ejeren dømtes, skønt lejereren havde pligten til at renholde trappen. U.f.R. 1922, p 603 H om en uforsigtig henstillet natpotte.

I et særligt tilfælde, hvor en kældertrappe var benyttet under midlertidig spærring af hovedtrappen på grund af fernisering, er der frifundet, U.f.R. 1923, p 955.

21. Jfr. U.f.R. 1950, p 393 og 1958, p 435.

foretaget det fornødne, men en dissens vilde dømme, fordi andre tidligere var faldet på det pågældende sted, så at yderligere foranstaltninger burde være truffet.

Om trappetrin på særlige og uventede steder gælder noget lignende som om kældertrapper, Ass. 1948 B, p 153 og 1949 B, p 95 samt U.f.R. 1949, p 969. Noget tilsvarende må muligt gælde for loftstrapper, der dog næppe frembyder samme fare som kældertrapper i kælderhalse.

B. *Kælderes og lofters tilstand* og i visse tilfælde *ganges og gulves* medfører ikke sjældent risiko og bliver årsag til personskaade. Ansvar for disse steder, der ganske vist frembyder risiko, men som ofte er af den art, at risikoen er kendelig, så at der er opfordring til forsigtighed, synes ikke særligt strengt. Navnlig håndværkere, der færdes der, synes at måtte være forsigtige og tage en vis risiko²², men mangelen kan være så farlig, at den, hvis den er ejeren bekendt, pådrager ansvar²³. At mangelen stammer fra en *tidligere ejers tid* kan måske være en undskyldning²⁴. Noget streng synes en enkelt afgørelse at være²⁵, hvor der i en kældergang fandtes en dør, hvis lås og håndtag var fjernet, så kun dørhalsen sad tilbage. Døren havde været sømmet til væggen, men sømmet var nu borte, hvad viceværten vidste. Da en dreng skubbede til døren, ramte dørhalsen en 6-års pige i øjet, som måtte fjernes. Landsretten frifandt husejeren, da dørhalsen kun, når ganske upåregnelige omstændigheder stødte til, kunde frembyde fare. Højesteret derimod dømte, da den fandt den tilstand, døren var i, uforsvarlig, og at det ikke kunde fritage ejeren for ansvar, at beboerne ikke havde klaget. Om gan-

22. f.ex. V.L.T. 1943, p 374, U.f.R. 1947, p 470 H, jfr. T.f.R. 1948, p 325, U.f.R. 1950, p 393, 1951, p 120 H, Ass. 1958 B, p 49, 1964 B, p 37, U.f.R. 1968, p 527.

23. f.ex. U.f.R. 1932, p 320 H, og om en kælderlem Ass. 1963 B, p 289 samt om en loftsbjælke Ass. 1964 B, p 37 samt Ass. 1968 B, p 173.

24. U.f.R. 1937, p 430, jfr. den måske lidt strengere afgørelse – men fremstillingen er kort – i U.f.R. 1943, p 650; U.f.R. 1951, p 120.

25. U.f.R. 1927, p 277 H.

gen i en skole se Ass. 1962 B p 23 samt i en butik Ass. 1961 B p 142 og 1967 B p 232.

C. Mens strenghed således næppe kan siges i almindelighed at være fremtrædende forsåvidt angår lofts- og kælderrum, synes noget andet – ikke unaturligt – at være tilfældet, når der er tale om *butik- og lagerrum*, hvortil kunder har adgang. Her er, når der er tale om uregelmæssigheder – spring og trin – i gulvet, oliering, åbentstående lemme eller kældernedgange, henlagte materialer o.l. meget ofte ansvar²⁶. Særligt kan bemærkes, at *advarselsskilte* o.l. ikke behøver at fritage for ansvar²⁷ samt – som tidligere omtalt – at noget lignende efter omstændighederne gælder, selvom det er en håndværker, der under reparation har efterladt byggemateriale etc.²⁸ Om butikkers trapper er der talt foran under III A i. Deres øvrige indretninger må også være i orden og ikke rumme risiko for ansatte eller kunder. Ved dommen i U.f.R. 1967 p 580 (Ass. 1967 B p 45) pålagdes der således ansvar, da en kunde faldt ned af en rullende stige: »Benyttelsen af vognene til nedtagelse af ret tunge varer fra de høje og dybe hylder findes endvidere at have frembudt en sådan risiko, at der må påhvile sagsøgte ansvar, når han som sket har undladt at give sagsøgeren instruktion specielt om benyttelsen af bremseklodsen«. Erstatningen mindskedes dog med $\frac{1}{3}$ på grund af egen skyld.

Omvendt synes *kundernes* ansvar at være mildt, når de *volder skade på butikken* eller dens varer, jfr. Ass. 1965 B p 233, der frifandt en kunde, der i en butik snublede over nogle gryder, hvorved han faldt og ødelagde porcellæn for et par tusinde kroner. Det siges i dommen, at hvor en forretningsindehaver har anbragt en reol med skrøbelige ting på en sådan måde, at en kunde ved ringe uagtsom-

26. f.ex. U.f.R. 1915, p 992, 1918, p 632, 1924, p 294, 1926, p 816 og 998, 1936, p 459, 1937, p 637, 1949, p 969, 1950, p 393 (Frifindelse), 1955, p 145 (Frifindelse). Frifindelser også i Ass. 1942 B, p 35, 1953 B, p 165 (Fald i en kartoffelskræl), 1954 B, p 228 (Dissens), 1955 B, 219, U.f.R. 1958, p 68 H og Ass. 1958 B, p 117.

27. U.f.R. 1950, p 393 (Frifindelse) og 1955, p 145.

28. U.f.R. 1937, p 637.

hed kan volde betydelig skade, fandtes kunden ikke at have udvist noget til erstatning forpligtende forhold.

IV. Der kan også blive spørgsmål om ansvar for, at *ejendommens forskellige installationer* er i orden.

A. Installationer til *vand*. Om husejeres (eller lejerers) ansvar for vandskader forårsaget ved vand, der trænger ned til lejere eller naboer som følge af mangelfuldt afløb, sprængte rør, åbentstående haner o.l., kan i almindelighed bemærkes, at ansvaret overfor lejerne kan siges at have en vis kontraktsmæssig karakter. Ansvar overfor naboerne kunde ventes præget af naboretlige grundsætninger, der til en vis grad kan minde om det kontraktmæssige. Er der tale om den ene lejers ansvar overfor de andre lejere i samme eller anden ejendom, er det vel begrebsmæssigt mest nærliggende at anse ansvaret for naboretligt, mens lejerens ansvar overfor husværten mere er præget af det kontraktmæssige. Disse overvejelser bør vel næppe tillægges betydning, og efter sagens natur bør ansvar af denne art i alle relationer bedømmes ens.

Som venteligt synes praxis på dette område, hvor der er tale om sædvanlige, nødvendige og i almindelighed ikke farlige indretninger – og hvor faren kun er for materiel skade, ikke personskaade – ikke i væsentlig grad at skærpe kravene til påpasselighed.

1. Er haner blevet ladt stående åbne, er der naturligvis erstatningspligt²⁹.

2. Noget tilsvarende gælder, når *radiatorer ikke er blevet tømt i frostvejr*³⁰. Efter omstændighederne kan ejeren her have en vis pligt overfor lejerne til lukning, f.ex. hvis han er bortrejst³¹.

3. For *tilfældige uheld* – en møttrik, der er spændt for hårdt³²,

29. f.ex. U.f.R. 1902, p 167, 1913, p 736 (hvor det siges, at sagsøgte ikke havde afkræftet den formodning, der var for, at skaden var voldt ved hans forhold), 1925, p 743, men se U.f.R. 1950, p 686 H, hvor der indtrådte tøjvejr, mens en reparation stod på.

30. U.f.R. 1917, p 395 H, jfr. 1916, p 724 frifinder dog »efter omstændighederne,« men U.f.R. 1926, p 3 H 1929, p 961.

31. Ass. 140 B, p 286 og 332.

32. U.f.R. 1908, p 860.

en ventil, der falder af³³, eller et vandrør, der bliver utæt³⁴, hæftes der ikke. Skyldes utæthed eller lignende en håndværkers fejl, hæfter husherren næppe³⁵.

4. Voldes skade, fordi *afløbsforholdene ikke er i orden*, eller huset ikke er tæt, er der, hvis der er klaget, meget naturligt ansvar³⁶, men mulig ikke, hvis det skyldes lejlighedsvis tilstopning³⁷. En lille skærpelse foreligger måske i en enkelt dom, hvor vand var trængt ind, fordi afløbsrørene fra en altan ikke kunde tage et særligt stærkt regnskyl, men andre momenter spillede også ind³⁸.

Måske kan også nævnes sagen i U.f.R. 1922, p 126, hvor en husejer blev gjort ansvarlig for en skade, der skyldtes, at en hane var sprængt af frost, da det måtte antages, at »sprængningen skyldtes, at der ikke havde været lukket for vandet i de dage, da det frøs ret stærkt, og da det måtte påhvile sagsøgte at drage omsorg for en sådan lukning«. Efter begrundelsen ser det ud, som om der forelå almindelig uagtsomhed, men det oplyses i noten til dommen, at forholdet »i virkeligheden« var, at vandet som følge af u hensigtsmæssig indretning af vandledningerne og viceværtens mangelfulde kendskab til disse ikke var tømt ud, efter at der *var lukket* for vandet. Herefter nærmer det sig til, at der er pålagt ansvar for en mangelfuld indretning.

5. Heller ikke ansvaret for, at fugtighed eller udstrømmende vand i en ejendom bevirker, at der opstår *svamp* i naboejendommen, synes der at være tilbøjelighed til at skærpe³⁹.

B. For ejendommens *elektriske installationer* skulle man tro, at ansvaret ville være relativt strengt, men det synes ikke at være tilfældet efter den, såvidt ses, eneste dom om dette emne, U.f.R. 1964

33. U.f.R. 1957, p 114 H.

34. U.f.R. 1936, p 441 og 1911, p 859.

35. V.L.T. 1935, p 169 (»ikke under de foreliggende omstændigheder«).

36. Ass. 1942 B, p 61.

37. U.f.R. 1896, p 279.

38. U.f.R. 1926, p 831.

39. f.ex. U.f.R. 1925, p 209, 1936, p 599 (V.L.T. 1936, p 144) og 1939, p 723 H, samt 1967, p 592, jfr. Illum II, p 259.

p 59 H. Her var en håndværker blevet dræbt, da han under arbejde på loftet i et beboelseshus kom til at berøre et elektrisk installationsrør, der var spændingsførende. Installationen var udført for adskillige år siden, mens den nuværende ejerindes mand levede. Hun blev frifundet, idet det ikke fandtes »godtgjort, at installationen – i modsætning til de før og senere foretagne elektriske installationer i ejendommen – er foretaget af en person, der ikke er autoriseret installatør, og det findes ikke at kunne komme indstævnte til skade, at hun ikke på nærværende tidspunkt har været i stand til at oplyse, hvilken installatør, der har udført arbejdet. Der findes efter det oplyste ikke grund til at fastslå, at indstævnte har udvist forsømmelse med hensyn til eftersyn og vedligeholdelse af anlægget«. – Her fik ejerinden altså rettens øre for nogle anbringender, som andre ejere forgæves har forsøgt sig med. Årsagen er nok den, at vindueshasper og lemme etc. er ting, som ikke kræver særlig sagskundskab, mens El og el installationer er noget, som bonus pater familias helst ikke må røre, men bør overlade til specialister. – Men man kunne spørge, hvorfor der så ikke skulle være en art husejeransvar. Det påberåbte enken sig da også – men uden held: »For så vidt angår appellantens anbringende om et særligt husejeransvar bemærkes, at der – i hvert fald ikke under omstændigheder, som de foreliggende – ikke vil kunne pålægges en ejer et sådant videregående erstatningsansvar for en fejl af den her omhandlede art, begået af en autoriseret installatør«. Man kan spekulere lidt over, hvad der ligger i denne sætning, og om det skulle være meningen, at det ret strenge ansvar for elevatorer, der også tilses af særlige fagfolk skulle kunne lempes på tilsvarende måde. Men det er tvivlsomt. Elevatorer benyttes af mange, lejere og besøgende, mens kun håndværkere kommer i forbindelse med elektriske installationer. Så det er måske det rigtigste at indrullere denne sag blandt dem, hvor tilkaldte håndværkere må tage en vis risiko, jfr. foran under III B.

C. *Fyringsanlæg*. Derimod har et par domme taget ret strengt på indtrængning af *løbesod* som følge af benyttelsen af dårligt brænd-

sel under krigsperioden. Ansvar er således pålagt overfor naboejerne ved dommene i VLT 1943, p 379 og 1946, p 113, samt Ass. 1948 B, p 6. Når man tager de vanskeligheder i betragtning, der under krigen var med at få blot nogenlunde ordentligt brændsel, er disse domme – set fra et culpasyndspunkt – ret strenge. Den sidstnævnte af dem statuerer iøvrigt ikke andet end, at det er godtgjort, at den opståede løbesod stammer fra sagsøgtes ejendom og pålægger derefter ansvar, idet dog den krævede erstatning nedsattes, da ikke hele den opståede skade »kan lægges ejeren af nr. 203 til last.« Hvis man på den anden side ser på dem ud fra risikosyndspunkt, forekommer de ikke urimelige. Hvis A har været heldig og har fået godt brændsel til sit hus, hvorfor skal det så gå ud over ham, at naboen har fået noget af det allerværste. I hvert fald er det under sådanne omstændigheder rimeligt at stille store krav til hans omhu med hensyn til fyring etc.

D. *Andre installationer.* Der er i forrige afsnit gjort nogle bemærkninger om skader, som stammer fra mangelfuld fejning af *skorstene*. Iøvrigt kan defekter ved skorstene f.ex. utæthed naturligvis volde skader, oftest på lejerens ejendele⁴⁰. Ansvarer her kan ligge meget tæt op ad det egentlige kontraktsmæssige⁴¹.

Særlig må nævnes sagen i Ass. 1956 B, p 268, der handlede om et tilfælde, hvor 2 familier i et ejendomskomplex havde pådraget sig kulilteforgiftning, fordi der var utætheder i en skorsten. De to familier påstod henholdsvis 24.000 kr. og 37.000 kr. i erstatning. Beboerne i ejendommen havde gennem mange år klaget over varme fra skorstensvæggene, lugt og røg. Disse klager pegede vel ikke på den mulighed, at skorstenen kunde være utæt, men retten fandt dog, at ejendommens ejer, efter at der var fundet visse mangler ved skorstenen burde have ladet den nærmere undersøge med sagkyndig bistand, og han blev derfor dømt.

I et andet tilfælde, U.f.R. 1953, p 434 H (jfr. T.f.R. 1954, p 307), hvor en ejendoms gasfyrede vaskeinstallation som følge af to om-

40. f.ex. Ass. 1955 B, p 186.

41. Dette synes at have været syndspunktet i sagen i Ass. 1936 B, p 51.

stændigheder, nemlig at en aftrækskanal var tilstoppet med en prop af murbrokker, samtidig med at brænderen var forurenset, forvoldte, at en husmoder døde af kulilteforgiftning, søgtes både ejendommens ejer og de murermestre, som to år tidligere havde opført kanalen, til erstatning, idet det overfor ejeren gjordes gældende, at han måtte have et af skyld uafhængigt ansvar for, at ejendommens indretninger var i forsvarlig og farefri stand. Ejeren fandtes ikke ansvarlig, hvorimod murermestrene dømtes.

Med denne sag kan jævnføres en anden, U.f.R. 1942, p 882, hvor en husejer til lejernes brug havde ladet opstille et gasstrygeapparat. Under benyttelsen blev en lejer gasforgiftet, faldt og fik hjernerystelse. Ejeren dømtes til erstatning; det anførtes i første omgang, at ejeren ikke havde givet lejerne anden instruktion om benyttelsen end den trykte brugsanvisning. Det er vel ret meget forlangt, at han skal holde instruktionsmøde. Mere overbevisende, men dog vel noget strengt er det, når det videre siges, at fejlen måtte kunne være opdaget »ved et tilstrækkeligt omhyggeligt eftersyn,« hvortil fremsatte klager om ildebefindender havde givet anledning. Det må herved bemærkes, at viceværten havde tilkaldt sagkyndige, uden at disse havde kunnet opdage nogen mangel. Underretten havde frifundet. Her står vi formentlig påny overfor et strengt – næsten objektivt og kontraktstignende – ansvar for, at en risikabel ting, der medfører risiko for *personskade*, skal være i orden. I en anden sag om en dør til en opgang, Ass. 1960 B p 335, frifandtes en husejer. En glasdør var natten mellem Lørdag og Søndag blevet ødelagt ved hærværk, og husejeren havde fjernet glasresterne, Mandag morgen faldt et avisbud, der i mørket ikke så, at ruden manglede, og kom til skade. I en sag om tilskadekomst i *tørrecentrifugen* til en ejendoms fællesvaskeri frifandtes husejeren, da den tilskadekomne havde udvist betydelig uagtsomhed, Ass. 1963 B p 42.

Om *lejernes ansvar* overfor husejeren kan nævnes U.f.R. 1965 p 216 (Ass. 1964 A p 146). Her var en *antenne* under en storm blæst ned og havde derved beskadiget skorstenen. Grundejerforsikringen gjorde regres. Lejeren, der havde antenneansvarsforsikring, blev dømt af underretten, der fandt, at han måtte »være nærmest til at

bære risikoen for den skade, som den af ham opsatte fjernsynsantenne har forårsaget«. Denne dom blev stadfæstet af landsretten, idet lejelovens § 52 stk. 3 såvel efter sin formulering som sit formål måtte antages at pålægge lejeren ansvar også for hændelig skade.

E. Af *andre sager om mangler ved bygninger* kan nævnes⁴² den, som det synes, klart rigtige frifindelse i U.f.R. 1940, p 228 H, idet selve den omstændighed, at sagen blev ført frem til Højesteret taler om, hvor vidtgående man venter, at ansvaret er. En lejer i en ejendom havde taget sig af dage ved at åbne for gassen. En del af gassen trængte op i lejligheden ovenover, hvor et ægtepar blev gasforgiftet med den følge, at konen afgik ved døden. Manden søgte erstatning hos husejeren, idet han påberåbte sig, at huset var bygget sådan, at det var uegnet til beboelse, og at navnlig etageadskillelsen mellem lejlighederne var mangelfulde. Husejeren blev dog som nævnt frifundet, idet det antoges, at gassen gennem sprækker og utætheder, der altid kan findes selv i velbyggede huse, var trængt op i de andre etager, og at han derfor ikke kunde gøres ansvarlig.

F. Særligt om *elevatorer*.

For elevatorers vedkommende, være sig at de er til personer eller varer – i hvilket sidste tilfælde de ofte er i familie med hejseværker, der tidligere er omtalt – synes ansvarsbedømmelsen ikke særligt præget af strenghed, snarere tværtimod; og i norsk ret er man da heller ikke skredet til at statuere objektivt ansvar for disse ikke helt risikofri indretninger⁴³. Frifindelser er ikke sjældne⁴⁴ og foreligger også selv i tilfælde, hvor sikkerhedsanordningerne er svigtet⁴⁵. Blandt de foreliggende domfældelser synes der i adskillige tilfælde at være klar forsømmelse⁴⁶. I enkelte noget nyere domme synes dog en lidt skærpet kurs at være mærkbar.

42. Jfr. også U.f.R. 1930, p 908, 1937, p 761 H, men Ass. 1936 B, p 148.

43. Øvergaard, p 142-43.

44. U.f.R. 1921, p 722 H, jfr. 1920, p 792, 1922, p 573 H, jfr. 1921, p 618, 1922, p 672, 1934, p 1073 H og Ass. 1956 B, p 68.

45. f.ex. Ass. 1937 B, p 91.

46. U.f.R. 1903 A, p 368, 1927, p 831, 1937, p 829 og Ass. 1951 B, p 29.

Ansvar for, at låsemekanismen i en sygehuselevator ikke var i orden, fandtes således, uanset at årsagen til mekanismens svigten ikke kunde oplyses med sikkerhed, ved dommen i U.f.R. 1945, p 143 at måtte påhvile sygehuset, da der måtte gås ud fra, at skaden skyldtes enten fejl ved konstruktionen eller slid. Ansvaret nærmer sig det objektive.

Måske bør det anføres, at en ret ny højesteretsdom⁴⁷ taler om, at en arbejdsmand, der havde betjent en vareelevator (en »byggehejs«) ikke havde udvist »en sådan forsigtighed«, som måtte kræves af ham ved den nærmere beskrevne benyttelse af apparatet.

På dette specielle område har det spørgsmål nogle gange foreligget til pådømmelse, om det har nogen betydning for ansvaret, at husejeren har *overladt tilsynet* med disse tekniske indretninger til særligt sagkyndige, om han med andre ord kan påberåbe sig entreprenørsynspunktet og hævde, at tilsynet er givet i entreprise med den følge, at han er uden ansvar. Ejeren af en ejendom dømtes således ved dommen i U.f.R. 1937, p 96 H⁴⁸ til at yde erstatning for skade lidt i en elevator, skønt et grundejerselskab udøvede et månedligt tilsyn med den – og faktisk havde efterset den om morgenen på selve ulykkesdagen. Det sagdes ganske vist, at manglen kunde være opdaget, såvel ved dagligt tilsyn som ved det månedlige. Landsretten frifandt både ejeren og grundejerselskabet, men med en dissens, der vilde dømme dette sidste. Højesteret dømte begge med den anførte motivering. Man spørger uvilkårligt, hvad det er, retten har forlangt af ejeren. At han, der havde bekostet et månedligt eftersyn til støtte for sin egen ukyndighed, *daglig* skulde have set på elevatoren? Det synes, som om det er dette, der har været meningen. Men hvis det er rigtigt, kan man med føje spørge, om man ikke er kommet ret langt ud over den mere klassiske culparegel med dens fingerede bonus pater familias og øvrige apparatur. Noget kunde tyde på, at vi har svært ved at løbe fra vore forfædre, der på landskabslovenes tid dømte til mandebod, når anden mand omkom i ens dam

47. U.f.R. 1955, p 472 H.

48. I sagen i U.f.R. 1927, p 831 havde elevatoren ikke været underkastet det påbudte månedlige eftersyn; ejeren dømt.

eller grusgrav. Det må dog bemærkes, at denne omtalte højesteretsdom, nogle år senere efterfulgtes af en landsretsdom, der sagde noget helt andet, U.f.R. 1943, p 396. Den vedrørte også en elevator-skade. Her frifandtes ejeren, der havde overdraget tilsynet til et af arbejds- og fabrikstilsynet anerkendt firma, idet han ikke fandtes uden videre at kunne gøres ansvarlig for mulige fejl og forsømmelser fra dettes side. Dommen ligner noget sagen i U.f.R. 1966, p 824. Her faldt en arbejdsmand ned i en elevatorskakt på grund af svigten af dørens lukkemekanisme, hvilken fejl formentlig skyldtes fejlagtigt materialevalg. Virksomheden påberåbte sig, at det foreskrevne eftersyn var foretaget, uden at fejlen var opdaget. Den blev imidlertid dømt, idet det ved landsrettens i denne henseende upåankede dom lagdes til grund, at uregelmæssig funktion var blevet bemærket af flere arbejdere, og det derfor måtte »antages, at den kunne være opdaget ved mere indgående tilsyn, herunder navnlig et samarbejde med arbejderne om indberetning til ledelsen af konstaterede funktionsfejl, hvorved bemærkes, at der ved et anlæg som det omhandlede – installeret på en arbejdsplads og udsat for intens og hårdhændet benyttelse – må stilles særligt strenge krav til virksomhedens eget tilsyn med sikkerhedsforanstaltningernes effektive funktion«. – Landsrettens ansvarspålæggelse blev ikke af virksomheden søgt anfægtet for Højesteret.

I denne forbindelse kan som – en lidt fjerntliggende – parallel nævnes sagen i Ass. 1935 B, p 130, der handlede om et tilfælde, hvor en restauratør i sin restaurant havde ladet opstille et stort *akvarium*. En dag blev dette utæt, og der opstod en vandskade. Under den derefter følgende erstatningssag blev restauratøren frifundet, da han stedse, når han konstaterede utætheder, havde rettet henvendelse til det firma, der havde foretaget opstillingen. Firmaet blev derimod dømt, fordi der ved akvariets konstruktion var begået fejl.

Der synes således i noget omfang at være en tendens til at lade ejere af bygninger hæfte for den skade, som disse eller indretninger i dem forvolder overfor ting, der frembyder en vis risiko. Det sker dels ved at kræve en så stærk påpasselighedspligt med hensyn til mulige defekter, at den culpa, som statueres, nærmer sig til det fin-

gerede, dels derved at der dømmes til ansvar for fejl begået af selvstændige entreprenører, der har opført eller istandsat ejendommene – eventuelt med en trøstende henvisning til regres mod disse – og dels endelig idet det udtales, at den pågældende som ejer må have ansvaret for tilstedeværende mangler, der betyder en risiko for tredemand.

Det hvide hus, det grå hus og det sorte hus

De i dette afsnit nævnte domme, hvor ejere uden egen fejl er blevet pålagt ansvar for skader, som i virkeligheden skyldes en tidligere ejers forsømmelse, eller at en entreprenør har udført mangelfuldt arbejde, er i virkeligheden højst interessante og kan give anledning til visse refleksioner om culpareglen. Hvis man skal tro culpareglen, er det husejerens brøde, culpa, der er afgørende for, om den, der lider skade ved nedfald af gesimser, andre bygningsdele eller vinduer eller andre lignende skrøbeligheder ved et hus, kan kræve erstatning eller ikke.

Hvis dette virkelig var tilfældet, vilde der være visse perioder i et hus' tilværelse, hvor ejeren ikke kunde have ansvaret for de skader, det volder, og navnlig kort efter ejerskifte og en rimelig tid efter foretagen reparation, hvor det efter culpagrundsætningen måtte være vedkommende selvstændige håndværker, der hæftede for mulige ikke opdagede mangler eller mangler ved reparationen.

Hvis culpareglen, strengt efterlevet, var gældende ret, kunde man også se således på forholdet: Den, der bor i eller færdes i en gade, måtte gøre sig følgende kalkulation om den risiko, han løb ved at færdes i gaden. Alle gadens huse har grusningspligt. For skade, man lider ved fald som følge af manglende grusning, har man lige ret til erstatning hos samtlige husejere. Men tager man andre mulige skader i betragtning, ligger der et sted i gaden *det sorte hus*. Det er lige faldet i arv til en arving, der er bosat i udlandet eller lige købt af en i udlandet bosat person, der endnu ikke har set det, og derfor ikke kan være i brøde med hensyn til mulige mangler. Lider man skade ved dette hus, kan man ikke påregne erstatning efter den al-

mindelige erstatningsregel, hvis et vindue, en luge eller en gesims styrter ned. Man kan også udtrykke det sådan, at hvis culpa-reglen var gældende i sin renhed, vilde omsætning af fast ejendom i visse måder frembyde en fare for omverdenen, idet husene en tid efter ejerskifte vilde være uden ansvar.

Endvidere ligger der i gaden *det grå hus*. Det er nylig repareret, og hvis det volder skade, har ejeren gjort sit, han er ikke culpøs, og man har i givet fald ikke ejeren (og hans forsikring), men alene den mere eller mindre gode entreprenør at holde sig til. En *anelse gråligt* er mulig også et hus, hvis ejer hyppigt er syg eller er blind eller meget gammel; det er ikke helt sikkert, at hans forhold efter culpa-reglen vil blive bedømt ganske som en sund og rask ejer.

Imidlertid synes praxis at vise, at culpa-reglen ikke gælder i sin renhed. Bag den regel, som man anerkender med læberne, synes der at ligge andre, ældre og fornuftige forestillinger, som i givet fald er i stand til at slå igennem culpa-reglen. Det ser ud, som om domstolene ikke synes om den tilfældige risiko, som sorte og grå huse frembyder, eller ikke synes om, at huse i visse perioder som følge af tilfældige årsager er sorte eller grå. Det ser ud, som om praxis helst vil behandle alle huse ens – som hvide. – Huse skal være i orden og farefri. Det er ejerens ansvar, at de er det. Han bærer risikoen for, at de er i orden. Det er en risiko, der er forbundet med at eje huse (og som man iøvrigt i nutiden kan forsikre). Subjektive undskyldningsgrunde synes uden hensyn til deres godhed at træde i baggrunden på lignende måde, som de gør det i visse kontraktsforhold.

Der er al anledning til at tro, at man i praxis, hvis huse volder skade af visse arter som følge af mangelfuld tilstand, nok skal finde ud af, at ejeren ikke har passet dem ordentligt. Har han lige købt (eller arvet), kan man måske finde, at der er en vicevært, han har antaget, og gennem hvem han kan komme til at hæfte. Og skulde uheldet være ude, at der ikke kan bebrejdes en ny ejer noget, og der heller ingen vicevært er, som noget kan bebrejdes, vil andre – i og for sig naturlige – ansvarsforestillinger slå igennem. Trods culpa-reglen vil man slippe katten ud af sækken, så at man lader ejeren

hæfte for den gamle ejers fejl – eller for sin entrepreneurs fejl – d.v.s. man lader ham hæfte for sin ejendom, for at den er i orden.

Hermed er endnu ikke sagt, at der blive tale om et rent objektivt ansvar; foreløbig er der tale om et ansvar – mulig med omvendt bevisbyrde – for mangler, som kunde være opdaget. Men det videre skridt til rent objektivt ansvar for visse arter af skadeforvoldende mangler, som skyldes skjulte fejl ved materiellet, der ikke kunde være opdaget ved almindelig påpasselighed – eller mulig end ikke kunde være opdaget af fagfolk – er ikke langt. For mangler af denne slags ved visse arter af materiel, synes der, som det skal ses i det følgende, at være en vis tilbøjelighed til at pålægge hæftelse.

4. SÆRLIGT OM HOTELLER OG ANDRE BYGNINGER, HVOR ET STØRRE PUBLIKUM KOMMER

Den omstændighed, at visse bygninger benyttes særligt intenst, fordi de besøges af et stort og veksende publikum, der ikke som de ordinære beboere af en almindelig ejendom er fortrolig med dens særegenheder, kan betyde, at det kunde være rimeligt at skærpe kravene til deres indretning og vedligeholdelse på lignende måde, som det til en vis grad synes at være tilfældet med butikker og visse forretningslokaler, jfr. ovenfor under 3 III C.

I. Af bygninger af denne art skal først omtales *hoteller og restauranter*. I en ældre dom¹, der vedrørte en explosion, der fandt sted i en virksomhed, tillagdes det således ved ansvarsbedømmelsen betydning, at der i samme bygning lå en restaurant, »hvor mange personer måtte antages at komme til at færdes.« En vis betydning har det også, at man i højere grad end for almindelige huses vedkommende kan vente, at der i hoteller og restauranter kan færdes personer, hvis påpasselighed på grund af spiritusnydelse ikke er på højde med gennemsnittet. Hotellet må til en vis grad indrette sig herpå og

1. U.f.R. 1912, p 490.

tage noget af risikoen – eventuelt ved fordeling af sket skade – for uheld, der sker på dets enemærker².

1. Om de almindelige *restaurationslokaler* findes en enkelt afgørelse i Ass. 1956 B, p 34. En kvindelig gæst, der forsynede sig ved »det kolde bord«, snublede over musiktribunens ene hjørne, hvorved hun pådrog sig en lammelse i skulderen. Hun fik erstatning, fordi afstanden mellem bordet og tribunen havde været for lille til, at gæsterne kunde færdes omkring bordet uden risiko. – Sagen minder om visse sager angående fald på fortøve over fremspringende ting el. lign.³.

2. *Trapper*. Er der tale om kældertrapper eller lignende, vil der ofte – som i almindelige huse – være ansvar⁴, og det hjælper ikke altid hotellet, at spirituspåvirkethed hos gæsten har været medvirkende årsag til en ulykke, jfr. U.f.R. 1964, p 664, hvor en gæst, der var gået ind i en garderobe, faldt ned ad en stejl stentrappe. Restaurantens ledelse »måtte regne med, at ... det kunne ske, at gæster, herunder spirituspåvirkede personer, gik ind i garderoben forbi den praktisk talt skjulte dør«. Man burde derfor »have sørget for at døren var forsvarligt lukket, særligt når der ikke var opsat advarselsskilte eller lign. Da dette er forsømt, må sagsøgte som ejer af restauranten bære ansvaret ...«. Men på den anden side findes der et par domme om trapper til toiletter, som ikke er særlig strenge. Den ene⁵ vedrørte et fald på to trappetrin til et toilet, hvis elektriske pære var brændt over eller gået løs. Hotellet blev frifundet. En anden dom⁶ angik et fald på en toilettrappe, der kort forinden var blevet spulet; også den faldt ud til frifindelse.

Derimod er et par hoteller blevet dømt til erstatning for fald på

2. Men naturligvis ikke, når gæsterne har forladt hotellet, jfr. Ass. 1943, B, p 1: En spirituspåvirket mand faldt på gaden efter at have forladt et hotel; han døde som følge af faldet. Enken søgte erstatning hos hotellet, fordi det havde udskænket for ham, mens han var beruset. Hotellet blev frifundet (på grund af manglende årsagsforbindelse).
3. U.f.R. 1930, p 382 og Ass. 1955 B, p 278, som er omtalt under gader.
4. U.f.R. 1933, p 103 og 1954, p 58 H.
5. Ass. 1950 B, p 166.
6. U.f.R. 1951, p 989 H (Ass. 1951 B, p 166) samt norsk dom i N.D. 1958, p 206.

mangelfuldt oplyste *gange*. I det ene tilfælde⁷ var en kunde faldet ned ad to trappetrin på en ikke oplyst gang. Hotellet blev dømt, fordi der måtte stilles »særlig strenge krav til færdselssikkerheden i en hotelkorridor, der til stadighed benyttes af et stort antal med stedet ukendte personer.« Erstatningen nedsattes dog (til $\frac{2}{3}$), fordi gæsten i alt fald 3 gange tidligere havde gået på gangen, og således burde have været klar over trinenes tilstedeværelse. I det andet tilfælde⁸ var en gæst, der vilde benytte toilettet, gået ind i en fløj af et hotel, der kun var åben ved særlige lejligheder. Her styrtede han i en uoplyst gang gennem en åbning i gulvet og pådrog sig kvæstelser. Hotellet blev dømt til at betale erstatning, da det ikke var upåregneligt, at gæster kunde forville sig ind på den uoplyste gang, og advarselsforanstaltninger derfor burde være truffet.

3. Om ansvaret for *hotellers mere almindelige indretning* findes en enkelt afgørelse⁹. En gæst var under opholdet på et hotel omkommet ved en brand. Enken søgte erstatning under anbringende af, at hotellet ikke før og under branden havde truffet tilstrækkelige foranstaltninger til at sikre, at gæsterne blev reddet under brand. Hotellet blev imidlertid frifundet, da det havde været indrettet i overensstemmelse med de gældende offentlige forskrifter.

4. *Fortove udenfor hoteller, og dissers gårdspladser* må naturligvis holdes i en sådan orden, at *glideskader* forebygges, Ass. 1964 B p. 308, U.f.R. 1964 p 242 H med dissens (Ass. 1964 B p 32, jfr. 1963 B p 182), 1965 p 778 og 1968 p 166.

5. For *skade voldt af gæsterne* ved hotellets indretninger har dommen i U.f.R. 1930, p 910 vist en forståelig tilbøjelighed til at lade hotellet hæfte, men frifinde gæsten. Sagen drejede sig om en vand-skade, der var sket i en under hotellet værende butik, fordi en gæst, efter at der havde været lukket for vandet, lod en hane stå åben. Hotellet burde, dels fordi folk erfaringsmæssigt ofte i en sådan situation lader haner stå åbne, og dels i betragtning af vandhanens usædvanlige konstruktion have ladet foretage eftersyn på værelserne.

7. Ass. 1938 B, p 46.

8. Ass. 1953 B, p 70.

9. Ass. 1938 B, p 226.

Man kunde måske synes, at gæstens forhold – der ikke fandtes uagt-somt – nemlig at have ladet en hane, der ikke gav vand, stå åben med proppen værende i kummen, under almindelige omstændigheder vilde have været egnet til at pådrage ham erstatningsansvar, idet han havde fået besked om vandlukningen. Hvis den pågældende gæst havde udvist lignende forhold i den lejlighed, hvor han boede til leje, er det ikke sikkert, at han efter det om vandskader anførte¹⁰, var blevet frifundet. Det er, som om den omstændighed, at der her ikke kun var spørgsmål om denne ene persons ansvar – om der skulde gives erstatning eller ikke – men at der også var tale om en andens – hotellets – ansvar, har spillet en vis rolle. Når man kunde vælge mellem at lade hotellet eller gæsten hæfte eller dem begge, har man fundet det mere rimeligt, at hotellet snarere end gæsten bar risikoen for en slig skade, og man har da kunnet bedømme gæstens ansvar relativt mildt.

Om gæsters beskadigelse af hotellets inventar kan iøvrigt anføres, at en gæst, der havde væltet en kunstgenstand, så dens værdi forringedes fra 2.500 kr. til 2.000 kr., blev dømt til at betale forskellen, uden at der fandtes anledning til at nedsætte erstatningen¹¹.

II. For *hospitaller* må antages at gælde noget lignende som for hoteller: de besøges og beboes af mange mennesker, der er svækkede som følge af sygdom, og hospitalerne må indrette sig på det. Der er ikke mange afgørelser vedrørende hospitalsbygninger. Ved dommen i U.f.R. 1945, p 585 blev et hospital anset ansvarlig, fordi en patient, der var på W.C., kom til skade ved at falde over mod en radiator, der havde en temperatur på godt 100 grader. Radiatorens anbringelse fandtes ikke forsvarlig, noget der vel ikke betyder en væsentlig skærpelse af den almindelige culparegel¹²; se endvidere om en patient, der gled i et hospitals *baderum*, U.f.R. 1961 p 685.

10. p 74 f.

11. U.f.R. 1944, p 1004 og Trolle i U.f.R. 1933 B, p 141-45 og N. H. Bache smstds. 1934 B, p 108-111.

12. To domme i U.f.R. 1944, p 1135 H (Ass. 1944 B, p 172) og Ass. 1957 B, p 197 om henholdsvis et fald på et gulv i et kontorlokale og fald gennem et lysvindue i gulvet synes ikke at have større interesse.

III. Om *Teatre* skal bemærkes, at ansvaret for disse forestillinger ikke synes at være særligt strengt, U.f.R. 1952, p 1077 (V.L.T. 1952, p 337). En person, der i et teater slog det ene ben over det andet og derved fik den ene fod klemmt under ryggen på klapstolen foran, fik ikke erstatning, idet stolene ikke fandtes uforsvarlige, og i sagen i U.f.R. 1924, p 379 fritoges også et teater for ansvar, da en tilskuer styrtede ned fra en dør til det fri, idet vedkommende intet havde haft at gøre på stedet.

Indgange må naturligvis, ligesom det er tilfældet med hotellers fortove og gårdspladser ikke frembyde fare for glideskader, U.f.R. 1967 p 180.

IV. Om *badeanstalter* kan nævnes, at dommen i U.f.R. 1926, p 833 anså en badeanstalt ansvarlig for, at en gæst gled på gulvet og kom til skade, da han stående på eet ben strakte det andet ind under brusen. Gulvet var den pågældende dag særlig glat af sæbe og slim, hvilket antoges at skyldes mangelfuld rensning¹³, jfr. den lige nævnte U.f.R. 1961, p 685.

Om svømmebade, der kan minde om sports- og forlystelsesetablissementer, findes der en sag i U.f.R. 1932, p 697 (T.f.R. 1933, p 332), hvor en gæst var kommet til skade ved at støde mod bunden, da han sprang ud fra en *vippe*. Vandstanden var 15 cm lavere end daglig. Badeanstalten blev frifundet, da den pågældende var sprunget lodret på hovedet. Et lignende udfald fik en noget senere sag i U.f.R. 1957, p 450. Her var der også tale om tilskadekomst ved udspring fra en vippe. Vanddybden var 1,5 m, og den var anført ved et skilt. Uanset, at et internationalt reglement krævede 3 m's vanddybde – eller mulig 3,5 m – for vipper med 1 eller 3 m's højde over vandoverfladen fandtes dette »i hvert fald ... ikke at kunne påberåbes af sagsøgeren, der som erfaren udspringer måtte være klar over, den risiko, der kunde være forbunden med ... et hoftebøjet udspring ved en så forholdsvis lav vandstand som den

13. Sagen i U.f.R. 1924, p 391 har mindre interesse. En beruset person var død som følge af skoldning. Badeanstalten blev frifundet, da han ikke havde fulgt bademesterens instruktion med hensyn til damptilførsels regulering.

på skiltet angivne.« – Det, som har ført til frifindelse, synes at være en blanding af synspunkterne: Accept af risikoen, given advarsel, egen skyld og den relativt milde bedømmelse, som synes at gælde under udøvelsen af sport¹⁴.

Af en lidt anden beskaffenhed er endelig sagen i U.f.R. 1958, p 590 (Ass. 1958 B, p 61). Her var en person, der første gang besøgte et friluftsbad, sprunget på hovedet ud fra en mole i et bassin, hvis vanddybde kun var 25–30 cm, skønt der ved stedet var et skilt, der lød: »Kun for svømmere, over 2 m dybt.« Han fik, da skiltet var misvisende, erstatning, men den blev, da han ikke nærmere havde undersøgt forholdene, nedsat til halvdelen. Kravet om undersøgelse af, om skiltet var rigtigt, nærmer sig til hvad man kunde kalde en konstrueret egen skyld; man har følt det rimeligt, at en del af risikoen lagdes på den skadelidte¹⁵.

V. Om et *detentionslokalet* findes en dom i U.f.R. 1944, p 1036. En stærkt beruset person styrtede, da han skulle anbringes i lokalet, ned ad trappen til dette og slog sig ihjel. Da trappen var stejl og ikke forsynet med gelænder, blev justitsministeriet dømt til at yde erstatning: »Selvom der intet findes at bebrejde personalet ... findes det offentlige ikke at kunne undgå at pålægges ansvar for det skete dødsfald, idet den berusede person var taget i forvaring af det offentlige, der må drage omsorg for en forsvarlig adgang til detentionslokalet.« Der var under sagen ikke spørgsmål om nedsættelse på grund af egen skyld.

5. REGULERING AF VANDLØB

Noget beslægtet med udgravningsarbejder kan efter omstændighederne foretagelsen af reguleringer af vandløb være. Da disse sager er ret specielle, skal der ikke foretages nogen nærmere behandling af dem her, men alene påpeges, at visse af dem ligner udgravningssagerne deri, at kommunerne, der foretager slige reguleringer, af og til

14. Jfr. en svensk dom i N.D. 1965, p 93 (Frifindelse).

15. Om en dreng, der skubbede en anden i vandet, se Ass. 1959 B, p 62.

hæfter for fejl begået under arbejdet af de dertil antagne entreprenører. Stillingen er dog ikke helt klar.

Frifindelse er statueret i sagen i VLT 1942, p 99¹ (Ass. 1942 B, p 8). Her bevirkede en overdækning af et vandløb, som en kommune lod foretage ved hjælp af en entreprenør, en oversvømmelse, der forårsagede skade. Kommunen blev frifundet, fordi den ikke havde udvist forsømmelse ved antagelsen af entreprenøren og heller ikke ved at have ført tilsyn med arbejdet.

Hvad man kunde kalde et *blandet ansvar* er statueret i sagen i U.f.R. 1943, p 137. Her lod en kommune ved en entreprenør udføre et turbineanlæg i Ribe å. Under *udgravningen* til anlægget slog et hus revner. Herfor ansås kommunen ansvarlig med den begrundelse, at den havde ladet arbejdet udføre og på væsentlige punkter havde ført tilsyn med det og givet instrux for det. Denne afgørelse ligner noget den i U.f.R. 1958, p 396 gengivne, hvor landbrugsministeriet havde ladet et afvandingsprojekt foretage. Under arbejdet skred jordvoldene mellem to tørvegrave og åløbet sammen, således at surt vand fra disse grave flød ud i åen med den følge, at fiskene i et dambrug blev kvalt. Landbrugsministeriet ansås ikke erstatningspligtigt efter vandløbsloven, men vel efter almindelige erstatningsregler, idet der ikke var udvist fornøden forsigtighed under arbejdet, og ministeriet ikke i fornødent omfang havde instrueret den antagne entreprenør.

Om et par tilfælde, hvor *opstemning* har voldt skade på andemands hus eller ejendom, se U.f.R. 1961 p 574 H og 1967 p 945. Også manglende *oprensning* kan volde skade, U.f.R. 1968, p 204 H.

Et ikke helt sædvanligt entrepriseforhold forelå i sagen U.f.R. 1942, p 304 H – kommenteret i T.f.R. 1943, p 531. En kommune lod efter licitation to landmænd foretage en oprensning af et vandløb. Under arbejdet forvoldte disse ved en fejl i behandlingen af en motor en alvorlig personskaade. Herfor anså 6 dommere i Højesteret – ligesom landsretten – kommunen ansvarlig, idet den omstændighed, at antagelsen til arbejdet var sket i form af licitation, under hensyn til dennes art ikke kunde betage det dets karakter som ud-

1. Frost p 30.

ført i kommunens tjeneste. 3 dommere vilde, da arbejdet var bortliciteret, frifinde kommunen »da den skete skade ikke skyldes mangelfuld oprensning af vandløbet ... og der ej heller findes andet grundlag for at pålægge kommunen at erstatte skaden.« Heri synes at ligge, at disse dommere forsåvidt angår *skade som følge af oprensningen* vilde have fulgt samme linie som i udgravningssager.

6. Andre skader voldt af fast ejendom.

Herom kan nævnes en sag, hvor et skred i en *grusgrav* forvoldte en invaliditetsskade. Erstatning idømtes, Ass. 1961 B, p 6, så vidt ses på sædvanligt culpagrundlag.

iv : Skader lidt på færdselsbaner som følge af disses tilstand

Trafikken har i det moderne samfund nået en intensitet og hastighed som ingensinde tidligere, og dermed stilles der stedse voxende krav til færdselsbanernes tilstand. Når de skal kunne afvikle en stor og hurtig trafik, må de være sikre og i god stand.

Vi er langt fra den tid, hvor man under rejser med dagvogne eller andre hestekøretøjer måtte regne med ikke blot eet, men flere sammenbrud i køretøjerne som følge af vejenes slette tilstand, og hvor en vandring i en bys gader og på dens fortove, navnlig i mørke, betød en næsten livsfarlig kamp med toppet og hullet brolægning, med utildækkede rendestene, skæve rendestensbrætter og henkastet skarn. Dengang drømte man ikke om, at man i anledning af tilskadekomst under disse farlige forhold skulde kunne få erstatning. Talende er det i så henseende, at sager, hvor der er søgt erstatning for tilskadekomst ved fald på veje og gader under påberåbelse af disses mangelfulde tilstand *slet ikke synes at forekomme i forrige århundrede og kun ganske sporadisk i de to første årtier af dette*. Det er først i tyverne, vi får denne art sager, og det er først da, at der i moderne ret udvikles den antagelse, at den, som har pligten til at vedligeholde veje og gader, har et betydeligt ansvar for deres tilstand og må betale erstatning til den, der som følge af en færdselsbanes risikable tilstand kommer til skade.

Der skal nu ses nærmere herpå, og der vil herved ikke blive begyndt med de største og mest almindelige objekter, vejene, men der vil blive gået frem efter benyttelsens intensitet og farens størrelse. Vi vil derfor først se på, hvorledes det forholder sig med ansvaret, når vejrliget bevirker, at disse færdselsbaner er glatte som følge af is og sne, de såkaldte *Glideskader* (1). Derefter vil vi undersøge byernes tætte trafik i *gader* og på *fortove*, skader, som skyldes opragende dæksler, haneopstandere, glatte eller uregelmæssigt liggende fliser

o.s.v. (2). Først derefter skal vejene behandles (3). For at undgå gentagelse vil spørgsmålet om ansvaret for uregelmæssig tilstand som følge af reparation og udgravning både for gaders og vejes vedkommende blive drøftet under veje, idet praxis er så ens, at det ikke lønner sig at behandle gade- og vejreparationer hver for sig. En vis forbindelse med veje har ofte *broer*, og disse vil derfor blive omtalt i et derefter følgende afsnit (4), skønt de ved det ansvar, de kan pådrage, når deres maskineri svigter, er beslægtet med mange andre arter af tekniske indretninger og maskiner, men de ligner færdselsbanerne deri, at de oftest er genstand for offentlig trafik. Og til slut skal der ses på *havnene* med deres ofte farlige kombination af land- og vandfærdselsårer (5).

1. GLIDESKADER

»Sne gør Byen ny –
Morgensne forvandler helt en By.
Husfacaden, som igår var styg,
står idag maskeret
med en distingveret
Louis seize Paryk.

Morgensne gør fro –
Mangen ler, som ellers aldrig lo ...«

Det er digterens – og mulig andres – syn på snevejr, men ikke retsordenens, politivedtægtens og husværternes. Thi fra Louis seize parykken kommer snestyrte fra tage og deraf flydende retssager. Og hvis skovlings- og grusningspligt ikke opfyldes (»Karsk er Skovlens Klang at høre på, når mod Sten den stryger ...«, som Ludvig Holstein fortsætter) kommer de såkaldte »glideskader.« Dette er, som bekendt, betegnelsen for en ret ny type sager, der er kommet frem i de sidste årtier, nemlig sager om erstatning for skader lidt ved fald på gader, fortøve o.l., som er *glatte af is og sne*, og hvor det påberåbes, at den grusningspligtige ikke har opfyldt de krav, som kan stilles til ham.

Sager af denne art, som v. Eyben har navngivet¹, ses praktisk taget ikke før den første verdenskrig. De dukker sammen med sager om fald på glatte fliser, eller dæksler på fortove og sager om fald på trapper – ret beskedent frem i begyndelsen af tyverne. Der findes i domsregistrene fra tiåret 1917-26 kun et par stykker, men derefter stiger de hurtigt i et brusende crescendo, så de i det næste tiår fra 1927-36 udgør ca. en snes, i tiåret 1947-56 ca. 25, men i 1957-66 med et vist fald til godt et dusin. Denne fremvæxt af en ny type sager, går naturligvis ikke ubemærket hen, men giver Troels G. Jørgensen anledning til i T.f.R. 1933, p 336 at kommentere nogle af de til da afsagte vigtigste domme bl.a. U.f.R. 1933, p 54 H. Sagerne forekommer åbenbart domstolene tvivlsomme.

Hvad nu grunden være kan til denne voldsomme fremvæxt af en ikke tidligere kendt art af sager, kan naturligvis være genstand for gisning. At befolkningen – navnlig bybefolkningen – er voxet, og at antallet af ældre er blevet relativt større, kan næppe være tilstrækkelig forklaring. Der har også før i tiden været glat føre, og folk må også tidligere være faldet og kommet til skade derved. En mulig forklaring er måske, at domstolene i begyndelsen – eventuelt under en vis påvirkning af udbredelsen af husejeransvarsforsikringen – har ydet de skadelidte gehør. Men det er også troligt, at forsigtigheds- og erstatningsmentaliteten har været under udvikling, og at flere samspillende faktorer har medvirket til at tilvejebringe en tilstand af et relativt strengt ansvar, som ikke kendtes i culpareglens klassiske dage, da culpa var en fejl, som i det almindelige omdømme kunde bebrejdes den ansvarlige.

Det er ikke helt let at finde en linie i denne masse af sager med varierende udfald, men lidt kan måske siges.

Udgangspunktet for den stedfundne udvikling er for så vidt den klassiske culparegel, som det også er udtrykt af Troels G. Jørgensen i hans foran omtalte kommentar i T.f.R. 1933, p 336: »Hvor det af Hensyn til Færdselen er paalagt Grundejere (Kommuner) at udstrø Grus o.l. i tilfælde af glat Føre, vil Forsømmelse heraf afføde Erstatningsansvar ...« Altså: når der er pligt, og den forsømmes, er der et

1. U.f.R. 1948 B, p 136 ff.

erstatningsansvar. Men det må siges, at den praxis, der har udviklet sig på denne basis, har fjernet sig noget fra dette enkle udgangspunkt. Det er muligt, at Troels G. Jørgensen allerede i 1933 har haft en fornemmelse af, at man var ved at gå noget videre, thi han siger, at Højesteret i nogle tilfælde har haft anledning til at fastslå de »naturlige Begrænsninger for dette Ansvar«, og han nævner i den forbindelse 3 højesteretsdomme, hvoraf de to vedrører meget tidligt på morgenen indtrufne ulykkestilfælde². Men den praxis, der har udviklet sig, har ikke væsentlig fastslået det, den nævnte forfatter kalder naturlige begrænsninger, der stemmer med culpapreglen, som Lassen forestiller sig den, og som man almindeligvis forestillede sig den i dette århundredes første årtier. Snarere har ansvarsbedømmelsen udviklet sig henimod noget, der ligner et risikoansvar af en beskaffenhed, der minder om ansvaret for udgravninger, gesimsnedfald, skorstensvæltninger, og lign. Det er sket under en stedse mere nøje prøvelse af husejernes opfyldelse af grusningspligten med hensyn til kvantitet og kvalitet.

I. Vi skal nu nærmere se herpå og betragte først den største og mest almindelige og mest typiske gruppe af disse sager, nemlig den, der angår *fald på glat fortov eller lignende i byerne*. I den tidligste praxis synes problemstillingen at være Troels G. Jørgensens enkle: Var der gruset eller ikke, og uden at man går videre og skrider til nærmere drøftelse af kravene til grusningens kvalitet og tidspunkt. Det er ligesom, der bag dommene ligger, at det – som det vist også stemmer med jævn borgerlig culpaopfattelse – er nok i hvert fald for det meste af dagen, hvis der er gruset en gang om morgenen. Dommene konstaterer, om der er gruset eller ikke. Er det første tilfældet, frifindes der³, men ellers dømmes der⁴; men i et enkelt tilfælde

2. U.f.R. 1933, p 54, 1930, p 27 og 1928, p 248.

3. U.f.R. 1925, p 202, 1928, p 248 H, V.L.T. 1929, p 371 og 1931, p 373, U.f.R. 1931, p 122, Ass. 1934, p 307, 1939 B, p 45 (Grusning begyndt), 173, 243, 1941 B, p 83. I sagen i Ass. 1960 B, p 366 var fortovet tilset kl. 6,30; faldet skete kl. 10,30, efter at smeltevand, men ikke nedbør havde dannet is på stedet. Sgt. havde været borte fra stedet; frifindelse.

4. U.f.R. 1925, p 126, 1927, p 614 H, Ø.L.T. 1929, p 158, V.L.T. 1929, p 241, 1930, p 10, U.f.R. 1931, p 190, Ass. 1930, p 175, V.L.T. 1933, p 105 (strøet kl.

har man undskyldt en ejer med, at han ikke boede ved ejendommen⁵. Også senere domme dømmer til erstatning, når en grusning er forsomt, således højesteretsdommen i U.f.R. 1968, p 268⁶. Frifindelser, når der er gruset tilstrækkeligt, findes også fra de senere år, således Ass. 1961 B, p 211 (gruset om morgenen og ved 16-tiden, fald kl. 17) samt U.f.R. 1964, p 225 H.

Men det er, som om man i de senere sager kommer ind på spørgsmålet, ikke om der har været gruset, men om der har været gruset *tilstrækkeligt*. Ved dommen i U.f.R. 1942, p 43 H ansås det ikke for nok, at der havde været gruset ved 14-15 tiden; der burde, inden tilskadekomne faldt ved 17^{1/2} tiden, have været gruset påny »umiddelbart efter at snesmeltningen ved solnedgang var ophørt« – unægtelig et strengt krav til en bonus pater familias' optræden⁷. Ligeså streng er afgørelsen i Ass. 1942 B, p 39: Der var gruset kl. 14^{1/2}, tilskadekomne faldt kl. 16,20: der burde have været gruset hyppigere. U.f.R. 1943, p 454, der var gruset kl. 7, ulykken skete kl. 8: Grusningen ikke anset tilstrækkelig effektiv under hensyn til det særligt glatte føre (man kan ikke af referatet se, hvordan det nærmere har forholdt sig). I et tilfælde, hvor der var gruset 2 gange, faldt sagen ud til frifindelse, U.f.R. 1943, p 1138 H, men med dissens, som ikke fandt grusningen tilstrækkelig. I et tilfælde, hvor 4 mand havde været beskæftiget med grusning fra om morgenen til kl. 16^{1/2} – ulykken skete kl. 17 – blev resultatet frifindelse, U.f.R. 1946, p 482. Dommen i Ass. 1959 B, p 284 forekommer også streng. Der var foretaget grusning, men dommen siger, at den i hvert fald ikke havde været tilstrækkelig effektiv, og anfører, at snerydning ikke var begyndt kl. 11,20; og sluttelig bemærkes det, efter at erstatningspligt er statueret, at der »ikke vil kunne tages hensyn til, om kommunen ved

4-5), ulykken skete kl. 17-18), U.f.R. 1938, p 287 H, 1939, p 155 (Strøning begyndt).

5. V.L.T. 1935, p 312.

6. U.f.R. 1944, p 999, 1952, p 535 H, H.R.T. 1952, p 120, U.f.R. 1954, p 335 og p 1000. Ass. 1962 B, p 126 (frosset vand fra et nedløbsrør), 1963 B, p 46 (en kommune dømt). I sagen i U.f.R. 1961, p 390 H var erstatningspligten ikke bestridt.

7. Jfr. også V.L.T. 1929, p 241.

betydelig indsats af mandskab og materiel iøvrigt har foretaget, hvad der under de foreliggende omstændigheder med rimelighed kunne kræves med hensyn til snerydning m.v.«.

I de derefter følgende sager er man inde på, om vejrliget har forhindret eller overflødiggjort (ny) grusning, således U.f.R. 1947, p 648, hvor der frifandtes, da fornyet grusning ikke vilde være til nogen nytte, men modsat er der i U.f.R. 1947, p 694 domfældt, da det ikke kunde anses »udelukket«, at grusning, til trods for at det var snevejr, vilde være til nytte. En lidt mildere tendens synes at gøre sig gældende i de seneste sager, U.f.R. 1948, p 359 H: Der var gruset kl. 8, derefter sneede det fra kl. 8¹/₂ til 14¹/₂. Ulykken skete under snevejret kl. 11¹/₂, frifindelse, jfr. også U.f.R. 1948, p 417 H. Dommen i U.f.R. 1953, p 303 H anså en om morgenen stedfunden grusning for tilstrækkelig overfor et i formiddagens løb sket fald, jfr. også U.f.R. 1953, p 991 H, hvor der var gruset om morgenen og faldet skete noget over middag, men efter at ejeren var begyndt at ophakke isen. I sagen i U.f.R. 1955, p 659 H var der 3 gange fejlet, og snefaldet var lige ophørt: Frifindelse⁸, jfr. også U.f.R. 1955, p 662 H. I sagen i Ass. 1961 B, p 156 var der gruset kl. 10,30 og faldet skete kl. 11. Der var stadigt isslag og regn. Ass. 1960 B, p 366 og 1961 B, p 266, da der havde været rengjort og der senere var indtrådt isslag. Derimod domfælder Højesteret i dommen i U.f.R. 1966, p 285, idet det statueres, at snevejr ikke havde gjort grusning nytteløs.

Strøning af salt er to gange ikke anset for tilstrækkeligt⁹, det samme gælder strøning med aske, der delvis hidrører fra papir¹⁰.

For fuldstændighedens skyld skal tilføjes, at der for *kirkegårde* synes at bestå samme grusningspligt som med hensyn til fortove o.l.¹¹.

Grusningspligten begynder ret tidligt på døgnet, men ikke meget tidligt. For uheld, der har fundet sted før grusning ca. kl. 6³/₄, er

8. I sagen i U.f.R. 1954, p 335 forelå der egen skyld.

9. U.f.R. 1949, p 148 og Ass. 1955 B, p 166.

10. U.f.R. 1943, p 660.

11. U.f.R. 1929, p 1170 (V.L.T. 1929, p 300), V.L.T. 1942, p 68 (Ass. 1941 B, 337) samt i U.f.R. 1961, p 448, hvor uheldet fandt sted kl. 6,45.

der tre gange frifundet for ansvar¹². Det samme gælder to på en søndag kl. 8 og 8½ skete uheld¹³ og – under krigen – et kl. 8 før mørklægningens ophør sket fald, Ass. 1942 B, p 126 samt Ass. 1968 B, p 4: fald kl. 8; glatheden opstået kort efter kl. 6. Derimod er ansvar pålagt for uheld, stedfundet kl. 9½, U.f.R. 1953, p 514 H og 1944, p 359 og kl. 7½, U.f.R. 1968, p 268 H. I et tilfælde angående, som det hedder i højesteretsdommen en »lidet befærdet villavej« frifandtes der for erstatning, hvor uheldet var sket kl. 17,20, U.f.R. 1967, p 848 H (Ass. 1967 B, p 323 og p 30). For kommuner, der jo ikke kan gruse samtidig alle vegne, anlægges en lidt mildere målestok, Ass. 1942 B, p 114, men Ass. 1958 B, p 302.

II. *Islagte trapper og trappesten* kræver naturligvis særlig omhu: se U.f.R. 1933, p 337 og 1949, p 152 (V.L.T. 1949 p 68). U.f.R. 1960 p 956, (Ass. 1960 B p 183) Ass. 1961 B p 40, hvor pligt til grusning antoges at foreligge, men hvor der blev frifundet på grund af egen skyld, se også Ass. 1961 B p 236. Ved afgørelsen i 1949 p 152 ansås pligten til at strø på en butikstrappe ikke at påhvile ejendommens ejer; men modsat U.f.R. 1928, p 248 (H), hvor der ikke blev pålagt ansvar, da der to timer før uheldet var gruset.

III. Om mere *private gårdspladser* siger Abitz¹⁴, at den, der giver folk adgang¹⁵ til sit hus, gårdsplads eller andre lokaliteter, er erstatningspligtige for skade, som overgår dem, der kommer der, hvis skaden skyldes, at forholdene ikke var forsvarlige¹⁶. Det er vel i sig selv temmelig selvfølgelig, men siger ikke noget om, hvilken påpasselighedsgrad der udkræves. De to af Abitz om gårdspladser citerede domme U.f.R. 1940, p 397 H og 1945, p 456 H, er i så henseende ikke meget oplysende. I den første sag var en hest faldet gennem et dæksel over en brønd, hvilket dæksel to i ejerens tjeneste

12. U.f.R. 1927, p 383 og 1930, p 27 H og 1933, p 54 H.

13. U.f.R. 1929, p 429 (V.L.T. 1929, p 17) og 1949, p 6 H.

14. p 232.

15. Jfr. U.f.R. 1944, p 760 H, frifindelse, skadelidte havde intet at gøre i gården.

16. Jfr. også Ussing: Erstatningsret, p 172-73.

værende folk havde anset for usikkert. Her er vist tale om en almindelig culpa, men retten siger, at det måtte komme ejeren til skade, at en væsentlig del af dækslet ikke var til stede under sagen, og at der derfor måtte gås ud fra, at det ikke var forsvarligt. Heri ligger næppe nogen fravigelse af normale bevisbyrdeprincipper, hvorefter noget af den må hvile på ejeren af tingen. Den anden dom, der også angik et usolidt dæksel, der forårsagede en hests død, tyder i samme retning. Fire af Højesterets dommere vilde frifinde. De 5, der vilde dømme, vilde ikke anvende FAL § 25, de fire af disse »ikke under de foreliggende omstændigheder,« den femte efter karakteren af det udviste uforsvarlige forhold.

Hvis der nu her kan siges at være en tendens til at vise strenghed, så går den ikke igen, når der er tale om grusningssager. Der synes ikke at bestå nogen udtalt pligt til grusning¹⁷. Mulig gør det ikke nogen forskel, at der gennem gården er adgang til retirader, U.f.R. 1923, p 199, eller garager, U.f.R. 1952, p 843, men det er noget tvivlsomt, se U.f.R. 1923, p 941 (adgang til retirader, ikke gruset) og V.L.T. 1948, p 334, hvor der var tale om adgang til et fagforeningskontor. Ass. 1963 B p 11 domfælder, men i et tilfælde angående indkørsel til et parcelhus er der frifundet, Ass. 67 B p 99.

Om *hotellers* og *teatres* og *biografers* gårdspladser og fortove henvises til det i forrige kapitel anførte.

IV. Er der tale ikke om fortove, men om *kørebaner* i byerne, hvor grusningspligten i almindelighed vil påhvile det offentlige, eller om veje, med hensyn til hvilke der ikke altid antages at være grusningspligt, U.f.R. 1943, p 643, synes ansvaret at være mildere, antagelig ud fra den – også efter en klassisk culparegel ikke uantagelige – betragtning, at det ikke er muligt på de her omhandlede betydelige strækninger at foretage øjeblikkelig rensning og grusning, V.L.T. 1939, p 106, Ass. 1940 B, p 183, U.f.R. 1945, p 891 (domfældelse), 1952, p 1065, 1953, p 188, 1955, p 884, og Ass. 1954 B, p 66, samt U.f.R. 1959, p 851 H. Ass. 1964 B p 181 domfældelse. Men frosset spildevand kan medføre en særlig fare, som kan påkalde en vis

17. V.L.T. 1942, p 102 (Ass. 1942 B, p 18), U.f.R. 1947, p 889, 1957, p 39 H.

strengheid, U.f.R. 1965 p 90 H. Højesteret siger, at det efter det foreliggende vel må anses for muligt, at også smeltevand havde medvirket til isdannelsen, men der forelå ikke således som med hensyn til spildevandet, særlige iagttagelser desangående, og forholdet fandtes ikke klarlagt med en sådan sikkerhed, at det kunne tages i betragtning ved sagens afgørelse; så fortsættes der: »Under de foreliggende omstændigheder, derunder at det ikke er oplyst, hvornår vandstrømningen er begyndt, findes appellantens at måtte bære ansvaret for, at fabrikkens kloakudløb på grund af tilstopning ikke var i stand til at optage fabriksvirksomhedens spildevand«. Det minder om omvendt bevisbyrde. I nogle af disse sager henvises til, at kommunen må have ret til at udøve et vist *skøn* med hensyn til grusningens iværksættelse.

V. Udenfor byerne på *landet* udtyndes grusningspligten eller består slet ikke. Her er der næsten kun frifindende domme¹⁸.

Dog er det for Gentofte kommunes vedkommende blevet antaget, at der var pligt til at gruse en sti ved Kildeskoven, U.f.R. 1946, p 1199, jfr. også om en sti ved Dyrehaven, U.f.R. 1938, p 844, hvor der dog antoges at være egen skyld. Ved dommen i U.f.R. 1959 p 368 (Ass. 1959 B p 1) blev der givet erstatning for fald på en sti, der førte til hus. Derimod frifandtes DSB i en sag om en sti, der førte til Enghave station, U.f.R. 1961 p 448, og en kommune i en sag om en sti i offentlig park, Ass. 1961 B p 1.

Det samlede indtryk af sager vedrørende glat føre og grusning synes at være, at der med hensyn til fortove i byer har fundet en udvikling sted, fra disse sager kom frem, tilsyneladende begyndende med et i det store og hele sædvanligt culpaansvar og bevægende sig

18. U.f.R. 1930, p 526 og 1931, p 122 (skoler på landet), 1942, p 429 (alderdomshjem), 1942, p 856 og 1957, p 39 H, (gårde), Ass. 1939 B, p 246, U.f.R. 1941, p 438, 1943, p 643 og V.L.T. 1949, p 222 samt Ass. 1954 B, p 66, hvor det fremhæves, at kommunen har en vis ret til at skønne over nødvendigheden af grusning, Ass. 1967 B, p 117, men U.f.R. 1965, p 337 (Ass. 1965 B, p 6) domfælder, idet grusningspligt blev statueret. Der henvises endvidere til den lige ovenfor under I omtalte sag i U.f.R. 1967, p 848 H.

over mod et meget strengt, der til tider har nærmet sig det anstrengte eller det konstruerede culpaansvar, omend mulig ikke et rent risikoansvar, men et ansvar, der minder om det almindelige ansvar for vejes tilstand og for (risikable) udgravninger. Mulig kan der i den seneste praxis – men det er usikkert – spores tegn på en lidt tilbagegående tendens.

2. FORTOVE OG GADER

Som i de indledende bemærkninger til dette kapitel anført, er det først i tiden efter første verdenskrig, man har set fremkomsten af de nu så hyppige sager om ansvar for fald på fortove og kørebaner, der skyldes mangler og uregelmæssigheder i disse.

I. *Glathed*. At skader, der skyldes en kombination af glat føre og i sig selv særligt glatte fliser – f.ex. reklamefliser – oftest pådrager erstatningspligt, er efter den gældende praxis med hensyn til almindelige glideskader venteligt¹.

Her kan der efter omstændighederne være anledning til særlig omhu ved bestrøning, jfr. f.ex. afgørelsen i Ass. 1955 B, p 166, der handlede om et fald på nogle frostglatte fliser, der førte fra en butik til fortovets fliserække. Bestrøning med salt fandtes ikke tilstrækkelig, og dommen udtaler, at der var særlig anledning til at sørge for, at adgangen til butikken var farbar. Tvivl kan det i givet fald volde, *hvem* der er den erstatningspligtige, hvis flisens ejer ikke er den samme som den grusningspligtige, jfr. afgørelsen i U.f.R. 1925, p 997, der dømte kommunen, fordi flisen var skrå, men frifandt vedkommende husejer, idet grusning næppe havde hjulpet. Men dommen i U.f.R. 1929, p 556 dømte den grusningspligtige, da de kommunale flisers glathed kunde have været afhjulpet ved passende bestrøning.

Dommen i U.f.R. 1941, p 1119 H handler om et tilfælde, hvor en kunde faldt og kom til skade udenfor en fiskeforretning, idet fortovet var glat af *fiskeaffald* fra forretningen. For skaden blev

1. f.ex. U.f.R. 1925, p 997, 1927, p 375, 1928, p 367 og 1929, p 556 (V.L.T. 1929, p 87).

ikke blot forretningens indehaver, men også husets ejer anset ansvarlig. For den sidstes vedkommene motiveredes ansvaret af landsretten med, at han, der var bekendt med forretningens hyppige mangelfulde renholdelse af fortovet, var skyldig i overtrædelse af politivedtægtens § 89, stk. 3, der måtte forstås således, at den udover grundejerens pligt til på bestemte tider at foretage gadefejning, også pålagde ham pligt til at besørge fortovets renholdelse, når det forurenedes på grund af forhold, der har forbindelse med driften af ejendommen eller lejernes forretning. Højesteret stadfæstede dommen, hvis fortolkning af den nævnte politivedtægtsbestemmelse den styrkede med en henvisning til §§ 88 og 89, stk. 1 og 2. En dissens i landsretten vilde frifinde ejeren, idet det dels ikke var gjort gældende, at § 88 var overtrådt, og idet dissensen ikke fandt, at det var bevist, at der forelå nogen overtrædelse af politivedtægtens § 89, og ikke anså en udvidelse ved analogi fra denne efter sit indhold specielle bestemmelse – endog med erstatningsretlige konsekvenser – for berettiget. Dommen synes i sit indhold ret streng, og den bærer i sin formulering spor af risikobetonede overvejelser. – Sagen i U.f.R. 1966 p 880 drejede sig om et tilfælde, hvor en chauffør havde tabt en flaske *fløde* på et fortov. Han havde strax lånt en kost og fejtet op, men dog gled en dame og kom til skade. Underretten dømte såvel chaufføren, som ejendommens ejer, som efter udlånet af kosten »måtte have fået formodning om, at en flaske med indhold var blevet knust på fortovet – (og) som ejer af ejendommen burde have sikret sig, at fortovet efter chaufførens rensning af dette ikke var glat«. Landsretten frifandt hende dog; Fløde optræder jo sjældent i katastrofale mængder. Da en arbejder gled i *mælk*, der var spildt på en transportrampe fra en lastvogn, blev resultatet da også frifindelse, U.f.R. 1966, p 359.

II. *Dæksler, riste, rendestensbrædter og uregelmæssigt liggende fliser.* For sådannes vedkommende er ansvaret strengt. I midten af det 20. århundrede skal færdselsbanerne være jævne og fejlfri. Man kræver at kunne passere gaderne uden bekymring for fremspring eller lignende, og hvis slige forefindes, og der sker en skade, pådrager den

fortovsejeren ansvar. Man høre – idet man holder i erindring tidligere tiders klager over halsbrækkende brolægning og dybe rendestene – dommernes tale anno 1915 (U.f.R. 1915, p 817): »Der findes nu i modsætning til, hvad de indstævnte har villet gøre gældende ... at være tilvejebragt et efter omstændighederne tilstrækkeligt bevis for, at appellant er snublet over det ovennævnte bøjlejern, og at dette *på en for færdselen farefuld måde* har raget en tomme op over stenene samt har siddet således i dagene før uheldet. Men herefter findes ansvaret for uheldet at måtte påhvile de indstævnte.« Der fortsættes i 1921, U.f.R. 1921, p 610. Her pålagdes der Københavns kommune ansvar for, at en hest var trådt gennem et hul, hvor der manglede et dæksel, skønt nyt dæksel var påsat den foregående dag »da sådanne (løse og let bortkommelige) trædæksler frembyder en ikke ringe fare for færdselen.« I 1950 er det samme sprog, der føres i dommen i U.f.R. 1950, p 821 (der ganske vist er afsagt med dissens): »Retten må finde det *uforsvarligt*, at fliserne har raget 3 cm op over niveau, og at sagsøgte (som var Københavns kommune) må være ansvarlig for, at sagsøgeren som følge heraf er faldet over den ene flise og er kommet til skade. Det er derhos ikke godtgjort, at årsagen til, at flisen ragede op, var pludseligt regnskyl eller lign ...« Klarere kan det ikke siges: Gaden skal være i orden, og kommunen er ansvarlig herfor². Ansvaret ligner ikke meget et culpaansvar i den klassiske mening, men snarere visse former for kontraktsansvar (noget der iøvrigt ikke sjældent gælder for det offentliges ansvar: Det har en pligt overfor borgerne til at sørge for, at visse ting er i orden). Thi hvordan skulde den arme Københavns kommune, der indlader sig i proces – fuld af god tro, som den er, til at den kun bliver dømt, hvis den har ladet mangle på sædvanlig omhu – kunne passe på, at ingen af dens tusinder af fliser rager et par cm op over de andre eller sikre det fornødne bevis, når pludseligt regnskyl måtte bevirke forekomsten af slige mindre fremspring? Det sagte er i og for sig

2. Jfr. også eksempelvis U.f.R. 1921, p 777 om et hul, der var fremøomet ved, at en flise var fjernet, og U.f.R. 1922, p 724 om tilskadekomst ved fald i en lyskasse, idet risten var for kort: »Herefter må der gås ud fra, at sagsøgte er erstatningspligtig.« Jfr. også Ass. 1958 B, p 73.

ikke rettet så meget mod resultatet i sagerne. Man kan meget vel diskutere, om risikoen for »fortovsskader« ikke snarere bør ligge hos de forskellige kommuner end hos publikum. Men det er dommenes – man kan næsten sige bombastiske – begrundelser, der falder i øjnene. 1950-dommens ord »uforsvarligt« betyder efter almindelig sprogbrug, at forholdet er alvorligt forkert, og at der i anledning af det kan rettes en – ret stærk – bebrejdelse mod nogen. Det har efter min opfattelse i hvert fald ingen steder hjemme; selvom Københavns kommune har mange funktionærer og arbejdere i sin tjeneste, må det simpelthen være umuligt for dem, selv ved anvendelse af god og fornuftig påpasselighed, at konstatere, at der ikke til enhver tid på byens mange fliserækker er nogle få, som ikke ligger, som de skal. Udtryksmåden er en formel reverens, man gør for romerretten – der næppe har arbejdet med et lignende ansvar for Roms menneskefyldte og usunde gader – idet man faktisk håndhæver sin egen regel om, hvor risikoen for skader forvoldt af fortove skal ligge.

Senere praxis synes at have fortsat stort set i samme spor, men dog måske – under påvirkning af foranstående bemærkninger i 1. udgave? – med lidt mindre kraftige bebrejdelser i domsbegrundelserne; Ass. 1963 B, p 186 handlede om et dæxel i et fortov, der lå 2-3 cm under niveau – altså som i de foregående domme. Det fandtes godtgjort, at niveauforskellen havde bestået i flere uger. »Ved ikke inden rimelig tid at have sørget for at ordne dette forhold«, fandtes Københavns kommune at have gjort sig skyldig i et til erstatning forpligtende forhold. Det må dog bemærkes, at kommunen havde erkendt, at forholdet i sig selv var uforsvarligt, men dog havde hævdet, at det ikke var ansvarspådragende. I sagen i U.f.R. 1965, p 183 kom en dames fod til at sidde fast i en række brosten, der lå mellem to fliserækker, og som var sunket 1½-2 cm under niveau. Hun faldt og kom til skade og fik erstatning hos Københavns kommune, da en udbedring »efter mangelens karakter og varighed burde have været foretaget«. – Mere klart var det måske, at et dæxel, der ragede 15 cm over en kørebane, der var istandsat, men endnu ikke færdig, pådrog vedkommende entreprenør erstatningspligt overfor en bil, der påkørte det og blev beskadiget. Det skete dog med den ret skikke-

lige begrundelse, at der ikke fra entreprenørens side var truffet »fuldt tilstrækkelige foranstaltninger til at sikre, at dæxlet ikke frembød risiko«, U.f.R. 1966, p 652. – Lidt sand, der var efterladt efter en udgravning, pådrog ikke i sagen i Ass. 1967 B, p 290, erstatningspligt. Og det samme gjaldt ujævnheder efter et gravearbejde, som skadelidte ved almindelig agtpågivenhed burde være blevet opmærksom på, Ass. 1965 B, p 78. – Et manglende dæxel over en brønd i et banelegeme pådrog også ansvar, U.f.R. 1966, p 811 H.

Det må dog bemærkes, at ansvaret ikke altid er slet så strengt, idet der forekommer en del domme om mindre forhøjninger og forsenkninger i fortove³, og kørebaner⁴, hvor der er taget noget hensyn til muligt tilstedeværende egen skyld hos de skadelidte.

III. Også når der er tale ikke om uregelmæssigheder i fortove o.l., men om *ordinært forekommende indretninger*, der er til gene for den frie færdsel, udøver domstolene deres eget skøn om hensigtsmæssigheden af de kommunale foranstaltninger og ser efter omstændighederne med ret strenge øjne på disse. Det kan være, at de finder, at en opkørsel til en cyklesti er for stejl og smal⁵ eller lign. Sagen i U.f.R. 1930, p 382 handlede om et tilfælde, hvor en dame var faldet over en på fortovet anbragt vandopstander. Anbringelsen blev under hensyn til fortovets smalhed anset for at være sket på en så uforsvarlig måde, at den har rummet meget stor fare for publikum. Der blev givet fuld erstatning, skønt damen var bekendt med opstanderens tilstedeværelse.

Om en lygtepæl på en sporvejshelle i en gade i Hellerup handlede sagen i U.f.R. 1949, p 605 H. Den blev en mørk vintermorgen påkørt af en bil, som led skade. Landsretten fandt ikke, at belyningsforholdene ved hellen kunde betegnes som uforsvarlige og frifandt kommunen for kaskoforsikringens regreskrav, og dette resultat tilsluttede 4 af Højesterets dommere sig. Et flertal på 5 dommere dømte dog til erstatning (nedsat til halvdelen på grund af bilens stærke

3. f.ex. Ass. 1939 B, p 357, 1942 B, p 136, U.f.R. 1943, p 1124 H.

4. f.ex. Ass. 1954 B, p 152.

5. Ass. 1956 B, p 78, halv erstatning.

fart), idet kommunen, overfor hvem spørgsmål om afmærkning af hellen tidligere var rejst, burde have truffet foranstaltninger til afværgelse af den fare for færdselssikkerheden, som hellen på det pågældende tidspunkt måtte antages at have frembudt.

En lignende sag er refereret i Ass. 1955 B, p 278. Den handlede om et i en hovedfærdselsåre i Ålborg anbragt monument, der havde en obelisksokkel, der ragede ud over kørebanen. Sokkelen blev påkørt af en vogn, der blev beskadiget. Kaskoforsikringen søgte og fik regres mod kommunen – dog nedsat til halvdelen på grund af førerens egen skyld, men uden yderligere lempelse efter F.A.L. § 25.

Er der tale om smågader i mindre byer, hvor mange huse endnu har – ikke helt ufarlige – udvendige trapper, er man dog ikke så streng⁶ og noget tilsvarende synes at gælde så sædvanlige indretninger som skraberiste ved opgange til porte o.l.⁷

IV. Til at *færdselsfyr og lyskurve* er i orden stilles der ret strenge krav. Herom kan anføres dommen i U.f.R. 1952, p 204 om en påkørsel, der midt på dagen var sket i et af en lyskurv reguleret gadekryds, fordi takten i lyset: 25 sekunder rødt, 5 sekunder gult og 25 sekunder grønt lys som følge af en funktionsfejl var ændret til henholdsvis 30 sekunder, 1 sekund, 30 sekunder. Politiet havde, strax da fejlen konstateredes sat kurven ud af funktion, men lyset virkede, da uheldet et par timer senere skete. Københavns politi, der blev sagsøgt til erstatning, hævdede, at en uvedkommende måtte have sluttet strømmen i den mellemliggende tid. Landsretten mente imidlertid, at en af politiets betjente, der alene sammen med belysningsvæsenet har nøglen til kurvenes motorskabe, havde sluttet strømmen uden at forvise sig om, at anlægget fungerede rigtigt: »Da en undladelse heraf, særlig da byens lysanlæg, efter hvad der er oplyst for retten, hyppigt er i uorden, rummer en fare for færdselen i de mest befærdede gadekryds, findes der derved fra politiets side at være udvist et forhold, der må pådrage erstatningsansvar over appellanten.« Politiet dømtes derfor, mens Københavns magistrat

6. Jfr. U.f.R. 1929, p 389 og V.L.T. 1932, p 222.

7. U.f.R. 1926, p 815 om en lygte og 1939, p 1000.

blev frifundet. Dommen anser åbenbart – og vel med rette – ikke den af vedkommende betjent begåede fejl for videre grov, men lægger stærk vægt på faremomentet. – En noget beslægtet sag findes i U.f.R. 1959, p 573. Her var et færdselsfy i Grønningen en mørk og usigtbar aften i august ved 21-tiden blevet påkørt, og da belysningsvæsenets folk rejste det op, gik det ud. Kort efter – det ser ud, som om det var umiddelbart efter, fordi belysningsvæsenets vogn holdt på stedet og en af dets folk var i færd med at hente en lygte – blev fyret påny påkørt af en anden bil, der led skade, og kaskoforsikringen anlagde regressag mod stadsingeniørens direktorat. Direktoratet anførte, at det ikke kunde bebrejde dets folk, at de ikke belyste det endnu brændende fy, før de rejste det op, og heller ikke, at de ikke, da det gik ud, belyste det med spotlight, da det ikke vilde tage længere tid end at opsætte den lygte, man var ved at hente. Direktoratet blev dog dømt, da dets folk, »skønt særlig opfordret dertil af mørket og det usigtbare vejr og gadens karakter af betydelig færdselsåre, ikke *strax* ved ankomsten til det beskadigede hellefy har foretaget en belysningsmæssig afmærkning af stedet og heller ikke, da lyset i fyret ved arbejdet med dette gik ud, drog omsorg for *øjeblikkelig* advarsel til trafikken, findes de at have udvist et uagt-somt forhold, der har medvirket til den skete skade.« Der blev givet halv erstatning, da vognens fører fandtes at have kørt med for stor fart i forhold til belysningen af vejbanen, og idet han ved at se værkstedsvognen og folk gående omkring den, burde have tænkt sig, at der var »sket noget«, og derfor burde være forberedt på hindringer på kørebanen. – Ser man på *skyldgraden* alene på de to sider, kan dommen se noget streng ud overfor direktoratet, men lægger man vægt på graden af de to faremomenter, der samvirkede, kan den skete skadefordeling vel nok være ganske rimelig⁸.

3. VEJE

I. Om den skade, som forvoldes på omliggende ejendomme ved *udgravninger* til veje og i veje og gader i anledning af nedlægning

8. En noget mildere afgørelse med hensyn til et andet færdselsfy findes i U.f.R. 1958, p 1004.

af ledninger til vand, gas, elektricitet etc., er der talt ovenfor under udgravninger¹. Udover det der bemærkede, skal det med hensyn til vejforlægninger anføres, at der i et par tilfælde er pålagt en kommune ansvar for derved opstået *vandskade*. Således er en kommune blevet anset ansvarlig for skade, som voldttes ved, at overfladevand som følge af en vejs omlægning løb ned over en tilstødende ejendom². Den omstændighed, at det var D.S.B., der havde foretaget forlægningen i anledning af banearbejder, fandtes ikke at kunne fritage kommunen for erstatningspligt³. Og på tilsvarende måde er en anden kommune blevet dømt til erstatning for en ved et vejarbejde forårsaget dæmningsskred⁴.

II. For *vejes og gaders tilstand* siger Abitz⁵, at der gælder et ret strengt ansvar, idet der er en tilbøjelighed til at anse skadeforvoldende mangler som noget, der kan tilregnes den offentlige eller private vejejer, eller som noget, *han hæfter for*, selvom mangelen skyldes en af ham antaget selvstændig entreprenør. Det er muligt, at dette, som det udtales i betænkningen om statens og kommunernes erstatningsansvar⁶, har forbindelse med, at man mener, at det offentlige har en – man kunde sige kontraktlignende – pligt til at holde sine veje i orden, selvom det sker ved hertil engagerede entreprenører⁷.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvad der nærmere kan tilregnes det offentlige som mangler ved dets veje, må det først bemærkes, at det må være klart, at det offentlige ikke har en ubegrænset pligt til at præstere veje af en vis størrelse og godhed. En kommune må

1. p 41 ff.

2. V.L.T. 1931, p 14.

3. Men modsat den strax nedenfor omtalte dom i U.f.R. 1945, p 903, hvor Geodætisk Institut havde foretaget et arbejde, og hvor vedkommende kommune blev frifundet.

4. V.L.T. 1947, p 302.

5. Vejenes retsforhold 1950, 231 ff.

6. 1959, p 17, Sp. 2.

7. Også Øvergaard er inde herpå i Norsk Erstatningsret, p 223-24 og 220-21. Chrstrup mener, N.f.T. 1934, p 185, at et lignende ansvar også mulig gælder for husejere overfor lejere.

f.ex. selv kunne skønne over, hvilken bredde dens veje bør have⁸, og det offentlige har, som det synes, også en ret vid frihed i skønnet over, hvilke udsigtsforhold, der skal tilvejebringes i vejkryds⁹.

Ved dommen i U.f.R. 1963, p 203 (Ass. 1962 A, p 171) fandtes det ikke »uforsvarligt«, at der ved et vejarbejde var tilvejebragt en indsnævring af vejbanen og heller ikke, at der ikke i den anledning var opsat advarselsskilt, »selvom der må gås ud fra, at der uden større bekostning kunne have været tilvejebragt en tydeligere advarselsanordning«. – Tilbageholdenheden med at udøve kritik er tydelig og vidt forskellig fra, hvad der siges om fliser etc. i byernes gader. Derimod blev det i en anden sag, U.f.R. 1964, p 774 – og på linie med visse sager om gader – statueret, at anbringelsen af en *el-mast* ved en cyklesti, hvor den ved sit ophør kurver ud mod vejbanen, havde »frembudt en sådan fare, at den i alt fald burde have været afmærket med reflexlys, hvidmaling eller på anden iøjnefaldende måde.« Erstatningen nedsattes til halvdelen på grund af egen skyld.

A. For de mindre mangler ved vejes tilstand, som skyldes *årstidernes skiften og vejrliget*, synes ansvaret i almindelighed ikke at være strengt, formentlig ud fra den naturlige betragtning, at det er uoverkommeligt for vejvæsenet altid omgående at reparere slige mangler, og at de vejfarende må være forberedt på sådanne¹⁰.

Men selv på dette område kan der efter omstændighederne gøre sig en vis strenghed gældende. Således er et amtsvejevæsen blevet anset ansvarligt for en skade, som forårsagedes af en vandpyt, som det ikke havde fjernet to dage efter, at det var blevet bekendt med, at pytten havde voldt et andet uheld¹¹. Og i et højesteretsdom¹² blev

8. U.f.R. 1930, p 216 – men se om snekastning, U.f.R. 1941, p 1145.

9. Jfr. U.f.R. 1933, p 466, hvor et sogneråd frifandtes for at erstatte en skade ved et sammenstød i et vejkryds, skønt det havde forsømt efter lov nr. 28, af 1. 2. 1930, § 7, at lade en pilehæk beskære; der forelå dog også egen skyld.

10. U.f.R. 1923, p 109, 1934, p 1030 og 1958, p 629. U.f.R. 1961, p 683 og 1964, p 419.

11. U.f.R. 1957, p 934, jfr. også Ass. 1956 B, p 240.

12. U.f.R. 1953, p 682 H, omtalt i N.A.T. 1954, p 53.

et vejvæsen gjort ansvarlig for dybe regnvandsrender, der havde dannet sig; landsretten havde frifundet. I en anden sag, U.f.R. 1968, p 657, blev Vejvæsenet også dømt, men under fremhævelse af særlige omstændigheder. Efter anlæg af cyklestier var kørebanen så kraftigt profileret, at der ved stærk eller vedvarende regn, blev dannet vandansamlinger af betydelig størrelse og indtil 15 cm's dybde. Under hensyn til denne profilerings »extraordinære karakter« fandt retten, at der burde have været sørget for en vandaflledning, der var tilstrækkelig effektiv overfor »enhver nedbør, der ikke var af helt usædvanlig art eller omfang«. En beskadiget bils kaskoforsikring fik derfor – uden anvendelse af FAL – 25 – regres, men kun for halv skade, se også Ass. 1968 B, p 43.

Men i det hele forekommer bedømmelsen måske lidt mildere end den – unægtelig strenge – som er blevet anlagt på københavnske fortove, hvis fliser – mulig som følge af vejrliget – har forskubbet sig¹³. Det hænger antagelig sammen med, at vejene med deres længere strækninger er vanskeligere at holde, og at trafikken er mindre intens på dem end på gader og fortove.

Det synes ligeledes rimeligt, at vejene med deres betydelige udstrækning ikke i tilfælde af *glat føre* kan bestrøs på samme måde, som man forlanger det for gaders vedkommende¹⁴.

Til en vis grad skulde man synes, at det samme må gælde tilstedeværelsen af sne eller snebunker, men her afhænger bedømmelsen noget af de gældende snekastningsregulativer^{14a}. Dommen i Ass. 1936 B, p 160 anså således en kommune erstatningspligtig for et færdselsuheld, der var sket på en vej, hvor sne ikke var kastet 8 dage efter stærkt snefald. Er snekastning vel sket, men ikke i den foreskrevne bredde, kan dette også i tilfælde af færdselsuheld pådrage erstatning¹⁵. Snøbunker må dog formentlig kunne henligge både på gader og veje¹⁶.

13. Jfr. U.f.R. 1950, p 821 og ovenfor.

14. Ass. 1943 B, p 6, 1952 B, p 166, 1954 B, p 66 og 1955 B, p 175.

14. a. se også U.f.R. 1949, p 168.

15. U.f.R. 1941, p 1145 og Ass. 1957 A, p 225.

16. U.f.R. 1937, p 949, 1953, p 188 og 1967, p 299 H (Ass. 1967 B, p 56).

B. På tilsvarende måde synes vejvæsenet ikke at have et særligt strengt ansvar for *glathed*, der opstår *som følge* af vejfarendes *spild* på vejen af *slimet materiale*¹⁷ eller midlertidig glathed, som vejrliget i forbindelse med det anvendte materiale kan frembringe¹⁸. Derimod bliver der pålagt den vejfarende som har spildt materialet et ret strengt ansvar for en slig farlig forurening af vejen.

Der har således i de senere år været adskillige sager om spild af *gødning*. Nu er kørsel med gødning jo et sædvanligt let i landbrugsvirksomhed, og et vist spild kan ikke undgås, og hvis spildet holdes indenfor rimelige grænser, og hvad der efter årstiden må forventes på offentlige veje, eller der renses behørigt, pådrager det ikke erstatning¹⁹, men overstiger det et vist mål, er der ikke længere ansvarsfrihed, jfr. U.f.R. 1957, p 958 (Ass. 1957 B, p 157)²⁰, hvor en entreprenørs kørsel med en gødningsspreder til en gårdejers mark havde tilsnævset en vej, »i en grad der væsentlig overskred, hvad der sædvanlig forekommer på offentlig vej.« Både entreprenøren og gårdejereren blev dømt, den sidste fordi også han efter politivedtægten havde haft pligt til at fjerne spildet; en lignende afgørelse forekommer i Ass. 1965 A, p 192. I Ass. 1967 B, p 1 blev derimod vedkommende maskinstation dømt, og gårdejereren frifandtes for dennes regreskrav. Den vigtigste afgørelse på dette område er højesteretsdommen i U.f.R. 1967, p 267, der er kommenteret i U.f.R. 1967 B, p 259. Under denne var både gårdejer og entreprenør af landsretten dømt til at betale $\frac{2}{3}$ erstatning. De indbragte sagen for højesteret, fordi de mente, at Østre og Vestre landsret ikke fulgte samme praxis; og de hævdede, at reglen i F.L. § 65, ligesom det er tilfældet, når ting tabes fra motorkøretøjer, jfr. herom nedenfor, måtte være anvendelig. Højesteret fandt ikke F.L. § 65 anvendelig og hermed må vel tidligere domme, der har anvendt paragraffen på

17. U.f.R. 1932, p 1102, om en privat vej.

18. U.f.R. 1939, p 1027.

19. U.f.R. 1957, p 842 (Ass. 1957 B, p 93) og Ass. 1957 B, p 238, U.f.R. 1959, p 247, 1961, p 855, Ass. 1967 B, p 148, jfr. også *A. T. Bertelsen* i *Juristen* 1960, p 629.

20. Jfr. også Ass. 1940 B, p 103, 1963 B, p 275.

jord og gødning anses »overruled«. Men retten stadfæstede dommen med 5 stemmer mod 2, der ville frifinde, men nedsatte erstatningen til halvdelen. Dommen udtaler, at vejen var forurenet i en sådan grad, at det havde været uforsvarligt i forhold til vejfærdigheden at lade den henligge i denne tilstand. Heraf kan nok læses, at en væsentlig forurening, der er følge af en intensiv kørsel, næppe er retsstridig, men den nødvendiggør hurtige og effektive foranstaltninger. Der henvises iøvrigt til kommentaren.

Noget tilsvarende gælder, hvis vejen er blevet forurenet af *ler* og *jord*, noget der kan ske ved kørsel med roer²¹.

Det samme gælder også spild af *olie*, jfr. U.f.R. 1937, p 77 H (U.f.R. 1936, p 425), der domfælder uden anvendelse af motorloven, og Ass. 1964 B, p 315, hvor det var erkendt, at ansvaret skulle bedømmes efter F.L. § 65.

Om et større spild af *fisk* på en vej – 2 tons var tabt over en strækning af et par kilometer – findes der en sag i Ass. 1952 B, p 223. Vejen var efter det skete blevet rengjort af vejvæsenet og senere gruset, men der skete dog et uheld, og for dette måtte vedkommende vognmand bære ansvaret, idet vejvæsenets foranstaltninger ikke kunde fritage ham herfor. Nævnes bør også Højesterets dom i U.f.R. 1960, p 1002, jfr. T.f.R. 1961, p 299. Under kørsel i temmelig stærk blæst med en lastbil med *halm* blæste større partier af halmen ned på vejen. Det synes at have drejet sig om 30-35 knipper over en strækning på ca. 8 km, hvor halmen faldt i ret store bunker. Noget af halmen kom op i en bagved kørende bils motor, og denne kom derved i brand. For skaden, som var på ca. 18.000 kr., søgte vognens ejer og dennes kaskoforsikring erstatning hos lastvognen. Landsretten fandt, at selvom læsningen, da kørslen begyndte var sket på forsvarlig måde, fandtes sagsøgte, »da han blev klar over, at der var faldet halm af læsset, og at dette havde forskubbet sig, at have udvist uforsvarlige forhold – også når henses til den tiltagende blæst – ved desuagtet at fortsætte kørselen uden at træffe tilstrækkelige

21. U.f.R. 1932, p 1002, 1934, p 804, 1957, p 377, 1958, p 1251 (F.L. § 65 anvendt), Ass. 1959 B, p 139, U.f.R. 1960, p 222, Ass. 1966 A, p 95 og U.f.R. 1967, p 389.

foranstaltninger til at hindre, at yderligere halm faldt af. Idet sagsøgte måtte påregne, at den betydelige mængde tabt halm ikke blot vilde være til gene for trafikken, men også kunde forårsage brand som sket,« fandtes han at have pådraget sig erstatningsansvar. Det er bemærkelsesværdigt, at retten ikke fandt det burde anvende F.A.L. § 25 på kaskoforsikringens regreskrav. Dommen blev stadfæstet af Højesteret.

Se om andre eftrladte ting på veje nedenfor under F.

C. I de senere år har der også været nogle sager om færdselsuheld, der er forvoldt som følge af udvikling af røg fra ting, der er afbrændt i nærheden af veje eller lignende. Ansvarer er gennemgående ikke særligt strengt.

Den første angår et tågeslør, der hidrørte fra et læs *kogte kartofler*, Ass. 1962 B, p 288. Føreren af vognen med kartofler blev anset ansvarlig for $\frac{1}{4}$ af skaden, og i sagen i Ass. 1964 B, p 27 for halvdelen.

Røgudvikling fra en *losseplads*, der var kommet i brand, medførte derimod ikke erstatningspligt for vedkommende kommune, idet der ikke fandtes udvist forsømmelighed med hensyn til bekæmpelse af branden, U.f.R. 1966, p 347 (Ass. 1965 A, p 204).

Om afbrænding af *halm* findes dommen i U.f.R. 1967, p 907 (Ass. 1967 B, p 201). Her blev det pålagt gårdejereren at betale $\frac{1}{3}$ af skaden, da han havde ladet afbrænde store bunker fugtig halm så nær ved vejen, at der udvikledes så tæt røg, at det var til »usædvanlig stor fare for færdselen«; en lignende afgørelse findes i U.f.R. 1958, p 936^{21a}.

Endelig kan nævnes, at DSB er blevet dømt til at yde erstatning for antændelse af et læs hø, der skyldtes, at noget sammenrevet græs var blevet antændt på en baneskråning. Det fandtes uforsigtigt at foretage afbrændinger »i umiddelbar nærhed af hovedvej«, U.f.R. 1962, p 64 H.

21. a. Sagen i Ass. 1967 B, p 109 drejede sig alene om 2 motorføreres indbyrdes ansvar, og i sagen i Ass. 1967 A, p 29 påstod sagsøgte alene frifindelse i medfør af FAL § 25. Erstatningen nedsattes i medfør af denne bestemmelse og på grund af skadelidtes egen skyld til $\frac{1}{3}$.

D. For tilstedeværende *huller, forsænkninger, forhøjninger* o.l. i veje, synes ansvaret overfor den kørende trafik derimod at være ret strengt. Således fandtes det i en dom²², der angik et uheld, som skyldtes nogle 3-5 tommer dybe hjulspor i et vejkryds, at det måtte påhvile kommunen enten ved hyppigt eftersyn eller ved belægning med bedre materiale at drage omsorg for, at der ikke i et stærkt befærdet kryds fremkom så dybe og brede spor, at de frembød fare for færdselen. Noget hårdt – set i forhold til almindelige culpabegreber – forekommer det også at være, når i en anden dom²³ et amtsråd gøres ansvarligt for en automobilpunktering (skade 95 kr.), der skete ved, at vognen kørte over et hul med nogle skarpkantede sten. Det siges i dommen, at der burde have været truffet særlige foranstaltninger i anledning af de nylig foretagne vejarbejder. Når man nu ved, hvad der på veje kan være af sten, glasskår, søm, dåser og metalrester, er det formentlig at gå meget vidt. I virkeligheden betyder det, at hvis man ikke lægger vægt på den *nylig* foretagne reparation, som det moment, der begrunder, at amtet skal tage risikoen, at man forlanger af amtsrådene, at de skal optræde, ikke som bonus pater familias-amtsråd, men som optimus pater familias-amtsråd, der skal holde optimus pater familias veje. Der er mulig ikke noget at sige til resultatet, men ansvaret går ud over den sædvanlige culpa-regel. – Om en vej, der var blevet nedslidt gennem længere tid, se Ass. 1962 B, p 167, hvor der blev givet halv erstatning, da kommunen af økonomiske grunde havde udskudt istandsættelsen, og om en *brandslange*, der lå på en vej, Ass. 1965 B, p 160.

Hvis mangelen er lille, kan resultatet dog også blive frifindelse²⁴, og det samme gælder, hvis god afspærring er foretaget²⁵. Endvidere

22. Ass. 1939 B, p 325.

23. U.f.R. 1928, p 383, jfr. V.L.T. 1928, p 343 (en forsækning ikke afmærket).

24. U.f.R. 1958, p 629 og om en iskant, der var en følge af en højdeforskel mellem kørebanen og rabatten, se U.f.R. 1964, p 213, se også U.f.R. 1964, p 865 (Ass. 1964 B, p 208).

25. U.f.R. 1929, p 409, U.f.R. 1964, p 419 (Ass. 1964 B, p 39), frifindelse, da reparation var foretaget, om end ikke tilset. Der var stadig en fordybning på 3-5 cm. Jfr. også Ass. 1964 B, p 152).

bevirker naturligvis egen skyld efter omstændighederne bortfald af vejvæsenets ansvar²⁶.

E. Om uregelmæssige *dæksler* o.l. i veje gælder der antagelig noget lignende som med hensyn til gader, at ansvaret er temmelig strengt, men afgørelserne er – af naturlige grunde – ikke mange²⁷. En højesteretsdom²⁸ har således anset en kommune ansvarlig for følgerne af en cyklists fald over et 3-7 cm opragende kloakdæksel i en privat vej på grund af den kommunen ved vejvedtægten tillagte myndighed over vejen. Også her gælder ansvaret, selvom vedkommende dæksel eller lign. er anbragt af en entreprenør²⁹. Af en vis interesse er måske U.f.R. 1965, p 923, hvor en rytter, der red i græsrabatten langs en kommunevej, blev kastet af hesten, da den trådte gennem et kloakdæxel, der var skjult i græsset. Da dæxlet ikke var i den til færdsel bestemte vejbane, savnedes fornødent grundlag for at gøre kommunen ansvarlig. Det bemærkedes herved, at dæxlet ikke frembød fare for fodgængere, og at det ikke var godtgjort, at rabatten benyttedes af ridende i et sådant omfang, at det havde påhvilet kommunen at drage omsorg for, at sådan ridning kunne foregå uden risiko. – Det minder noget om uvedkommendes accept af risikoen.

Det samme gælder ligesom ved gader om andre færdselsindretninger. Da således et elværks bardun efter en udvidelse af en vej var kommet til at stå 55 cm ind i vejen, og dette forvoldte en påkørsel, blev elværket ved dommen i U.f.R. 1920, p 652 anset ansvarlig for skaden.

F. For skader, der påføres omverdenen ved eller under *reparation af veje og gader* – når, som Johs. V. Jensen siger: »De strenge skæggede Karle leger med Klodser paa Kørebanen« – er ansvaret meget strengt

26. U.f.R. 1948, p 424 H, 1943, p 1125 H og Ass. 1942 B, p 136.

27. f.ex.: U.f.R. 1933, p 452 H, (fald over en stophanehat i en jordvej, der endnu ikke var anlagt – frifindelse), og Ass. 1943 B, p 127. Ass. 1960 B, p 240 (domfældelse), og U.f.R. 1963, p 216 (Ass. 1962 B, p 301) frifindelse.

28. U.f.R. 1953, p 45 H.

29. V.L.T. 1943, p 207.

– hvad der, når forholdets farlighed tages i betragtning, synes rimeligt.

1. I et tilfælde, hvor færdselen under reparation af en amtsvej var *henvist til en anden*, lidet befærdet kommunevej, og hvor en derværende bro (stenkiste) ikke kunde bære færdselen, dømtes amtsrådet til at erstatte skade på et på broen forulykket lastautomobil. Motiveringen for domfældelsen af amtsrådet var, at det burde have prøvet broens soliditet³⁰. Amtsrådets ansvar bortfaldt end ikke efter F.A.L. § 25. Set ud fra culpælæren, kunde man synes, at amtsrådet måtte kunne forlade sig på, at broen kunde bære en ikke overbelastet vogn. Ser man derimod på sagen ud fra rene risikosynspunkter, er det måske ikke unaturligt, at amtsvejevæsenet måtte anses som havende midlertidig »overtaget« vejen – og dermed ansvaret for broens soliditet. Den samme betragtning fører til, at det er naturligt, at F.A.L. § 25 ikke blev anvendt.

2. *Mangelfuld tilstand af udgravninger* eller lign. eller *mangelfuld afspærring under reparationer* medfører naturligvis et ret kraftigt ansvar³¹. Først kan nævnes sagen i U.f.R. 1937, p 974, der handlede om et uheld, der skete i en københavnsk gade, fordi et gravearbejde dækkedes af nogle vandpytter. Dommen siger: »Der findes at måtte påhvile Københavns kommune et *almindeligt ansvar* for, at de offentlige gader henligger i forsvarlig stand, og at den fornødne afmærkning finder sted i tilfælde, hvor udgravninger som de foreliggende har været foretaget, og gaden endnu ikke er bragt i forsvarlig, farbar stand ...« En anden sag kan nævnes om en cyklist³², der udfor Østerbro posthus kørte i en udgravning på en cyklesti. Her fandt man, at den foretagne afspærring, der var foretaget med bukke med påhængte skilte »Vejarbejde« og nogle lygter, var »utilstrækkelig og uforsvarlig« i betragtning af, at udgravningen frembød »en ganske usædvanlig fare« for færdselen, og at faren øgedes ved, at de under mørklægningen brugte lygter kun gav et svagt lys«, hvorfor der døm-

30. V.L.T. 1937, p 25 (Ass. 1936 A, p 235).

31. f.ex. U.f.R. 1959, p 753, 1951, p 807 H, 1943, p 793 H og 1144 H, 1933, p 662 H, 1928, p 166, 1922, p 668.

32. U.f.R. 1943, p 793 H.

tes til erstatning. Af Højesterets 9 dommere vilde tre nedsætte erstatningen med $\frac{1}{3}$, og een vilde frifinde, idet han ikke fandt afmærkningen uforsvarlig. Endvidere kan nævnes en anden sag³³ om en bil, der en aften på en vej passerede et reparationsområde af ca. 800 m's længde. Området var på hver side afmærket med rød-hvide bomme, hver belyst med 2 flagermuslygter. Bilen havde passeret den første afspærring, men bemærkede ikke i tide den næste, fordi dennes ene lygte var gået ud (der havde været vind af styrke 8, hård kuling eller blæst). Han måtte derfor bremse hårdt op og kørte som følge deraf i grøften, hvorved vognen led en skade på ca. 1049 kr., som ejeren søgte erstattet hos vejvæsenet. Dette dømtes, idet man fandt, at når det ikke på den første afspærring var angivet, over hvor lang en strækning arbejderne foretoges, så at bilisten var advaret om den sidste afspærring (som man dog synes, at han måtte vente at møde på et eller andet tidspunkt, når han havde kørt ca. 800 m), så var afmærkningen af denne sidste ikke forsvarlig. Om de to lygter var det oplyst, at det var den sædvanlig anvendte og bedste belysning ved afmærkninger, samt at de i almindelighed ikke blæser ud i hård kuling. Iøvrigt kan det anføres, at bilisten fandtes ved ikke at have bemærket den lysende lygte at have haft hovedskylden, så han fik kun $\frac{1}{3}$ erstatning, 349 kr. 73 øre. Dommen synes at betyde, at tendensen går i retning af, at en afmærkning ikke er forsvarlig, når den faktisk ikke har hindret uheldet, og at ansvaret er så tæt ved det objektive, som det kan være. Den minder noget om den under gader omtalte hellefyrdom i U.f.R. 1959, p 573, se også Ass. 1968 B, p 48.

Vedkommende kommune må vist iøvrigt antages at være ansvarlig, selvom arbejdet er overladt til en *selvstændig entreprenør*, og det er denne, der har udvist forsømmelsen med hensyn til afmærkningen³⁴. Ganske vist er et andet resultat statueret i sagen U.f.R. 1945,

33. U.f.R. 1951, 807 – omtalt i N.A.T. 1952, p 11; se også U.f.R. 1964, p 411 (Ass. 1964 B, p 22).

34. U.f.R. 1933, p 176, Ass. 1943 B, p 102 og 127, U.f.R. 1959, p 753. Resultatet i Ass. 1957 B, p 4, synes at bero på proceduren. Dommen i V.L.T. 1957, p 119, frifinder kommunen. Jfr. også Ass. 1959, p 157, hvor både entreprenøren og kommunen blev dømt.

p 903. Her havde en købstadskommune med Geodætisk Institut truffet aftale om, at dette med tilskud fra kommunen som nødhjælpsarbejde skulde udføre nogle opmålinger. Under disse blev der i et fortov efterladt nogle huller, der bevirkede, at en person kom til skade. Geodætisk Institut dømtes til erstatning, men kommunen blev frifundet, idet det fandtes, at den med føje kunde påregne, at den aftalte midlertidige udbedring blev udført således, at forholdene i alt fald i løbet af nogle dage vilde være forsvarlige. Denne frifindelse harmonerer ikke med andre sager og navnlig ikke med den ovenfor omtalte afgørelse i V.L.T. 1931, p 14, hvor en anden kommune blev anset ansvarlig for skade sket ved en af DSB foretagen vejforlægning.

Som et eksempel på yderligere udstrækning af ansvaret for udgravninger må nævnes sagen i Ass. 1957 B, p 4, der handlede om en cyklist, der faldt i en udgravning i en gade i Silkeborg. Han sagsøgte kommunen og vedkommende entreprenør til at betale erstatning. Denne havde afspærret udgravningen med belyste bomme, men disse var blevet fjernet formentlig af uvedkommende personer. Entreprenøren blev dømt, idet det bl.a. udtales i dommen, at entreprenøren »der har erkendt at have været vidende om, at bommene ofte blev fjernet, findes at måtte være ansvarlig for følgerne heraf, selvom fjernelsen måtte være foretaget af en uvedkommende person.« Man spørger sig, om dette nu er et objektivt ansvar for de uvedkommende personer eller et culpaansvar. I almindelighed må det vel være politiets pligt at passe på, at slige foranstaltninger ikke fjernes. Det er uklart, om der bebrejdes entreprenøren noget, og da hvad. Er det meningen, at han skulde have sat vagt ved afspærringerne eller have foretaget inspektionsrunder – og både ved nat og ved dag? Og var det uagtsomt, at han ikke gjorde det? Man spørger sig også, om det virkelig var afgørende, at bommene tidligere havde været fjernet, og om resultatet derfor var blevet et andet, hvis uheldet var sket efter den første fjernelse af bommene. Andre af de her citerede domme opererer med samme moment, nemlig at tilskadekomst tidligere er sket i den ujævnhed i en vej, som sagen drejer sig om. Og det spørgsmål rejser sig, om dommenes omtale heraf er relevante. Er det sådan, at den første, der kommer til skade, ikke vil kunne få erstatning, men

kun den anden eller måske den tredje og de påfølgende? Når der er tale om akkurat den samme mangel, vilde et sådant resultat ikke forekomme indlysende rigtigt. Der er med den foreliggende praxis al grund til at tro, at også den første vilde få erstatning. En vis forsigtighed med fremhævelsen af omstændigheder af denne art, kunde derfor nok være at anbefale. Men var den ikke fremhævet i den sidst omtalte sag, vilde ansvaret unægtelig have været et næsten utilsløret – men i sig selv ikke urimeligt – objektivt ansvar. Når en reparation ikke er endelig tilendebragt, kan ansvaret efter omstændighederne være noget mildere, idet vejens tilstand vil være kendelig, jfr. Ass. 1965 B, p 78: Frifindelse, og Ass. 1966 A, p 40: halv erstatning.

Endelig kan måske som et yderligere vidnesbyrd om, hvor stærkt kravet om sikkerhed på vejene føles, henvises til sagen i U.f.R. 1930, p 558, hvor en snekaster på en vej i kådhed kastede en skovlfuld sne på en bil, hvis fører fik sit øje beskadiget. Skønt den slags i kådhed foretagne handlinger – som det skal ses i et senere afsnit³⁵ – i almindelighed ikke pådrager husbonden ansvar efter D.L. 3-19-2³⁶, blev vedkommende sogneråd dog dømt – omend med dissens – »idet handlingen ikke skønnedes at stå i så fjern forbindelse med det givne hverv, at forholdet er udelukket fra at henføres under den citerede lovbestemmelse.«

3. *Vejmaterialer*, der efterlades eller henlægges på vejen under eller efter arbejdet, giver ofte anledning til skader og erstatningssager, og der pålægges næsten altid ansvar, hvad enten der er tale om offentlige³⁷ eller private³⁸ veje. Noget tilsvarende gælder naturligvis, når tromler eller andre lignende maskiner efterlades³⁹. Noget streng forekommer også U.f.R. 1960, p 292 (Ass. 1959 B, p 290). Efter et

35. p 245.

36. Ass. 1957 B, p 46 og 1941 B, p 50.

37. U.f.R. 1925, p 491, 1928, p 199 og 953, 1929, p 312 H, 1931, p 136 (bødeansvar for vedkommende formand), V.L.T. 1933, p 354 (også bødedom), U.f.R. 1939, p 884, 1940, p 462 H, Ass. 1940 B, p 85 og Ass. 1952 B, p 67, U.f.R. 1954, p 135.

38. U.f.R. 1922, p 802 og 1939, p 393.

39. f.ex. U.f.R. 1954, p 567 og 1923, p 602, Ass. 1954 B, p 70.

vejarbejde var der blevet liggende nogle perlesten, som i et vist omfang var blevet sammenkørt af færdselen. De fandtes, efter at en cyklist var væltet i dem, at have frembudt en »sådan fare for den kørende færdsel, at der måtte påhvile kommunen pligt til at fjerne dem«: Erstatning.

Entreprenøren er naturligvis selv ansvarlig⁴⁰.

Heller ikke her fritager det vedkommende kommune for ansvar, at fejlen er begået af dens entreprenør⁴¹. Allerede i dommen i U.f.R. 1913, p 831 – der angik en gade – siges det således, at det »findes at måtte påhvile vej- og kloakvæsenet ... ved pålæg til entreprenøren eller ved at søge bistand hos politiet eller på anden måde at drage omsorg for, at faren søges afværget.« Her gøres begyndelsen med en lidt anstrengt culpabegrundelse. Hvad havde et pålæg til entreprenøren hjulpet? Han måtte vel selv kunne skønne, at de henlagte grusbunker kunde være risikable. I det hele er dommenes af og til forekommende tale om, at påbud skulde være givet, noget verdensfjern; i det praktiske liv giver man ikke ustandselig selvfølkelige påbud til fagfolk, man antager. Bedre – men også noget anstrengt – er talen om eftersyn. Skulde kommunen hver dag ved fyraften lade tilstanden efterse? – Meget mere kategorisk og klar i begrundelsen er den næste dom. U.f.R. 1928, p 953: »Selvom der må gives amtsrådet medhold i, at det ikke i medfør af D.L. 3-19-2 kan bære ansvar for de af entreprenøren som selvstændig arbejdsgiver begåede fejl, findes disse sagsøgte dog som den myndighed, der har rådigheden over og tilsynet med vejen, overfor sagsøgeren at måtte bære ansvaret for, at materialet har været henlagt på en måde, der frembyder fare for færdselen på samme ...«

4. For *damptrømlers* skadeforvoldelse under vejarbejde ved, at gnister fra dem afstedkommer brand, synes ansvaret – ejendommeligt nok – ikke at være særligt strengt⁴², skønt gnistfaren ganske ligner

40. f.ex. U.f.R. 1925, p 727 og 1934, p 804.

41. Jfr. herom Frost i T.f.R. 1945, p 36.

42. Jfr. U.f.R. 1918, p 51 H (U.f.R. 1917, p 145) og U.f.R. 1926, p 785, i hvilke sager der begge frifindes; det sidste tilfælde vedrørte dog – før FAL og dens § 25 – et regreskrav fra vedkommende brandkasse, se også Ass. 1948 B, p 188,

den, som jernbaner medfører og bærer et objektivt ansvar for. De fleste domme er dog ikke helt nye, så det er ikke utænkeligt, at ansvaret i overensstemmelse med nyere domme om andre vejskader vil blive udvidet⁴³.

5. Når *vejen er repareret*, kan dens tilstand efter omstændighederne midlertidig ikke være ganske normal, f.ex. fordi jord endnu ikke helt er sunket til. Hvis en sådan foreløbig tilstand bevirker risiko, synes forholdene at blive bedømt konkret, idet afgørelserne varierer noget⁴⁴. Hvis selve reparationen ikke har været forsvarligt udført, er det naturligvis en anden sag, og der pålægges erstatning⁴⁵.

G. I harmoni med det om ansvaret for efterladte vejmaterialer antagne, er der meget naturligt et strengt ansvar, når private efterlader ting på vejen – f.ex. hegustråd eller lignende – som kan være til fare eller gene for færdselen⁴⁶. For *ting, der tabes fra motorkøretøjer*, er ansvarsreglen i F.L. § 65 ofte anvendt, men er det ikke sket, er ansvaret alligevel strengt^{46a}. Det er også uforsvarligt (efter underrettens dom »i høj grad uforsvarligt«) at *spille bold* ved en befærdet vej, jfr. U.f.R. 1961, p 444, hvor to 10-13-årige drenge blev dømt til at betale erstatning til en cyklist, som kom til skade, fordi boldspillet gjorde ham nervøs, og det skønt det lagdes til grund, at den ene dreng undlod at kaste bolden, da han så cyklisten nærme sig.

hvor der domfældes, og om et ved en banereparation brugt lokomotiv U.f.R. 1907, p 873.

43. Om et særligt tilfælde vedrørende en damptrømler, se U.f.R. 1922, p 106 H.

44. f.ex. U.f.R. 1926, p 789: Blød rabat; burde have været afmærket; U.f.R. 1930, p 561: Jorden ikke sunket til, frifindelse; afmærkning ikke skønnet fornøden; Ass. 1941, p 9 B: noget lignende afgørelse.

45. f.ex. U.f.R. 1935, p 1103 (V.L.T. 1935, p 273).

46. Der er talrige domme, se f.ex. U.f.R. 1940, p 168 og 273 H, 1942, p 485 H, 1946, p 587, alle om elektrisk tråd, stærkstrømsloven anvendt, 1941, p 586 om pigtråd, Ass. 1956 B, p 112 og 1959 B, p 306.

46. a. Se således f.ex. 1937, p 77 H (Olie), 1946, p 17 (reservedele), 1956, p 1119 (reservehjul, ej motorlov), 1960, p 1002 H (halmballer) med kommentar i T.f.R. 1961, p 299 (Bogudgaven, p 316), Ass. 1962 A, p 137 (dunke), 1962 B, p 148 (en papæske, almindeligt ansvar statueret), 1964 B, p 315 (olie), U.f.R. 1967, p 2 H (om en kranvogns wire) med kommentar i U.f.R. 1967 B, p 67.

Om *kreaturers udbrud af fenne* i nærheden af vej, vil der blive talt under kreaturer.

III. *Private veje*. Når der ikke er tale om veje, der ejes eller vedligeholdes af det offentlige, som efter den før nævnte kommissionsbetænkning og Øvergaards udtalelse kunde tænkes at have et videregående ansvar end private vejere – et videregående ansvar som Abitz⁴⁷ mulig ikke helt billiger – er det muligt, at stillingen bliver en lidt anden. Private veje kan være af vidt forskellig karakter og kan være af meget varierende beskaffenhed. Der kan være tale om adgangsvveje til enkelte ejendomme eller om veje, der fører gennem større områder og ikke væsentlig udskiller sig fra andre veje.

Også private vejere⁴⁸ er ansvarlige for mangelfuld tilstand af vejen⁴⁹, eller når de efterlader grusbunker eller lignende på vejen⁵⁰.

Men når fejl begås af en af dem antagen entreprenør, er det, som om tonen i dommene ikke er slet så kategorisk, som når der tales om det offentliges ansvar for sine entreprenører. Afgørelsen i U.f.R. 1939, p 393, der vedrørte et uheld foranlediget af en efterladt skærvebunke, statuerede ganske vist et ansvar for vejeren, men under henvisning til det om entreprenørarbejdets uselvstændige karakter oplyste. Den pågældende »entreprenør« forestod mod timebetaling spredningen af skærverne, mens vejeren selv havde skaffet skærverne og kørte dem til stedet. Dommen i U.f.R. 1923, p 693 frifandt et vandværk for at erstatte en skade, som var forvoldt ved, at nogle heste var blevet sky ved at møde en fyrgrøde, som det havde opstillet under et udgravningsarbejde.

Om der fra disse noget specielle afgørelser kan sluttet noget videre, er vel tvivlsomt. Det vilde mulig ikke være overraskende, om man i sager vedrørende private vejere og deres entreprenører kom

47. Anførte sted.

48. Frost, p 38.

49. f.ex. U.f.R. 1935, p 959. U.f.R. 1961, p 558 H (Ass. 1961 B, p 100) om et dæxel i en privat villavej, Ass. 1960 A, p 273 om en tilkastet brønd i en privat gård.

50. U.f.R. 1922, p 802 og 1939, p 393.

til tilsvarende resultater som med hensyn til kommunerne og deres veje, ligesom det er sket med hensyn til udgravninger. Alt taget i betragtninger vilde det måske være besynderligt⁵¹, om man stillede vejfarende anderledes på private, men offentligt tilgængelige veje, hvis de er bærere af en ligeså almindelig trafik som de offentlige veje. Og iøvrigt vilde en forskel til gunst for de private vejere, lidet harmonere med den tendens, som der i sager angående glat føre og grusning synes at være til snarere at være mildere overfor kommunerne, der selv til en vis grad kan skønne over, hvornår der skal gruses, end overfor de private fejnings- og grusningspligtige. At der for særligt private småveje og adgangsveje, hvor man enten kommer som »uvedkommende« eller med en art quasi tilladelse fra ejeren, efter omstændighederne kan blive tale om en afvigende bedømmelse, er en anden sag.

Men hvis det er rigtigt, at private vejere bør stilles lige med offentlige, så bortfalder den særlige offentligretlige begrundelse, som er kommet til orde i teorien, og som også genfindes i dommenes tale om kommuner som den *myndighed*, der har rådighed over og fører tilsyn med vejen. Der bliver kun »rådigheden« og »tilsynet« tilbage, og vi nærmer os til en art risikoansvar for entreprenørens fejl også på dette område, ligesom det synes at eksistere for udgravningernes vedkommende, og der bliver en slags præstationspligt for vejeren: Han skal – under ansvar – levere en farefri vej.

4. BROER

Broer er i og for sig forlængelser af de almindelige færdselsbaner på landjorden og kan fremtræde alene som sådanne. Hvis de fører over sejlløb og kanaler, der også er færdselsårer, kan de – ikke mindst hvis der er tale om drejebroer eller broer med klapsystem – frembyde en vis risiko for de skibe, der befarer det vand, de fører over. Og endelig kan de som en art maskineri med deres klapper, kæder og andre indretninger volde skade både på skibe, køretøjer og personer.

1. Når skade sker på broer i deres rene egenskab af forlængede

51. Jfr. også Illum T.f.R. 1935, p 75.

færdselsbaner – *som vejforlængelser* – må man vel regne med, at ansvaret vil være af samme eller lignende beskaffenhed som det, der gælder om veje. Om en bro, der var bestanddel af en sognevej, der under reparation af en amtsvej benyttedes til en mere intens trafik, er der talt ovenfor under veje¹. En anden sag² vedrørte en landevejsbro, der var under reparation. Under passagen af den blev nogle heste sky, fordi nogle brædder på den passable del af den klaprede, og de faldt gennem et hul. Vejvæsenet frifandtes for at erstatte skaden, idet det ikke fandtes uforsigtigt, at vejassistenten havde ført køretøjet over broen, skønt brædderne lå løse, hvilket kusken måtte regne med.

Til denne gruppe af sager kan også afgørelsen i Ass. 1941 B, p 319 regnes. Den drejede sig om en landevejsbro på vejen mellem Sæby og Frederikshavn, der førte over en å; broen var forsynet med rækværk. Inden broen begyndte, var der imidlertid en skrænt ned til den. Her styrtede under mørklægningen en dame ned ad skrænten, idet gelænderet ikke strakte sig længere end broen. Den tilskadekomne søgte og fik erstatning hos vejvæsenet, idet retten fandt, at skrænten havde en sådan forbindelse med broen og vejen dertil, at det naturligt under mørklægningen måtte påhvile det sagsøgte vejvæsen at træffe eller foranledige truffet de af hensyn til den almindelige færdsel nødvendige sikkerhedsforanstaltninger. Sagen minder lidt om den under veje omtalte sag³ vedrørende en cyklists fald i en udgravning ved Østerport station, og hvor dommen også i sin motivering opererede med mørklægningen som skabende en fare, vejvæsenet skulde afværge. Det er formentlig ikke uforståeligt, at man, når mørklægningen i særlig grad forøgede den i forvejen eksisterende fare ved udgravninger og deslige, har ment det rigtigt, at vejvæsenet burde overtage denne forøgelse af risikoen (eller en del deraf). Men det forekommer ikke helt rimeligt, når dommene i overensstemmelse med culpadoctrinens vokabulatur stiller tingene således op, at vej- og gadevæsen over hele landet skulde besværges og neutralisere den fare, som her var skabt

1. V.L.T. 1937, p 25 (Ass. 1936 A, p 235), ovenfor p 116.

2. U.f.R. 1921, p 438.

3. U.f.R. 1943, p 793 H, jfr. ovenfor p 116.

overalt. Der må være mange veje, som mange steder har frembudt en risiko, som næppe med krigstidens knaphed på materiale har kunnet *afværges* overalt, men nok har kunnet *bæres* i form af erstatningspligt – af de offentlige vejvæsener.

2. Når broerne *fører over befærdet vand*, synes der ikke at blive stillet urimelige krav til foranstaltninger til afværgelse af faren for påsejling eller følgerne af påsejling, f.ex. ved broens beklædning⁴. Broen er jo også en fast indretning, og skibene må indrette deres bevægelser efter dens tilstedeværelse⁵. Men er broen forsynet med broklapper, må disse naturligvis betjenes på forsigtig og dadelfri måde, idet der ellers ifaldes ansvar⁶.

3. Størst interesse knytter sig for broers vedkommende til spørgsmålet om ansvaret for, at materiellet – klapper o.l. – er i orden og ikke svigter. En ældre dom i U.f.R. 1911, p 190 anvender her den sædvanlige culpa-regel. Maskineriet i Knippelsbro svigtede, og dette havde til følge, at en skonnert påsejlede broen og led skade. Skonnerten sagsøgte i den anledning havnevæsenet til erstatning, men resultatet blev frifindelse. Til begrundelse herfor hedder det i dommen: »Det er ligeledes oplyst, at broens kostbare og kun få år gamle maskineri hidtil har fungeret tilfredsstillende, og at broen havde været åbnet ganske kort forinden en anden gennemsejling, uden at der havde vist sig nogen uorden ved maskineriet. Det må efter det oplyste betragtes som givet, at der ikke er nogetsomhelst at bebrejde broens betjeningspersonale, idet den skete brist på det meget komplicerede maskineri er af en sådan natur, at den må betragtes som hændelig og uforudseelig ...« Det er den klassiske culpa-lære, rent og klart udtrykt⁷.

Det ser imidlertid ud, som om opfattelsen senere skifter. Den 10 år senere sag i U.f.R. 1921, p 382 handlede om et tilfælde, hvor en person faldt og kom til skade på Langebro, da dens klap gik op. Faldet

4. U.f.R. 1908, p 499 og 1944, p 231, jfr. også om et havnebolværk, U.f.R. 1882, p 485.

5. Domme om skibes ansvar for påsejling af broer forbigås her.

6. U.f.R. 1924, p 684 (S.H.T. 1924, p 125) og 1946, p 220 (S.T.H. 1945, p 243).

7. I det i U.f.R. 1933, p 519 behandlede tilfælde, synes der at være begået en fejl fra bropersonalets side.

skyldtes, at afspærringskæden var kommet til at ligge under en bil. Det hedder herom i dommen: »Idet det ligger nærmest, at havnevæsenet bærer risikoen for, at følgerne af, at broklappen i et tilfælde som nærværende er hævet, uden at afspærringen har været i orden, må havnevæsenet være ansvarlig for den L tilføjede skade ...« Det er for så vidt en dom, der i modsætning til den første rene culpado m. statueret et rent objektivt ansvar som for ekstraordinær og farlig be- drift, idet dommen ikke gør sig den ulejlighed at konstatere skyld. Sådan er dommen da også opfattet af Ussing⁸.

En noget senere dom i S.H.T. 1937, p 11 fulgte dog ikke denne linie op. Her skete der det, at en sikring i Knippelsbro smeltede, da klappen skulde hæves, og et motorfartøj tørnede derfor mod en af bropillerne; smeltningen blev betragtet som et hændeligt uheld, og havnevæsenet blev derfor frifundet for at erstatte skaden. Lidt stren- gere er en anden sag. U.f.R. 1933, p 210 om påsejling af Langebro. Her pålagdes der havnevæsenet delvis ansvar (¹/₃), fordi udsigtsfor- holdene fra bropladsen ikke var tilfredsstillende. Som det fremgår af domme om kraner⁹ og lokomotiver¹⁰, synes brugeren, uanset om han selv har konstrueret det pågældende førerhus eller ej, og uden hensyn til om indretningen måtte være godkendt af myndighederne at have et ret strengt ansvar for, at der er fuldstændig oversigt fra slige steder.

Om broer under reparation må antagelig noget lignende gælde som om veje under reparation, se om påsejling af nogle nedstyrtede bro- fag U.f.R. 1962, p 654 H. Men det kan måske bemærkes, at her blev kun vedkommende entreprenør dømt, men ikke DSB.

I denne forbindelse skal – som nært beslægtede – nævnes et par til- fælde vedrørende broer og landgangsklapper på *færger*. I den ene sag, U.f.R. 1929, p 192, var forholdet det, at en person i mørke var trådt til side på en færgebro, hvorved han faldt ned af den. Han krævede erstatning for den skade, han derved havde lidt, hos post- væsenet som ejer af færgelejet og drivende færgefarten. Postvæsenet

8. Erstatningsretten, p 133.

9. U.f.R. 1914, p 42 H, jfr. 1913 A, p 826, 1939, p 158 og 1957, p 93 , jfr. ne- denfor om kraner.

10. U.f.R. 1944, p 376, jfr. nedenfor under jernbaner.

blev dømt, idet forholdene ikke fandtes forsvarlige; det er muligt, at dette var rigtigt, men dommens beskrivelse af de nærmere omstændigheder er så knap – og synes at have interesseret så lidet, til trods for postvæsenets påstand om, at sagsøgeren ved sin egen grove uforsigtighed selv var skyld i ulykken – at det ikke er let at se, hvor streng ansvarsbedømmelsen i realiteten var. Den anden sag i U.f.R. 1929, p 368 vedrørte et barn, der fik den ene arm i klemme i hejseværket til en færgeklap. Skønt hejseværket havde været godkendt af fabriksstilsynet, fandtes det ikke forsvarligt, at værket havde været ubeskyttet og tilgængeligt for børn, og der blev derfor givet fuld erstatning. Se også Ass. 1968 B, p 163.

5. HAVNE

En art færdselsbaner er ligesom broerne også *havnene*, der med hensyn til deres stærkt trafikerede vand- og landområder frembyder visse risici, ikke mindst på grund af vand- og landområdernes sammenstød med hinanden.

Man kunde måske vente, at der på lignende måde som for vejes vedkommende håndhævedes en streng pligt til at holde disse farlige områder i orden, ved at man i et vist omfang skærpede culpabedømmelsen. På den anden side kunde det tale til fordel for en almindelig klassisk culpabedømmelse, at havnes vand- og landarealer er vanskeligere at overse og sikre end veje, samt at benyttelse af havne medfører en mere åbenbar risiko end færdselen på veje, så at den, der færdes i en havn, på forhånd er opfordret til at vise særlig forsigtighed. Og endelig er det, som om havne i kraftigere grad end veje fremtræder som noget, der er i brugerens interesse, så at det er naturligt, at han overtager en vis risiko ved benyttelsen.

*Hendrup*¹ siger da også, at det er dansk rets almindelige erstatningsregler, der er gældende. Dette synes rigtigt, ikke blot i den forstand, at lovgivningen ikke indeholder skærpede regler, men også i den forstand, at der ikke ses at foreligge særlige tilløb til en skærpet ansvarsbedømmelse.

1. Havnenes retlige stilling, 1951, p 195 ff.

Idet der i det hele henvises til *Hendrup's* fremstilling skal her blot bemærkes:

1. For *gravning* af anlæg må formentlig stort set det samme gælde som for andre udgravninger².

2. For de almindelige *færdselsbaner på landjorden*, veje og gader må antagelig reglerne for gader gælde³. U.f.R. 1965, p 559 handlede om et tilfælde, som er specielt for havne, nemlig at brolægningen på havnekajen sank på grund af underminering af bolværket; herved blev en lastvogn beskadiget. Underretten statuerede ansvar på et normalt objektivt grundlag, men landsretten frifandt, da der ikke fandtes udvist fejl eller forsømmelse.

3. For *vandvejen* i havnen kan der blive spørgsmål om ansvar for rette *vanddybde*. Havnen synes ikke at måtte garantere – hvilket formentlig er fuldt ud rimeligt – at dybden holder sig konstant⁴. Ej heller pålægges der havnen ansvar, hvis der lejlighedsvis på bunden findes sten eller andet, som kan medføre risiko for sejladsen⁵. Men hænger der wirer eller lignende i sejlløbet, vil det være havnens pligt at sørge for fjernelse⁶. Ligesom private personer pådrager sig ansvar, når de på veje efterlader ting, der kan være en hindring eller fare for færdselen, således er der også erstatningsansvar, hvis sikkerheden i havneløb udsættes for fare fra privat side, jfr. afgørelsen i Ass. 1941 A, p 44. Under en entreprenørs arbejde ved havnebolværket drev en pæl ud i bassinet, hvor den kom i skruen på en bugserbåd, der led skade. Entreprenøren blev dømt til erstatning, da han burde være klar over den fare, en slig pæl kunde frembyde og derfor burde have fortøjet pælen i begge ender. Det er ikke helt let at se, hvor streng ansvarsbedømmelsen er. Det var bugserbådens assurandør, der søgte erstatning, og F.A.L. § 25 bragtes ikke i anvendelse.

4. *Belysningen* må naturligvis være i orden, noget der gælder ikke mindst når der foretages ekstraordinære arbejder. Disse skal naturlig-

2. Jfr. U.f.R. 1928, p 1014(der frifandt.

3. Ass. 1957 A, p 146.

4. Henderup, p 198, jfr. U.f.R. 1946, p 229 og 1955, p 394.

5. U.f.R. 1931, p 98 og smstds. i note 1, og 1933, p 504.

6. U.f.R. 1925, p 212; men om hyttefade S.H.T. 1961, p 59.

vis afmærkes, og der er al grund til at tro, at bedømmelsen af, om afmærkningen er tilstrækkelig, vil ske med en lignende strenghed, som når der er tale om udgravninger i veje⁷. For svigten af den ordinære belysning synes ansvaret strengt, jfr. sagen i U.f.R. 1953, p 687 H. Her svigtede det grønne lys, fordi et kabel var sprunget. Havnefogden sendte ikke en båd ud med nødblus, idet en anløbende færge var meget nær og havde en stærk projektør. Færgen så, at det grønne lys var slukket, men søgte desuagtet at løbe ind, hvorved den beskadigede molen. Havnen søgte erstatning, men færgen blev frifundet af sø- og handelsretten, idet den ikke fandtes at have begået nogen fejl. Højesteret dømte færgen, men kun til halv erstatning, idet havnen burde have anbragt nødlys i fyret.

5. *For afmærkning af kaj- og broareal*, hvor der kan være en nærliggende fare for, at køretøjer eller andre trafikanter kan styrte i vandet, synes ansvarsbedømmelsen ikke at være særlig streng, jfr. de to domme i U.f.R. 1928, p 400 og 1934, p 801, om biler, der kørte i vandet, hvilke domme begge faldt ud til frifindelse⁸.

6. *Anbringelse af skibe* skal naturligvis ske på ordentlig måde, men synes ikke at være undergivet noget særligt skærpet ansvar⁹.

7. Om det *tekniske materiel*, kraner etc. må gælde det samme som om andet maskinel¹⁰.

7. Jfr. U.f.R. 1929, p 653 H, 1930, p 663 H og N.D. 1958, p 372.

8. Om en motorførers ansvar for at have kørt i vandet, se U.f.R. 1935, p 179.

9. f.ex. U.f.R. 1942, p 324 H og 1943, p 334.

10. Om en havnelevator, se U.f.R. 1964, p 208 og en kran 1965, p 565.

v : Ansvar i visse virksomheder

Beslægtet med ansvaret for huses og andre bygningers tilstand er ansvaret for virksomheders indretning. Da indretningen af dem står i ret nær forbindelse med driften, er det dog skønnet praktisk at tale om dem i et kapitel for sig. Her vil vi derfor først behandle skadeforvoldelse i fabrikker (1). Der er allerede ovenfor set på disses ansvar for den ulempe, de tilføjer naboerne. Her skal tales om fabriksdriften mere i almindelighed, men det skønnes mest hensigtsmæssigt at udskyde drøftelser af ansvaret for maskiner, der også benyttes af håndværk og landbrug, til kapitlet om ansvar for ting (VI). I forbindelse med fabrikker vil det imidlertid være praktisk at behandle explosionsskader, men de beslægtede skader, som forvoldes dels ved iværksatte sprængninger og dels ved sprængstof, der kommer på afveje, må udskydes til drøftelsen af ansvaret for ting, da det vil være mest illustrerende at behandle disse ting, efter at der er set på ansvaret for våben.

I dette kapitel vil endvidere virksomhedsansvaret for hospitalers, frisørers og fysioterapeuters (massørers) behandling af deres patienter og kunder med røntgenapparater, krølleapparater o.l. blive undersøgt (2). Og endelig vil der til sidst blive gjort bemærkninger om skader, som er sket i forlystelsesetablissementer eller ved benyttelsen af forlystelsesredskaber (3).

Behandlingen af disse virksomhedsansvar vil danne en naturlig overgang til næste kapitels diskussion af praxis vedrørende ansvaret for forskellige ting, der frembyder en kendelig risiko.

1. FABRIKKER OG EXPLOSIONER

Der er tidligere talt om ansvaret for fabrikkers indirekte skadeforvoldelse på omliggende ejendomme ved larm, rysten, støv etc., hvor det formentlig er anerkendt, at der er ansvar uden culpa.

I. Når der iøvrigt er tale om ansvar for fabrikker, falder det i to kategorier: Ansvar for skadetilføjelse indenfor fabrikkens område, navnlig på arbejdere (1), og ansvar for mere direkte skadeforvoldelse på omverdenen (2). Om de særlige sager om eksplosioner vil der blive talt under II.

1. I en del tilfælde af den førstnævnte art vil der være åbenbar uagtsomhed fra arbejderes eller en foresats side, for hvilken der uden videre hæftes efter D.L. 3-19-3, jfr. f.ex. U.f.R. 1922, p 492 H, 1921, p 851. I sagen i U.f.R. 1923, p 417 var en lærling kommet tilskade, da han sammen med en anden lærling skulde flytte en tung blandedmølle. Mens han lagde en rulle under møllen, væltede den ned over ham, fordi den anden lærling, der løftede sammen med en svend, løftede for hastigt i den ene ende. Dommen siger kun, at der efter alt, hvad der foreligger, må gås ud fra, at ulykken var forvoldt ved uagtsomhed fra svendens og den anden lærlings side, og dømmer derfor fabrikken – der alene var sagsøgt – til erstatning. Det er noget vanskeligt at bedømme sagen, hvis udfald synes rigtigt, men det kunde forekomme tvivlsomt, om de to pågældende var blevet dømt alene, hvis fabrikken ikke havde stået bagved dem. – En noget lignende sag angående væltning af en støbekasse, og med et relativt strengt ansvar af *res ipsa loquitur* gruppen findes i Ass. 1960 A, p 294.

Endvidere kan nævnes sagen i U.f.R. 1945, p 729 H, hvor en slagteriarbejder, da han baglæns trak en håndvogn efter sig, trådte ned i en uafskærmet grube med kogende vand. Arbejderen kendte gruben, som havde været, som den var, i 50 år, uden at ulykker var sket. Fabriksinspektøren udtalte, at indretningen af det omtalte afvaskningsbassin findes på så at sige alle slagterier, og han havde ved sine besøg aldrig følt sig foranlediget til at påbyde anbringelse af dæksel. Dommen fandt alligevel, at gruben havde været farlig for arbejderne, og at ansvaret herfor måtte påhvile fabrikken. Udover bemærkningen om farligheden siges der ikke noget om manglende omhu, men det ligger muligt i udtalelsen. Fabrikken dømtes derfor til erstatning og uden nedsættelse, idet arbejderens midlertidige uopmærksomhed fandtes at have været undskyldelig. At der ved denne afgørelse, som forekommer rimelig, er tale om i hvert fald et strengt

culpaansvar, er vel utvivlsomt, men man kunde mulig også sige, at der er pålagt ansvar for en indretning, der frembød risiko, selv om indretningen var sædvanlig – altså i overensstemmelse med, hvad man i almindelighed kunde vente på det pågældende område – og der derfor ikke forelå culpa i almindelig forstand. Også *brønde* i lokalerne frembyder fare og pådrager et ret strengt ansvar, jfr. således U.f.R. 1964, p 161 (Ass. 1963 A, p 160), hvor en arbejder omkom ved at falde ned i en brønd, hvis dæxel blev løftet af ved overtryk som følge af start af 2 nye pumper. Fabrikken blev dømt, da det »måtte være indlysende, at det ville være meget risikabelt at færdes i den dårligt oplyste kælder, hvis dæxlet ikke var på plads, og da det efter det oplyste måtte være muligt at beregne at et sådant kunne opstå ...«

Af en vis interesse er det måske her at bemærke, at det kunne se ud som om ansvaret overfor *besøgende* er mildere end overfor egne arbejdere. En besøgende, der blev vist rundt på en fabrik og derunder faldt ned i en bred åben grube, fik således ikke erstatning, Ass. 1959 B, p 126; forholdet fandtes ikke at have frembudt så nærliggende fare, at sagsøgeren burde have været advaret – og det kan man tilføje, skønt han var ukendt med stedet. Og til lignende resultat kom Højesteret i U.f.R. 1968, p 213, hvor en besøgende i et smedeværksted faldt ned i en smøregrav. Heller ikke her fandtes vedkommende smedemester at have udvist uagtsomhed ved ikke at advare. – Måske er disse domme som andre lignende udtryk for en fornemmelse hos retterne af accept af risikoen.

Endnu bør måske nævnes nogle sager om tilfælde, hvor en virksomhed efter sin art frembyder en fare af relativ lav grad, og som er typisk for den. Her er ikke tegn på, at ansvaret skærpes; der kan nævnes frifindende domme: Ass. 1960 B, p 202, hvor en bagermester på et mølleris gårdsplads faldt i noget mel; Ass. 1964 B, p 8, hvor en slagtersvend gled på en af kød- og fedtaffald glat trappe, og U.f.R. 1966, p 359, hvor en mælkekusk gled i spildt mælk på en rampe fra vognen. Derimod fik en glasværksarbejder i Ass. 1963 B, p 26, der fik en splint i øjet ved at skovle glasskår, erstatning, da der ikke var anvendt beskyttelsesbriller.

Af en vis interesse er også sagen i V.L.T. 1933, p 201, der handlede

inkl. typisk
s-dokument
og smøtte

U 33.201

om et tilfælde, hvor en arbejder under arbejde med en blanding af skurepulver ved indånding af kvartsstøv havde pådraget sig en lun-
gelidelse. Lokalet, hvori arbejdet foregik, var godkendt af arbejds-
og fabriksdirektoratet. Arbejderen søgte erstatning, idet han påbe-
ræbte sig, at fabrikken ikke havde opfyldt sine forpligtelser efter fa-
briksloven til at sørge for, at støv fjernedes fra lokalet. Under sagen
var det imidlertid uomtvistet, at man, da lokalerne blev indrettet og
taget i brug, ikke var kendt med, at der var ganske særlig fare ved
det pågældende blandingsarbejde, noget der først blev bekendt i de
senere år. Herefter fandtes indretningen af lokalerne »ikke at kunne
lægges de sagsøgte sådan til last, at de efter den almindelige erstat-
ningsregel kan være erstatningspligtige.« I anledning af, at arbejderen
videre havde anført, at de sagsøgte udover den almindelige erstat-
ningsregel måtte være ansvarlige, fordi de »til egen fordel har ladet
deres arbejdere udføre en farlig virksomhed, uden at drage omsorg
for, at de ikke derved tog skade,« udtalte retten, at »der ikke (ses)
at foreligge hjemmel til under de foreliggende omstændigheder at give
dette ikke nærmere begrundede anbringende medhold.« Afgørelsen
afviser klart tanken om et objektivt ansvar, i hvert fald »under de
foreliggende omstændigheder.« Om der heri ligger, at der var tale om
en i virksomheden ansat, der vel måtte være dækket af de sædvanlige
lovpligtige forsikringer, eller andre momenter er ikke klart. Dommen
står iøvrigt ved sin antagelse af, at det ikke var uagtsomhed, fordi
den særlige fare, der var tale om, først nylig var blevet almindelig
kendt, i en vis kontrast til et par af de sager om explosioner, som
skal omtales under II. – Om en Benzolforgiftning, se Ass. 1965 B, p
205, hvor der burde være truffet mere effektive foranstaltninger end
sket.

Sagerne kan måske indbyde til en skeptisk reflexion. Ligesom i den-
ne sag er det i enkelte andre hændt, at den skadelidte som grundlag
for sit erstatningskrav foruden culpa har påberåbt sig, at skadevolde-
rens virksomhed var så farlig, at objektivt ansvar måtte statueres.
Det er blandt andet sket i en sag i U.f.R. 1917, p 289 om hærens
krudtmølle og i sagerne i Ass. 1940 B, p 225 om en krangrabbe, i
1944, p 937 om en balje med lud, og i Ass. 1957 B, p 104 om en væl-

tet frugtbed, hvilke sager vil blive omtalt hver på sit sted. Det kunde se ud, som om domstolene, når sådant objektivt ansvar gøres gældende, er tilbøjelige til at vise det fra sig, fordi de ikke rigtig véd, hvor de er henne, hvis de accepterer det; men det ser videre ud, som om de, når de har afvist tanken, ikke finder det så let som ellers at »strække« culpaansvaret, men ligesom føler sig tilskyndet til i konsekvens af afvisningen af objektivt ansvar at anlægge en mere klassisk og derfor mildere bedømmelse af culpaspørgsmålet. De nævnte afgørelser, hvor det objektive ansvar er forkastet, forekommer relativt milde i deres resultater, sammenlignet med andre sager, og derfor kan deres rigtighed måske omtvistes.

2. Om Fabrikkers skadetilføjelse på udenforstående er det allerede under omtalen af deres ansvar for ulemper nævnt, at der foreligger adskillige domme, som handler om et noget beslægtet forhold, nemlig deres forurening af vandet i omegnen. Herom kan det måske være rigtigt at nævne, at to domme¹ begge vedrørende det samme industriforetagende, der arbejdede med tjæreprodukter, pålagde det ansvar for skadeforvoldelse ved det giftige affaldsprodukt fenol. Den første sag i U.f.R. 1950, p 21 H drejede sig om, at spildevand fra firmaets fabrik i Jylland, havde forgiftet en bæk med fenoler med den følge, at nogle kreaturer, der drak af bækken, døde. Fabrikken dømtes til erstatning, fordi det under hensyn til fenolernes farlige egenskaber måtte påhvile fabrikken at træffe foranstaltninger mod, at de førtes ud i bækken. Efter ordlyden synes ansvaret at minde om det objektive naboansvar for fabrikker for røg, larm, ilde lugt etc., hvilket ikke synes unaturligt. Den anden sag i U.f.R. 1958, p 365 H angik forurening af grundvandet forvoldt af en sjællandsk fabrik. For skaden søgte vedkommende vandværk erstatning. Dommen, der tilkendte erstatning, siger, at det måtte påhvile fabrikken, der kendte fenolens farlige egenskaber at udvise en særlig forsigtighed og omhu til forhindring af at »fenol trængte ned i grundvandet.« Den pålægger altså en pligt til skærpet påpasselighed og anser ikke denne for opfyldt. Det synes ikke udelukket, at man også kunde have nået

1. Kfr. U.f.R. 1918, p 644. Årsagsforbindelse ej oplyst, se endvidere U.f.R. 1925, p 537 H, jfr. 1924, p 675.

til resultatet ved statuering af et objektivt ansvar, hvad enten man så – til trods for vandværkets relative fjernhed fra fabrikken – kunde have søgt det i naboretlige grundsætninger eller i et almindeligt ansvar for en, som det synes, uomtvistelig farlig virksomhed. Da en på et elværks fjernvarmeanlæg foretaget omkobling bevirkede en overophedning, der i tilkoblede ejendomme forårsagede radiator-sprængninger med vandskade til følge, fik vandskadeforsikringen, når hensås til skadens karakter som udslag af den »særlige risiko ved driften af fjernvarmeanlæg«, regres uden at FAL § 25 bragtes i anvendelse, U.f.R. 1963, p 12 H. Her er nok tale om et relativt strengt culpaansvar.

For fabrikkers vedkommende synes der således at være en vis tendens til at skærpe ansvaret, efter omstændighederne til noget i retning af det objektive ansvar.

II. I tilknytning til det om fabriksansvaret sagte, skal der gøres nogle bemærkninger om ansvaret for skade voldt ved *explosioner*, der ofte vil ske indenfor fabriksmæssig eller fabrikslignende virksomhed.

Explosioner har det særegne, at de volder en pludselig og oftest betydelig skade på gods og navnlig på personer som følge af uheld med ting eller i virksomheder, der frembyder en latent fare. Den umiddelbare tilskyndelse til at give erstatning vil af disse to grunde – skadens tragiske karakter og den forud eksisterende risiko – være stærk, og der er heller ikke, set ud fra en ren culpabetragtning noget besynderligt i, at kravene til omhu hos dem, der har med risikoen at gøre, forstærkes i væsentlig grad. Men hvis culpapreglen i sin renhed må anses gældende, måtte man også affinde sig med, at erstatning ikke gaves for explosionsskader, når sådan særlig påpasselighed har været anvendt, som man kunde vente og fordre af dem, der har med explosionsfare at gøre.

Fra norsk ret kan nævnes, at *Øvergaard*² anfører, at en højesteretsdom fra 1909 – R.T. 1909, p 851 – der drejede sig om en skade forvoldt ved explosion af fængelhætter, som var kommet på afveje fra et af statsbanernes anlæg, er et klart præjudikat for ansvar for farlig

virksomhed også udenfor naboforhold, og at den må siges at være udgangspunktet for den sædvaneretsdannelse, som på grundlag af denne dom og en række senere højesteretsdomme må siges at være slået fast.

Skader vil ofte stamme fra kedler, maskiner, syreballoner, benzin o.l. Benzin og syre frembyder også anden fare for skadeforvoldelse end explosionsfare; på sådan skadeforvoldelse vil der blive set senere. Det samme er tilfældet med egentlige sprængninger og sprængstof, der kommer på afveje.

I en del sager fra dansk praxis foreligger der naturligvis en sådan uagtsomhed, som også efter en naturlig culpabedømmelse er egnet til at pådrage ansvar³. Særlig kan nævnes dommen i U.f.R. 1939, p 311 H, hvor en explosion skete under en malers arbejde i en butik med at bestryge gulvet med lim – solution – idet ilden fra kakkelovnen antændte dampene fra solutionen. Både montøren, der var kendt med dampenes brandfarlighed, og hans firma, der ikke havde givet ham instruktion om, hvilke forholdsregler, han skulde iagttage, dømtes erstatningspligtige overfor brandforsikringen, og uden at F.A.L. § 25 blev anvendt. Måske skyldes dette sidste, at fejlen ansås for grov, men mulig (også), da der forelå en »faglig fejl⁴«.

På den anden side foreligger der også frifindelser, men de er ikke mange og ikke »rene«. I sagen i U.f.R. 1916, p 802 var der udvist betydelig mangel på påpasselighed af det tilskadekomne barns forældre, og sagen i U.f.R. 1917, p 498, angik dels et regreskrav fra et forsikringsselskab, og dels fandtes D.L. 3-19-2 ikke anvendelig. Derimod er Hærens Krudtværk ved dommen i U.f.R. 1917, p 289, frifundet for at erstatte en skade voldt ved explosion af en krudtmølle med klassisk culpabegrundelse, idet det fremkomne ikke »gav anledning

3. U.f.R. 1899, p 92 H, jfr. 1895, p 423 (culpa in eligendo og ansvar efter 3-19-2) samt 1901, p 857, begge vedr. dampkedler. Endvidere U.f.R. 1924, p 902, vedr. en gasmåler, samt Ass. 1938 B, p 242 og 1942 B, p 79 samt U.f.R. 1965, p 319 (Ass. 1964 B, p 111), 1965, p 702 (Ass. 1965 B, p 132) angående gasflasker, samt U.f.R. 1966, p 788.

4. I sagen i U.f.R. 1959, p 250 (Ass. 1958 A, p 188) er § 25 blevet anvendt, jfr. iøvrigt U.f.R. 1943 B, p 112 f.

til at antage, at explosionen skyldtes noget tilregneligt forhold fra krudtværkets eller dets personales side, og der må da ... gives de indstævnte medhold i, at der mangler hjemmel til at erstatte dem det pågældende tab.« Måske er det lidt giftigt at bemærke, dels at skaden var lille – knuste ruder til 180 kr. – dels at dommen er fra sikringsstyrkens dage under første verdenskrig og fra en tid, da Ussings teorier fra 1914 var nye og ikke accepterede. Man kan ikke være sikker på, om der ikke, hvis en tilsvarende explosion idag havde voldt en betydelig skade, i hvert fald var blevet fundet en eller anden mindre fejl frem, som nøje betragtet vilde have begrundet ansvar, jfr. de strax nedenfor omtalte sager.

En ret kraftig tendens til på denne måde at skærpe ansvaret synes nemlig at gøre sig gældende i nyere domme. Allerede ved sagen i U.f.R. 1912, p 490 er der spor af en sådan. Den angik en explosion i en sirupsbeholder i et sukkerraffinaderi. Skaden var kun lille – den androg 150 kr. De sagsøgte hævdede, at explosionen skyldtes et tilfælde, man altid er udsat for, hvor kogemaskiner anvendes, og som stadig gentager sig, omend med års mellemrum. Men de dømtes, idet det måtte tilregnes dem som uagtsomhed, at de ikke havde truffet foranstaltninger til at afværge følgerne af en explosion, der kunde indtræffe nårsomhelst⁵, »hvilket de navnlig under hensyn til at noget af ejendommen var udlejet til gæstgivergård, hvor mange mennesker ... færdes, må anses at have været pligtige til ...« Linien fortsættes – lidt klarere – med sagen i U.f.R. 1916, p 741, hvor der dømtes til erstatning for skade voldt ved en explosion i en ilt- og brintfabrik, idet denne ikke fandtes at have »udvist den særlige agtpågivenhed,« som måtte kræves. Det citerede udtryk er et, som ikke sjældent kommer igen, når culpaansvaret strækkes. Sagen i U.f.R. 1934, p 707 (H) angik en skibsmotor, som exploderede, fordi der ved en fejltagelse var blevet benyttet ilt i stedet for komprimeret luft til dens igangsættelse. Maskinen var blevet igangsat af en smedemesters svend, der skulde efterse den. Svenden, der af skibsføreren fik besked om at skaffe en flaske komprimeret luft, bad en vognmand om at hente den på en iltfabrik, og vognmanden fik flasken efter der at have forhandlet
5. Jfr. den lignende udtalelse i dommen i U.f.R. 1916, p 722 om en syrebeholder.

med forskellige personer. Den indeholdt som anført ilt i stedet for luft. Da maskinen igangsatte, sprang den, og skibets kaptajn og styrmand blev alvorligt forbrændt. De søgte både smedemesteren, iltfabrikken og vognmanden. Mens vognmanden frifandtes, dømtes både smedemesteren og fabrikken til erstatning (i det indbyrdes forhold $\frac{1}{4}$ og $\frac{3}{4}$), fabrikken fordi dens funktionærer havde udleveret en umærket flaske uden at give besked om, hvad den indeholdt, smedemesteren fordi svenden ikke havde sikret sig, hvad den indeholdt. Svendens uagtsomhed synes efter fremstillingen temmelig undskyldelig. Om fabrikken kan det bemærkes, at den blev frifundet af landsretten, idet dens forsømmelse ved ikke at spørge, om hvad der ønskedes, fandtes ringe. Højesteret derimod fandt det i høj grad uforvarsligt, at der var udleveret en flaske, hvis indhold ikke som påbudt var angivet ved mærkning. Dommen er sikkert rigtig, men synes – efter landsrettens og Højesterets forskellige bedømmelse – at være udtryk for, at der stilles kvalificerede krav til omhu.

Ganske interessant er dommen i U.f.R. 1925, p 612 H – refereret i T.f.R. 1927, p 297⁶. En restauratør havde for at fordrive rotter hældt vand og karbid i et hul til en luftkanal under gulvet. En halv time senere strøg hans tjener en tændstik for at se efter rothen, men derved skete – da vand og karbid udvikler gas – en explosion, hvorved en anden tjener blev invalid. Denne sidste søgte både medtjeneren og restauratøren til erstatning. Landsretten fandt det tvivlsomt, om karbids evne til, selv i et lille kvantum, at hidføre en explosion af en så særlig voldsom karakter var gjort klar for den »almindelige opfattelse.« Desuagtet fandt den, at tjeneren ved at holde tændstikken hen til den kanal, hvori han var på det rene med, at der efter al sandsynlighed endnu var karbidgas, havde gjort sig skyldig i uagtsomhed og dømte ham til at betale erstatning. Derimod fandt den det betænkeligt at fastslå, at restauratøren havde vist mangel på agtpågivenhed. Højesteret derimod fandt, at han ved at benytte blandingen uden at træffe foranstaltninger til at afværge den med gasudviklingen forbundne fare »ja, endog uden at instruere sit personale« havde handlet »så uforvarsligt,« at han måtte være erstatningspligtig

6. Kommentaren er rent refererende.

in solidum med sin tjener. – Hvis karbids egenskaber – som af landsretten antaget – ikke var almindelig kendt og ikke kendt af de pågældende, er begrundelsen for afgørelsen (der i sig selv vil føles som rimelig), noget streng. Det var iøvrigt forsåvidt det samme spørgsmål, som kom til pådømmelse ca. 30 år senere i en anden sag og med hensyn til et andet stof, U.f.R. 1958, p 666. En kvinde kastede for at få ilden i en pejls til at flamme, indholdet af en affaldsspand ind i pejsen. Nu var der imidlertid i denne spand en tømt flaske neglelak; denne flaske exploderede, og en gæst i huset fik en splint i øjet og søgte erstatning. Sagsøgte hævdede, at hun ikke havde set advarsler om brandfare på neglelakflasken og ikke vidste eller havde tænkt over, at indholdet kunde være brandfarligt. (Det må bemærkes, at det næppe så meget var brandfaren, der kunde være tale om, som explosionsfare, da acetone, såvidt vides, er et explosiv). Retten fandt, at der forelå uagtsomhed ved, at sagsøgte uden undersøgelse havde kastet spandens indhold på ilden, hvorved den bemærkede, at sagsøgte, uanset at der ikke på flasken var etikette med påtrykt advarsel, burde have været klar over, at der var risiko for explosion, når en sådan flaske kastedes på ilden. Det kan vist næppe antages at være almindelig kendt blandt almindelige mennesker, at neglelak er exploderende, og så kraftigt exploderende. Her er tale om en daglig benyttet ting, der forhandles uden særlige kauteler, og benyttes af et jævnt menneske under en daglig behandling. Selvom det umiddelbart forekommer uordentligt at kaste en affaldsspand på ilden, kan handlingen næppe siges for en sædvanlig betragtning at være uforsvarlig eller uforsigtig. Afgørelsen må formentlig ses som udslag af en faktisk eksisterende tilbøjelighed – som ikke skal kritiseres – til at pålægge ansvar for explosioner. Dette »explosionsmoment« har altså in casu vejet tungere, end hvad man kunde kalde »dagliglivets husholdningsmoment.« – Neglelakfabrikanten og sælgeren var ikke sagsøgt (de har antagelig ikke kunne identificeres). Hvis de var blevet sagsøgt, er der vel med motivering for dommen i U.f.R. 1934, p 707 H om iltflasken, al grund til at tro, at de var blevet dømt for manglende vejledning på flaskens etikette. Er det tilladt at betvivle, om køberen i så fald var blevet anset ansvarlig?

Når de her nævnte to afgørelser ikke synes at lægge større vægt på den omstændighed, at det exploderende stofs farlighed ikke var almindelig kendt, står de i en vis kontrast til den ovenfor under I-1 omtalte dom om kvartsstøvet, noget der tyder på, at der kan være større tilbøjelighed til at skærpe ansvaret, når talen er om fare for akut og pludselig skadeforvoldelse, end når der er tale om sundhedsfare, som man mulig synes er naturlig dækket af de af arbejdsgiverne opretholdte sociale forsikringer.

I Norge er man iøvrigt selv vedrørende eksplosioner kommet til et andet resultat end de to danske domme, nemlig ved afgørelsen i R.T. 1956, p 656⁷. Den drejede sig om et tilfælde, hvor føreren af et lille skib i 1944 efter ordre fra tyskerne havde taget nogle arbejdere ombord. De tog plads i nærheden af en bøtte med en brandfarlig vædske, og da en af dem havde tændt sin pibe, kastede han tændstikken i bøtten, og der opstod en explosionsagtig brand. Skipperen, der blev sagsøgt til erstatning, troede, at bøtten indeholdt almindelig, ikke syntetisk benzin, som han anså for ikke brandfarlig. Højesteret frifandt skipperen, idet man nok gik ud fra, at vædsken, hvis indhold ikke var bragt på det rene, var mere brandfarlig end almindelig petroleum. Men man fandt ikke, at skipperen under de foreliggende omstændigheder, hvor han under en kort sejlads i vanskeligt farvand var stærkt optaget af navigeringen, havde handlet uagtsomt ved ikke at sige til arbejderne, at der var – som han mente – almindelig petroleum i bøtten. Sammenligningen tyder på, at de danske domstole på dette område i hvert fald ikke er mindre strenge end de norske⁸.

Som også hørende til gruppen strengt ansvar bør vist nævnes U.f.R. 1943, p 635. En husassistent blev under henkogning skoldet af damp, der strømmede ud af henkogningsapparatet som følge af en pludselig forøgelse af damptrykket. Husmoderen blev anset ansvarlig

7. Kristen Andersen, p 53 ff.

8. I sagen i Ass. 1943 B, p 290, der drejede sig om en blæselampe, der exploderede i et værksted, da indehaveren vilde fylde vædske på den, frifandtes dog indehaveren af værkstedet, idet det efter samtlige foreliggende omstændigheder ikke kunde statueres, at han, der havde fået vædsken foræret, havde handlet uforsvarligt.

herfor, idet hun, »når henses til hendes alder og erfaring i forhold til sagsøgeren, der var i hendes tjeneste,« fandtes at have handlet »retsstridigt« (hvorfor ikke »uagtsomt«) ved ikke at have forvirket sig om, at sagsøgeren var klar over faren, eller at have påset, at hun tog hensyn til faren, hvis tilstedeværelse hun selv burde have påregnet. Ved vurderingen af bebrejdelsen – der dog i sin formulering er ret mild – må det tages i betragtning, at det af brugsanvisningen for apparatet fremgik, at slangen kun kunde tage en jævn dampudvikling. Man kan iøvrigt efter formuleringen fundere over, om resultatet var blevet et andet, hvis husmoderen havde været yngre og mindre »erfaren.« Det er bemærkelsesværdigt, at skaden ikke skete i erhvervsvirksomhed, men i en almindelig husholdning, hvor man kunde formode, at ansvaret vilde blive mildere bedømt end i fabrikker o.l. Sagen kan sammenlignes med den nedenfor omtalte sag i U.f.R. 1932, p 494 (H), hvor en husmoder af Højesteret – men imod landsrettens dom – blev frifundet for ansvar for, at en dreng, der var gæst i hendes hjem, drak af en flaske med kalilud, som blev brugt til hovedrengøringen. Det kan styrke formodningen om, at det, som har gjort udslaget er, at explosionsmomentet har vundet over husholdningsmomentet. I denne forbindelse kan dog anføres sagen i U.f.R. 1913, p 165, hvor en husmoder i sit badeværelse vaskede en kjole i benzin; efter at have gjort dette forlod hun badeværelset, men uden at lukke døren rigtig til, så benzindampene gennem lejlighedens korridor trængte ud i køkkenet, hvor de antændtes af en gasovn og exploderede, så at en urtepotte fløj ud gennem vinduet (det var på 4. sal) og ramte en spadserende, der kom til skade. Her fandtes der ikke udvist noget forhold, der kunde begrunde erstatning, men en dissens, der talte om »en endog særdeles uforsvarlig letsindighed« ved at »åbne døren (hun havde skubbet den til, men ikke tilstrækkeligt) fra det dampfyldte (d.v.s. benzindampfyldte) rum ud til et rum med åben flamme« (det var faktisk døren til korridoren, hvorfra døren til køkkenet stod åben).

Endelig skal sagen i U.f.R. 1955, p 992 (H) omtales. Her væltede på en acetylengasfabrik en stålflaske, mens en arbejder flyttede flasker med gas; den exploderede, og arbejderen kom til skade. Det

antoges – thi sådanne stålflasker kan naturligvis i almindelighed tåle at vælte – at explosionen skyldtes dårlig svejsning af flasken eventuelt i forbindelse med svejse-spændinger, samt at en mindre uregelmæssighed i gulvet havde medvirket til væltningen. Herefter fandtes fabrikken »af hvem der under hensyn til virksomhedens farlige art,« måtte kunne kræve en særlig omhu, erstatningspligtig. – Når henses til, at der i den omtalte fabrik brugtes stålflasker i stor mængde, og at det af sagsøgeren var erkendt, at der ikke var holdepunkter for at antage, at der ved en almindelig undersøgelse havde kunnet konstateres fejl ved den omhandlede flaske, samt til at gulvet på det pågældende sted nylig var repareret, synes dommen stærkt at nærme sig til reelt at være baseret på et objektivt ansvar for materiellet. Landsretten frifandt da også. Højesteretsdommens resultat forekommer rimeligt, men begrundelsen kan måske omtvistes. Efter sin ordlyd henstiller den det i hvert fald som tvivlsomt, om der i en fremtidig sag om en ganske lignende ulykke vil blive givet erstatning, idet dette kunde synes at afhænge af, om der udover kravet til den »særlige omhu« kan findes en biomstændighed som den forefundne ujævnhed i gulvet, som man kan hænge et ansvar op på. Det er i en sag som denne – ligesom i adskillige andre sager – slet ikke sådan, at det i billedet af situationen er den menneskelige fejl (hvis der kan siges at have været nogen), der træder frem og springer i øjnene. Det er farligheden af flaskens indhold og det tragiske i ulykken, hvorved arbejderen som følge af bristen i denne enkelte flaske blandt de mange, der arbejdes med, fik begge ben brækket og blev 25 pct. invalid. Den eventuelle uagtsomhed var ringe. De pågældende flasker, der blev seriefremstillet (der var ca. 25.000 i cirkulation), blev alle prøvet ved 60 atmosfærers tryk⁹⁾, og skulde efter påfyldningen kunne tage 15 atmosfærers tryk. (Herefter synes den lille ujævnhed i gulvet at miste enhver betydning). Mangelen ved svejsningen kunde, som nævnt, ikke opdages ved en almindelig undersøgelse, og brugen af svejsede flasker var i sig selv ikke uforsvarlig, selvom man efter ulykken bestemte, at disse svejsede flasker *efterhånden* skulde inddrages

9. Om pligten til prøvelse, se U.f.R. 1932, p 363.

og erstattes af »trukne« (i et stykke lavede) flasker. Det er derfor antagelig sådan, at det samlede billede med alle dets momenter er indgået i vurderingen af erstatningssituationen, selvom culpamomentet – omend modificeret – er det, der træder frem i den sproglige begrundelse, ligesom – for at bruge et måske plat billede – der indgår mange ingredienser i en pølse, selvom et enkelt af dem kan være bestemmende for dens farve. Man kan mulig også udtrykke det sådan, at der ikke er gået ud fra en bonus pater familias målestok, men at man har dømt efter en optimus pater familias alen, og har krævet opfyldelse af ethvert tænkeligt krav til indsigt og omhu. En noget beslægtet sag faldt i Island ud til frifindelse, N.D. 1961, p 622. Det samme var tilfældet i en norsk dom, N.D. 1964, p 163, men der var dissens for objektivt ansvar. – Hvis man hylder culpapreglen er disse frifindelser måske nok mere ærlige, men næppe mere retfærdige.

Om et tilfælde, hvor en kolbe sprang i en kemitime på en landbrugsskole, Ass. 1942 B, p 179, henvises til afsnittet om skoler¹⁰.

Skulde man efter det her anførte gengive retsstillingen, som den faktisk er idag, må den formentlig siges at være den, at der vil blive pålagt ansvar for explosioner, i hvert fald hvis de sker i fabrikker eller fabrikslignende virksomheder og volder betydelig (person)skade. Men noget sådant vil næppe blive sagt ligeud i dommene. Der må som tribut til culpapreglen findes et eller andet, som en culpabedømmelse kan opbygges på. En sagsøger kan derfor ikke ligge på den lade side. Han må med lys og lygte eftergå alle omstændigheder for at finde noget, der kan bruges. Denne faktiske materielle erstatningsregel føles rimelig. Derimod forekommer det, når en så lille fejl er det afgørende, urimeligt, at spørgsmålet om skadelidte skal have erstatning, skal afhænge af, om en ubetydelig fejl foreligger eller ikke. Og det kan omtvistes, om det er praktisk at have de fra Ørstedes tid stammende culpadoctriner stående som en art mosgroede støtter af Val-

10. Det er efter referatet i dommen i U.f.R. 1954, p 349 vanskeligt at se, om ansvarsbedømmelsen i den pågældende sag har været streng. Den drejede sig om sprængning af en som vandbeholder ved påfyldning af vand på et central-varmeapparat benyttet spritdunk. Sprængningen medførte tab af synet på begge øjne for den arbejder, der foretog påfyldningen; der pålagdes erstatning.

hals guder i juraens blæstomsuste tempel. Det koster meget og – som det synes oftest – unødigt besvær at ofre til dem; og måske var det ønskeligt, om de kunde udbryde »vor tid er forbi, snart synke vi ...«

2. BEHANDLING AF PERSONER MED APPARATER OG INSTRUMENTER

(Hospitaller, frisører, fysioterapeuter, massører o.l.)

Til en vis grad beslægtet med fabriks- og maskinansvaret er ansvaret for sådanne ulykker og uheld, som forvoldes ved behandling af mennesker med særlige apparater. Her kan både behandlingsmåden – der forudsætter kendskab til apparatets rette brug – og apparatets fejlfri tilstand spille en rolle.

Det egentlige *lægeansvar* for diagnosticering, ordinering og indgivelse af medicin, behandling og operationer holdes udenfor nærværende undersøgelse. Det er undergivet specielle synspunkter, hvor på den ene side patientens trængende behov for en måske hurtig og risikabel behandling og på den anden side de naturlige krav til kyndighed og omhu hos lægen har ført til antagelsen af specielle og ikke for lægen særligt strenge ansvarsformer, fordi risikoen i et vist omfang må være patientens, der skal have fare og ulempe afværget ved en bistand, lægen ikke kan nægte at yde. Her gælder i virkeligheden de betragtninger, som Ørsted anfører¹: »Naar den, der har Forretninger, som vedkomme andre at udføre, befinder sig i et Collisionstilfælde, hvor han efter bedste Skjønnende, har at vælge mellem flere Alternativer, som hver for sig kan have Følger, der ej er ligegyldige, bør det ikke betragtes som *culpa*, at han siden findes at have fejlet, medmindre denne Fejl bærer præg af Mangel paa behørig Eftertanke eller på den Kundskab, Erfaring, Færdighed og Skjønsmhed, Enhver, der påtager sig deslige Forretninger, bør være sig bevidst at besidde.«

Her skal derfor alene undersøges de tilfælde, hvor behandlingsapparatet er kompliceret og så at sige spiller hovedrollen under behandlingen og dels tilfælde, hvor ikke den lægelige fremgangsmåde

1. Nyt juridisk Arkiv, bd.2, p 173.

ved behandling med instrumenter er fejlagtig, men hvor instrumentet er i uorden eller svigter.

Forsåvidt angår de her nævnte skader kan der ganske råt sondres mellem hospitals- og klinikbehandling på den ene side og frisørers og massørers behandling af kunder på den anden side.

I. Hospitaler, klinikker og læger.

1. Det må formodentlig antages, at ansvaret for, at *instrumenter* er i orden – i overensstemmelse med det, som synes at gælde på andre områder med hensyn til fagligt benyttede, risikable redskaber – i givet fald vil blive ret strengt bedømt, i hvert fald når talen er om mere komplicerede instrumenter² og om større virksomheder, som sygehuse o.l. Der findes en enkelt afgørelse vedrørende dette spørgsmål, Ass. 1947 B, p 99. Her var en kanyle knækket under en injektion og spidsen kunne ikke fjernes. Den praktiserende læge, der havde foretaget indsprøjtningen, blev sagsøgt, men frifundet, idet retten anså det for hændeligt, at kanylespidsen knækkede, og ikke mente, at det kunde bebrejdes lægen, at han ikke havde afprøvet spidsen, før han benyttede instrumentet.

Som et tilfælde, der vel ikke direkte hører herhen, men er nært beslægtet med de omtalte kan nævnes det i sagen U.f.R. 1957, p 603 refererede. Der var på et hospital foretaget en injektion med en kanyle, af hvilken en bestanddel ikke var blevet steriliseret. Patienten fik bagefter meningitis. Det oplystes under sagen, at meningitis – omend sjældent – kan opstå i tilslutning til punkturen. Retslægerådet udtalte, at det var »mindre sandsynligt, men dog ikke udelukket,« at den manglende sterilisation var årsag til infektionen. Dommen anså hospitalet ansvarligt, idet det, da ikke anden årsag til sygdommen var oplyst, måtte antages, at den manglende sterilisation var årsag til sygdommen. Undladelsens farlige karakter synes altså at have ført til en vis svækkelse af kravene til beviset for dens forårsagelse af skaden.

I sagen i U.f.R. 1946, p 890 (jfr. T.f.R. 1947, p 350) blev det – og

2. Jfr. om en knækket nål, U.f.R. 1959, p 691 (Ass. 1959 B, p 81) samt om en kanyle U.f.R. 1961, p 242 (Ass. 1960 B, p 356).

formentlig med rette – antaget, at den omstændighed, at 6 af 50 personer, af hvilke der var udtaget blodprøver, pådrog sig infektion, »tydede på,« at der var mangler ved forholdsreglerne, og vedkommende læge blev derfor anset erstatningspligtig. Det antagne, som synes fuldt ud rimeligt, harmonerer med det, som domstolene er kommet til ved foretagelsen af andre særligt farlige handlinger – bl.a., som senere skal ses, med hensyn til brugen af skydevåben³ eller nedkastning fra et fly af lysbomber⁴. Af ganske særlig interesse er højesteretsdommen i U.f.R. 1960, p 576, kommenteret i T.f.R. 1961, p 89 (Bogudgaven, p 304). Den drejede sig om to tilfælde, hvor ilttilførselen fra et sygehus' *narkoseapparat* svigtede med den følge, at den ene patient døde, og den anden blev invalid. Sygehuset og leverandøren af apparatet blev sagsøgt til erstatning. Apparatet var vel gammelt, men adskillige andre af dets type var i brug i Danmark og mange tusinde i andre lande. En forklaring på dets svigten kunne ikke gives af de sagkyndige, men det var en principiel mangel ved det, at narkotisøren ikke kunne kontrollere den doserede luftblanding uden ved at se på patientens reaktioner. – Leverandøren af apparatet blev frifundet af Højesteret, der pådømte sagen med 9 dommere. Sygehuset blev frifundet i sagen om den første operation, men dømt i den anden. Vedrørende den første operation fandt alle 9 dommere, at der ikke kunne bebrejdes hospitalet eller dets læger noget, men 4 af dem ville pålægge ansvar på objektivt grundlag: »I et tilfælde som det foreliggende, hvor et af sygehuset til behandling benyttet apparat på grund af en funktionsfejl har virket i strid med apparatets indstilling og derved har været direkte skadeforvoldende, findes der at måtte påhvile sygehuset erstatningsansvar, selvom der – som foran anført – ikke i de foreliggende oplysninger er grundlag for at fastslå, at sygehusets ledelse på et tidligere tidspunkt burde have udskiftet apparatet, eller at der er begået fejl af den, der betjente apparatet ved de to lejligheder, et bevis det kan være vanskeligt at føre.« Da de 5 andre dommere fandt, at der ikke var »rimelig grund til at pålægge sygehuset ansvar for sådan hændelig skade«,

3. p 185 ff.

4. under omtalen af sårbare/kostbare ting.

blev resultatet i denne sag frifindelse. I den anden sag fandt derimod en af de sidstnævnte 5 dommere, at der af lægerne var begået en fejl, hvorfor han som de første 4 dommere stemte for at give erstatning, og dette blev således resultatet i den anden sag. – Dommen må formentlig opfattes sådan, at man er på vej mod et objektivt ansvar for svigten af kompliceret hospitalsapparater, jfr. herved også Stampe i N.F.T. 1969, p 69.

2. Hvis patienter – navnlig operationspatienter efter bedøvelse – bliver forbrændt af *varmedunke* synes der – som det anføres af Ellinor Jakobsen⁵ – at være en naturligt begrundet tilbøjelighed til, imod ellers antagne bevisbyrdeprincipper, at slutte fra skadens indtræden, at den må skyldes, at der foreligger en fejl⁶.

3. Ved *røntgenbehandlinger* o.l. kan både fejl ved behandlingen og ved apparatet spille ind som skadeforvoldende faktorer. Er det fejl ved behandlingen, der er tale om, skulde man vente, at ansvaret vilde være et måske moderat culpaansvar med rimelig hensyntagen til en passende fejlmargen for skønnet, mens der for fejl ved apparatet kunde ventes et strengere ansvar.

I sager, hvor der ikke er påvist fejl ved apparatet, synes det også at slå til, at culpabedømmelsen ikke afviger fra den teoretiske almindelige⁷. Men i U.f.R. 1960, p 451 (Ass. 1960 B, p6) synes en skærpelse at være på vej. Her siges det således, at den indtrufne skade efter alt foreliggende må antages at skyldes enten en fejl ved apparatet, f.ex. en senere konstateret fejl ved dettes styrkemåler i forbindelse med den valgte behandlingsmåde, eller en eller anden fejl ved betjeningen, eventuelt en kombination af begge dele, »og for disse

5. Lægers civilretlige Erstatningsansvar. 1958, p 98.

6. U.f.R. 1923, p 228, 1935, p 177 og 1936, p 139.

7. U.f.R. 1926, p 77 H (jfr. 1925, p 133): Frifindelse, fejl ej påvist; 1927, p 475: Erstatning, fejlagtig brug af apparatet; V.L.T. 1932, p 60: Manglende omhu ved behandlingsmåden, erstatning; Ass. 1951 B, p 264: Mangelfuld vejledning af patienten; erstatning. Ass. 1961 B, p 170 (fejl ved ikke ved ordineringen at have gjort patienten bekendt med risikoen).

V.L.T. 1933, p 300, frifindelse fejl ej antaget at foreligge; U.f.R. 1935, p 144: Frifindelse; V.L.T. 1952, p 88 (Ass. 1951 B, p 264): Domfældelse.

forhold findes de sagsøgte at måtte bære ansvaret«. – Sager, hvor fejl ved apparatet har været påvist, synes ikke at foreligge.

4. Fejltagelser med hensyn til tilberedning og udlevering af *medicin* synes, hvad der formentlig også er naturligt, at pådrage et strengt ansvar⁸.

5. *Hospitals og klinikkers ansvar for smittefare.*

a. *Patienter smittes af personalet.* Her bør det strax bemærkes, at D.L. 3-19-2 på en som det synes nogen ejendommelig måde er blevet benyttet af domstolene til at pålægge hospitaler som husbond et ansvar for deres tjeneres sundhed, der minder om det strenge ansvar, der på forskellige områder synes at være for, at apparater, som man benytter til behandling af folk eller mod vederlag overlader dem til brug, er i orden – altså noget, der ligner et ansvar for menneskematerialet.

To domme har pålagt klinikker ansvar i tilfælde, hvor deres personale har påført patienter smittefarlig sygdom – efter D.L. 3-19-2.

Den ene⁹ angik et tilfælde, hvor en 18-årig pige, der var under behandling for syfilis, tog plads på en fødeklinik; her smittede hun en barselpatient. Erstatningsansvar pålagdes klinikkens indehaver, der ikke havde kendskab til elevens sygdom, og ved ansættelsen havde spurgt hendes moder, om hun var sund og rask, med følgende noget anstrengte begrundelse. »For sagsøgte ... findes betingelserne for ... erstatningsansvar i medfør af D.L. 3-19-2 at være til stede, såfremt det ikke har ligget ganske udenfor det påregnelige, at en ung, uøvet og ukyndig medhjælper elev som fru B, kunde være mindre pålidelig med hensyn til renlighed og helbredsforhold overfor en barselpatient. I så henseende findes der at måtte påhvile sagsøgte en ret streng bevisbyrde, og da denne, selvom det tages i betragtning, at fru B's moder kan have vildledt sagsøgte, ikke tør anses opfyldt ved det fremkomne, findes erstatningsansvar at måtte pålægges sagsøgte.« Den anden sag – i U.f.R. 1951, p 925 – drejede sig om en fødeklinik; her blev en patient smittet med tuberkulose af en barselsplejerske. Klinikken fandtes ikke ansvarlig, fordi den ikke havde ladet plejersken

8. U.f.R. 1925, p 499 (bøde), 1932, p 204, Ass. 1952 B, p 200.

9. U.f.R. 1946, p 1007.

tuberkuloseundersøge før ansættelsen (altså ikke på grund af egen culpa), men efter 3-19-2, idet plejersken ved ansættelsen burde have regnet med muligheden af at have tuberkulose, så at det var uforvarligt af hende at tage stillingen uden at lade sig lægeundersøge. Sagen minder noget om en sag, hvorunder et sygehus dog ikke blev dømt til erstatning, fordi en reservelæges hustru havde fået tuberkulose i hospitalets tjenestebolig¹⁰, hvilken sag også er citeret i en note til dommen. Begge sagers resultat forekommer rimeligt, men begrundelsen på 3-19-2 forekommer noget kunstlet. Den kunde formentlig ligesågodt være søgt i kontraktsforholdet, i hvilket man kunde indlægge en naturlig garanti fra klinikken side for (eller tilsikring af eller vækken beføjet tillid hertil), at dets personale ikke havde farlig smitsom sygdom. Men dommene illustrerer, hvor vanskeligt det efter omstændighederne kan være for domstolene at begrunde et erstatningsansvar, som umiddelbart forekommer naturligt¹¹.

I en tredie sag, U.f.R. 1952, p 352 H, jfr. T.f.R. 1953, p 429, (bogudgaven, p 68), blev et hospital anset ansvarligt ikke for, at en patient ved blodtransfusion fik påført syfilis, men for at dette opdagedes for sent. Ansvarret grundedes således ikke her på 3-19-2, men med at hospitalet havde forsømt før eller samtidig med transfusionen at indsende donors blod til Wassermannprøve. Det bemærkes herved, at retslægerådet udtalte, at det på grund af vanskelighederne ved en sådan undersøgelse og den ret begrænsede garanti, et negativt udfald giver, endnu ikke var blevet almindelig praxis at foretage den. – I og for sig havde det vel ikke været urimeligt, om fuld erstatning var blevet givet udfra de lige nævnte synspunkter, og dette havde det sådan set været mere konsekvent at gøre, når man dog gav erstatning. Dommen synes at være et godt eksempel på, at domstolene gerne vil komme til et resultat, som det efter den gældende teori er vanskeligt at begrunde – og så nøjer man sig med en delerstatning.

Den givne motivering, at hospitalet burde have ladet blodet undersøge, skønt dette ikke var skik og brug, giver iøvrigt anledning til den

10. U.f.R. 1943, p 215 H.

11. Om et tilfælde, hvor en hund på et dyrehospital pådrog sig hundesyge, se Ass. 1946 B, p 109.

bemærkning, at dette, at domstolene i en række tilfælde kræver mere i henseende til sikkerhedsforanstaltninger, end det faktisk – mulig med myndighedernes godkendelse og alle ansvarlige menneskers billigelse – er skik og brug indenfor et eller andet område, under gunstige omstændigheder kan give anledning til, at der indenfor et fag optages nye sikkerhedsforanstaltninger; det synes således at have været tilfældet med hensyn til dommene om lægers ansvar for at have efterladt servietter, tamponer o.l. i operationssår¹², og formentlig er det også nu på vore hospitaler brugt at lade bloddonors blod undersøge, meget mulig som en følge af den omtalte dom. Domme af denne type kan altså efter omstændighederne virke præventivt og være til uomtvistelig nytte. Men de må formentlig erkendes ikke at være i fuldstændig overensstemmelse med culpælæren, der som et hovedrekvisit i erstatningsretten kræver forekomsten af et subjektivt dadelværdigt forhold. Og et sådant kan dårligt siges at foreligge hos den, der har fulgt sædvanlig god og anerkendt faglig fremgangsmåde. Om forsømmelse bliver der først tale, når den fulgte fremgangsmådes forsvarlighed er bestridt eller betvivlet.

At det i de her omhandlede smittesager har spillet en rolle, at der var tale om *patienter*, kan vist ikke omtvistes. At der efter gængs begrebsopstilling er tale om skadeforvoldelse *indenfor* et kontraktsforhold, er formentlig også givet. Men denne sondring mellem erstatningspligt indenfor og udenfor kontrakt er ofte mere vild- end vejledende. Således kan der vist ikke være tvivl om, at klinikkers og frisørsaloners ansvarsforsikringer – uanset om policen eventuelt har det sædvanlige forbehold om skadetilføjelse i kontraktsforhold – må dække. Hvis de to omtalte syge funktionærer havde smittet ikke patienter, men andre på klinikken ansatte personer, f.ex. økonoma eller bogholderske, er det ingenlunde sikkert, at der var blevet givet – eller burde være givet – erstatning. Chefen kan næppe i almindelighed være ansvarlig, hvis hans folk smitter hinanden, medmindre han har udvist almindelig culpa. Og hvis man kunde tænke sig skaden påført en udenforstående trediemand, der slet intet kontraktsforhold havde

12. U.f.R. 1921, p 478 H, 1933, p 49 H, jfr. nærmere Ellinor Jakobsen: Lægeansvar, 1958, p 58 ff, – navnlig p 63, 64; Illum i U.f.L. 1942, p 677.

til klinikken, vilde frifindelse antagelig oftest være sikker. Men det må dog herved bemærkes, at hvis en chauffør som følge af svagelighed volder skade, kan der blive tale om erstatningspligt for motorvognens ejer¹³. En tilsvarende graduering i ansvarets styrke, som man må regne med i kontraktsforhold, findes imidlertid antagelig også – som påvist – i ansvar udenfor kontraktsforhold. Således må formentlig eksempelvis husejeres ansvar for mangler ved deres huse til en vis grad variere efter, hvilke steder, der er tale om, og hvilke personer, der kan påregnes at få adgang til dem, være sig at det er lejere, tilkaldte håndværkere, besøgende forretningsforbindelser, gæster eller helt uvedkommende personer.

Nævnes bør det måske i denne forbindelse, at en som det synes noget mildere bedømmelse er anlagt i et tilfælde, hvor et menneske havde smittet *kreaturer* med tuberkulose, U.f.R. 1954, p 61 H (kommenteret i T.f.R. 1954, p 318; bogudgaven, p 120). En håndværker, der led af smittefarlig tuberkulose af bovin type, kom ofte i en landmands kreaturstald; der opstod som følge heraf tab i besætningen. Landmanden sagsøgte håndværkeren(s bo) til erstatning og fik medhold i landsretten, der fandt, at »han – uanset den bevægelsesfrihed, der må tilkomme syge personer, der færdes i samfundet – (havde) udvist en sådan uagtsomhed, at han må være ansvarlig for den skete skade.« Højesteret derimod frifandt. Retten, der fandt smitteoverførelsen bevist, udtalte, at det ikke kunde fastslås med sikkerhed, om smitten var overført før eller efter, at det var meddelt den pågældende, at han led af sygdommen, og »uanset om det måtte antages, at smitteoverføringen er sket efter den nævnte meddelelse, findes det ikke godtgjort, at der er blevet givet H sådanne oplysninger og instruktioner, at han ved sin i dommen beskrevne færden i indstævntes stald har udvist et forhold, der kan medføre erstatningspligt.«

Det er en mildere bedømmelse end den, der er anlagt i kliniksa-gerne, og antagelig en bedømmelse, som vilde blive anvendt, hvis der havde været en sag om erstatning, fordi klinikassistenten udenfor klinikken havde påført andre mennesker smitte.

13. U.f.R. 1948, p 563 (Ass. 1948 B, p 20).

b. *Personalet smittes*. I Norge er det i et tilfælde, hvor 9 af et sygehus' personale var blevet smittet med tuberkulose af en patient, som man troede havde mavekræft, blevet antaget med 3 stemmer mod 2, at reglerne om objektivt ansvar ikke kunde bruges, R.T. 1949, p 688. Kristen Andersen kritiserer denne afgørelse¹⁴.

Der foreligger nogle tilsvarende danske afgørelser. Af disse skal først nævnes højesteretsdommen i U.f.R. 1943, p 215, der er kommenteret i T.f.R. 1946, p 100 og i N.A.T. 1944, p 72. Den drejede sig om en lægefrue, hos hvem der blev konstateret tuberkulose nogle måneder efter, at hun var fraflyttet ægteparrets tjenestebolig på en tuberkuloseafdeling. Efter retslægerådet måtte det have været forbundet med betydelig risiko at have beboet den pågældende lejlighed. Men bl.a. under hensyn til, at de embedslæger, der havde foretaget inspektioner, ikke havde rejst indsigelse, blev sygehuset frifundet for lægefruens erstatningskrav. – Det er en anden holdning end den, som indtages, når det spørges, om en fabrik kan fritages for ansvar, fordi fabriksinspektøren ikke har haft noget at indvende. I sagen i Ass. 1954 B, p 197 havde en person, der uddannedes som plejer, gjort tjeneste på en tuberkuloseafdeling, og her blev han smittet. Hospitalet blev frifundet, idet det, uanset at forholdene på afdelingen havde været uheldige, ikke fandtes bevist, at de havde frembudt en sådan smittefare, udover hvad der i almindelighed måtte regnes med på en tuberkuloseafdeling, at det kunde gøres ansvarligt. Det synes klart at være synspunktet »accept af risikoen,« der gør sig gældende, for det må vist antages, at hvis det havde været en patient, man havde anbragt på afdelingen, fordi man ved en undskyldelig diagnostifceringsfejl havde troet, at han led af tuberkulose, var der blevet pålagt ansvar. Under en noget lignende sag, U.f.R. 1955, p. 650 H (U.f.R. 1953, p 1127), hvor en plejer på en åndssvageanstalt var blevet smittet med tuberkulose af en alumme på anstalten, frifandt landsretten anstalten og lægerne, idet retten ikke fandt, at der var begået fejl. Højesteret gav derimod med 5 stemmer mod 4, der vilde stadfæste landsretsdommen, delvis erstatning, fordi sygdommen var blevet opdaget for sent og derved havde fået et alvorligere forløb. Noget særlige var forholdene i sagen i U.f.R. 1963, p 1003 H, hvor en

14. p 236 ff.

lærer, der var blevet smittet med tuberkulose i en tjenestebolig ikke fik erstatning hos amtsrådet. (En dissens på 2 dommere ville give ham erstatning). Det blev frifundet, fordi det ikke ansås som rette sagsvolder, jfr. herom kommentaren i U.f.R. 1964, p 148 (N.A.T. 1964, p 90).

Men hvorom alting er, det kunne se ud, som om personale må acceptere en vis risiko, som patienter ikke bærer.

Man kunne så spørge, om nu *værnepligtige* nærmest må anses som personale eller patienter i denne henseende. – Noget sikkert svar skal ikke voves her, men det skal anføres, at Højesteret i sagen i U.f.R. 1950, p 217 nægtede en indkaldt C. B. brandmand erstatning for en tuberkulose, som blev konstateret 6–7 måneder efter hans indkaldelse og indkvartering på 2 københavnske kommuneskoler. Retslægerådet udtalte, at det ikke var sandsynligt, at sygdommen var fremkaldt ved indkvarteringsforholdene og sandsynligt at en eventuelt tilstedeværende sygdom var blevet forværret. Højesteret fandt det betænkeligt at fastslå, at der var nogen sammenhæng mellem sygdommen og indkvarteringen. – Landsretten havde dømt, idet den fandt, at forholdene havde været egnet til at fremkalde eller forværre en tuberkulose og »da det må påhvile staten at drage omsorg for, at indkvarteringsforholdene ... ikke frembyder sundhedsfare.« – For samme resultat var 3 af højesterets 9 dommere. – En norsk højesteretsdom i N.D. 1960, p 95 faldt ligeledes ud til frifindelse. – Man kan drøfte, om det er mest rimeligt at behandle værnepligtige som personale eller patienter. Det sidste må nok være det rigtigste.

II. Om *lysbehandling hos massører* foreligger der et tilfælde¹⁵, hvor der blev givet erstatning til en ichiaspatient, der var blevet forbrændt, skønt patienten havde undladt at sige til, da han fik smerter, idet det udtales, at massøren burde have været forsigtigere og have gjort patienten opmærksom på, at han skulde sige til, hvis det gjorde ondt.

III. For *hårbehandling hos frisører* synes noget lignende at gælde. Kunden skal også her opfordres til at sige til, hvis det gør ondt¹⁶.

15. U.f.R. 1928, p 108.

16. U.f.R. 1933, p 966.

Dommen i V.L.T. 1931, p 115 handlede om et tilfælde, hvor en kunde hos en damefrisør var blevet alvorligt forbrændt i hovedbunden. Det blev antaget, at det benyttede apparat havde været af god konstruktion og vel vedligeholdt, samt at frisørindens uddannelse havde været tilstrækkelig. Da der derhos ikke var oplyst nogen fejl ved behandlingen, og det ikke kunde anses udelukket, at årsagen til ulykken var, at kunden ikke, som hun havde været opfordret til, havde sagt til, da behandlingen begyndte at gøre ondt¹⁷, blev frisøren frifundet.

Om et tilfælde, hvor *apparatet var i orden*, handlede derimod sagen i U.f.R. 1932, p 168. Her fik en kunde under permanentkrølning et sår i hovedbunden. Da det måtte antages, at skaden skyldtes, at apparatet havde været utæt, fandtes frisørinden, der burde have kontrolleret, at det var i orden, at have udvist »en sådan forsømmelse,« at hun måtte være erstatningspligtig. I de citerede ord ligger formentlig en skærpelse af kravet til agtpågivenheden eller et strengt krav om, at det benyttede materiel – i en vis lighed med det, der kræves med hensyn til motorkøretøjer – skal være fejlfrit eller i hvert fald så fejlfrit, at det ikke medfører risiko for skade. Det kunde endvidere efter det ganske vist meget korte trykte referat se ud, som om man fra skadens indtræden har været tilbøjelig til at slutte, at apparatet havde været utæt.

3. SÆRLIGT OM FORLYSTELSER OG HANDLINGER I KÅDHED

Selvom det mulig set fra et systematisk synspunkt er kritisabelt, kan det af praktiske og menneskelige grunde være fristende at se særskilt på ansvaret for forlystelser og forlystelsesindretninger. Det er en – måske beklagelig – kendsgerning, at det, menneskene anser som forlystelse, ofte er risikabelt. Om dette er grunden til, at retsordenen

17. Dommene i U.f.R. 1930, p 167 og 1931, p 1118, der handler om tilfælde, hvor hår er blevet misfarvet, eller eksem opstået som følge af særlig modtagelighed hos kunderne, jfr. også 1931, p 1044 H, er uden interesse for nærværende undersøgelse.

synes at anlægge en ret streng vurdering ved bedømmelsen af dens påpasselighedspligt, som mod vederlag (eller uden) stiller forlystelsesapparater¹ og lignende til andres rådighed, eller også den muligt tvivlsomt rigtige betragtning spiller ind, at forlystelser er mindre »nødvendige« eller nyttige, forekommer uvist og kan give anledning til forskellige overvejelser. Men det synes sikkert, at ansvaret er relativt strengt.

For skade forvoldt ved *fyrværkeri*, der naturligvis ligesom explosionsskader og skader ved sprængninger og skydevåben kan ventes strengt bedømt, er ved dommen i U.f.R. 1923, p 551 H, jfr. 1922, p 994, Tivoli blevet gjort ansvarlig, idet der, da det modsatte ikke var bevist, måtte gås ud fra, at skaden skyldtes, at der ikke var iagttaget en sådan forsigtighed, som med rimelighed kunde forlanges ved arrangementet. Her blev bevisbyrden altså vendt om. Dommen i U.f.R. 1950, p 225, der ligeledes angik en fyrværkeriskade, dømte ikke blot den fyrværkerifabrikant, der ledede afbrændingen, men også arrangørerne »Fredsfesten i Sønderborg«. Det statueredes ligeledes, at det i mangel af andre oplysninger måtte lægges til grund, at der ikke var udvist en sådan »særlig forsigtighed,« som måtte anses påkrævet, og med denne motivering dømtes begge de sagsøgte solidarisk, men med regres for arrangørerne til fyrværkerifabrikanten. Det sidste er naturligvis ensbetydende med, at arrangørernes culpa, hvis der overhovedet var nogen, måtte anses for meget ringe². Ansvar er også pålagt ved to domme, U.f.R. 1960, p 510 (Ass. 1959 B, p 193) og 1961, p 1102 (Ass. 1961B, p 219). I det første tilfælde drejede det sig om en dreng, der kom til skade ved at tage en nedfalden raket, der lå og »fusede«. I den anden sag affyrede en sporvejsfunktionær

1. Ussing finder p 134, at »der kan anføres vægtige Grunde for at pålægge den, der benytter en Maskine, Ansvar uden Culpa for Skade, der sker ved, at Maskineriet svigter.« Emnet er for svensk rets vedkommende indgående behandlet af Bertil Bengtsson i »Skadestand vid sport, lek och sällskapsliv«, Stockholm, 1962.
2. Se endvidere Ass. 1938 B, p 133, hvor et festfyrværkeri foranledigede brand i en karussel. Foreningen, der havde arrangeret fyrværkeriet, og fyrværkeren blev begge dømt – i det indbyrdes forhold til at tilsvare halv erstatning. Se også Ass. 1938 B, p 242; en svensk afgørelse findes i N.D. 1959, p 64.

nytårsdag i en funktionærbygnings forstue et stykke fyrværkeri, han havde fundet i en anden stue. En anden funktionær, der var i samme stue, blev chokeret, men fortsatte sit arbejde de følgende dage. Den 4. januar fik han en hjerneblødning fremkaldt ved en medfødt abnormitet i en hjernepulsåre, og et par uger efter døde han. Sporvejene søgte erstatning for øget pensionsbyrde. Funktionæren blev dømt, idet det fandtes uforsvarligt, at han havde affyret den pågældende genstand i den lille forstue uden advarsel til de tilstedeværende.

Noget lignende gælder for *skydning*³, U.f.R. 1924, p 105. Dommen i U.f.R. 1941, p 599 dømte en lærer, der i en skole havde arrangeret en kunstskydning, tilligemed vedkommende kommune, men således, at kommunen, der havde ansvarsforsikret, endeligt skulde bære hele skaden, F.A.L. § 25. Lærerens uagtsomhed synes ikke at have været betydelig (»må det statueres, at der ... er udvist en sådan uagtsomhed, at han må være erstatningspligtig«). Dommen i U.f.R. 1952, p 1111 vedrørte en spejderfest. Den dømte såvel en 12-årig spejderdreng som den spejderorganisation, der havde afholdt den pågældende spejderfest, og som ikke havde sikret sig på tilbørlig måde mod »ukontrolleret brug af luftbøsserne.«

Endelig pålagdes der ved dommen i Ass. 1953 B, p 32 en haveforening ansvar for et uheld, der var sket i et skydetelt med en mangelfuld spidshaglbøsse. Dommen, der senere skal omtales⁴, begrundedes med, at foreningen havde handlet uagtsomt ved at overlade en 16-årig person at forestå skydningen.

Norsk ret synes ikke at være slet så streng, jfr. den hos Øvergaard⁵ citerede dom i N.R.T. 1939, p 210, hvor en forlystelsespark blev frifundet for ansvar for en skydeulykke under et artistnummer, da N.L. 3-12-2 ikke fandtes at kunne anvendes. I modsætning hertil står den lige citerede dom i U.f.R. 1950, p 225 og den nedenfor nævnte.

3. Sagen i U.f.R. 1915, p 334, der kun var anlagt mod vedkommende skydebane i Tivoli, drejede sig alene om erstatningens størrelse.

4. Under våben p 189 og under spørgsmål vedrørende D.L. 3-19-2 p 376.

5. p 193.

Om *karusseller*, der er mindre farlige end fyrværkeri og skydetelte, er der også afgørelser. Dommen i U.f.R. 1923, p 374⁶ frifandt havde afholdt en fest, for at tilføjedes en i nærheden af endtes »påvist noget forhold,« mild er tilsyneladende også dreng havde brækket armen, gondol på en karussel, så at olen. Karusselejeren blev fri- vde været forsvarligt indret- ejeren til at erstatte en alvor- der efter det oplyste skyldtes ert år skilte karussellen ad og ikke at have opdaget fejlen, synes at have været), var let

er blev ramt af en *luftgynge*, l, jfr. 1923, p 399, gyngefor- rende resultat er statueret i B, p 209. Dommen i 1957 materiel, hvis svaghed kun fandt, som det siges af Frost ogudgaven, p 201), at der, da indretning, der mod betaling nåtte stilles »strengt krav til siger, at »materiellet ikke har gtning af dets brug med føje des indstævnte at måtte anses

erstatningspligtig ...« Det er bemærkelsesværdigt, at det *ikke* i dommen siges, at der kunde bebrejdes gyngesejeren mangel på påpasselighed. Om skade på en tilskuer ved bowlingspil se Ass. 1968 B, p 158.

En vis strenghed præger også en afgørelse i U.f.R. 1928, p 494 H vedrørende en *festtribune*⁷ opført af en tømmersvend, der var anmo-

6. Frost, p 45.

7. Jfr. om en sammenbrudt barriere ved en bordtennisturnering, Ass. 1955 B,

det derom, til brug ved en fest i en købstad til brydeopvisning og præmieuddeling. Under en tovtrækning foran tribunen brød den sammen, fordi tilskuerne stimlede sammen ved forsiden. For den skade, som overgik nogle drenge herved, fandtes den forening, der lod festen afholde, ansvarlig. Motiveringen var ikke, at foreningen hæftede efter 3-19-2, men den, at bestyrelsen burde have forvisset sig om (hvordan?), at tribunen kunde bære vægten. Det er en art ansvar for entreprenører. Derimod er Århusshallen blevet frifundet for at erstatte skader, som blev tilføjet en tilskuer ved, at en ølflaske under et cykelløb faldt ned fra balkonen, idet lokalets indretning ikke var af en sådan beskaffenhed, at det af den grund var uforsvarligt at tillade ølservering, U.f.R. 1960, p 971 (Ass. 1960 B, p 211).

Endnu kan nævnes, at dommen i Ass. 1934, p 438, Ø.L.T. 1934, p 181, gav en tilskuer ved *dirt-track løb*, der blev ramt af en slagge i øjet, erstatning hos banens ejer, da uheldet enten skyldtes mangelfuldt anlæg eller eftersyn af banen eller manglende sikkerhedsforanstaltninger, »og da publikum må have krav på i tryghed at kunne overvære løbene, for hvilke der blev betalt entré.« Der kunde ligeså godt her, som det er tilfældet ved deltagelse i sport og på forskellige andre områder som f.ex., når håndværkere færdes i huses lofts- og kælderrum, have været tale om, at synspunktet accept af en vis risiko kunde have gjort sig gældende. Løb af denne art er farlige, og de tiltrækker formentlig publikum, fordi det kan påregnes, at de kørende støder sammen eller vælter. Hvis man ikke i slige tilfælde vil bedømme culpamomentet mildt med ansvarsfritagelse til følge, kunde det i og for sig overvejes, om der kunde være anledning til en lempelse i erstatningen efter lignende principper som ved egen skyld. Dommens citerede udtalelse står i hvert fald i modsætning til det, som siges i en sag i Ass. 1939 B, p 338 om en gæst, der blev sparket af en hest på et hestemarked – der ganske vist nok har noget af forlystelsens karakter, men også smager af det fagmæssige. Her tales der om, at mennesker, der færdes på en forholdsvis lille plads, hvor der holdes hestemarked »må bære en ikke ringe risiko.« En svensk dom har været mildere end afgørelsen vedrørende dirt-track

løbet. Den frifandt i et tilfælde, hvor en tilskuer ved en ishockey-match blev ramt af en bold, N.D. 1959, p 352. Det skete bl.a. ud fra synspunkter om accept af risikoen, idet retten taler om, at der måtte regnes med, at bolden af og til kunne flyve udenfor banen, men kun sjældent således, at den kunne ramme tilskuere^{7a}.

Dommen i V.L.T. 1932, p 341 pålagde en kommune erstatning, fordi en person var blevet dræbt ved, at en i en plantage til almen benyttelse opstillet slynge knækkede, men her fandtes kommunens manglende tilsyn ved den 6 år tidligere opstillede slyngemast så graverende, at det kunde tilregnes vedkommende som et efter den gamle straffelov § 198 strafbart forhold (uagtsomt manddrab). Dommen synes at vise, at domstolene, når de finder, at der bør gives erstatning, ikke viger tilbage for – når det som her under den gamle straffelov var nødvendigt – at statuere selv grov culpa på et måske spinkelt grundlag. Her var tale om en mast med kæder, i hvilke børn svinger rundt. Det synes noget anstrengt at antage, at en eller anden kommunal funktionær – hvilken var ikke oplyst – virkelig havde gjort sig skyldig i uagtsomt manddrab ved ikke at efterse slyngemasten, som iøvrigt en arbejdsmand af egen drift havde afprøvet ved at trække i rebene uden at bemærke noget mistænkeligt. Snarere er der tale om en »faute de service,« et af disse fortonede ansvar, der fordeles sig på en ubestemt kreds af personer.

Som en af de få, som det synes, ret milde afgørelser vedrørende forlystelser må nævnes dommen i U.f.R. 1928, p 618, hvor Zoologisk Have blev frifundet for at erstatte en skade, der var overgået et barn ved ridning på havens ponyer, idet der ikke fandtes at kunne bebrejdes haven noget i anledning af de forhold, hvorunder ridningen, der foregik i barnets faders påsyn, fandt sted, og da rideudstyret havde været forsvarligt. Det er måske lidt ejendommeligt at tænke på, at ansvaret sikkert var blevet bedømt strengere, hvis skade var sket ved fald fra en karussel-hest – til trods for disse sidstes mindre vælgighed.

Den reelle baggrund er sikkert den, at der for så vidt angår dyr er

7. a. Om en travhest, der under et travløb brød ud af banen, findes en norsk dom i N.D. 1965, p 574. Ansvar begrundedes i N.L. 6-10-2.

et uberegneligheds- og faremoment, som den må regne med, der træder i nærmere forbindelse med det. Det er antagelig også derfor, at det objektive ansvar for dyr af D.L. er begrænset til alene at gælde løsgående dyr, jfr. nærmere nedenfor. Men mens man altså »accepterer« en vis risiko ved dyr, jfr. også bemærkningen om, at ridningen foregik i »faderens påsyn«, ser det ud, som om man venter – og at jurister synes, at man skal have lov at vente – at døde redskaber, man indlader sig med, skal være i orden, og at der er en tendens til at pålægge redskabets ejer ansvar, hvis denne forventning ikke opfyldes – og det på basis af meget tynd skyld eller uden faktisk skyld. Der synes ikke her at være noget accept-af-risikoen-synspunkt, ligeså lidt som der synes at være det for så vidt angår arbejdere eller andre, der kommer til skade i risikabel industriel virksomhed.

Forlystelser har som »unyttige« et vist slægtskab med handlinger foretaget i *kådhed*. Som det vil erindres fra de indledende bemærkninger, opstillede *J. E. Larsen* i forrige århundrede den sætning, at retmæssige handlinger, der i sig selv er unyttige og unødvendige, skulde pådrage erstatningsansvar, selvom de er foretaget med al tilbørlig omhu. Det var denne sætning, som blev angrebet af hans samtidige, og foranledigede *Bornemann* til det højstemte spørgsmål: »Har den friske Livsnydelse intet Krav, bør den besværes ved et saadant Ansvar for det utilregnelige?« Og det er samme sætning, som har indbragt *Larsen* den sorte kokarde, som han endnu idag bærer i *Lassens* og *Ussings* fremstillinger, som den eneste forfatter i forrige århundrede, der ikke var tilhænger af den rette tro, men endnu hældede til de ældre forestillinger fra det 18. århundrede.

Et nøgternt blik på praxis synes imidlertid at vise, at der er mere liv i *Larsens* idé end den korrekt oplærte jurist umiddelbart skulde formode. Vore to nyeste forfattere på det erstatningsretlige område *A. Vinding* og *Kruse* og *Gomard* har begge gjort iagttagelser, der minder om den forkætrede *Larsens*: »Hvis Handlingen overhovedet ingen Nytteværdi har,« siger den førstnævnte⁸ »bør den paadrage Ansvar, blot dens Fareevne er ubetydelig over Dagliglivets almindelige Handlinger.« Dansk domspraxis synes endog at ville erklære slige

8. T.f.R. 1951, p 378.

handlinger erstatningspådragende i alle tilfælde, se således U.f.R. 1946, p 176. Medens A havde sat sig på hug på gulvet for at høre radio, tog B i kådhed bagfra i A, hvorved A faldt om på ryggen og kom til skade. B blev idømt erstatningspligt, da handlingen »var sket i kådhed og uden A's samtykke og under omstændigheder, der ikke på forhånd udelukkede nogle risiko for uheldige følger ...« Gomard⁹ nævner efter at have omtalt ansvaret for trespass og det formentlig objektive ansvar for unødigt pillen ved ting den samme dom, som han opfatter som beslægtet med engelsk rets regler om »battery«. – Som et eksempel i samme retning kan iøvrigt også anføres dommen i U.f.R. 1932, p 973, hvor der pålagdes en dreng erstatning for et chock, han havde tilføjet en husassistent ved i kådhed at affyre et skud med en hundepistol bag ved hende, idet der ikke kunde gives ham, »der intet fornuftigt øjemed forfulgte med skydningen, medhold i, at det lå udenfor det påregnelige, at skydningen kunde få en skadelig indvirkning på hende.« Skaden var efter begrundelsen næppe blevet erstattet hvis et skud under lignende omstændigheder var blevet affyret efter en rotte. Og i almindelighed erstatter man, som det senere skal omtales ikke chockskader, ej heller hvis en moder får et chock, fordi hendes barn er blevet kørt over¹⁰ eller en person bliver chockeret ved at se en anden blive påkørt eller lignende¹¹ Havde en person under en uenighed skudt på en anden, må det vist også anses som noget tvivlsomt, om en tredie person, der var blevet chockeret derved, havde fået erstatning. Hvis man vilde give en sådan person erstatning, vilde man måske komme til det lidt ejendommelige resultat, at en eventuel ansvarsforsikring måtte betale ikke til den direkte ramte, men til den hosstående person. Med dommen kan jævnføres den lige omtalte fyrværkeridom i U.f.R. 1961, p 1102. I sagen i Ass. 1959 B, p 62 havde den ene af to 14-årige drenge skubbet den anden i vandet fra en badebro med alvorlig tilskadekomst som følge. Det nyttede ikke sagsøgte at anføre, at en sådan handling er dagligdags blandt dren-

9. Gomard: Erstatningsforhold i og udenfor Kontraktsforhold, p 431.

10. U.f.R. 1931, p 124 og 1935, p 1094 H.

11. U.f.R. 1921, p 662 H.

ge. Forholdet fandtes uforvarligt. Det må dog bemærkes, at drengene ikke kendte hinanden. I to andre sager, U.f.R. 1964, p 696 og 1967 p 6 H, er der ligeledes dømt til erstatning, i det ene tilfælde, da en arbejder greb en anden, der havde en syl i hånden, og i det andet da en moder gav et barn en »svingetur«, mens det havde en nål i hånden, hvorved et andet barn blev ramt i øjet. Landsretten dømte til erstatning, da moderen burde have indset, at barnet måtte have taget nålen, og dette tiltrådtes af Højesteret, der fandt, at moderen havde udvist en uagtsomhed, der måtte pådrage ansvar. – Meget streng forekommer – set med en almindelig culpamålestok – U.f.R. 1961, p 629 (Ass. 1961 B, p 19). Her legede en mand på en strandbred med en 8-årig pige ved at løbe baglæns, for at barnet kunne fange ham. Herunder snublede han og kom til at træde sin søster, der var i hans selskab, og som lå på stranden, på benet; det fik en skade, så det måtte amputeres. Han blev dømt til erstatning, idet det fandtes, at »skyl-des mangel på agtpågivenhed fra sagsøgtes side, at han under legen med pigen snublede og kom til at træde hårdt på sagsøgerindens ben«. Endelig skal anføres højesteretsdommen i U.f.R. 1965, p 242 – kommenteret i U.f.R. 1965 B, p 235. Den drejede sig om en soldat, der sammen med kammerater fejrede deres hjemsendelse på en restaurant. Ved en morsom bemærkning slog han i bordet og kom herved til at knuse sit ølglas så uheldigt, at et skår ramte en gæst ved et andet bord. Han blev med dissens dømt til erstatning. – I denne forbindelse kan også mindes om den under veje omtalte dom i U.f.R. 1930, p 558 om snekasteren, der i kådhed kastede en skovlfuld sne efter en bil samt de i noten dertil anførte domme.

I udkanten af dette område er dommen i U.f.R. 1949, p 697, der pålagde en mand, der havde sat en drage op, erstatning til en motorcyklist. Snoren – sejl garn af den slags, som skomagere bruger til at sy såler med – knækkede, og dragen fløj bort. Mens manden hentede dragen, kørte motorcyklisten ind i snoren, der var blevet hængende fra lysnettet ned på vejen. Sagsøgte fandtes – »uanset om der iøvrigt måtte kunne rettes bebrejdelser mod ham med hensyn til manøvreringen af dragen ... således som resultatet af nærværende sag udviser, at

have foretaget en ikke ufarlig handling, for hvis følger han må bære ansvaret.« Erstatningen sættes på grund af egen skyld hos motorcyklisten til $\frac{2}{3}$.

Det vil ses, at der synes at være en tilbøjelighed til at skærpe ansvaret for tilskadekomster af den her omhandlede art *dels* derved, at man i visse situationer stiller meget store krav til særlig påpasselighed med hensyn til materiel – ikke sjældent sådan, at nærmer sig det objektive ansvar – *dels* derved at man efter omstændighederne lægger bevisbyrden om, og *dels* endelig derved at man i nogle tilfælde er tilbøjelig til at udstrække ansvaret til arrangører, uden altfor stor interesse for existensen af et muligt selvstændigt mellemed. Hvad grunden er hertil, kan man vel kun gætte om. Man skulde synes, at folk, der indlader sig på at benytte ofte farlige forlystelsesredskaber, er indstillet på at tage en vis risiko, og at dette, ligesom når der er tale om benyttelse af sportshaller og modtagelse af undervisning, kunde føre til, at man forblev ved en klassisk, ikke skærpet culpa-bedømmelse. Desuagtet er den fornemmelse stærk, at praxis ikke er urimelig, men begrundelsen for fornemmelsen er vanskelig at give. Måske spiller det en rolle, at forlystelser, som fremhævet i forrige århundrede af Larsen og i dette af A. Vinding Kruse, er unødvendige i forbindelse med, at der over dem hviler et skær af fare og letsindighed, som fører til, at man kan stille skærpede krav til sælgerne af fornøjelser, som man måske også betragter med noget større mistillid end sælgere af undervisning og sport.

VI : Ansvar for ting og deres tilstand

Om ansvar for skade bevirket ved en persons livløse ting, siger *Lassen*¹, at ejeren i almindelighed kun hæfter efter den almindelige erstatningsregel, der naturligvis medfører ansvar for tilsidesættelse af almindelig forsigtighed ved tingens bevaring og benyttelse. Han tilføjer², at hvad der i denne henseende kan kræves af ejeren, ofte vil være tvivlsomt. *Ussing* derimod siger³, at den, der råder over ting, der kan medføre fare for andre, »vil efter Omstændighederne blive ansvarlig, saafremt han ikke imødegaar faren ved forsvarlige (sædvanlige) Forsigtighedsforanstaltninger.« Og han refererer⁴, at domstolene i Frankrig i de sidste 40 år har skabt en helt ny ansvarsregel, efter hvilken erstatningspligt indtræder uden culpa i tilfælde, hvor skaden er voldt af ting; denne regel støttes bl.a. på C.c. art. 1384, stk. 1. Bestemmelsen findes i kapitlet: Des Engagements sans Convention og lyder: »On est responsable non seulement du dommage, que l'on cause par son propre fait, mais encore de celui qui est causé, par le fait des personnes dont on doit répondre ou des choses que l'on a sous sa garde.« Ansvaret bortfalder dog ved vis major, men praxis stiller store krav i så henseende. *Anders Vinding Kruse*, udtaler i sin erstatningsret^{5a} sympathi for et objektivt ansvar for brist eller fejl, herunder slid, i anvendt driftsmateriel, maskinel og materialer iøvrigt eller anden teknisk fejl eller svigt. Og i samme retning går *v. Eyben* i nogle udtalelser i Fast Ejendoms regulering^{5b}. Et ansvar af denne art er også foreslået af *Gösta Walin* i hans udkast til skadeståndslag, medmindre et sådant ansvar ville virke åbenbart ubilligt.

Det skal her undersøges, om der i dansk ret gør sig lignende tendenser gældende.

1. p 335.

2. I note 39.

3. Erstatningsret, p 54 f.

4. p 117 f.

5. a. 1964 flere steder, bl.a. p 248.

5. b. p 226-27.

1. AUTOMOBILERS MATERIEL

Som bekendt gælder der efter § 65, stk. 1, i færdselsloven nr. 153 af 24. maj 1955 (ligesom tidligere efter motorloven) for motorskader hidført ved mangler ved det benyttede materiel en culparegel med omvendt bevisbyrde. I betænkningen af 1957 om ændring af reglerne om erstatning for skade voldt af motorkøretøjer⁵ siges det, at forholdet synes at være det, at der efter retspraxis stilles så store krav til beviset for, at det forhold, der har medført materiellets svigten, ikke kunde være konstateret ved den omhu og agtpågivenhed, der kræves, at dette bevis kun i yderst sjældne tilfælde kan tænkes ført. Og andetsteds⁶ udtales det, lidt stærkere, at der har været tilbøjelighed til at antage et strikt ansvar for fejl ved materiellet, og praxis har i hvert fald stillet meget strengekrav for at undlade at pålægge ansvar. Der henvises herved til tre domme: U.f.R. 1942, p 355 H⁷ pålagde ansvar i et tilfælde, hvor et hjul løb af en lastbil som følge af brud i navet. Det var praktisk talt umuligt for en ikke-fagmand at opdage den begyndende revnedannelse, og selv for en faglært vilde det bero på tilfældigheder, om revnen blev opdaget. Under voteringen er der faldet en række udtalelser, der positivt giver udtryk for, at ansvaret bør være så strengt som muligt i retning af at pålægge motorføreren ansvar, og at der foreligger så gode grunde til at pålægge et ubetinget ansvar for materialefejl, at man ved at kræve et strengt bevis for skyldfrihed bør søge at hæve reglen til et ubetinget ansvar for materialefejl. Dommen i U.f.R. 1949, p 1026 pålagde ansvar for skade som følge af et brud på en laske på forfjederen i et tilfælde, hvor en original laske af spiralstål ikke kunde tilvejebringes, og hvor der derfor var indsat en laske af almindeligt jern, og i U.f.R. 1930, p 789 pålagdes der ansvar for en dørlås af dårlig konstruktion.

Der kan nævnes en række andre lignende domme⁸, og forholdet ligger formentlig så fast, at der ikke er anledning til nogen udførligere

5. P 15.

6. p 8-9.

7. Kommenteret i T.f.R. 1943, p 535.

8. U.f.R. 1920, p 846, 1925, p 710, 1931, p 944, 1932, p 386, Ass. 1934 B, p 53,

udvikling for at konstatere, at reglen om omvendt bevisbyrde i praxis anvendes til at skabe noget, der stærkt nærmer sig til et objektivt ansvar. Selvom færdselslovens særlige regel ikke er anvendelig, synes ansvaret dog strengt⁹.

2. HESTEKØRETØJER

I. *Ansvar for materiellet.* Der findes nogle domme om hestekøretøjer, de fleste naturligvis stammende fra tiden, før motorkøretøjer blev almindelige, og der synes at have været en ret stærk tilbøjelighed til at skærpe ansvaret for denne form for materiel, ligesom det senere i udtalt grad har gjort sig gældende for motorkøretøjer. Allerede i U.f.R. 1909, p 50 findes en sag om et tospænderkøretøj, der pludselig skiltes ad, så at hestene løb løbsk med forvognen og tærnede mod en anden vogn. Skadelidte gjorde gældende, at kuskens havde forsømt at sørge for, »at den bolt, der forbandt for- og bagvogn var forsvarligt påsat,« men vognens ejerinde bestred dette og hævdede, at vognen var i god orden. Dommen udtalte, at der manglede oplysning om grunden til det skete, og under disse omstændigheder måtte der gås ud fra, at der var sådan uagtsomhed fra kuskens eller ejerindens side, at hun måtte bære ansvaret. Her er altså en art begyndelse til en lignende omvendt bevisbyrde, som gælder for motorkøretøjer. Linien fulgtes dog ikke op. I to senere ganske lignende sager, hvor vogne skiltes ad, er der således frifundet, da uagtsomhed ikke ansås at foreligge, U.f.R. 1922, p 217 og 1925, p 127. Dommen i U.f.R. 1923, p 793 dømte ejeren, fordi kuskens havde haft kendskab til manglen og dog benyttet vognen. Også sagen i U.f.R. 1930, p 615 H, kommenteret i T.f.R. 1931, p 440 drejede sig om en vognstang, der gik løs, fordi en bolt brast. Landsretten statuerede objektivt ansvar: »Da sagsøgte må bære

p 187, 1936 B, p 51, 1937 B, p 39, 1941 B, p 138, U.f.R. 1941, p 1129 H, V.L.T. 1943, p 233, U.f.R. 1946, p 17 H, 1950, p 861 H, 1953, p 866 og 1954, p 966 H, 1963, p 448, 1964, p 170, 1965, p 357, 1966, p 561 H med kommentar i U.f.R. 1966 B, p 270 og 1967, p 2 H med kommentar i U.f.R. 1967 B, p 67.

9. Ass. 1952 B, p 7 og U.f.R. 1956, p 1119.

risikoen for følgerne af dette under udøvelsen af hans næringsdrift indtrådte »udmattelsesbrud«, uanset at der efter det oplyste ikke kan bebrejdes ham eller hans folk nogen forsømmelse ...« Højesteret stadfæstede dommen. Efter at have udtalt, at bolten var slidt, og at vognstangen oftere ved uagtsomhed fra kuskens side var stødt mod bagsmækken på foran kørende vogne, og at ejeren var klar over, at bruddet skyldes en sådan omstændighed, siger retten: »Efter alt således foreliggende er det rimeligt at antage, at ulykken står i forbindelse med appellantens tilregnelige mangler ved det anvendte materiel og uagtsomhed fra hans tjenestefolk.« Afgørelsen ser ud til at være, hvad man kunde kalde et anstrengt culpaansvar. I kommentaren til dommen udtales det¹⁰, at »Højesteret, der ligeledes statuerede erstatningsansvar, ændrede imidlertid denne (landsrettens) rent objektive begrundelse til en henvisning til culpaeglen og tog derved afstand fra at gå ud over dennes almindelige ramme.« Derefter følger en bemærkning om, at der ikke havde været foretaget eftersyn af boltens tilstand, og referat af, at dommen udtaler, at det var rimeligt at antage, at ulykken stod i forbindelse med husbonden tilregnelige mangler ved det anvendte materiel. Det synes gennem dette referat klart at skinne igennem, at man ikke gerne formelt har villet anerkende et objektivt ansvar og derfor har ændret den verbale begrundelse, som det synes på et noget anstrengt grundlag.

Voteringen er iøvrigt ganske illustrerende. Nogle af rettens dommere vilde frifinde, idet de med landsretten var enige i, at der ikke var nogen skyld, men ikke turde statuere objektivt ansvar, der vilde være en nydannelse. Af de dommere, der stemte for stadfæstelse (ansvar), vilde een stadfæste i henhold til landsrettens grunde med en tilføjelse om, at det drejede sig om kørsel af særlig farlig beskaffenhed, og at skaden kunde have været undgået ved omhu og agtpågivenhed. De øvrige voterende turde ikke acceptere landsrettens begrundelse, og syntes, at der kunde påvises uagtsomhed. Men der er udtalelser om, at meget kunde tale for landsrettens standpunkt, men at en antagelse af dette efter hidtidig praxis ville betegne en sådan novation, at man måtte vige tilbage for en stadfæstelse. Og der er

10. Af Troels G. Jørgensen.

også givet udtryk for, at man måtte tendere mod, at driften bærer ulykken, selvom der ikke foreligger culpa, fordi det ligger nærmere at forlange ansvarsforsikring af driftsherren end ulykkesforsikring af de tilskadekomne.

En senere højesteretsdom, U.f.R. 1957, p 23 handler om en skade, som opstod ved, at en skuespiller under en filmoptagelse faldt ud af en »pindevogn«, som blev trukket af et automobil, idet han i faldet rev den ene vognside med sig. Landsretten fandt ikke, at der forelå uforsvarligt forhold, og at skuespilleren måtte være opmærksom på, at den ene vognside ikke havde været fuldt så sikret som den anden side. 5 af højesterets dommere fandt, at vognsiden var uforsvarligt fastgjort, og at skuespilleren burde være gjort opmærksom på den særlige risiko, han løb ved at stå på vognen, der kørte med 30 km's fart (dette sidste synes noget anstrengt; hvad skulde man have sagt til ham, som han ikke selv kunde skønne?). 2 dommere vilde stadfæste landsrettens dom, idet de fandt, at den pågældende »ved at påtage sig den omhandlede rolle« måtte »anses at have underkastet sig den med udførelsen nødvendigvis forbundne risiko,« og at der ikke var bevist uforsvarligt forhold. Det om risikoen her anførte er formentlig af tvivlsom holdbarhed; det anføres ikke i sager om andre arbejderes tilskadekomst under arbejdet med maskineri, syrebeholdere o.l. Dommen må vel ses som udslag af en væsentlig skærpet påpasselighed med hensyn til materiel.

Ansaret synes altså at være relativt strengt, om end ikke helt så strengt som ansaret for motorkøretøjer¹¹. Det bør måske herved tilføjes, at der ikke fandtes anledning til at lempe hestekøretøjets ansvar efter F.A.L. § 25, i et tilfælde, hvor en bil led skade ved sammenstød med en hest, der løb løbsk, fordi nagelbolten faldt ud, så at køretøjet skiltes fra vognen¹².

II. *Kørselsskader*. Da det med hensyn til flertallet af de erstatningsområder, der her gøres til genstand for undersøgelse, forholder sig

11. Jfr. ovenfor p 165.

12. Ass. 1954 A, p 109; se også om en løftestang på en løftevogn U.f.R. 1962, p 11.

således, at skadesager tidligere har været sjældne, så at de i det hele først er dukket op sent – et godt stykke efter århundredets begyndelse – kunde det måske være af interesse i forbindelse med bemærkningerne om ansvaret for hestekøretøjers materiel at se på, om der synes at have været nogen udvikling i bedømmelsen af *kørselsskader* forvoldt af hestekøretøjer.

Det skal strax siges, at i forrige århundrede – culpareglens »klassiske« – er sagerne ikke synderlig talrige. De første fra tres'erne viser ikke noget med hensyn til eventuelt skærpet ansvar¹, og det samme gælder sager fra firserne². At tendensen ikke er streng, fremgår formentlig navnlig af afgørelsen i U.f.R. 1886, p 821, hvor der blev frifundet for at erstatte en skade, som var voldt ved en løbskkørsel, som skyldtes, at en på vognen anbragt sæk var gledet ned; frifindelsen var dog motiveret med, at vognmanden havde påbudt kusken at binde den fast. I denne forbindelse bemærkes, at et egentligt 3-19-2 ansvar for kuske endnu ikke var udviklet³. Sagerne fra halvfemserne viser ingen ændring i billedet⁴.

I begyndelsen af dette århundrede synes tendensen i det hele at være den samme. At der dømmes, når færdselsreglerne er overtrådt, eller der foreligger anden åbenbar uforsigtighed, siger ikke så meget⁵, men frifindelser er ikke sjældne, ej heller i tilfælde, hvor moderne dommere antagelig havde dømt, se således U.f.R. 1901 A, p 748, hvor vognen løb løbsk, fordi hestene under et hvil havde fået mundbiddet i munden, og U.f.R. 1902 A, p 12, hvor kusken – med forsigtighed

1. H.R.T. 62/63, p 790 (J.U. 1861, p 222, sammenstød mellem to køretøjer) U.f.R. 1868, p 491 (grov uagtsomhed antaget at foreligge).
2. U.f.R. 1880, p 999 (egen skyld hos skadelidte, frifindelse), 1882, p 570 (forladt vognen uden at sikre tømmerne, erstatning) og p 926 (frifindelse).
3. Jfr. U.f.R. 1867, p 231, 1868, p 127, 1870, p 1029, men i 1895, p 216 er ansvar efter 3-19-2 statueret.
4. U.f.R. 1893, p 1048 (egen skyld), 1894, p 212 (tilregneligt forhold ej bevist), 1895, p 216, (erstatning for en kusks uforsvarlige kørsel), 1899, p 683 (erstatning, kusken havde overladt hestene til en arbejdsmand, der skulde vande dem).
5. U.f.R. 1901 A, p 110, 1902 B, p 249, jfr. 1901 A, p 757, 1907, p 899, 1908, p 866, 1909, p 88 og 406 (lånt personale) samt p 775.

og efter ordre – var kørt ind på fortovet. Endvidere kan nævnes U.f.R. 1906 A, p 371, hvor hestene blev sky, mens kusken forlod dem efter at have givet dem mulepose på og taget hovedtøjet af, men ikke bundet tømmerne, og antagelig ikke fraspændt skaglerne, og U.f.R. 1907 A, p 448, hvor kusken havde fået bøde for påkørsel af en cyklist, men hvor uforsvarligt forhold ikke var bevist⁶.

I et tilfælde, hvor en hest blev sky, er der heller ikke pålagt ansvar⁷.

Lidt streng i forhold til disse afgørelser – men næppe set med nutidsøjne – er måske afgørelsen i U.f.R. 1905 A, p 196, som vedrørte skade voldt ved, at et par på en vogn anbragte bukke faldt ned; det hedder i dommen: »Om grunden til, at bukkene faldt ned, var den, at kusken under passagen påkørte sporvognen, er ikke oplyst, men dette findes uden betydning ... Ligesom nemlig kusken må siges at være skyld i den skete skade, hvis en påkørsel foranledigede, at bukkene faldt ned, således må han også siges at være skyld i skaden, selvom en påkørsel ikke har fundet sted, idet det i så fald – i mangel af anden oplysning – må antages, at grunden var, at vognen ... ikke var forsvarligt læsset.«

I de næste to årtier, hvor hesten er på retur, er det, som om tendensen strammes noget. Ansvar er naturligvis pålagt for kørsel mod færdselsreglerne eller på anden uforsvarlig måde⁸, eller når der iøvrigt er andet at bebrejde vognmanden med hensyn til valg af kusk eller vognens indretning⁹. Dette siger dog ikke så meget, ligesålidt som frifindelse på grund af egen skyld.

For udkørsel fra porte synes ansvaret at være relativt strengt¹⁰.

Sager om skade, der er forvoldt ved, at vogne er kørt løbsk ned ad bakke, er bedømt konkret¹¹.

6. Kfr. U.f.R. 1907, p 899.

7. U.f.R. 1908, p 659.

8. U.f.R. 1911, p 378 og 806, 1917, p 758, 1919, p 675 og 870, 1921, p 184 og 602, 1922, p 670, 1926, p 271 og 1928, p 652 H – krf. frifindelse i U.f.R. 1923, p 219.

9. U.f.R. 1922, p 24, p 703 og 1927, p 53.

10. U.f.R. 1919, p 10 og 32.

11. U.f.R. 1922, p 703 (domfældelse), 1929, p 1162 (frifindelse).

Når hestene for henstillede køretøjer løber løbsk, synes ansvaret relativt strengt¹². I sagen i U.f.R. 1917, p 288 havde kusken lagt tømmerne, mens han stod ved vognens bagende for at se på aflæsningen. Ansvar blev pålagt, da hestene løb løbsk skræmt af en bil, jfr. også U.f.R. 1920, p 514, hvor hestene løb løbsk, fordi nogle fabriksfløjter peb; kusken stod endnu ved hesten; det bebrejdedes ham, at han havde taget hovedtøjet af den ene hest, før skaglerne var spændt fra (»har vist sådan uforsigtighed ... at sagsøgte må hæfte ...«). Måske kan også nævnes U.f.R. 1922, p 962, hvor to med mulepose forsynede heste for en flytteomnibus trådte tilbage og knuste vogndøren i en bil, da de blev skræmt af en anden bil. Københavns byret frifandt, men landsretten dømte, da føreren af omnibussen havde »placeret denne, således at hestene stod i en for automobilen farlig nærhed af dette.«

Det må dog bemærkes, at dommen i U.f.R. 1927, p 715 frifinder, skønt kusken ikke havde sikret hesten på den i politivedtægten foreskrevne måde, men han havde i stedet bundet et stærkt reb om halssenen på dem.

Spørgsmålet om skylden for hestes løben løbsk under selve kørselen er naturligvis lidt kildent. Er årsagen pludselig støj eller lign., kan det naturligvis ikke ventes, at kusken hele tiden skai have den mest anspændte opmærksomhed, men han må passe på eventuelle støjkluder eller andre forskrækkelsesmomenter i form af tog og biler¹³, og hvis hestene bliver sky, gøre sit bedste for at holde dem.

Har hestene tidligere været løbet løbsk, eller er de fyrige eller viser sig ængstelige, synes man at anlægge en ret streng målestok¹⁴. Baggrunden herfor kan naturligvis både være den efter culpareglen re-

12. Almindelig culpa synes at foreligge i U.f.R. 1925, p 463, hvor en 14-årig dreng passede hestene, mens de holdt, kfr. U.f.R. 1933, p 281 H, og p 639. Dommen i U.f.R. 1923, p 689 frifinder, ældre rolige heste, der blev skræmt af et lokomotiv, i god afstand fra havnespor. Frifindelse også i 1925, p 712 og 1927, p 715.

13. Jfr. U.f.R. 1913, p 817 om heste, der løb løbsk, da de rammes af vandstråle fra en vandvogn, som kusken ikke havde været opmærksom på: frifindelse; vandvognen dømt, jfr. også U.f.R. 1921, p 918 om et tog samt 1928, p 193.

14. U.f.R. 1922, p 22, 67 og 665, 1925, p 728.

gelrette, at særlig forsigtighed må udkræves, men der kan også bagved ligge en risikobetragtning.

Har kusken anbragt sig på uhensigtsmæssig måde i forhold til hestene, er der statueret ansvar, uanset at der i den pågældende sag var tale om et vognlæs, der indkørte høst, og hvor det vist er svært at anbringe kusken helt godt¹⁵.

Iøvrigt synes ansvarsbedømmelsen noget varierende. Frifindelser ved hestes skyhed f.ex. ved møde med tog eller biler forekommer¹⁶, når det skønnes, at påpasselighed er udvist¹⁷.

Endnu skal kun nævnes, at der i en enkelt sag er anvendt noget, der ligner omvendt bevisbyrde, U.f.R. 1914, p 955. Her var en rude blevet knust af et hestekøretøj. Erstatning pålagdes, idet det sagdes: »Under ... vidneførsel har den pågældende kusk forklaret, at han under indkørslen til porten iagttog sædvanligt forsigtighedsforanstaltninger, men da der ikke findes at kunne tillægges dette vidne nogen betydning, og da appellantens iøvrigt ikke har tilvejebragt oplysning om de nærmere omstændigheder ved skadetilføjelsen, vil der ikke kunne gås ud fra, at skaden er hændelig forvoldt ...«

Med 1930 kommer vi ind i en periode, der kan betegnes som hestevognerens »Decline and Fall«; det er bilerne, der nu stedse mere bliver fremherskende og præger billedet i den stærkt voksende trafik. Sagernes antal er da også aftagende, og de vedrører i et vist omfang sammenstød med biler. Tendensen synes ikke ændret, skønt man ikke med urette, omend lidt paradoksalt, kunde hævde, at heste efterhånden i byerne er ved at blive både noget »extraordinært« og »farligt«. Køreskader bedømmes stadig konkret¹⁸. For nedfaldne ting dømmes

15. U.f.R. 1920, p 607, kfr. måske U.f.R. 1929, p 306 H om en fjællevogn.

16. U.f.R. 1926, p 519, 1927, p 14 H og 1928, p 193.

17. Domfældelse i et tilfælde, hvor dette ikke var tilfældet, U.f.R. 1925, p 728. Afgørelsen i U.f.R. 1921, p 789 er formentlig uden interesse. Det er en sønderjydske dom, der efter BGB anvendte omvendt bevisbyrde. U.f.R. 1919, p 226 delt skade.

18. Domfældelse U.f.R. 1930, p 1006 H, 1938, p 980, 1939, p 876, V.L.T. 1948, p 148 og Ass. 1948 B, p 199, 1959 B, p 10 og 301 A og 1967 B, p 346, om mangelfuld lygteføring samt 1960 A, p 84 og 1962 A, p 77, 1968 B, p 101.

Frifindelser: U.f.R. 1933, p 639 H, Ass. 1950 B, p 252.

der til erstatning¹⁹. For henstillen af køretøjer er ansvaret på grund af den stigende trafik mulig skærpet, men ikke meget²⁰. Løbskkørseler bedømmes som før²¹, men med en tendens til skærpelse, hvis hestene tidligere har været løbske²².

Har hestene bidt eller slået, er bedømmelsen også konkret²³.

Om hestekøretøjer synes det således at kunne siges, at der, når bortses fra skader, der skyldes svigten i materiellet eller nedfald af gods, kun synes at have været svage spor af en tendens til at skærpe ansvaret, men at en sådan ingenlunde synes at være slået igennem på dette gammelkendte område. Det er heller ikke unaturligt. Det er formentlig en gammel og velbegrunnet opfattelse, at kørsel med heste ikke frembyder nogen særlig risiko for trediemand, når det anvendte materiel er i orden.

3. CYKLER

Vi har set, at ansvaret for motorkøretøjers materiel for en praktisk betragtning er objektivt, og at ansvaret for de mindre farlige hestekøretøjers materielsvigt også har nærmet sig noget til det objektive, men ikke i slet så udviklet grad som for automobilers vedkommende.

Om de endnu mindre farlige *cykler* kan nævnes en enkelt afgørelse: Ass. 1944 B, p 133; sagen drejede sig om en cykle med en tohjulet påhængsvogn. Der skete et brud på forbindelsesleddet (ganske som i visse sager vedrørende hestekøretøjer) og den løsrevne påhængsvogn væltede en anden cyklist, der kom til skade. Da denne søgte erstat-

19. U.f.R. 1930, p 1006, 1946, p 495.

20. Ass. 1930 B, p 213, men U.f.R. 1932, p 155, frifindelse, hvor en 14-årig holdt hestene; modsat dog Ass. 1939 B, p 355 og U.f.R. 1941, p 989, hvor der domfældtes, idet skaglerne ikke var fraspændt; ansvaret bortfaldt ikke efter F.A.L. § 25, V.L.T. 1946, p 276 og 1948, p 6 og Ass. 1960 A, p 1.

21. U.f.R. 1938, p 980, 1951, p 995 H. Ass. 1960 B, p 29 og U.f.R. 1961, p 829 (Ass. 1961 B, p 118). Den sidste afgørelse synes noget streng.

22. U.f.R. 1940, p 889, jfr. også V.L.T. 1949, p 278, men U.f.R. 1960, p 462, hvor der frifandtes, skønt hestene tidligere havde været løbske.

23. V.L.T. 1933, p 115 og 262 og 1949, p 278.

ning, faldt sagen imidlertid ud til frifindelse, da grunden til bruddet var en fabrikationsfejl, for hvilken sagsøgte ikke kunde være ansvarlig, idet der ikke var grund til at formode, at den fandtes¹.

Løvrigt vil mangler ved cykler vel oftest komme til pådømmelse som grundlag for antagelse af egen skyld². – Nævnes kan dog sagen i U.f.R. 1934, p 444 H, hvor en 9-årig dreng under kørsel på cykle havde forvoldt et motoruheld, dels fordi han havde kørt uforsvarligt, og dels fordi hans bremse havde været i uorden. Dette sidste moment var medvirkende til ulykken og synes for så vidt fremhævet med rette, idet risikoen herfor naturligt må være drengens. Men også fædre, der ikke har læst Soyas »Min søns cykle« vil vist være tilbøjelige til at mene, at det beklageligvis hører til dagens orden, at cykler tilhørende selv fornuftige 9-årige med påpasselige forældre, lider af mangler ved bremses, klokker, pedaler eller andet de fleste dage i året; der er hverken tid eller råd til at få dem justeret, hver gang de ved slid ikke længere er i den perfekte stand, retsordenen forventer. Forsåvidt – men altså også kun forsåvidt – kan der tales om, at der stilles større krav til agtpågivenhed, end det i det pågældende forhold almindeligt kan forventes af 9-årige bonus pater familias'er. Nævnes bør det måske tilsidst, at et manglende katteøje ved dommen i U.f.R. 1958, p 798 H efter omstændighederne ikke fandtes at burde føre til nedsættelse af erstatningen for tab af forsørger for en ved motorulykke dræbt cyklist.

4. KRANER

Kraner er indretninger, der i mangt og meget minder om bygninger og stilladser, men de har også slægtskab med maskiner og – for så vidt angår kranvogne o.l. – med visse arter af køretøjer. Indretninger af lignende beskaffenhed som kraner kan også findes i skibe eller på broer. I almindelighed frembyder de et vist antal særlige risikomomenter.

I Norge kan det nævnes, at der ved dommen i R.T. 1935, p 345 er

1. I Ass. 1963 B, p 212 var medansvar erkendt p.gr.a. mangelfulde bremses.
2. f.ex. U.f.R. 1948, p 424 H.

statueret objektivt ansvar i et tilfælde, hvor en person var blevet dræbt ved fald af et kulstykke fra en elektrisk kulkran. Det fandtes bevist, at kranen medførte »så vidt stor risiko,« at ansvar efter reglerne for skadegørende bedrift måtte blive resultatet¹. Men til et andet resultat kom dommen i R.T. 1935, p 951, der handlede om et tilfælde, hvor en fisker, der skulle ombord i et skib, fik hånden ind i en malmkrans maskiner². Det ser ud, som om det var, fordi kranbroens bevægelse var langsom og bevægeligheden stærkt begrænset og bundet til et bestemt privat område, at man ikke fandt, at denne krans anvendelse indebar et faremoment for omgivelserne og almenheden i lighed med sprængstoffabrikker, jernbaner eller højspændingsledninger.

Fra *dansk praxis* kan nævnes, at en dom fra tyverne, U.f.R. 1924, p 576³ pålægger ansvar, uden at culpa konstateredes. Skaden var sket ved, at kranen var blevet sat i gang af *storm*, skønt den var fastbremsset, og et af hjulene forsynet med kile. Dommen udtalte, at »afgørelsen af de forhåndenværende fortøjningsmidlers tilstrækkelighed ... og af spørgsmålet om forsvarligheden af arbejdets fortsættelse under hensyn hertil må anses sket af kranføreren på de sagsøgtes risiko. Da der intet foreligger godtgjort om, at det stærkere vindstød, der antagelig har været foranledningen til kranens igangsættelse, har været af en efter forholdene iøvrigt ganske ekstraordinær styrke, og da de sagsøgtes repræsentant efter det oplyste har kunnet forudse, at stormen kunde sætte kranen i gang, findes de sagsøgte herefter at være ansvarlige for den skete skade.« – Sagen minder om visse sager, hvor opklodsede jernbanevogne er blevet sat i gang på tilsvarende måde af storm, og hvor ansvar også er blevet pålagt enten efter culpa-reglen eller efter banernes objektive erstatningsregel⁴. Og om en *mølle*, der blæste ned i storm findes en noget lignende afgørelse⁵.

1. Øvergaard, p 141 fn. Kristen Andersen, p 245 fn.

2. Kristen Andersen, p 247.

3. Jfr. Ussing: Erstatningsret, p 133.

4. U.f.R. 1930, p 384, 1944, p 463 H og Ass. 1951 A, p 44.

5. V.L.T. 1931, p 371, men om en frugtbed, der væltede i storm, Ass. 1957 B, p 104.

Iøvrigt foreligger der i en del sager, såvidt ses, klar skyld, så at spørgsmålet om en anstrengelse af culpabedømmelsen ikke er blevet aktuelt⁶, men det hænder også, at der tales om, at vedkommende kranførers opmærksomhed »burde have været særligt skærpet« eller lignende⁷.

Der er også en del frifindende afgørelser, som synes relativt milde. Der er således frifundet i et tilfælde, hvor en udligger var brudt sammen som følge af et skævt tryk i et øje (altså i et tilfælde af egentlig materialesvigt)⁸, og i et andet, hvor en grabbe styrtede ned⁹. I denne sidste sag havde sagsøgeren påberåbt sig, at der måtte være ansvar efter reglerne om ekstraordinær farlig virksomhed – hvilket jo var i god overensstemmelse med den ovenfor nævnte norske dom – men dette blev afvist med den bemærkning, at »det ikke er godtgjort, at arbejde med en kulkran er af en sådan særlig farlig beskaffenhed, at den kan medføre ansvar udover den almindelige erstatningsregel« – altså ikke en principiel, men en konkret afvisning. Ligeledes er der frifundet i et tilfælde, hvor en sæk styrtede ned¹⁰. Særlig mild forekommer afgørelsen i Ass. 1943 B, p 135, hvor en person var blevet dræbt ved, at en kasse var faldet ned. Dette skyldtes, at bremsebåndene svigtede, fordi de var blevet slidt. Skønt dette igen var forårsaget af, at kranen brugtes, uanset at dens tag, der havde lidt skade, endnu ikke var blevet repareret, ansås ejeren ikke ansvarlig, og en mulig fejl fra kranføreren kunde på grund af reglerne om arbejdsfællesskab ikke føre til ansvar for ham.

Ret streng synes derimod bedømmelsen af *udsigtsforhold* at være. Ved dommen i U.f.R. 1939, p 158 blev det således – med dissens – statueret, at det var uforsvarligt, at der ikke ved bakning med en kran var fuld udsigt fra førerhuset. Direktoratet for arbejds- og fa-

6. V.L.T. 1937, p 332, Ass. 1941 A, p 150 og 1947 A, p 79, U.f.R. 1952, p 828 og 1959, p 444 H, 1960, p 851, 1961, p 895 H (om en nedhængende krog), kommenteret i U.f.R. 1962, p 145 (Bogudgaven, p 351), 1963, 1965, p 565. I sagen i Ass. 1961 B, p 28 frifandtes der på grund af egen skyld.

7. Ass. 1958 A, p 166.

8. Ass. 1940 B, p 214.

9. Ass. 1940 B, p 225.

10. Ass. 1943 B, p 87.

brikstilsynet mente, at der ikke kunde gøres ansvar gældende mod nogen, idet der ikke var givet forskrifter om spørgsmålet, og direktoratet vilde derfor overveje i forbindelse med en revision af kranbekendtgørelsen at gennemføre fyldestgørende sikkerhedsforanstaltninger på dette punkt. I sagen i U.f.R. 1957, p 939¹¹ var der tale om en i 1908 opsat kran, som vedkommende firma ikke havde konstrueret selv. Kranen overkørte et legende barn. Fabrikstilsynet ønskede ikke tiltale i sagen, men fandt, at ejeren på grund af de manglende udsigtsforhold måtte være ansvarlig. Han blev også dømt – som det synes med rette – men erstatningen nedsattes til $\frac{3}{4}$, uanset at det ikke nærmere var oplyst, hvordan ulykken var sket, idet drengen, der boede i nærheden, ved at lege på skinnerne antoges at have udvist uagtsomhed.

Tilsvarende afgørelsen om udsigtsforhold findes om lokomotiver¹² og broer¹³.

Endnu skal kun nævnes, at der i tilfælde, hvor ejere af kraner er blevet anset ansvarlige for forvoldte skader ikke – til trods for at ansvaret oftest hviler på 3-19-2 – synes at være tilbøjelighed til at lempe deres ansvar efter F.A.L. § 25¹⁴. I sagen i U.f.R. 1952, p 1084, der vedrørte et tilfælde, hvor en bil var blevet ramt af en krangrabbe, og hvor kaskoforsikringen søgte regres, blev det udtrykkeligt sagt, at den af kranføreren udviste uagtsomhed var ringe; men desuagtet fandtes ansvaret ikke at burde bortfalde; kranen havde iøvrigt sin egen ansvarsforsikring¹⁵.

5. MASKINER

Sager om ansvar for tilskadekomst i eller ved *maskiner*, der kan være særdeles farlige, er hyppigt forekommende ikke blot i fabrikker,

11. Jfr. om en D.S.B. tilhørende kran, U.f.R. 1914, p 42 H (1913, p 826).

12. U.f.R. 1944, p 376.

13. U.f.R. 1933, p 210.

14. V.L.T. 1937, p 332, Ass. 1941 A, p 150, U.f.R. 1949, p 1143, 1952, p 828.

15. I en noget lignende sag, Ass. 1940 B, p 245, blev kranen frifundet, men her var der dels opsat advarselsskilte, og dels var der udvist betydelig uagtsomhed af

men også i landbrug, håndværk eller entreprisvirksomhed, hvor maskiner også anvendes.

De fleste sager drejer sig om skader, der skyldes *mangelfuld afskærmning* af roterende eller skærende dele. Det er, som om der i ældre praxis ikke vises synderlig strenghed. Dommen i U.f.R. 1909, p 87 frifandt således ejeren af en mølle for en persons tilskadekomst i en hakkelsesmaskine, idet det antoges, at alene bestyreren kunde være erstatningsansvarlig. Et par andre tidligere domme har – trods mangler ved afskærmningen – frifundet på grund af skadelidtes (arbejderens) egen skyld. Således blev ved dommen i U.f.R. 1909, p 558 H, jfr. 1908, p 844, en gårdejer frifundet, skønt maskinen ikke havde lovbefalet dække, idet vedkommende tjenestepige selv fandtes at have udvist uagtsomhed¹.

I nyere praxis er det dog det ganske overvejende, at mangelfuld afskærmning medfører ansvar, og det må antages, at manglen skal afhjælpes fra dag til dag². Ansvar ifaldes i første række overfor de *arbejdere*, der er beskæftiget ved maskinen³. Efter omstændighederne er ansvaret ret strengt. I sagen i U.f.R. 1935, p 14 H pålagdes der således en 15-årig dreng – og hans fader efter 3-19-2 – ansvar for, at han ikke havde sat skærm for en maskine, som han sammen med en 5-årig og en 12-årig dreng benyttede til at skære hakkelse. Sagen i U.f.R. 1951, p 136 H vedrørte en maskine, hvis sikringsanordninger ikke var påtalt af fabrikstilsynet. Landsretten frifandt, idet den, omend maskinens indretning og måden, den betjentes på, kunde kritiseres, ikke fandt tilstrækkeligt grundlag for at fastslå, at der af vedkommende slagteri var udvist uforsvarligt forhold. Højesteret deri-

vedkommende droskes fører, der blev anset erstatningspligtig, jfr. også Juristens Domssamling 1958, p 170.

1. Jfr. den lignende afgørelse i U.f.R. 1917, p 603, og om en lignende defekt *plov*, U.f.R. 1925, p 971.
2. U.f.R. 1921, p 12.
3. U.f.R. 1921, p 12, 1923, p 181, 1925, p 422, 1926, p 518, 1932, p 184, 1934, p 353, 1936, p 188, Ass. 1936 B, p 138 1944 B, p 214 og U.f.R. 1945, p 88 H. – Strafansvar i U.f.R. 1926, p 126. – En noget særligt begrundet frifindelse foreligger i U.f.R. 1952, p 618.

mod anså det for uforsvarligt, at slagteriet havde ladet den pågældende 16-årige læredreng betjene maskinen på den i sagen beskrevne måde. Også i sagen i Ass. 1955 B, p 20 dømtes ejeren af en maskine til at betale erstatning til den, han havde lånt den til, og som var kommet til skade med den. Erstatningspligten pålagdes, uanset at fabrikstilsynet ikke havde krævet andre afskærmningsforanstaltninger, end der var, og uanset at skadelidte havde givet udtryk for, at han var kendt med brugen af en sådan maskine⁴.

I tilfælde, hvor vedkommende arbejder selv har udvist uforsigtighed, er der efter omstændighederne sket en fordeling af skaden, selv om afskærmningen har været mangelfuld⁵.

Overfor *trediemænd*, ikke sjældent børn, er ansvaret for uafskærmede maskiner ret strengt, selvom frifindelser forekommer, når den tilskadekomne ikke har haft noget at gøre på stedet⁶. I sagen i U.f.R. 1926, p 978 pålagdes der således ansvar overfor en 10-årig dreng, skønt han var advaret; han gik ind i en lade, hvor han, da han så på en hakkelsesmaskine, fik hånden ind i et tandhjul. På lignende måde dømtes i sagen i U.f.R. 1953, p 503 H både en smedemester, der 3 år tidligere for en gårdejer havde opstillet et pumpeværk, der ikke var forskriftsmæssigt sikret, og gårdejeren til at betale erstatning til en 8-årig dreng, der, mens han gik på egen hånd i gården, kom til skade i værket. Smedemesterens ansvar lempedes ikke efter F.A.L. § 25. I sagen i U.f.R. 1963, p 73 H (Ass. 1962 B, p 316) havde en 10-årig dreng, der kom til skade i en halmpræsser gentagne gange været advaret mod at komme i nærheden af den. Erstatningen nedsattes af 3 dommere til $\frac{1}{3}$, mens to dommere ville give $\frac{2}{3}$. Erstatningerne nedsattes ofte betydeligt⁷. Men det må dog anføres, at resultatet i U.f.R. 1930, p 376 blev, at en *tilfældig besøgende*, der i et værksted snublede og fik hånden ind i en kølemaskine, ikke fik erstatning, til trods for at sikringen på maskinens skæreinstrument var skubbet til side, »idet

4. Jfr. Ass. 1948 B, p 37, om et andet lån, halv erstatning.

5. U.f.R. 1920, p 68, 1924, p 674, Ass. 1948 B, p 37.

6. Ass. 1943 B, p 166.

7. Jfr. også U.f.R. 1938, p 165 og 1953, p 1099 (Ass. 1953 B, p 200). Ass. 1962 B, p 70 (et barn $\frac{1}{3}$ erstatning), U.f.R. 1965, p 180 (et barn halv erstatning).

de lovbefalede sikringsforanstaltninger må antages truffet til beskyttelse for de i virksomheden beskæftigede personer, men ikke af hensyn til personer, der indfinder sig i virksomheden på så tilfældig en måde, som sagsøgte efter det foreliggende har gjort ...« Det er en ganske interessant betragtning, og formuleringen tyder på, at en arbejder i virksomheden havde fået erstatning og på grund af culpa.

Synspunktet »uvedkommende« anvendes ikke på gæster på udstillinger, jfr. U.f.R. 1935, p 54 H, der ikke anså en afspærring med reb foran en maskine på en udstilling for tilstrækkelig. Der gaves derfor erstatning til en 6-årig dreng, der på egen hånd var gået ind på udstillingen og kom til skade i en maskine der⁸.

Andre *mangler* eller lignende bedømmes på tilsvarende måde⁹ – også her således, at egen skyld kan føre til nedsat erstatning¹⁰. Det var således tilfældet i sagen i U.f.R. 1960, p 1022, hvor en arbejdsmand fik et elektrochock af en boremaskine, ved hvilken han havde anvendt en tolederledning i stedet for en tvelederledning. Fabrikken dømtes på grund af manglende tilsyn med, hvilken ledning der anvendtes, til $\frac{2}{3}$ erstatning. For skade, som skyldes fabrikationsfejl, er der frifundet for ansvar¹¹. Bemærkelsesværdigt er det imidlertid, at et par domme har frifundet, som det synes i klar strid med de synspunkter, som Vinding Kruse, v. Eyben og Gösta Walin har gjort sig til talsmænd for, at der skal dømmes ved materielsvigt. Det var tilfældet i U.f.R. 1963, p 893 (Ass. 1963 B, p 143), hvor en maskines automatik af uforklarlige grunde svigtede. Ligeledes faldt højesteretsdommen i U.f.R. 1967, p 630 ud til frifindelse. Her antoges ulykken at skyldes et hændeligt brud på en drejearm, og at et stykke støbejern var faldet ned. Det skete med 4 stemmer mod een, der

8. Jfr. også U.f.R. 1956, p 1008 H, hvor landsretten efter omstændighederne havde frifundet, fordi den pågældende var advaret, samt et noget beslægtet tilfælde hvor en drengs ophold ved en maskine havde været tolereret, U.f.R. 1953, p 1099.

9. U.f.R. 1923, p 844, 1945, p 88 H og V.L.T. 1947, p 73 samt U.f.R. 1945, p 88 H.

10. U.f.R. 1923, p 48 H.

11. Ass. 1937 B, p 142.

fandt, at det måtte lægges sagsøgte til last, at maskinen ikke havde været underkastet kontroleftersyn. Se også Ass. 1964 B, p 224.

Er maskinen i orden, er der i nogle tilfælde frifundet for ansvar, men i flere af disse tilfælde vil der iøvrigt ofte være egen skyld, f.ex. i form af uautoriseret pillen ved maskinen¹².

Noget mere specielle er de sager, hvor der kan blive spørgsmål om ansvar for *fejl ved brugen* af en maskine eller mangelfuld *instruktion* med hensyn til brugen af den eller lignende, når vedkommende arbejder er meget ung eller uerfaren. I de fleste af disse tilfælde, synes der at foreligge almindelig culpa¹³. Tilløb til skærpelse af culpaansvaret kan måske ses i to højesteretsdomme, U.f.R. 1963, p 557 H og 1968, p 462. I den første havde en 15-årig dreng på *sin første arbejdsdag* fået fingrene gennem en netåbning, hvorved hånden blev trukket ind i valserne. Det lagdes til grund, at maskinen ikke havde været indrettet uforsvarligt, og at drengen havde fået instruktion. Landsretten frifandt og blev fulgt af 2 dommere i Højesteret. Denne rets flertal på 3 dommere dømte imidlertid; det udtales, at arbejdet ved maskinen, til trods for, at den ikke var indrettet uforsvarligt, rummede en »vis risiko«, og det fremhæves, at en anden arbejdsdreng var kommet til skade på lignende måde. »Når henses hertil, findes det, selvom det lægges til grund, at N.N. er blevet instrueret, som ... forklaret, at måtte pådrage den indstævnte virksomhed ansvar for den skete skade, at man strax efter den 15-årige drengs tiltrædelse har ladet ham passe den ovennævnte maskine uden yderligere særligt tilsyn eller lignende vejledning«. Den anden sag drejede sig om en 20-årig mand, der også på *sin første arbejdsdag*, fik fingrene i klemme i en kantpresse. Virksomheden domfældtes af landsretten med lignende begrundelse som i den forrige sag og med en bemærkning om, at

12. U.f.R. 1933, p 101, 1940, p 460 H – ikke med hensyn til en maskine – U.f.R. 1931, p 714. Ass. 1965 A, p 39: Frifindelse, skønt fabrikanten havde vedtaget en bøde.

13. Ass. 1938 B, p 26, U.f.R. 1942, p 304 H, Ass. 1943 B, p 206 og 224, 1944 B, p 39, U.f.R. 1945, p 294 H, kommenteret i T.f.R. 1947, p 227, 1946, p 134 og 1949, p 777, V.L.T. 1953, p 35 (om en slåmaskine), U.f.R. 1961, p 1061 (en arbejders fejl begået overfor en anden), 1962, p 894 og Ass. 1968 B, p 146 (om slåmaskiner).

den alvorlige ulykke kunne indtræffe ved »blot et øjeblikks uopmærksomhed eller distraktion«. Ansvarsspørgsmålet indbragtes ikke for Højesteret, men alene spørgsmålet om nedsættelse af erstatningen. Der blev givet fuld erstatning. – En tidligere sag om en første dags ulykke findes i Ass. 1938 B, p 26.

Særlig omtale fortjener sagen i U.f.R. 1942, p 304 H, der drejede sig om en ulykke med en vandpumpe under oprensning af et vandløb. Arbejdet var udført efter licitation afholdt af en kommune. Denne kommune ansås ansvarlig for den af »entreprenørerne« udviste uagtsomhed, idet den omstændighed, at antagelsen af de pågældende til udførelsen af arbejdet var sket ved licitation »under hensyn til arbejds art« ikke af 6 af Højesterets dommere fandtes at kunne betage arbejdet dets karakter af at være udført i kommunens tjeneste. 3 dommere vilde frifinde kommunen. I omtalen af dommen i T.f.R. 1943, p 531 siges det, at under hensyn til, at det ikke for kommunen var upåregneligt, at arbejdet kunde volde vanskeligheder, og at den skadevoldende handling var et skridt til fremme af dette arbejde, ansås følgerne ikke at ligge udenfor, hvad kommunen som arbejdsgiver måtte være ansvarlig for. Yderligere siger kommentaren, at dommens formulering tilsigter at »holde de tilfælde udenfor afgørelsens princip, hvor arbejdet må siges at være udført af en virkelig selvstændig entreprenør.« Ikke desto mindre forekommer det, som om afgørelsen meget ligner de sager, hvorunder kommuner er blevet gjort ansvarlige for en til vej- eller andre udgravninger antagen entreprenørs fejl, idet det synes at være ret utilslørede risikobetragtninger, der føres i marken.

6. VÅBEN

Som alt har sin bestemmelse her i livet, således er det våbens bestemmelse at volde skade: »Skib skal skride, Skjold beskytte, Sværd kløve Panser, og Pige kysse,« som det hedder i Havamål. – Det er en naturlig følge af denne våbens farlighed og skadeevne, at pligten til at passe på dem og omgå dem med omhu altid har været følt stærkt og

været håndhævet meget strengt. Således fortæller allerede folkevisen om »Den saarede Jomfru«:

»Der danser de Riddere blide,
uskedte Sværd ved Side.

Ud da skred den brune Brand,
skar Jomfruen i sin hvide Hand.«

Og ridderen tog det fulde ansvar:

»Han klapper hende ved hviden Kind:
Vil I nu blive Allerkæreste min?«

For skade voldt af våben pålagde landskabslovene et strengt ansvar. Ejeren hæftede både, hvis han havde lånt sine våben ud, og hvis de var taget fra ham uden hans vidende, og der blev nogen dræbt eller såret med dem. Eriks sj. lov III-13 siger således: »Det skal man ogsaa vide, at hvis en Mand låner sit Spyd eller sit Sværd eller en Bredøxe ud til en anden Mand, og denne dræber en Mand dermed, da skal den, der udlaante Vaabnet, bøde tre Mark til den dræbtes nærmeste Slægtninge. Men tager nogen hans Vaaben uden hans Vidende og dræbes en anden Mand dermed, da skal han bøde tre halve Mark derfor, det er halvanden Mark Bødepenge, fordi man skal svare til sit Vaaben og vogte det, saa at ingen Mand faar Skade deraf.« En lignende regel for det tilfælde, at våbnet ikke dræber, men sårer en anden, findes i den følgende art. 14, og Skånske lov har i kap. 106 og 107 – lige efter reglerne i 104 og 105 om ansvar for vilde og tamme dyr – tilsvarende bestemmelser. Det samme gælder Jydske lov, III, 35 og 36.

Disse landskabslovenes regler om blanke våben – der jo var de eneste, der kendtes – er mildnet til et almindeligt culpaansvar i D.L. 6-10-1, hvorefter ansvar alene ifaldtes, hvis man udlånte våben til en anden mand, når han var i trætte og klammeri med nogen, og det gjordes bevisligt, at det var ham vitterligt, at den anden vilde gøre skade dermed.

Til gengæld indeholdtes om de senere tilkomne og farligere skydevåben noget strengere regler i D.L. 6-11. I 6-11-4 hedder det således, at hvis nogen »skyder eller kaster over Hus, Skib eller Plankeværk, eller nogen slig unødigt Gerning gjør, saa at nogen deraf fanger Skade, Saar, Men eller Bane imod hans Villie, som det gjorde, da bøder han for Drab 40 Lod Sølv til Arvingerne og 20 Lod til Husbonden, og for Saar og Lyde halvt saa meget.« (40 lod sølv var boden til arvingerne for drab af våde imod sin tanke og villie, D.L. 6-11-1. For sår tilføjet mod tanke og villie betaltes iøvrigt ellers kun badskærløn og den såredes kost, 6-11-2).

Endvidere bestemmer 6-11-7, at hvis nogen lægger spændt eller ladet bøsse eller pistol fra sig, og nogen skades deraf, da bøder han halvt så meget, som hvis han havde gjort skaden af våde. Og endelig siger 6-11-8, at hvis nogen tager en andens bøsse eller pistol, som er ladet, og veed det ikke, og den går af for ham og gør skade, og han gør sin ed derpå, at han vidste det ikke, da bøder han som for vådesgerning.

Disse regler stammer forsåvidt fra en tid, da man alene sondrede mellem viljesværk, der vel stort set svarede til forsæt, og vådesværk, der, som det fortælles i nutiden, omfattede både uagtsomt forvoldt og hændeligt forvoldt skade, idet man i datiden ikke forstod at skelne mellem – ikke havde opdaget forskellen mellem uagtsomhed og hændelig skadetilføjelse. Efter at culpereglen har kastet sit milde lys over det før så barbariske Norden, opfatter vi klart denne sondring. Vi skal nu se, hvilken praktisk forskel det på dette område gør, at den romerretlige regel har fortrængt den oprindelige, nationale ret.

Ved undersøgelsen vil det være naturligt at gøre en sondring mellem ildvåben, skydevåben på den ene side og skarpe eller blanke våben på den anden side. Disse sidste har nu om dage i det hele karakteren af redskaber, men det vil formentlig være naturligt at se på dem i denne forbindelse.

Ved behandlingen af begge kategorier skal der til slut gøres bemærkninger om *børns ansvar* for deres våben, nemlig i forbindelse med skydevåben som luftbøsser og luftpistoler (der har en vis lighed med ildvåben) og i forbindelse med skarpe våben om børns fjernvåben (buer, pile og spyd) og håndvåben. Når disse genstande ud-

skilles til behandling her og ikke drøftes i forbindelse med børns ansvar og ansvaret for børn, er det, fordi den grad af strenghed, hvormed man behandler de mindre kyndige børns ansvar for deres mindre farlige genstande, er egnet til at belyse, hvordan ansvaret er og kan ventes at være, når voksne, til hvem større krav kan stilles, volder skade med deres endnu farligere våben.

I. *Skydevåben. A. Voksenes ansvar.* Indledningsvis skal det bemærkes, at der for disse overordentligt farlige genstandes vedkommende ser ud til at være en fuldt begrundet tendens til at gøre ansvaret strengt. Når skade er sket, synes man at slække på kravene til bevis for forårsagelse og at være tilbøjelig til at pålægge flere mulige skadevoldere solidarisk ansvar, selvom det ikke kan godtgøres, hvem der faktisk har voldt skaden¹. Herom findes allerede fra slutningen af forrige århundrede to domme². Ved den ene blev to mænd, der under jagt hver havde affyret et bøsseskud efter fugle i retning mod en stråttækt bondegård, dømt til in solidum at erstatte en opstået brand i taget, idet det blev antaget, at ilden skyldtes et af skuddene, og at de begge måtte bære følgerne af den af dem i forening foretagne, i høj grad uagtssomme skydning. Afgørelsen er fuldtud rimelig både med hensyn til bevisbedømmelsen og det solidariske ansvar, selvom det i og for sig nok kunde omtvistes, om de to jægere havde ønsket i forening at nedlægge fuglene eller gøre det hver for sig. Og ved den anden dom blev tre mænd, der under jagt havde skudt over en have, hvorved et barn havde fået et øje beskadiget, også dømt til in solidum at udrede erstatning. Begge sager svarer slående til beskrivelsen i D.L. 6-11-4. Linien³ er fulgt op også i nyere praxis, se U.f.R. 1944, p 358, hvor to personer, der begge havde skudt med hagl efter gråspurve, dømtes solidarisk til at erstatte skaden på nogle heste, der var blevet ramt. Måske fortjener det at bemærkes, at man, når talen er om jern-

1. Jfr. Stang: Skade voldt af flere, Kria, 1918, p 47-48.

2. U.f.R. 1893, p 1227 og 1042, jfr. om et mere specielt tilfælde fra efterkrigstiden U.f.R. 1952, p 378 H, kommenteret i T.f.R. 1953, p 457 (bogudgaven, p 70).

3. Jfr. Ussings Erstatningsret, p 203-04.

baner, der er mindre voldsomme, med dog som farlige er undergivet objektivt ansvar, tager det mere nøje med beviset for, hvilken af to mulige baner, der er skadevolder, idet man ved dommen i U.f.R. 1914, p 897 ikke gav erstatning for en nedbrændt gård, idet der ikke med sikkerhed kunde gås ud fra, at ilden hidrørte fra den sagsøgte privatbanes lokomotiv og ikke fra et statsbanelokomotiv, der ligeledes kort forinden havde passeret samme strækning.

I et enkelt tilfælde har skade, som er forvoldt efter skydning af vildt, ikke ført til domfældelse⁴, men det var en omstrejfende hund, der var blevet ramt, og her var skaden dels lille, og dels var hunden formentlig vanskelig at blive opmærksom på. Var det et barn, der var blevet truffet, er der mulig grund til at formode, at ansvaret var blevet strengere bedømt.

Iøvrigt synes skade forvoldt under jagt næsten altid at pådrage ansvar. Der henvises herom til visse domme, som er anført under sport, og som direkte kun angik jagtforsikringens regreskrav⁵.

I en enkelt sag⁶, hvor en jæger under jagt var kommet til at ramme en medjæger i det ene øje ved at skyde bagud fra skyttekæden, forsøgte skadevolderen at fremføre de synspunkter, som kommer frem og godtages, når talen er om skadeforvoldelser, der er sket under udøvelse af fælles sport, nemlig at deltagerne må være forberedt på at løbe en vis risiko for, at de andre deltagere under den iver og opihidselse, der griber dem, kan komme til at volde skade. I den foreliggende sag kunde det yderligere støttes med, at den skadelidte havde forladt skyttekæden. Synspunktet blev – naturligvis – ikke taget for gode varer for denne sportsgrens vedkommende (skadevolderen var iøvrigt vidende om, at den anden havde forladt kæden), og skadevolderen blev dømt. Man kan altså sige, at »våbenmomentet« under ansvarsbedømmelsen vinder over det mildnende »sportsmoment«.

Når man færdes med ladte våben, og det ved et (mindre) uheld sker, at de går af og volder skade, er der næppe heller store mulig-

4. U.f.R. 1938, p 423.

5. p 261 samt Ass. 1958 B, p 171 og 265 og U.f.R. 1961, p 35 H.

6. U.f.R. 1950, p 234, mere udførligt gengivet i Ass. 1949 B, p 8209; om svensk ret, se Bengtsson, p 211.

heder for at undgå ansvar, jfr. Ass. 1949 B, p 135. Her stod en 16-årig lærling under samvær med en kammerat med dennes ladte salonriffel pegende skråt mod jorden. Da kammeraten vilde række ham en tændstik, gik skuddet af og sårede kammeraten. Der pålagdes naturligvis erstatningspligt. Det hjælper heller ikke, at det skyldes et tilfældigt fremmedlegeme i våbnet, at det går af, U.f.R. 1961 H, p 35, men 1961, p 411.

Ulykker under leg med eller forevisning af skydevåben, som går af, vil naturligvis praktisk set altid skyldes uagtsomhed, idet leg med våben, som man ikke véd er uladte, i sig selv er letsindig, og den synes da altid at pådrage ansvar⁷.

Om *lånte*, defekte våben kan anføres en sag⁸, hvor en person voldte skade med en sådan lånt bøsse, fordi den »brændte for«. Han ansås at have handlet uagtsomt og dømtes – hvilket vilde have været i god overensstemmelse med D.L. 6-11-8, hvis den havde været gældende endnu. En lignende afgørelse er også truffet om en værnepligtig, for hvem et skarpladt gevær gik af, U.f.R. 1965, p 198.

Om ejerens ansvar for skydevåben, som en anden tilegner sig uden tilladelse – jfr. D.L. 6-11-7 – er der også afgørelse⁹. Her havde en mand midlertidigt ladet et salongevær hænge på væggen forsynet med haglpatron, men med bundstykket tilbagetrukket, så at geværet ikke uden videre kunde fyres af. Hans lærling tog bøszen, da han en aften havde besøg af en kammerat, og kom ved at fingerere ved den til at volde kammeraten skade. Herfor ansås – og formentlig med fuld ret – både lærlingen og mesteren ansvarlige, den sidste fordi han havde ladet bøszen hænge i ladet tilstand.

Endvidere kan nævnes dommen i U.f.R. 1924, p 800 H, jfr. 1923, p 727. Den angik et tilfælde, hvor en våbenhandler havde solgt en belgisk riffel, som han hos en bøssemager havde ladet lave om til et jagtgevær. Omlavningen var dårligt udført, og køberen kom som følge heraf til skade med det efter at have affyret nogle skud. Herfor

7. Ass. 1948 B, p 65, 1949 B, p 196 og U.f.R. 1950, p 126 H, jfr. også om et defekt gevær, der blev tabt på gulvet, Ass. 1939 B, 269.

8. U.f.R. 1900, p 283.

9. U.f.R. 1937, p 499 H.

ansås våbenhandleren af landsretten ansvarlig efter »den almindelige erstatningsregel,« idet han havde haft »særlig anledning til at være agtpågivende« ved eftersyn af bøssen, der var den første, han havde ladet omdanne. Man spørger sig uvilkårligt ved læsningen, om resultatet var blevet et andet, hvis bøssen ikke havde været den første, våbenhandleren havde ladet lave, og betvivler, at det havde været tilfældet. Højesteret fandt vel ikke, at det havde været uforsvarligt at anvende sådanne bøsser, men udtalte, at det i dommen rettelig var antaget, at omdannelsen var slet udført, og at appellant i og for sig måtte være ansvarlig for den skade, der var sket. Et eftersyn af voteringsprotokollen viser, at de voterende, selvom tilfældet i og for sig falder udenfor købeloven, ligefrem har ment, at den, der fabrikkerer genstande til salg, har ansvar for, at de ikke har skadeforvoldende egenskaber, og at mellemhandleren må have samme ansvar, idet også han må have en vis garantipligt i så henseende og hæfte for skjulte fejl, selvom han har våbnene fra en våbenmager. – Nu lå tilfældet – da det var en køber, der kom til skade – tæt op ad det kontraktlige ansvar, men man kan med føje spørge, om det havde gjort nogen forskel, at det var en trediemand, der var kommet til skade, og om ikke også en bruger af en så farlig ting til en vis grad må have noget, der ligner et garantiansvar for, at den er i orden. Tilfældet er meget nært beslægtet med motorførerens ansvar for køretøjets materiel, også når vognen nylig har været hos mekaniker¹⁰.

Også sagen i U.f.R. 1939, p 1067 H¹¹ fortjener omtale: En student, der var på sejltur med en 12-årig dreng, bad denne holde et ladet jagtgevær, mens studenten ordnede noget ved bådens ror. Bøssen var behørig sikret, og drengen var vant til at omgås skydevåben. Mens drengen holdt bøssen, gik den af og beskadigede drengens hånd. Det viste sig, at årsagen hertil var, at bøssen havde en konstruktiv fejl, så at hanen kunde gå af ved et stød. Denne fejl kendte studenten ikke, idet han, der havde ejet den et stykke tid, her brugte den første gang og kun havde affyret eet prøveskud med den. Studenten fandtes

10. p 165.

11. For Højesteret, hvortil skadelidte havde appelleret med påstand om forhøjelse af erstatningen, påstod studenten – der vel har haft ansvarsforsikret – alene erstatningen nedsat.

dog ved at række drengen geværet at have gjort sig skyldig »i en sådan uforsigtighed, at han må betale erstatning.« Han dømtes til at betale 13.000 kr. – Måske er det rigtigt, at en bonus pater familias ikke lader – selv med skydevåben fortrolige – 12-års drenge holde ladte geværer. Men almindelige og selv ordentlige mennesker vilde vist ofte gøre det, når der kun er tale om et kort øjeblik, i stedet for at aflade våbnet. Vendingen i dommen »en sådan uforsigtighed, at ...« – der ikke sjældent genfindes i andre domme – kan naturligvis læses sådan, at der fandtes at være en sådan (grov) uagtsomhed, at det var klart, at der måtte være ansvar. Men efter sammenhængen er det formentlig (som i andre sager) temmelig sikkert, at udtrykket må forstås derhen, at der var en sådan uagtsomhed, at den var lige tilstrækkelig til at pålægge ansvar. Det kunde måske være nærliggende at karakterisere stillingen sådan, at selvom der mulig efter omstændighederne ikke var så meget at sige til, at studenten lod drengen holde geværet, måtte han i hvert fald gøre det på sin egen risiko; måske er det også denne synsmåde, dommen giver udtryk for. Den omstændighed, at skaden skyldtes en ejermænden ukendt konstruktionsfejl bevirker, at også denne dom stærkt nærmer sig til motorsager med et næsten objektivt ansvar for materiel.

Muligt er det også rigtigt at minde om den tidligere¹² omtalte sag i Ass. 1953 B, p 32, hvor en haveforening blev anset ansvarlig for et uheld, der skete under en fest i et skydetelt med en defekt jagtbøsse. Haveforeningen blev dømt, både fordi den havde overladt pasningen af teltet til en 16-årig, og fordi den ikke havde sikret sig, at de våben, der benyttedes, var i forsvarlig stand. Den blev ikke dømt alene, men sammen med den 16-årige dreng, som forestod skydningen og havde ladet bøsserne. Drengen havde kl. 22 afløst en voksen mand, og uheldet skete kl. 23. Han forklarede, at han ikke kendte bøssets defekt, hvilket efter dennes art (de ved slitage afrundede forkanter på palerne kunde ved en mindre rystelse glide ind i hinanden, så at skuddet kunde gå af ved en meget ringe berøring) forekommer troværdigt. Men han dømtes dog, og formentlig med rette, fordi bøssets munding under ladningen var rettet mod udenforstående personer.

12. Forlystelser, p 156.

I denne forbindelse kan nævnes et omvendt tilfælde, hvor spørgsmålet var, om egen skyld forelå, og som kom til afgørelse i U.f.R. 1957, p 1113. Her havde en 19-årig mand for at straffe en knap 11-årig fætter lukket denne inde på en retirade. Da drengen blev ved at råbe derfra, gik den anden ind til ham, mens han havde en ladt salonriffel i hånden. Drengen sparkede, hvorved riflen gik af og sårede den 19-årige alvorligt. Våbnet havde en defekt ved låsen, som han ikke havde bemærket, skønt han mange gange havde skudt med den. Han fandtes at have udvist betydelig uagtsomhed ved at holde riflen i hånden, da han gik ind til drengen, og da denne ikke fandtes at have handlet anderledes, end man kunne vente af en dreng i hans alder, frifandtes han.

Den samlede stilling for skydevåbens vedkommende synes i det hele at være den, at ansvaret er strengt. Frifindelser synes at være meget sjældne og specielt begrundede¹³. Det vilde næppe gøre større forskel, om man i stedet for culpereglen havde et motoransvar, også med hensyn til materiellets godhed.

En enkelt dom pålægger endog objektivt ansvar i et tilfælde, hvor der ikke godt kunde være tale om at statuere culpa, selv efter en anstrengt bedømmelse, U.f.R. 1948, p 253, kommenteret i N.A.T. 1949, p 154. En politibetjent var i februar 1946 i anledning af, at revolverbevæbnede personer var trængt ind i et slot, blevet posteret ved en vej ved dette med ordre til at standse al trafik. Han affyrede sin maskinpistol efter en bil, der kørte forbi uden at standse, og beskadede den. Under hensyn til betjentens »farlige og ekstraordinære handling« fandtes statskassen ansvarlig. I noten til dommen henvises til afgørelsen i U.f.R. 1929, p 743 H, hvor det ridende politi blev frifundet for erstatningskrav fra en dame, det havde redet omkuld under bekæmpelse af uroligheder¹⁴.

13. U.f.R. 1938, p 423 »efter omstændighederne« samt den mulig i efterkrigsforholdene begrundede afgørelse i U.f.R. 1948, p 211 H, kommenteret i T.f.R. 1948, p 337.

14. Denne dom, der er kommenteret i T.f.R. 1931, p 112, faldt ud til frifindelse, fordi damen selv havde udvist uagtsomhed, og ifølge dommens note står det hen, om erstatning kunde være givet, selvom der ikke forelå fejl fra politiets side, hvis der ikke havde været egen skyld.

B. *Børns ansvar*. I forbindelse med omtalen af skydevåben skal det endnu anføres, at der, såvidt ses, i så godt som samtlige de sager, der foreligger trykt om *børns leg med luftbøsser* o.l., er pålagt ansvar. Ansvar et pålægges børnene selv, praktisk set aldrig forældrene, en ejendommelighed, som senere skal drøftes ved behandlingen af børns ansvar og ansvaret for børn¹⁵. De foreliggende sager skal ikke gennemgås, kun skal fremhæves, at ansvar ifaldes, ikke blot når der er skudt med bøsserne, men ganske ligesom det er tilfældet med rigtige bøsser¹⁶, også når de uden ejermandens vilje går af som følge af en tilstødende bekivenhed, jfr. U.f.R. 1946, p 10, hvor en 13-årig dreng A, søn af en boelsmand, gik med en med metalpil ladet luftbøsse under armen, rettet fremad og let opad. Det var aften, og han var alene hjemme og gik gennem bryggerset, som var mørkt, for at hente en anden dreng B. Imidlertid havde den anden dreng stillet sig op mod muren ved døren for at give A en forskrækkelse. Da A åbnede døren, sprang B på ham og greb ham med begge hænder i siderne. Bøssen gik af og ødelagde B's øje. A fandtes at have handlet uforsvarligt ved at have ladet bøssen uden at forvisse sig om, at den ikke var spændt og ved at have båret den som sket. Han dømtes til fuld erstatning. Afgørelsen forekommer meget streng; men man fristes til af den omstændighed, at erstatningen ikke blev nedsat på grund af egen skyld, at slutte, at der har stået en ansvarsforsikring bag drengen. Afgørelsen er ikke den eneste i sin art¹⁷.

Frifindelser synes som anført at være sjældne. I U.f.R. 1943, p 380, skød nogle børn med en ladning rå kartoffelmasse mod et skur. Massen gik, som det synes på upåregnelig måde, gennem en revne i skurets

15. Se følgende domme: U.f.R. 1928, p 825: Barnet, 9 år, dømt, forældrene frifundet, Ass. 1942 B, p 37, ansvaret var erkendt; U.f.R. 1944, p 430 H: Barnet, 12 år – ej ansvarsforsikret – dømt, men med nedsættelse efter Mdhl. § 63. U.f.R. 1946, p 10 H: Barnet 12 år, dømt, Ass. 1948 B, p 102: Barnet 13 år, dømt, U.f.R. 1954, p 541: Barnet 14 år, dømt, vedkommende børnehjem frifundet. V.L.T. 1957, p 298 (Ass. 1957 B, p 151) 11-årig dreng skød med en kreaturpistol og en kvinde blev 100 % invalid, U.f.R. 1960, p 738: 12 år, dømt, Ass. 1961 B, p 101 (om en patron) 1962 B, p 83 og U.f.R. 1966, p 632.

16. Jfr. den ovenfor nævnte sag i Ass. 1949 B, p 135.

17. Ass. 1946 B, p 86 og 1949 B, p 135 og V.L.T. 1958, p 18.

brædder og ramte et andet barn. I sagen i U.f.R. 1953, p 351, hvor der var tale om en defekt luftbøsse, blev to drenge på 9 og 10 år frifundet, men forældrene dømtes. Iøvrigt skal særlig nævnes sagen i U.f.R. 1953, p 742 H (Ass. 1953 B, p 176), hvor to drenge på 12 og 13 år legede med en luftbøsse. Herunder lånte den ene dreng bøszen til den anden, som voldte skade dermed. Begge drenge blev dømt. Man tænker herved uvilkårligt på den ovenfor citerede text til Eriks sj. Lov III-13 og den noget mildere regel i D.L. 6-10-1. I et andet tilfælde, hvor et barn havde skudt med en bøsse, som et andet havde stillet fra sig, blev begge også dømt – ligesom voxne, Ass. 1962 B, p 83.

II. *Skarpe våben. A. Voxnes ansvar.* Ved siden af skydevåbnene spiller de blanke våben ingen rolle i nutiden; der synes da heller ikke at foreligge domme om dem. Derimod findes der redskaber, som har våbnets stikkende eller skærende karakter, og om disse skal der gøres nogle bemærkninger, idet vi forbigår ting som skovle og grebe, for hvilke der næppe er strengt ansvar, f.ex. U.f.R. 1964, p 298 (Ass. 1963 B, p 336). Om et tilfælde, hvor der blev voldt skade med en nål, da et barn fik en svingtur, er der talt under kådhed, U.f.R. 1967 p 6 H. Dommen i U.f.R. 1941, p 1151 handlede om et tilfælde, hvor en kunde i en slagterbutik blev ramt i hovedet af en kniv, da en af butikkens svende var ved at gennemskære en kalvekrop. Svenden fandtes ikke at have udvist uagtsomhed, men forretningens indehaver blev dømt til at betale erstatning, fordi arbejdet var foregået på en sådan måde, at en kunde kunde komme til skade. Og i sagen i U.f.R. 1947, p 998 H blev en vognmand, der havde ladet to drenge bistå med at hugge generatorbrænde, anset ansvarlig for, at den ene af drengene herunder kom til at ramme den anden dreng med en øxe. Den førstnævnte dreng, der var 12 år – og om hvem det i dommens »hoved« oplyses, at han var dækket af ansvarsforsikring – blev også dømt, og uden at erstatningen nedsattes efter Mdhl. § 63. Så meget mere vil der naturligvis være tilbøjelighed til at dømme en voxen, der kommer til at hugge forkert med en øxe¹⁸. Endelig blev også ved dommen i U.f.R. 1950, p 548 en mand dømt til erstatning, da en 7-

18. Ass. 1943 B, p 84.

årig dreng tilegnede sig hans øxe, som han havde nægtet at låne ham, og huggede en 5-årig dreng med den. Den uagtsomhed, som man lagde øxens ejer til last, var, at han, efter at have afslået at låne børnene øxen, havde forladt sit værksted uden at låse det og uden at anbringe øxen på et for børnene utilgængeligt sted. Børnenes ansvar fandtes at kunne bortfalde. Det må anføres, at dommen blev afsagt med 5 stemmer imod 4, der vilde frifinde. En modsat afgørelse om en øxe, som et mindre barn tilegnede sig og kom til at hugge et andet barn med, fordi en brændehugger havde efterladt den på skolens legeplads, er iøvrigt truffet i sagen i U.f.R. 1942, p 445. Her blev både brændehuggeren og læreren frifundet, idet retten fandt, at den førstnævnte ikke havde »udvist noget uagtsomt forhold ved at efterlade øxerne, da han gik hjem og spiste.« Havde der været tale om en hammer var der mulig også blevet frifundet¹⁹. – Når den før omtalte mands optræden blev betragtet som ikke værende i overensstemmelse med en bonus pater familias', kommer man – ligesom ved betragtningen af studenten, der bad drengen holde sit gevær, mens han ordnede sejlbadens ror – til at tænke på A. P. Herbert's skildring af »The reasonable man«: »He is always thinking of others; prudence is his guide and Safety First ... is his rule of life ... He is one who looks invariably where he is going and is careful to examine the immediate foreground before he executes a leap or bound; who neither stargazes nor is lost in meditation when approaching trapdoors or the margin of a dock ... who investigates exhaustively the *bona fides* of every mendicant before distributing alms and will inform himself of the history and habits of a dog before administering a caress; who believes no gossip, nor repeats it without firm basis for believing it to be true ...« etc. etc.

Det er muligt, at domfældelsen er rigtig, men den er i bedste fald udtryk for en anstrengt culpabedømmelse. Man kan opfatte praxis med hensyn til våben o.l. som udtryk for, at dommere ikke kan lide våben, sprængstoffer og lignende farlige ting. Men man kan også se sådan på det, at gamle og ikke helt naturlige retsforestillinger om

19. Jfr. den under skoler omtalte sag i U.f.R. 1939, p 547 H – og om en defekt hammer, U.f.R. 1940, p 623 H, kommenteret i T.f.R. 1941, p 229 – samt Ass. 1955 B, p 70; om en sax, se U.f.R. 1960, p 178 H (og 1941, p 707 H).

ansvar for våben o.l. stadig lever i sindets baggrund og slår igennem de på universitetet lærte regler om culpa.

B. *Børns ansvar*. Om *børns leg* med andre våben end skydevåben gælder noget tilsvarende, som er sagt om luftbøsser.

1. Leg med *bue og pil* synes så godt som undtagelsesfrit, uanset pилenes nærmere beskaffenhed og børnenes alder, at medføre ansvar for børnene, men ikke for forældrene²⁰. Som praktisk set den eneste frifindelse²¹, der kan findes, kan nævnes U.f.R. 1958, p 387 (Ass. 1957 B, p 253), hvor en pil »smuttede« for en 9-årig dreng, da han vilde stramme en bue, han lige havde lavet til sin 7-årige broder. Drengen blev i og for sig dømt, men hans ansvar fandtes at burde bortfalde efter Mdhl. § 63. Faderen, der havde givet drengen snoren til buen, blev frifundet. En dissens vilde dømme faderen.

2. Skønt *slangebøsser* ikke særligt skal omtales, skal det dog i denne forbindelse bemærkes, at dommen i U.f.R. 1949, p 439 pålagde to 11-årige drenge A og B solidarisk ansvar; de havde skudt med kramper og tagpapsøm på huset nr. 10 i en gade og op i luften efter et nedløbsrør. Samtidig skød tre andre drenge med slangebøsser i gården til ejendommen nr. 17. En 14-årig pige C, der stod på den modsatte side af gaden, blev ramt i øjet af en spids genstand. Landsretten fandt det »efter det oplyste betænkeligt at statuere, at nogen af drengene,

20. U.f.R. 1927, p 706, Barnet 8 år, dømt, forældrene frifundet; V.L.T. 1931, p 241, barnet 11 år, dømt, forældrene frifundet; U.f.R. 1936, p 579: Barnet 12-13 år, dømt, forældrene, der havde kendskab til legen frifundet; Ass. 1936 B, p 42: Barnet 13 år, dømt, forældrene frifundet; Ass. 1936 B, p 167; barnet 13 år, pil af plantestængel, vinden tog pilen, barnet dømt, moderen frifundet; U.f.R. 1937, p 1079 H; Barnet 13 år, dømt, forældrene frifundet; Ass. 1939 B, p 134: Barnet 13 år, dømt, forældrene frifundet; Ass. 1940 B, p 9: Barnet 10 år, lånt bue, dømt, faderen frifundet; Ass. 1941 B, p 340; barnet 7 år, dømt, faderen frifundet; Ass. 1944 B, p 70: 8 år, både barn og fader frifundet; Ass. 1951 B, p 132: Barnet 9 år, dømt, U.f.R. 1956, p 635 H: Barnet 8 år, var ikke forsikret; Ass. 1956 B, p 118: Barnet 8 år, dømt, var ikke forsikret, søn af en arbejdsmand; forældrene frifundet. De havde fem gange grebet ind overfor drengens leg med buen; ikke »fuldt tilstrækkeligt godtgjort, at de havde tilsidesat deres tilsynspligt overfor drengen, der havde været ulydig mod deres forbud; se også V.L.T. 1957, p 202 (Ass. 1957 B, p 72).

21. Se dog Ass. 1944 B, p 70.

der opholdt sig i gården til nr. 17 har været årsag til ulykken, navnlig når henses til, at A og B samtidig skød ude på gaden ... Derimod findes det tilstrækkeligt godtgjort, at en af drengene A og B, der begge på ulykkens tidspunkt har opholdt sig på gaden og i kort afstand fra C, har skudt med deres slangebøsser, hvad der hidførte skaden.« Det konstateres derefter, at de måtte være klare over, at skytset var farligt, og så siges det ... »idet ... skade(n) er sket, mens de to drenge kappedes bl.a. om at ramme nedløbsrøret på ejendommen ... nr. 10 og om, hvem af dem der kunde skyde højst, findes de, selvom det må henstå uvist, hvem af dem der havde ramt C, at måtte anses solidarisk ansvarlige²².« Dommen er formentlig ikke urimelig, men det er af interesse at konstatere, at der her anvendtes ganske de samme maximer med hensyn til beviset for forårsagelse og pålæggelse af solidarisk ansvar som de før omtalte domme om voxne jægere og deres skydevåben. – Om en gren, der skulle bruges som en art kata-pult ved at slynge en isklump, findes en afgørelse i U.f.R. 1967, p 706 (Ass. 1967 B, p 132). Da den blev bøjet af en 11-årig dreng, mistede han taget, og grenen ramte en medlegende 9-årig dreng i øjet; halv erstatning; en tredje 8-årig deltager, der i uheldsøjeblikket kun havde set til, blev frifundet.

3. Når kæppe bruges til at kaste med som *spyd* (der ses altså bort fra tilfælde, hvor børn kaster kæppe eller pinde *til* hinanden), og det pådrager skadeforvoldelse er der også som hovedregel, – antagelig fordi faren ikke er mindre end ved buer og pile – ansvar²³, hvis der ikke foreligger noget særligt. Selvom faren har været overordentlig fjern, pålægges der ansvar i god overensstemmelse med grundsætningen i den af *Larsen* fremdragne bestemmelse i D.L. 6-11-4, om den, der skyder over Hus, Skib eller Plankeværk, jfr. f.ex. dommen

22. I noten til dommen henvises til Stang: Skade voldt af flere, p 48-52 og 66 ff.

23. Ass. 1937 B, p 137: Barnet 11 år, dømt, forældrene ikke sagsøgt. Ass. 1938 B, p 54: Barnet 10 år, dømt, forældre frifundet. Ass. 1940 B, p 37: Barnet 13 år, dømt, forældre ikke sagsøgt. U.f.R. 1941, p 1007: Barnet 7 år, frifundet, da det handlede i selvforsvar. Ass. 1945 B, p 50: Barnet 8 år, dømt, kastet en »pind«, forældre ikke sagsøgt. Ass. 1946 B, p 144: Barnet 10 år, kasten omkap med en pind, dømt, forældrene ikke sagsøgt. Ass. 1963 B, p 104 (9 år, domfældelse).

i U.F.R. 1959, p 920 (Ass. 1959 B, p 218). Den handlede om en 13-årig dreng, der sammen med to kammerater legede i en bunker, som de var kravlet ned i gennem loftet. Ovenover legede nogle andre børn, som havde kastet græsklumper ned igennem bunkerens loftsåbning. Inde i bunkeren kastede den omtalte dreng en kæp – som spyd – mod dørens ventilator. Kæppen gik gennem en af dennes sprækker og ramte et af de udenfor værende børn i øjet, idet dette barn var gået ned ad bunkerens trappe og netop i samme øjeblik prøvede at kigge ind gennem sprækken. Landsretten statuerede, at det måtte lægges til grund, at drengen havde kastet for at ramme ventilatorens åbning (uden at det kan ses, hvorpå denne antagelse, hvis rigtighed benægtedes af drengen, blev støttet). Herefter fandt retten, at drengen måtte kunne forudse, at kæppen kunde passere en åbning. Da han derhos vidste, at der legede børn på og omkring bunkeren, fandtes han at være ansvarlig til fuld erstatning. Sagen minder noget om den ovenfor omtalte i U.f.R. 1943, p 380, hvor der blev skudt mod et skur med en luftbøsse ladet med rå kartoffelmasse, men som faldt ud til frifindelse; det må dog vel erkendes, at faren i denne sag var endnu mindre. Hvor streng man er, kan man bl.a. også måle deraf, at dommen i Ass. 1953 B, p 82 i et tilfælde, hvor nogle børn kastede med stængler af *gyldenris*, pålagde en 8-års dreng ansvar, da han herunder ramte et andet barn i øjet. Dog kom Højesteret ved sin dom i U.f.R. 1957, p 96 til frifindelse af et 6-års barn – ganske vist en *pige* – der ramte en dreng i øjet, da hun smed et $\frac{1}{2}$ m langt, 1 cm tykt hindbærskud, hun havde fundet, *fra sig* bagover hovedet og uden at tilsigte at ramme. Landsretten havde også frifundet, men med dissens. Skønt denne dissens var enig i, at barnet ikke havde villet ramme, vilde den efter skadens art lægge til grund, at pinden »ikke var ganske let, og dels at den må være ført med ikke ringe kraft.« Under disse omstændigheder mente dissensen, at barnet – uanset dets alder – måtte »være klar over, at pinden kunde volde skade ved at ramme drengen i ansigtet,« hvorfor den vilde dømme barnet til nedsat erstatning. En undtagelse danner sagen i U.f.R. 1961, p 167 H (Ass. 1960 B, p 193), hvor et barn også ramte et andet i øjet med en pind. Resultatet blev frifindelse, men *fordi pinden ikke mere brug-*

tes som våben. Legen var efter påbud hørt op, og uheldet skete, da drengen løb mod den anden med pinden i hånden.

Om en fiskekrog, som under en 12-årig drengs kast med den, ramte en anden i øjet, se Ass. 1959 B, p 280. Domfældelse.

Under lidt fundering efter studiet af disse domme rinder Oehlen-schlägers ord en i hu:

»Ung Helge river gram og vred,
En smekker Gren fra Pilen ned,
O kunde jeg ham standse!
O var jeg Mand, som jeg er Gut,
Og var min Kjæp en Lanse!

Da gamle Vifil Bonde leer:
At du est Halfdans Søn, jeg seer,
Du vilst ei længe blunde!
Snart voxer op den liden Ulv,
Med hvassen Tand i Munde.«

Den moderne Vifil ser ikke så let på småbørns pilekviste, hvad enten børnene håndterer dem gramme og vrede eller i venlig leg. Og i det 20. århundrede er ung Helges ønske gået i opfyldelse: Hans kæp er blevet en landse (– retligt set).

4. Når der er tale om børns *håndvåben*, som ikke er beregnet til at kaste eller skyde med, men til at blive i hånden, er ansvaret mulig lidt mildere. Men her er jo også tale om noget mere primitivt og elementært, og som er, som det var, før »the naked ape« hævdede sig over de andre dyr og blev farlig, fordi den nu kunne bide og dræbe på afstand.

Om *sværd* findes to afgørelser, U.f.R. 1960, p 209 (Ass. 1959 B, p 252) og Ass. 1962 B, p 26. I den første sag slog en 8½-årig dreng med en fyrrepind efter en lysmast. Den knækkede, og det løse stykke ramte en 8-årig pige i øjet. Han blev frifundet, da han ikke burde kunne have indset, at der kunne ske skade. Den anden drejede sig om en 10-årig dreng, der med sin træsabel slog efter en andens vandpistol, hvorved klingens røg af; også frifindelse.

Ass. 1963 B, p 342 handler om en *øxe*, hvormed en 12-årig huggede i et bræt, så at en splint sprang af dette og skadede en kammerats øje; også frifindelse.

Da en 4-årig voldte skade med en *kniv*, som han fik fat i i køkkenet, blev både han og moderen frifundet, U.f.R. 1966, p 179 (Ass. 1965 B, p 314). Om en *trædolke*, se VLT 1957, p 97, hverken skolen eller drengen blev anset ansvarlige.

Endelig ramte en 10-årig dreng, der skulle sy en drage, med *nålen* en anden i øjet, da han trak særligt kraftigt i den. Også han frifandtes, U.f.R. 1967, p 524 H, jfr. p 387 (Ass. 1967 B, p 172, jfr. 1966 B, p 371).

Imidlertid må der til gengæld mindes om den meget strenge og nok som bekendte dom U.f.R. 1941 H, p 707, om den 9-årige Gerda, der blev dømt, da hun med en *sax* ramte en mindre pige i øjet, fordi hun klippede hendes pandehår. Til denne dom kommer vi tilbage, når der skal ses på børns ansvar.

III. *Den faktiske stilling* med hensyn til våben synes herefter at kunne udtrykkes i følgende sætninger:

1. Den, der volder skade ved benyttelsen af våben, er ansvarlig herfor. At våbnet uden brugerens vidende var defekt, gør ingen forandring heri.

I tvivlstilfælde er der en formodning for, at der er årsagsforbindelse mellem en sket skade og våbenbrug.

2. Har flere under samvær benyttet våben, og de hver for sig kan have forvoldt skaden, hæfter de solidarisk.

3. Har nogen under samvær overladt en anden sit våben til brug, hæfter både ejeren og låntageren for voldt skade.

4. Har iøvrigt nogen udlånt eller solgt defekte våben, hæfter han også sammen med brugeren for den skade, det gør.

5. Tilegner nogen sig en andens våben og gør skade dermed, hæfter ejermænden, hvis våbnet ikke har været opbevaret med ganske særlig omhu.

6. I hvert fald reglerne 1-3 gælder også for børn og deres våben.

Det bemærkes, at der ikke i denne i forhold til gældende teori noget

skarpe opstilling, ligger nogen indirekte kritik af praxis. De opstillede sætninger forekommer – måske med undtagelse af nr. 6 – i og for sig rimelige. Våben er ting af en sådan art, at man skal og må omgås dem sådan, at de ikke *kan* volde skade.

Det er muligt, at tilhængere af gældende teori heroverfor vil hævde, at det er culpareglen, der gælder. Men hertil kan med en vis føje svares, at den, der tror herpå og vil indrette sig efter denne tro, risikerer at skabe vanskelighed og uklarhed for sig selv til ingen nytte. Den, der forlader sig på de opstillede sætninger, vil derimod ikke lide skuffelser.

For en ordens skyld skal tilføjes, at det opridsede ansvar ikke er rent objektivt; hvis man f.ex. tænkte sig, at der forvoldtes ulykke med et gevær, fordi der fra fabrikkens side var forkert ladning i en patron, er skaden i og for sig en adækvat følge af geværhold, men det er vel tvivlsomt, om der vilde blive dømt til erstatning.

7. SPRÆNGSTOFFER. SPRÆNGNINGER

Særlige farlige er foruden skydevåben *sprængstoffer*, *sprængpatroner* o.l., og det er naturligt, at der af ejere og brugere kræves særlig omhu både ved anvendelsen og ved opbevaringen af disse ting, så at de ikke kommer på afveje og kan forårsage ulykker, navnlig ved at børn kommer til dem. Et strengt ansvar behøver derfor ikke i sig selv betyde en væsentlig fravigelse af culpareglen.

Før gennemgangen skal blot mindes om, at *fyrværkeri*, det særlige sprængstof, som bruges til forlystelse, er omtalt ovenfor.

I. *Opbevaringen* skal ske med meget stor omhu. Der findes ikke få domme, som handler om sprængkapsler, fænghætter o.l., der ved mindre uagtsomhed er kommet på afveje, og hvor ansvar er pålagt¹.

1. f.ex. V.L.T. 1933, p 9, U.f.R. 1935, p 801, 1939, p 411, Ass. 1939 B, p 22 og om en sergents forsømmelse med hensyn til at inddrage en af en menig funden granat, U.f.R. 1960, p 415; om noget sprængstof, der på uopklaret måde var havnet i et bilværksted, handler islandsk dom i ND 1961, p 622; Værkstedet frifundet.

Særlig kan nævnes sagen i Ass. 1935 B, p 46. Forvalteren på en meget stor gård havde før 1921 fået overladt nogle aerolitkapsler, som måtte antages at være blevet opbevaret upåklageligt til han fratrådte i 1933, da han ikke gav dem til godsejeren. Under en oprydning må de antages at være blevet kastet på møddingen, hvor nogle børn fandt dem og kom til skade med dem. Godsejeren(s bo) blev anset erstatningspligtig på basis af forvalterens forglemmelse ved bortrejsen. Dommen i U.f.R. 1948, p 227, anså en 17-årig dreng erstatningspligtig, fordi han havde overladt et par andre drenge på 11 og 14 år en patron, han havde fundet, og som disse slog på med den følge, at den sprang og læderede den enes øje. Erstatningen nedsattes dog med ca. $\frac{1}{3}$. I et andet noget lignende tilfælde U.f.R. 1949, p 1043 (Ass. 1949 B, p 184), havde en 11-årig dreng A fundet nogle sprængkapsler i sit hjem; disse overlod han til den 15-årige B, der igen gav en af dem til sin 10-årige broder C, der kom til skade med dem. A blev sagsøgt, men frifundet. Derimod dømtes A's fader, der i anledning af, at han søgte separation, havde forladt hjemmet, fordi han havde efterladt kapslerne i et skab, der meget let kunde åbnes, og som kort tid efter, at han forlod hjemmet, var uaflåset. Og i et tilfælde, hvor en dreng havde overladt en anden dreng en patron til en alarmpistol, som denne anden dreng sprængte på en cykels bagagebærer, blev begge drenge – ligesom når der er tale om skydevåben – holdt ansvarlige for den derved skete skade, Ass. 1961 B, p. 101².

II. Der synes ikke – som man måske kunde vente – at være nogen særlig tendens til at objektivisere ansvaret for skade voldt ved *foretagelse af egentlige sprængninger*. Der er selvfølgelig pligt til at vise omhu og advare personer, der kan blive udsat for risiko³. I et tilfælde⁴, hvor der i forbindelse med boringer foretoges sprængninger, og hvor disse forårsagede skade på et hus $\frac{1}{2}$ km borte, blev der ikke

2. Salg af *fyrværkeriartikler til børn* er ikke blevet bedømt særlig strengt. U.f.R. 1952, p 600.

3. U.f.R. 1945, p 1044 H og fra vore nabolande N.D. 1958, p 325, 1959, p 300, 1965, p 677.

4. U.f.R. 1949, p 425 (Ass. 1948 B, p 462).

givet erstatning, da det ikke var godtgjort, at huset havde været udsat for større rystelser, end der måtte anses for sædvanligt. Gås der forsigtigt frem, synes der ikke at være erstatningspligt⁵. For skade ved, at dyrene i en rævefarm som følge af en sprængning aborterede, gaves i sagen i U.f.R. 1951, p 553 H, efter omstændighederne ikke erstatning, idet sagsøgte ikke ansås at have været vidende om, at slig skade kunde ske eller med, at rævehunnerne var drægtige⁶.

Når sprængninger er foretaget, skal der naturligvis udvises omhu ved eftersøgningen af forsagere o.l.⁷, men sker det, synes der ikke at være ansvar⁸.

III. *Afbrænding* frembyder ligesom sprængninger en betydelig fare og må derfor udføres med skærpet påpasselighed og under skærpet ansvar. Selvom man ikke som Achilles ligefrem påkalder vindene, risikerer man, at de uindbudt kommer til stede som ved Patrokles' dødsbål, hvor de

»Styrted saa løs over baalet, højt braged den rædsomme flamme,
Natten igjennem med hvinende pust og forenede kræfter
Tumled de luen på baalet ...«,

og det er ikke noget asurancen og domstolene synes om, hvis det viser sig, at der er forvoldt andenmand skade, når bålet segned i støv og luerne ginge til hvile. Der findes ikke mange sager, og de er alle faldet ud til domfældelse på basis af såvidt ses simpel eller grov uagtsomhed: U.f.R. 1922, p 816 om afbrænding af Lyng, 1935, p 169, afbrænding af et gærde, 1939, p 1138, afbrænding af hede, 1967, p 862 (Ass. 1967 A, p 100). En norsk dom om afbrænding af film findes i N.D. 1958, p 268. Om røgudvikling som følge af afbrænding af halm er der talt under veje⁹ og senest også – samt under baner – om DSB's afbrænding af græs¹⁰.

5. f.ex. U.f.R. 1958, p 451.

6. Jfr. også U.f.R. 1951, p 742 H, og om hjemmeværnets skydeøvelser, 1957, p 659.

7. U.f.R. 1948, p 507.

8. U.f.R. 1932, p 1081 H – kommenteret i T.f.R. 1933, p 335 og 344.

9. U.f.R. 1958, p 963 og 1967, p 907 (Ass. 1967 B, p 201).

10. U.f.R. 1962, p 64 H.

8. SYRE, BENZIN o.l.

Som særligt farlige ting kan også nævnes beholdere eller flasker med *syre*, *benzin* og lignende *brandfarlige* eller *ætsende vædske*. I visse tilfælde kan de give anledning til explosioner, hvorom der er talt på et tidligere sted. Men de kan også på anden måde volde betydelig skade på person eller gods, og der vil derfor være særlig anledning til at omgås dem med omhu eller efter omstændighederne underkaste skader, som de har forvoldt, en ret streng ansvarsbedømmelse.

1. *Syre*. Domme fra århundredets første årtier synes ikke at anlægge andet end en ret almindelig culpabedømmelse. Da således under sagen i U.f.R. 1905 A, p 345 en syreballon var bristet under losning af et skib og derved havde voldt skade på noget gods, skønnedes det ikke tilstrækkeligt bevist, at arbejderne »hvem det vel i almindelighed var pålagt at vise forsigtighed, men som iøvrigt ikke synes at have fået nogen særlig instrux med hensyn til det omhandlede arbejde,« havde gjort sig skyldige i uforsigtighed; men en dissens fandt, at der var udvist væsentlig uforsigtighed. Relativt mild er også afgørelsen i U.f.R. 1916, p 802, der frifandt en apoteker, der i sin gård havde henstillet en syreballon, som et 5-årigt barn væltede med alvorlig tilskadekomst som følge. Barnets forældre fandtes ikke at have ført behørigt tilsyn med det. Noget strengere er en anden samtidig sag, U.f.R. 1916, p 722, hvor en svovlsyreballon – som det måtte antages uden ydre påvirkning – var bristet med den følge, at nogle heste var blevet forbrændt. Da lignende uheld flere gange tidligere var sket, fandtes det at måtte tilregnes vedkommende firma som uagtsomhed, at det ikke havde truffet foranstaltninger til at afværge følgerne af sådant. Endnu en smule strengere forekommer afgørelsen i U.f.R. 1931, p 598; her havde en lejer under flytning ladet en akkumulator – der vel må anses som mindre farlig end syreballoner – henstå på gulvet i lejligheden. Den blev slået i stykker, og syren trængte ind i lejligheden nedenunder, hvor den beskadigede et tæppe. Retten fandt, uanset at det ikke nærmere var oplyst, hvorledes uheldet var sket, at »måtte gå ud fra, at lejeren

havde udvist nogen uforsigtighed ved at lade den omhandlede akkumulator henstå som sket« og dømte derfor til erstatning. Dommen betyder unægtelig en væsentlig skærpelse i forhold til den før citerede 15 år ældre afgørelse med hensyn til apotekerens syreballon.

I overensstemmelse med almindelig culpabedømmelse er det dog naturligvis, når en guldsmed ved dommen i Ass. 1935 B, p 163 blev anset erstatningspligtig, fordi han, da en syreflaske røg, havde stillet den ud i gården, hvor der færdedes børn, og hvor en 11-årig dreng tog den og hældte dens indhold i hovedet på en anden dreng. Uagtsomheden var betydelig. Almindelig culpa synes også at have foreligget i afgørelsen i Ass. 1939 B, p 76, hvor en svovlsyreballons prop ikke, som påbudt, var sikret ved overbinding.

Men ved dommen i U.f.R. 1940, p 577 blev en husmoder dømt ved en som det synes ret streng afgørelse. Hendes husassistent vilde trække en flaske saltsyre op. Proppen knækkede, og husassistenten vilde derfor bore proppen ned i flasken; herved sprøjtede der syre op i øjet på en ved siden af stående person. Herfor blev husmoderen anset ansvarlig efter D.L. 3-19-2, idet husassistenten burde have advaret den tilskadekomne. Dette synes at være udtryk for en relativt streng culpabedømmelse, idet husassistentens fremgangsmåde er den, som sædvanlig anvendes, når propper knækker, og måske ikke anderledes end den, som mange i og for sig fornuftige mennesker (der ikke læser domssamlinger) vilde fristes til at bruge også med hensyn til en svovlsyreflaske.

Den gennemgående linie i dommene synes at være, at der stilles noget stigende krav til agtpågivenhed. Men herved må dog endnu nævnes sagen i U.f.R. 1940, p 990 H. Et feriehjems drenge var på besøg hos en gårdejer, der havde en svovlsyreballon stående. Drengene blev advaret mod at røre ballonen. Desuagtet steg en 11-årig dreng op på ballonens jernstativ, hvorved han kom til at vælte den, så at et andet barn kom til skade. Drengen dømtes til erstatning, mens både gårdejeren og feriehjemmet frifandtes, skønt der var givet 40-45 drenge adgang til det lille rum, beholderen var i, uden at den var blevet fjernet. Afgørelsen er – sammenlignet med andre sager – relativt mild forsåvidt angår gårdejeren og hjemmet, men relativt

streng overfor drengen. Om skade på gods, se U.f.R. 1966, p 794 (Ass. 1966 A, p 106).

2. Om *lud* findes et par afgørelser. Dommen i U.f.R. 1932, p 494 H¹ angik et tilfælde, hvor en husmoder havde stillet en flaske med kalilud, der var brugt under hovedrengøring, til side langt inde på et køkkenbord. Under en fremmed families besøg legede begge familiers børn uden opsyn i køkkenet. Ejerindens 8-årige søn rakte efter anmodning af gæsternes 5-årige dreng flasken til denne; han drak af den og fik en alvorlig skade på spiserøret. Landsretten fandt husmoderen ansvarlig for, at flasken havde henstået i køkkenet, hvor hun vidste, at børnene legede. Højesteret derimod frifandt hende, idet denne ret ikke fandt, at der var grundlag for erstatning, hverken derved at flasken med dens rest af kalilud ved hovedrengøringen var stillet til side på køkkenbordet, eller ved at børnene under det tilfældige besøg legede i køkkenet uden tilsyn. Det må vel til dommen bemærkes, at der her var tale om en almindelig husholdningsartikel, der i almindelighed ikke frembyder særlig fare, og som faktisk blev brugt i en husholdning og ikke i en virksomhed. Havde der været tale om en stor beholder i et værksted eller en fabrik, var ansvaret muligvis blevet bedømt strengere (som af landsretten). I et tilfælde, hvor noget ganske lignende skete hos en tandlæge, idet en patients 15 mdr. gamle barn fik fat i en flaske syre, mens moderen blev behandlet, blev tandlægen da også anset erstatningspligtig, Ass. 1954 B, p 216. Herved må dog anføres, at dommen i U.f.R. 1944, p 937 frifandt et vaskeri, der havde henstillet en balje med natronlud i sin gård, hvor en hest drak af det og døde. Det siges i dommen, at der ikke var grundlag for ansvar i den almindelige erstatningsregel eller i D.L. 3-19-2, »og da aktieselskabets virksomhed ikke kan anses at være en således farlig bedrift, at der kan pålægges ansvar for hændelig skade ... vil sagsøgte være at frifinde.« Dommen forudsætter således muligheden af et egentlig ansvar for farlig bedrift i overensstemmelse med *Ussings* lære. Man kan iøvrigt spørge sig, når man sammenholder dommen

1. Kommenteret i T.f.R. 1933, p 319; kommentaren siger ikke noget af større interesse.

med den lige omtalte, om resultatet var blevet det samme, hvis det var et barn, og ikke en hest, der var kommet til skade. Noget tyder på, at tilbøjeligheden til at give erstatning er noget større – og synet på udvist uagtsomhed noget strengere – når alvorlig personskaade er sket, end når talen er om (mindre) materiel skade. I overensstemmelse med det princip, som af og til synes at komme til orde, at ansvaret er mildere overfor uvedkommende personer, er afgørelsen i Ass. 1957 B, p 86. Der henstod i en uaflåst garage en mælkeflaske indeholdende ætsende sitka-vædske. En dreng drak af flasken og pådrog sig derved forbrændinger. Garagens ejer blev med forsigtige præmisser frifundet for det af drengen rejste erstatningskrav, idet det under hensyn til, at der var tvivl om vædskens sammensætning og egenskaber fandtes »betænkeligt« at statuere, at der forelå uforvarligt forhold fra ejerens side, og idet det ikke var oplyst, at børn havde færdedes på sådan måde ved garagen, at særlige forsigtighedsforanstaltninger var påkrævede.

3. *Benzin o.l.* Herom kan nævnes sagen i U.f.R. 1924, p 942 H, der angik en brand, der var opstået ved, at noget benzin var flydt ud af en tank under losning af benzin fra et skib. Sø- og handelsretten fandt det ikke bevist, at benzinen stammede fra skibets tank, og frifandt. Højesteret anså imidlertid dette godtgjort og udtalte – uden at sige noget om forsømmelse (oplysningerne herom i dommen er magre) – at indstævnte »herefter« ville være at dømme².

Sagen i U.f.R. 1937, p 577 vedrørte en tankforpagter, der havde aftørret noget ved påfyldning af en bil udflydt benzin. Bilen kom i brand, da den startedes. Tilfældet anses som et sjældent forekommende, og tankforpagteren, der ikke var mekanikeruddannet, frifandtes, men med en dissens, der vilde give halv erstatning³. En ganske lignende afgørelse findes i Ass. 1959 B, p 235. I sagen i U.f.R. 1960, p 713 (Ass. 1960 B, p 80) opstod der brand på en fabrik, fordi en arbejder kastede en tændstik i en spand, hvortil der var afløb fra en centrifuge, hvor der skylledes med benzin. En anden arbej-

2. I sagen i S.H.T. 1920, p 404, fandtes det ej heller bevist, hvorfra noget udflydt olie stammede.

3. Kfr. Ass. 1953 B, p 235 (med dissens).

der, der kom til skade ved at måtte springe ud af vinduet, fik erstatning hos fabrikanten, der havde tolereret at åbne spande benyttedes.

Om *paraffin* findes der en enkelt afgørelse. En teltholder reparerede sit telt med paraffin, som han opvarmede i en gryde. Herunder opstod der ild i gryden, og da han bar den ud, ramte han sin husassistent, som blev forbrændt. Han måtte betale erstatning, idet risikoen for brand anses at have været så nærliggende, at han fandtes at have handlet uagtsomt ved ikke at sikre sig, at pigen forlod teltet, mens han arbejdede, Ass. 1963 B, p 22.

Om brand i *tjære* og antænding af *film* findes to afgørelser i N.D. 1958, p 241 og 268.

Andre sager synes ikke at give anledning til særlige bemærkninger⁴.

9. GIFT

At noget lignende også gælder for så vidt angår *giftstoffer* er rimeligt¹, jfr. den ret strenge dom i U.f.R. 1942, p 984, hvor en restaurationsgæst, der følte sig dårlig, bad tjeneren om natron; denne bragte pulver, som han havde taget fra en dåse med påskriften: Cerebos-Salt; men det viste sig at være et giftigt kakerlakpulver. Gæsten døde næste dag af pulveret. Det kunde ikke oplyses, hvem der havde hældt pulveret, der var anskaffet til restaurantens brug, på dåsen. Restauratøren fandtes at måtte bære ansvaret for, at pulveret ikke var opbevaret på forsvarlig måde, og han dømtes til at betale en erstatning, der under hensyn til, at enken sad i gode kår, sættes til 15.000 kr.

4. U.f.R. 1930, p 736 (grov uagtsomhed ansås at foreligge) og U.f.R. 1936, p 963 (grov uagtsomhed med hensyn til anvendelsen af et primusapparat – F.A.L. § 25 ikke anvendt). – Det kan måske bemærkes, at en gammel dom, U.f.R. 1875, p 843 set med nutidsøjne forekommer mild. Den handlede om forvoldelse af brand under påfyldning af en petroleumslampe og faldt ud til frifindelse – men det var ganske vist brandforsikringen, der søgte regres.

1. f.ex. U.f.R. 1932, p 144.

Om pudring af planter med gift foreligger et par afgørelser², samt om kreaturers død ved giftige stoffer³. Om forgiftning af vandløb, henvises til vandløb.

10. SKIBE

Skibe rummer faremuligheder af mange forskellige slags.

I. Her skal ikke drøftes *påsejlings-* og lignende skader, for hvilke culpa-reglen i det hele synes at gælde i sædvanlig mening. Nævnes må dog her den kendte dom i U.f.R. 1931, p 723 H – kommenteret i T.f.R. 1932, p 403 – hvor et skib, hvis rorkæde sprængtes, kom i drift og derfor kastede sit anker, der beskadigede et stærkstrømskabel i Øresund. Sø- og handelsretten fandt ikke, at der var begået fejl, og at der derfor ikke var »hjemmel i den almindelige erstatningsgrundsætning om retsstridig, forsætlig eller uagtsom skadetilføjelse« til at pålægge ansvar. Derimod pålagde retten erstatning efter nødretsgrundsætningen, og denne dom stadfæstedes af Højesteret. I noten til dommen hedder det imidlertid, at forholdet »i alt fald (synes) at ligge på grænsen af, hvad der måtte kunde bebrejdes skibsføreren som fejl,« noget der tyder på, at Højesteret har antaget, at der forelå en, omend ringe fejl. – Da der foreligger et tilfælde, der i hvert fald var på grænsen til nødret, skal spørgsmålet ikke yderligere forfølges her¹.

II. Om ansvarets fordeling, når skade voldes under *bugsering*, vil der blive talt under behandlingen af spørgsmålet om ansvaret for lånt personel og materiel.

III. *Vrag*. Særlig fare frembyder *vrag*. Om sådanne findes et par domme². Dommen i U.f.R. 1921, p 863 angik et tilfælde, hvor en

2. U.f.R. 1953, p 387, V.L.T. 1954, p 177. U.f.R. 1952, p 364 H (kommenteret i T.f.R. 1953, p 427 (bogudgaven, p 70) 1955, p 625 H, 1968, p 328.

3. f.ex. U.f.R. 1934, p 99 H, 1954, p 124 og 1013, 1958, p 28 H samt N.D. 1958, p 184.

1. Jfr. også den noksom bekendte dom om brandhestens sko, U.f.R. 1918, p 316.

2. Dommen i U.f.R. 1920, p 809 anså køberen af et kondemneret vrag ansvarlig for en skade, som dettes anker tilføjede et telegrafkabel, da vraget under storm

mand havde købt en på forstranden stående, strandet skonnert; masten, der lå på stranden, blev under en storm taget af vandet og ødelagde en badebro. Herfor anses køberen ansvarlig, da det må være »hans sag at anbringe master og vrag, således at de ikke kan forårsage skade på anden mands ejendom.«

IV. Iøvrigt er skibe jo både en art huse, og en art fabrikker med maskineri og spil. Der skal derfor i det følgende tales dels om ansvaret overfor omverdenen ved svigten af skibets *materiel*, navnlig dets forføjningsanordninger (A), dels om fabrikejeransvaret for maskiner, kraner o.l. (B), dels om husejeransvaret for mandskabets og passagerers fald på gulve, i skakter og gennem luger etc. (C). Endelig skal der siges et par ord om passagerers og mandskabs tilskadekomst som følge af manøvreringen (D).

A. Om skade, der voldes ved *svigten af skibets materiel* findes et par afgørelser, som imidlertid ikke viser noget større om, hvorvidt ansvaret for sådan svigten skulde ligne det, som gælder for biler, og som også kommer frem med hensyn til andre ting. Der var tale om ansvar for sammenstød, der skyldtes, at styreapparatet var i uorden. Skibet blev dømt til erstatning, fordi skaden ved passende manøvrer kunde være undgået³.

Mest almindelig er skade, som er sket som følge af, at *fortøjninger eller ankere* ikke har holdt. Sager af noget lignende art findes på landjorden om kraner, jernbaner o.l.⁴. Et par tidlige domme pålægger ansvar, skønt der var storm, idet der ikke med hensyn til fortøjningerne var truffet »de bedst mulige« foranstaltninger, som det stormfulde

kom i drift. Det kan ikke af referatet ses, hvordan der var forholdt med hensyn til ankringen. Køberen gjorde gældende, at han intet havde haft dermed at gøre, og at han endnu ikke var blevet ejer af vraget. Han blev anset ansvarlig for, hvorledes der efter overtagelsesdagen var blevet forholdt med hensyn til forankringen af vraget. Se endvidere U.f.R. 1921, p 844.

3. S.H.T. 1914, p 260 og U.f.R. 1944, p 963 og 1957, p 986.

4. U.f.R. 1924, p 576, 1930, p 834, 1944, p 463 H og Ass. 1957 A, p 44 og 1960 B, p 319.

vejr gjorde yderligere påkrævet⁵. Men efter omstændighederne frifindes der⁶. Særligt kan nævnes et tilfælde, hvor der frifandtes, fordi sprængning af kæderne skyldtes mangelfuld svejsning, der ansås som en skjult fejl, for hvilken havnevæsenet, (der havde anbragt skibet), ikke kunde hæfte efter almindelige erstatningsregler⁷. Sager, hvor der synes at være almindelig culpa, foreligger naturligvis også⁸.

B. For så vidt angår skade tilføjet ved skibets *maskiner*, dets kraner, spil o.l. er det venteligt, at en ganske lignende bedømmelse vil gøre sig gældende, som når der er tale om tilsvarende indretninger på landjorden. Det ser også ud til at være tilfældet. For mangelfuld afskærmning af maskineriet er ansvaret strengt. Erstatningspligt er således blevet pålagt i et par tilfælde for tilskadekomst i hejseværker, idet det ikke fandtes at kunne udelukke ansvar, at apparaterne var godkendt af myndighederne⁹. I det ene tilfælde, hvor Højesteret dømte, havde landsretten frifundet.

Angående skader voldt ved skibets øvrige redskaber, kan nævnes U.f.R. 1931, p 223, hvor en kasse med en bil blev tabt under losningen, fordi skibets svivel åbnede sig, idet svejsningen var bristet. En del af bruddet var et ældre brud, der kunde være opdaget ved nøje undersøgelse. Skibet blev dømt til erstatning, idet det ikke kunde påberåbe sig konnossementets klausul om skjulte fejl. Om et stykke standardværktøj i et skib, hvis fjeder svigtede under arbejde på en ventil findes en højesteretsdom i U.f.R. 1964, p 602 (Ass. 1963 A, p 94, SHT 1963, p 148). Skibet blev frifundet, mens landsretten havde dømt. Her er altså også (jfr. om maskiner) en nyere dom, der frifinder i et tilfælde af materielsvigt. Se også Ass. 1968 B, p 183.

5. U.f.R. 1913, p 670 og 1914, p 253, (S.H.T. 1914, p 20), se også Ass. 1935 A, p 115.

6. U.f.R. 1922, p 747, 1925, p 673 (S.T.H. 1925, p 115), anker, 1925, p 724, anker.

7. U.f.R. 1943, p 334.

8. U.f.R. 1912, p 280, 1919, p 462, S.T.H. 1920, p 317, U.f.R. 1926, p 579 H, 1952, p 724 H, jfr. 1951, p 163 (N.D.S. 1950, p 471 og 1952, p 133).

9. U.f.R. 1929, p 368 og U.f.R. 1940, p 303 H, jfr. 1939, p 584 samt 1962, p 770 (bøde).

Iøvrigt vil der naturligvis også være sager, hvor der er klar eller ret klar skyld¹⁰.

Til denne gruppe bør måske henføres tilfældet i Ass. 1956 B, p 132, hvor en person kom alvorligt til skade, fordi en stålwire i lossegrejerne knækkede, så at et slæng faldt ned. Skipperen havde undersøgt wiren før brugen og fundet det forsvarligt at benytte den. Ansvarlet begrundedes med, at wiren måtte anses knækket ved under losningen at gnide mod en bolt, og at der ikke havde været ført forsvarligt tilsyn med wirens slid mod denne.

C. Ansvarlet for *skibets indretning* vil meget naturligt, da skibe gennemgående er farligere end huse, snarere være strengere end husejeres – og det både i relation til mandskab og passagerer. For fald ned i *luger* o.l., er der således gennemgående pålagt ansvar¹¹. Her bør dog nævnes sagen i U.f.R. 1940, p 291 H, hvor en besøgende på et fiskefartøj faldt i en fiskedam, hvis luge var fjernet, idet en af mandskabet var ved at tage fisk op; den pågældende var et øjeblik gået i land for at hente et par fiskekasser. Dommen udtalte, at besøgende på grund af den på skibene foregående virksomhed ikke kunde regne med, at færdsel kunde foregå uhindret, idet skibets besætning ikke kunde anses pligtigt at træffe foranstaltninger til afværgelse af ulykker i videre omfang end nødvendigt af hensyn til de på skibet beskæftigede personer. Herefter fandtes der ikke at kunde bebrejdes skibet nogen uforsigtighed. Med denne afgørelse bør måske sammenholdes en tidligere dom i Ass. 1935 B, p 219. Den handlede om et tilfælde, hvor en person, der skulde ombord i en damper, faldt ned, fordi *landgangsstigen* skred ud. Stigen, der tjente som erstatning for skibets landgangsbro, der var under reparation, var blevet anbragt af styrmanden støttet mod en fortøjningspæl, men senere flyttet uden at det kunde oplyses af hvem. Retten anså skibet ansvarligt: »Da stigen efter

10. I sagen i U.f.R. 1947, p 230 var der klaget over spillets tilstand, jfr. også 1931, p 690 H. Om sagen i U.f.R. 1954, p 991 er der talt under kraner.

11. U.f.R. 1901, p 1007, 1941, p 973, 1947, p 741, 1948, p 736 og N.D.S. 1946, p 11, U.f.R. 1958, p 222, 1964, p 374 H (Ass. 1964 B, p 70). Bødesager: S.H.T. 1960, p 136, U.f.R. 1964, p 294.

det oplyste må antages at være blevet anbragt som den eneste adgang til skibet, og da der fra dettes side ikke er ført nærmere tilsyn med den, måtte sagsøgeren, der havde ærinde ombord, være berettiget til at gå ud fra, at han kunde benytte den uden at risikere noget, og de sagsøgte må derfor være pligtige at erstatte ham den overgåede skade.« Det er en karakteristisk – og formentlig rigtig – blanding af garanti- og forventningssynspunkter med tilsætning af en mindre bebrejdelse. Ved afgørelsen i Ass. 1960 B, p 206, hvor der også var tale om en vindbudens fald gennem en lem, domfældes der også, men det var et passagerskib, og uheldet skete som det siges i dommen på det til ophold for passagererne indrettede midtskib.

For mere almindelige indretninger som *dæk*, bonede *gulve*, *trapper*, *landgangsbroer* etc. synes det almindelige husejeransvar at gælde¹². Dog synes en enkelt dom¹³ noget streng. Der pålagdes her et ruteskib ansvar, fordi en passager var faldet over en messingliste, der på en trappe fæstnede en gummiløber. Slige messinglister er vist meget almindelige på skibe. Københavns byret frifandt, men landsretten fandt – efter en erklæring fra arbejdsgiverne i linoleumsbranchen, som byretten havde fundet det betænkeligt at lægge til grund – at anbringelsen var uforsvarlig og dømte¹⁴.

D. Angående tilskadekomst ved skibets manøvrering kan nævnes, at D.S.B. er pålagt ansvar, da en passager under stormfuldt vejr kom til skade, fordi en ikke fastskruet bæk på en banerne tilhørende damper blev slynget henad dækket. Ansaret grundedes på culpa, uden at det fandtes nødvendigt at komme ind på spørgsmålet, om jernbaneansaret gjaldt. Ligeledes blev der, U.f.R. 1957, p 986, pålagt et norsk skib erstatning for 4 passagerers tilskadekomst ved skibets tørning mod kaj. Fejlen skyldtes indtrængning af luft i olie-systemet i styremekanismen, der kunne have været undgået ved fornøden påpasselighed. For fejlen måtte tidsbefragteren hæfte.

Om D.S.B.s færger henvises til afsnittet om baner.

12. U.f.R. 1940, p 899 (bonet gulv, frifindelse), 1956, p 395 (fald på færgedæk, frifindelse).

13. U.f.R. 1931, p 606.

14. Jfr. om en lignende kant i en butik, V.L.T. 1929, p 354.

11. ALMINDELIGE BEMÆRKNINGER OM SKADER VOLDT AF TING I HUSHOLDNINGER

For den, der mener, at tendenser til at objektivisere ansvaret for visse skadeforvoldelser særlig skulde gøre sig gældende overfor erhvervs-virksomheder eller bedrifter, skulde det være sandsynligt, at ansvaret for skader, der sker i almindelige *husholdninger*, ikke blev skærpet ud over et sædvanligt culpaansvar. En formodning af denne art holder imidlertid, som det foregående vil have vist, ikke stik. Det ser ud, som om det mere er tingens farlighed, der skærper ansvaret, end den omstændighed at den bruges i en større og mere regelmæssig bedrift.

Under explosioner¹ er der talt om dommene i U.f.R. 1925, p 612 H og 1958, p 666 om explosioner af *karbid* og *neglelak* samt om dommen i U.f.R. 1943, p 635 om en *dampkoger* og under syre og benzin² er der talt om sagen i U.f.R. 1940, p 577 om en *syreflaske*. Alene dommen i U.f.R. 1932, p 494 H om drengen, der drak af en flaske med *kalilud* faldt ud til frifindelse. Endvidere er under *huse*³ sagerne i U.f.R. 1942, p 882, 1953, p 434 H og Ass. 1965 B, p 42 om et gasstrygeapparat og vaskeinstallationer – der ganske vist vedrørte ting, som af husejeren var stillet til lejernes rådighed – refereret.

I denne forbindelse kan endnu nævnes, at sagen i U.f.R. 1952, p 898, der angik en 4-årig pige, der under et besøg faldt ned af et gasbord og fik en gryde med kogende vand over sig, faldt ud til erstatning. Husmoderen, der »af hensyn til sit arbejde ikke har haft sin opmærksomhed tilstrækkeligt henvendt på, hvad barnet foretog sig (fandtes) efter omstændighederne at have tilsidesat sin tilsynspligt« og dømtes derfor.

12. ANDRE TING

I dette afsnit skal gøres nogle få bemærkninger om enkelte sager, hvor der har været tale om ansvar for andre risikable ting end sådanne, som naturligt har kunnet grupperes i det foregående.

1. p 138 f.

2. p 203.

3. p 77 f.

I. Sagen i Ass. 1943 B, p 254 handlede om et tilfælde, hvor en arbejder hos et entreprenørfirma kom til skade ved et sammenstød mellem to *tipvogne*, fordi bremseanordningen på den ene – en stang tildannet af udrangerede planker – svigtede. Under sagen var bremsestangen bortkommet. Det siges i dommen, at det må »anses for usandsynligt, at den, selvom den ikke har været rådden, har været af 1. klasses sundt materiale, og i hvert fald må det antages, at den ikke har været tilstrækkelig kraftigt dimensioneret til at anvendes som bremseanordning ... Herfor findes sagsøgte ansvarlig¹.«

Som det tidligere flere gange er påvist, er det ikke altid tilstrækkeligt til at fritage for ansvar for, at en ting har voldt skade, at tingen er godkendt af de sagkyndige autoriteter. Således blev ved dommen i U.f.R. 1949, p 112 H – kommenteret i T.f.R. 1949, p 195 – en fabrikant af et rotteudryddelsesapparat anset ansvarlig for en brand, som en af ham antaget kommunal rottejæger forvoldte med det, idet han, uanset at Indenrigsministeriet havde godkendt apparatet, fandtes at burde være klar over dets brandfarlighed. Ansvaret bortfaldt dog efter F.A.L. § 25.

For indretningen af en *silo* blev der ved dommen i Ass. 1957 B, p 135 pålagt indehaveren ansvar. En bjælke var anbragt så lavt, at arbejderne ved kørsel med *tipvogne* under den måtte bukke hovedet. Da en af dem en dag gjorde det for sent og derfor kom til skade, blev der pålagt ansvar, idet kørselen under siloen »frembød en sådan fare ... at sagsøgte må anses erstatningsansvarlig.« Erstatningen blev dog, da tilskadekomne var kendt med materiellet og brugen deraf, nedsat til $\frac{2}{3}$. En dissens vilde give fuld erstatning.

Om ting, der *knækker eller brister* kan nævnes nogle afgørelser, idet der dog om wirer og fortøjninger, der brister, henvises til behandlingen af stilladser, kraner og skibe. Her må imidlertid sagen i U.f.R. 1967 H, p 2, kommenteret i 1967 B, p 67 nævnes. Den handlede om en kranvogns *wire*, som under arbejde på landevej brast og i opsvinget efter bristningen voldte alvorlig personskade. Spørgsmålet var, om ansvar herfor kunne pålægges kranvognen, der havde

1. Jfr. om en på et havnespor stående, tom, med et kasteskaft sikret banevogn, der blev sat i gang af vinden, Ass. 1951 A, p 44, samt U.f.R. 1944, p 463 H.

udlagt og benyttet wiren, eller den bil, som ved at køre over wiren bevirkede, at den sprang.

Endvidere findes en sag om *en stang*, der er knækket, U.f.R. 1962, p 11 H (Ass. 1960 B, p 100). Sagen faldt ud til frifindelse, da det ikke kunne antages, at der var nogen fejlkonstruktion.

Om et *reb*, der brast, da en kreaturtrækker trak i det, se Ass. 1959 B, p 22: frifindelse.

II. På skader, som forvoldes ved *væltning* af tunge ting, ses der, ligesom når talen er om væltning af skorstene eller lignende, temmeligt strengt. Der vil således kunne være tale om tunge ting i fabrikker, jfr. om støbekasser, U.f.R. 1961, p 454, og om cementrør, Ass. 1962 B, p 57, hvor der dog blev frifundet på grund af egen skyld, samt om en maskine U.f.R. 1953, p 259 H, hvor der formentlig forelå klar skyld. Dommen i U.f.R. 1927, p 768 anså ejeren – men ikke brugeren – af en automat erstatningspligtig, da den væltede, »idet risikoen for, at automaten er forsvarligt opstillet ... findes i det hele at måtte påhvile aktieselskabet, der her i byen, hvor der har været anbragt ca. 250 automater, ganske undlader at føre tilsyn med disses tilstand eller at give lejerne underretning om låsemekanismens indretning«, noget selskabet gjorde overfor lejere i provinsen. Her foreligger formentlig almindelig culpa, selvom der tales om, at selskabet må bære risikoen. I sagen i U.f.R. 1953, p 259 H, der handlede om en væltet maskine, forelå der formentlig klar culpa. Sagen kan iøvrigt sammenlignes med dommen i U.f.R. 1932, p 818, hvor det antoges, at et i juni væltet, i maj måned opstillet gravmonument havde været uforsvarligt funderet, samt sagen i U.f.R. 1958, p 522 om en port, og i U.f.R. 1965, p 422 H, hvor et voldsomt vindstød væltede nogle tunge stålplader på en byggeplads. Vindstyrken var 7. En sådan vindstyrke fandtes ikke helt usædvanlig, og entreprenørens folk burde derfor have regnet med muligheden af, at den tiltagende blæst kunne vælte pladen og derfor have taget skridt til at forebygge dette. For væltning af et beskyttelsesskjold er der derimod frifundet, Ass. 1965 B, p 237. – For en el-mast, der væltede, mens den var under nedtagning, er ansvar også pålagt, Ass. 1965 B, p 175.

Men i et tilfælde, Ass. 1957 B, p 104, hvor en *frugtbod* var væltet i stærkt stormvejr og havde kvæstet en fodgænger, og hvor denne påstod erstatning under påberåbelse dels af culpasyndspunkter, dels af risikosyndspunkter, blev ejeren frifundet, idet det fandtes »betænkeligt alene ud fra den omstændighed, at boden faktisk væltede den dag, at statuere ansvar efter den almindelige erstatningsregel, samt da der ej heller på andet grundlag findes at kunde pålægges sagsøgte ansvar ...«

4. Væsentlig mildere ser man åbenbart – ganske naturligt – på træer, der vælter eller hvis grene blæser ned. Der synes at være en frifindelse hvert decennium².

13. BRUGERENS ANSVAR FOR LÅNTE, LEJEDE ELLER KØBTE TING – OG FORETAGNE REPARATIONER

Går man ud fra den almindelige culparegel, må det være klart, at spørgsmålet om, hvorvidt der er et ansvar for udlånte, udlejede eller solgte tings skadeforvoldelse, og hvem et eventuelt ansvar påhviler, må afhænge af, om lejer eller ejer, køber eller sælger eller begge har udvist forsømmelighed. Og hvis det er mangler ved tingens tilstand eller vedligeholdelse, der har været årsag til skade, bliver problemet naturligvis i første række, hvordan omsorgsplikten naturligt bør fordeles mellem dem. Men hvis man går ud fra, hvad de foregående undersøgelser synes at have vist, at ansvaret for ting og deres upåklagelige tilstand i et vist omfang er risikobetonet alt efter tingens nærmere beskaffenhed og farlighed, får spørgsmålet, om hvorledes risikoen eller det skærpede ansvar bør fordeles mellem flere personer, der har tilknytning til tingen, forøget interesse. Og ligesom spørgsmålet om, hvorledes ansvaret bør fordeles, er af betydning, således kan det også være rigtigt at se på, hvilken fordeling domstolene *faktisk* foretager, idet man mulig indirekte fra den og fra begrundelsen,

2. U.f.R. 1935, p 848, 1943, p 162, 1951, p 599 og 1962, p 368.

der gives for den, kan læse, om risikobetragtninger til en vis grad gør sig gældende bagved eller ved siden af culpabedømmelsen.

Ved behandlingen af dette spørgsmål vil det formentlig være rigtigt at sondre mellem på den ene side *lånte og lejede ting* og på den anden side *købte eller reparerede ting*. Lån og leje er gennemgående ret kortvarige, og den tilknytning, lånte og lejede ting endnu har til ejeren, bevirker, at besidderens forhold til dem bliver et noget andet end en ejers. Hans opfordring til omhu ved undersøgelse af tingens tilstand er ikke helt så stærk som en købers, der har en mere varig besiddelse – og et mere varigt ansvar – for øje, og låntageren eller lejeren kan til en vis grad regne med, at den egentlige omsorg stadig hviler på ejeren.

Emnet er tidligere berørt ved omtalen af forskellige arter af ting, hvor det er anført, at der navnlig ved særligt farlige ting synes at være et meget strengt ansvar for besidderen, hvad enten denne er lejer, låntager eller en ejer, der har købt en ting eller ladet den reparere. Der er således bl.a. talt om det meget strenge ansvar for motorkøretøjers materiel og for låntager eller køber af våben, og der skal derfor ikke her siges mere herom. Endvidere undlades her omtale af, hvem der bærer det objektive ansvar for hunde eller kreaturer, idet dette ansvar naturligt bør omtales i forbindelse med behandlingen af dyr.

Endelig hænder det ikke sjældent, at ting udlånes eller udlejes i forbindelse med det personale, som skal betjene dem. Der bliver da i første række tale om et ansvar efter D.L. 3-19-2, og om dette overføres til brugeren eller forbliver hos ejeren. Dette problem udskydes også til senere behandling i forbindelse med visse spørgsmål vedrørende D.L. 3-19-2. De her gjorte bemærkninger må altså ses som en art supplement til det andetsteds anførte.

I. *Lånte og lejede ting*. Med hensyn til disse synes der i praxis at gøre sig en vis usikkerhed gældende.

Brugeren er blevet gjort ansvarlig ved dommen i U.f.R. 1921, p 4. Dragerforeningen hejsede en kasse op i en ejendom ved hjælp af et spil. Da dette spil var i uorden, faldt kassen ned og forvoldte skade. Skønt spillet tilhørte vedkommende ejendom, måtte den fabrik, der

lod spillet bruge, »som lejer eller bruger af spillet ... bære skaden¹.« Den noget atypiske sag i U.f.R. 1962, p 764 drejede sig om et tilfælde, hvor en traktor var udlånt til en anden. Brugerens søn, der ikke havde førerbevis, tilegnede sig den og kørte med den, hvorved der voldtes en personskaade. Den skadelidte søgte ejeren, der ikke havde traktoren ansvarsforsikret, til erstatning; men han blev frifundet, da skaden ansås som en så fjern og upåregnelig følge at han ikke kunne gøres ansvarlig, selvom han vidste, at traktoren ikke var ansvarsforsikret. – Sagen i U.f.R. 1963, p 150 H, (Ass. 1963 A, p 1) kommenteret i U.f.R. 1963 B, p 229, drejede sig om motorvognsansvaret for en traktor, som var udlejet til en kommune. Ansvar fandtes at være hos denne, og en fejl ved traktoren pådrog ikke ejeren ansvar, da det ikke fandtes godtgjort, at den havde været medårsag.

Ejeren blev derimod ved den ovenfor² nævnte dom i U.f.R. 1927, p 768 anset ansvarlig for, at en udlejet automat væltede. Det samme kan måske også siges at være tilfældet i U.f.R. 1949, p 112 H – kommenteret i T.f.R. 1949, p 195. Sagen drejede sig om en kommune, der havde sluttet kontrakt med en fabrikant om rotteudryddelse. Fabrikanten antog en kommunal rottejæger til at betjene sit dertil brugte apparat. Rottejægeren forårsagede imidlertid en brand med apparatet. Kommunen blev frifundet for at erstatte skaden, idet den ikke kunde anses som arbejdsgiver for rottejægeren, og fabrikanten blev dømt, idet han, uanset at indenrigsministeriet havde godkendt apparatet, som den, der havde fremstillet det, burde have været klar over dets farlighed, men hans ansvar fandtes dog at kunde bortfalde i medfør af F.A.L. § 25. Dommen i U.f.R. 1959, p 90 H drejede sig om et afstivningsbræt til et stillads, der brækkede, hvorved en arbejder kom til skade. Landsretten og Højesteret frifandt begge, både ejeren og brugeren; men en af Højesterets dommere vilde dømme

1. Sagen i S.H.T. 1922, p 375 har næppe interesse. Her ifaldt brugeren af en wire ansvar for skade, der voldtes ved, at den sprang, men grunden var, at benyttelsen var fejlagtig, idet wiren var lagt enkelt i stedet for dobbelt. Noget lignende var tilfældet i sagen i U.f.R. 1964, p 170 (Ass. 1963 B, p 282), hvor brugeren og ikke ejeren blev anset ansvarlig. Der synes ikke at have været tale om fejl ved materiellet, men ved dets benyttelse.

2. p 214.

ejeren og frifinde brugeren, der ikke antoges at have haft pligt til nærmere undersøgelse af stilladsbrædderne. I sagen i Ass. 1960 A, p 260 var der tale om et kalkoptræk, som benyttedes ved opførelsen af en skorsten, og som af ejendommens ejer var udlånt til vedkommende entreprenør. Nogle arbejdere styrtede ned med det, og de søgte ejeren til erstatning. Dommen udtalte, at denne var rette sagvolder, fordi optrækket var en del af ejendommens faste installationer, og fordi det var benyttet på sædvanlig måde og var undergivet ejerens tilsyn og passet af hans folk. Han blev imidlertid frifundet. – Noget atypisk er sagen i U.f.R. 1968, p 24 H (Ass. 1967 B, p 331), kommenteret i U.f.R. 1968 B, p 175, idet det var ejeren af en udlånt gravemaskine, der kom til skade ved at blive ramt af skovlens lossebom som følge af en urigtig udløsning af denne; han fik ikke erstatning hos brugeren, da han ikke havde truffet foranstaltninger til sikring herimod, og ikke havde instrueret brugeren. Man kan vel nok slutte, at ejeren, hvis skaden havde ramt trediemand, var blevet ansvarlig.

Et tilfælde, hvor både *ejer* og *bruger* blev gjort ansvarlige, foreligger i U.f.R. 1944, p 463 H. Her havde en købmand til brug ved losning lejet en jernbanevogn af et baneselskab. Losningen overdrog han til en losningsorganisation, der måtte anses som selvstændig entreprenør. Vognen stod ubremset på havnearealet og blev her sat i drift af stærk storm, hvorved den voldte skade. Både banen og losningsorganisationen blev dømt til at betale erstatning, i det indbyrdes forhold hver med halvdelen. Losningsorganisationens ansvar begrundedes med, at dens folk ikke, da de fjernede andre vogne, havde undersøgt, om den her omtalte vogn var sikret. Om banerne, der blev frifundet af landsretten, fordi mangler ved dens bremses næppe havde bevirket uheldet, sagde 6 af højesteretsdommerne, at vognen, der kun skulde bruges i nødsfald, burde have været sikret med frakobling for øje. 4 højesteretsdommere vilde lægge hele ansvaret i det indbyrdes forhold – som alene var det, der forelå Højesteret til pådømmelse – på entreprenøren på grund af den af dette firmas folk begåede alvorlige fejl.

II. *Solgte eller reparerede ting.* Om disse skal indledningsvis bemærkes, at det naturligvis er af afgørende betydning for, at spørgsmålet kan opstå, at tingen ved ejerens modtagelse af den var behæftet med en fejl, som hidrører fra sælgeren eller en reparatør. Ejeren må have bevisbyrden for, at dette er tilfældet – og formentlig også for, at han ikke har nogen medskyld for fejllens endnu-tilstedeværelse – og denne bevisbyrde bliver antagelig strengere og vanskeligere at løfte, jo længere tid han har haft tingen. Har tingen haft en oprindelig, skjult mangel – og denne senere volder trediemand en skade – vil det, når lang tid er gået, og den oprindelige skyldige ikke kan findes eller ikke kan betale, blive vanskeligt for ejeren at undgå at ifalde ansvar. Der mindes her om det tidligere sagte om visse tilfælde vedrørende f.ex. kraner eller broer eller lignende, som har været leveret i uhensigtsmæssig tilstand. Ejeren kan ikke, hvis f.ex. udsigtsforholdene fra en førerhus har været uhensigtsmæssige, uden videre med hensyn til sådanne ikke skjulte fejl forlade sig på, at tingen er forsvarlig, fordi den er leveret af en sagkyndig; og efter omstændighederne kan han også komme til at hæfte for mere vanskeligt opdagelige mangler. Derimod er det under maskiner omtalt, at en ejer af en sådan ikke blev anset ansvarlig, da den voldte skade som følge af en fabriktionsfejl.

Mens det således kan være naturligt at antage at tiden, mens den går, langsomt vælter mere og mere ansvar over på ejeren, kan det også spille en rolle, om den, der har solgt tingen, selv har fremstillet den eller har den andetsteds fra.

Sælgeren er gjort ansvarlig i sagen i U.f.R. 1901, p 857 H, der handlede om et tilfælde, hvor en bagerikedel sprængtes. Dommen oplyser ikke, hvor lang tid der var gået, siden kedlen, der var falset i strid med en derom gældende bekendtgørelse, var leveret. På lignende måde pålagde dommen i U.f.R. 1919, p 557 H, jfr. 1918, p 652 en håndværker, der havde opsat en vandklosetcisterne, erstatningspligt, da den 2 år efter faldt ned og tilføjede en gæst hos ejendommens ejer skade. Ejeren ses ikke sagsøgt. Det fortjener måske at bemærkes, at skadelidte mulig ikke kan betragtes som en helt udenforstående tre-

diemand, men kan have været opfattet som snarere havende en af ejerens afledet retsstilling³.

Fra norsk praxis kan nævnes N.R.T. 1940, p 503. Her havde en person mistet et øje ved et uheld, der skete med en en gårdejer tilhørende rulle, der var behæftet med en fejl. Ulykken skete i maj 1936, og rullen var blevet leveret i marts s.å. Den tilskadekomne sagsøgte både gårdejeren og sælgeren til erstatning. Gårdejeren blev frifundet, mens sælgeren blev dømt.

Der findes imidlertid også tilfælde, hvor *køberen* er blevet dømt. Dommen i U.f.R. 1925, p 994 handlede således om en sodskade, som skyldtes et løsrevet kakkelovnsrør. Ejeren af ejendommen blev dømt til at erstatte skaden; der fandtes ikke at kunde gives ham medhold i, at skadelidte måtte søge den håndværker, der havde opsat kakkelovnen, idet det måtte blive ejerens sag at søge regres hos denne⁴. Afgørelsen er ganske interessant, idet den pålægger et ansvar, der ligner det, som kommuner i visse tilfælde ifalder for deres entreprenørers fejl⁵.

Sagen i U.f.R. 1943, p 1228 handlede om en skade, som på et skibs første rejse voldttes på ladningen, ved at vand trængte ned i lasten, fordi et mandehul alene var forsynet med trædæksel. Da det ikke var klart, om et stældæksel, der yderligere burde have været der, havde været påsat ved skibets aflevering fra værftet, og skibet burde have foretaget fornøden undersøgelse, frifandtes værftet.

Her må endnu mindes om den tidligere omtalte sag om narkoseapparatet, U.f.R. 1960, p 576 H, hvor der mellem alle Højesterets dommere var enighed om, at det firma, der havde solgt det til sygehuset, ikke kunne gøres ansvarligt, og at et mindretal fandt, at hospitalet måtte hæfte på objektivet grundlag for dets svigten.

Endelig er i en enkelt sag både *køber* og *sælger* blevet dømt, U.f.R. 1953, p 503 H. Sagen, der tidligere er omtalt⁶, drejede sig om et

3. Om en sælgers bødeansvar for en ikke afskærmet maskine, se U.f.R. 1914, p 714.

4. Dommen i U.f.R. 1934, p 707 H, synes uden større interesse.

5. Jfr. Chrstrup i N.F.T. 1934, p 185 ff.

6. p 179.

pumpeværk, som en smedemester i 1942 havde opstillet for en gård-ejer på dennes gårdsplads. Tandhjulsdrevet, som ikke var forsynet med påbudt skinne, forårsagede i 1945 en skade. Både leverandør og ejer dømtes til erstatning – som de i det indbyrdes forhold måtte bære hver med halvdelen. Smedemesterens ansvar lempedes ikke efter F.A.L. § 25.

vii : Omkring 3-19-2 samt visse entreprise- og forvaringsforbehold

Omkring det ansvar efter D.L. 3-19-2, som man efter gængs teori kunde kalde – ikke et objektivt ansvar – men ansvar for andres ansvar, grupperer sig forskellige tvivls- og grænsespørgsmål. Først kan nævnes spørgsmålet om, hvor vidt ansvaret efter 3-19-2 er, eller for at udtrykke det mere præcist, for hvilke af tjeneres handlinger den, som uomtvistet er husbond, hæfter. Endvidere kan nævnes spørgsmålet om, hvem der er husbond, eller under hvilke omstændigheder man er det. Nærmere bestemt er dette problemet om udstikningen af grænsen mellem de tilfælde, hvor der foreligger arbejdsleje med den konsekvens, at lejetageren – arbejdsherren – er husbond for arbejderen og dermed ansvarlig efter 3-19-2 for hans skadeforvoldelser, og de tilfælde, hvor kontraktsforholdet har karakteren af enterprise, så at ikke driftsherren, men den antagne hæfter for de fejl, han selv eller de af ham igen antagne folk begår¹. Det er i det foregående flere gange tidligere omtalt, at den almindeligt antagne hovedregel, at man hæfter for sine folk, men ikke for sin entreprenør, ikke har universel gyldighed, men at man på adskillige områder, både når der er tale om skadetilføjelser »i« kontraktsforhold eller »udenfor« kontraktsforhold, hæfter for fejl begået af personer, der efter almindelig opfattelse utvivlsomt har karakteren af at være entreprenører, og ikke blot »tjenere.« Det er ikke disse tilfælde, der interesserer her. Det er grænsedragningen mellem de tilfælde, hvor en person efter gængs anskuelse er entreprenør og derfor ikke pådrager driftsherren ansvar, og de tilfælde, hvor han må anses som tjener og derfor gør det. Her kan karakteren af det mellem parterne indgåede kontraktsforhold være afgørende for hæftelsen udadtil overfor trediemand, og man kunde derfor tale om, at ansvaret er forskydeligt, om at det kan flyttes ved aftale. Hvornår ansvar – eller erstatningsrisikoen – hviler

1. f.ex. U.f.R. 1937, p 785 H.

på den ene eller den anden af de to kontrahenter, kan nok være af en vis betydning for den her foretagne undersøgelse.

I visse tilfælde kan en aftale eller et retsforhold mellem to parter også have betydning for den indbyrdes fordeling mellem dem af ansvaret eller erstatningsrisikoen for visse ting, når de beskadiges eller går til grunde som følge af fejl begået af den ene kontrahent eller – efter 3-19-2 – af de af denne antagne folk. Der er her efter gældende teori tale om et ansvar i kontraktsforhold. Selvom der almindeligt arbejdes med en sondring mellem erstatningsansvar udenfor kontrakt og i kontrakt, er det vist den sædvalige opfattelse, at grænsen ikke er skarp, og at erstatningsnormerne i mange tilfælde ikke er forskellige. *Gomard* er den, der senest og mest grundigt har undersøgt disse spørgsmål i sin disputats fra 1958, og der skal derfor her i det hele ikke gås ind på de herhen hørende problemer. Bemærkes skal kun, at visse tilfælde, om hvilke det rent logisk kunde omtvistes, om de er erstatningstilfælde i eller udenfor kontrakt, i det foregående er behandlet som erstatningstilfælde udenfor kontraktsforhold. Det gælder tilfælde, hvor der er spørgsmål om arbejdsgiverens erstatningsansvar for de af ham antagne arbejderes tilskadekomst på arbejdspladsen, om kunders tilskadekomst i butikker eller om skade på lejerens person eller gods ved mangler ved den ejendom, de har lejet sig ind i. Der er uden videre gået ud fra, at ansvarsbedømmelsen, når en arbejder er kommet til skade ved f.ex. en stilladsulykke, i princippet må være den samme, som hvis det er en udenfor stående, det er gået ud over, og det samme må gælde, både hvis det er en kunde, der er faldet på et butiksgulv, og hvis det er et bud, der har indfundet sig for at hente en glemt ting eller overbringe en besked. For så vidt angår huse har der også været regnet med, at ejerens ansvar stort set har været det samme, hvad enten det er en lejer, en lejers gæst, en besøgende læge, en handlende eller kongens foged, der er kommet til skade på en trappe. Det har ganske vist været nævnt, at der mulig overfor håndværkere, der skal tilse huse, gælder et mildere ansvar, når de kommer til skade under arbejdet på lofter eller i kældre, idet de i større omfang end andre må tage sig i vare, men det er næppe det kontraktsmæssige ved deres forhold til husværten, der

bevirker det; den samme bedømmelse vil sikkert gælde for personer, der for bygnings- eller brandsyn færdes på tilsvarende steder. Selvom den anledning, i hvilken den pågældende har indfundet sig, nok kan spille nogen rolle, er det næppe antageligt, at det er afgørende, om denne anledning er kontraktsmæssig eller ikke.

På andre områder er det derimod antageligt, at en aftale kan spille en rolle for fordelingen af risiko eller ansvar mellem parterne. Det kan typisk være tilfældet i visse forvarings-, betroelses- eller befordringsforhold. Da forhold af denne art kan afføde spørgsmål både om fordelingen af ansvar og risiko inter partes og udadtil, kan adskilligt tale for at behandle dem i en vis sammenhæng.

Endelig kan der, når tjeneren, eventuelt sammen med materiel, af en arbejdsgiver er overladt til en anden, være spørgsmål om, hvem der som husbond bærer ansvaret for deres skadeforvoldelser. Det er ikke et direkte spørgsmål, om der foreligger entreprise eller ej, men et beslægtet spørgsmål, nemlig om hvem der er husbonden.

Alle de her nævnte spørgsmål griber til en vis grad over i hinanden og lader sig ikke skarpt adskille, hvorfor fremstillingen af dem volder visse vanskeligheder. Den kunde gribes »systematisk« an, så at man begyndte med udstrækningen af det ordinære husbondeansvar, derefter søgte at sondre mellem arbejdsleje og entreprise, for så at undersøge problemet om udlånte og udlejede folk og til slut behandle det typiske ansvar i kontrakt. Den praktiske sammenhæng mellem spørgsmålene og de resultater, retsanvendelsen er kommet til, indbyder imidlertid til en mere usystematisk fremgangsmåde, der formentlig giver en bedre forståelse og belysning af problemerne.

Der skal derfor i dette kapitel først begyndes med to afsnit om fordelingen af ansvaret mellem henholdsvis budcentraler og vognmænd og deres kunder, idet der siden *Lassen* har været en vis tvivl i teorien, om hvem der er arbejdsgiveren i forhold til de udlejede bude eller kuske med heste og vogn. Derefter skal et efter Lassens tid fremkommet spørgsmål om ansvaret for skade voldt på eller med motor-køretøjer, der er overgivet mekanikere til reparation, behandles. I disse forhold er der tale både om et ansvar overfor omverdenen og om et ansvar for overgivne ting; det første er et ansvar udenfor kontrakt, det andet er et egentligt ansvar indenfor kontrakt; men da

begge ansvar må antages til en vis grad at være bestemt af kontraktsforholdet mellem parterne, forekommer det rigtigst at behandle disse spørgsmål sammen. Herunder bliver der også lejlighed til at se på, hvilke af sine folks handlinger en mekaniker hæfter for. Først derefter skal der i almindelighed ses på den udstrækning, det almindelige 3-19-2 ansvar har i praxis. Når dette er behandlet, og visse særegenheder ved dette er drøftet, vil det være tiden at undersøge ansvarets placering, når personale (og materiel) af en arbejdsgiver er overladt ved udlån eller udleje til en anden.

Visse spørgsmål, der er beslægtet med de her nævnte findes i og for sig. Der kan nævnes spørgsmålet om, hvem der bærer ansvaret – både indadtil og udadtil – når der forvoldes skade, mens biler slæbes, navnlig hvis der sidder nogen ved rattet af den slæbte vogn. Selvom der på dette punkt findes nogen domspraxis – ikke mindst vedrørende tilfælde, hvor der er ydet assistance af redningskorps el.lign. – synes der dog ikke ved en gennemgang af den at aftegne sig særligt klare linier. Af denne grund og fordi ansvarsbedømmelsen influeres af de strenge regler i færdselsloven og af forsikringsbestemmelserne, skal dette emne forbigås. Og det samme gælder spørgsmålet om, hvem der bærer ansvaret, når et motorkøretøj er udlånt, eller dets føring midlertidigt er overladt til en anden.

1. BUDCENTRALER

Om budcentraler siger *Lassen*¹, at de ikke hæfter for budets forseelser i det hverv, lejerer af budet betror ham. *Ussing*² kritiserer denne opfattelse. Er skaden påført *trediemand*, må i almindelighed budcentralen betragtes som den efter D.L. 3-19-2 ansvarlige husbond. Hvorvidt skade, der tilføjes *kunden* ved tab eller beskadigelse af det, som er betroet budet, skal erstattes af budcentralen, kan bero på mange omstændigheder. Her er altså tale om et område, hvor ansvar indenfor og udenfor kontrakt ligesom flyder noget sammen. Praxis synes nærmest at følge *Ussing*.

1. Alm. Del 1917, p 322 note 7.

2. Erstatningsret 1947, p 96.

I. *Indenfor kontrakt.* Angående pengebeløb, som kunden betror budet, og som dette taber eller tilegner sig, synes afgørelsen i overensstemmelse med Ussings mening at variere efter omstændighederne³. Det kan spille en rolle, om principalen vidste, at der vilde blive betroet budet penge, eller om principalen har udvist forsømmelse ved dets antagelse.

Om *varer*, som er bortkommet, kan nævnes U.f.R. 1914, p 491 angående et tæppe, som et bud havde mistet. Budcentralen frifandtes for at erstatte det, da budets arbejde »var foregået efter S's (lejerens) anvisning.« De senere afgørelser varierer. Efter omstændighederne synes der i visse af sagerne at være en tilbøjelighed til at begrænse budcentralernes hæftelse til det af dem på garantisidler eller lignende angivne beløb – f.ex. 500 kr.⁴ Herom vil der blive talt senere, når der skal ses på de med egen skyld beslægtede forhold, der kan føre til nedsættelse eller bortfald af erstatning.

Egentlige *fragtmands-* og *dragerorganisationer* synes at hæfte strengere⁵.

Om bagagetransport ved *hotellers* personale findes også interessante domme⁶, som skal omtales på et senere sted.

II. *Udenfor kontrakt.* Sager vedrørende skadetilføjelse på trediemand synes ikke at foreligge⁷. Det kan vist ikke være tvivlsomt, at Ussing har ret i, at skade, som et cyklebud eller lignende måtte anrette under

3. U.f.R. 1914, p 489, 1916, p 474, 1917, p 279, 1918, p 435, 1926, p 823, 1937, p 834, 1946, p 183 og 1293, 1947, p 687, V.L.T. 1949, p 329, Ass. 1949 B, p 144 og U.f.R. 1951, p 865.

4. Se f.ex. U.f.R. 1928, p 144, 1943, p 722 og 1056, 1945, p 1103 H, 1945, p 1141, 1946, p 747 og 1146, 1947, p 672 og 1948, p 627.

5. f.ex. U.f.R. 1930, p 774, 1932, p 979, 1937, p 603, V.L.T. 1942, p 282, U.f.R. 1943, p 338 og 1016, S.H.T. 1945, p 230, U.f.R. 1945, p 1151, V.L.T. 1946, p 345, U.f.R. 1950, p 854 H, kommenteret i T.f.R. 1951, p 502 (Bogudgaven, p 16) samt 1965, p 83 H, kommenteret i U.f.R. 1965 B, p 164, jfr. også vognmænd.

6. U.f.R. 1944, p 1046, 1945, p 275, kommenteret i T.f.R. 1947, p 226 og V.L.T. 1947, p 14.

7. I sagen i U.f.R. 1920, p 532 H erkendte budets principal ansvaret efter 3-19-2.

kørsel for en af centralens kunder, må erstattes af budcentralen og ikke af kunden. Dette vilde i det mindste stemme med det, som antages for vognmænds vedkommende. Det kan vist heller ikke bestrides, at en budcentrals ansvarsforsikring vil dække, men at kundens ikke vil det.

2. VOGNMÆND

I. Om *vognmænds* ansvar *indenfor kontrakt* for bortkommet betroet gods o.l. synes noget lignende at gælde som med hensyn til budcentraler, at afgørelsen varierer noget efter omstændighederne¹. I sagen i U.f.R. 1917, p 907 udbetalte en kusk således for den, til hvem han var udlejet, et beløb til en uberettiget person. Vognmanden fandtes ikke ansvarlig overfor lejetageren, da D.L. 3-19-2 »ikke i nærværende tilfælde vil kunne komme til anvendelse.« Det er efter terminologien ikke klart, om betragtningen har været den, at fejlen ikke var begået »derudi«, eller om kusken er blevet opfattet som ved den her omhandlede lejlighed at have optrådt som lejerens tjener eller i det mindste på hans risiko. Den praxis, der gælder for budcentraler, synes i høj grad at tale for det sidste. Ved dommen i U.f.R. 1962, p 584 (Ass. 1962 B, p 53) blev en droske anset ansvarlig for en kuffert, den havde tabt fra taget. Det fandtes ikke upåregneligt, at kufferten kunne indeholde smykker for 3.500 kr., se også U.f.R. 1963, p 222.

II. Om ansvaret *udenfor kontrakt* siger *Lassen*², at hvervgiveren i almindelighed ikke hæfter for skade, som forvoldes ved en af ham antagen vognmand, der er at anse som en selvstændig entreprenør. Det er da også ved en tidlig dom – U.f.R. 1909, p 406 – antaget, at ejeren af et køretøj måtte erstatte en spejlglasrude, som kusken havde knust under kørsel, mens han og køretøjet var udlånt til en tredie-

1. f.ex. U.f.R. 1898, p 154, 1936, p 433, 1940, p 871, V.L.T. 1943, p 220 og 1946, p 232, U.f.R. 1947, p 443, 1949, p 535 H og 643, 1955, p 674 H, U.f.R. 1964, p 553 samt 1965, p 83 H, kommenteret i U.f.R. 1965 B, p 164. Se iøvrigt *Gomard* i *Juristen* 1960, p 547.

2. Alm. Del, 1917, p 323.

mand. Andre afgørelser går i lignende retning³. Se endvidere afsnittet om lånt og lejet personale og materiel⁴.

3. AUTOMEKANIKERES OG HOTELLERS ANSVAR FOR KUNDERNES BILER

En vis belysning af de eksisterende normer for ansvarsfordeling kan det give at se på, hvem der pålægges ansvar for skader, der voldes enten på eller af automobiler og andre motorkøretøjer, der overgives *mekanikere*, *lakerere* eller lignende håndværkere til behandling, og i hvilket omfang det må antages, at vognenes kasko- og ansvarsforsikringer er pligtige at dække sådanne skader. Der kan mulig bag afgørelserne herom ligge visse fornemmelser om, hvad der er en naturlig og rimelig risikofordeling.

I samme forbindelse skal der også til slut kastes et blik på hotel- og garagefolks mulige ansvar med hensyn til vogne, der er overgivet dem¹.

Indledningsvis skal fra et andet, men beslægtet felt nævnes dommen i U.f.R. 1914, p 254, der ikke anså et skibs rederi, men det værft, der havde fået det overgivet til reparation, for ansvarligt for skade, som forvoldtes, da der efter endt reparation foretoges skruoprøve med skibet. At skibets styrmand var ombord, kunde »naturligvis« ikke ophæve værftets ansvar. Dommen synes at foretage en rimelig placering af risikoen for fejl mellem de to slags sagkyndige: Rederi og værft.

I. Men for at komme til *mekanikere*, så vil der oftest være tale om skader, som de eller deres folk volder på eller med køretøjer, enten

3. U.f.R. 1913, p 437, V.L.T. 1943, p 177 og U.f.R. 1947, p 156, se endvidere Frost i T.f.R. 1944, p 24 og 26.
4. Om ansvaret i tilfælde, hvor en speditør har antaget en vognmand til udførelse af en transport, se f.ex. U.f.R. 1902 B, p 32, U.f.R. 1949, p 535 og Ass. 1950 B, p 17.
1. Emnet har givet anledning til en del drøftelse i litteraturen: *Jørgen Hansen* i U.f.R. 1960 B, p 133 ff, *Jørgen Wassmann* sammesteds p 216 ff, *Jørgen Hansen*, p 251 f, *Adam Vestberg* i U.f.R. 1961 B, p 124 ff, *Hans Schaumburg* sammesteds p 144 ff, og *Gomard* i Juristen 1960, p 548-52.

under flytning af disse indenfor værkstedet (hvor motorloven næppe er gældende) eller under afhentning eller udbringning af vognene fra eller til kunderne eller under prøvekørsel.

A. Under *kørsel indenfor værkstedets område* kan der tænkes voldt skade enten på den til reparation overgivne vogn (kaskoskade) eller anden skade (ansvarsskade).

1. For *kaskoskades* vedkommende synes stillingen at være den, at mekanikeren har ansvar (som forvarer), og at han næppe kan vente, at dette ansvar skal falde bort i medfør af F.A.L. § 25, hvis kaskoforsikringen søger regres^{1a}.

2. *Ansvarsskade* må det vel antages, at mekanikeren må bære enten efter den almindelige culparegel eller – hvis det er hans folk, der har forvoldt skade – efter D.L. 3-19-2². Det må dog herved bemærkes, at ejere af *benzintanke* mulig ikke hæfter for den skade, deres folk forvolder under flytning af biler³. Det er i og for sig egnet til at overraske, når man tager i betragtning, hvor vidt ansvaret efter denne bestemmelse iøvrigt er blevet strakt på det her omhandlede område, jfr. strax nedenfor.

B. Skade voldt under *afhentning, udbringning og prøvekørsel*.

1. *Kaskoskade*. Stillingen synes nærmest at være den, at mekanikeren har et forvaringsansvar, altså for culpa, men med omvendt bevisbyrde. Ved dommen i U.f.R. 1918, p 635 blev således en reparatør anset ansvarlig for en skade, som en ham overgivet vogn led under prøvekørsel, skønt ejerens chauffør deltog i kørslen. Det udtaltes i dommen, at det ikke var oplyst, at skaden var hændeligt forvoldt, og at vognen ikke kunde betragtes som afleveret⁴. På sammen måde

1. a. Ass. 1954 A, p 31.

2. Tilfældet i U.f.R. 1958, p 117 (Ass. 1957 B, p 203) er meget specielt.

3. U.f.R. 1953, p 618.

4. I et andet tilfælde derimod, U.f.R. 1955, p 348, hvor ejeren selv fulgte med en vogn, som en mekaniker kørte til værksted, men hvor den mulig burde have været slæbt, blev mekanikeren ikke anset ansvarlig for en under kørslen opstået brand i vognen.

blev det ved en anden dom⁵ antaget, at en mekaniker, hvis chauffør hentede en vogn til reparation og herunder kørte en tur med den for at finde fejlen, måtte erstatte kaskoforsikringen den skade, vognen led ved at glide i glat føre, idet der fandtes at være udvist uagtsomhed fra chaufførens side. I en tredje sag⁶ af tilsvarende art var resultatet for så vidt det samme, men selskabets regreskrav bortfaldt efter F.A.L. § 25. Men ved Højesterets dom i U.f.R. 1953, p 1041 H, (Ass. 1953 A, p 187) ansås en mekaniker regrespligtig uden anvendelse af § 25, da en på hans værksted ansat person under prøvekørsel med en repareret vogn voldte skade på denne. Det er formentlig nu det almindelige, at mekanikeres ansvar ikke i disse tilfælde lempes efter F.A.L. § 25⁷ —, medmindre særlige omstændigheder foreligger^{7a}.

Fritaget for ansvar er en mekaniker blevet i et tilfælde⁸, hvor det udtaltes, at der ikke forelå en uagtsomhed, der efter almindelige regler kunde pådrage ansvar.

2. Angående *skadetilføjelser på trediemand* eller hans gods kan først nævnes i sagen i U.f.R. 1921, p 437. Her prøvekørte en mekaniker efter henstilling af ejeren en bil, der var overleveret til reparation, og herunder påkørte mekanikeren en plag. Bilens ejer ansås ikke ansvarlig efter D.L. 3-19-2, da mekanikeren på eget ansvar måtte afgøre, om prøvekørsel var nødvendig. Det er for så vidt et klart entreprenørsynspunkt, der kommer til orde. Men til et modsat resultat kom ganske kort efter dommen i U.f.R. 1922, p 4. Den drejede sig også om skade, der var forvoldt ved en påkørsel, da en mekaniker prøvekørte en motorcykel efter at have repareret tændingen. For ska-

5. U.f.R. 1929, p 705 H, se også U.f.R. 1928, p 1128 og Ass. 1954 A, p 234.

6. Ass. 1940 A, p 102.

7. Ass. 1939 A, p 16, 1951 A, p 136, 1954 A, p 234 og 1957 A, p 51, 1960 A, p 257. U.f.R. 1961, p 429, Ass. 1963 B, p 254.

7. a. U.f.R. 1960, p 747. Mekanikeren drev sin virksomhed som en fritidsbeskæftigelse i et hobbyværksted og havde ikke ansvarsforsikret. U.f.R. 1962, p 620: Den kunde, der havde indleveret vognen, bad i middagsstunden værkstedets læredreng om at køre sig hjem. På tilbagevejen pådrog læredrengen vognen en skade. Kaskoforsikringen fik ikke regres, da kørselen ansås sket udenfor mekanikerens erhverv.

8. U.f.R. 1939, p 120 (V.L.T. 1938, p 306 og Ass. 1938 B, p 153).

den blev ejeren anset ansvarlig efter motorloven (som ejer eller bruger), idet kørselen efter det foreliggende fandtes at måtte siges at have fundet sted med ejerens »stiltiende billigelse« – et som det synes meget naturligt synspunkt. Dommen i U.f.R. 1928, p 1128 – der efter **noten stemmer overens med en utrykt dom fra 1927 om en mekanikers afhentning af en bil til reparation** – anså imidlertid mekanikeren ansvarlig, da en af hans folk under prøvekørsel med en kundes vogn voldte skade på en trediemand. Den af ejeren tegnede ansvarsforsikring ansås ikke at friholde mekanikeren.

Efter at vi har fået forsikringsaftaleloven, er et lignende resultat statueret ved dommen i U.f.R. 1934, p 420, hvor en mekaniker, der havde voldt skade under udbringning af et køretøj, blev anset regrespligtig overfor ansvarsforsikringen, men regressen blev bragt til bortfald i medfør af F.A.L. § 25.

Men derefter skærpes kursen. Dommen i U.f.R. 1953, p 98 H angik en skade, som var forvoldt under udbringning af en repareret vogn. Kørslen blev ligeledes her anset foretaget på reparatørens risiko under ansvar efter motorloven. Men denne reparatørs ansvar – for den skete kaskoskade på bilen⁹ – fandtes ikke at burde bortfalde i medfør af F.A.L. § 25.

På samme måde gav dommen i Ass. 1954 A, p 234 ansvarsforsikringen regres mod en mekaniker, der under udbringning havde voldt skade både på vognen og på en anden vogn, idet udbringningen måtte betragtes som almindelig kundeservice og ikke kunde anses omfattet af policen. F.A.L. § 25 blev ej heller her bragt i anvendelse, da udbringningen var et led i mekanikerens erhverv¹⁰.

En afvigende afgørelse er dog truffet ved dommen i U.f.R. 1960, p 77 H (Ass. 1959 B, p 50 og 227). Her havde en bilejer indfundet sig i et mekanikerværksted, hvor han bl.a. ønskede at få sin motor efterset. Skønt det var efter lukketid, tilbød værkstedets svend at gøre dette. Efter at motoren var reguleret, foretog svenden efter kundens anmodning en prøvetur med vognen, og herunder forvoldte han en

9. For så vidt angår ansvarsforsikringen var F.A.L. § 25 ej påberåbt.

10. Andre lignende afgørelser findes i Ass. 1957 A, p 51 og U.f.R. 1958, p 1007, 1015 og 1232.

skade. Denne blev dækket af ansvarsforsikringen, der derefter søgte regres hos værkstedets indehaver. Denne synes for landsretten ikke at have påberåbt sig F.A.L. § 25, men alene, at han ikke kunde være ansvarlig for, hvad svenden havde foretaget sig efter arbejdstid. Landsretten dømte mekanikeren med følgende med praxis stemmende begrundelse: »Uanset at (svendens) indsats vedrørende den pågældende vogn er ydet, efter at værkstedet var lukket, og uden at der krævedes betaling for den, findes den dog at være sket i sagsøgtes tjeneste, således at sagsøgte efter reglen i D.L. 3-19-2 må være ansvarlig for den af (svenden) forvoldte skade.« Mekanikeren ankede til Højesteret, hvor han subsidiært påstod F.A.L. § 25 anvendt. Højesteret frifandt ham med sålydende præmisser:

»Som i dommen oplyst har automobilen ikke været overgivet appellant (mekanikeren) til reparation, men (svenden) har alene reguleret tomgangsskruen og derpå efter (kundens) anmodning foretaget en prøvetur med automobilen. Under disse omstændigheder findes (kunden) og ikke appellant at måtte anses som den, der har ladet automobilen benytte, jfr. motorlovens § 38, stk. 6.

Det tiltrædes af de i dommen anførte grunde, at appellant er erstatningsansvarlig efter D.L. 3-19-2, men dette ansvar findes efter omstændighederne at burde bortfalde i medfør af forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, 2 pkt. ...«

Mekanikeren blev altså i og for sig anset ansvarlig, men »efter omstændighederne« (fordi den ydede bistand var ubetydelig og var udenfor arbejdstiden, fordi prøvekørselen var foretaget efter anmodning?) blev § 25 brugt til at lade ansvaret bortfalde.

Denne afgørelse må nok anses som en enlig svale, idet andre domme Ass. 1959 A, p 102 og 146, 1960 A, p 257, og U.f.R. 1961, p 429, stadig giver ansvarsforsikringen regres, ofte med fremhævelse af, at policen ikke dækker værkstedet, der hæfter efter F.L. § 65 og D.L. 3-19-2.

Udviklingen er altså fra et enkelt forsøg på at anse udbringning, afhentning og prøvekørsel som noget, der sker på ejerens vegne, gået derhen, at den er et led i mekanikerens erhverv og sker på hans risiko og må dækkes af hans forsikring – hvis han har en, der dækker – idet

han ikke kan regne med at F.A.L. § 25 vil hjælpe ham. Rent umiddelbart forekommer denne tilstand ikke særlig naturlig. Hvis ejeren vælger selv at hente og bringe sin vogn, sker det på hans og hans forsikrings risiko, og det er meget vanskeligt at se, at det skulde gøre nogen forskel, at værkstedet påtager sig at gøre det for ham. Det vilde ikke forekomme urimeligt, om den almindelige forsikring bærer de normale foretelser, som ture til og fra reparatør er i en vogns liv. Hvis vognen er beskadiget, når denne bringes til reparatør, og kørslen som følge deraf mulig frembyder en vis risiko, er det nok meget rimeligt, at ejeren beder værkstedet som særligt sagkyndigt i at køre med havarerede vogne at foretage kørslen. Men det retfærdige i, at en sådan tur i så fald skal foregå på vedkommende mekanikers risiko, synes ikke umiddelbart indlysende. At værkstedet bør have sin egen forsikring, er naturligvis rigtigt. Men at denne forsikring også skal omfatte disse få ture, der vel i almindelighed sker med benyttelse af vognens egne skilte, kan for den, der ikke er særlig kyndig i forsikringsteknik, synes noget upraktisk. Det vilde være overraskende, om det var forbundet med særlig ulempe at lade de almindelige forsikringer bære risikoen, og om det ikke var mere hensigtsmæssigt, at værkstedsforsikringerne alene bar, hvad der sker indenfor værkstedets område. Til fordel for den gældende praxis taler dog den omstændighed, at værkstedet, som strax skal ses, efter praxis må tegne forsikring for sine folks ulovlige ture med kundernes vogne.

C. Angående spørgsmålet om værkstedet hæfter for sine folks *uregelmæssige fornøjelsesture* med de til reparation indleverede vogne findes et par afgørelser. I sagen i U.f.R. 1939, p 632 havde en mekanikers medhjælper af denne fået ordre til at prøvekøre en repareret motorcykle. Medhjælperen gjorde dette, men foretog samtidig en længere tur og beskadigede herunder motorcyklen. Denne skade – i det indbyrdes forhold – fandtes, uden hensyn til om den skyldtes et af D.L. 3-19-2 omfattet forhold eller ej, at burde dækkes af mekanikere-rens værkstedsforsikring og ikke af kaskoforsikringen¹¹. Men i sagen i U.f.R. 1958, p 993 blev en mekaniker frifundet i et tilfælde, da en

11. Om en *tilladt* tur, se Ass. 1950 A, p 57: Frifindelse.

hos ham ansat arbejdsmand, der ikke havde førerbevis, i spirituspåvirket tilstand tilegnede sig en kundes vogn og kørte en tur med den, under hvilken han beskadigede den. Der fandtes ikke, uanset at der var tale om skadeforvoldelse i kontraktsforhold at kunne pålægges mekanikeren ansvar efter 3-19-2, »da det under de foreliggende omstændigheder skønnes betænkeligt at statuere, at den af arbejdsmand M foretagne, for sagsøgte, når bl.a. henses til dennes hidtidige kendskab til M, ganske upåregnelige bemægtigelse af og kørsel med sagsøgerens automobil har stået i sådan forbindelse med M's hverv i sagsøgtes tjeneste, at sagsøgte derved i medfør af 3-19-2 er blevet erstatningspligtig.« Det er en art adækvanssynspunkt, der her kommer til orde. Det har fjernere forbindelse med mekanikervirksomhed, at en arbejder uden kørekort i påvirket tilstand tager vognen, end at en svend med kørekort foretager en tur med den. Ej heller fandtes det i den omtalte sag at kunne antages, at mekanikeren var erstatningspligtig på grund af uforsigtighed ved ikke at have fjernet vognens tændingsnøgle. Det bør måske bemærkes, at det af dommen fremgår, at mekanikerens ansvarsforsikring ikke dækkede en skade som den her omhandlede. Denne omstændighed og de domme om tankstationer, som nu skal nævnes, taler for ikke at lægge noget i denne afgørelse.

Også *tankstationer* synes at hæfte for de utladte fornøjelsesture, deres personale foretager, jfr. U.f.R. 1964, p 197 (Ass. 1963 B, p 254). Bilen, der var stillet ind til vask, blev kl. 18,30 taget af en medhjælper, der ikke havde førerbevis, og beskadiget. Det fandtes ikke godtgjort, at indehaveren havde udvist uagtsomt forhold, og han kunne ikke siges at have haft vognen i forvaring (som en mekaniker jo ville have haft det). Ikke desto mindre blev han dømt: »Når imidlertid en ved en tankstation ansat, som tilmed er den for stationen ansvarlige, gør sig skyldig i misbrug af en indleveret vogn, findes stationens indehaver både efter D.L. 3-19-2 og ud fra en risikobetragtning at måtte hæfte for den skade, der ved misbruget forvoldes på vognen«.

For de svende, der beskæftiger sig med selve vognene, og som bruges til at køre dem til og fra kunderne og prøvekøre dem, synes me-

kanikerne således at være ansvarlige. I den ene dom er det sagt, at der er tale om et forvaringsansvar, men mulig er der tale om et 3-19-2 ansvar. Men dette synes ikke at gælde for tjenere, der ikke har nogen ret til at befatte sig med vognene, jfr. også den strax nedenfor omtalte dom om en autoforhandler. I det hele forekommer det ikke urimeligt, hvis man anser mekanikeren for at være nærmere end vognens ejer til at bære risikoen ved ureglementerede handlinger, som hans folk foretager overfor køretøjerne.

D. Hvordan stillingen er, når en *autoforhandlers* folk kører med den, må formentlig betragtes som usikkert. Om *demonstrations* og *prøvekørsel* findes et par afgørelser, som begge vedrører regres fra ansvarsforsikringen^{11a}. Denne fik i begge tilfælde medhold. I den ene af sagerne siges det, at forhandleren, der havde fået motorcyklen i salgskommission, måtte anses som bruger af den, jfr. færdselsloven § 65.

En enkelt afgørelse¹² har frifundet forhandleren, da hans kontorist havde foretaget en fornøjelsestur med en vogn og voldt skade under turen. Men i en anden sag¹³ ansås en anden autoforhandler ansvarlig efter D.L. 3-19-2, da en 16-17 årig lagerelev imod givet forbud kørte med en ny bil.

II. De sidste sager minder noget om dem, der angår spørgsmålet om *hotellers ansvar for gæsternes vogne*. Der er ikke fuld parallellitet mellem hoteller og mekanikere.

1. *Kaskoskader*¹⁴. De fleste sager herom drejer sig om tilfælde, hvor hotellets personale har foretaget *utilladte ture* med gæsternes vogne. Den første dom af denne art, U.f.R. 1930, p 473 H – kommenteret i T.f.R. 1931, p 439 – drejede sig om et tilfælde, hvor en hotelportier af en gæst havde fået overgivet en bil til midlertidig forvaring. Portieren foretog uden tilladelse en *udflugt* med vognen, hvorunder den led skade. Hotelejerens blev – bl.a. under hensyn til,

11. a. Ass. 1961 A, p 39 og 1962 A, p 1.

12. Ass. 1953 A, p 73.

13. U.f.R. 1958, p 1227.

14. Om et særligt tilfælde, hvor en gæst skubbede til en anden gæsts vogn for at komme til sin egen, og derved voldte skade, se U.f.R. 1926, p 745.

at han havde averteret med garager – anset ansvarlig. Ansvarret går udover D.L. 3-19-2's sædvanlige område, jfr. den ovenfor citerede mekanikerdøm i U.f.R. 1958, p 993, men afgørelsen synes ingenlunde urimelig; hotellet forekommer nærmere til at bære risikoen for sine folks ikke helt upåregnelige handlinger end gæsterne. I sagen i U.f.R. 1951, p 614 (V.L.T. 1951, p 159 og Ass. 1951 B, p 50) blev også en anden hotelejer dømt til at erstatte en skade, som en hotelkarl havde forvoldt på en vogn, som han skulde køre i garage, men foretog en udflugt med. Her var vel også tale om et egentligt 3-19-2 ansvar for hotellet. Imidlertid frifandt den omtrent samtidige dom i Ass. 1951 B, p 46 hotellet i et tilfælde, hvor gæsten havde givet portieren sin nøgle, og hvor denne foretog en privat tur, hvorunder vognen led skade. Handlingen fandtes at være så abnorm i hans stilling, at D.L. 3-19-2 ikke kunde anvendes. I sagen i U.f.R. 1952, p 1114 (Ass. 1952 A, p 126) tilegnede hotellets karl, der ikke havde førerbevis, sig en gæsts vogn og tilføjede den under en *udflugt* en skade. Hotellet fandtes ansvarligt som havende vognen i varetægt. I en kort efter følgende lignende sag, også om en utilladt tur, U.f.R. 1953, p 69 H (kommenteret i T.f.R. 1953, p 424, bogudgaven p 89) kom dommen til samme resultat, men med dissens af 3 dommere, som ikke mente, at der med gæstens overgivelse af nøglen til vognen var skabt noget forvaringsforhold, og heller ikke fandt D.L. 3-19-2 anvendelig. – Også dommen i V.L.T. 1955, p 258 fandt hotelejereren ansvarlig for skade på en vogn, som hotelkarlen tilegnede sig, og her fandtes F.A.L. § 25 ikke at burde bringes til anvendelse på kaskoforsikringens regreskrav. En senere højesteretsdom handler både om kasko- og ansvarsskade U.f.R. 1964, p 806, jfr. p 299. Landsretten dømte hotelejereren til at erstatte kaskoskaden uden lempelse i medf. af F.A.L. § 25. Og det samme gjorde Højesteret med 7 dommerstemmer mod 4, der ville lade dette ansvar bortfalde efter den nævnte bestemmelse. Om ansvarsskaden henvises til bemærkningerne strax nedenfor under 2.

Når der er tale om *reglementeret kørsel for gæsterne* er tendensen nærmest den samme. Dommen i U.f.R. 1941, p 589 (Ass. 1941 A, p 22) dømte også en hotelejer, hvis karl beskadigede en vogn, da han

kørte den i *garage* både på grund af hotellets uagtsomhed ved antagelsen af karlen og i medfør af D.L. 3-19-2. Kaskoforsikringens regres blev dog efter omstændighederne nedsat til halvdelen. I sagen i U.f.R. 1960, p 846 (Ass. 1960 A, p 109) havde en hotelkarl beskadiget en gæsts bil, da han kørte den fra en plads i byen til hotellet. Landsretten fandt, at gæsten ved at give portieren nøglen havde overgivet vognen i hotellets varetægt og dømte hotellet til at erstatte kaskoforsikringen skaden, uden at der fandtes tilstrækkelig anledning til at lempe ansvaret efter F.A.L. § 25.

2. *Ansvarsskader*. Dommen i U.f.R. 1952, p 1114 gav ikke blot som før nævnt regres mod hotelejereren for kaskoskade forvoldt under en ulovlig udflugt foretaget af en karl uden førerbevis, men også for den forvoldte ansvarsskade. Sagen i U.f.R. 1955, p 517 H drejede sig om et tilfælde, hvor en gæst overgav startnøglen til sit automobil til hotellets uniformerede karl, for at vognen kunde blive kørt bort fra indgangen. Karlen, der ikke havde førerbevis og havde fået pålæg om ikke at befatte sig med gæsternes vogne, kørte desuagtet med vognen og forvoldte en skade på en anden vogn. Gæsten (og dennes ansvarsforsikring) og karlen dømtes til in solidum at betale erstatning, men således at ansvarsforsikringen fik regres mod karlen. Da karlen ikke kunde betale, søgte selskabet også regres hos hotellet. Dette fandtes ansvarligt efter D.L. 3-19-2, men ansvaret fandtes at burde bortfalde i medfør af F.A.L. § 25. Desuden er der den lige nævnte højesteretsdom i U.f.R. 1964, p 806. Her havde landsretten dømt hotellet til at erstatte også ansvarsskaden, men en dissentierende dommer ville lade ansvaret for denne bortfalde efter § 25. Højesteret frifandt imidlertid eenstemmigt med 11 dommerstemmer hotellet for dette krav. Hotellet kunne ikke anses at have været bruger af bilen under kørselen, og hotelejereren kunne derfor alene hæfte for skaden på den anden vogn efter D.L. 3-19-2: »Da hotelkarlen imidlertid uretmæssigt har sat sig i besiddelse af automobilen, findes ansvaret for de skader, han under sin kørsel med dette har forvoldt fabrikant NN, til hvem hotellet ikke stod i noget kontraktsforhold, at ligge udenfor det, appellantens som arbejdsgiver kan være ansvarlig for«. Denne dom gav *P. Spleth* anledning til nogle interessante betragtninger i U.f.R. 1965 B, p 17 ff.

For hotellers vedkommende synes stillingen herefter at være den, at de er ansvarlige efter D.L. 3-19-2 for skader på vognene, som forvoldes ved deres folks *lovlige kørsel* med gæsternes vogne. Rimeligheden heraf forekommer temmelig omtvistelig; det er en service, der ydes gæsten. Hvis han har kaskoforsikring, ses det ikke rettere, end at denne er nærmest til at bære risikoen ved denne lille daglige handling, der ganske ligner den kørsel, som denne forsikringsart ellers dækker for. At kaskoforsikringen, fordi hotelkarlen og ikke gæsten selv kører vognen i garage, bliver fritaget for den risiko, den ellers bærer, så at den må dækkes af hotellets – på mange andre ting beregnede – ansvarsforsikring er næppe praktisk. Og har gæsten valgt ikke at have kaskoforsikring, bør det ikke gøre nogen forandring.

Ved *uautoriseret kørsel* synes der ligeledes at være ansvar for *kaskoskade* enten efter D.L. 3-19-2 eller efter en varetægtsgrundsætning efter højesteretsdommen af 1964 måske nærmest efter 3-19-2. Måske kan det være af en vis betydning for spørgsmålet om anvendelse af F.A.L. § 25. Denne bestemmelse er med hensyn til det her omhandlede ansvar ikke blevet bragt til anvendelse undtagen af de dissentierende dommere i 1964 i sagen. Endvidere kunde spørgsmålet om varetægt eller ikke måske have betydning, hvis hotellets ansvarsforsikring, som det ofte synes at have været tilfældet, fraskriver sig ansvar for skadeforvoldelse i kontraktsforhold eller med hensyn til ting, der er overgivet forsikringstageren til opbevaring.

For så vidt angår *ansvarsskader* synes Højesteretsdommen af 1964 at have gjort op med spørgsmålet: Hotellet hæfter ikke. Det er formentlig også vel begrundet. En ting er, som *Spleth* påpeger, at hotellet, når der anses at bestå et kontraktsforhold mellem dette og gæsten, efter 3-19-2 kan komme til at hæfte overfor gæsten for handlinger, som hotellet ikke ville være ansvarligt for udenfor kontraktsforhold. Men det er noget helt andet at lade forsikringen være ansvarlig for den skade, som tjeneren kan forvolde andre, der ikke er part i kontrakten, ved den ulovlige benyttelse af tingen. Hvis en hotelkarl tilegner sig en gæsts cykel eller bøsse, hæfter hotellet nok for den skade, han volder på cyklen eller bøssen, men ingen ville vel falde på også

at lade det hæfte for de skader, han forvoldte *andre* dermed. Hvis noget sådant skulle gælde for motorkørsel, måtte sagen vel anskues sådan, at karlen havde beskadiget »policen«, og det kan vel ikke holde. Og det måtte, som *Spleth* siger, nok også have til konsekvens, at man måtte pålægge hotellet ansvar overfor ansvarsforsikringen, hvis hotelejereren havde overladt karlen nøglen til sin egen vogn i specielt øjemed, og denne derefter tog en tur i *egen interesse*. Det ville føre langt ud over, hvad der hidtil er antaget med hensyn til rækkevidden af 3-19-2 udenfor kontraktsforhold. Imidlertid må stillingen med hensyn til ansvarsskader nu antages at være klar og – som *Spleth* siger – oplagt rigtig.

Stillingen er måske ikke helt ens for hoteller og mekanikere. Det må erkendes, at det meget vel kan være rimeligt at behandle hoteller anderledes og mildere end mekanikere. De sidstnævnte har befatning med andres motorkøretøjer som deres hovederhverv, og de er sagkyndige på dette område. For hoteller indgår flytning af gæsters vogne alene som en lille bestanddel af de forskellige arter af service, de yder, og det kan ikke uden videre i almindelighed ventes, at de og deres folk skal have andet end ganske almindelige kvalifikationer her. Rent forsikringsmæssigt synes det også – hvis man ikke vil tage det ganske enkle parti at lade gæsternes normale forsikringer bære værksteds- og hotelrisiko – at være mere naturligt at lade disse risici gå ind under en værkstedsforsikring end under et almindeligt hotels alle former for ansvar dækkende forsikring. Et ikke uvæsentligt fremskridt er i den her nævnte henseende sket ved den seneste *ændring af motorforsikringens policer*, idet disse nu dækker kundernes hoteller og mekanikere, når de kører vognen i *ejerens interesse*, altså må man formode, når vognen afhentes, udbringes og prøvekøres. Om tilsvarende gælder, hvis en vogn flyttes, må vist stå hen. De private og uautoriserede fornøjelsesture må vel derimod falde udenfor, og mekanikere og hoteller må derfor stadig holde deres ansvar særskilt forsikret. Det må håbes, at videre drøftelser fører til den besparelse, det formentlig må være, også at lade den almindelige motorforsikring bære disse antageligt kun fåtallige skader.

4. OM GRÆNSEN FOR ANSVARET EFTER D.L. 3-19-2 (Hvad er »derudi«?)

Som tidligere bemærket, er det ikke tanken i enkeltheder at gennemgå de områder, hvor der i dansk ret er et klart lovbestemt objektivt eller på anden måde skærpet ansvar. Det objektive ansvar efter D.L. 3-19-2 for tjeneres forseelser, dets historie og udvikling skal derfor ikke nærmere drøftes her, men visse spørgsmål om *ansvarets grænser*, idet disse ikke synes uden interesse. Der henvises herom til *Gomard i Juristen* 1960, p 537 ff, særlig p 544 og *Erling Selvig*: Det såkaldte Husbondansvar, Oslo 1968.

De mange gode grunde for ansvaret er så velkendte, at de ikke skal refereres; der henvises herom til *Lassens* og *Ussings*¹ fremstillinger. Kun skal der mindes om, at en af de bærende betragtninger er den, at husbonden, hvis han selv havde måttet udføre alle sine tjeneres hverv, meget mulig selv havde voldt de samme skader som disse. Derfor og fordi der i D.L. står, at ansvaret omfatter, »hvad derudi forseis«, læres det, at tjenerens skadeforvoldelse for at pådrage husbonden ansvar må være sket under udførelsen af hvervet; der må være adækvat forbindelse mellem hvervet og tjenerens handling, idet denne ikke må være af så abnorm karakter, at den ligger ganske udenfor, hvad en husbond kunde påregne². Dette er i sig selv noget ubestemt, men det skal i det følgende ses, at praxis er gået noget videre med hensyn til at pålægge en husbond ansvar for en tjeners skadeforvoldelse, end man efter den givne skildring i teorien skulde være tilbøjelig til at tro.

I. Under afsnittet om *mekanikere, tankpassere og hoteller* er det omtalt, at der er eller har været en tendens til at lade dem hæfte ikke blot overfor kunderne for de dem betroede vogne, men også hæfter for den skade, deres personale forvolder med dem på trediemands person eller gods. For hotellers vedkommende synes man at være kommet bort herfra, men for mekanikeres vedkommende er stillingen

1. Lassen: Alm. Del, p 321 f, Ussing: Erstatningsret, p 90 f.

2. Lassen, p 324 f, Ussing, p 94 f.

måske ikke helt afklaret. I det omfang, der bliver tale herom, er der for så vidt et klart ansvar for noget, som ligger ganske udenfor hvervet og i hvert fald på grænsen af det, som husbonden kunde (eller burde) påregne; det gælder ikke mindst, når vognen tilegnes og benyttes af en funktionær, som ikke har førerbevis. Til en vis grad kan dette måske forklares med, at vognenes ansvarsforsikring i almindelighed hæfter for disse skader, men man får unægtelig også en mistanke om, at pålæggelsen af ansvar har forbindelse med, at skaden *er forvoldt med en farlig ting, som tjeneren i anledning af tjenesten var i besiddelse af* eller under tjenesten kunde skaffe sig adgang til. Hvis der er noget om det, kaster det et tankevækkende lys over praxis vedrørende ansvaret for ting, der frembyder risiko. For så vidt er også en af de »reale grunde«, der anføres for reglen i 3-19-2, at tjeneren ofte under sit arbejde, hvor han betjener maskiner o.a., og foretager farlige handlinger, får langt større muligheder for at volde skade, end han ellers vilde have haft.

Om det i givet fald vil blive antaget, at andre arbejderes uberettigede kørsel med husbondens vogn – f.ex. en håndværkers med mesterens person- eller lastvogn – vil pådrage mesteren ansvar, må vist stå hen som tvivlsomt³; deres forbindelse med vognen vil ofte være mindre nær end i mekaniker- og hoteltilfældene. Og hvis en murer-svend på en byggeplads tilegner sig tømrermesterens vogn for at køre en tur med den, må det vist være klart, at hverken murer- eller tømrermesteren hæfter. Måske vil bedømmelsen være en anden, hvis det er en chauffør, der kører en fornøjelsestur med den vogn, han benytter i tjenesten. Herved kan bemærkes, at krigsministeren er blevet gjort ansvarlig for skade voldt under uberettiget kørsel med en tjenestevogn⁴, ligesom staten er blevet dømt til erstatning, da et postbud uberettiget havde overladt en anden person den motorcykle, der var udleveret ham til tjenstligt brug, og denne person under kørselen med den forvoldte en skade⁵.

3. I sagerne i U.f.R. 1949, p 1023 og 1928, p 740 var det passagerer, der kom til skade, og de var klar over, at kørslen var uberettiget.

4. U.f.R. 1953, p 290 H, jfr. 1950, p 802.

5. U.f.R. 1954, p 152.

II. Iøvrigt må det bemærkes, at husbondens ansvar for tjeneren i almindelighed må antages at *begynde, når han indfinder sig* i tjenesten, og *slutte, når han forlader den*; herved må dog mindes om den i forrige afsnit omtalte dom i U.f.R. 1960, p 77 H om den af en mekanikersvend efter arbejdstid på arbejdsstedet ydede tjeneste til en kunde. Hvad tjeneren måtte forvolde af skade *på sin vej til og fra arbejdsstedet*, vil oftest være husbonden uvedkommende⁶. At en lærling er på vej fra arbejdsstedet til aftenscole, betyder ikke, at han er i tjeneste⁷. Et grænsetilfælde hvor husbondens ansvar blev strakt ret vidt har foreligget i sagen i U.f.R. 1958, p 821 H. Her var en 15-årig dreng ansat som bud hos en købmand; da han efter arbejdstid begav sig hjem på cykle, havde han nogle kolonialvarer (kaffe, en »Rich's« og toiletpapir) med hjem til moderen, som havde bestilt dem hos købmanden. På turen forvoldte han en påkørsel med skade til følge. For denne skade blev købmanden af Højesteret med 4 stemmer mod een anset ansvarlig, da udbringningen af varerne fandtes at måtte anses som et led i drengens arbejde som bud hos købmanden. Men modsat blev ved en tidligere dom i U.f.R. 1938, p 1988 en gårdejer frifundet for at erstatte en skade, som hans 14-årige tjenestedreng forvoldte, da han cyklede hjem efter at have fået fri, uanset at han medbragte en kost, husbonden havde lånt. Om skade forvoldt efter tjenestetidens ophør kan iøvrigt nævnes U.f.R. 1962, p 346 H, kommenteret i T.f.R. 1962, p 443 (Bogudgaven p 381), der ganske vist kun indirekte belyser spørgsmålet. En bagerlærling indfandt sig en aften efter arbejdstid sammen med en kammerat i bageriet, hvor han skulle røre remonce. Han tændte – imod forbud – bageriets el-ovne og glemte at slukke dem. Ovnene brændte derfor sammen. For skaden søgte bagermesteren erstatning hos lærlingens faders familieforsikring, men denne blev frifundet. Dommen fremhæver, at det kun var i kraft af hans stilling, at han havde haft adgang til bageriet og dets ovne samt arbejdet med at røre remonce. Men det anføres i kommentaren, at det første moment nok har været afgørende fremfor det lille arbejde, han skulle udføre. Dommen tyder på, at bager-

6. U.f.R. 1938, p 1088.

7. U.f.R. 1944, p 367.

mesteren nok var blevet gjort ansvarlig efter 3-19-2, hvis det skete havde forvoldt skade på trediemand. Den synes tillige at belyse forbindelsen mellem ansvaret og den ting, tjeneren havde adgang til. – En anden afgørelse findes i U.f.R. 1966, p 659. – Den drejede sig om en forsikringsagent, der havde indfundet sig hos ejeren af en travhest, for at tegne en forsikring for hesten, hvilket gennemførtes. Da hingsten derefter blev urolig, bad ejeren agenten om at hjælpe sig. Denne fæstede en »Check« ind til tværselen med den følge, at hingsten stejlede, faldt bagover, fik et kraniebrud og døde. Ejeren søgte erstatning dels hos agenten (der dømtes til halv erstatning) og dels hos dennes selskab. Dette frifandtes, fordi skaden var forvoldt *efter* at agenten havde udført sin tjeneste for selskabet, og dels fordi den ingen forbindelse havde med hans hverv for dette.

III. I *arbejdstiden* er hovedreglen naturligvis den, at husbonden hæfter, men her opstår det spørgsmål, hvilke handlinger der må anses som liggende udenfor arbejdet.

A. Først nævnes – som liggende nærmest op ad tilfældene under II – at husbonden hæfter, når arbejderen i arbejdstiden er på vej fra et arbejdssted til et andet⁸, og det samme er også antaget at gælde, når han kører hjem for at fortælle, at han skal arbejde over tiden⁹.

Derimod gør der sig en vis usikkerhed gældende med hensyn til ansvaret for skader, som arbejderen i arbejdstiden forvolder under udførelsen af *småærinder af mere eller mindre privat karakter*. I Norge synes man ikke tilbøjelig til at pålægge ansvar her¹⁰. Fra dansk praxis kan anføres dommen i U.f.R. 1936, p 620, der angik et tilfælde, hvor en kusk havde stillet hest og vogn fra sig for at hente en frokostpakke. Da han til fods begav sig tilbage til vognen, stødte han mod en cyklist, der kom til skade. Arbejdsgiveren blev frifundet, da hans »færden ikke kunne anses som et led i hans arbejde.« Men i en anden sag

8. U.f.R. 1924, p 960 H, 1925, p 638 H (T.f.R. 1927, p 297) og V.L.T. 1930, p 274.

9. U.f.R. 1952, p 648.

10. Kristen Andersen, p 206 ff, R.T. 1898, p 108.

i U.f.R. 1925, p 698, hvor en kusk var standset for at gøre indkøb til sine medtjenere, og hvor hestene herunder blev urolige, så at vognen beskadigede en automat, blev husbonden gjort ansvarlig: »Selvom nu det af kusken foretagne indkøb ikke er sket i de indstævntes interesse eller efter disses ordre og ej heller med deres udtrykkelige tilladelse, findes kusken dog ikke ved i dette øjemed ... at gøre ophold som sket at være gået ud over, hvad han kunde anse sig som beføjet til.« – Disse to domme harmonerer tilsyneladende ikke; det skyldes, at det led, man har hæftet begrundelsen på, er den pågældendes forbindelse med *tjenesten* i skadesøjeblikket. Derimod er der en iøjnefaldende forskel mellem de to tilfælde, som dommene har ladet ligge i begrundelsen, men som dog bevirker, at begge de modstridende afgørelser føles som rigtige. Det er den omstændighed, at skønt begge sager drejede sig om kuske, så voldte den første kusk skaden *til fods* – da han gående begav sig tilbage til sin vogn – mens skaden i det andet tilfælde blev forårsaget af *hestene*, som ikke var behørigt sikret, da kusken forlod dem. Den skade, som husbonden blev dømt til at betale, havde tjeneren altså voldt med de – farlige – ting, der var betroet ham, altså af ham qua kusk, mens husbonden blev frifundet, da kusken optrådte uden forbindelse med sine heste. Ansvar efter 3-19-2 synes som bemærket at have en forbindelse med *tingen*, som man trods den før citerede reale grund ikke tilstrækkelig fæstner sig ved, idet opmærksomheden lovlig meget rettes mod tjenesten.

B. Om *andre handlinger*, der er foretaget i *tjenestetiden* kan nævnes, at det i almindelighed ikke udelukker husbondens ansvar, at tjeneren har *handlet imod given ordre* eller udenfor husbondens forudsætninger, når handlingen har haft nærmere forbindelse med tjenesten¹¹. Eksempelvis kan nævnes dommen i U.f.R. 1922, p 816, hvor en arbejdsgiver blev anset ansvarlig, da to arbejdsmænd under gravning af huller på en hedestrækning havde antændt lyngen for at lette arbejdet. Det er ganske interessant, at dette resultat mulig er strengere

11. f.ex. U.f.R. 1926, p 984, V.L.T. 1930, p 274 og U.f.R. 1933, p 941, 1936, p 188, 1941, p 404 og 1950, p 73 H, kommenteret i N.A.T. 1950, p 150 og den under II nævnte U.f.R. 1962, p 346 H, men måske U.f.R. 1939, p 784 H.

end det, man vilde være kommet til i middelalderen. Jydske lov bestemmer i III-68, at hvis nogen sætter ild i hede og derved opbrænder en andens lyng eller tørv eller hus eller lignende, skal han erstatte det. »Men bærer en hyrde eller andet tyende, som ikke er i fællig med bonden, ild ud uden hans befaling, da er bonden ikke pligtig at erstatte det.«

C. Derimod synes handlinger, som tjenerne under arbejdet foretager i *kådhed*, ikke at pådrage husbonden ansvar, således f.ex. hvis de for sjov foretager brydetag¹². Noget lignende er statueret i et par tilfælde, hvor henholdsvis en glarmesterlærling og en murerlærling havde kastet med noget kit og noget mørtel og derved havde beskadiget et barns øje¹³. Imidlertid blev, som det tidligere er omtalt under veje, et sogneråd ved dommen i U.f.R. 1930, p 558 dømt til at betale erstatning, da en snekaster på en vej i kådhed havde kastet en skovlfuld sne mod en bil, hvor ved føreren fik læderet et øje¹⁴. Når denne afgørelse, trods den tilsyneladende modstrid med andre domme vedrørende skader på byggepladser og i værksteder, forekommer rigtig, er det, som tidligere anført, nok dels fordi kravene til almen sikkerhed på vejene føles meget stærkt, og dels fordi snekasteren ved udførelsen af sit hverv frembyder større fare for personer, der har karakter af »alment publikum« end andre arbejdere oftest gør¹⁵.

D. Efter udtalelserne hos *Lassen* skulde man tro, at *helt abnorme og uautoriserede handlinger*, som tjeneren begår under udførelsen af sit hverv – såsom forbrydelser – ikke skulde pådrage husbonden ansvar. At sætningen til en vis grad holder stik, kan ses af det om mekanikeres ansvar anførte; men det er imidlertid ikke altid tilfældet. Der

12. U.f.R. 1952, p 73 H; en islandsk Dom findes i N.D. 1962, p 127.

13. Ass. 1941 B, p 50 og 1957 B, p 46.

14. Men modsat V.L.T. 1941, p 172.

15. I sagen i U.f.R. 1956, p 295 H, (kommenteret i T.f.R. 1957, p 342, bogudgaven, p 182), hvor en soldat under leg med et gevær havde voldt skade, blev der bebrejdet militærets ledelse fejl med hensyn til instruktion.

foreligger således en afgørelse¹⁶ om en kontrollør på en restaurant, der havde udvist en beruset gæst, fordi han havde generet andre gæster. Da gæsten påny ville trænge ind i restauranten, slog kontrolløren ham i ansigtet, så at han faldt om, mistede bevidstheden og senere afgik ved døden. Både kontrolløren og restauratøren blev dømt til at betale erstatning for tab af forsørger. Det må dog bemærkes, at det vel af domsreferatet fremgår, at enken til støtte for sit krav mod restauratøren har påberåbt sig 3-19-2, mens det ikke er angivet, at denne har bestridt, at han kunde være ansvarlig efter denne bestemmelse. Det havde næppe heller hjulpet; handlingen var tæt forbundet med tjenesten. To andre »udsmiderdomme« med tilsvarende udfald findes i Ass. 1963 B, p 235 og 1966 B, p 100.

Man skulde også efter det angivne tro, at arbejdsgiveren ikke hæftede for *tyveri* begået af tjeneren. Men også her foreligger en afvigende afgørelse, der ganske vist vedrørte særlige omstændigheder, idet krigsministeriet ved dommen i U.f.R. 1948, p 532 er blevet dømt til at erstatte ting, som frihedskæmpere havde stjålet under en – iøvrigt ikke beordret – ransagning. Derimod frifandtes – i medfør af skatteloven – et firma for at betale skattevæsenet erstatning, fordi dets bogholder havde underslået skattevæsenets pålæg til firmaet om at tilbageholde i hans løn, U.f.R. 1962, p 263 H, kommenteret i N.A.T. 1963, p 138. I dommen fremhæves, at det var skatteyderen selv, der havde tilegnet sig og undertrykt meddelelserne.

E. Husbonden må formentlig tage ansvaret, når tjeneren – ganske vist for sin private og utjenstlige fornøjelse – er spirituspåvirket og derunder kører motorvogn¹⁷. Dette resultat vilde i hvert fald forekomme ret selvfølgelig.

En foreliggende dom¹⁸ har også anset husbonden ansvarlig i et tilfælde, da en tjener, der havde spildt noget sprit, voldte en skade under sine forsøg på at skjule det skete; her var tjeneren altså også i forbindelse med en risikabel ting.

16. Ass. 1958 B, p 194.

17. U.f.R. 1950, p 145 H.

18. Ass. 1950 B, p 33.

F. Hvad tjeneren måtte volde af skade under spisning eller drikning – til vedligeholdelse af sin arbejdskraft – må formentlig ligesom skade forvoldt under tobaksrygning – husbonden dække¹⁹. Her har norsk praxis – i hvert fald en så gammel dom som R.T. 1895, p 760 – antaget at en husbond ikke var pligtig at dække en vandskade, som en husassistent afstedkom, da hun en nat for at slukke sin private tørst tog vand af hanen og glemte at lukke for den. Dommen kritiseres af Kristen Andersen²⁰.

IV. Særligt om krigsministeriets ansvar for skade voldt af soldater kan nævnes en dom²¹, hvor krigsministeriet (med dissens, 5 dommere mod 3) blev anset ansvarligt for en skade, som en menig soldat voldte, da han, der stod på vagt, på anmodning af nogle forbipasserende vilde demonstrere sin maskinpistol for dem.

Efter kommentaren til dommen har det bl.a. været taget i betragtning, at det måtte siges »at være temmelig nærliggende, at en ... posteret soldat kunde komme i samtale med forbipasserende og få anledning til at demonstrere et så interessant våben, som en moderne maskinpistol på det tidspunkt måtte siges at være.«

At krigsministeriet iøvrigt hæfter, når soldater under øvelse volder skade med skydevåben og sprængstoffer synes selvfølgelig og er flere gange antaget²². Mere overraskende er det, at krigsministeriet er blevet frifundet for erstatningspligt, da en soldat, som cyklede under kommando, voldte skade²³. Så meget mere gælder det, hvis soldater under cyklingen ikke er under kommando²⁴.

19. Om tobaksrygning, se forudsætningsvis, Ass. 1949 A, p 37 samt U.f.R. 1967, p 664 (Ass. 1965 A, p 99), hvor Frihavnsselskabet blev anset ansvarligt for en brandskade, der var forvoldt ved, at en havnearbejder havde slukket en cigaret mod en salpetersæk. Ansvaret fandtes dog at kunne bortfalde i medfør af F.A.L. § 25.

20. p 206 ff.

21. U.f.R. 1950, p 126 H, jfr. T.f.R. 1950, p 433, og N.A.T. 1950, p 142, se også U.f.R. 1965, p 198.

22. f.ex. V.L.T. 1948, p 225.

23. U.f.R. 1929, p 128, jfr. fra Sverige N.D. 1960, p 133.

24. U.f.R. 1944, p 850 H, kommenteret i T.f.R. 1946, p 461, 1947, p 304 H, kommenteret i N.A.T. 1949, p 142.

5. ANSVARET EFTER D.L. 3-19-2 FOR LÅNT PERSONALE

På en måde, der noget minder om spørgsmålet om, hvem der har ansvaret for lånte, lejede eller solgte ting, kan det ved udlån eller udleje af »tjenere« være tvivlsomt, hvem der som husbond hæfter efter D.L. 3-19-2 for disse udlånte tjeneres skadeforvoldelse. Der er her tale om et rent objektivt ansvar for tjenerens skyld, og det er derfor en ren risikofordeling, der må foretages mellem ejeren og lejeren. Den afvejelse af de to parter pligt til at vise omhu, der bliver spørgsmål om ved lånte ting, kommer ikke her frem på samme måde. De resultater, som domstolene i denne henseende kommer til, kan til en vis grad belyse, hvordan man fordeler risiko, og måske også illustrere, om der ved culpabedømmelsen gør sig risikobetragtninger gældende og i så fald hvilke.

Når tjenere lejes ud, vil det ikke sjældent ske, at lejemålet også omfatter materiel, som den pågældende betjener – og alt efter omstændighederne kan det være personellet eller materiellet, der for en naturlig betragtning er det principale i lejemålet. Forholdene kan glide jævnt over i de egentlige entreprenørforhold, men oftest synes der at være en ret væsentlig forskel mellem de egentlige entrepriser og de her omtalte forhold.

*Lassen*¹ siger, at den ansvarlige efter 3-19-2 er »husbonden«, men at grænsen for, hvem denne er, kan være vanskelig at drage. Klart er det, at 3-19-2 må være uanvendelig, når hverken kontrollen med eller valget af medhjælperne tilkommer bemyndigelsen. Denne udtalelse giver ikke megen vejledning, og heller ikke *Ussing*² yder noget bidrag til spørgsmålets løsning. *Stang*³ finder det afgørende, om husbonden udøver en myndighed. Også *Øvergaard*⁴ er noget kortfattet; han siger om det her nævnte spørgsmål alene, at hvis en arbejdsherre til udførelsen af et arbejde, f.ex. reparation af et dampskib, bruger også

1. Alm. Del 1917, p 322, se også *Frost* i T.f.R. 1944, p 28-52, *Gomard* i Juristen 1960, p 546-48.

2. Erstatningsret, p 96.

3. Erstatningsansvar, p 202 ff.

4. P 193.

andre firmaers folk, som han har fået overladt, så svarer han også for disse som for sine fast ansatte folk⁵. Heller ikke *Kristen Andersen* siger meget^{5a}. Derimod har *Erling Selvig*^{5b} indgående undersøgt spørgsmålet og gennemgået norsk og dansk praxis. Vi skal nu se på de ikke helt enkle forhold i dansk praxis.

Der kan vist være noget rigtigt i at tage sit udgangspunkt i befalingsmyndigheden. »Lejer« en virksomhed både sin ledelse og sit personale og sine redskaber ud, vil der oftest foreligge det, vi kalder entreprise, eller forholdet vil være nær derved. Men er det en underordnet arbejder, der stilles til en andens rådighed og under en andens befaling, ser forholdet helt anderledes ud. Mellemtilfælde, der i større eller mindre grad kan minde om entreprise, forekommer når mere eller mindre sagkyndigt eller mere eller mindre overordnet personale for en kortere eller længere tid overlades en anden. Og mulig er det ikke uden en vis betydning, om der med personalet følger materiel med, til hvilket personalet kan siges at høre, såsom i de af og til forekommende sager, hvor en maskine med betjeningspersonale udlejes til en anden. Der henvises herved til, hvad der i forrige afsnit er sagt om den betydning, det synes at have, om en tjener forvolder skade med det materiel, han er i besiddelse af i anledning af tjenesten. Endelig kan det eventuelt ved bedømmelsen af disse forhold spille en rolle, om overladelsen sker med løsningen af en begrænset, af udlejerens kendt opgave for øje, eller om den er sket i almindelighed, så at brugeren kan anvende de lånte folk til, hvad han vil, uden at »ejerens« bliver gjort bekendt hermed eller er interesseret i at blive det.

Sager af denne art kan volde og har voldt adskillig tvivl. Men mulig ligger vanskeligheden ikke så meget i, hvilken afgørelse der skal træffes, idet skønnet efter omstændighederne kan give et ret sikkert resultat, som i hvorledes afgørelsen skal begrundes, idet mange faktorer vil optræde i et samspil, som det er vanskeligt at give udtryk for. Det kunde se ud, som om tendensen i praxis er den, at det afgørende for, hvem der har ansvaret – ejeren eller brugeren – *ikke* så

5. Der citeres herved en Lagmannsrettsdom i R.T. 1949, p 3.

5. a. Erstatningsrett, 1959, p 204-05.

5. b. Om det såkaldte husbondsansvar, Oslo 1968, p 162 ff.

meget er, i hvis *interesse* arbejdet udføres, som hvem der har *befalingsmyndigheden*. Men dette synes heller ikke helt rent at være det eneste afgørende kriterium. En vis rolle synes det nemlig også at spille, *hvem der har sagkundskaben*. Herved kan det igen – som ovenfor antydnet – være af betydning om personalet følger med særligt teknisk materiel, som det skal betjene og er kyndigt i at betjene. Det er, som om der skal mere til, for at husbondeansvaret for kvalificerede folk løsgøres fra den faste arbejdsgiver og flyttes over på låntageren, end når talen er om ikke-sagkyndige folk. Det hænger måske sammen med, at en virksomheds ansvar for mere overordnet og uddannet personale føles som kraftigere begrundet end ansvaret for ganske underordnede folk. Man kommer i hvert fald herved til at tænke på, at der i svensk ret alene er husbondeansvar for overordnede folk, men ikke for ganske underordnet personale.

At det er mere afgørende, hvem der har myndigheden, end hvem der har interessen i det udførte arbejde, er utvetydigt udtrykt i dommen i U.f.R. 1910, p 349⁶. Her havde Orlogsværftet solgt nogle ud-rangerede kanoner og havde samtidig mod en lejesum og refusion af omkostninger stillet værftets kran med tilhørende mandskab til køberens rådighed ved indladningen af kanonerne, der dog skulde ske under værftets eget tilsyn. Under indladningen skete der skade på det skib, der skulde have kanonerne ombord, idet en af disse gled ud. Derfor blev Orlogsværftet anset ansvarligt, idet det i dommen siges, at det afgørende ikke er, hvem der havde den største økonomiske interesse i arbejdet, men hvem der som husbond havde ledelsen af og kontrollen med dette.

Af sager, hvor ansvaret for et større overordnet personale ikke ansås overført til lejeren kan – foruden den lige nævnte dom – anføres et tilfælde af *bugsering*, U.f.R. 1910, p 354 (S.H.T. 1909, p 373): En damper, der blev slæbt af en bugserbåd, kolliderede med en anden damper, som blev beskadiget. Om ansvaret herfor efter sølovens § 8 for det bugserede skibs rederi, sagde dommen, at en bugserbåds fører og mandskab vel i almindelighed kunde betragtes som arbejdende i det bugserede skibs tjeneste, men dette kunde ikke gælde

6. Jfr. om denne dom Frost i afhandlingen i T.f.R. 1944, p 29.

i ethvert tilfælde, hvor et fartøj har et andet på slæb, idet det må bero på, hvem der har ledelsen af begge skibes navigering. Ansvarer blev alene lagt på bugserbåden, der havde påtaget sig at føre damperen, uden at der var regulært mandskab ombord. Linien er fulgt op i andre sager om bugsering, hvor snart bugserbåden⁷, snart det bugserede skib⁸ er blevet dømt. Eventuelt må begge skibe hæfte⁹.

På et noget lavere plan, skønt der var tale om sagkyndige i betjeningen af den udlejede ting, var de folk, som omhandlede i sagen i U.f.R. 1959, p 444 H. Her havde et speditiønsfirma af en kommunal havn lejet en *havnekran* til læsning på vogne af nogle stålrør. Kranen betjentes af havnens faste kranfører. Ved en fejlmanøvre fra kranførerens side voldte kranen en for speditiønsfirmaet arbejdende arbejdsmand skade. Herfor fandtes ikke firmaet (låntageren), men havnen ansvarlig. I landsrettens begrundelse, der er tiltrådt af Højesteret, hedder det: »Når henses til, at kranfører F var ansat som kranfører hos de sagsøgte (havnen) og til, at skibsmæglerfirmaet kun kunde leje kranen på vilkår, at F skulde betjene denne, findes de sagsøgte, som har haft mulighed for at føre tilsyn med hans arbejde og give ham almindelig instrux desangående, at måtte hæfte for de omhandlede skader ...« – Resultatet forekommer med sikkerhed at være rigtigt, men begrundelsen er – det må vist erkendes – ikke i sig selv stærkt overbevisende, selvom den er skåret til over den teoretiske læst. Der var tale om en ganske almindelig fejlmanøvre fra kranførerens side, som ikke kunde være afværget hverken ved almindelig instrux eller ved at man – hvad der naturligvis er ganske upraktisk – havde sat en anden havnefunktionær til at passe på ham. Til en vis grad må han også have været forpligtet til at følge speditiønsfirmaets instrux. Måske har det haft betydning, at valget af arbejderen var havnens, at denne var hans faste arbejdsgiver, og det arbejde, han udførte, forudsatte en vis sagkundskab, så at han eventuelt under udførelsen af det måtte udøve et vist selvstændigt skøn over, hvad der skulde foretages, og hvordan det skulde ske, uafhængigt af brugerens tilsyn og ordrer.

7. S.H.T. 1922, p 440.

8. U.f.R. 1926, p 547.

9. U.f.R. 1910, p 354 (S.H.T. 1909, p 373).

Men snarere kan det have været afgørende, at skaden var forvoldt med *kranen*. Hvis man tænker sig, at denne havde tilhørt speditiønsfirmaet, og at dette kun havde lånt føreren (fordi firmaets egen fører var syg), kan man mulig regne med, at speditiønsfirmaet og ikke havnen var blevet dømt. Hvis dette skulde være rigtigt, styrker det den i forrige afsnit opstillede formodning, at 3-19-2 ansvaret ubevidst har en tilknytning ikke blot til personalet, men også til de ting, det har med at gøre, og det belyser i hvert fald de tendenser, som synes at eksistere til at gøre ejere ansvarlige for ting. Modsat faldt da også en lidt senere højesteretsafgørelse ud U.f.R. 1960, p 145 (Ass. 1959 B, p 312, kommenteret i T.f.R. 1960, p 227, bogudgaven p 291), der handlede om et mindre kompliceret redskab, til hvis betjening der ikke krævedes større sagkundskab. Den vedrørte et tilfælde, hvor en entreprenør (en murermester) foretog reparation af en gesims på et hotel. Til arbejdet lånte han af vedkommende kommunale brandvæsen en brandstige. Brandvæsenet betingede sig dog, at han skulde lade stigen betjene af en af dets brandassistenter, der også var murermester, og som skulde betales af entreprenøren. Under arbejdet væltede stigen og forvoldte en arbejders død, og under sagen blev det antaget, at væltningen skyldtes en fejl begået af brandassistenten. Spørgsmålet under sagen var nu, om entreprenøren (låntageren) eller brandvæsenet (långiveren) – eller begge – hæftede. Landsretten frifandt entreprenøren, men dømte brandvæsenet, fordi dette som betingelse for udlån af stigen havde betinget sig, at den skulde betjenes af dets funktionær. Herefter fandtes det at måtte »indestå« låntageren for, at stigen blev forsvarligt betjent, idet det ikke kunde forventes, at låntageren selv førte tilsyn med stigen betjening. Det er for så vidt en art kontraktsynspunkt, der er af noget tvivlsom holdbarhed overfor skadelidte, og ikke et 3-19-2 ansvar i egentlig mening. Højesteret ændrede dommen. Fire af syv dommere frifandt brandvæsenet, idet dets krav om, at stigen skulde betjenes af dets egen funktionær, ikke fandtes at kunne medføre, at denne måtte anses som havende handlet i dets tjeneste, eller at brandvæsenet havde indestået entreprenøren for forsvarlig betjening. Entreprenøren derimod dømtes efter 3-19-2. Tre dommere vilde tværtimod ligesom landsretten

dømme brandvæsenet. To af disse dommere vilde herefter – også ligesom landsretten – frifinde entreprenøren; men den tredje dommer vilde også dømme entreprenøren efter 3-19-2, altså dømme både långiver og låntager. Dette sidste standpunkt, at ville lægge husbondeansvaret på begge, er ganske interessant, idet det forsåvidt løsgør ansvaret fra instruktionen og tilsynet – begreber der er af en vis luftighed, og som vel kun kan være hos enten den ene eller den anden. I dette votum træder i virkeligheden frem, at der er tale om en driftsherre-risiko for tjenerens fejl, der efter omstændighederne kan lægges på både långiver og låntager. Om en anden kran handlede U.f.R. 1961, p 895 H (Ass. 1960 B, p 279; kommenteret i T.f.R. 1962 B, p 145 (Bogudgaven p 351). Her lå forholdet imidlertid på lidt særlig vis. Der var tale om en kran, som med fører var udlejet. Som følge af en fejl fra kranførerens side faldt en bjælke ned og beskadigede dels kranen, dels noget af ejerens øvrige materiel. Denne skade på *udlejerens egne ting*, måtte han efter beskaffenheden af kontraktsforholdet mellem lejer og udlejer selv bære. – Afgørelsen i Ass. 1961 B, p 26 er også begrundet i kontraktsforholdet. Ejeren ansås som selvstændig entreprenør.

I følgende tilfælde, hvor mere underordnet personale er blevet overladt en anden, er *brugeren blevet dømt*:

Sagen i U.f.R. 1910, p 107¹⁰ drejede sig om, at et entreprenørfirma under sit arbejde benyttede et andet firmas hestetromle. Det siges ikke udtrykkelig i sagsfremstillingen, at der fulgte kusk med, men det må formentlig efter begrundelsen antages at have været tilfældet. Under arbejdet forvoldtes der en skade med tromlen. Ansvar et pålagdes entreprenøren, hvem det fandtes at måtte påhvile at føre tilsyn med tromlearbejdet. Dommen forekommer rigtig, men synes ikke helt at stemme overens med de tidligere omtalte domme vedrørende vognmænd. Det afgørende er dog vel her en vis sagkundskab hos låntageren, der antyder, at folkene helt er kommet under hans ordrer – og dermed også under hans risiko. Ganske vist blev ejeren anset ansvarlig i sagen i U.f.R. 1947, p 156, hvor en vogn med to heste og kusk

10. Frost anførte sted.

var udlånt også til en entreprenør. Men i den modsatte retning gik afgørelsen i U.f.R. 1931, p 561. Her kørte en husmand – der altså ikke var nogen andens tjener – med egne heste med brød for en bager, men med bagerens vogn. For en skade, som husmanden under kørselen forvoldte ved sammenstød med en bil, ansås bageren ansvarlig efter 3-19-2. Begrundelsen, som dommen gav, var, at kørselen var et led i bagerens bedrift, og at også denne del af bedriften, uanset at hestene tilhørte husmanden, var undergivet bagerens kontrol og ledelse. – Det første led i begrundelsen forekommer godt og overbevisende. Det med bagerens kontrol og ledelse er noget af en fiktion en af de specifikke juridiske formularer, der benyttes, fordi de er gamle og gængse, og fordi det kan være svært i ord at beskrive de elementer i selv et sikkert skøn, der fører til resultatet. Bageren kunde jo ikke, selvom han var med på vognen, gribe tømmerne eller instruere.

Som måske ikke helt stemmende med det anførte må nævnes sagen i U.f.R. 1909, p 406, hvor ejeren af et hestekøretøj blev anset ansvarlig efter 3-19-2 for en skade, som en kusk forvoldte med køretøjet, mens det var udlånt til en trediemand. Lånet kunde dog måske siges nærmest at have karakter af en slags vognmandskørsel for låntageren, og dommen er derfor til en vis grad i overensstemmelse med vognmandssagerne.

Noget beslægtet med disse tilfælde er sagen i V.L.T. 1958, p 294. Her havde et entreprenørfirma, der foretog uddybningsarbejder i en havn, aftalt med en fiskeskipper, at han med sin kutter skulde sejle fyld bort i en af entreprenørfirmaet lejet pram og med bistand af en af dette antaget mand. Under arbejdet stødte den bugserede pram mod et skib, som led skade, og dettes ejer sagsøgte entreprenøren og fiskeskipperen; de blev begge dømt. Om entreprenøren siges det: »Under hensyn til, at uheldet er sket under et i det sagsøgte entreprenørfirmas interesse udført arbejde, samt til, at firmaet havde stillet en pram til rådighed og en mand til hjælp ved arbejdets udførelse, findes tillige firmaet – uanset at det ikke er ejer af prammen – overfor sagsøgeren at være ansvarlig i overensstemmelse med sølovens regler om rederansvar.« – Firmaet måtte altså bære rederansvar for

prammen for de af fiskeskipperen begåede fejl, fordi det havde stillet pram og mand til rådighed for ham. Nu skete påsejlingen netop med prammen, og dennes værdi blev afgørende for erstatningens størrelse. Det indbyder til overvejelse, om resultatet også var blevet domfældelse af entreprenøren, hvis skaden var forvoldt med selve kutteren. Efter sagen ser det ud, som om spørgsmålet må besvares benægtende. Ansvarer synes således i ret høj grad at have været bestemt af forholdet til tingen.

Sagen i U.f.R. 1919, p 768 handlede om et tilfælde, hvor en fabrikant havde udlejet et tærskeværk med lokomobil til en gårdejer. Under benyttelsen af værket blev et par af gårdejerens kornstakke antændt af gnister og brændte, og brandforsikringen søgte regres hos fabrikanten. Uanset at det passerede skyldtes uagtsomhed fra den betjenende fyrbøders side, blev fabrikanten dog frifundet, da han ikke havde haft kontrollen med værkets benyttelse ved den pågældende lejlighed. Det siges ikke udtrykkeligt, men må vel formodes, at fyrbøderen – en husmand, som efter dommen måtte antages at have haft ledelsen af arbejdet – var antaget af fabrikanten. Efter fremstillingen ser det ud, som om fyrbøderen i hvert fald delvis har arbejdet efter gårdejerens anvisning. Mulig ligger der dog bag afgørelsen, som er fra før F.A.L. § 25, en vis ulyst til at give et forsikrings-selskab regres under de foreliggende omstændigheder.

I et tilfælde i U.f.R. 1919, p 462, hvor en kutter var overgivet et værft, og hvor den, efter at være blevet fortøjet af dettes folk, voldt skade på et bolværk, ansås fortøjningen som et i skibets tjeneste udført arbejde, og erstatningen pålagdes derfor kutterens ejer. Afgørelsen synes at være af noget tvivlsom rigtighed, idet forholdet er på grænsen af at være et egentligt entrepriseforhold.

Sagen i U.f.R. 1918, p 479 drejede sig om et tilfælde, hvor nogle af sagsøgte antagne flyttefolk under en flytning i forbindelse med sagsøgtes egne folk havde flyttet en sagsøgeren tilhørende ovn. Ved flytningen led den skade. Da flytningen ikke var berettiget, dømtes sagsøgte, der ikke havde forbudt sine folk og flyttefolkene at befatte sig med ovenen, til at erstatte skaden. Det var vel i og for sig tilstrækkelig til at pådrage sagsøgte ansvar, at hans egne folk havde be-

gået fejlen, men flyttefolkene nævnes udtrykkelig i begrundelsen, hvad der så ellers kan lægges i det.

N.D.S. 1923, p 535 frifandt havnearbejderens losseselskab for at erstatte en skade, der var opstået ved, at en wire sprang¹¹, da de folk, der havde betjent den, var udlånt af selskabet, der ikke havde taget det pågældende arbejde i entreprise.

I sagen i U.f.R. 1944, p 347 forelå der det, at et elværk under omfattende reparationer af sine luftledninger fik bistand af et installationsfirma, hvis folk – bl.a. en hjælpemontør og en overmontør – deltog i arbejdet. Under dette kom hjælpemontøren til skade, som det antoges på grund af en af overmontøren begået fejl. Både elværket og installationsfirmaet sagsøgte til erstatning. Det sidstnævnte firma frifandtes imidlertid, da arbejdet var foregået under elværkets ledelse og i dets interesse, og installationsfirmaet derfor ikke kunde anses som skadelidtes arbejdsgiver. Efter begrundelsen kunde det se ud, som om resultatet var blevet det samme, hvis det var en udenforstående trediemand, der var kommet til skade. Det er bemærkelsesværdigt, at der ikke blot lægges vægt på ledelsen, men også på interessen, som af dommen om Orlogsværftet er forkastet som kriterium for, om 3-19-2 ansvaret overføres på låntageren. Det må vel dog antages, at det er ledelsen, der har været det afgørende. Låntageren var lige så sagkyndig som udlåneren; og selvom det vel som før bemærket er en fiktion at tale om, at instruktionsmyndigheden kan gøre meget hverken fra eller til at forebygge skader, synes der dog at blive noget tilbage af talen om instruktionsmyndigheden. Hvis tendensen er den, at der skal mere til, for at ansvaret efter 3-19-2 for sagkyndige folk overføres fra ejeren til brugeren, end når der er tale om jævn almindelig arbejdskraft, så ser det ud til, at det, der bærer ansvaret, bliver mindre i samme grad, som låntageren er kyndig i samme fag som långiveren. Måske er det endda ikke kyndigheden, der er det afgørende, men den blotte omstændighed alene, at låntageren arbejder i samme branche – har samme art af virksomhed – som udlåneren. En noget beslægtet afgørelse vedrørende en udlejet snedkersvend findes i U.f.R. 1916, p 1100.

11. Jfr. dommen i S.T.H. 1922, p 375 om samme wire.

I denne forbindelse bør måske nævnes U.f.R. 1954, p 480 H, skønt den vedrørte motorvognsansvaret. En vognmand udlejede gennem en måned mod dagligt vederlag en lastvogn med chauffør til et entreprenørfirma til bistand ved vejarbejde. Entreprenøren påmonterede – i overensstemmelse med aftale – vognen et spredelad. Ved en fejlmanøvre fra chaufførens side kom en arbejder til skade, og entreprenørens lovpligtige ulykkesforsikring søgte, efter at have erstattet denne, regres mod vognmanden. Han blev imidlertid frifundet, idet entreprenøren ansås som selvstændig bruger af bilen, jfr. den dagældende motorlov § 38.

I sagen i U.f.R. 1955, p 472 H forelå der endelig det, at et bryggeri af et byggeselskab havde fået tilladelse til at benytte dettes byggehejs for at få et parti majssække op på sit lager. Under arbejdet hermed fik en bryggeriarbejder sin fod beskadiget ved, at hejsen gik i bund som følge af en fejl begået af en hos byggeselskabet ansat arbejdsmand. Ansvar et herfor fandtes af 4 af Højesterets 5 i sagens pådømmelse deltagende dommere at måtte påhvile bryggeriet (låntageren) i medfør af D.L. 3-19-2, »i betragtning af, at arbejdet var tilrettelagt og lededes af to af dettes overordnede funktionærer, uanset at arbejdsmanden aflønnedes af dette.« (Den femte dommer fandt ikke uagtsomhed godtgjort). Dommen harmonerer for så vidt med den ovenfor¹² refererede dom i U.f.R. 1921, p 4 om det – uden folk – udlånte spil, for hvilket brugeren fandtes at have ansvar.

12. p 216.

VIII : Om sport og selskabeligt samvær*

I D.L. 6-11-6 hed det: »End om nogen gaa sammen i Favn at brydes, eller drages i Hænder, eller noget sligt anfange med begges Villie og ikke af vred Hue, da forvare hver sig selv. Fanger nogen Skade i slig Tilfald, og den anden haver Mistanke til hannem, at han gjorde det med Villie, da værge han sig med sin Eed, at det ej skeede med hans Villie, og bøde intet uden Badskærløn og Omkostningen.«

Denne sætning gælder forsåvidt den dag i dag. Almindelige betragtninger, som de gør sig gældende hos pæne mennesker, går antagelig ud på, at man, hvis man kommer til skade under udøvelse af sport på grund af en anden sportsmands fejl, ikke kan kræve erstatning, hvis der ikke foreligger en særlig graverende fejl på den anden side. Man har samtykket i under det sportslige samvær at løbe en vis risiko. Noget tilsvarende gælder for skadetilføjelse under selskabeligt samvær. Hvis denne risikobetragtning er almindelig, må det forventes, at erstatningssager af den her omtalte beskaffenhed er sjældne; det er de faktisk også; og når de forekommer, viser domstolene tilbøjelighed til at dele den almindelige opfattelse: der anlægges en ganske anden målestok, end når nogen har lidt skade ved en uvedkommende trediemands ting eller handlemåde.

1. Angående *sport* findes kun et par domme. Sagen i Ass. 1933 B, p 8 handlede om keglepil. Erstatning blev pålagt, da skadevolderen var blevet advaret. Sagen i U.f.R. 1942, p 1002 angik et tilfælde, hvor en badmintonspiller kom til at ramme en anden med sin ketcher. Den faldt ud til frifindelse, idet der ikke fandtes at være udvist uagtsomhed. Dommen er så kort refereret, at den ikke kan bedømmes nærmere. Dommen i Ass. 1946 B, p 61 synes at have anvendt den citerede grundsætning i D.L., da en person under en aftalt brydekamp brækkede et ben. Skadevolderen blev frifundet med den dobbelte be-

* Emnet er for svensk rets vedkommende behandlet af *Bertil Bengtsson*: Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv, Stockholm, 1962. Bogen giver værdifulde oplysninger om dansk ret og dansk forsikringspraxis. – En oversigt over dansk, norsk og svensk praxis er givet af *Dagfinn Dahl* i N.F.T., 1961, p 116 ff.

grundelse, at den skadelidte frivillig havde indladt sig på brydekampen og derfor måtte bære risikoen for den skade, han måtte lide derved, og at der intet var oplyst om, at den anden part havde båret sig uforsvarligt ad. Det sidste var i og for sig tilstrækkeligt, men retten har altså følt en forståelig trang til at fremhæve det andet synspunkt.

Samme udfald fik sagen i U.f.R. 1948, p 181 H – kommenteret i T.f.R. 1948, p 335 – hvor en fodboldspiller kom til at brække en andens ben. Landsrettens dom, der stadfæstedes af 7 af Højesterets dommere (imod 2, der vilde dømme på grund af udvist uagtsomhed) taler om, at »de hastigt skiftende situationer og spillets fart, der kun levner kort tid for en spiller til at træffe beslutninger og til at overveje angrebets farlighed for en medspiller, findes at måtte medføre, at uforsætligt tilføjet skade, på hvis indtræden ... spillere ... må være forberedt, uanset om der foreligger en overtrædelse af fodboldlovene, i ret vidt omfang må anses ansvarsfri.« Det er en ganske anden tale end den, der findes i sager om arbejderes tilskadekomst som følge af explosion eller lign. i de fabriksvirksomheder, hvori de arbejder, og i hvilke de også må være forberedt på en vis risiko. Udtalelsen synes at vise, at almindelige risikoovervejelser i vidt omfang indgår i bedømmelsen af erstatningssager ved siden af det rene skøn om det subjektive uagtsomhedsmoment¹. Sagen i U.f.R. 1958, p 557 H – jfr. T.f.R. 1959, p 215 – er af lignende art. En amatørcyclerytter kom under et løb på en bane ind på »fortovet«, hvor han påkørte en official. Det fandtes ikke godtgjort, at han havde kørt så uforsvarligt, at han var erstatningspligtig overfor vedkommende official, »der som løbskommissær var kendt med faremomenterne ved cycleløb, og som befandt sig ... på et sted, som han var klar over frembød betydelig risiko for påkørsel.« Ifølge Ass. 1961 B, p 4 synes der derimod at være blevet pålagt en træner ansvar for, at to væddeløbsheste blev dræbt ved et sammenstød, der skete, fordi træneren havde overtrådt reglementet, men der synes ikke at have været tale om hastigt skiftende situationer, således som det mulig kunne have været tilfældet under et egentligt væddeløb. Herom findes dog en svensk dom i ND 1965, p 601, hvor der under et travløb var sket et brud på reglemen-

1. Om skade på en cyklist ved to drenges fodboldspil, se U.f.R. 1950 p 959.

tet med skade til følge. Den pågældende kusk blev dømt: det siges i dommen, at der ikke var tale om en i »tävlingsiveren« gjort fejlbedømmelse.

I denne forbindelse kan det være rigtigt at nævne den interessante afgørelse i U.f.R. 1952, p 655. Den drejede sig om et sammenstød mellem to motorkøretøjer under en natlig hjemmeværnsøvelse i september måned, hvor der efter ledelsens ønske kørtes med nedblændede lygter. Ved sammenstødet kom den ene motorfører alvorligt til skade. Under politisagen, hvor begge motorførere blev anset med mindre bøder, forlangte den tilskadekomne erstatning og hans kaskoforsikring regres hos den anden deltager i øvelsen. Vedkommende byret gav dem medhold. Men landsretten frifandt. Den fandt det utvivlsomt, at den af ledelsen ønskede lygteføring havde været medvirkende til sammenstødet. Herefter fandt retten, at »der ved bedømmelsen af ansvaret for ulykken måtte tages hensyn til, at begge parter har ført deres motorkøretøjer under forhold, der frembød en af øvelsen fremkaldt risiko. Ansvar overfor en øvelsesdeltager findes i et sådant tilfælde, uanset motorlovens ansvarsregler, kun at kunne pålægges, hvor der foreligger en væsentlig uagtsomhed og retten anser det ikke godtgjort, at en sådan uagtsomhed har været udvist af appellantens ...« – Her er altså selv det strenge, lovbestemte motoransvar lempet ud fra betragtninger om »accept af risikoen.«

I samme retning, men af lidt anden beskaffenhed er sagen i U.f.R. 1950, p 243 (Ass. 1949 B, p 176) der handlede om en tennisspiller, der i en hal faldt på gulvet, der var vådt, fordi der var dryppet vand ned fra hallens tag. Hallen frifandtes, da spilleren måtte være eller burde være bekendt med, at der kunde dryppe vand ned »samt med, at der kan være en risiko forbundet med at spille tennis i tennishaller, en risiko, som han ikke findes at have haft grundlag for at antage, at sagsøgte vilde påtage sig.« Dommen forekommer rimelig, men står forsåvidt i skærende kontrast til de under forlystelser omtalte domme², der pålægger et strengt, næsten objektivt ansvar for tilskadekomst i karusseller og luftgynger. Her siges det i U.f.R. 1946, p 267 af Højesteret, (mens landsretten havde frifundet, fordi der ikke fand-

2. p 154 ff.

tes at være begået fejl), at »man i hvert fald i nutiden, på en maskinfabrik, der fabrikkerer apparater af den omhandlede art (det bemærkes, at den sagsøgte ejer ikke var fagkyndig) må være klar over, at den skarpe neddrejning (af en axel) er en grov fabrikationsfejl ... Idet den skarpe neddrejning må antages at have været en væsentlig medvirkende årsag til ulykken, og idet indstævnte efter det anførte må være ansvarlig for, at denne grove konstruktionsfejl ikke er blevet opdaget ...« Og i kommentaren til afgørelsen i U.f.R. 1957, p 109 H vedrørende en luftgynge – T.f.R. 1957, p 320 (bogudgaven p 201) – tales der om »en ikke ufarlig indretning, der mod betaling stilles til rådighed for alle og enhver.« – Det er formentlig ganske klart, at det i de to sager ikke er de subjektive uagtsomhedsmomenter hos de ansvarlige, der har interesse, men det er dels genstandens farlighed og almindelige betragtninger om risikoen, der træder i forgrunden og med styrke farver culpabedømmelsen.

Måske bør det i denne forbindelse – selvom det ikke direkte vedrører emnet – også anføres, at der i sager om skade, som under *jagt* er voldt på en medjægers person, gør sig en tydelig tendens gældende til ikke at ville anse en udvist uagtsomhed som grov, når jagtforsikringen, som betinger sig regres ved grov uagtsomhed, forsøger sådan regres. Et par nye højesteretsdomme³ har i tilfælde, hvor betydelig let-sindighed forelå både med hensyn til optræden og materiel ikke villet anse uagtsomheden »som grov« i jagtpolicens forstand. Der findes foruden de to nævnte højesteretsdomme også andre domme af lignende art⁴. Antagelig ligger der dog bag dommene den betragtning, at der, ligesom når motoransvarsforsikringen søger regres, skal meget til, for at en forsikringstager ikke skal være dækket af sin forsikring.

Om *hundelovsansvaret* overfor medjægere og deres hunde, henvises til afsnittet om hunde.

Afgørelserne forekommer alle rigtige – både dommene om sportshal-

3. U.f.R. 1956, p 59 H, 1955, p 491 H – kommenteret i T.f.R. 1956, p 367 (bogudgaven p 151) – og U.f.R. 1952, p 122 H, men modsat i U.f.R. 1954, p 1032 og 1951, p 1083.

4. f.ex. V.L.T. 1951, p 229

len og om karusellerne og luftgyngerne. Men hvis de er rigtige, må det begrundes, hvorfor de – med deres uens resultater – er det, og hvilke risiko- og farebetragtninger, det er, der ligger bag dem. Rene skyldbetragtninger er det i hvert fald ikke. Man kan vel nok sige, at tennishallens ledelse snarere var mere uagtsom end nogle af ejerne af de omtalte forlystelsesapparater. Måske har hallen tilhørt en klub, hvoraf tilskadekomne var medlem, så at der ikke på samme måde som ved forlystelser har været tale om kundeforhold.

Til mulig klaring skal nævnes, at der i en sag om tilskuere til en sportsopvisning (dirt-track løb) er anlagt lignende strenge betragtninger som med hensyn til forlystelser, idet der tales om, at »publikum må have krav på i tryghed at kunne overvære løbene, for hvilke der er betalt entre«, jfr. Ass. 1934, p 438 (Ø.L.T. 1934, p 181) og omtalen p 158. Denne dom kunde tyde på, at det – ganske ubevidst – gør en forskel, om man er aktivt udøvende eller betalende og nydende, og at karussel- og gyngepublikum anses som hørende til den sidstnævnte kategori.

Som hørende hertil bør måske også nævnes to domme fra 1919 – U.f.R. 1919, p 887 og 892 – om uheld, som tilstødte elever, der blev uddannet på en privat flyveskole. I den første sag var der tale om en elev, der kom til skade ved et landingsuheld. Skolen havde betinget sig ansvarsfrihed for uheld under uddannelsen. Trods denne ansvarsfrihedsklausul drøftede dommen spørgsmålet, om der var udvist uagtsomhed. Der synes at være anlagt en ganske sædvanlig culpa-bedømmelse og en ret streng bevisbyrde på eleven. Sagen faldt ud til frifindelse. I den anden sag dømtes skolen også fordi maskinen, skønt eleven endnu ikke måtte gå i luften, ikke var nedreguleret, således at dette ikke kunde ske. – Sagerne har et vist slægtskab, men også kun et vist med sager om tilskadekomst ved maskiner. I disse sager har man dog sikkert set sådan på det, at der her forelå en langt større risikoovertagelse, end når en arbejder betjener en maskine.

2. Om *selskabeligt samvær*^{5a} findes U.f.R., 1949, p 632, der handlede om en gæst, som i et selskab væltede en stol, så at et maleri flæn-

5. a. Se i det hele Bengtsson, p 200 ff og om dansk forsikringspraxis 220 ff; N. H. Bache i U.f.R. 1934 B, p 109 f.

gedes. Underretten, der havde besigtiget en stol svarende til den skadevoldende, som let væltede, fandt, at sagsøgte måtte være klar over dens konstruktion og fandt, at han havde »gjort sig skyldig i uagtsomhed i en sådan grad« at han måtte være ansvarlig. Landsretten udtalte, at skadevolderen »ved sin handlemåde, der har fundet sted ved selskabeligt samvær«, ikke havde tilsidesat almindelig agtpågivenhed og frifandt. Dommen taler for så vidt sit tydelige sprog⁵.« – Den anden sag er uden større interesse; den handler om et selskab, hvor der var nydt en del spiritus, og hvor en af selskabet gav en anden et par slag, der medførte et fald med underbensbrud til følge. Her gaves der – naturligvis – erstatning. Risikoen for overfald må anses liggende udenfor den sædvanlige selskabsrisiko, hvis man kan tale om en sådan; den vel må antages at angå for værtens vedkommende beskadigelse af hans ting og for gæstens af hans klæder ved cigaretaske, spildt sovs, itutræden under dans o. l. Præget af privatlivets milde sfære er også Ass. 1961 B, p 65, hvor en gæst i et privat hjem, klemte en finger i en liggestol. Værtinden blev frifundet, da det var »betænkeligt« at fastslå, at hun havde udvist et til erstatning forpligtende forhold. Samme mildhed gjorde sig også gældende i U.f.R. 1965, p 897, hvor en kunde i en butik ved at træde tilbage, faldt over en gryde og knuste porcelæn for 2.000 kr. Han blev frifundet, men måske også ud fra synspunktet accept af risikoen. I samme retning er afgørelsen i U.f.R. 1968, p 133, hvor to mænd havde spillet sammen, den ene på guitar, den anden på harmonika. Den ene, der var næsten blind, kom efter spillet til at træde den andens guitar i stykker. Den anden fik ikke erstatning, da han, der var bekendt med kammeratens svage syn, selv »måtte bære risikoen for den skete skade«⁶.

5. Se i modsat retning U.f.R. 1944, p 1004 om en hotelgæsts beskadigelse af en kunstgenstand.

6. Andre afgørelser: J.D. 1942, p 295 om en tændstik, der brændte hul i en kjole, 1948, p 110 om en knaldet W.C.-kumme, Ass. 1939 B, p 411 om en patients beskadigelse af et tandlægeapparat, 1957 B, p 192 om en bilpassagers beskadigelse af en vogndør.

Der henvises iøvrigt til, hvad der tidligere er sagt om skade i husholdninger.

3. Man skulle tro, at man ud fra gave eller accept af risikoen synspunktet ville være mild ved vurderingen af skade, som forvoldtes, når *nogen gør en anden en tjeneste*. Et par domme herom synes dog ikke at indfri denne formodning. En forsikringsagent, der hjalp en kunde med at holde en travhest, måtte således betale erstatning, da han kom til at forvolde hestens død, U.f.R. 1966, p 658. Og det samme var, jfr. U.f.R. 1966, p 898, tilfældet, da en kvinde, der besøgte en enlig og sengeliggende søster, af egen drift pudsede en stor rude for hende og derved kom til at knuse den, da hun rejste en tung stige. Byretten havde frifundet, men landsretten dømte, idet den udtalte, at den omstændighed, at skadevolderen udelukkende havde handlet for at hjælpe søsteren, ikke kunne fritage hende for ansvar – man må håbe, at den reelle grund har været, at der har været ansvarsforsikring. Derimod faldt sagen i Ass. 1960 B, p 130 ud til frifindelse. Den drejede sig om en arbejders forsøg på at hjælpe sin arbejdsgiver, da han var kommet i klemme ved en lastvogn. Der stateredes ganske vist uagtsomhed, men årsagsforbindelse og adækvans fandtes ikke at foreligge⁷.

7. Se endvidere J.D. 1941 p 58 om beskadigelse af en lysekrone, frifindelse.

ix : Det lovbestemte objektive ansvar for baner og fly

Som i de indledende bemærkninger anført, er hovedformålet med denne bog at undersøge, i hvilket omfang der måtte være en tendens til faktisk at udvide det ikke lovbestemte, af teorien docerede culpaansvar henimod et objektivt ansvar og i bekræftende fald, hvor stærk en sådan tendens er, og på hvilke områder den gør sig gældende med større eller mindre styrke. De områder, på hvilke man har et af loven bestemt objektivt ansvar har derfor forsåvidt mindre interesse. Det gælder i hvert fald, når man er indenfor dette objektive ansvars utvivlsomme område. Men af en vis supplerende interesse for undersøgelsen kan det nok være at se på, om der i praxis er tilbøjelighed til at *udvide* området for det objektive ansvar udover, hvad der ved første blik måtte forekomme naturligt. Der skal derfor i det følgende dels ses på ansvaret for jernbaner og luftfartøjer, dels på det mere specielle ansvar for dyr.

1. JERNBANEANSVARET

I. *Det almindelige jernbaneansvar.* Som lige anført er det ikke her tanken at undersøge hovedområdet for jernbaners lovbestemte ansvar, men alene at se på, i hvilket omfang ansvarsreglens område udstrækkes til områder, som ligger udenfor dem, hvor jernbaner frembyder en for dem særlig typisk fare. I det følgende vil der derfor blive bortset fra de egentlige kørselsskader, der i snævrere forstand omfattes af tesen om ekstraordinær og farlig bedrift, samt fra sager om heste, der er blevet sky ved støjen fra banerne etc., og alene ansvaret for andre skader vil blive behandlet. Det vil blive undersøgt, i hvilket omfang det objektive ansvar anvendes udenfor disse områder, samt i hvilket omfang der, når lovreglen ikke anvendes, synes at finde en skærpelse sted af den ellers gældende culparegel.

Den første ved lov om ansvar for skader voldt ved jernbanedrift, nr. 56 af 26. marts 1898 er blevet til som en direkte følge af den kendte store Gentofteulykke. Den skærpede beviset, når skade var voldt ved kørselen på banerne eller iøvrigt ved benyttelsen af deres driftsindretninger. En noget lignende bestemmelse indeholdes også i § 1 i den nugældende jernbanelov nr. 117 af 11. marts 1921, der siger, at »den skade på person, der ved jernbanedrift tilføjes de rejsende eller andre ...« skal erstattes, selvom den er hændelig. Men oplyses det, at den skadelidende forsætligt eller ved uagtsomhed har hidført skaden, er banen fri for ansvar, medmindre medskyld fra banens side godtgøres.

A. Når det nærmere omfang af dette lovbestemte objektive ansvar skal bestemmes, er det første spørgsmål, hvad der nærmere ligger i ordet »jernbanedrift.«

1. At *rangeringsskader* må falde ind under loven, synes naturligt, og må formentlig anses som fast antaget¹, selvom det kan hænde, at det statueres, at der foreligger uagtsomhed fra banernes side, uanset at en sådan ikke har været påvist hos skadelidte, og det derfor ikke kommer direkte til udtryk, at det er lovens ansvarsregel, der anvendes².

2. I tilfælde, hvor *materielsvigt* har forårsaget *påkørsel*, f.ex. fordi en lysanordning er gået ud eller lignende, er der, når der kunde bebrejdes skadelidte uagtsomhed, og det objektive ansvar derfor skulde bortfalde, i et par tilfælde³ statueret fejl fra banernes side, så at delvis erstatning er blevet givet. I hvert fald i det ene af disse tilfælde⁴ synes ansvaret i overensstemmelse med, hvad der på andre områder er antaget med hensyn til svigten af materiel, at være ret strengt bedømt. En storm havde filtret de elektriske tråde til en mod vejen vendende

1. U.f.R. 1912, p 32 H, 1918, p 413 H, 1925, p 754, 1963, p 49 H, jfr. 1961, p 1099 (Ass. 1961 B, p 215 og 1962 B, p 296), der handlede om rangering på en færge.

2. U.f.R. 1925, p 754.

3. U.f.R. 1928, p 1012 H, jfr. 1927, p 788, 1938, p 992, 1950, p 914, Ass. 1952 B, p 48.

4. U.f.R. 1928, p 1012 H.

lampe sammen, så den ikke fungerede, men lyssignalerne til togene virkede. Sikringen af overkørslen var sket efter forlangende af ministeriet for offentlige arbejder, og hele ordningen havde været godkendt af tilsynet med privatbanerne. Banen påberåbte sig bl.a., at strækningen passeredes af 18 tog daglig, hvis førere skulde indberette alle uregelmæssigheder, og at det ikke kunne bebrejdes den, at der ikke hver dag foretoges en funktionsprøve med hensyn til lamper. Landsretten fandt, at skadelidte, der kendte forholdene på stedet, havde vist betydelig uagtsomhed, og at banen ikke havde medskyld, men Højesteret udtalte, at dette var tilfældet, »idet indretningen af det pågældende lysanlæg, der under ugunstige omstændigheder kunde sammenslynges, ikke har været forsvarlig.« Banen dømtes derefter til at betale halv erstatning.

Ligesom det har været tilfældet med dommene om rangering, er der i et par tilfælde, hvor der ikke kunde bebrejdes skadelidte noget, statureret uagtsomhed med hensyn til et signals eller en klokkes ikke-fungeren, skønt det vel havde været nærliggende her at benytte det objektive ansvar⁵. Sagerne synes at vise, at man ikke giver dette nogen »prioritet«, men tager, hvad der ligger nærmest for hånden, og at den principielle forskel mellem de to former for ansvar ikke er særlig dyb. I sagen i U.f.R. 1962, p 64 H havde DSB ladet noget sammenrevet *græs afbrænde på* en jernbaneskråning. Det medførte antændelse af et læs hø i en lastbil, der kørte på hovedvejen. Herfor søgtes erstatning dels under påberåbelse af det objektive ansvar, dels af skyld. Banen dømtes, idet det fandtes uagtsomt at foretage afbrænding i nærheden af hovedvej. For svigten af *bomme*, der har forårsaget påkørsel, er imidlertid lovens ansvarsregel blevet benyttet⁶.

3. På tilskadekomst ved fald eller lignende *over sporene* i overkørsler er loven også anvendt⁷.

4. For *læsning* af vogne, der har medført skade, er der på lignende

5. U.f.R. 1947, p 329, 1950, p 914.

6. Ass. 1941 B, p 3 og Ass. 1953 B, p 190 (halv erstatning). U.f.R. 1960, p 670 (fuld erstatning).

7. f.ex. U.f.R. 1930, p 511, 1934, p 361 og 1936, p 326 H, jfr. 1934, p 301, men ikke i et tilfælde, hvor sporet var flyttet, U.f.R. 1964, p 694.

måde, som det er tilfældet med andre køretøjer, i et par tilfælde pålagt ansvar⁸, i det ene tilfælde med hjemmel i lovreglen, i det andet, idet culpa fandtes at foreligge.

5. Tilskadekomst under *opstigning* eller *nedstigning* af tog begrundes efter, som det synes, fast praxis erstatning efter jernbaneloven⁹. Hvis egen skyld foreligger, er culpareglen blevet anvendt til at give delvis erstatning¹⁰.

6. I et par tilfælde, hvor *jernbanevogne* ikke har bevæget sig med den ordinære maskinkraft, men er *blevet sat i gang af storm*, idet fortøjningstrosser eller bremses har svigtet, er ansvar blevet pålagt enten efter lovens regel¹¹, eller idet culpa er statueret¹². På tilsvarende måde er iøvrigt motorlovens omvendte bevisbyrde bragt i anvendelse, hvor holdende biler har givet sig til at rulle ned ad bakke¹³. I denne forbindelse kan iøvrigt nævnes, at skadeforvoldelse ved en kasse, der hejsedes op med en DSB tilhørende *kran*, pådrog disse erstatningspligt, idet det antoges, at ophejsningen havde været uforvarselig, hvad enten dette måtte tilskrives mangler ved apparatet eller mangelfuld betjening. I begge tilfælde måtte ansvaret falde på bangerne¹⁴.

7. I flere tilfælde er det antaget, at det særlige jernbaneansvar også gælder, når passagerer falder på *glatte perroner* eller perrontunneler¹⁵. Det samme er endog statueret for så vidt angår fald på et glat gulv i en *ventesal*¹⁶, »da faldet var sket under passage af den til brug

8. U.f.R. 1919, p 909 og 1948, p 16 H, jfr. T.f.R. 1948, p 330.

9. U.f.R. 1924, p 205 H (jfr. 1923, p 377), 1931, p 935 og 1935, p 9 H, Ass. 1936 B, p 87, 1943 B, p 316, U.f.R. 1945, p 5 H samt 1959, p 647 H, kommenteret i T.f.R. 1960, p 229 og NAT 1960, p 32 (bogudgaven, p 284), Ass. 1965 B, p 196.

10. U.f.R. 1934, p 626 og Ass. 1941 B, p 58, U.f.R. 1963, p 1024, 1964, p 867.

11. U.f.R. 1930, p 384.

12. U.f.R. 1944, p 463 H samt Ass. 1951 A, p 44.

13. f.ex. U.f.R. 1938, p 159 og 1929, p 154, Ass. 1939 B, p 381; i U.f.R. 1929, p 154 forelå der egen skyld.

14. U.f.R. 1914, p 42 H, jfr. 1913 A, p 826.

15. U.f.R. 1931, p 931, 1936, p 644 (Ass. 1936 B, p 66), 1941, p 532 H, modsat dog den ældre dom i U.f.R. 1901, p 533.

16. V.L.T. 1951, p 53. I Ass. 1967 B, p 173 blev culpa statueret.

for de rejsende indrettede ventesal, der almindeligvis benyttes som gennemgang til perroner, og tilfældet derfor omfattes af jernbane-loven.« Noget tilsvarende er antaget at gælde for fald på *jernbanefærgers trapper*¹⁷. For så vidt angår en glat viadukt er det dog, som det synes, culpareglen, der er bragt i anvendelse¹⁸.

8. *Om andre arter af skader kan nævnes*, at skade, der er sket ved, at toget, efter at der var trukket i *nødbremsen*, var standset med et ryk, selvfølgelig omfattes af loven¹⁹. Det samme er antaget med hensyn til en tilskadekomst, som skyldtes, at en person var kommet i klemme i en vogndør, fordi *perronen* på vognen var *overfyldt med passagerer*²⁰. Derimod har man ikke fundet, at banernes ansvar omfatter tilskadekomst, som sker ved, at passagerers *bagage falder ned af nettet*²¹.

Det vil ses, at ansvaret for skade ved jernbanedrift er strakt overordentligt vidt, og nu omfatter også skader af anden beskaffenhed end dem, som er typiske følger af farligheden ved baners kørsel. Dette har af v. Eyben været gjort til genstand for kritik²². Han oplyser, at der i tiden fra 1. april 1946–31. marts 1947 er anerkendt erstatningspligt for personskade i 7 tilfælde til et beløb af ialt 7.671 kr. og for materiel skade i 71 tilfælde til et beløb af ialt 15.219 kr. Af de første hidrørte kun een fra, at personen var kommet i berøring med det rullende materiel, og de materielle skader skyldtes hovedsagelig rangeringsuheld o.l. v. Eyben finder, at jernbanedrift, når man bortser fra gnistskader, i og for sig er ufarlig for udenforstående, sålænge banerne bevæger sig på de indhegnede banestrækninger, og at fare først opstår, når banen passerer en vej eller lignende i niveau. Han mener, at det objektive ansvar i og for sig burde indskrænkes til tilfælde, hvor skade har forbindelse med det rullende materiel, altså skader

17. U.f.R. 1953, p 864 (hvor der dog forelå egen skyld), men modsat U.f.R. 1956, p 395 om fald på et færgedæk.

18. U.f.R. 1932, p 139.

19. U.f.R. 1944, p 204 (Ass. 1943 B, p 294).

20. Ass. 1950 B, p 14.

21. Ass. 1952 B, p 144.

22. U.f.R. 1948 B, p 131.

ved kørselsuheld eller ved ind- og udstigning, og anfører, at man i de øvrige skandinaviske lande ikke er gået så vidt som i Danmark.

Denne kritik er i god overensstemmelse med den herskende lære i teorien; set ud fra denne kan det med føje spørges, hvorfor der skal være objektivt ansvar for jernbanevogne, der sættes i drift af vinden, men kun culpaansvar, når det tilsvarende sker med skinnegående, ikke baner tilhørende kraner eller blokvogne, og hvorfor ansvaret for fald på glatte perroner etc. skal være objektivt, mens det ved folks fald på fortove er betinget af culpa. – Men ikke desto mindre kan det i høj grad omtvistes, om der er nogen praktisk bærekraft i denne kritik. Det faktiske forhold er nemlig det, at ganske vist er banerne i så at sige alle sager blevet dømt, når skade er sket på de omtalte grænseområder for ansvaret, men næsten det samme er tilfældet, når der ikke er tale om baner. Når skibe og kraner sprænger deres for-
tøjninger, når andet materiel svigter, når der falder på intenst trafikerede fortove – som perroner vel nærmest må lignes med – er den praktiske hovedregel, at ansvar pålægges med en eller anden mere eller mindre strakt culpabegrundelse. Men på de fleste af de her nævnte parallelle områder er frifindelser undtagelser. Når man håndhæver et skærpet culpaansvar, gør det ikke nogen forskel for baners vedkommende, at man grunder deres ansvar på lovens regel.

Om man i de enkelte sager har dømt banerne under henvisning til 1921-loven eller til culpareglen (reglerne), synes også at være noget tilfældigt. Det sker ligesom i flæng, og sager, hvor det ene eller det andet er tilfældet, frembyder ikke markante forskelligheder. Man fristes til at tro, at næsten alle sager havde fået det samme udfald, selvom man ikke havde haft bestemmelserne i 1921-loven. Når skade sker ved materiel og indretninger som banernes, vilde antagelig fornemmelsen af, at det kan tilregnes nogen, at det ikke har fungeret, som det burde – eller i hvert fald af, at der må være et ansvar for, at det ikke har været tilfældet – være så stærk, at resultatet med meget stor sandsynlighed vilde blive, at der fandtes et eller andet grundlag for domfældelse.

B. Det sagte bestyrkes for så vidt af det syn på betydningen af *egen skyld*, som kommer til udtryk i dommene. Efter den positive bestemmelse i loven, der stemmer med den oprindelige teori vedrørende objektivt ansvar²³, skal enhver egen skyld bevirke bortfald af det objektive ansvar, så at der kun kan blive tale om (delvis) erstatning, hvis også jernbanen har skyld.

I norsk ret synes stillingen at være den, at der intet er i vejen for, når banerne har objektivt ansvar på den ene side, og der på den anden side er skyld hos den skadelidte, at foretage en fordeling af skaden²⁴.

I dansk ret bevirker *egen skyld* i overensstemmelse med loven ofte bortfald af banernes ansvar²⁵. Men sager, hvor der gives *delvis erstatning*, skønt egen skyld er antaget at foreligge, er imidlertid talrige og forekommer også, hvor skadelidtes uagtsomhed har været betydelig.

Her kommer altså bedømmelsen af *banernes culpaansvar* frem i sin renhed. I almindelighed kan det siges, at der er en tilbøjelighed til at vise en strenghed, som er naturlig, når faremomenterne ved jernbanedrift tages i betragtning.

1. Ovenfor under A er omtalt en del sager om banernes ansvar på grund af udvist skyld, når *materiel* af den ene eller den anden art har svigtet.

2. For dårlige eller risikable *oversigtsforhold* ved baneoverkørsler er der også tendens til at pålægge medskyld. Det gælder naturligvis i første række, når de ikke har været som foreskrevet²⁶, men også når de iøvrigt har frembrudt risiko. Her skønner domstolene, om særlige afværge-foranstaltninger burde have været truffet. I sagen i U.f.R. 1948, p 472 H fandt man således, at der under hensyn til de vanskelige oversigtsforhold burde have været anbragt blinklys eller lignende. Og ved dommen i U.f.R. 1953, p 445 H blev der, skønt skade-

23. Ussing: Erstatningsret, p 190.

24. Øvergaard, p 271 f, se også Stang, p 266.

25. f.ex. U.f.R. 1906 A, p 836 H, jfr. 1905 A, p 449, 1906 A, p 44, 1925, p 850 H, 1933, p 63 H, 1937, p 1157, V.L.T. 1943, p 78, 1954, p 274 og 1955, p 214.

26. U.f.R. 1956, p 5 H.

lidte kunde have vist større forsigtighed, pålagt banen fuldt ansvar for en ulykke ved en overkørsel, hvor ledbevogtningen var nedlagt, idet der til trods for de slette oversigtsforhold og modtagne klager ikke var etableret betryggende foranstaltninger mod påkørsel²⁷. Man mærker i formuleringen, at lovens absolutte regel: Egen skyld, ingen erstatning, virker snærende. – Er forholdene vanskelige, kræver man også særlig forsigtighed af togpersonalet²⁸.

3. I en del sager om påkørsler, hvori skadelidte har haft medskyld, har man fundet, at der også var udvist mangel på agtpågivenhed fra banernes side *under selve kørslen*. Også her kan bedømmelsen være præget af en vis strenghed. I sagen i U.f.R. 1937, p 83 H (kommenteret i T.f.R. 1937, p 216) havde der således ikke, som reglementet påbød, når lokomotivet var bagerst, været anbragt en udkigsmænd i det pågældende godstogs forreste vogn. Landsretten frifandt banen, idet den nævnte omstændighed blev fundet uden betydning, da en sådan mand ikke vilde have kunnet forhindre påkørslen, idet bremsekupeen var i togets midte. Højesteret derimod dømte banen, idet undladelsen efter det foreliggende ikke blev fundet betydningsløs i forhold til ulykken²⁹. Noget lignende gælder naturligvis manglende omhu ved manøvreringerne med bomme ved overskæringer o.s.v.³⁰.

4. *Andre tilfælde*, hvor uforsigtighed er statueret, forekommer også, således f.ex. med hensyn til opstabling af ting tæt ved sporet eller lignende³¹, eller med hensyn til kørsel i strid med reglementet med åbne døre³².

27. Jfr. også V.L.T. 1930, p 343, U.f.R. 1950, p 914 og 1959, p 884 H, 1963, p 401.

28. Ass. 1939 B, p 226 og 1953 B, p 190.

29. Andre sager: U.f.R. 1919, p 226, 1923, p 210, 1924, p 742 H, 1937, p 83 H (T.f.R. 1937, p 216), Ass. 1937 B, p 162, U.f.R. 1944, p 376, 1950, p 914, 1953, p 695. Frifindelse: Ass. 1937 B, p 71, Ass. 1961 B, p 202 og 1963 B, p 178 handlede kun om skade på banen.

30. f.ex. V.L.T. 1954, p 172. Ass. 1960 B, p 173, U.f.R. 1961, p 827, Ass. 1964 B, p 300, 1967 B, p 317.

31. U.f.R. 1928, p 382, Ass. 1939 B, p 226.

32. U.f.R. 1951, p 921, se også note 10.

5. Sagen i U.f.R. 1927, p 812, der af Ussing³³ opfattes som udtryk for, at der er statueret objektivt ansvar, handlede om et tilfælde, hvor sporene i en baneoverskæring var lagt om, så at mellemrummet mellem skinne og kontraskinne blev større end tidligere. En hest fik benet i klemme og måtte slås ned. Der var ikke tale om egen skyld, men dommen pålægger dog ansvar både efter 1921-loven og »efter den almindelige erstatningsregel, idet statsbanerne ved at anvende et mellemrum ... der hverken er snævert nok eller bredt nok til at udelukke et sådant tilfælde, må have ansvaret for, at den derved skabte risiko ikke er fjernet ved modforanstaltninger ...« Her er vist tale om et – måske noget strengt – culpaansvar. Herhen hører også U.f.R. 1966, p 811 H, hvor en arbejder hos DSB fik erstatning, da han under natligt arbejde fik benet i en drænbrønd, der ikke var forsynet med dæxel; almindelige erstatningsregler fandtes anvendelige.

At banernes indretning har været *godkendt* af det offentlige tilsyn, synes ingenlunde altid at være tilstrækkeligt til at fritage dem for culpaansvar³⁴, ej heller at der er kørt efter reglementet, hvis forholdene har været farlige³⁵. Ved dommen i U.f.R. 1954, p 365 blev det således fundet uforsvarligt, at et tog i mørkt og usigtbart vejr var ført over en vej, uden at der var iagttaget andet end i rangerreglementet påbudt.

Udtalelser om, at der må vises »største« påpasselighed, eller lignende forekommer også lejlighedsvis³⁶.

At *udsigtsforholdene* i et lokomotiv ikke har været helt gode, begrunder, ligesom det er tilfældet med kraner og broer, culpaansvar³⁷.

C. Mens praxis for så vidt angår hunde er kommet ind på – navnlig ved færdselsuheld – at give delvis erstatning, når der foreligger egen skyld overfor det lovbestemte objektive ansvar, lader man efter loven

33. Erstatningsret, p 133.

34. Jfr. den ovenfor omtalte dom i U.f.R. 1928, p 1012 H.

35. Jfr. de tidligere nævnte domme i U.f.R. 1948, p 472 H og 1950, p 914.

36. U.f.R. 1923, p 210.

37. U.f.R. 1944, p 376, jfr. om kraner U.f.R. 1939, p 158 og 1957, p 939 og om broer U.f.R. 1933, p 210.

af 1921 altid for så vidt angår jernbaner en delerstatning afhænge af, om der konstateres fejl hos banen.

Dette fører rent praktisk til en forsåvidt lidt ejendommelig konsekvens. De skader, som skyldes de særlige farer, som jernbanedrift frembyder, er i første række, som af *v. Eyben* anført, de skader, som sker ved jernbaneoverkørsler, og andre skader, som forvoldes ved direkte berøring med det rullende materiel. Her vil der imidlertid ofte – og det gælder særligt skaderne ved de specielt farlige overkørsler, hvor banerne slet ikke er i stand til at manøvrere og kun i begrænset grad til at bremse – være spørgsmål, om den skadelidte ikke selv har udvist uagtsomhed, noget der vil bevirke bortfald af erstatning, eller i tilfælde af skyld fra banens side, at der kun tilkendes reduceret erstatning. Om egen skyld vil der derimod kun sjældnere være spørgsmål, hvor begrundelsen for det objektive ansvar er svagere, såsom når der er tale om skadevoldelse ved mangelfuld læsning af banevogne, om fald på perroner, i tunneler, i ventesale, på trapper etc. I disse tilfælde vil sagerne derfor ofte falde ud til fuld erstatning. Man kan synes, at der er noget inkonsekvent i dette, at der, når faren har været relativt ringe, ofte bliver tale om fuld erstatning, men i adskillige af de tilfælde, hvor den har været stor, ofte kun bliver spørgsmål om nedsat erstatning – eller slet ingen – fordi der på de farlige steder stilles særlige krav til opmærksomheden. – Det vilde ikke være urimeligt, om jernbaneloven på lignende måde som norsk praxis åbnede adgang til del-erstatning i tilfælde af egen skyld, uden at en sådan del-erstatning var betinget af skyld hos banen, eller at man ikke bedømte egen skyld altfor meget efter den ellers på andre områder ofte anvendte ret strenge målestok.

Man kan iøvrigt også overveje, hvorfor egen skyld i relation til baner fører til bortfald af det objektive ansvar, mens der i tilfælde af egen skyld overfor hunde er adgang til at give lempet erstatning. Måske er grunden den, at det for hundes vedkommende ofte vil være umuligt at statuere skyld hos ejeren, selv efter en minutøs bedømmelse, så at hundeansvaret ofte vilde falde helt bort, hvis jernbanelovens regel gjaldt for hunde, mens der i praxis ofte vil kunne gives den uforsigtige skadelidte en del-erstatning hos en bane, der ofte vil

have en vis skyld. Snarere er det dog antageligt, at jernbaneloven stammer fra den tid, hvor den ældre, bl.a. af *Ussing* i *Skyld og Skade* (1914) hævdede opfattelse var gældende, at egen skyld bragte det objektive ansvar til bortfald, mens hundeloven er fra en senere epoke, hvor den ældre teori var ved at blive forladt til fordel for tanken om en deling af skaden i de tilfælde, hvor der er egen skyld på den ene side og objektivt ansvar på den anden.

II. *Ansaret for gnistskader*. Om dette ansvar gælder reglen i lov nr. 117 af 11. marts 1921, mens loven nr. 116 af s.d. giver en række forskrifter for de omliggende grundejere om deres pligter med hensyn til at træffe foranstaltninger til at begrænse brandfaren. Her skal til belysning af ansvarets rækkevidde ses på, hvilke krav der stilles til *beviset* for, at en opstået brand er *forårsaget* af den i nærheden beliggende bane (A), og derefter på betydningen af *medskyld* fra den brandlidtes side (B).

A. Naturligvis vil det ofte være nærliggende at antage, at en i nærheden af en bane opstået brand skyldes denne, navnlig hvis banen benytter kulfyrede lokomotiver – eventuelt uden gnistfangende anordninger. Set på baggrund af dette ikke unaturlige udgangspunkt synes praxis ikke i særlig grad at være streng mod banerne, ved at man slækker på kravet til bevis for årsagssammenhængen³⁸. Helt urimelig mild forekommer afgørelsen i U.f.R. 1914, p 897, hvor der var gået ild i en bygning, der lå 15-20 alen fra et jernbanelegeme; på dette havde der kl. 7,30 passeret et statsbaneexpress, kl. 7,45 et privatbanetog og kl. 8 – samtidig med at ilden blev opdaget – endnu et privatbanetog. Brandforsikringen søgte regres hos privatbanen, der blev frifundet med følgende begrundelse: »Efter alt foreliggende ... må det vel antages, at branden er forårsaget ved gnist fra et af de forbipasserende tog. Efter tidspunktet for ildens opdagelse, er det dog

38. Domfældelser, der synes naturlige, foreligger således f. ex. fra før loven af 1921 i U.f.R. 1918, p 931 H (men 934 H), 1919, p 605 H, 1920, p 523, 1924, p 558 H (jfr. 1923, p 972): Toget ført af en uexamineret, ikke særligt instrueret kedelpasser, 1925, p 88 H og p 538 H, 1928, p 1057 H, 1939, p 552 H (angående et tipvognstog) Ass. 1940 A, p 18.

ikke sandsynligt, at den er hidført af tog nr. 52 (toget kl. 8), og forklaringen må derfor søges i, at en lokomotivgnist har ligget og ulmet i en sprække i taget nogen tid, inden ilden brød ud i flamme. Men herefter kan der ikke med nogen sikkerhed gås ud fra, at ilden skyldes en gnist fra de indstævntes tog nr. 51 (toget kl. 7,45), der passerede stedet ca. 1 kvarter før ildens opdagelse, og ikke en gnist fra statsbanernes exprestogslokomotiv, der passerede stedet ca. 1/2 time før ildens opdagelse, og allerede som følge heraf kan citantens påstand ikke tages til følge.« Denne afgørelse forekommer helt urigtig. Når banerne bærer et objektivi ansvar, er det, fordi de udsætter de langs dem liggende ejendomme for fare fra gnister. Der synes ikke at være nogen rimelig grund til, at ejendommen skal bære risikoen, fordi banelegemet benyttes af to selskaber. De burde hæfte solidarisk, d.v.s. privatbanen burde have været dømt og kunde så eventuelt have søgt (halv) regres hos statsbanerne. Dommen er som sagt fra 1914, og altså fra en tid, hvor den udvikling, der har fundet sted i erstatningsretten, endnu ikke var sat ind. Som praxis i det hele er idag, er det næppe antageligt, at afgørelsen i et tilsvarende tilfælde vilde komme til at ligge på linie med 1914-sagens.

Af andre frifindelser kan nævnes dommen i U.f.R. 1922, p 509 H, hvor det til trods for, at det bl.a. var oplyst, at branden var opstået kort efter, at et tog var passeret, at det blæste stærkt, og at de antændte stråtage var meget tørre, af Højesteret – imod landsretten – efter omstændighederne ikke fandtes bevist, at banen havde forårsaget branden. Det fremgår ikke af Højesterets dom, på hvilke nye oplysninger resultatet støttedes³⁹. En lidt senere dom, U.f.R. 1923, p 22 H, dømte imidlertid banen⁴⁰. Nævnes bør måske også afgørelsen i U.f.R. 1947, p 956 H, hvor det nok fandtes sandsynliggjort, at en brand i en på en banevogn anbragt vognladning blår var forårsaget af gnister fra en bane, men hvor denne dog blev frifundet, fordi ladningens dækning med preseninger ikke havde udelukket særlig risiko for brandfare, der var forbundet med ladningens befordring i åben vogn.

39. Afgørelsen synes ikke at harmonere med den efter en læsning af dommen tilsyneladende ret lignende sag i U.f.R. 1925, p 538 H, hvor landsret og højesteret kom til resultater modsatte dem, de havde statueret i 1922-sagen.

40. Anden lignende frifindelse: U.f.R. 1928, p 295 H.

Angående *omfanget* af erstatningspligten kan det nævnes, at den lige nævnte dom i U.f.R. 1923, p 22 H anså banernet erstatningspligtige ikke blot for den umiddelbart antændte gård, men også for skade på de to andre gårde, som blev sat i brand af gnister fra den første. Når noget tilsvarende ikke ved dommen i U.f.R. 1923, p 412 blev tilfældet med hensyn til nogle »middelbart« antændte fiskegarn, skyldtes det, at disse havde været anbragt i strid med derom gældende forskrifter.

B. Egen skyld i form af, at f.ex. brandbælter eller lignende ikke er vedligeholdt behørigt, fører til frifindelse af banen⁴¹. I et tilfælde, U.f.R. 1923, p 864 H, hvor der antoges at foreligge egen skyld hos skadelidte, deltes erstatningen, idet man fandt, at banen også havde udvist uforsvarligt forhold ved overgangen til tørvefyring uden at træffe særlige sikkerhedsforanstaltninger.

C. For *mergelbaner* og *roetog* antages det, at den strenge regel i jernbaneloven ikke gælder. Men såvidt man kan se af de foreliggende sager om gnistsager, synes det praktiske ansvar at være det samme⁴².

2. FLYVEMASKINER

Den nærmere afgrænsning af det objektive ansvar efter luftloven, nu lov nr. 252 af 10. juni 1960 § 127, har ikke givet anledning til nogen

41. f.ex. U.f.R. 1922, p 493 H, 1947, p 956 H.

42. U.f.R. 1915, p 692, Jernbaneloven anset anvendelig, 1919, p 605 H: culpa statueret. I en note siges det, at Højesteret derfor ikke havde anledning til at tage stilling til, om jernbaneloven fandt anvendelse, 1923, p 1010 H, jernbaneloven fandtes anvendelig så vidt ses på basis af banens koncession, 1924, p 558 H, jfr. 1923, p 972, culpa statueret, 1926, p 728: Loven fandtes ej anvendelig; frifindelse, 1933, p 773, loven fandtes ikke anvendelig, men culpa statueret, 1939, p 552 H, culpa statueret, FAL fandtes ikke at burde anvendes (7 stemmer mod 2 – der ville anvende denne bestemmelse på driftlederens og baneformandens medansvar); 1947, p 249 H. Der fandtes ikke udvist en sådan agtpågivenhed, som efter virksomhedens karakter måtte kræves; § 25 ikke bragt i anvendelse.

videre fyldig praxis. De domme, som findes, tyder på, at man vil give ansvaret et lignende vidt omfang som jernbaneansvaret.

Loven gælder ikke blot for private luftfartøjer, men også for statens, hvilket var genstand for tvist i sagerne i U.f.R. 1937, p 33 og 39 H, jfr. nærmere kommentaren i T.f.R. 1937, p 232. De nævnte domme pålagde ansvar for en brand, der opstod kort efter, at nødlys bomber var nedkastet fra et fly. Landsretten fandt det ikke bevist, at det var disse bomber, der havde forvoldt brandskaden, men Højesteret lagde til grund, at dette måtte antages at have været tilfældet og anlagde derved – som det også sker ved andre farlige ting, f.ex. våben – en for flyet streng bevisvurdering. Den omstændighed, at lysbomber af den omhandlede art også kan anvendes af andre end flyvemaskiner, kunde ikke bevirke, at skaden ikke omfattedes af loven, idet netop nedkastning fra luften kan frembyde særlig fare.

Om ansvar for *baners tilstand* findes en dom i U.f.R. 1968, p 179, hvor en landende flyvemaskine led skade ved et hul i landingsbanen. Der blev pålagt ansvar med culpabegrundelse.

Endelig har der været nogle sager om tilfælde, hvor *støj* fra fly har bevirket, at dyrene i *minkefarme eller andre pelsdyrfarme* aborterer eller ihjelslæber deres unger. Om disse sager og andre sager om disse interessante dyr vil der blive talt senere, nå vi kommer til bortfald eller begrænsning af erstatningsansvaret, fordi der har været tale om *særligt kostbare eller skrøbelige ting*.

x : Ansvaret for dyr

1. KREATURER

Der findes om visse af dyr forvoldte skader regler i mark- og vejfredsloven nr. 107 af 31. marts 1953. Disse skal, som værende ganske specielle, ikke omtales her.

Om kreaturer bestemte Jydske Lov, at hvis en mands hest eller andet husdyr, såsom hornkvæg, svin eller hund, slog en mand ihjel, skulde ejeren bøde ni mark penge og dog give edsbevis på, at han ikke vidste, at dyret havde den vane. Men hændte det 3 gange med det samme dyr, mens bonden ejede det, skulde han bøde fulde bøder. Og efter III-33 skulde ejeren, hvis slige dyr sårede en anden, give lægeløn og bøde for lyden, dog ikke over 3 mark¹.

D.L. 6-10-3 indeholdt for det tilfælde, at et dyr dræbte et menneske, en til J.L. III-34 svarende bestemmelse, idet der skulde betales 3 lod sølv. Men skete det anden gang, skulde ejeren afsone det hos den afdødes arvinger efter sin formue.

På tilsvarende måde omhandler D.L. 6-10-2 det forhold, at en mand fanger skade af en anden mands dyr. Reglen svarer i det hele til J.L. III-33.

D.L. 6-10-5 taler endelig om den situation, at det ene kreatur dræber det andet.

Om disse regler skal der indledningsvis bemærkes, at de ikke er udtrykkeligt ophævet. *Lassen* synes^{1a} at anse dem alle for gældende. *Ussing*^{1b} siger også, at disse kasuistiske regler, der hjemler ansvar uden culpa i visse tilfælde og navnlig har hensyn til personskaade, gælder endnu; men så tilføjer han, at man formentlig på 6-10-3 kan støtte den regel, at ejeren ifalder fuld erstatningspligt, jfr. ikrafttrædelseslovens § 15, stk. 2, når dyret dræber et menneske, og ejeren vidste,

1. Jfr. de noget tilsvarende bestemmelser i Skaanske Lov 102 og hos Anders Sunesen kap.56 og 72.

1. a. Alm. Del 1917, p 332.

1. b. Skyld og Skade 1914, p 462-63 og Erstatningsret p 102.

at dyret på grund af sine anlæg var særlig farligt for mennesker. Denne fortolkning er det formentlig, der har bevirket, at Kroman og Juul i deres udgave af D.L. har trykt 6-10-3 som ikke gældende mere. Når henses til, at bestemmelsen kun hjemlede en erstatning på 3 lod sølv i de ukvalificerede tilfælde, mens erstatningen til arvingerne for vådedrab var 40 lod sølv, jfr. D.L. 6-11-1, må det vist erkendes, at Ussings af Juul tiltrådte fortolkning er den rette, og at bestemmelsen ikke længere har selvstændig betydning, selvom man ved at antage, at den er bortfaldet, kommer til det lidt kuriøse resultat, at der intet skal betales for tab af forsørger, når nogen bliver dræbt af et dyr, men nok en begrænset erstatning efter 6-10-2, når et dyr volder skade på person. D.L. 6-10-3 synes da heller ikke i praxis at blive påberåbt til støtte for krav om erstatning for tab af forsørger.

Af gældende regler bliver herefter alene tilbage 6-10-2 og 6-10-5.

Praxis synes i det hele ikke at være særlig klar eller konsekvent. Objektivt ansvar og culpaansvar glider noget over i hinanden.

A. D.L. 6-10-2 pålægger »den, som fæet ... ejer« at betale badskærløn, når anden mand fanger skade af hors eller nød eller noget andet fæ eller hund, som går løs ...«

1. *Skadesobjekterne* er altså »Hors, Nød eller andet Fæ.« Hertil henregnes i første række de egentlige kreaturer, heste og køer, men muligvis også væddere² og får og geder³. Om reglen gælder for svin er tvivlsomt⁴, men den gælder *ikke* katte⁵ gæs⁶ eller høns⁷. Betegnende for den stærke tendens, der idag er til at pålægge ansvar, er det dog at herredsretten i den sidste af de i noten citerede sager om høns vilde

2. Jfr. forudsætningsvis V.L.T. 1943, p 381. I sagen i Ass. 1952 B, p 212 forelå der også culpa.

3. Ass. 1955 A, p 234 statuerer culpa.

4. U.f.R. 1924, p 676 (D.L. ej påberåbt), men ved dommen i U.f.R. 1942, p 392 og 1930, p 138 er 6-10-5 bragt i anvendelse, jfr. også V.L.T. 1936, p 368 (Ass. 1936 B, p 171).

5. U.f.R. 1942, p 880.

6. U.f.R. 1932, p 626 og V.L.T. 1943, p 126; om skade voldt af tabte gåsefjer findes en meget besynderlig sag i Ass. 1949 B, p 82.

7. V.L.T. 1937, p 337, U.f.R. 1938, p 125, 1939, p 157 og 1948, p 922.

pålægge ansvar efter culpareglen, idet det fandtes, at være »uforsvarlig adfærd at lade sine høns strejfe omkring« i en allé, der fører til Tranekær Slot. Landsretten frifandt ganske vist, men ligesom noget tøvende: »Efter alt foreliggende, findes det betænkeligt at pålægge appellantens ansvar.«

2. a. Endvidere omfatter ansvaret kun dyr, som er »løsgående.« Dette er fast antaget i dansk praxis, skønt det efter lovens ord kan være tvivlsomt, om ordene »der går løs« alene skulde referere sig til det lige foranstående ord »hund« eller også til de opregnede kreaturer. I Norge er man derimod kommet til modsat resultat, at »løs« kun vedrører hunde, så at det *ikke* er en betingelse for ansvar for de andre dyr, at de er løse, jfr. R.T. 1954, p 710 og Kristen Andersens Erstatningsret, p 223.

Der synes at herske en vis forvirring med hensyn til, hvad der nærmere forstås ved, at et dyr er løsgående. Et dyr, der *trækkes*, er næppe løsgående⁸, så at ansvar for et sådant kun ifaldes efter culpareglen⁹, og det samme gælder antagelig, hvis det *drives*¹⁰. Har det derimod været tøjret og har revet sig løs, er det i et enkelt tilfælde – meget naturligt – blevet anset som løsgående¹¹. Hvis det har revet sig løs, mens det blev trukket, er D.L. 6-10-2 blevet anset anvendelig: Dyret var altså løsgående¹². På dyr, der går i et indelukke, er reglen ligeledes blevet anvendt, d.v.s. de er altså løsgående¹³, og dette gælder så meget mere, hvis de er brudt ud af folden¹⁴. Derimod er ansvarsreglen ikke blevet anvendt på en hest, der et øjeblik var ladet løs for at drikke¹⁵.

8. Se f.ex. U.f.R. 1927, p 692 og forudsætningsvis måske V.L.T. 1931, p 76, men modsat om 6-10-5 U.f.R. 1921, p 1016 H, jfr. p. 15; om et tøjret dyr der sparkede ud, se U.f.R. 1928, p 88 H (landsrettens dom).

9. U.f.R. 1917, p 905. U.f.R. 1964, p 670 (Ass. 1964 B, p 145): frifindelse.

10. U.f.R. 1959, p 265. U.f.R. 1964, p 560, frifindelse, Ass. 1967 B, p 297: domfældelse.

11. U.f.R. 1922, p 821.

12. U.f.R. 1929, p 399, i U.f.R. 1934, p 990 antoges der at være culpa.

13. U.f.R. 1933, p 747 (V.L.T. 1933, p 171).

14. Ass. 1951 B, p 138.

15. U.f.R. 1950, p 579.

Hvad særlig angår *ridning* er 6-10-2 blevet anset anvendelig i et tilfælde, hvor en remontehest under ridning løb løbsk og beskadigede en fodgænger¹⁶, skønt det vel nok efter en rent sproglig forståelse af »går løs« kunde omtvistes, om man kan tale om løsgående dyr, så længe mennesker følger med. Antagelsen kunde have konsekvenser for så vidt angår løbskkørsler med heste og vogne, hvor reglen i D.L. hidtil ikke synes at have været anvendt. Slår hesten derimod ud under ridning, gælder culpa-reglen¹⁷.

b. *Relativitet* i begrebet »løsgående.«

Er skadelidte ikke en fremmed i forhold til dyret, men er *trådt i forbindelse med det*, f.ex. ved at tage det i pleje¹⁸ eller som ansat hos dyrets ejer, er det, som om det objektive ansvar – i ægte overensstemmelse med teorierne om ansvar for »farlig bedrift«, der ikke gælder overfor bedriftens funktionærer – udtyndes, alt efter hvor tæt en forbindelse skadelidte har haft med dyret. Om markedsgæster på et hestemarked er det således udtalt, at de må bære en ikke ringe risiko¹⁹. Resultaterne ligner forsåvidt dem, der for hundes vedkommende hænges på ordet »sagesløs«, idet den, der har en kontraktsforhold eller lign. til hunden eller dens ejer, ikke er »sagesløs«. En røgter på en gård kan ikke påberåbe sig ansvarsreglen i D.L. i relation til gårdens dyr og det samme gælder en kreaturtrækker²⁰, men den, der velvilligt bistår med at fange dyret, når det er sluppet løs²¹

16. U.f.R. 1953, p 484 H, men ikke i Ass. 1936 A, p 49: ansvaret bortfaldt ikke efter F.A.L. § 25. U.f.R. 1962, p 807 handlede om en ridehest, der skadede en holdende bil. Erstatning efter culpa-reglen: »Rytteren må i et sådant tilfælde være ansvarlig for, at han ikke har været i stand til at regulere hestens hastighed«.

17. U.f.R. 1939, p 200, jfr. også om 6-10-5, U.f.R. 1926, p 616 H.

18. Ass. 1944 B, p 194 og V.L.T. 1945, p 17.

19. Ass. 1939 B, p 338, men Ass. 1959 B, p 199.

20. U.f.R. 1937, p 614 og 1928, p 750, jfr. også V.L.T. 1930, p 199. Sagen i U.f.R. 1921, p 871 angik et tilfælde, hvor en røgter blev dræbt af en hest; sådan skade omfattes ikke af 6-10-2 (men af den ophævede 6-10-3). En lignende sag findes i Ass. 1944 B, p 194; ejeren af dyret havde ansvarsforsikret, se også Ass. 1941 B, p 52 og 1946 B, p 23 om hotelkarle.

21. V.L.T. 1948, p 145 og 1951, p 319.

kan dog påberåbe sig reglen, medmindre han har handlet særligt ufor-sigtigt²². En køber, der i båsen vilde besigtige en ikke bundet ko, og som blev angrebet af denne, kunde »under de foreliggende omstæn-digheder« ikke påberåbe sig 6-10-2²³ – hvad der så end ligger heri, om det er koens ophold i båsen eller køberens forhold til den, der har været afgørende. Hvorledes det forholder sig med hensyn til *gæster* hos dyrets ejer, der beskyttes af hundeloven, er måske tvivlsomt. Dommen i Ass. 1948 B, p 197 frifandt i hvert fald, fordi der ikke forelå culpa.

I Norge synes der efter Kristen Andersen²⁴, på dette punkt at være nogen vaklen. Det er på den ene side antaget, at en røgter, som blev beskudiget af en tyr, da han førte den til bedækning, kunde påberåbe sig ansvaret efter N.L. 6-10-2, men omvendt, at det ikke kunde på-beråbes af en staldkarl, som blev læderet, da han i stalden gav nogle heste strøelse²⁵.

Dette synspunkt, der indebærer et vist moment accept af faren gør sig, som det vil ses strax nedenfor, i udpræget grad gældende som bringende det objektive ansvar for hunde til bortfald. Det er – som lige nævnt – for så vidt i god overensstemmelse med den gængse lære om objektivt ansvar for ekstraordinær farlig bedrift, der ikke vil lade den farlige virksomhed hæfte efter den strenge regel overfor sine egne ansatte. Men *Ussing* mener ikke, at synspunktet bør godtages²⁶, og det er ikke stemmende med den tendens, praxis udviser til at ud-vide det normale culpaansvar for visse risikable virksomheder og ting, idet denne tendens i fuldt så høj grad gør sig gældende overfor de arbejdere, der er ansat i virksomheden og passer maskinerne, som overfor udenforstående, jfr. eksempelvis herom nogle af de under ex-plosioner omtalte sager, navnlig U.f.R. 1955, p 992 H²⁷ om den ex-ploderede acetylgasflaske. Det ser altså ud, som om praxis, når der

22. Ass. 1942 B, p 230.

23. Ass. 1940 B, p 122.

24. p 225 ff.

25. N.R.T. 1957, p 25 og 1954, p 710.

26. Erstatningsretten p 192.

27. Ovenfor p 121 ff.

er tale om en person, der passer et dyr, ikke gerne vil anvende lovens objektive ansvar, men tenderer mod culpareglen, mens praxis omvendt, når der er tale om arbejdere, der passer maskiner, er tilbøjelig til at skærpe den på papiret eksisterende culparegel hen i retning af et objektivt ansvar. Som et lille eksempel i samme retning kan iøvrigt henvises til den under forlystelser anstillede sammenligning mellem Zoologisk haves pony og karrusselheste.

Praxis synes at tyde på, at man ikke i tilfælde, hvor der kan være tale om et objektivt bedriftsansvar, eller noget, der nærmer sig dertil, er tilbøjelig til at følge teorien og gøre en sontring mellem indenforstående og udenforstående. Rent umiddelbart synes sontringen heller ikke stærkt begrundet: Hvorfor skulde i en farlig virksomhed arbejderne være ringere stillet end en udenforstående? Og hvorfor skulde han acceptere en risiko, der er større i een virksomhed end i en anden, når hans løn ikke gradueres efter faren? Og når man i det hele har et system med tvungen ulykkesforsikring af arbejdere, er det jo i sig selv udtryk for, at man mener, at virksomheden bør bære de ansattes risiko. Hvorfor bør den særlig farlige virksomhed da ikke bære den særlige risiko for arbejderne? Har det i det hele nogen mening, når man principielt holder på, at virksomheder bør forsikre deres folk, også i princippet at holde på, at et eventuelt »farlig bedriftsansvar« ikke skal gælde overfor virksomhedens egne arbejdere? Nu har vi haft det ejendommelige system, at ulykkesforsikringen ikke gav »fuld« erstatning – eller i hvert fald giver en mindre erstatning, end hvis der er ansvar på sædvanligt erstatningsgrundlag. Dette system med underforsikring gav anledning til mange retssager, og eksisterede det ikke, idet der var fuld forsikring, vilde mange af erstatningsrettens problemer være løst. Måske er det på manglerne ved denne forsikringsordning, at en række domme – mere eller mindre bevidst – søger at råde bod, idet der føles naturligt, at ansvaret skal være »fuldt«.

Men det kan også tiltrænge forklaring, hvorfor man ikke synes at stræbe mod en objektivering af ansvaret for dyrs skadetilføjelse på dem, der træder i relation til dem. Kan der bagved ligge den betragtning, at dyrs handlinger altid til en vis grad må ventes at være

uberegnelige, mens man af maskiner o.l. findes berettiget til at forvente, at de er i orden? Eller er det en primitiv psykologisk realitet, at man ser med umiddelbart større rædsel og uvilje på skader voldt af ilden eller det kolde jern end af dyr, og stærkere føler, at de første berettiger til erstatning af den, der har organiseret disse naturkræfter og -stoffer i sin tjeneste, end når skaden er voldt af de naturskabte dyr, idet det må være et almindeligt vilkår, at man selv må bære disse skader, når man kommer ud for eller er ude for fare fra dyr?

Mulig er forklaringen at søge i lovens positive ord, selvom de ikke er stærkere, end at de – lovens alder også taget i betragtning – meget vel kunde udstrækkes, så at der var ansvar overfor tjenestefolk o.l., og også pligt til erstatning ikke blot for badskærløn, men også til erstatning for invaliditet eller tab af forsørger. Måske kan det ventes, at man, hvis praxis på det industrielle område går videre i samme retning som hidtil, også vil udvikle ansvaret for dyr på lignende måde som for maskiner og lignende ting.

Når det objektive ansvar efter 6-10-2 møder det særligt strenge *motorvognsansvar*, falder det måske bort. Dyret er altså mulig ikke »løsgående« overfor motorkøretøjer, jfr. U.f.R. 1949, p 665: »Rent bortset fra, at bestemmelsen (i D.L.) i alt fald kun vil kunne omfatte enkelte af de omtalte erstatningsposter, findes den deri indeholdte særlige erstatningsregel ikke at kunne finde anvendelse i nærværende tilfælde, hvor det henstår som uoplyst, om ikke sammenstødet kunde have været afværget af appellantens.«

3. Det må endvidere antages at være en betingelse, at dyrene skal have voldt skaden ved at »bide, stange eller slå.« Det synes i hvert fald at være ganske fast praxis, at når løsrevne eller udbrudte dyr volder færdselsuheld med personskade til følge, er det culpereglen, der finder anvendelse. Grænsen kan naturligvis være flydende. På dette punkt er reglerne om kreaturer i absolut modstrid med, hvad der gælder med hensyn til hunde. Sagerne bedømmes konkret måske med noget større strenghed ved vurderingen af creaturejeren og hans fenne, når den har været i nærheden af befærdet vej. Sagerne er meget ofte regressager, hvor anvendelsen af *F.A.L.* § 25 kommer på tale, og også med hensyn hertil er resultaterne varierende. Dette retsom-

råde udgør i det hele et lidet lysteligt skue. Det må nærmest karakteriseres som en valplads for guerillafægtninger mellem gammeldags forsikringsselskaber, der ikke har fattet tanken i § 25, og som med vexlende held søger at snappe lidt bytte fra hinanden, og som ikke får den fornødne belæring af domstolene. Disse afvejer tværtimod næsten på en brevvægt graden af mulig skyld, og hvis den findes at være af alvorligere art, anvendes § 25 ikke, og der gives regres uden at der filosoferes meget over det absurde i, at konsekvensen ikke er, at den pågældende til sin belæring kommer til at betale, men blot den, at tabet kommer til at figurere på et andet forsikringsselskabs udgiftsside²⁸.

4. Den skade, som erstattes, er »*badskærløn*« og »*lyde*«, altså helbredsomkostninger og lyde, men ikke svie og smerte og tabt fortjeneste²⁹. Disse tab erstattes nu i Norge efter den før citerede dom i N.R.T. 1954, p 710. *Tab af forsørger* er derimod hos os ikke blevet regnet for omfattet af erstatningspligten, da 6-10-3 er ophævet, med mindre der er culpa³⁰. *Lassen*, der mener, at helbredelsesudgifter og lyde bør erstattes (men hvad der forstås herved forklares ikke),

28. f.ex. U.f.R. 1935, p 699 H, men modsat måske – forudsætningsvis – U.f.R. 1949, p 665 samt V.L.T. 1937, p 129 og 1931, p 118. U.f.R. 1960, p 672 (Ass. 1960 B, p 75): Erstatning, 1960, p 958: $\frac{2}{3}$ erstatning, 1961, p 27 H: Erstatning, § 25 ej anvendt, 1961, p 1058: Frifindelse efter § 25, der var ikke ansvarsforsikret, Ass. 1961 A, p 157: $\frac{1}{2}$ erstatning, ikke § 25, 1961 B, p 66: Erstatning, 1961 B, p 258: Frifindelse, U.f.R. 1962, p 180: Frifindelse, 1962, p 366: $\frac{1}{2}$ erstatning, ikke § 25, Ass. 1962 A, p 96: Erstatning, ikke § 25, 1962 B, p 212: Erstatning, 1962 B, p 298: Frifindelse, 1963 A, p 122: Erstatning, ikke § 25, 1963 A, p 142: Erstatning, ikke § 25, 1963 A, p 189 Erstatning, ikke § 25, 1963 B, p 325: Frifindelse, U.f.R. 1964, p 663 (Ass. 1964 A, p 73): Erstatning, ikke § 25, Ass. 1964 B, p 15: Frifindelse, U.f.R. 1965, p 444 (Ass. 1965 A, p 59 og 1964 A, p 106): Skyld erkendt, erstatning, ikke § 25, 1965, p 794 (Ass. 1965 B, p 210): Halv erstatning, Ass. 1965 A, p 95, Erstatning, ikke § 25, U.f.R. 1966, p 472 (Ass. 1966 B, p 88): Frifindelse, 1966, p 558 H: Frifindelse, Ass. 1966 A, p 134: Erstatning, ikke § 25, 1966 A, p 174: Erstatning, § 25 ej påberåbt, Bevisbyrden for tøjringen synes vendt om, Ass. 1967 A, p 26: halv erstatning og B p 25: Frifindelse, B p 74: Skyld, alene hos motor-køretøjet, B p 91: halv erstatning, U.f.R. 1968, p 747 H: Frifindelse.

29. U.f.R. 1869, p 76, 1870, p 54, V.L.T. 1929, p 209 og 1931, p 118 samt U.f.R. 1953, p 484 H.

30. U.f.R. 1935, p699 H.

siger imidlertid, at »man må holde sig til lovbudene og må i hvert fald være meget varsom med i henhold til dem at pålægge erstatning udenfor de nævnte tilfælde i et større omfang, end lovordene medfører,« og dette synes at være praxis, se Lassen p 333 og note 33. Imidlertid har en ganske interessant dom, Ass. 1959 B, p 199, nu givet erstatning for noget, der i hvert fald ligner *invaliditet* efter 6-10-2. Den drejede sig om en ko, som af sin ejer var overgivet en kreatursalgsforening. Den kom løs på kvægtorvet og forvoldte alvorlig skade, bl.a. blev en 78 årig mand invalideret. Han søgte erstatning både hos ejeren og foreningen. Denne sidste dømtes på basis af forsømmelighed, men også ejeren dømtes:

»Da (foreningen) alene kan anses for at være (ejeren) behjælpelig med salg af koen, må (Ejeren) stadig anses for at være ejer og derfor ansvarlig efter D.L. 6-10-2.

»Badskærløn« findes at omfatte alle nødvendige udgifter, der medgår til den tilskadekomnes helbredelse og »lyde« findes at gælde enhver legemsbeskadigelse«.

Der tilkendtes på grund af den tilskadekomnes alder ikke erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, men derimod for forstyrrelse i stilning og forhold samt for udgifter til medicin, tøj og for svie og smerte. For disse sidste to poster hæftede ejeren ikke, men for en andel af de to første.

I Norge har man givet erstatning for invaliditet, N.D. 1965, p 574.

5. Mulig må det antages, at skaden skal skyldes »en dyret iboende drift«, jfr. om dette ikke særlig vigtige spørgsmål Ussings Erstatningsret, p 104.

6. *Ansvarssubjekt* er både efter Ørsted³¹, Lassen³², og *Ussing*³³ brugeren, den der holder dyret. Øvergaard og Kristen Andersen³⁴ mener, at erstatningspligten efter gjerdeloven påhviler ejeren, selvom dyret var i en andens besiddelse, da skaden voldtes. De er her i modsætning til Stang³⁵, der ligesom de danske forfattere antager, at

31. Håndbogen Bd.V, p 44.

32. Alm. Del 1917, p 331.

33. Erstatningsretten 1947, p 102 (hunde) og 104 (husdyr).

34. Øvergaard p 182 og Kristen Andersen p 228.

35. Erstatningsansvar 1927, p 189.

ansvaret er besidderens³⁶, jfr. også nedenfor under B 4. Om forholdet mellem ejer og besidder henvises til den lige nævnte dom i Ass. 1959 B, p 199, hvor begge blev dømt.

7. Hvis skadelidte selv har vist uagtsomhed, er det antageligt, at ansvaret bortfalder; det er i hvert fald statueret i et enkelt tilfælde overfor det strenge motorvognsansvar³⁷, hvor der ganske vist – og formentlig imod almindelig praxis – synes at være gået ud fra, at 6-10-2 kunde finde anvendelse, når dyr forvolder færdselsuheld. Er der skyld på begge sider, deles ansvaret naturligvis³⁸.

B. D.L. 6-10-5 pålægger ejeren ansvar, »naar Bæster eller Fæ bide, stange eller slaa anden Mands Bæster eller Fæ, saa at de dræbes.«

1. Angående spørgsmålet om, *hvilke* dyr reglen omfatter, må formentlig det samme gælde som efter 6-10-2.

2. Det er *ikke en betingelse*, at dyret er *løsgående*. Reglen er derfor fundet anvendelig både på skade forvoldt af tøjrede dyr³⁹ og af dyr, som har revet sig løs⁴⁰ samt af trukne dyr⁴¹. Det må dog bemærkes, at skønt 6-10-2 er fundet anvendelig på trukne dyr, der altså er under opsyn, er regelen i 6-10-5 ikke anvendt (ikke påberåbt) i et tilfælde, hvor en rytters hest pludselig slog ud og ramte en anden rytters hest, der måtte nedslås⁴².

Det synes ikke at udelukke anvendelsen af reglen, at *dyrene* er bragt i en vis relation til hinanden, derved at det ene f.ex. midlertidig er blevet opstaldet hos ejeren af det andet, hvad enten det er »værts«-dyret, der dræber »gæste«-dyret⁴³ eller omvendt⁴⁴. At gæste-

36. Jfr. U.f.R. 1940, p 589 om 6-10-5 og den noget specielle afgørelse i U.f.R. 1943, p 804 H, jfr. iøvrigt note 28.

37. U.f.R. 1949, p 655.

38. f.ex. U.f.R. 1950, p 333, jfr. T.f.R. 1951, p 499, bogudgaven, p 4.

39. f.ex. J.T. 1918, p 55.

40. Ass. 1946 B, p 137, U.f.R. 1920, p 655.

41. U.f.R. 1921, p 1016 H, jfr. p 15.

42. U.f.R. 1926, p 616.

43. U.f.R. 1920, p 790 og Ass. 1939 B, p 279.

44. U.f.R. 1945, p 1123, Ass. 1945 B, p 60 og U.f.R. 1920, p 655 jfr. dog Ass. 1946 B, p 122.

ophold sker med henblik på bedækning, gør ingen forskel, hvis overfaldet ikke har umiddelbar forbindelse med bedækningsforsøget⁴⁵. Men sker skaden under bedækningen eller i nær tilknytning til denne, er der intet ansvar⁴⁶, medmindre culpa påvises⁴⁷. I et tilfælde, hvor en hingst under bedækningsforsøg rev sig løs og derefter forfulgte hoppen, der faldt og slog sig ihjel, ansås 6-10-5 anvendelig^{47a}.

Er et dyrs »gæsteophold« *mere varigt*, synes man ikke at ville anvende 6-10-5⁴⁸.

3. Der står i bestemmelsen: »Dræber ...« *Lassen* antager, p 332, note 31 a, at reglen måske er anvendelig, også når det andet dyr blot beskadiges, og det samme mener også *Ussing* i Skyld og Skade, p 463; de er her i overensstemmelse med *Brorson* (se noten i U.f.R. 1931, p 109) og med N.L. 6-10-5. Praxis er imidlertid ikke af samme opfattelse. Reglen gælder ganske vist, hvis beskadigelsen er uheldbreddelig eller sådan, at dyret må slås ned, men ikke når det andet dyr blot skades⁴⁹. Reglen omfatter heller ikke den skade, dyr kan volde ved at skræmme pelsdyr, så at de aborterer⁵⁰.

Skade på *døde ting* – biler, tog og lign. – som f.ex. forvoldes ved dyrs udbrud af hegn eller fenner omfattes ikke af reglen; her gælder culpareglen, uden at man synes at være særlig streng⁵¹.

45. f.ex. U.f.R. 1945, p 1123, 1944, p 189, 1942, p 392.

46. U.f.R. 1944, p 189 og 1930, p 138.

47. V.L.T. 1949, p 293.

47. a. U.f.R. 1942, p 1001, jfr. også 1942, p 392 og 1920, p 655, men modsat U.f.R. 1940, p 589.

48. U.f.R. 1944, p 911, Ass. 1944 B, p 93, U.f.R. 1927, p 153, 1940, p 589. Her var en hoppe overladt ejeren af en hingst til bedækning, men samtidig til brug; denne sidste omstændighed bevirkede, at hoppens ejer ikke ansås ansvarlig, da hoppen – ikke i forbindelse med bedækning – sparkede hingsten, så den måtte slås ned.

49. U.f.R. 1921, p 1016 H, 1922, p 444, 1923, p 971, 1931, p 109 H med kommentaren i T.f.R. 1931, p 445 samt U.f.R. 1948, p 503, 1947, p 145 og Ass. 1946 B, p 122.

50. U.f.R. 1952, p 138 H.

51. Jfr. fra den sidste snes år U.f.R. 1957, p 903, 1954, p 802, 1953, p 679 H, 1951, p 972 H, 1950, p 588, 1949, p 595 og 1947, p 685, samt om ridning U.f.R. 1917, p 354.

4. Om at ansvaret må antages at påhvile *brugeren* – ikke ejeren – er bemærkning gjort ovenfor ved omtalen af 6-10-2; dette må antagelig gælde i hvert fald, hvis brugen er mere varig⁵².

5. Om den særlige bestemmelse i D.L. 6-10-5 om, at der kun skal betales *halv erstatning*, når det dræbte dyr var bedre end det skade-forvoldende, men fuld erstatning, hvis det dræbte dyr var ringere, siger *Ussing* i Erstatningsretten, p 103, at »denne ejendommelige regel om halv erstatning er anvendt flere gange« (se f.ex. U.f.R. 1921, p 1016 H og 1920, p 790). Det er måske en lidt flot måde at behandle en regel på, fordi den er gammel. Den begrænser ret naturligt risikoen for ejeren af små eller mindre værdifulde dyr på en måde, der minder om de søretlige regler, hvorefter man alene hæfter med skib og ladning; det er regler, uden hvilke risikoen for mindre skibe ved at færdes på søen mellem større vilde være uoverkommelig.

C. Da ansvaret er objektivt, kan lempelsesreglerne i F.A.L. § 25 ikke bringes i anvendelse⁵³. Men noget andet gælder, hvis ansvaret for dyret ikke omfattes af D.L.⁵⁴. Regressens bortfald afhænger af omstændighederne, men i almindelighed er man streng.

Om kreaturer fortjener det endnu at bemærkes, at der synes at være en vis tendens til, når skade er tilføjet, at lægge *bevisbyrden* for, at skaden er forårsaget af dyret, eller for at ejeren ikke har udvist tilstrækkelig påpasselighed, om⁵⁵. I sagen i U.f.R. 1912, p 418 var en vædder blevet fundet død i en fold, og en anden mands vædder blev fundet i folden. Overretten fandt det ikke bevist, at denne vædder havde dræbt den første, men en dissenterende dommer mente, at det måtte lægges til grund, at dette var tilfældet. Og da en vognmand, hvis kusk havde knust en rude, påberåbte sig, at dette var sket, fordi hesten havde snublet, udtaltes det i dommen i U.f.R. 1914, p 955, at der, da der ikke var tilvejebragt oplysninger om de nærmere om-

52. Jfr. Ass. 1952 B, p 212, der – ganske vist med konstatering af culpa, lagde erstatningsansvar på den, der havde lånt en vædder.

53. Ass. 1946 B, p 137. Det samme er (fordi uagtsomheden var grov?) antaget i et tilfælde af ansvar for kørsel med hestekøretøj, U.f.R. 1948, p 277.

54. Ass. 1936 A, p 49 og 56, se også note 28.

55. Se allerede U.f.R. 1879, p 156 samt Ass. 1966 A, p 174.

stændigheder, ikke vilde kunne gås ud fra, at skaden var hændelig. Mere speciel er afgørelsen i U.f.R. 1943, p 888, hvor en person uden tilladelse havde indsat heste i en andens indhegning. En af denne sidstes heste havde næste dag et sår, som antoges at hidrøre fra klammeri mellem hestene. Den førstnævnte person dømtes til erstatning, da han ikke havde godtgjort, at skaden ikke skyldtes hans heste. Efter formuleringen har den uberettigede anbringelse – naturligvis – spillet en rolle. Dommen kan derfor også godt tages til indtægt for *Gomards* teori om »tresspass«⁵⁶.

En vis skærpe af culpaansvaret kommer også til udtryk i en sag, hvor der dømtes til ansvar, fordi en orne havde sprunget over en skillevæg ind til en til bedækning tilført so, som den beskadigede, idet anbringelsen ikke fandtes »fuldt forsvarlig«⁵⁷.

Når D.L. mulig på traditioner fra landskabslovenes tid i 6-10-5 statuerer rent objektivt ansvar for det ene kreaturs drab af det andet, uden hensyn til om det var løsgående eller ej, men i 6-10-2 kun pålægger ansvar for personskade, forsåvidt angår løsgående dyr, er det muligt, at det har sin grund, men det er svært at se, hvorfor der, når et trukket eller tøjret dyr volder skade, skal gives erstatning, når det er et andet dyr, det går ud over, men ikke, når det er et menneske. Praxis vedrørende 6-10-2 synes at vise, at man på den ene side mulig har haft vanskeligt ved at forsone sig med begrænsningen og derfor i nogle domme har søgt at »strække« reglen, men at man mulig på den anden side i nogle domme har betragtet den som en lidt besynderlig antikvitæt, der ikke kunde anvendes udover sin ordlyd.

Den almindelige tendens synes at være, at man – så godt det lader sig gøre med lovens ord – søger at strække ansvaret i retning af et almindeligt objektivt ansvar overfor omverdenen af trediemand, men således at det – ligesom det læres ved det almindelige objektive ansvar – begrænses overfor personer, der står i kontraktsforhold til ejeren og derfor kan siges at have påtaget sig eller samtykket i den særlige risiko.

56. Erstatningsregler 1958, p 422 ff. Jfr. også Ass. 1939 B, p 279, hvor det ikke var oplyst, hvilken af sagsøgte heste, der havde voldt skaden.

57. Ass. 1951 B, p 181.

Nu er det vel næppe sådan, at dommerne i hver enkelt sag siger til sig selv, at lovordene »sagesløs« og »løsgående« er dunkle, og at bestemmelserne i det hele ikke helt er tilfredsstillende, og at man derfor bestræber sig på at få dem drejet hen imod et almindeligt objektivt ansvar. Så bevidst sker det formentlig ikke. I hver enkelt sag sigter man antagelig alene på den løsning, som netop i den forekommer rigtig. Men når det samlede resultat af de konkrete bestræbelser i de enkelte sager bliver en praxis, der glider hen til de almindelige normer for et objektivt ansvar, er det for så vidt interessant: Disse normer synes at have en real baggrund i domstolenes bevidsthed.

2. HUNDE

For hunde gjaldt efter D.L. 6-10-2 og 6 ligesom efter landskabslovene¹ samme ansvar som for kreaturer efter 6-10-2 og 5. Reglerne om hunde bortfaldt med den første hundelov nr. 46 af 12. april 1889, hvis § 8 pålagde ejerne af løsgående hunde at erstatte formuetab samt udrede godtgørelse for svie, smerte og lyde, såfremt disse bed sagesløse personer, sønderrev klæder eller på anden måde forårsagede dem skade. 1889-loven blev afløst af lov nr. 127 af 18. april 1925, hvis § 13 er af samme indhold. – Skønt det efter disse to loves ordlyd kunde være tvivlsomt, om erstatning kun skulde ydes, hvis hunden angreb noget andet end et *menneske*, blev det, som det anføres af Lassen², tidligt statueret, at f.ex. også skade, som hunde forvoldte ved under slagsmål at knuse ruder eller lignende, skulde erstattes, og ved højesteretskendelsen i U.f.R. 1924, p 235 blev det også antaget, at bestemmelsen var anvendelig, når hunde skambed får på marken.

Ved hundelov nr. 164 af 18. maj 1937 § 13 bortfaldt bestemmelsen om, at hunden skal være løsgående og ansvaret udvidedes udtrykkelig og i overensstemmelse med det af Lassen anførte til at omfatte alle tilfælde, hvor hunde bider sagesløse personer eller på anden måde

1. J.L. II 34, Sk.L. kap.105 og Anders Sunesen kap.56.

2. Alm. Del p 333 og de i note 34a nævnte domme.

volder dem skade på person eller ejendom. Erstatningspligten omfatter tab samt svie, smerte, lyde og vansk.

Den seneste hundelov nr. 194 af 16. juni 1962, lovbkg. nr. 232 af 23. juni 1962, ændrer i § 15 den tidligere regel i § 13 derhen, at hvis det oplyses, at den skadelidende har medvirket til skaden, kan erstatningen nedsættes eller helt bortfalde, men det har ifølge *Vinding Kruse* (Erstatningsretten p 286) næppe hermed været meningen at foretage en realitetsændring i det hidtil gældende, men alene at »modernisere« sprogbugen.

I. Efter lovene af 1889 og 1925 var erstatningspligten altså betinget af, at hunden havde været *løsgående*. *Lænehunden* omfattedes altså ikke af reglen³, og efter motiverne til 1937-loven antagelig heller ikke hunde, der førtes i snor, hvilket er i overensstemmelse med praxis med hensyn til kreaturer. Havde hunden derimod revet sig løs, var den – også på noget tilsvarende måde, som det gælder med hensyn til kreaturer – løsgående⁴. Var hunden indelukket, men ikke bundet, ansås den, ligesom kreaturer i fenne, for løsgående⁵.

Den nævnte ansvarsbetingelse bortfaldt ved loven af 1937, idet ansvaret skønnedes tilstrækkeligt begrænset ved reglen om, at skadelidte skal være »sagesløs«, hvilket man mente kun undtagelsesvis vilde være tilfældet med personer, der blev angrebet af hunde, der er bundne eller føres i bånd. Det sproglige indhold af dette ord må vel være det, at *man er sagesløs, når man ikke ved uforsvarlig adfærd har givet anledning til hundens angreb*⁶. Det er i hvert fald i straffeloven den faste betydning af ordet, når man taler om vold mod »sagesløs« person. Man kan altså meget vel være sagesløs, selvom man har udvist »egen skyld«, f.ex. ved at være uagtsom, såsom når en hund er sprunget ind i en bil eller en cykle, der har kørt for hurtigt eller på anden måde uforsigtigt. Imidlertid skal det ses, at domstolene har benyttet ordet sagesløs ikke alene til at nægte den person erstatning, der ved

3. U.f.R. 1934, p 839 og 1926, p 486.

4. Lassen anførte sted med domme i note 33a samt U.f.R. 1895, p 924 H. Domen i U.f.R. 1922, p 356 konstaterer culpa.

5. V.L.T. 1930, p 169.

6. Ussing: Erstatningsret p 102.

sit forhold har *fremkaldt* hundens angreb, men de har med en højst omtvistelig sproglig dækning brugt dette ord til at begrænse det objektive ansvar overfor midlertidige besiddere, medbesiddere eller medhjælpere i besiddelsen af hunden på en noget tilsvarende måde, som de ved anvendelsen af reglen i D.L. 6-10-2 om ansvar for kreaturer har gjort det overfor ejerens folk o.a., men her med støtte i ordet »løsgående«. Det oprindelige ord løsgående fra lovene af 1889 og 1925 følger altså – ligesom nissen – med, omend halvvejs skjult. Dette resultat stemmer forsåvidt overens med de – under kreaturer omtalte – i teorien hævdede almindelige principper for begrænsning af ansvaret for »extraordinær farlig virksomhed,« at dette ansvar kun skulde gælde overfor omverdenen, men ikke skulde kunne påberåbes af virksomhedens funktionærer.

1. Den, der har en *hund i pleje*, kan næppe påberåbe sig det objektive ansvar. Han anses ikke som »sagesløs«⁷. Det er det samme resultat, som man er kommet til med hensyn til kreaturer, men støttet på ordet »løsgående«, idet kreaturer ikke er løsgående overfor foderværten.

2. Det samme synes også at gælde dem, der blot går en tur med *hunden*, jfr. U.f.R. 1944, p 587, der handlede om en dame, der velvilligt havde påtaget sig at gå en tur med en hund og herunder blev væltet, fordi hun fik hundens snor imellem benene, da den pludselig løb. Det siges ikke udtrykkelig i dommen, at hun ikke var sagesløs, men resultatet begrundes med, at når hun frivilligt havde indladt sig på at gå med hunden, gjaldt lovens regel ikke. Hvad der ligger i ordet frivilligt, er dunkelt; havde hun gjort det efter ordre som led i pligtig tjeneste, var resultatet, som det strax skal ses, antagelig blevet det samme. – Derimod har en anden dame, der på cykle fulgtes med sin broder og hans hund og herunder blev væltet af denne, fået tilkendt erstatning⁸.

3. *Funktionærer* o.l. personer, der har med hunden at gøre, dækkes

7. Jfr. Skovgaard-Sørensen i U.f.R. 1946 B, p 60 samt U.f.R. 1912, p 487 og 1923, p 688. Det må bemærkes, at disse domme er fra de ældre hundeloves tid, hvor ansvaret kun gjaldt løsgående hunde.

8. Ass. 1936 B, p 176.

næppe – ligesålidt som røgttere overfor tyre – af det objektive ansvar⁹. Det synes dog at være at føje spot til skade, når dommen i U.f.R. 1944, p 602 siger, at to vagtmænd, der var blevet overfaldet af den af dem medførte, deres vagtselskab tilhørende hund, ikke kunde betegnes som sagesløse i hundelovens forstand, selvom dette begrundedes med, at de måtte regne med de med arbejdet med en hund af den pågældende art følgende ulemper – altså betragtningen: Accept af risikoen.

Har funktionæren ikke med hunden at gøre, gælder ansvaret formentlig, jfr. afgørelsen i Ass. 1943 B, p 252, hvor en dame, der var ansat på en kaninfarm og blev bidt af ejerens der værende lækede hund, fik erstatning.

4. *Husassistenter og andre tjenere* hos hundeejeren¹⁰ synes at have chance for at få erstatning på objektivt grundlag, jfr. dommen i U.f.R. 1941, p 854 om en husassistent, der, mens hun bar sin husbonds terrier under armen, blev bidt af den i næsen med varigt mén til følge. Her siges det – meget menneskeligt – at hun godt kunde være sagesløs, selvom hun hørte til husstanden. Det må bemærkes, at hundens pasning med vask, strigling og fodring hørte til hendes arbejde. Om resultatet har sin grund i, at pasningen af hunden ikke var hendes hovedarbejde – som det var tilfældet med vægterne eller er det med røgttere og forskellige andre af de ved farlig virksomhed ansatte, som teorien vil nægte erstatning på objektivt grundlag – eller om man har haft en rimelig fornemmelse af, at et så særdeles grimt bid som det, der var tale om, måtte dækkes af lovens § 13, kan være overladt til gisninger. Hvis resultatet skulde afsætte bitterhed hos den rare dame, som gik tur med den tidligere omtalte hund, vil det ikke være uforståeligt. Men hun blev ganske vist ikke bidt, men kun væltet af sin protégé, da den vilde stifte bekendtskab med en anden hund.

Det samlede indtryk synes at være, at der i realiteten foretages en ret fri vurdering af, hvem der i tvivlstilfælde med rimelighed bør have sin risiko dækket.

5. *Håndværkere og andre personer, der i lovligt ærinde* indfinder

9. U.f.R. 1919, p 227 og 1940, p 860.

10. Skovgaard-Sørensen, p 60.

sig hos hundens ejer og bliver bidt af den, anses dog som sagesløse og har krav på erstatning¹¹.

6. Noget tilsvarende synes at gælde hundeejerens *gæster*¹². Ansvar er også ved dommen i Ass. 1955 B, p 202 pålagt i et tilfælde, hvor en jagers hund havde væltet en *medjæger*, der brækkede benet. Derimod kunde det se ud, som om det er tvivlsomt, om ansvaret gælder overfor hundeejerens *lejere*. Det er i hvert fald antaget, at der ikke var erstatningspligt, da en hund ihjelbed en lejers duer¹³.

7. Personer, der venligt vil *klappe* en fremmed hund, er i almindelighed sagesløse¹⁴. En tidligere dom¹⁵ har dog ikke pålagt ansvar, da en hund bed et 4 års barn, der foer hen imod den, idet hunden tidligere havde bidt barnet; men det må tilføjes, at der under en noget senere sag¹⁶, blev givet erstatning til en 5-års dreng, der blev bidt, da han tjattede til en hund med en pind.

II. Om den *skade*, der dækkes af lovens objektive regel, er det allerede tidligere bemærket, at den foruden skade på mennesker og dyr, også omfatter skade på ting, f.ex. ruder, som hunden knuser.

Det kan iøvrigt anføres, at

1. Skade på *dyr* – i modsætning til ansvaret efter 6-10-5 – omfatter også beskadigelse, der ikke nødvendiggør, at dyret slås ned¹⁷.

Et par domme¹⁸ har antaget, at ansvaret også omfatter skade forvoldt ved, at en hanhund havde *bedækket* en hunhund, som derved

11. U.f.R. 1898, p 126, 1921, p 119H, Ass. 1940 B, p 284, U.f.R. 1941, p 183.

En mand, som havde *ærinde* i ejerens villa og gik ind, skønt der var et skilt om, at hunden bed, blev anset som sagesløs og fik erstatning, da hunden anfaldt ham. Ass. 1948 B, p 181.

12. Skovgaard-Sørensen p 62-63, Ass. 1939 B, p 405 og 1940 B, p 75.

13. U.f.R. 1944, p 165.

14. U.f.R. 1910, p 483, 1921, p 577, 1923, p 688, note 2, 1925, p 458, V.L.T. 1929, p 347, men modsat Ass. 1938 B, p 150.

15. U.f.R. 1906 A, p 507.

16. U.f.R. 1916, p 162.

17. f.ex. U.f.R. 1936, p 1128.

18. U.f.R. 1925, p 164 og Ass. 1967 B, p 36, jfr. Ussings bemærkninger herom i Erstatningsretten p 102.

fik uægte hvalpe. Ansvar et pålagdes ved den første dom dog ikke direkte efter hundeloven af 1937, men i henhold til de almindelige i sagens natur grundede erstatningsregler (uden at culpa konstateredes), idet hundeloven ikke ansås udtømmende. Den anden dom henviste derimod til § 15. Men en anden dom¹⁹ kom til det modsatte resultat, idet den ikke anså hunhundens ejer for »sagesløs«, da han havde bundet sin løbske tæve på et sted, hvortil der var let adgang. Skader af denne art omfattes ikke for kreaturers vedkommende af D.L. 6-10-5 (løsgående tyres bedækning af kvier), men den kan alene kræves erstattet, når uagtsomhed foreligger.

Det er også antaget, at ansvar et gjaldt i et tilfælde, hvor en hund på fremmed grund skræmte en bæver i et bur, så at den sprang i et bassin og slog sig ihjel²⁰.

2. Skade på *person* erstattes også, selvom den er forvoldt ikke ved at hunden angriber eller løber imod nogen og vælter dem, eventuelt med den snor, den føres i, men også hvis et menneske falder over en hund²¹. Særligt vidt ansvar pålagde en dom²², der gav erstatning, da en hund kastede med en gummiring, hvilket bevirkede, at en person faldt og kom til skade. Et voxent menneske, og selv et barn var næppe blevet dømt i en tilsvarende situation. Og i et tilfælde²³, da en hund forskrækkede en hest, hvilket bevirkede, at den sparkede ejeren, da han vilde berolige den, dømtes hundens ejer til at betale 10.000 kr. i erstatning for invaliditet.

Besyderligt nok er det ved en dom fra 1927²⁴ antaget, at erstatning for *tab af forsørger* ikke skulde gives, da en hund havde væltet en cyklende dame, der pådrog sig stivkrampe og døde, skønt der blev givet erstatning for lægeudgifter og begravelsesomkostninger. Men det var, mens straffeloven af 1866 § 302 var gældende, og hvorefter erstatningsbetingelsen var strafbart forhold. En senere dom²⁵ har da

19. U.f.R. 1954, p 344.

20. U.f.R. 1944, p 372.

21. U.f.R. 1940, p 360 og Ass. 1964 B, p 165 (ført af en cyklist).

22. U.f.R. 1940, p 554.

23. Ass. 1958 B, p 187.

24. U.f.R. 1927, p 152.

25. U.f.R. 1939, p 716 H.

også, da en hund afstedkom en trafikulykke med død til følge, givet erstatning for tab af forsørger.

3. Man skulde ikke tro det muligt, men sådan er livets mangfoldighed, at der foreligger et tilfælde af sammenstød mellem en hund og en *flyvemaskine*, der også er bærer af objektivt ansvar²⁶. Efter afgørelsen ser det ud som om det stærkeste ansvar er flyvemaskinens: En hund løb hen foran en flyvemaskine, der var ved at starte, og blev ramt af propellen, der splintredes. Flyets ejer søgte erstatning, men hundens ejer blev, skønt han var blevet advaret mod at lade hunden nærme sig maskinen, frifundet, idet han ikke fandtes at burde have forstået, at hunden kunde splintre propellen, og idet hundeloven ikke fandtes anvendelig.

Afgørelsen harmonerer ikke med den ret strenge praxis, der er anlagt, når hunde løber ind i biler.

III. Med hensyn til *bevisbyrden* for, at en skade er forårsaget af en hund, viser praxis en lignende for hundeejeren streng tendens, som den er omtalt som af og til forekommende med hensyn til kreaturer²⁷.

IV. *Erstatningssubjektet* er efter 1937-loven såvel som efter den nu gældende lov – de tidligere love talt om ejeren – *besidderen* af hunden, f.ex. også den, der beholdt den, efter at den er kommet tilløbende²⁸. En ældre dom²⁹ har antaget at ejerens ansvar bortfaldt, mens hunden var i pleje; denne afgørelse er vel af tvivlsom rigtighed

Sager om, hvem erstatningspligten påhviler, når hunden er overladt en anden til brug for kortere eller længere tid, er iøvrigt ikke hyppige. Spørgsmålet vil sjældent få praktisk betydning, da hundene er tvungent ansvarsforsikret. Der kan nævnes en enkelt dom, U.f.R.

26. U.f.R. 1938, p 972.

27. U.f.R. 1913, p 84 med dissens, 1919, p 198, 1939, p 716 H, og 1942, p 623.

28. U.f.R. 1922, p 981.

29. U.f.R. 1912, p 487.

1931, p 356. Det blev antaget, at køberen af en gård var ansvarlig efter hundeloven for skade voldt af den tidligere ejers hund, da hunden også efter køberens overtagelse af gården havde haft tilhold på denne. Der ligger vel ikke andet i afgørelsen end, at det måtte antages, at det faktiske forhold var det, at hunden var »fulgt med« gården, selvom der ingen udtrykkelig aftale var om det. Hvis noget sådant ikke har været tilfældet, synes afgørelsen lidt ejendommelig.

At en anden går med hunden på ejerens vegne, eller for sin egen fornøjelse har fået lov til at gøre det, ophæver naturligvis ikke det forsikrede ansvar, jfr. U.f.R. 1943, p 256 H: En mand havde under besøg i en zoologisk have overladt sin hund, der var i snor, til 2 drenge; hunden rev sig løs og ihjelbed en på fri stander anbragt papegøje, der var 1200 kr. værd. Ejeren af hunden fandtes ansvarlig til erstatning efter culpareglen, idet hundeloven under hensyn til den måde, papegøjen var anbragt på, ikke kunde anvendes. Betragtningen var den, at den zoologiske have havde udvist nogen uforsigtighed (så at papegøjen med andre ord ikke var »sagesløs«) ved at give hunde adgang til haven, uden at sørge for, at dyrene var anbragt således, at hunde ikke kunde komme til dem. Erstatningen sattes derfor kun til $\frac{3}{4}$. Det er forsåvidt overraskende, at man for at nå til den ønskede fordeling ligesom fastslår, at egen skyld bevirker bortfald af det objektive ansvar, så at alene culpareglen bliver tilbage som muligt ansvarsgrundlag for hundens ejer. Det havde ikke været nødvendigt, idet det ellers, som strax nedenfor skal omtales, mange gange både før og efter denne dom er statueret, at fordeling af ansvaret efter hundeloven meget vel kan ske, når der foreligger egen skyld hos skadelidte. Man kan godt være sagesløs i hundelovens forstand, selvom man har handlet på en sådan måde, at der foreligger egen skyld, således at skaden fordeles. Men papegøjedommen er ganske interessant, fordi den skyld, der efter opstillingen bliver tilbage på begge sider, synes temmelig fiktiv. Hundeejerens skyld var overgivelsen af snoren til drengene og havens: Anbringelse af papegøjen på en stander (trods hundes adgang til haven); ingen af delene har meget med culpa at gøre. Det hele har karakteren af en skønsmæssig afgørelse

af, hvordan *risikoen* i en bestemt situation bør fordeles, og resultatet påklædes i den gængse skyldterminologi.

V. Hviler ansvaret på hundeloven, kan et forsikringsselskabs *regreskrav* – i lighed med, hvad der gælder om ansvaret for kreaturer efter D.L. – ikke lempes efter F.A.L. § 25³⁰.

VI. *Hundeslagsmål*. Dyr kan som bekendt ikke handle retsstridigt – deraf tvivlen, om det er nødværge, man udøver overfor deres angreb – og det må vel antages heller ikke tilregneligt. Denne juridiske sætning gælder også for menneskenes venner hundene. Hvis den imidlertid fastholdes i sin konsekvens, så at hunde betragtedes som døde ting, kunde det have visse følger for bedømmelsen af *hundeslagsmål*. Man kunde lade hvert dyr enten bære sin skade eller lade det betale den andens skade, eller man kunde i overensstemmelse med det fornuftige princip i D.L. 6-10-5 lade den største eller dyreste hund betale hel skade til den mindste eller billigste, og lade tilsvaret den omvendte vej være halv skade.

Retspraxis synes imidlertid uden vanskelighed at arbejde med ret traditionelle principper, der ligner skyldprincipper; i hvert fald ser det ud til, at man ret frit bedømmer de forskellige hundes optræden med hensyn til konkret farlighed og forårsagelse. Det kan vække visse tanker om, hvor meget det er de subjektive momenter, og hvor meget det er de objektive, der er afgørende, når man på andre områder foretager »skyld«-afvejelse.

1. Volder hunde således under slagsmål eller leg *skade på tredie-mand*, hæfter begge hundes ejere solidarisk³¹ og bærer efter omstændighederne i det indbyrdes forhold halv skade³².

2. Men når en hund har forfulgt en anden og herunder har voldt skade, er der tilbøjelighed til at dømme den forfølgende hund alene³³

30. Ass. 1936 A, p 7 og 1958 B, p 326; se iøvrigt dommene om færdselsuheld.

31. U.f.R. 1904 A, p 582, Ass. 1949 B, p 57, U.f.R. 1950, p 577, Ass. 1951 B, p 53.

32. U.f.R. 1949, p 143, Ass. 1948 B, p 216 og 1949 B, p 57.

33. U.f.R. 1907 A, p 566 H (jfr. 1906 A, p 637).

– eller den hund, der direkte har forårsaget skaden, selvom en anden hund havde leget med den³⁴.

3. Hvis den ene hund under slagsmål ihjelbider eller beskadiger den anden, synes det at være tvivlsomt, om der er ansvar³⁵.

4. Iøvrigt vil det under slagsmål ofte ske, at den ene hund bider den anden hunds ejer, når denne kommer sin kæledægge til hjælp og søger at skille kombattanterne.

Praxis er her noget varierende:

a. *Frifindelse* er blevet resultatet i nogle tilfælde, fordi der ikke fandtes hjemmel til at pålægge erstatning³⁶, og dette er også blevet resultatet, hvor ejeren af en schæferhund blev bidt af den, da han søgte at skille den fra en terrier, der angreb den³⁷. Selv en angrebet hunds ejer, der blev bidt af den angribende hund, er blevet betegnet som ikke værende sagesløs³⁸.

b. *Domfældelse*, fordi den bidte ejer måtte anses som sagesløs, foreligger dog også³⁹, eventuelt med udtalelse om, at det var uden betydning, hvilken af hundene, der havde bidt⁴⁰. En vis rolle synes det, ganske som når man har at gøre med de i modsætning til hunde tilregnelige mennesker, at spille, hvilken hund, der var angriber – eller eventuelt om den ene hund havde været inde på den andens enemærker⁴¹.

5. Hvis en *hundeejer, der medfører sin hund* – f.ex. på cykle – *bliver vältet af en anden hund*, er praxis noget varierende.

34. U.f.R. 1934, p 495 H. I sagen i U.f.R. 1960, p 925 H, kommenteret i T.f.R. 1961, p 296, bogudgaven, p 315, fordeltes ansvaret med halvdelen til hver af de to hunde.

35. U.f.R. 1916, p 908, men 1942, p 412.

36. U.f.R. 1932, p 652.

37. U.f.R. 1943, p 188.

38. U.f.R. 1941, p 1034, og 1943, p 188, jfr. Ass. 1943 B, p 324, 1942 B, p 243, 1941 B, p 195, Ass. 1940 B, p 303. Men U.f.R. 1942, p 412, 1944, p 640 og 1946, p 711, hvor ejerne af den angrebne hund ansås som sagesløse.

39. Ass. 1940 B, p 203, 1946 B, p 26, U.f.R. 1946, p 711 (V.L.T. 1946, p 123) Ass. 1958 B, p 273.

40. U.f.R. 1944, p 640.

41. Ass. 1952 B, p 56.

a. *Fuld erstatning* gives efter omstændighederne, f.ex. hvis skadelidtes hund har været i snor⁴², men

b. *halv erstatning* er også tilkendt, når en hund er kommet i slagsmål med anden, og ejeren herunder er blevet væltet⁴³.

VII. *Egen skyld*. Efter herskende teori skulde det objektive ansvar for hunde bortfalde, når skadelidte selv har haft nogen skyld i det passerede⁴⁴. Det er tidligere omtalt, at lovens udtalelse om, at sagesløse personer har krav på erstatning, i og for ikke taler for denne løsning. Spørgsmålet kommer fortrinsvis frem, når hunde er indblandet i færdselsuheld. Mens der altid har været pålagt hundeejeren fuldt ansvar når skadelidte ikke kunde antages at have udvist uagtsomhed^{44a}, synes praxis i øvrigt at have været den, at man, når skadelidte havde handlet uforsigtigt, indtil ca. 1930 helt har nægtet ham erstatning⁴⁵, men at man siden – mulig under indflydelse af Ussings udtalelser⁴⁶ – er kommet ind på at fordele skaden skønsmæssigt, oftest med halvdelen til hver⁴⁷. Man kan med andre ord meget vel, som det også siges af Frost i en domskommentar⁴⁸, være sagesløs ved ikke at have givet anledning til angrebet, men dog have udvist uforsigtighed. Det anførte gælder også, når der ikke er tale om ægte færdselsuheld⁴⁹. Er der tale om sammenstød med motorkøretøjer antages det,

42. U.f.R. 1936, p 504 H og 526 H samt 1955, p 606.

43. Ø.L.T. 1935, p 108 og U.f.R. 1949, p 143.

44. Ussing: Erstatningsret p 190.

44. a. f.ex. Ass. 1959 B, p 51, U.f.R. 1960, p 925 H, Ass. 1961 B, p 320, 1962 B, p 11, U.f.R. 1964, p 317, Ass. 1964 B, p 1.

45. U.f.R. 1899, p 448, 1913, p 705, 1916, p 1025, 1917, p 150, 1929, p 794 og 816.

46. Erstatningsretten, p 190, se også Skyld og Skade 1914, p 181 ff, F. Vinding Kruse i T.f.R. 1918, p 277 note 1 og Skovgaard-Sørensen p 57.

47. U.f.R. 1930, p 338, V.L.T. 1932, p 156, Ass. 1948 B, p 216 og 230, U.f.R. 1949, p 143 og 367 H (T.f.R. 1950, p 408), Ass. 1950 B, p 62 og 136, og 1953 B, p 27 og Ass. 1958 B, p 326, U.f.R. 1961, p 170 H (Ass. 1961 B, p 11), Ass. 1960 B, p 120, 1961 B, p 263, 1963 B, p 84, 1965 B, p 317.

48. T.f.R. 1950, p 409.

49. f.ex. U.f.R. 1940, p 360.

at den omvendte bevisbyrde på disses side efter Færdselslovens § 65 stk. 1 ikke gælder⁵⁰.

Sammenfattende om hunde kan det siges, at lovens regel om objektivt ansvar i det hele er blevet strakt vidt af praxis; det omfatter skader af alle arter og voldt på alle måder, selv ved mindre farlige egen-skaber ved hunde, såsom når man falder over dem eller de kaster med i sig selv ufarlige genstande. Bevisbedømmelsen er endvidere ret streng. Kun med hensyn til kredsen af de erstatningsberettigede synes der ligesom med hensyn til kreaturer at være gjort en forbavsende kraftig indskrænkning efter det noget omtvistelige princip, som man kunde kalde accept af faren.

3. VILDE DYR

For vilde dyr, »som ere Ulve eller Bjørne« gælder der som bekendt efter den endnu i kraft værende bestemmelse i D.L. 6-10-4 et ubetinget ansvar. Denne regel er stemmende med middelalderlig ret. For den læge læser af landskabslovene kunde det imidlertid se ud, som om der i Valdemarstiden var gjort et forsøg, der kun delvis lykkedes, på at mildne et oprindeligt strengt ansvar. Anders Sunesen fortæller i sin parafase af Skaanske Lov, kap. 55, at for drab voldt af firfød-dede dyr eller fugle, som, uagtet de var utæmmede og af naturen undgik samkvem med mennesker, dog er blevet indfanget for at tæmmes, var ifølge de gamle love den, der havde taget dem til sig for at tæmme dem, pligtig at bøde lige så meget, som hvis han egenhændigt havde begået handlingen. Men efter »Kong Valdemars nye Forordning« skal der for drab forvoldt af de dyr, som er af »grum natur«, såsom bjørn, ulv, vildsvin, ørn og lignende kun udredes 9 mark penge og 3 mark for sår, men for drab eller sår forvoldt af dem, der har en »blidere natur«, såsom hjort og høg, skal der kun udredes 3 mark. Disse mildere satser findes da også i Skånske lov kap. 103 og 104.

50. *Vinding Kruse*: Erstatningsretten, p. 286, *Kallesøe* i *Juristen* 1957, p. 94 f., *Bjarne Frandsens* håndbog, p. 195 f og *Juristen* 1958, p. 200 f. *Trolle U.f.R.* 1960 B, p. 273 f. — *U.f.R.* 1939, p. 716 H, 1949, p. 143 og 367 H, 1959, p. 362, 1960, p. 925 H, 1961, p. 170 H.

Den noget yngre Jydske Lov, der er givet af kong Valdemar, synes imidlertid ikke at kende den skete formildelse af bøderne og sondringen mellem grumme og blide dyr. Den bestemmer i II-35 alene, at den, der opföder vilde dyr såsom ulvehvalpe eller bjørnehvalpe, skal bøde fulde bøder for den fortræd, de gør. Slige dyr kunde man ansvarsfrit dræbe, når de blev løse, Anders Sunesen kap. 55 og Jydske lov II, 36, jfr. D.L. 5-13-10.

På tilsvarende måde synes der i Skaanske Lov at være tilløb til en mildere behandling af drab forvoldt af *kreaturer*, noget der ikke findes i Jydske Lov. Hvis kvæg dræbte mennesker, skulde der efter Skaanske Lov kap.102 og Parafrasens kap.56 kun betales 3 mark penge og for sår kun badskærløn, jfr. også Skaanske Lov kap 105. Efter Jydske Lov skulde der derimod betales 9 mark penge.

Den stadigt gældende regel i D.L. 6-10-4 anvendes – selvom en ældre dom har brugt den på glubske hunde¹ – ikke på uvane tamdyr, men formentlig kun på egentlig vilddyr. Ved anvendelsen af reglen synes der at være en forståelig tendens til at udstrække ansvaret noget videre end med hensyn til tamdyr, derunder hunde. Da således en ufarlig *løve*, der tilhørte en af et forlystelsesetablisement engageret domptør, under en prøve dukkede frem ved siden af en sangerinde, der fik et chock, blev ved dommen i U.f.R. 1937, p 158 ikke blot domptøren – der vel nok kunde betragtes som en slags selvstændig entreprenør – men også etablisementets kapelmester, der ledede prøven, og også direktøren, alle anset ansvarlige, skønt et chock ikke altid begrunder erstatning, jfr. U.f.R. 1954, p 340, hvor det »kun« var Følge af en forskrækkelse ved at en mur styrtede sammen 40 m fra tilskadekomne.

Domptørens ansvar grundedes dels på D.L. 6-10-4 og dels på, at han ikke havde underrettet damen om løvens ufarlighed, kapelmesterens på, at han ikke greb ind, skønt han måtte antages at have haft mulighed derfor (man spørger sig hvordan?), og direktørens på D.L. 3-19-2 og kapelmesterens uagtsomhed.

På *elefanter* synes 6-10-4 ikke – eller i hvert fald ikke altid – an-

1. U.f.R. 1876, p 470.

vendelig. Sagerne i U.f.R. 1938, p 967 og 1940, p 808 drejede sig om en elefant, der af den artist, der ejede den, førtes på en gade, hvorved den gjorde hestene for et køretøj sky med den følge, at en kvinde faldt af vognen og kom til skade. Der søgtes først erstatning hos den cirkusdirektrice, der havde engageret artisten og hans elefant, men hun frifandtes både for ansvar efter D.L. 3-19-2, allerede fordi førelsen ikke var sket i hendes ærinde, og efter D.L. 6-10-4, allerede fordi elefanten ikke var undergivet hendes rådighed. Under en senere sag mod dyretæmmeren og elefantens ejer frifandtes også disse, da der ikke kunde bebrejdes dem noget, og da 6-10-4 ikke fandtes anvendelig i »nærværende tilfælde«.

At en dyrepark er blevet dømt til erstatning, da et par *sibiriske bjørne* rev armen af en lille pige, synes selvfølgelig; ansvaret grundedes både på culpa og 6-10-4, U.f.R. 1966, p 645. Erstatningen ned-sattes ganske vist på grund af egen skyld, der altså også kom i betragtning overfor vilde dyr. Det fortjener at nævnes, at den egne skyld var hos den 8-årige pige, men ikke hos forældrene.

Andre trykte domme om vilde dyr end disse få synes ikke at foreligge. Da avisberetninger² om dyr af forskellige slags, der er flygtet fra zoologiske haver, cirkus'er eller menagerier, ikke er helt sjældne, må man vist gå ud fra, at opståede erstatningsspørgsmål til skade for den juridiske videnskab, men sikkert til besparelse for forsikrings-selskaberne, ordnes udenretligt.

Dog kan det måske tilføjes, at Assurandørsocietetet om en *tyv-agtig skade* (pica pica, ikke Rossinis opera) har udtalt, at en familie-ansvarsforsikring ikke er pligtig at erstatte de guldringe, de stjæler, Ass. 1961 A, p 142. Dette er muligt af tvivlsom rigtighed. Ligesom Wessels pølse – man sætte ølse for, men sætte ølse bag – beholder ty-veri sin smag; og hvis der var tale om en tam skade, hæftede ejeren måske efter D.L. 6-10-4.

2. Dagspressen har således i november 1959 fortalt om en mælkevogn, som i land-lige omgivelser påkørte noget. Da chaufføren stod ud for at se efter en muligt tilskadekommen, forefandt han et opirret exemplar af dyrenes konge, der var sluppet løs fra et cirkus.

4. BIER

Civilretten beskæftiger sig i almindelighed ikke meget med insekt-verdenen, men *bier* er husdyr i menneskenes tjeneste, og de kan, da de dels er flygtige og dels ikke er helt ufarlige, af og til give anledning til retsstrætter. Lovgivningen har da også beskæftiget sig en del med dem. Allerede landskabslovene havde forskellige bestemmelser om bier. I Jydske Lov III-38 bestemmes det således, at hvis en mands dyr blev stukket ihjel i en anden mands bigård – som med sin store ansamling af stader er en ret farlig ting – skulde ejeren af bierne betale erstatning, fordi han »ikke havde lovligt hegn« (så at kreaturerne kunde bryde derind). Men hvis bierne stak kvæg ihjel udenfor bigården, skulde der ikke betales derfor. Tilsvarende regler havde D.L. i 5-13-2 og 3, hvilke bestemmelser anses som bortfaldet, mens den noget korresponderende bestemmelse om biejerens ret til erstatning, hvis en andens kreaturer ødelægger hans stader, anses bestående¹.

Nutildags synes bier dog kun sjældent at give anledning til erstatningssager². Der bortses her fra tilfælde, hvor de volder færdsels-skade ved at flyve ind i øjnene på bilister. Når sådant er sket, har man set mildt på motoransvaret – men den skete skade var ganske vist kun på en lygtepæl³. Var personskade sket, er det vel sandsynligt, at motoransvaret var blevet bragt i anvendelse.

Fra dette århundrede ses der kun at foreligge en enkelt trykt dom, U.f.R. 1945, p 197, Ass. 1944 B, p 197. Den drejede sig om et tilfælde, hvor en mand havde tilladelse til at have nogle bistader stående på en anden mands mark. En aften kl. ca. 23 fjernede han dem på forlangende, idet marken skulde slås, – men efter at have bedt om henstand, da det var »et forfærdeligt vejr at flytte bier i«, fordi det var meget varmt. Da man næste dag slog på det sted, hvor staderne havde stået, anfaldt en bisværm, der søgte til det gamle stadested,

1. Stig Juuls udgave.

2. Om skade på bier ved sprøjtemidler gælder lovebekendtgørelse nr. 17 af 22. jan. 1960: Sager: J.D. 1954, p 97 og 1956, p 36, U.f.R. 1964, p 786 H (Ass. 1964 A, p 112) handlede om forsikringsdækning.

3. U.f.R. 1939, p 396.

høstfolkene og flere heste. Fire høstfolk måtte holde sengen, og to heste blev forringet i værdi. Statens biavlerforsøg udtalte, at sagsøgte »i de fleste forhold (havde) handlet rigtigt, dog burde han måske have ladet sin betænkelighed komme til orde overfor sagsøgeren ... men afstanden 1,5–2 km må have beroliget ham ... For en sikkerheds skyld burde sagsøgte dog have ladet et stade blive tilbage for at opsamle eventuelle tilbageflyvende bier ... Den skete skade må betragtes som hændeligt uheld, idet der har været lidt uforsigtighed og uvidenhed på begge sider.«

Ejeren af bierne dømtes til fuld erstatning, idet det udtaltes: »Sagsøgte har til en vis grad været klar over, at bierne under de foreliggende omstændigheder muligvis kunde flyve tilbage til det sted, hvor staderne tidligere havde været anbragt ... selvom han på grund af afstanden ikke regnede med, at det vilde ske. Da han om morgenen så bierne unormalt hurtigt flyve ud burde han pr. telefon ... have advaret.«

Dommen synes i sin formulering at give udtryk for, at man har strakt culpaansvaret ret vidt – ikke mindst også ved, at der er givet fuld erstatning.

xi : Børn og skoler

BØRNS ANSVAR OG ANSVARET FOR BØRN

Om børns ansvar siger Skaanske Lov kap.57 i.f., at hvis et barn under 15 vintre forbryder sig mod en anden bonde, da skal han bøde som loven er. Anders Sunesen tilføjer dog i Parafrasen kap.21 i.f., at til konge og biskop tillader hensynet til billighed ikke, at der bødes noget for overtrædelser på et alderstrin, da man ikke er tilstrækkelig udviklet til at udfinde straffens årsag. I overensstemmelse hermed bestemmer Jydske Lov da også, at et barn mindre end 15 vintre gammelt, skal det bøde til den, det forbrød sig imod, og ikke til kongen og biskoppen, undtagen alene for manddrab. – Det vil i moderne sprog sige så meget som, at børn efter landskabslovene var erstatningspligtige ganske på samme måde som voksne, men at de slap fri for straffebøderne, når de var under 15 år¹.

I modsætning hertil bestemmer D.L., som det vil være bekendt, i 1-24-9, at »Barn som er under sine femten Aar, bøder Skaden til den, som han forsætlig har forbrudt sig imod, og ikke til Husbonden, uden for Manddrab alleene.«

Hurtigkarl synes at have ment, at der ikke med D.L. var sket nogen ændring i den tidligere gældende retstilstand, hvorefter børn var ansvarlige både for viljesværk og vådesværk, men rigtigheden af denne opfattelse bekæmpede Ørsted². I hvert fald må det vist anses som sikkert, at børn siden Ørsteds tid kun er blevet anset ansvarlige for deres forsætlige, men ikke for deres uagtsomme retsbrud.

Heri skete der først en ændring ved myndighedsloven af 1922, som

1. Ørsted: Håndbogen V, p 18-25, Nyt juridisk Arkiv Bd.20, p 126-39; Scheel; personret 1859, p 82, Matzen: Retshistorie III, 1895, p 47 f og 162 samt Kroman og Juul: Danmarks gamle love, kommentaren p 161, Bentzon: Personret, 3.udg., 1930, p 93 f, Stang: Erstatningsansvar. Kria 1918, p 15, 29-32 og 229 ff.

2. Håndbogen V, p 22 ff og Nyt juridisk Arkiv, Bd.20, p 132 ff.

i sin § 63 bestemmer, at børn under 15 år er ansvarlige for skadegørende handlinger på samme måde som voksne, men som samtidig gav domstolene en nærmere bestemt adgang til at lempe ansvaret eller lade det falde bort efter deres skøn. Denne regel om, at børn fremtidig skulde hæfte for uagtsomhed, stemte ifølge *Bentzon*³ med tendenser i en række moderne love. Ifølge teorien⁴ betyder dette ikke, som man måske kunde tro efter en umiddelbar læsning af ordene, at børns handlinger, også når man skal afgøre, om uagtsomhed foreligger eller ikke, skal bedømmes, som om de var foretaget af en voksen, men at de skal bedømmes efter en gennemsnitsmålestok, så at det afgørende er, om barnet har handlet, som man med føje kan forlange af et normalt udviklet barn i dets alder.

I Norge blev man – i modsætning til hvad man gjorde i Danmark og Sverige – stående ved reglen i ikrafttrædelseslovens § 22, hvorefter børn under 14 år ikke er erstatningspligtige. Kun hvis barnet har midler, kan retten, hvis den finder det billigt, bestemme, at det skal erstatte skaden helt eller delvis. Denne sidste bestemmelse har ikke fået stor praktisk betydning. *Kristen Andersen* refererer (Erstatningsret, 1959, p 186) stillingen således, at det kan »trygt fastslås, at muligheden for at få påført et skadeforvoldende barn erstatningsansvar er meget små hos os.« Forældrenes ansvar er afhængigt af skyld, og der skal efter *Kristen Andersen* »efter alt at dømme ... ganske meget til, for at domstolene vil fastslå, at forældre har gjort sig skyldige i et uforsvarligt forhold på dette punkt.«

3. Personretten, 2.udg. 1923, p 93, 3.udg., 1930, p 96. En bestemmelse, der mindede om Mdhl. § 63 fandtes iøvrigt allerede i den preussiske landret, jfr. Ørsted i Nyt juridisk Arkiv, bd.20, p 140. Reglen gik ud på, at den, som beskadigedes af en afsindig eller et barn under 7 år havde ret til erstatning, men kun for den umiddelbare skade og kun såfremt 1. den skadelidte ikke kunde få erstatning hos ophavsmændene eller forældrene, som skulde betale, såfremt de havde vist grov eller middelmådig forsømmelse, 2. at skadevolderen ikke ved at betale led i sin fornødne underholdning, eller, hvis han var et barn, tabte midler til en standsmæssig opdragelse, og 3. at skadelidte ikke ved sin ringeste forseelse havde givet anledning til skaden.
4. Borum: Personretten, 2.udg. 1953, p 136-37, jfr. p 32-34, Ernst Andersen: Personret 1966, p 67 ff og Ussing i U.f.R. 1923 B, p 137-38.

I Danmark ser det imidlertid ud, som om den omstændighed, at den nye regel i myndighedsloven trådte i kraft samtidig med, at ansvarsforsikringen vandt fodfæste, og samtidig med, at udviklingen i erstatningsretten i det hele begyndte at tendere mod en skærpelse af ansvaret, har ført til den højst betegnende og interessante udvikling, som Borum har redegjort for i Sv. J.T. 1945, p 434 ff, og som i det hele har gjort teoriens udtalelser til skamme. Om den livlige diskussion, der har været om problemerne henvises til *Ussing* i U.f.R. 1923 B, p 138 ff, *Heise* i U.f.R. 1929 B, p 180 ff, Forhandlingerne på det nordiske juristmøde 1954, samt for svensk rets vedkommende *Beckman* i T.f.R. 1950, p 273 ff, og *Stahl* i Festskriftet for Ussing samt for norsk ret *Selmer* i N.F.T. 1962, p 1 ff. Yderligere har *Gomard* i »Forsikring og Videnskab«, 1968 (citeret i det følgende som *Gomard* 1968) givet en grundig redegørelse for børns erstatningsansvar og dansk praxis herom.

I hvert fald var reaktionen på nydannelsen både hurtig og kraftig i det praktiske retsliv. Sager om ansvar for børn og børns ansvar synes – i hvert fald efter domsregistrene – kun at have været få i tiden før myndighedsloven. Fra 1840 til 1866 ser det ud til, at der kun har været et par stykker. I den ene af dem⁵ blev faderen til en 9 års dreng, der havde voldt skade under leg med et ladet gevær, frifundet for at erstatte skaden. Efter praxis idag, som den er refereret ovenfor under våben, er det vist utvivlsomt, at enten drengen eller faderen eller måske begge var blevet dømt. I tiden fra 1867-96 synes der slet ingen sager at være⁶. Fra 1897-1906 er der kun et par domme, af hvilke den ene⁷ frifandt forældre for at erstatte en skade, deres 15-årige søn havde forvoldt med en salonpistol. Også i det følgende tiår fra 1907-1916 er der kun enkelte sager⁸. I det tiår, hvori myndighedsloven trådte i kraft, er der også kun få sager fra tiden før denne lov,

5. J.U. 1862, p 7, se derhos J.U. 1867, p 33.

6. Ansvaret i sagen i U.f.R. 1884, p 1101 ser ud til at være et 3-19-2 ansvar, og der er klar uforsigtighed ved benyttelsen af barnet til den omhandlede tjeneste.

7. U.f.R. 1903 A, p 559. I sagen i U.f.R. 1906 A, p 381 blev et par forældre dømt til at erstatte en skade, deres barn havde forvoldt med fiskeredskaber.

8. U.f.R. 1916, p 692. Børn på 14 og 11 år; skadeforvoldelse med legetøjsbøsse;

men det er, som om en ny opfattelse bryder frem, noget der giver *N. H. Bache* anledning til at reagere kraftigt, idet han i sin artikel i U.f.R. 1920⁹ synes at ane, hvor udviklingen bærer hen. Dommen i U.f.R. 1920, p 597 fandt en fader ansvarlig for skade, som hans 10-12-årige sønner havde forvoldt ved i kådhed at kaste sten på en rude og et skilt. Og under sagen i U.f.R. 1920, p 844¹⁰ blev en 13-årig dreng efter D.L. 1-24-9 dømt til at betale erstatning til en anden, hvis øje han havde beskadiget ved stenkast. Dommen i U.f.R. 1922, p 16 anså også en 9-årig dreng – delvis – erstatningspligtig, fordi han efter at nogle børn først havde sparket til nogle glasskår, i vrede kastede et af dem efter et andet barn og for at ramme. Faderen blev frifundet. Men Højesteret frifandt ved sin dom i U.f.R. 1922, p 491¹¹ (jfr. U.f.R. 1921, p 58), kommenteret i T.f.R. 1924, p 68 en 7-årig dreng, der efter at være angrebet af en anden dreng havde slået denne med en spids kæp, så at dennes ene øje blev blindt. Selvom skadetilføjelsen ansås som en villet handling, fandt retten, at den pågældende dreng på grund af sin unge alder, ikke kunde have anset skadetilføjelsen som »en rimelig og sandsynlig følge af handlingen.« Endelig statueredes det i U.f.R. 1925, p 426 – der angik et forhold fra før myndighedsloven – at en 15 års dreng måtte være ansvarlig for skade, han havde forvoldt på en mergelbane ved omstilling af et skiftespor. Faderen – og 5 drenge, der var 12, 11, 10, 7 og 5½ år gamle, og som havde medvirket efter den store drengs tilskyndelse – blev frifundet.

Den – såvidt ses – første trykte dom efter myndighedsloven¹² frifandt faderen til en knap 4-årig dreng, der med en sten havde ituslået en butiksrude. Men derefter følger i rask tempo talrige sager. Der skal ikke her i enkeltheder gøres rede for udviklingen og den gælden-

både forældre og børn frifundet; U.f.R. 1916, p 720: Bue og pil, forældrene dømt; U.f.R. 1916, p 1056, luftbøsse, forældrene frifundet.

9. 1920 B, p 328 f, jfr. Ussing, smstds. p 388.

10. Se også noten til dommen.

11. Refereret i T.f.T. 1924, p 68.

12. U.f.R. 1926, p 160.

de retstilstand på alle de områder, hvor børn kan ifalde og faktisk ifalder ansvar for deres uagtsomme handlinger. For denne undersøgelses formål er det tilstrækkeligt alene at opridse ydergrænserne for ansvaret og påpege visse karakteristiske ejendommeligheder ved den praxis, der er skabt.

Til nærmere belysning af det skete skal den almindelige bemærkning gøres, at der antagelig netop på dette område består en divergens mellem, hvad jeg foreløbig vil kalde *den populære opfattelse* på den ene side og lovreglerne og den juridiske doktrin på den anden side. Den populære opfattelse er vistnok den ganske jævne, at forældre er ansvarlige for de skader, deres børn forvolder, efter principper, der minder om ansvaret for farlig bedrift – eller ansvaret for hunde og keaturer. Småskader betales antagelig af forældrene efter en slags »opinione obligationis« eller i hvert fald for at friholde børnene selv. Eller også – og hyppigere – sker det, at der betales af de nu så almindelige ansvarsforsikringer, noget der sikkert bidrager til at styrke den herskende opfattelse. Men når skaderne bliver store – i hvilke tilfælde der antagelig i tiden før tyverne i dette århundrede praktisk set aldrig har været mulighed for at hente noget – henvender man sig til juristen og forsikringsselskaberne, og ansvarsspørgsmålet bliver genstand for retlig afgørelse. De gældende juridiske regler er imidlertid *culpareglen*.

Efter denne bliver *forældrene* kun ansvarlige, når der kan bebrejdes dem nogen forsømmelse med hensyn til deres tilsyn med børnene. De har ikke et ansvar for deres børns handlinger, som man har det for hunde eller farlig bedrift, noget der på papiret i hvert fald kan se rigtigt og overbevisende ud¹³.

13. Når man ser baggrunden for denne endnu gældende opfattelse hos Ørsted i Nyt juridisk Arkiv bd.22, p 120 ff, får man dog visse tvivl. Ørsted hævder her, at et sådant ubetinget ansvar for forældre var pålagt i plakat for Norge af 30. juni 1786 og vejforordningen for Danmark af 13. december 1793 § 92, når børn under 15 år beskadigede milepæle, træer, afvisere o.a. »Et sådant ansvar for forældre er noget ualmindeligt. Det har end ikke den tilsyneladende grund for sig, som et lige ansvar, påbyrdet husbonden for sine tyende; thi da husbonden frivilligt har antaget sine tjenestefolk, er det, kan man sige, hans

For *børn* gælder også culpa-reglen, som efter den refererede (og i og for sig logiske) deduktion fra den i teorien forstås, sådan at børnene kun hæfter, når de har udvist et forhold, som målt efter deres alder kan anses som forsømmelse.

Disse juridiske regler har – som det synes i samspil med den bagved liggende såkaldte populære opfattelse og mulig også i forbindelse med andre faktorer – ført til, at den tilstand vi har idag er følgende:

I. *Forældrenes ansvar* bedømmes *lempeligt*. Det er umuligt, at de altid har børnene under deres umiddelbare opsyn; de må i et vist omfang lade dem færdes frit; de kan ikke hindre, at de leger, og de kan ikke hindre, at de efter omstændighederne leger med ting, som frembyder en vis risiko, være sig, at der er tale om luftbøsser, buer og pile, kæppe, grankogler, snebolde eller andre ting. Det er i mange tilfælde vanskeligt at »konstruere« en forsømmelse, som kan se nogenlunde antagelig ud, således som man på andre områder har gjort det. Man har taget konsekvensen deraf, idet det er blevet den ganske overvejende regel, at forældrene frifindes, når børn under færden på egen hånd har voldt skade, og dette gælder, som det allerede er berørt i afsnittet om våben¹⁴, også når skaden er sket under farlig leg med farligt legetøj, som luftbøsser, buer og pile og lignende¹⁵. Domfæl-

skyld, at han ikke heri har været forsigtigere ...« og videre »Der gives næppe heller nogen lovgivning, som ligefrem og uden hensyn til nogen personlig skyld gør forældre og husbønder ansvarlige for deres børns og tyendes forseelser. Hvad der efter den romerske ret samt efter andre love, der have hjemlet privat trældom, gjaldt om slaver, passer sig aldeles ikke på tyende, med hensyn til hvilke valget mellem at betale skaden og afstå den skadegjørende til den skadelidende, som dennes ejendom er utænkelig ...«

14. p 191 f.

15. Frifindelse af forældrene: U.f.R. 1920, p 844, 1922, p 16, 1922, p 491 H, jfr. 1921, p 58 H, jfr. T.f.R. 1924, p 68, 1925, p 426, 1926, p 160, 1927, p 706, 1928, p 825, Ass. 1929, p 135, V.L.T. 1931, p 241, U.f.R. 1932, p 418, 1936, p 579, U.f.R. 1937, p 87 H (Ass. 1936 B, p 180) og 1079 H, 1938, p 704 H, Ass. 1939 B, p 54 og 134, U.f.R. 1941, p 987, 1945, p 227 H, kommenteret i T.f.R. 1947, p 420, 1952, p 196, 1953, p 742 H og V.L.T. 1957, p 244 og 353. Ass. 1962 B, p 83.

delser af forældrene er sjældne¹⁶, og iøvrigt er det også sjældent, at det alene er forældrene, der sagsøges¹⁷.

II. *Børnenes ansvar*. Det ser ud, som om domstolene, efter at de har vist tilhørlig respekt for den på så overbevisende måde begrundede regel om, at forældre kun kan dømmes, når det kan siges, at deres tilsyn med børnene har svigtet, og derfor har frifundet disse, føler sig vanskeligt stillet. De føler, som andre arter af sager viser, i mange situationer en meget stærk tilskyndelse til at give erstatning for indtruffet skade. Muligt er det også, at dommerne, uanset at de har lært og accepteret den juridiske regel, har meget stærke fornemmelser for den populære opfattelse, at skader, som skyldes børns risikable handlinger, bør erstattes.

Resultatet er i hvert fald blevet, at der pålægges børnene et langt strengere ansvar, end det, som efter teorien skulde gælde, og hvorefter skyldbedømmelsen skulde ske under hensyntagen til børnenes alder og udvikling. Som før bemærket, er det for det her forfulgte formål ikke nødvendigt at gennemgå praxis i sin helhed vedrørende børns skadeforvoldelser af alle mulige arter overfor andre børn eller voksne¹⁸. For at vise udstrækningen af ansvaret vil det være tilstrækkeligt at optrække grænsetilfældene, nemlig dels positivt de tilfælde, hvor børn er blevet dømt med den yderste anvendelse af culpareglen, og dels negativt de tilfælde, hvor børn er blevet frifundet på grund af ung alder, manglende udvikling eller andre årsager.

Indledningsvis skal der mindes om den bekendte højesteretsdom i U.f.R. 1941, p 1054 – kommenteret i T.f.R. 1942, p 436 – hvor den 4½ årige Randy med 7 stemmer mod 2 blev dømt til at betale erstatning til en 6-årig pige, da hun havde kastet med en sten, der knuste en anden piges brilleglas, så øjet blev læderet og måtte fjernes. Om dommen er der skrevet af de to procederende advokater N. H. Bache

16. U.f.R. 1920, p 597, 1928, p 162, 1937, p 979, 1950, p 548 H, Ass. 1950 B, p 147, U.f.R. 1953, p 351 og V.L.T. 1954, p 142.

17. U.f.R. 1920, p 597 (før Mdh.loven, domfældelse), 1926, p 160 (barnet knap 4 år, frifindelse) og 1941, p 987 (barnet 6 år, frifindelse).

18. *Gomard* har i artiklen i Jur. 1954, p 395 ff, givet værdifulde bidrag hertil.

og David i U.f.R. 1941 B, p 266 og 310. Praxis har stort set fulgt denne afgørelse.

Et barn på *knap 4 år* er ved dommen i U.f.R. 1951, p 1096 blevet dømt til at betale (ganske vist kun halv) erstatning til en bilist, der kørte i grøften og beskadigede vognen, fordi han måtte dreje til side for barnet, da det løb ud foran den. By- og herredsretten pålagde fuld erstatning uden nedsættelsen efter Mdhl. § 63. Landsretten mente »omend under tvivl«, at det kunde »forventes af en dreng på lige ved 4 år, der bor ud til en befærde vej, over hvilken han har fået påbud om ikke at løbe, at han har forståelse af, at det er forbundet med fare at færdes på denne uden at se sig for,« og derfor fandtes han at have pådraget sig ansvar. En dissens i landsretten vilde – ligesom by- og herredsretten – pålægge fuld erstatning¹⁹. Et andet – ansvarsforsikret – barn på 4 år blev ved dommen i U.f.R. 1959, p 795 (Ass. 1959 B, p 179) dømt til erstatning, da det ved at løbe ud over en vej, forvoldte en færdselsulykke.

Retfærdigvis bør det bemærkes, at en tilsvarende strenghed også udvises overfor *meget gamle mennesker*, jfr. Ass. 1955 B, p 4, hvor en 82-årig dame blev dømt til erstatning, idet hun ansås at have handlet groft uagtsomt ved uden at se sig for at gå ud på kørebanen, hvilket bevirkede, at en bil kørte i grøften.

En *5^{1/2}-årig pige* er ved dommen i V.L.T. 1943, p 157 (Ass. 1943 B, p 72) ligeledes anset personlig ansvarlig for en skade, som hun påførte en dame med en kælk, som hun skubbede foran sig: »Selvom det nu for et barn i Aases alder (5^{1/2} år) må forekomme at være en ganske naturlig livsudfoldelse at lege med en kælk på gaden, finder man dog at måtte kunde forvente så megen fornuft og omtanke hos hende, at hun må have forståelsen af, at hun kan gøre folk fortræd ved at påkøre dem med kælken, og da hun, skønt det var lyst, slet ikke har set sagsøgerinden, findes hun ikke at have udvist en sådan forsigtighed, som man med rimelighed måtte kunne kræve af hende, og hun vil derfor være at anse erstatningspligtig.« Faderen frifandtes.

19. Jfr. også U.f.R. 1959, p 795 (4-årigt barn dømt med dissens), men modsat dog frifindelse af to andre 4 års børn, der på lignende måde havde voldt færdselsuheld ved kørsel på en trehjulet cykle, U.f.R. 1952, p 196 samt 1959, p 755.

Om et andet 5 års barn handlede sagen i Ass. 1964 B, p 88. Den var om en dreng, der ville kaste et stykke glas over et hegn, men som i stedet for ramte et andet barns øje, som måtte fjernes. Drengen blev dømt i god overensstemmelse med den tidligere omtalte, men af ældre forfattere, forkætrede regel i D.L. 6-11-4 om erstatningspligt for den, der »skyder eller kastes over hus, skib, plankeværk eller nogen slig unødigt gjerning gjør«.

6-årige børn er blevet dømt i flere tilfælde. Ved dommen i Ass. 1936 B, p 100 blev et barn i den alder dømt til at betale erstatning til en cyklist, som det havde væltet ved at løbe ud på vejen, idet det ikke fandtes at have udvist den »agtpågivenhed og omhu,« (»omhu« ved et 6-årigt barns leg!), som under hensyn til dets alder kunde kræves af det. Forældrene frifandtes. Et lignende resultat er angående leg med tændstikker statueret i V.L.T. 1957, p 244. Og ved dommen i U.f.R. 1958, p 638 blev to 6 års børn dømt in solidum til at betale erstatning, fordi de midt på dagen havde ladet en legecykle stå på et fortovs fliserække, hvor en 73-årig svagtsynet dame strax efter faldt over den »idet denne anbringelse af det ret lave stykke legetøj findes at være så åbenbart uforsigtigt, at børnene, selv når deres unge alder tages i betragtning, burde have været klar over, at andre derved kunde komme til skade.« En dissens fandt det dog »uforsvarligt« af damen, at hun »på en vej, hvor hun måtte vide, at der legede småbørn, er gået hurtigt til uden stok.« Denne dom kan iøvrigt sammenholdes med sagen i Ass. 1954 B, p 132, hvor en nærsynet dame i maj måned kl. 20,30 var faldet over et cyklestativ, der stod udenfor en butik på den grusede del af fortovet. Denne anbringelse fandtes ikke uforsvarlig, og butiksindehaveren blev derfor frifundet. By- og herredsretten vilde dog have dømt, men kun til halv erstatning, fordi damen fandtes at have udvist uforsigtighed ved trods sin nærsynethed – der var af middelsvær grad – at gå uden briller. – Om de to her nævnte domme skal der iøvrigt gøres et par yderligere bemærkninger nedenfor ved omtalen af egen skyld. Ret forståelig er måske afgørelsen i Ass. 1959 B, p 112. Her havde en 6-årig drengs leg med tændstikker bevirket, at en del af en gård nedbrændte. Bygningsbrandforsikringen betalte bygningen, men gårdejeren selv havde et

tab på ca. 50.000 kr., og han påstod drengen dømt til at betale 20.000 kr., som var maximum for en ansvarsforsikring, der hæftede for ham. Heri fik han medhold.

Der skal ikke her gennemgås flere sager, hvor børn er dømt på grund af uagtsomhed, der, deres alder taget i betragtning, må anses som ringe. Da det er almindeligt kendt, at ansvaret strækkes meget vidt, må den givne mundsmag på praxis foreløbig være nok. Det er en almindelig opfattelse, at den strenge kurs kun er muliggjort ved og bæres oppe af den omstændighed, at ansvarsforsikring har en meget stor udbredelse. Det er sikkert også rigtigt. Og forholdet er vel også det, at den skadelidte i almindelighed kun anlægger sag, når der bag barnet er en ansvarsforsikring. Men den sædvanlige respekt for konsekvens i det juridiske system bevirker, at praxis, selv når barnet ikke er dækket af forsikring og er ubemidlet – ofte vil de to ting falde sammen – også er streng. Således har Højesteret f.ex. i sagen i U.f.R. 1956, p 635 dømt en ikke forsikret, ubemidlet 8 års dreng, hvis fader var arbejdsmand, til at betale 8.000 kr. i erstatning til et 3 års barn, som det under leg med bue og pil havde ramt i øjet. Erstatningen nedsattes *ikke* efter Mdhl. § 63. Og i sagen i U.f.R. 1944, p 430 blev en også uforsikret og ubemidlet 12-årig dreng, der ligeledes var søn af en arbejdsmand, dømt til at betale en anden dreng erstatning (nedsat efter mdhl. § 63) for skade, han havde voldt med en luftpistol²⁰.

Endelig kan nævnes sagen i Ass. 1957 B, p 151, hvor en 11 års dreng, der var søn af en arbejdsmand, hvis forsikring på grund af præmierestance var ude af kraft, under leg med en kreaturpistol ramte en 64-årig lærerinde og tilføjede hende sådan skade, at hun måtte fratræde sin stilling. Han dømtes til at betale skolefonden i erstatning for øgede pensionsudgifter 7.800 kr., hvortil kravet af sagsøgerne begrænsedes.

Iøvrigt vil børn, der er anbragt på børnehjem, opdragelseshjem o.l.

20. Se eksempelvis endvidere i Ass. 1941 B, p 261: 15 år uforsikret, ubemidlet, skade på øje ved knusning af rude under sneboldkamp, 1/2 erstatning på grund af egen skyld; fremdeles U.f.R. 1954, 541, uforsikret 14-årig sinke på et børnehjem, og V.L.T. 1957, p 168.

ofte være uforsikrede. Om sådanne børn vil særskilte bemærkninger blive gjort i næste afsnit²¹.

Selv med anvendelsen af F.A.L. § 25, har man været tilbageholdende, når man i flere tilfælde af færdselsuheld har anset barnets uagtsomhed som grov²².

For at få uddybet billedet af, i hvilket omfang, der er tilbøjelighed til at skærpe eller objektivisere børns ansvar eller ansvaret for børn, altså til at behandle børneskader på lignende måde, som skader ved farlige ting på adskillige områder behandles, kunde man yderligere betragte de *tilfælde, i hvilke børn frifindes*, og se om de gennemgående kun frifindes, hvor voxne næppe vilde blive anset ansvarlige, eller om alderen kommer dem til gode i form af frifindelse, hvor voxne vilde være blevet dømt.

Gomard er noget inde på det samme i sin artikel, hvor han iøvrigt – ganske karakteristisk – i det billede af praxis, han tegner, fortrinsvis opererer med den pågældende legs eller det pågældende legetøjs farlighed²³, mens uagtsomhed ligesom træder i baggrunden.

Sager, i hvilke børn er frifundet, falder i forskellige kategorier:

1. I en del tilfælde er børn *frifundet, hvor voxne antagelig også var blevet frifundet*. Disse sager siger forsåvidt ikke så meget.

a. Herom kan først nævnes, at børns leg i en del tilfælde minder om sport²⁴, hvor man også blandt voxne tager lempeligt på det indbyrdes ansvar²⁵. Det er derfor ikke egnet til at undre, at et barn er blevet frifundet i et tilfælde, hvor der voldtes en – ganske – vist lille skade under et sammenstød på rulleskøjter²⁶. Endvidere kan nævnes, at man i sager, hvor der er fægtet med træsværd eller pinde kan

21. p 332.

22. f.ex. Ass. 1955 A, p 22: 10-årig, halv skade på grund af medskyld, 1.500 kr.; Ass. 1957 A, p 270, 7½-årig cyklist, betydelig uagtsomhed, kaskoskade på bil 4.300 kr.; Ass. 1957 A, p 295: 11-årig, der trak cykle, på grund af medskyld ¾ erstatning for kaskoskade 8.000 kr. Børnene synes at have været forsikret; og V.L.T. 1957, p 314 og 353; herom henvises nærmere til kap.XIII, 2. VI.

23. p 405.

24. Jfr. også Gomard p 406.

25. Jfr. nærmere under afsnittet om sport.

26. U.f.R. 1949, p 981.

spore en mildere tendens, end når der er kastet med spyd eller skudt med bue²⁷. Sager om skader under sneboldkamp kan efter omstændighederne falde ud til frifindelse²⁸, men ikke altid²⁹.

b. *Kasten med relativt ufarlige ting* bedømmes, når der er tale om voksne, lidt varierende³⁰. For børns vedkommende kan af frifindelser nævnes U.f.R. 1943, p 1033: A kastede efter aftale en kæp til B; U.f.R. 1951, p 566: Kasten med jordknolde, Ass. 1943 B, p 149: Kasten med grankogler (men domfældelse for kasten med grønne fyrrekogler, U.f.R. 1948, p 879 og med hård sne, U.f.R. 1941, p 845); U.f.R. 1956, p 5 H (Ass. 1955 B, p 270 om kasten med kastanier); U.f.R. 1952, p 769 H og 1953, p 11 H om skydning med papirkugler med elastikker, U.f.R. 1957, p 96 H: Et 6 års barn kastede med et hindbærskud (men modsat V.L.T. 1947, p 29 om kasten med en pind og Ass. 1953 B, p 82 om kasten med en gyldenrisstængel³¹).

c. I sager, hvor *skaden var ret fjern og upåregnelig* er der frifundet: U.f.R. 1954, p 1006 H, hvor kasten med sten mod en større sten bevirkede, at en splint sprang af den og voldte skade, og 1960, p 209, hvor en kæp, som en dreng slog med, ramte en wire og knækkede, så at det løse stykke ramte en anden i øjet. Se også U.f.R. 1951, p 694 H om et tilfælde, hvor en cykleslange svippede op og voldte skade, da to 8½-årige drenge halede i den, og U.f.R. 1963, p 862, hvor en barnevogn, som en 8-årig havde sluppet, gav sig til at trille og voldte et færdselsuheld. Om sagen i U.f.R. 1943, p 380, hvor nogle drenge skød med luftbøsser ladet med rå kartoffelmasse er der talt i afsnittet om våben³².

27. Ass. 1954 B, p 242, U.f.R. 1955, p 150, jfr. også foran om børns håndvåben.

28. U.f.R. 1957, p 100 (adækvansen var tynd).

29. Ass. 1941 B, p 261.

30. Jfr. 1956, p 1085 (V.L.T. 1956, p 335) om en slagteriarbejders kast med en grisetå og måske U.f.R. 1955, p 1050 om kast med æbleskrog (skaden var dog kun et chock), men modsat U.f.R. 1930, p 558, ansvar – også for vejvæsenet efter D.L. 3-19-2, da en vejarbejder i kådhed kastede en skovlfuld sne, se iøvrigt også Ass. 1941 B, p 50 og Ass. 1957 B, p 46.

31. Om et 5¾-årigt barn, der sad i en gynge og kastede en sten fra sig (ikke efter andre), se U.f.R. 1958, p 115.

32. p 192.

2. I visse tilfælde er der frifundet, hvor børnene var *meget små*, så små, at der ikke godt kunde blive tale om ansvar, hvis man overhovedet vil fastholde den gældende culparegel³³; disse sager viser for såvidt heller ikke noget særligt om, hvorvidt man faktisk lempet børns ansvar under hensyn til alder og udvikling, men de har interesse derved, at der synes at være en *tendens til*, når man frifinder navnlig børn, da at dømme forældrene. Det ser ud, som om man, efter at være slået ind på en streng praxis overfor børn over 6 år, ret ubekymret anvender en lempelig klassisk culpamålestok, når man skal afgøre, om forældrene er ansvarlige; men som om man modsat, når børnene frifindes, er tilbøjelig til at anvende den fra andre områder kendte og noget anstrengte culpabedømmelse overfor forældrene, så at resultatet bliver det, at der i sager om skader forvoldt af børn *praktisk set altid bliver een ansvarlig, enten barnet eller forældrene*.

Til illustrationen kan nævnes: I sagen i U.f.R. 1937, p 979 blev en 2¹/₂-årig dreng, der havde forvoldt et færdselsuheld ved pludselig at løbe ud fra fortovet, frifundet, men forældrene, under hvis umiddelbare opsyn barnet befandt sig, blev dømt (uden anvendelse af F.A.L. § 25). Sagen i U.f.R. 1944, p 392 var af lignende art, den drejede sig om et barn på 3 år og 10 måneder, der løb ud fra Roskildevejen efter et hjul, det havde tabt. Derved væltede en cyklist; barnet blev frifundet, men forældrene fandtes at have tilsidesat deres tilsynspligt ved at lade det lille barn færdes uden opsyn ved den stærkt trafikerede vej. Sagen i Ass. 1950 B, p 170 handlede om en 3-årig dreng, som under leg i en gård i Århus anbragte en pind i et dækselhul foran en køkkenindgang. En dame faldt over pinden og kom til skade. Barnet blev frifundet, men moderen, der havde bemærket barnets adfærd, blev dømt, fordi hun burde have fjernet pinden. I sagen i Ass. 1950 B, p 147 blev et 4¹/₂ års barn, der havde forvoldt en ildsvåde ved leg med tændstikker, frifundet, men moderen, der havde ladet æsken ligge foran den kakkelovn, hun lige havde tændt op i, blev ansvarlig, idet hun »ved at lade tændstikkerne ligge på gulvet, skønt hun vidste, at drengen løb ud og ind i stuen, uden at hun havde ham under stadigt

33. Ass. 1953 B, p 188: 4 års dreng knuste en kælderrude, hvorved en person fik et øje læderet, frifundet; forældrene ikke sagsøgt.

opsyn, (findes) at have gjort sig skyldig i et sådant forhold, at hun burde have forudset, at drengen i overensstemmelse med børns natur let kunde få fat i dem og forvolde ulykke med dem.« Endvidere kan anføres: U.f.R. 1951, p 894: To piger på 3 og $2\frac{3}{4}$ jagede efter kyllinger; den ene piges forældre, som i en times tid ikke havde set noget til dem og dog ikke havde foretaget noget for at blive klar over, hvad de foretog sig, blev dømt: »Når imidlertid henses til, at det ældste af de tre børn (der var et tredie, som ikke deltog), kun var lidt over 3 år, findes det i nogen grad at have skortet på behørigt tilsyn med børnene, og selvom det vel ikke kunde anses som en nærliggende mulighed, at børnene fandt på at skaffe sig adgang til naboens hønsehus og slå hans kyllinger ihjel som sket, kan dette dog ikke under de foreliggende omstændigheder anses for en sådan upåregnelig følge af det manglende tilsyn, at derved en nødvendig erstatningsbetingelse mangler.« Man kan vist med rette kalde dette et objektivt ansvar ad modum hundelovens smukt påklædt i culpareglens terminologi. I sagen i Ass. 1954 B, p 38 havde en 4 års dreng været med til at ødelægge planter i et drivhus; moderen havde af en nabo fået at vide, at barnet »havde været« i gartneriet i ca. 10 minutter. Faderen blev dømt, »da ødelæggelsen af planterne var sket under sådanne omstændigheder, at der herved var pådraget den eller dem, der måtte være ansvarlig for barnets adfærd, erstatningspligt.« Da en $2\frac{1}{2}$ -årig dreng kastede med sten efter parkerede biler med skade på lakeringen til følge, blev han dømt af underretten, mens forældrene blev frifundet; landsretten kom til det omvendte resultat, U.f.R. 1963, p 627 (Ass. 1963 B, p 65).

Sager i hvilke både *børn og forældre frifindes* er som nævnt yderst sjældne. I sagen i U.f.R. 1952, p 196 havde en 4 års dreng på en trehjulet cykle voldt et færdselsuheld; han blev frifundet, og også moderen frifandtes, men som det synes noget modstræbende, »da den omstændighed, at sagsøgte fru J. slap drengen et øjeblik, mens hun gav den omtalte besked, ikke kan betegnes som forsømmelse af hendes tilsynspligt ...«, se også U.f.R. 1959, p 755. Endvidere kan nævnes afgørelsen i Ass. 1953 B, p 220, hvor en 3 års dreng, der var alene i et køkken, kravlede op på køkkenbordet, hvor han sparkede til en rude,

der gik itu; et af skårene faldt ned i gården, hvor det ramte en dreng i øjet. Forældrene blev frifundet, da de ikke fandtes at have handlet uforsvarligt ved at lade barnet være alene i køkkenet. Endelig foreligger om to 4-årige børn afgørelser i Ass. 1959 B, p 163 og U.f.R. 1966, p 179. Den første handlede om et færdselsuheld med død til følge, og den anden om skadeforvoldelse med en køkkenkniv. I den sidst nævnte sag var det oplyst, at der forelå ansvarsforsikring.

Af særlig interesse er i denne forbindelse sagen i U.f.R. 1963, p 303 H, kommenteret i U.f.R. 1963 B, p 233. En pige på 3 år og 8½ måned løb over en gade, så at en motorcyklist måtte foretage en manøvre, så at han væltede og blev 100 % invalid. Højesterets flertal (5 dommere) frifandt både pigen og forældrene, disse sidste fordi der ikke fandtes tilstrækkeligt grundlag for at statuere, at ulykken var indtrådt, fordi forældrenes tilsyn havde svigtet. Mindretallets to dommere tiltrådte, at der efter barnets alder ikke kunne blive spørgsmål om at pålægge det erstatningsansvar. De ville imidlertid dømme forældrene: »Under de foreliggende omstændigheder findes (barnets forældre), hvem tilsynet med (det) påhvilede, og som – i overensstemmelse med hvad der er almindeligt – har dækket sig ved at tegne ansvarsforsikring, ikke at burde være uden ansvar for den skade, som (barnet), uden selv at kunne drages til ansvar, har forvoldt ved sin farlige og uventede færden på kørebanen, fra hvis følger appellantens på bekostning af sin førlighed må antages at have reddet hende«. – Dommen har givet Gomard anledning til interessante betragtninger om en mulig anvendelse af nødrets eller negotiorum gestio synspunkter i disse sager, Afhandlingen, 1968, p 78 ff.

3. Nogle sager, som er faldet ud til frifindelse, er *på grænsen af tilfælde, hvor der vilde være blevet pålagt voxne ansvar*. Når der er frifundet, har resultatet ofte en tillægsbegrundelse foruden alderen. Der kan f.ex. være handlet i *selvforsvar* som i sagen i U.f.R. 1941, p 1007, hvor en 7-årig spinkel dreng med en kæp havde forsvaret sig mod en større dreng; og i U.f.R. 1956, p 51 H, hvor et 9-årigt barn havde kastet med kastanier, da det var blevet angrebet med sådanne. Skadeforvolderen blev frifundet, skønt han ikke havde ramt den dreng, der havde kastet først, men dennes 5½-årige søster – med

hvem broderen altså kan siges at være blevet »identificeret.« Barnet kan også have været drillet, jfr. U.f.R. 1922, p 491 H (U.f.R. 1921, p 58)³⁴, hvor en 7 års dreng slog en anden med en kæp og ramte hans øje. Endelig kan nævnes som et tilfælde af relativt upåregnelig skade Ass. 1929 B, p 125, hvor en 6 års dreng uforvarende kom til at skubbe en jernstang ned i en brønd, hvor den ramte en arbejder.

Men i det hele er det, der her findes en lempelse med hensyn til *erstatningspligten* i sammenligning med voksne, beskedent.

4. Mest interessant er sager, hvor børn på grund af deres alder og manglende udvikling er frifundet i *tilfælde, hvor voksne utvivlsomt vilde være blevet dømt*. De er dels ikke talrige, og dels foreligger der i de fleste af dem omstændigheder, som gør det til så som så med den mildere bedømmelse, som kunde ventes anlagt under hensyn til børnenes alder og udvikling. Dommen i U.f.R. 1932, p 1162 drejede sig om en 8 års drengs leg med knaldhætter; sagen i U.f.R. 1941, p 1137 vedrørte to pigebørns leg med en maskine, som den ene, der var 6 år, drejede på, hvorved den anden kom til skade. Barnet var altså kun 6 år. Underretten vilde dømme barnet og frifinde forældrene. Landsretten, der frifandt barnet (sagen synes ikke påanket overfor forældrene) nævner i sin begrundelse, at legen med maskinen var begyndt på forslag af det tilskadekomne 10-årigt barn. I sagen i U.f.R. 1949, p 1043 havde en 11-årig dreng overgivet en sprængkapsel til en anden dreng, der videregav den til en tredje, der kom til skade med den. Drengen frifandtes, men hans fader, der var separeret og flyttet hjemmefra, dømtes for uforsvarlig opbevaring af sine sprængkapsler, hvilket stemmer med almindelig praxis³⁵. Der var altså én, der var ansvarlig. Sagen ligner den i U.f.R. 1953, p 351, hvor en fader blev dømt, fordi hans børn havde en defekt bøsse, mens børnene frifandtes. U.f.R. 1951, p 815: En 6 års dreng stak en glødende pind fra et bål ind i en bils benzintank. I sagen i U.f.R. 1963, p 206 (Ass. 1962 B, p 279) blev en 5-årig – ansvarsforsikret – dreng, der havde kastet en sten ned i et borerør, frifundet for at betale de 6.500 kr., det kostede

34. Kommentar i T.f.R. 1924, p 68.

35. Jfr. p 199 f.

at få stenen fjernet, idet det ikke fandtes at kunne antages, at han var eller burde være klar over, at han ved sin handling kunne volde skade af nogen betydning. Beslægtede afgørelser findes i V.L.T. 1957, p 90 (Ass. 1956 B, p 283) og Ass. 1958 B, p 143. Og i U.f.R. 1966, p 767 blev to børn på 7 og 8 år frifundet; i en sag, hvor de i en mink-farm havde stukket bark og græs ind i burene for at fodre dyrene. Herved blev disse urolige og ihjelbed ungerne eller mistede mælken. Børnene, der nok havde fået forbud mod at komme på farmen, var ikke gjort bekendt med den særlige overfølsomhed hos dyrene.

Det vil ses, at det, som godskrives børn på grund af deres ungdom, er såre beskedent. De to rene frifindelser vedrører maskiner og benzin, hvis farlighed de to 6-årige børn ikke *kunde* kende, og i maskin-sagen er der en endog væsentlig egen skyld hos det andet større barn.

5. Man kunde vente, at man, når børn selv var kommet til skade, vilde se ret mildt på deres *egen skyld* og derfor være tilbøjelig til at give dem fuld erstatning. Hvad der foreligger herom, er imidlertid heller ikke meget. De få sager vedrører næsten alle meget små børn: U.f.R. 1928, p 243 H; kommenteret i T.f.R. 1928, p 382 (barnet 2 år, jernbaneulykke), U.f.R. 1932, p 418 (barnet 5½ år, delt skade), U.f.R. 1938, p 165 (barnet 9 år, tilskadekomst i en maskine, men denne fandtes uforsvarligt indrettet), U.f.R. 1945, p 443 H (barnet 5½ år, jernbaneulykke). V.L.T. 1953, p 35 (barnet 8 år, tilskadekomst i slåmaskine, for hvis vedkommende, der, som tidligere omtalt, er strengt ansvar³⁶). U.f.R. 1955, p 501 H (barnet 2¾ år, 100 pct. invalid efter motorulykke) og U.f.R. 1958, p 168 (barnet 3½ år, motorulykke) samt Ass. 1958 B, p 270 (barnet 3 år, motorulykke). Derimod er der ved den før nævnte dom i V.L.T. 1957, p 244 pålagt et 4-årigt barn medskyld ved leg med et bål. Senere domme fra 1960-erne synes at vise en vis strenghed navnlig med hensyn til færdselsuheld. Ass. 1962 B, p 142 nedsatte således et 4¾-årigt barns erstatning for skade ved et færdselsuheld til 2/3, jfr. også Ass. 1962 B, p 8. Ved U.f.R. 1962, p 894 (Ass. 1962 B, p 222) fik derimod et 6-års barn fuld erstatning, men U.f.R. 1963, p 73 H gav kun halv

36. p 152 ff.

erstatning til en 10-årig dreng, der kom til skade ved en halmpræsser. U.f.R. 1964, p 798, der handlede om et cyklende 8-års barns sammenstød med en bil, faldt ud til $\frac{2}{3}$ erstatning. U.f.R. 1965, p 156 (Ass. 1964 B, p 259) om et $5\frac{1}{2}$ årigt barn, der blev 50 % invalid ved at falde ud fra en lastvogns trinbræt, gav halv erstatning, mens U.f.R. 1966, p 611 om et barn på 5 år og en bil resulterede i $\frac{2}{3}$ erstatning, og det samme blev udfaldet i Ass. 1967 B, p 142 i en lignende sag for et $4\frac{3}{4}$ årigt barns vedkommende. I sagen i U.f.R. 1968, p 236 H (Ass. 1967 B, p 142) gav landsretten ligeledes $\frac{2}{3}$ erstatning til et barn på 4 år 8 måneder. Højesteret gav derimod med 6 stemmer mod een fuld erstatning: »Når henses til drengens alder findes der under de i sagen foreliggende omstændigheder ikke af ham at være udvist en uagtsomhed, der bør føre til nedsættelse af erstatningen ...«. Dommen, der er kommenteret i U.f.R. 1968 B, p 337, kan måske føre til, at man kan regne med en vis mildnelse i bedømmelsen af småbørns egen skyld. Om dommen se også *Gomard* 1968, p 80 ff, hvor det siges, at det nok vil være heldigst, om dommen ikke fører til lempelse af bedømmelsen af børns skadevoldende culpa, men at en mildere bedømmelse af deres egen skyld i trafikskader har gode grunde for sig. Der henvises til forfatterens videre drøftelse af en mulig anvendelse af myndighedslovens § 63 og FAL § 25 i sager, hvor der er skade på begge sider. Af andre sager kan nævnes U.f.R. 1960, p 510 H (ingen nedsættelse, men der var tale om fyrværkeri), 1962, p 585 (ingen erstatning), 1965, p 180 (halv erstatning).

Børns skadeforvoldelse synes således i det hele at blive strengt bedømt. Skulde man beskrive den faktiske retstilstand måtte resultatet blive noget i retning af følgende:

Når børn volder skade, dømmes de, når de er over 6 år gamle ganske som voksne. Særdeles illustrerende er dommen i Ass. 1958 B, p 143, hvor 7 børn havde voldt skade på en brandsprøjte ved at kaste grus og sten i en brandboring. 3 af børnene, der var fra $5\frac{3}{4}$ til 6 år blev frifundet (og forældrene blev frifundet), mens de fire andre børn på 11-12 år blev dømt.

Børn dømmes endda tit, da deres handlinger er unyttige og ube-

regnelige³⁷ efter en streng målestok. Særdeles tankevækkende er i denne henseende sagen i Ass. 1944 B, p 6. Den drejede sig om et tilfælde, hvor en 10-årig dreng bistod sin fader med at rense krybber. Herunderder håndterede han den fork, han benyttede, så uheldigt, at han ramte et 6 års barn, hvis tilstedeværelse han ikke havde bemærket, i øjet. Faderen blev sagsøgt – efter 3-19-2 – men frifundet, da det ikke nærmere kunde oplyses, hvorledes ulykken var sket. Når man har læst mange domme, spørger man sig uvilkårligt, om drengen, hvis han havde tilegnet sig forken for at lege med den, også var blevet frifundet. Man spørger – og man tvivler. Og man får den tanke, om det mulig et sted nede i det samlede underbevidste skøn ved siden af vurderingen af den konkrete handlings eller det benyttede redskabs farlighed også det moment, som *Larsen* under sine samtidiges kritik fremhævede³⁸, spiller en vis rolle; nemlig om der har været tale om »nyttigt« arbejde eller »unyttig« leg, og om det eventuelt også efter en slags casus mixtus betragtning også har haft en vis betydning, om skadevolderen har været i »lovlig« besiddelse af den skadevoldende ting eller ikke. Det er ikke sikkert, at denne tanke har noget på sig, men man kan næppe helt afvise muligheden deraf. Hvis der imidlertid er noget om det, spiller det fornøjelsesprægede, der gennemgående er ved voxnes benyttelse af skydevåben, måske også ind ved bedømmelsen af ansvaret for disse. Men for at slutte denne digression: Børns handlemåde synes i de fleste henseender at blive bedømt, ganske som de var voxne, når det skal afgøres, om den har været uagtsom. Frifindelse kan kun ventes, når skade enten er sket under i sig selv ufarlig leg, eller, hvis legen frembyder nogen fare, når særlige omstændigheder foreligger, såsom selvforsvar og provokation og i almindelighed kun for børn under 10 år. Desuden kan frifindelse mulig ventes for små børn, når skaden er voldt ved ting, hvis farlighed børnene åbenbart ikke kunde kende.

Endelig er der mulighed for nedsættelse af deres erstatningspligt enten efter Mdhl. § 63, eller fordi skadelidte var et andet barn, der var deltager i den farlige leg (dette sidste er ikke noget for børn sær-

37. Gomard p 404.

38. Jfr. nærmere indledende bemærkninger.

ligt). Der er – og formentlig med rette – ikke tilbøjelighed til at anvende denne bestemmelse, når barnet er dækket af ansvarsforsikring^{38a}, men snarere når dette ikke er tilfældet^{38b}. Når sager, hvor denne bestemmelse bringes i anvendelse, er så få, skyldes det, nok, som *Gomard* påpeger i *Juristen* 1960, p 416-17, at der som regel netop er en ansvarsforsikring.

Om anvendelsen af FAL § 25 på børns ansvar vil der blive talt senere, når denne bestemmelse skal drøftes.

Den her gældende retstilstand kan nok give anledning til visse overvejelser.

Man kan først spørge: Hvad viser den om begrundelsen for erstatningsreglerne? Det er almindeligt kendt, at den gængse reale grund, der i hvert fald her i landet føres i marken for culpapreglen, først og fremmest er præventionshensynet; derefter kommer ligesom noget mere sekundært genoprettelseshensynet. Herom kan først mere i almindelighed bemærkes, at indenfor strafferetten er generalpræventions værdi noget omtvistet, og det har i hvert fald været genstand for adskillig diskussion gennem tiderne, hvorledes den nærmere virker. Det er derfor i og for sig egnet til at forbavse, at generalpræventive hensyn til den nyeste tid sættes i spidsen og tildeles forrang i et med strafferetten så relativt beslægtet fag som erstatningsretten. Endnu i den helt nye diskussion mellem F. Vinding Kruse og Stig Jørgensen om adækvansproblemer og erstatningspligtens udstrækning er der tilbøjelighed til at støtte opfattelserne på præventionsideen³⁹. Nu spørger man sig, hvilken præventiv virkning domfældelser til erstat-

38. a. Jfr. *Gomard* 1968, p 46, 92, 125 ff fra de senere år f.ex. *Ass.* 1959 B, p 112: 6 år, leg med tændstikker. 1959 B, p 179: 4 år, færdselsuheld, 1961 A, p 120: 7 år, færdselsuheld, *U.f.R.* 1962, p 181 (*Ass.* 1961 A, p 120): 7 år, færdselsuheld, *U.f.R.* 1963, p 912: 13 år, færdselsuheld, FAL § 25 ej heller anvendt, *U.f.R.* 1965, p 511: 12 år, færdselsuheld, *Ass.* 1966 A, p 64: 8 år, færdselsuheld.

38. b. fra de senere år f.ex. *U.f.R.* 1960, p 460: 15 år, skade på bil, lempelse fra 4.700 kr. til 1.500 kr., *Ass.* 1962 B, p 83: den ene dreng 10 år, uheld med luftbøsse, lempet til $\frac{1}{3}$.

39. Stig Jørgensen i *U.f.R.* 1953 B, p 33 ff, F. Vinding Kruse smstds. p 145 ff, Stig Jørgensen smstds. p 225. Se iøvrigt om emnet også *Sindballe* i *U.f.R.* 1948 B, p 253 ff.

ning har på mindre børn, f.ex. mellem 4 og 8 år. Svaret må vist blive: ingen. Børn frygter straf, men erstatning på 5-12.000 kr. er vist ikke noget, de gør sig tanker om, og hvis de gør det, kan de næppe forstå den økonomiske konsekvens. Er begrundelsen for domfældelserne, at der i almindelighed er tegnet ansvarsforsikring, må det yderligere bestyrke det sagte, at den præventive virkning er nul. Det kan naturligvis ikke nægtes, at erstatningerne overfor forældrene – som man ikke dømmer – kan have en præventiv virkning gennem domfældelsen af børnene, men næppe nogen større virkning, såsandt som forældre ikke kan hindre, at deres børn kaster med pinde eller kogler eller lejlighedsvis leger med flitsbuer og luftbøsser.

Erstatningerne har naturligvis deres genoprettende værdi – og det er formentlig næsten den eneste, de har. Men er børnene ikke ansvarsforsikret, og er forældrene ubemidlede, så de ikke kan betale for børnene, har det ikke megen praktisk mening eller større værdi, at et 6-8-årigt barn skal betale en større sum, når det kommer i den alder, hvor det kan tjene noget. Og er der gået 10-15 år efter skadetilføjjelsen, uden at der er betalt, vil skadelidte ofte have tilpasset sig sådan, at ulempen for skadevolderen ved at skulle betale er væsentlig større end for skadelidte ved ingen betaling at få. Det sagte vil ikke blot gælde, når små børn har tilføjet hinanden skade, men også, hvor – som f.ex. i sagen i U.f.R. 1958, p 638 – et par 6-årige dømmes til at udrede erstatning til ældre folk. Når den tid kommer, da skadevolderen har mulighed for at udrede erstatning, kan der være stor sandsynlighed for, at kravet må tilhøre et dødsbo eller arvinger, hvorved bemærkes, at det efter ikrafttrædelseslovens § 15, stk. 3, falder i arv, når det er gjort gældende ved sagsanlæg.

Disse domfældelser af mindre børn synes derfor kun at kunne være til nytte i det omfang, børnene er formuende eller ansvarsforsikrede, samt derved at de mulig kan virke til tilskyndelse for folk til at tegne ansvarsforsikring. Men om de i sidstnævnte henseende har nogen-
somhelst betydning må formentlig stå hen som ganske usikkert.

Det er ikke uforståeligt, at den retstilstand, man har fået, har givet anledning til adskillig kritik. Det springer i øjnene, at der er ligesom en kløft mellem det, man siger, og det, man gør. Man siger, at man

kun dømmer børn til at betale erstatning, når de har handlet på en sådan måde, som, når deres alder tages i betragtning, kan tilregnes dem som uagtsom. Men rent faktisk gør man i mange tilfælde det, at man anlægger en alen for voksne, når man dømmer dem – altså anvender mdhl. § 63 efter dens ordlyd. Derfor får de givne domsbegrundelser ofte en hul klang, som kritikken fæstner sig ved. Man kommer til at tænke på det lidt, man har læst om den romerske formularproces, efter hvilken det var en betingelse for at opnå en vis retsvirkning at benytte visse ord, som antagelig oprindeligt har haft mening, men som i tidens løb kunde have tabt forbindelse med det, sagen angik. På en måde, der minder lidt herom, benytter dommene af og til begrundelser, som findes nødvendige for at nå til resultatet – som er nødvendigt for at dommen skal være »rigtig« (efter culpa-læren) – men som ikke har mere forbindelse med sund sans end librettoen til »Tryllefløjten«.

Forklaringen er imidlertid den, at der ikke er kongruens mellem gældende teori og det, som fornemmes som de krav, livet stiller. Der synes at være praktisk trang til – eller retfærdigheden synes at kræve – at der gives erstatning, når børn har voldt skade på en måde som – med en ikke helt passende analogi fra husdyrhold – kunde beskrives som værende »en adækvat følge af børnehold.« Det stemmer med det, som tidligere er kaldt den populære opfattelse. Der kunde være tale om at lægge ansvaret enten på børnene selv eller på forældrene. Det har imidlertid, når man skulde arbejde med culpa-læren, været for anstrengt at lægge ansvaret på forældrene, og man har derfor – trøstende sig med, at forældre oftest har dækket deres børn gennem forsikring – lagt ansvaret på børnene, idet man har støttet sig på anstrengte culpabetragtninger. Resultatet er blevet, at man, omend med en smule overdrivelse, kan sige, at børn anses som ekstraordinære farlige ting. Der er derfor et ubetinget ansvar for dem, når de har handlet i deres egenskab af børn (men ikke, når de har udført forstandigt arbejde). Dette ansvar bærer forældrene, til børnene er under 5–6 år, derefter bærer de det selv. Til det her sagte, er det af Gomard, 1968, p 118 ff anført, at en stillingtagen til, om culpapreglen følges i børnesager, afhænger af, hvad der egentlig ligger i, at et

barns adfærd er culpøs. Han citerer herved den svenske betænkning SOU 1963:33, der fremhæver, at moralsk skyld hos et barn ikke er en forudsætning for ansvar. Betænkningen har derfor ikke som de danske og norske forslag villet anvende ordet skyld; culpa skulle derfor godt kunne statueres for et barns vedkommende uden at forholdet findes moralsk belastende. – Måske kan denne betragtning se bestikkende ud, når talen er om ganske små børns ubetænksomme handlinger. Men det bringer næppe klarhed at indføre det »moralske« element. En voksens ubetænksomhed – f.ex. ved ikke at se rødt lys – kan meget vel bebrejdes ham som dadelværdig og culpøs, selvom man ikke kan tale om noget moralsk dadelværdigt. Og det betænkelige ved ideen er, at den også fra konservativ side fremføres, når man taler om, at vi har eller er ved at have et objektivt ansvar for materielsvigt. Også her siges det – f.ex., af *Kristen Andersen*⁴⁰ – at en handling meget vel kan indfanges af culparegler, uden at den fremtræder som moralsk angribelig. – Det er ikke let at se, hvor vi så er henne. Til culpa må det være nok, at handlingen er dadelværdig, lige meget om den er moralsk dadelværdig eller blot dadelværdig. Man kunne ønske at spørge, hvor forskellen skulle være mellem et på culpøst, men ikke subjektivt dadelværdigt forhold baseret ansvar for materielsvigt og et objektivt ansvar for at tingene har været i orden – det skulle da være, at det første er uklart, mens det andet ikke er det. Men juraen er konservativ (Es erben sich Gesetz und Rechte ... o.s.v.«). Og juraens sønner og døtre er konservative og holder af culpareglen. Og når trompeten kalder og banneret »Credo quia absurdum« går til tops på den sidste skanse, vil stærke skarer fylke sig på den for at forsvare den til sidste blodsdråbe. Så svaret vil nok gå tabt i kamptum-melen.

Imidlertid må det erkendes, at billedet foreløbig tilsløres af, at ansvaret påklædes i culpaterminologi, og denne omstændighed bevirker også, at der forekommer en del tilfælde, hvor både børnene selv og deres forældre frikendes for at erstatte de forvoldte skader. Den populære opfattelse, der formentlig bunder i gammel traditionel

40. Norsk forsikringsjuridisk forenings publikationer, Nr. 51, p 35.

tænkning og mulig bag sig har rationelle grunde, der ikke er udfundet, er altså med bistand af udviklingen af forsikringsvæsenet slået igennem den fra romerretten overtagne culparegel med næsten uimodståelig kraft. Men ligesom lys brydes, når det går gennem en linse, og får en anden farve, således bevirker culpa-tænkningen, at ansvaret ikke, som den populære opfattelse tror, falder på forældrene, men det skiftes over på børnene selv.

Der har da også været rejst en del kritik mod den gældende ordning ledsaget af forslag til reformer. På det 20. nordiske juristmøde, 1954, var landsretternes praxis genstand for kritik. *Henrik Bache* gik ind for, at der skulle sættes en erstatningsmæssig minimumsalder på 8 år for børns ansvarlighed, p 159, mens *Borum* i *Svensk Juristtidning*, 1945, p 448 ff havde anbefalet 7 år. Betænkning nr. 352 af 1964 om børns erstatningsansvar foreslår en grænse på 6 år. – Det er dog vel næppe tænkeligt, at en sådan mindste grænse vil være af synderlig effekt eller virke særligt rimelig. Imod tanken kan for det første anføres, at det store flertal af børn antagelig med den udbredelse familieansvarsforsikringen har, er dækket af forsikring. Tankens gennemførelse vil derfor nok i første omgang føre til, at en del tilskadekomne ikke kan få den erstatning, de gerne skulle have, og som ansvarsforsikringerne meget vel kunne udrede. Disse selskaber vil spare lidt, men antagelig ikke så meget, at præmien kan sættes ned – noget der iøvrigt, dens beskedne størrelse taget i betragtning, næppe vil være til nogen nytte. Og for det andet kunne man nok tænke sig, at domstolene, der har vist kraftig tilbøjelighed til at give erstatning, navnlig ved alvorlig tilskadekomst, i stedet vil skærpe det relativt milde forældreansvar, for at familieforsikringen kan komme til at betale, og så er vi omtrent, hvor vi var. Det er tidligere nævnt, at domstolene har tenderet imod at dømme enten forældre eller barnet, så at ansvaret for de helt små børn, som man kvier sig ved at dømme, er relativt strengt. Det er nok derfor en mere farbar vej, som der er peget på under Nordisk Råds session 1964 at indføre en *obligatorisk ansvarsforsikring*, der dækker skade forvoldt af børn, uanset om noget personligt ansvar kan pålægges børnene eller deres forældre. Beklageligvis har denne tanke ikke vundet større gehør hverken i det

danske erstatningsudvalg eller i forsikringskredse⁴¹. Begrundelsen for modviljen er imidlertid ikke overbevisende. En obligatorisk ansvarsforsikring ville give alle skadelidte den erstatning for deres tab, som de synes at have rimeligt krav på, og udgiften til en sådan forsikring ville være beskeden. Imod kan nok kun anføres, at der kunne være visse praktiske vanskeligheder forbundet med gennemførelsen af forsikringspligten; det samme er imidlertid også blevet anført imod den af og til udkastede tanke, at alle skulle være tvungent ulykkesfirsikrede – og i praxis virker den tvungne ulykkesforsikring godt. *Mulig vil et objektivt ansvar for børn og forsikringspligt støde en traditionel juridisk tankegang, men det vil sikkert være i overensstemmelse med den almindeligt rådende opfattelse, som tidligere er omtalt som den »populære«*. Skulle tanken gennemføres – og den er såvidt ses med den retsudvikling vi faktisk har haft – den eneste mulighed for en rationel og menneskelig set rimelig løsning i overensstemmelse med det, domstolene har tenderet henimod – måtte den nok kombineres med en *supplerende regel om, at hverken børn eller forældre hæftede med mere end den lovpligtige forsikrings befalede maximum*. Noget sådant ville stemme til en vis grad med norsk ret, hvor børn under 14 år ikke er ansvarlige, men hvor retten kan pålægge dem erstatningspligt, men således at ansvaret er begrænset til de midler, barnet har⁴².

2. SKOLER

Med skoler forholder det sig ligesom med hoteller, at de besøges af mange mennesker; de huser mange børn, der under deres leg kan frembyde fare for hinanden, og de organiserer sport (gymnastik), som også frembyder en vis risiko. Nogle af disse momenter – samt det moment, at skolen er noget, man er pligtig at søge – taler for en streng ansvarsbedømmelse. I modsat retning taler den omstændighed, at skolen er til for børnenes skyld; de skolesøgende børn og disses

41. Jfr. Gomards afhandling om Børns erstatningsansvar i Forsikring og Viden-skab, 1968, p 43.

42. Jfr. Gomard, anførte værk, p 48.

forældre må være indstillet på som en normal del af livets tilskikkelser at løbe en vis naturlig risiko, der er forbundet med opholdet på skolen.

Retspraxis om ansvar for skoleskader er ret fyldig. Sagerne falder i forskellige grupper.

I. Med hensyn til *tilskadekomst af andre end elever* ved færden i skolens bygning eller på dens gårdsplads kunde man vente, at ansvaret vilde være som for en almindelig husejer. Det synes også at slå til. Der findes et par domme om fald på skolers glatte legeplads¹. I begge tilfælde frifandtes skolen, der ikke havde grusningspligt (der var tale om landsbyskoler). Der henvises iøvrigt til, hvad der er sagt om glideskader og veje. Om forhold på en glat gang i en skole findes også en afgørelse², der faldt ud til domfældelse.

II. Om skolens ansvar overfor *elever*, der kommer til skade, skal først nævnes, at der

1. *Om leg på legepladsen* o.l. findes en del sager. Sagen U.f.R. 1932, p 977 vedrørte et tilfælde, hvor et barn gav et andet et skub, så det faldt ned ad en trappe. Skolen blev frifundet for ansvar, da det ikke kunde regnes som en forsømmelse, at trappen ikke var afspærret, og tilsynet med børnene ikke var mangelfuldt. I en anden sag, V.L.T. 1932, p 56 kom en 7 års pige til skade ved leg på legepladsen i en bom, der faldt ned. Skolen dømtes til at betale erstatning, da skaden antoges at ville være undgået ved behørigt tilsyn med børnene i frikvarteret. Men i en anden sag, hvor en 6-7-årig pige i et frikvarter slog en kolbøtte i en bom og kom til skade, frifandtes skolen, idet det ikke kunde anses uforsvarligt, at børnene uden tilsyn havde leget i bommene, U.f.R. 1937, p 87 H.

Da en landsbyskolelærer i et frikvarter under arbejde på legepladsen havde lagt to hamre fra sig, legede nogle af børnene med dem, og da en 9 års dreng slog dem mod hinanden, sprang en splint op i hans øje. Læreren frifandtes, da han ikke havde tilsidesat den al-

1. U.f.R. 1930, p 526 og 1931, p 122.

2. Ass. 1962 B, p 23; om en giftig luft fra fyret i en skole, se svensk dom i ND 1962, p 222.

mindelige agtpågivenhed ved at tolerere legen, U.f.R. 1939, p 547 H. Dommen står i en vis kontrast til den under våben omtalte sag, hvor en mand blev anset ansvarlig, fordi nogle børn havde kunnet tilegne sig hans øxe, U.f.R. 1950, p 548 H; men en øxe er naturligvis en langt farligere ting.

Om en øxe handlede iøvrigt sagen i U.f.R. 1942, p 445. Den var af en brændehugger efterladt på en skolelegeplads. Et barn tog den og kom til at hugge et andet barn i fingeren, da det vilde kløve et stykke brænde. Både vedkommende brændehugger og læreren blev frifundet, men læreren sad i sit værelse og spiste og kunde ikke se, hvad der foregik.

I sagen i U.f.R. 1940, p 350 blev det antaget, at det ikke kunde pådrage skolen ansvar, at børnene havde kastet med fyrrekogler mod hinanden, hvorved et barn fik et øje beskadiget, og en noget lignende afgørelse om et tilfælde, hvor børnene i en børnehave havde kastet med en legetøjsflyvemaskine, er statueret i Ass. 1947 B, p 146. Herved er det dog rigtigt at nævne, at kasten med grønne fyrrekogler har pådraget vedkommende barn ansvar i et tilsvarende tilfælde, jfr. U.f.R. 1948, p 879.

Noget strengere er afgørelsen i U.f.R. 1955, p 542, hvor nogle elever i et frikvarter legede med en blokvogn, der henstod, efter at den havde transporteret en kedel til varme anlægget. Herved tørnede vognen mod en væg, hvorved et barn kom til skade ved at komme i klemme mellem vognen og væggen. Kommunen dømtes, »idet det måtte påhvile skolens ledelse at drage omsorg for, at børnene, der var elever i skolens yngste klasser ... var under behørigt tilsyn, og da det vilde være en tilsynsførendes pligt at gribe ind overfor børnenes leg ...« Og en noget beslægtet afgørelse er truffet i Ass. 1954 B, p 210 vedrørende en børnehave og fritidshjem, hvor børnene legede med en træstamme.

Helhedsindtrykket af disse domme synes at være, at der i sagerne – måske bortset fra de sidste – anlægges almindelige, ikke skærpede culpasympunkter, noget der i og for sig også var venteligt, da det næppe vilde være rimeligt at bedømme skolens ansvar anderledes end forældres.

2. *Gymnastikken* frembyder særlige risikomomenter og kræver derfor væsentlig omhu og påpasselighed.

I sagen i U.f.R. 1939, p 600 beskadigede en 9-årig dreng sin arm ved fald, da han sprang over bukken, hvor en 14-årig dreng »tog imod,« mens læreren holdt øje med øvelserne. Kommunen frifandtes, da tilsynet ikke havde været uforsvarligt. Afgørelsen er formentlig naturlig, da det ikke altid kan være læreren, der tager imod. En lignende afgørelse, der vedrørte et fald ved spring over hesten, og hvorved vedkommende elev fik højre hånd varigt beskadiget, er truffet ved dommene i U.f.R. 1952, p 669 og 1965, p 521 (Ass. 1965 B, p 85). Men i sagen i U.f.R. 1939, p 1030 blev en kommune anset erstatningspligtig, da en 13½ års dreng kom til skade ved at springe ned fra ribberne; han blev 18 pct. invalid. Det fandtes uforsigtigt at lade den lille spinkle dreng springe fra den nævnte højde, 2,9 m. Mer erindring om gymnastiktimer synes dommen lidt anstrengt; alle eleverne i klassen sprang fra ribberne; det er måske et lidt kraftigt krav, at enkelte elever skal undtages fra en ikke usædvanlig øvelse.

Endnu skal nævnes, at en skole ved dommen i U.f.R. 1939, p 1085 H, jfr. p 143, er frifundet for at erstatte en skade, en elev havde pådraget sig ved fald på gymnastiksalens gulv, der var vådt efter svabring.

Også for gymnastiks vedkommende synes således en almindelig culpabedømmelse at blive anvendt, dog med en tilbøjelighed til skærpelse i U.f.R. 1939, p 1030.

3. Hvad der gælder faren ved gymnastik, kan også siges om risikoen ved *udendørs sport*. Der findes et par domme om elevers tilskadekomst ved kælkning, U.f.R. 1921, p 391 og 1937, p 1126. Den første frifandt; i den anden sag pålagdes der erstatning til en elev på 18½ år, navnlig fordi elevens ben ifølge lægeattest skulde skånes². For manglende tilsyn med et barn, der var på vej til svømning, og som blev skadet af en rutebil, børnene kørte med, er der ved U.f.R. 1963, p 419 pålagt skolen medansvar. Endelig er der i U.f.R. 1943, p 153 frifundet for tilskadekomst under et ufarligt pindespil. Se end-

2. I sagen i U.f.R. 1941, p 845 om en sneboldkamp var skolen ikke sagsøgt.

videre om leg med kæppe i en spejderlejr U.f.R. 1961, p 167 (Ass. 1960 B, p 193).

4. *Andre sager.* Et særligt tilfælde foreligger i Ass. 1942 B, p 179. Under en kemitime på en landbrugsskole, hvor der skulde gøres et forsøg med brint, sprængtes en kolbe, som en elev arbejdede med, og han kom til skade. Skolen blev frifundet, da det ikke ansås godtgjort, at læreren havde ladet det mangle på instruktion eller tilsyn³.

Dommen synes mildere end domme om fabrikker, hvorved arbejdere kommer til skade. Det er, som om også her samtykkemomentet til risikoen gør sig stærkere gældende end overfor arbejdere, der kommer tilskade i fabrikker, eller folk, der indlader sig på at benytte forlystelsesapparater.

For et uforsvarligt arrangement ved en kunstskydning er derimod ved dommen i U.f.R. 1941, p 599 både læreren og vedkommende kommune gjort erstatningsansvarlig. I det indbyrdes forhold fandtes kommunen, der ligesom læreren havde tegnet ansvarsforsikring, at burde bære hele skaden, idet lærerens ansvar fandtes at kunne bortfalde i medfør af F.A.L. § 25.

Om tilskadekomst ved, at en elev på et feriehus under besøg på en gård væltede en syreballon, se U.f.R. 1940, p 990 H. Skolen blev frifundet, men den 11-årige skadevolder blev dømt. Skolens ansvar er altså blevet bedømt på lignende måde som forældres.

I det hele ser det ud, som om skoler er et område, hvor den klassiske culperegulering anvendes med enkelte tilløb til en skærpet bedømmelse. For anvendelsen af den almindelige culperegulering taler formentlig den rimelighedsbetragtning, at selvom skolen er noget, barnet er pligtig at søge, så er den dog til for barnets skyld, og det kan derfor være naturligt, at det selv bærer den risiko, som kendetegnet er forbundet med skolegangen. Det er også mindre naturligt, at skolen, som ikke optræder i egen erhvervsmæssig interesse, ikke bør bære ansvar for andet, end hvad der efter naturlig betragtning er en fejl, når rimeligt hensyn tages til den påpasselighed, der efter forholdene bør udvises.

3. Anderledes en finsk dom i ND 1965, p 177.

III. Mens der under punkt II er tale om skolens ansvar *overfor* børnene – hvorved der dog lejlighedsvis er forekommet spørgsmål om skolens ansvar *for* børnene, navnlig når det ene barn har tilføjet det andet skade – skal der også siges et par ord om *skolernes ansvar for børnene*, når disse tilføjer trediemand skade, jfr. også *Gomard* i Juristen 1960, p 545 ff.

Såvidt ses findes der ikke mange sager herom. Dommen i U.f.R. 1949, p 977 drejede sig om en *feriekoloni*, hvor børnene altså var boende. Nogle drenge øvede hærværk overfor et sommerhus. Kolonien – der førte tilsyn ved at konstatere de 45–50 drenges tilstedeværelse ved måltider og andre faste tider – blev anset erstatningsansvarlig, fordi det fandtes, at skaden kunde havde været undgået, hvis »kolonien havde rådet over flere end de der ansatte to lærere.« Det er et strengt krav, men formentlig rimeligt. Tilfældet minder meget om børnehjem.

IV. *Børnehjem* o.l. Disse er naturligvis ansvarlige efter D.L. 3-19-2, hvis de benytter eleverne i deres tjeneste⁴.

1. Om disse hjemms ansvar må der først gælde, at de på tilsvarende måde som skoler skal være indrettet på en måde, som ikke udsætter de små børn for risiko⁵ jfr. U.f.R. 1968, p 260 H, kommenteret i U.f.R. 1968 B, p 339. Der var tale om et børnehjem for børn under 3 år. Det havde et stakit, som skilte de små børn fra de større, og i det var der en låge, som ikke kunne åbnes af de små, og meget betænksomt indrettet således at de ikke kunne klemme fingrene. I lågen var der imidlertid en klo, der ragede 5 cm frem og på den beskadigede et barn sin øje. Hjemmet forstanderinde blev frifundet både af landsret og Højesteret, men begge retter – Højesteret dog med dissens – pålagde hjemmet ansvar, idet låsegaflen fandtes at »have været farlig i hvert fald for små børn, og den sagsøgte institution vil herefter være at anse ansvarlig«. Der er nok tale om et skærpet culpaansvar. Dommen kan mulig jævnføres med sagen i U.f.R. 1927, p 277 H om en husejers ansvar for et defekt dørhåndtag.

4. U.f.R. 1952, p 747 H.

5. A. Vinding Kruses Erstatningsret p 173 ff.

2. Når *eleverne tilføjer hinanden skade*, synes at gælde noget lignende som om skolars og forældres ansvar. Det er ikke særlig strengt. Sagen i U.f.R. 1954, p 541 drejede sig om et par drenge på et børnehjem, der ikke var ansvarsforsikrede, og som skød med luftbøsse. Herunder ramte en 14-årig dreng en kammerat i øjet. Kammeraten fik erstatning – nedsat efter Mdhl. § 63 – men hjemmets forstanderinde blev frifundet, da det ikke fandtes uforsvarligt at lade drenge skyde uden instruktion og opsyn, jfr. strax nedenfor om et tilfælde med en døvstum dreng. Ved højesteretsdommen i U.f.R. 1960, p 178 H (Ass. 1959 B, p 224) ansås en børnehave ikke ansvarlig på grund af manglende tilsyn i et tilfælde, hvor en knap 7-årig dreng havde tilegnet sig en saks, som tidligere var frataget ham, og kom til at ramme sig selv i øjet med den.

3. Om elevs skadetilføjelse på trediemands ting findes et par domme, U.f.R. 1955, p 336 og 1956, p 215 H. Den første drejede sig om et hjem for vanskelige børn. Fra dette havde to drenge på 11 og 13 år fjernet sig 6-7 timer og herunder sat ild på et sommerhus. Dommen fandt, at der fra hjemmets side var begået fejl ved at lade dem være borte så længe (hvilket var i strid med reglementet), idet deres forhold gav anledning til at holde dem under opsyn, og dømte derfor hjemmet til at erstatte skaden. Den anden sag er af tilsvarende art. Den drejede sig om et hjem for særligt vanskelige børn, som man experimentvis opdrog under frie forhold. Også her fjernede to drenge sig og satte ild på en gård. Hjemmet dømtes til erstatning; fire af Højesterets ni dommere fandt ikke, at tilsynet havde været tilstrækkeligt. Fem dommere mente ikke, at der fra hjemmets personale eller af ledelsen ved tilrettelæggelsen af opdragelsen var udvist forsømmelse. Fire af disse vilde derfor frifinde, men een af disse dommere mente, at hjemmet som følge af den risiko, dets opdragelsesform kendetegnet for ledelsen medførte, måtte være erstatningspligtigt, og hjemmet dømtes derfor⁶.

6. Se nærmere om sagen Rønnow-Jessen i U.f.R. 1956 B, p 193-96. Skriver Svendsen smst. 1957 B, p 15 f, Trolle smstds. p 170 ff, Skriver Svendsen 1958 B, p 14 ff, Trolle p 54 ff, Illum p 35 ff og Rønnow-Jessen p 97 ff. Sagen omtales nedenfor p 380 f.

Endvidere må nævnes sagen i Ass. 1956 B, p 63, hvor en 12-årig døvstum dreng, der var anbragt på døvstummeinstituttet i Fredericia, under cykling havde voldt et færdselsuheld ved at dreje uden at give tegn. Drengen blev dømt til erstatning, nedsat efter mdhl. § 63 til halvdelen (beløbet oplyses ikke; der var krævet 58.000 kr.), mens Døvstummeinstituttet blev frifundet, idet det ikke fandtes uforsvarligt at lade drengen færdes på cykle. Drengens forældre havde familieansvarsforsikring, men selskabet hævdede, at denne forsikring ikke dækkede drengens ansvar, da han, som boede på Instituttet, ikke var medlem af forældrenes husstand (de boede i Odense). Dette spørgsmål forelå ikke til påkendelse under sagen.

Sammenfattende om *skolers og børnehjems ansvar overfor omverdenen* for elevernes skadeforvoldelse skal det bemærkes, at når man ræsonnerer på basis af den faktiske retlige tilstand, som den er skildret ovenfor i afsnittet om børn, nemlig at børn allerede før den skolepligtige alder i det hele er ansvarlige ganske som voksne, men at forældrene i almindelighed ikke hæfter for dem, kommer man til følgende betragtninger:

Om *skolers ansvar* for børns skadeforvoldelse kan det siges, at når børnene hæfter selv, og så længe dette opretholdes – noget der lige til nød går an, fordi det er almindeligt, at der er ansvarsforsikret af forældrene – synes der ikke at være grund til at lade skolen bære et strengere ansvar end forældrene.

For *børnehjems* vedkommende derimod vil det vist i almindelighed være sådan, at børnene ikke dækkes af mulig ansvarsforsikring fra forældrene. Børn samlet kollektivt på børnehjem frembyder i visse henseender større risiko end hjemmeboende børn. Da nu hovedformålet med idømmelse af erstatning formentlig er at få skaden dækket, er der noget inkonsekvent ved, at den, der tilføjes tab af de præsumptivt farligere børnehjemsbørn, ikke skal have samme mulighed for at få dækning, som den, der lider tab ved et – mindre farligt – hjemmeboende barns handling, som den skadelidte har store udsigter til at få erstattet enten hos barnet (og forsikringen), eller – hvis barnet ikke dømmes hos forældrene og forsikringen. Endvidere vil

der være noget ubilligt ved at lade børnehjemsbørn hæfte personligt, når de gennemgående ikke dækkes af forsikring, hvis det er rigtigt, at det, som i realiteten begrunder det strenge personlige ansvar for »private« børn, er den omstændighed, at disse børn oftest dækkes af forsikring.

Disse betragtninger taler for, at *børnehjem bør holde deres børn ansvarsforsikrede på ganske samme måde, som forældrene gør det*. Hvis de ikke gør det – f.ex. fordi det offentlige ikke vil forsikre – taler hensynet til en lige behandling af alle børn og af alle skadelidte meget stærkt for, at man behandler børnehjemsbørns personlige ansvar – hvis det skulde hænde, at de bliver sagsøgt – meget lempeligt, men til gengæld kraftigt skærper børnehjemmenes ansvar, helst således, at man gør det rent objektivt.

xii : Uvidenskabeligt mellem spil

(En praktiker kaster et blik på landskabslovene)¹

Overordentlig mange nulevende jurister har ikke under deres universitetsstudier læst noget videre om middelalderens erstatningsret, som den findes i landskabslovene. De ved, at strafferetten og erstatningsretten var »sammenblandet,« idet de taxtmæssigt fastsatte bøder for skadetilføjelse tilfaldt den forurettede. Men derudover er deres viden lille, idet den stammer fra spredte bemærkninger i de formueretlige eller strafferetlige fremstillinger. Disse bemærkninger efterlader et indtryk af en vis naiv bedreviden hos nogle af culpareglens forfattere. Det er, som om de opfatter stillingen sådan, at et vist middelalderligt mørke beherskede det daværende retssystem, idet man i den barbariske fortid ikke forstod – som culpareglen heldigvis nu har lært os det – at sondre mellem uagtsomt og hændeligt forvoldt skade og lod de stakkels skadevoldere hæfte til private bøder også for den sidste kategori. Og man ligesom indbydes til med filistreren at føle tilfredshed med »wie herrlich weit wir es zuletzt gebracht.«

Således kan man hos *Lassen*² og *Torp*³ læse, at det i forskellige ældre retsforfatninger har været reglen, at også »det hændelige retsbrud« forpligtede til erstatning. Hvad der nærmere ligger i dette noget dunkle udtryk, forklares ikke nærmere. Måske er det hentet fra *Matzen*⁴, hvor der tales om, at den tilføjede skade for at betinge erstatning skulde være retsstridig, uden at det dog siges, hvad der menes hermed, noget der kunde have været ønskeligt, da den nyere nordiske retsstridighedslære næppe kunde være kendt af landskabslovene.

1. Henvisninger til landskabslovene gælder Kroman og Juuls udgave 1945.

2. Alm. Del 1917, p 226 f.

3. Strafferettens alm. Del, 1922, p 371, se også Stang: Erstatningsansvar p 29-30:
»Endnu var altså ikke uagtsomhed og tilfælde skilt fra hinanden.«

4. Retshistorie III, 1894, p 161.

Også *Ussing*⁵ siger alene, at landskabslovene byggede på det gamle bødesystem: privat bod uden hensyn til skylden, idet man var begyndt at sondre mellem forsætlig skadeforvoldelse »viljesværk« og andre tilfælde »vådesværk,« der behandledes mildere, men også pådrog bod til den krænkedes.

Fuld dækning for disse noget summariske udtalelser synes der ikke at være i retshistoriske fremstillinger. Til en vis grad kan *Stemann* påberåbes, idet denne forfatter siger⁶, at »som en Hovedregel fremtræder da den sætning, at Enhver er forpligtet til at erstatte den Skade, der er at betragte som en umiddelbar eller middelbar Følge af hans Virksomhed, hvad enten denne Følge var tilsigtet eller var foranlediget ved Uagtsomhed eller var aldeles tilfældig.« Der citeres til støtte herfor – foruden henvisning til et par andre lovbud⁷ – Eriks sjællandske Lov III-15, der siger: »Hvad en Mand gør med sine Hænder, hvad enten han kaster eller skyder eller hugger eller slaar, skal han bøde lige saa fuldt, som hvis han havde gjort det med Vilje.« Det virker ikke særligt overbevisende, da der synes at være tale om typiske uagtsomhedssituationer. Videre fortælles der⁸ om »haandløs Vaade« og om bestemmelserne i lovene om tilfælde, hvor fæ drukner i anden mands brønd eller gravet dam, i ler- eller andre grave, eller om tilfælde, hvor nogen omkommer når et hus rejses eller træ fældes eller kommer til skade ved staver eller ris i anden mands gærde⁹ samt om ansvaret for dyr. De ikke uvæsentlige modifikationer i J.L. synes ikke særskilt omtalt. Senere¹⁰ refereres det dog, at ansvaret bortfaldt, når det bevistes, at al mulig varsomhed var anvendt, såsom når ejeren af en gal hund havde søgt at dræbe den og havde advaret sine naboer¹¹.

5. Erstatningsretten 1947, p 4.

6. Den danske Retshistorie 1871, p 563.

7. Bl.a. J.L. II-49 om ansvar for børn under 15 år overfor den forurettede, men ikke til kongen og bispen, og III-36 om ansvar for våben.

8. p 568.

9. Eriks sj. Lov II-58, 60, 61, 62, Skaanske Lov 99-101, Jydske Lov II-37.

10. p 569.

11. Eriks Sj. Lov II-66.

Mere moderat er *Matzen*¹², der refererer, at Anders Sunesen (art. 67) kalder våde for *casuale* i modsætning til *voluntarium*. Men så tilføjer Matzen følgende, som det synes, kloge betragtninger: »Men selvom i et givet Tilfælde en for menneskelige Evner uforudseelig Virkning kan falde indenfor Rammerne, er det dog klart, at Straffen principielt er begrundet paa en præsumptiv Uagtsomhed, en Mangel paa Tilsyn, som regelmæssigt kan forudsættes at have været tilstede ... for hvilken Mangel selve den indtraadte Skade efter Datidens Proces og Bevismaade kan og maa anses som fyldestgørende Bevis, jfr. Eriks sj. Lov II-61: »Det er lovlig Staver, som ikke vil volde nogen Mand Skade.« Derefter refereres en del af de også af Stemann citerede regler, bl.a. reglerne om ansvar for våben, samt visse modifikationer i reglerne, som er sket ved J.L., jfr. nærmere strax nedenfor.

Det er med en vis beklæmmelse, at en moderne praktiker læser *Viggo Bentzons* udtalelser i *Almindelig Retslære*¹³. Han siger, at der under primitive livsforhold er trang til en streng erstatningsregel. Man er endnu ikke opdraget til en vis overbærenhed gennem et samarbejde som det i nutidens agerbrug, industri og samfærdsel, hvor megen skade må bæres som følge af bedriftens fare, uden at man strax vil søge fejl hos den enkelte medarbejder. Tidligere måtte ansvaret strækkes vidt, fordi kampen mod naturen var hård (vilde dyr, farlig færdsel), og fordi processen og beviset virkede tungt og usikkert. Hertil kom – den moderne praktikers beklæmmelse voxer – »at det mindre kultiverede Sind, saa snart en Skade rammer, fordrer en Sønning fra den, hvis Handling forekommer den ramte at være Skadens ydre Aarsag, uden videre Hensyn til, hvilken personlig Skyld den handlende har haft.« Derefter refereres sondringen mellem viljesværk og vådesværk, og det siges – formentlig med rette – at »våde« betegnede »det farlige.« Vådesgerning er den menneskelige handling, som ikke bør foretages, fordi den let kan bevirke skade eller som måske bør foretages, fordi den er nyttig for den handlende, men hvis skadelige følger for andre afgrænses til den ene side af viljesværket. Iøvrigt er det givet, at *sådanne begreb som personens konkrete skyld*

12. Rethistorie III, 1895, p 49.

13. Alm. Retslære, 1904, p 134 ff.

eller uagtsomhed, var datidens ukendte¹⁴. Når Matzen siger, at »Straffen er grundet paa en præsumptiv Uagtsomhed, en Mangel paa Tilsyn, som regelmæssig kan forudsættes at være til stede og skal rammes ved Straffen,« da betyder dette kun, at man gennem Ansvar for Vådesværk forfulgte lignende Hensyn som i senere Ret gennem Begrebet Uagtsomhed. Men den Vej, man gik, var at fæste sig ved Handlingens ydre Art. Man synes her at have strakt Ansvar vidt ...« Herefter citeres de forskellige ovenfor nævnte regler.

Den omtale, som gammel ret har fået, navnlig i de korte bemærkninger hos moderne formueretlige forfattere, der ureflekteret lever på culpareglen, kunde nok friste en praktiker til, selvom han er uden enhver retshistorisk forudsætning, at forsøge at læse lidt i de gamle love, navnlig Jydske Lov, for at se, hvad den siger ham om gældende ret, når han, uden at tænke på, hvad han har læst om landskabslovene og culpareglen, lader lovtexterne tale til sig, som når den ene fornuftige mand og administrator af mennesker og deres anliggender fortæller den anden om gældende ret og domstolspraxis.

Den mest bekendte bestemmelse – den om ansvar for anden mands død i *kilder og lergrave* etc. – findes i J.L. II-37, der overskrives »Hvis en mand får sin død af livløse ting.« Det hedder »Hvis en Mand drukner i anden Mands Brønd¹⁵, som vedkommende ejer alene, da skal Ejeren bøde tre Mark Penge derfor¹⁶, men ejer alle Granderne den, skal der ikke bødes derfor. Det samme gælder Lergrave. Men drukner en Mand i en Mølledam eller Fiskegaard eller i anden gravet Dam (i andre gjorde Vande) eller en Mand falder ned fra et Hus, eller et Hus falder ned over ham, da skal der ikke bødes derfor.«

Om brønde og lergrave findes tilsvarende bestemmelser i Eriks sj. Lov II-58-59 og i Skaanske Lov, kap.100-101 (Anders Sunesens, kap. 54).

Efter Skaanske Lov, kap.205, hæfter man desuden på samme måde

14. Bentzons fremhævelse.

15. Egentlig kilde, formentlig med rette omsat til brønd, jfr. D.L. 6-11-9 »brønd eller hule«; hule eller høl er endnu på jysk betegnelsen for et væld.

16. Det er den erstatning – mindre end mandeboden – som skulde betales for vådesgering, jfr. f.ex. også J.L. II-35.

for *snarer og fælder*. For *dammes* vedkommende har Eriks sj. Lov II-63 i modsætning til Jydske Lov samme ansvar for brønd og lergrav. Når Jydske Lov ikke har ansvar for disse fælder og damme, skyldes det Valdemar Sejrs protest mod reglerne¹⁷.

Med hensyn til huse siger Eriks sj. Lov II-60, at ejeren er fri for ansvar, hvis det falder ned over nogen, som efter anmodning hjælper med at rejse eller reparere det. Men kommer nogen, efter at huset er rejst helt eller halvt derhen, når arbejdsfolkene er gået derfra, og det da falder ned over ham, så skal ejeren betale (tre mark), »fordi det var hans Pligt at sætte Støtter under og sørge for, at det ikke kunde tilføje nogen skade.«

De *brønde eller kilder*, der tales om, er formentlig ganske overvejende den mellemting mellem naturlige kilder og brønde, som endnu i mands minde har eksisteret som benyttede. De ligger ofte ved foden af bakker, hvor der omkring et naturligt væld blev udgravet et bassin eller opkastet en lille rund dam, der kunde opsamle vandet. Liggende ude i terrainet i en vis afstand fra beboelserne har de frembudt – og kan efter omstændighederne endnu frembyde – en ikke uvæsentlig fare, idet de, når de ikke er afmærket eller indgærdet, er meget lidet synlige. Ganske det samme gælder om lergrave med vand i, der ofte ikke ses, før man er lige ved dem.

Den manglende synlighed må navnlig have gjort sig gældende, når der var tale om enkeltmands ikke så stærkt benyttede brønd, og dens beliggenhed må have været mindre velkendt. Var der derimod tale om en af alle grander benyttet kilde, har dens beliggenhed været kendt, og formodningen må være for, at den som følge af den hyppige brug har været umiddelbart synlig og derfor mindre farlig. Når derfor praxis har været den, at den private, lidet synlige og lidet kendte brønd har pådraget ansvar, mens den offentlige, kendte og synlige ikke har gjort det, forekommer det ikke overraskende. Man kan med føje spørge om moderne dommere ikke, hvis de havde en serie sager om drukneulykker i brønde af den omtalte art, i de fleste tilfælde vilde komme til domfældelse, forsåvidt angår de private brønde, hvis disse ikke – som det oftest vilde være tilfældet, når en ulykke kunde

17. Matzen III, p 52 jfr. Off. Ret I, p 156.

ske, og som det vist endnu faktisk var tilfældet med de for ca. 50 år siden endnu eksisterende – havde været tydeligt heget, eller forsvarligt dækket, og til frifindelse forsåvidt angår de offentlige. Praxis kunde meget vel –lidt summarisk – beskrives som sket i Jydske Lov og i Eriks sjællandske Lov. Efter moderne opfattelse vilde der da være tale om et ansvar af blandet objektiv og culpamæssig karakter som det, vi faktisk finder i det 20. århundredes praxis forsåvidt angår visse risikable ting: de skal være i orden, og er de ikke det, er der en naturlig formodning for, at det skyldes en forsømmelse, hvad enten man så taler om et objektivt ansvar eller et strengt culpaansvar.

Om *mølledamme* kan der vel efter en rent praktisk betragtning siges to ting: Dels at de gennemgående er ret synlige – og møllen hørlig – og derfor mindre farlige. Dels at de ligger umiddelbart ved menneskelig bolig. Dette sidste medfører igen, at der kan anstilles forskellige betragtninger. Den, der færdes på beboet område, må til en vis grad være forberedt på, at ejeren har redskaber eller indretninger af en eller anden art, der kan medføre risiko, så at han må vise forsigtighed. Endvidere vil han eventuelt være en »uvedkommende«, som til en vis grad må færdes på egen risiko, når han er på steder, hvor han ikke har noget at gøre. Og endelig kan det siges, at hvis han kommer som ikke »uvedkommende«, accepterer han en vis risiko. Betragtninger af denne art kunde meget vel også idag føre til en praxis, som ikke var fjern fra Jydske Lov, og visse frifindende domme om tilskadekomst ved fald i smøger eller på gårdspladser, hvor den tilskadekomne har indfundet sig for at lade sit vand eller lignende, stemmer forsåvidt hermed, jfr. iøvrigt D.L. 6-11-10.

Om *fiskedamme* er det for den, der er uden kendskab til deres udseende og beliggenhed vanskeligt at udtale sig, men det vilde ikke være egnet til undren, om der for deres vedkommende kunde anføres noget lignende som med hensyn til mølledamme.

Reglen om *fald fra hus*, der jo ganske stemmer med den moderne opfattelse, synes forsåvidt at vise, at man ikke har arbejdet med en art magisk ansvar for tings skadeforvoldelse, men har taget et rimeligt hensyn til, om der forelå præsumeret egen skyld, eller om der var sket det rent hændelige.

Reglen om *hus, der falder*, stemmer unægtelig ikke med det strenge ansvar, moderne praxis tenderer imod forsåvidt angår højhuse i tæt bebyggede byer. Men datidens regel gjaldt for spredt beliggende – og antagelig ofte brøstfældige gårde. For disses vedkommende træder momenterne »accept af risikoen« eller »uvedkommende« indtrængen stærkere frem. Disse momenter gør sig ikke gældende, når talen er om nedstyrtningskader i moderne byer, hvor folk anses som havende et krav på at kunne færdes uden risiko for liv og førlighed fra anden mands ting eller indretninger – ligesom man åbenbart på Jydske Lovs tid har haft krav på at kunne færdes i den frie natur uden risiko fra anden mands (farlige) brønde og kilder, jfr. allerede udviklingen af reglerne i D.L. 6-11-12.

Om reglerne i landskabslovene om ansvar for udlånte *våben* eller for *våben*, som anden mand havde tilegnet sig uden ejermandens vidende, er der talt tidligere. Ansvarsnormerne er ikke meget forskellige fra dem, som i moderne ret følges for utilstrækkelig opbevaring af sprængkapsler o.l., skydevåben og blanke våben eller lignende farlige redskaber.

Endelig skal gøres et par bemærkninger om reglerne om ansvar for *bier*. De bæres af betragtninger om *behørig afspærring*; det siges ligeud, og bestyrkes vel i høj grad af det tilsvarende hensyn, der ligger bag ved den førnævnte regel om brønde og lergrave, jfr. J.L. III-38. Denne bestemmelse siger for det første, at ejeren af bier kan ikke få erstatning, hvis hans stader ødelægges af anden mands kreaturer, for han kunde selv hegne tilstrækkeligt om sine bier og må tage skade for hjemgæld, når han ikke har gjort det. Men derefter kommer følgende interessante bestemmelse: »Men bliver en Mands Kvæg stukket ihjel uden for en Mands Bigaard, skal ejeren af Bierne ikke bøde derfor. Men bliver det stukket ihjel i Bigaarden skal Ejeren erstatte efter Skadens Størrelse, fordi han havde ikke lovligt Hegn¹⁸.«

Med andre ord. Man skulde sørge for, at ens bigård – som er en farlig ting – var så forsvarligt hegnet og lukket, at andres kreaturer ikke kunde komme derind. Havde man ikke gjort det, var man ansvarlig; man havde risikoen for, at hegnet var i orden. (Efter Osters-
18. Reglerne er uforandret optaget i D.L. 5-13-2 og 3.

sön Weylles Glossarium¹⁹ måtte undtagelse ifølge J.L. III-60 antages at gælde, når de dræbte dyr var geder eller »gårdbrydere²⁰.«) Men hvis bierne sværmede og derfor stak ihjel udenfor bigården, var det en naturbegivenhed (i gammel engelsk ret ville man sige »an act of God«), som man altså ikke hæftede for. Dette kan da også ses deraf, at skønt der var objektivt ansvar for al skade voldt af vilde dyr, kreaturer og hunde, var der efter Eriks sjællandske Lov II-66 ikke ansvar, hvis en hund blev gal og tilføjede skade.

Denne overmåde klare og fornuftige regel kan nok få den ikke retshistorisk kyndige praktiker til at reflektere lidt over de stumper retshistorie, han har lært og endnu husker. Han husker, at man i moderne tid i lys af den tilvante culparegel har været tilbøjelig til at se sådan på landskabslovene (og D.L.?), at deres sondring mellem viljesværk og vådesværk var ufuldkommen, idet viljesværk vel stort set svarede til handlen med hensigt eller forsæt, mens vådesværk dækkede både uagtsomt forvoldt og hændeligt forvoldt skade. Man kunde spørge, hvor megen realitet der er i den nutidige tredeling: forsætlig forvoldt skade, uagtsom forvoldt skade, og hændelig skade, som vi tager som noget selvfølgeligt. Hvorhen i tredelingen hører f.ex. skade voldt ved fald i mørke i en gadeudgravning, hvor de opsatte lygter er gået ud? Er det uagtsomt forvoldt skade, hvis det er en flagermuslygte, der er gået ud? og hvordan, hvis det er en elektrisk pære, der er brændt over? Er det så hændelig skade? For den klassiske teori med dens tredeling er spørgsmålet svært. For landskabslovenes jurister vilde det være let at klassificere sagen: det er ikke viljesværk; der foreligger vådesværk, som når nogen er faldet i en brønd i terrainet, men det er også klart, at det ikke er hændelig skade, som når fæ udenfor bigård er stukket af bier, eller som når en mand er faldet af hus eller i mølledam. Den moderne jurist tøver længe og undersøger meget, før han kommer til sit resultat, om der er uagtsomhed eller hændelig skadetilføjelse. Men den lidt kyniske iagttager kunde måske fortælle ham, at al hans tvivl er omsonst: han vil med usvigelig sik-

19. København 1652, p 89.

20. I J.L. text fra 1590, men ikke i den ældste text hos Thorsen, 1853, forklares gårdbrydere som: »Øxne eller Svin«(?).

kerhed i det store flertal af tilfælde af denne art komme til at statuere erstatningspligt. For et sted dybt nede i ham fornemmer han, at her er tale om vådesværk: Nogen har foranstaltet noget risikabelt, og som følge af en eller anden svigt et sted er andenmand død. Det er sandsynligt, at sagsøgte ikke har været omhyggelig nok, og det er nok; han må bære ansvaret.

Man kan kalde det ansvar, der findes i landskabslovene, et ansvar for hændelig skade, eller et objektivt ansvar for tings tilstand; man kan sige, at der er tale om et uafbeviseligt formodet culpaansvar, således at der som i visse sager i nutiden, f.ex. sager om hospitalers ansvar for, at patienter bliver forbrændt af varmedunke; med selve skadens indtræden er bevis for, at den skyldes uagtsomhed etc. etc. Faktum er kort og godt, at ansvaret næppe er anderledes og væsentlig strengere end det, nutidig praxis statuerer for kraner, skibe eller jernbanevogne, hvis fortøjninger er sprunget, og broer, hvis maskinel svigter. Man kan sige, at landskabslovene har objektive ansvarsregler, at moderne dansk ret har culpareglen – og måske at fransk ret for ting har en art vis major-ansvar – det er allsammen terminologi: Resultaterne er stort set de samme; det er højst ordene, de klædes i, der kan variere i overensstemmelse med de teorier, der er på moden.

INTERMEZZO

Efter måske for megen – og ukyndig – læsning i de gamle love hændte det forfatteren, at han havde en ond drøm. Det forekom ham, at han var i ELYSIUM, og at han i fjernsynet dør overværede en rundbordskonference om erstatningsret mellem to jurister fra det 19-20. århundrede og to fra det 12-13. århundrede. Det passede gengives – men kun tøvende – efter bedste erindring og *uden ethvert ansvar*.

(Det flimrer ... Til stede på skærmen er fra vor tid en *professor* og en *forsikringsadvokat*, og fra Kong Valdemars tid to bisper, medforfattere af Jydske Lov. Den ene af disse er *bisp Gunner af Viborg*¹, tidligere abbed i Øm. Han har formentlig på grund af beskæftigelse med juridiske anliggender kun helliget klosteret en mindre del af sin tid, hvorfor de gode brødre i deres krønike nøjer sig med noget kortfattet at ønske ham, at han, når hans sidste stund er leden, må blive ført til de himmelske riger. *Anders Sunesen* er desværre forhindret. I stedet har man bedt en anden af Jydske Lovs forfattere, vendelboernes *bisp Jens* om at deltage.

Bisp Gunner har svære bryn og mørkt gråsprængt skæg; han er en skarp og kyndig jurist, og han udtaler sig ligesom *professoren*, som han ligner – denne har også skæg, men lysere – men verve og autoritet. *Bisp Jens* er rund, fleinskallet og glatraget; han er en venlig mand, der ikke er så kundskabsrig i juraen som kollegaen, men mere en praktiker. *Advokaten* er både i sit ydre og oftest i sine udtalelser præget af bitterhed og pessimisme.)

PROFESSOREN: »Vi er glade ved at have fået denne lejlighed til at drøfte erstatningsret og ansvar med Jer. Jeg kan strax sige, at vi synes, at Jeres love var forkerte på en række punkter, som jeg skal komme tilbage til. Og vi vil gerne fortælle om udviklingen i vor tid, for det kan måske interessere Jer at høre om de fremskridt, vi har gjort.«

1. Kroman og Juul: Danmarks gamle Love, 1945, p 11.

BISP GUNNER: »Det vil vi naturligvis gerne; vi har hørt adskilligt om den høje oplysning i Jeres tid. Men på det område, vi her skal tale om, kan jeg ikke tro, der kan være meget, vi er uenige om. Vi havde jo kong Valdemars ultramoderne lov, som jeg har haft lidt med at gøre, og som naturligt blev til i forbindelse med de mange gennemgribende reformer, som blev gennemført på alle samfundsområder i vor tid. Jeg tvivler meget, om I kan have stort at kritisere.«

PROFESSOREN: »Nåh – jeg tror nu nok, at der er forskellige punkter. Men for at begynde med begyndelsen: Vi er meget forbavsede, når vi ser Jeres erstatningsregler. Vi synes – hvis jeg må få lov til at sige det – at det er noget primitivt, det er noget hårdt, når I dømte folk til at betale erstatning, ikke blot, når de havde handlet forsætligt, eller uagtsomt, men også for hændelig skade; det er imod *de reale grunde*, at man skal erstatte hændelig skade.«

(ADVOKATEN *nikker kraftigt ved udtrykket »de reale grunde.«*)

BISP GUNNER (*overrasket*): »Hvad vil det sige? De reale grunde? Behøver man give grunde for retfærdighed?«

PROFESSOREN: »Jo retsreglerne må begrundes realt, ellers kan man ikke vide, om de er rigtige. De reale grunde er først og fremmest *præventionshensynet*. Når folk ved, at de kan komme til at betale erstatning, bliver de forsigtige og hensynsfulde.«

BISP GUNNER (*stadig forbavset*): »Det kan jeg ikke forstå, det er da at vende tingene på hovedet. Bøderne – erstatningerne som I siger – er da ikke til for at gøre menneskene bedre; det er kirkens sag (og fuldkomne bliver de aldrig). Bøderne er for at undgå hævn, for at stille den krænkede tilfreds, så at han ikke hævner sig. Det er for at skabe fred, som man må have i et moderne samfund; ellers vilde man få en masse tilfælde af hævn- og bødepsykoser, som selv Henrik Harpestrengs bedste afkog ikke kunde kurere. Sådan set kan man godt sige, at erstatningen virker præventivt, men det er overfor den fornærmede, fordi den forebygger selvtægt.«

PROFESSOREN: »Jeg forstår, at I sigter til genoprettelseshensynet, som spiller en mindre rolle. Men I rettede Jer jo ikke efter det individuelle tab, som man bør gøre. Hvorfor havde I disse faste bødetaxter for al slags skade?«

BISP GUNNER: »I mener, hvorfor vi f.ex. gav halv mandebod for tab af et øje². Det er vel lige smerteligt for alle at miste et øje, skønt eenøjet mand ser ligeså godt som andre. Der er halte til hest og hyrder med een hånd, og døve, som duer til kamp, som hedningerne sagde³. Man mister jo ikke ejendom med et øje. Vil I virkelig sige, at I ingen erstatning gav for et øje eller gav forskellig erstatning?«

ADVOKATEN: »Jeg tror, at vi må indrømme, at vi for tab af et øje gav faste beløb, men det var en undtagelse, som var i strid med de rigtige principper.

Men I dømte altid de samme bøder uden at se på fornærmerens subjektive forhold; det var meget forkert, for straffen er rettet mod sindelaget og bør ikke bestemmes efter handlingens tilfældige følger.«

BISP JENS (*griber ind*): »Vent lidt – jeg tror, jeg engang har talt med en fogedknægt fra Jeres tid – politimand kaldte han sig – han sagde, at hvis man var drukken og greb om skæftet på et redskab, I havde, og som benævnedes som en stridsøxe og var endnu farligere – en »biil« hed det! – så blev man lagt nogle dage i jern hos ombudsmanden. Men hvis man dræbte nogen med biilen, blev man sluttet i jern i mange måneder. Forholder det sig rigtigt?«

PROFESSOREN: »Det var noget særligt med manddrab med biler – som er en slags vogne, ikke redskaber.

Men vi skal ikke forvilde os ind i strafferetten, som min kollega gjorde (*advokaten ser skamfuld ud*), men tale om erstatning og se på den praktiske side af jeres system med erstatning for hændelig skade. Hvorfor siger Skaanske Lov⁴, at man skal betale, hvis en anden falder i ens brønd eller lergrav eller i snarer eller fælder ...«

BISP GUNNER (*hastigt*): »Det med snarer og fælder er naturligvis noget vrøvl. Det var bare de tykhovede skåninger, der havde draget en benhård juridisk analogi fra lergrave.«

2. E. sj.L. II-33, Sk.L. 93. J.L. III-25.

3. Han sigter åbenbart til Håvåmål, VI-71.

4. Kap.205.

PROFESSOREN (*lyser op, han genkender udtrykket fra Borum*⁵).

BISP GUNNER (*fortsætter*): »Det blev også rettet i Jydske Lov⁶. Kong Valdemar, som var en fornuftig mand, sagde, at det så åndssvagt ud.«

ADVOKATEN: »I det 20. århundrede hedder det af hensyn til fjernseernes følelser evnesvagt.«

BISP GUNNER: »Nåh, kongen syntes, at det var evnesvagt med de fælder og snarer, for de skal jo netop være sådan, at de ikke kan ses for at dyr kan falde i dem. Hvis der skulde sættes hegn om fælder, kunde de jo ikke bruges. Derfor taler Jydske Lov kun om brønde og lergrove.«

PROFESSOREN: »Ja, men hvorfor var der ansvar for hændelig skade i dem. Kunde I virkelig ikke se den sontring, der er så klar og indlysende, mellem de tilfælde, hvor der var skyld, hvor der var handlet forsætligt – med vilje – eller uagtsomt – vist mangel på omhu – og så den rent hændelige skade?«

BISP GUNNER: »Hændelig skade! – Hvem taler om ansvar for hændelig skade? Brønde og lergrove er noget andet; de er jo yderst farlige, fordi de ikke kan ses i terrainet. De bør naturligvis være ordentligt hegnede og synlige. Det er klart, at der måtte være ansvar, når nogen faldt i dem, for så havde de jo ikke kunnet ses. Det var vådesgerning. Havde I virkelig ikke nogen sontring mellem vådesgerning og det hændelige. Den er jo ellers klar og relevant. Det juridisk interessante er vådesgerningen, det som er en følge af noget farligt, som en mand havde gjort. Det hændelige er jo uinteressant. Der er ingen, der tænker på erstatning, hvis det bare er naturen, der volder skaden, som når nogen falder i en mands sø eller å eller brækker benet på glat vej (*det giver et sæt i ADVOKATEN*). Det er helt forskelligt fra fald i en brønd, som en anden har gravet. – Hør f.ex. vore regler om bier⁷ ...«

PROFESSOREN (*spidst*): »Jeg kender reglen, hvorfor står den ved si-

5. Arvefaldet 1949, p 92.

6. II-36.

7. J.L. III-38.

den af bestemmelsen om den mand, der bliver såret i horeseng? Lidt mal a propos forekommer det mig.«

BISP GUNNER: »Kirkefaderen siger jo, at kvinden har sødme som en kube med honning, men er vanskelig at vogte som en bisværm.«

PROFESSOREN (*er målløs*).

BISP GUNNER (*fortsætter*): »Der sonderer Jydske Lov netop mellem hændelig skade, som er, når bierne overfalder kreaturerne på åben mark – ligesom hvis en hund bliver gal⁸ – og vådesgerning, som er, når dyr kommer ind i bigården (der er en farlig ting), og bliver stukket ihjel der; når det kunde ske, var der, som loven siger, ansvar, fordi der ikke var lovlig hegnet.«

PROFESSOREN: »Men det var meget forkert, at I ikke med disse brønde og lergrave og bigårde undersøgte nøje, om ejeren kunde gøre for det.«

BISP GUNNER: »Når nogen faldt i brønd eller lergrav, var det selvfølgelig, fordi den ikke var ordentlig afspærret eller mærket. Det vilde være altfor besværligt at lade herredsmændene rejse ud og se på tingene; hvordan kunde de vide, om tilstanden var uforandret, og kunde de stole på ejerens og hans folks forklaringer og eder? Enkle, faste regler er de bedste.«

PROFESSOREN (*ufortrødent*): »Men en sådan stakkels mand kunde jo blive ruineret ved at måtte betale mandebod for et uheldigt tilfælde. Det er jo horribelt.«

BISP GUNNER: »Ruineret og ruineret af mandebod. Man skulde jo ikke betale den hele selv. Den skulde betales i 3 sale, en af manden selv, en som blev fordelt på den fædrene slægt og en som fordeltes på den mødrene⁹; og i byerne skulde gildesbrødrene hjælpe¹⁰.«

ADVOKATEN (*for hvem dette er noget nyt, afsides til professoren*): »Den linie går ikke, jeg forstår, at de allesammen havde ansvarsforsikret hos familien; det var derfor, de var så hårde. Prøv noget andet.«

8. E. sj. L. II-66.

9. Sk.L. Kap.85, J.L. III-27.

10. St. Knuds Gildets Skrå, Thorsens udgave af de sønderjydske stadsretter, 1855, p 313.

BISP GUNNER (*fortsætter imidlertid*): »Fik man ikke erstatning i Jeres tid, hvis man faldt i udgravninger, f.ex. i Jeres veje, hvor man kørte så hurtigt i mørke; var det ikke vådesgerning?»

PROFESSOREN: »Selvfølgelig kun, hvis der var vist uagtsomhed ved ikke at hegne eller afmærke tilstrækkeligt.«

BISP JENS: »Men når nogen faldt i, var der jo ikke hegnet lovligt?»

PROFESSOREN: »Det kom an på, om der var forsømmelse!»

BISP JENS: »Det forstår jeg ikke; hvordan kunde nogen falde i, når hegnet var godt?»

PROFESSOREN (*klør sig i hovedet; det er ham i øjeblikket svært at forklare sontringen nærmere*).

ADVOKATEN (*ser medfølgende til; han har ofte været ude for samme vanskelighed med sit århundredes dommere; han skynder sig at spørge*): »I fik da ellers helt rimelige regler om huse i Jydske Lov?»

BISP GUNNER: »Ja det er rigtigt. Sjællænderne havde oprindelig en regel om, at hvis en mand gik hen til en nybygning, og den eller stilladset faldt ned over ham, så skulde ejeren bøde, fordi han ikke havde afstivet ordentligt¹¹. Men huse er jo ikke så farlige, og den anden kunde jo lade være at gå derhen. Derfor ændrede vi det i Jydske Lov, som er en meget moderne lov¹².«

PROFESSOREN og ADVOKATEN (*nikker tilfreds*).

BISP GUNNER (*fortsætter*): »Jeg talte engang i mine unge dage med Anders Sunesen om det og foreholdt ham, at den sjællandske regel var forældet og måtte laves om. Men han var ikke meget for tanken. Jeg husker, at jeg citerede den fromme kejser Lothar¹³, »Tempora mutantur et nos mutamur in illis ...«

BISP JENS (*interesseret*): »Hvad sagde Anders Sunesen til det?»

BISP GUNNER: »Jeg ved ikke rigtig; han var meget gammel dengang og noget døv; han mumlede et andet noget besynderligt vers:

»Tiderne skifter ei stort,
kun Flosklerne vexle med moden.«

11. E. sj. L. II-60.

12. J.L. II-36 i.f.

13. År 795-855.

BISP JENS (*gouterer – som den praktiker han er – synlig denne sentens og kollegaens manglende forståelse af den*).

ADVOKATEN: »Da I så fik Jydske Lovs rimelige og moderne regel om huse, vil det så sige, at så blev der i Jylland ikke givet erstatning, hvis ejeren ikke kunde gøre for det?«

BISP GUNNER: »Det var desværre ikke så ligetil; skønt vi havde fået den gode regel, fandt herredsmændene næsten altid ud af, at der skulde betales. De var ikke til at rokke fra den primitive sjællandske bestemmelse.«

PROFESSOREN: »Jeg husker forresten, at Danske Lov har optaget den sjællandske og ikke den jydske regel¹⁴.«

BISP GUNNER: »Men i Jeres tid gik det vel bedre, hvor det kom an på, om ejeren kunde gøre for det. Jeres huse var jo så store som mange af vore slotte tilsammen, og de blev jo købt og solgt så ofte, at deres tilstand ikke kunde være klar for ejeren eller hans tårngjemmere ...«

ADVOKATEN (*forklarende*): »Det hed i vore dage viceværter.«

BISP GUNNER (*fortsætter sin tankegang*) »... så hvis nu huset voldte skade og ejeren ikke kunde vide, at der var noget i vejen, fordi det var den tidligere ejers forsømmelse, hvad så?«

ADVOKATEN (*lidt bittert*): »Jeg er bange for, at jeg må indrømme, at det kunde hænde, at den nye ejer måtte betale alligevel.«

BISP JENS (*nikker mildt*): »Herredsmænd og dommere har ofte det mindre kultiverede sind, som, så snart skade rammer, fordrer soring af den, hvis handling forekommer den ramte at være skadens årsag ...«

PROFESSOREN (*er stum; han har selv memoreret denne sætning fra Bentzon¹⁵ og havde glædet sig til at fyre den af – fatter sig*): »I tog ikke noget hensyn til børns unge alder?«

BISP GUNNER: »Joh, Anders Sunesen, der ellers var en konservativ mand, fik lempet de gamle regler hos skåningerne¹⁶, så at børn ikke

14. D.L. 6-11-11.

15. Alm. Retslære, 1904, p 134.

16. Sk.L. kap.57 i.f.

mere skulde bøde til kongen og bispen¹⁷. Det tillod billighed ikke, skrev han i sin Parafrase. Derimod syntes han, at det var rimeligt, at de betalte til forurettede. Børn var jo i fællig med forældrene¹⁸, og hvis de var forældreløse og under værgemål, måtte de naturligvis hæfte for, hvad skade deres eje forvoldte.

Anders Sunesen sagde også, at skåningerne var som børn, og endda som uvorne børn, nogle værre børster hedder det vist i Jeres sprog, og det skrev jo kong Knud også til dem i en julehilsen¹⁹. Derfor syntes Anders Sunesen, at man godt på dette punkt kunde behandle børn og voksne ens. Alle burde de være glade for ikke at komme til at betale som for deres vilde dyr, ulve og bjørne. Det var derfor mildt, syntes han, at lade børn slippe med erstatning alene. Ved hoffet så vi nu lidt anderledes på det, vi vilde gerne have lempet reglerne om børns ansvar noget mere. Men på herredstingene var det såmænd svært nok at få efterlevet Anders Sunesens noget mildere regel.

Men det var vel helt anderledes i Jeres århundrede, som jeg har hørt er barnets århundrede, og hvor børnepsykologien sidder i højsædet? I så vel meget individuelt og mildt og forstående på børns uskyldige og nyttige leg med buer og pile og spyd og idømte vel ikke mandebod, hvis der skete hændeligt uheld?»

ADVOKATEN (*ser urolig ud; man ser, at han tænker på alle de sager om luftbøsser og flitsbuer, han i sin tro på culpapreglen har ført og tabt. Han tænker på et forslag, han fremsatte om at få indført pligt for forældre til at løse børnetegn med tvungen ansvarsforsikring ligesom hundetegn og jagttegn, og på, at denne tanke faldt til jorden som udemokratisk og kun fremsat for at berige forsikringssekskaberne. Inden han får fattet sig til at svare, fortsætter imidlertid*)

BISP GUNNER: »Hos skåningerne var det endda sådan, at den skade,

17. Parafrasen kap.21 i.f., J.L. II-49.

18. Børn havde i middelalderen andel i deres forældres formue på lignende måde som børn, der siddes i uskiftet bo med; de kunde eventuelt forlange deres andel udskiftet også i forældrenes levende live.

19. Kongebrevet af 28. dec. 1200, Kroman og Iuul, p 84.

de små lavede med deres kæpheste, måtte de bøde for, ganske ligesom voksne måtte bære for deres rigtige kreaturer²⁰.

Det er vel i hvert fald forlængst afskaffet?»

ADVOKATEN (*undvigende*): »Kæpheste var gået af moden.«

PROFESSOREN (*plumper i*): »I vor tid var der noget, som hed løbehjul og trehjulede cykler.«

BISP GUNNER: »Hvad med dem da – hæftede børnene for det, I kaldte trehjulede cykler og den slags?»

PROFESSOREN: »Ja-a-a-h ...«

BISP JENS (*forstående*): »Det skyldes naturligvis, at børn også hos Jer var fællig med forældrene, så at de har formue, så at ...«

PROFESSOREN: »Næh – men – ser De – det var sådan ... (*Der sker et teknisk uheld for det elysæiske fjernsyn. Billedet forsvinder og man får pludselig en udsendelse fra INFERNO af »My Fair Lady.«*).

MR. DOOLITTLE (*med kor*) synger:

Man was made to help support the children
Which is the right and proper thing to do,
Man was made to help support the children – but
with a little bit of law,
with a little bit of law
They'll go out and start supporting you.«

KOR (*og infernalsk latter*).

»With a little bit ... with a little bit ...
With a little bit of law
They'll pay for you.«

ELIZA:

Children ought to be sitting absoloomin' lutely still
and never budge and spring ...
Oh, wouldn't it be loverly?
Loverly, loverly (svagere) loverly ...«

(*Fjernsynet kommer i orden igen; man ser, at*)

PROFESSOREN (*har sluttet sin replik*).

BEGGE BISPER (*ryster eftertænksomt på hovedet*).

20. Sk.L. kap.195, Anders Sunesen, kap.72, jfr. 56, J.L. II-34.

xiii : Sammenfatning og afslutning vedrørende det positive ansvar

1. SAMMENFATTENDE BEMÆRKNINGER

I. Det billede, praxis har vist, er ejendommeligt og egnet til at vække til eftertanke. Det ser ud, som om vi havde et gammelt – og man kan sige nationalt – maleri, som der er blevet malet på i generationer, indtil man for ca. 150 år siden har foretaget en overmaling med vandfarve i klassisistisk stil. Skønt dette sidste billede med dets motiver fra antiken er blevet opfrisket lige siden, træder det gamle billedes konturer uklart, men umiskendeligt frem bagved, men uden at der er sket den videre udarbejdelse af detailler, som mulig havde fundet sted, hvis man havde arbejdet videre på det oprindelige motiv. Selve overmalingen virker til tider stilfremmet – som når kineserne på deres keramik forsøger sig med at male europæiske motiver: Billederne får trods alt et vist nationalt præg. Helheden forekommer derfor uklar og disharmonisk.

Praxis viser ikke, at vi har et rent culpaansvar, jfr. herved også *Gomard* i U.f.R. 1960 B, p 226-30. Den faktiske tilstand er snarere den, at vi har et varierende ansvar, strækkende sig fra et klassisk culpaansvar over forskellige grader af skærpet ansvar til et rent objektivt, en tilstand, som har visse mindelser om middelalderens ansvar for vådesgering. Der har været talt og skrevet meget om, at man i Norge i vidt omfang har anerkendt et objektivt ansvar, men at man ikke har gjort det i Danmark. Dette er ikke rigtigt. For en helhedsbetragtning er ansvaret i Danmark tilsyneladende lige så vidtrækkende som i Norge – måske endda videregående på adskillige felter. I vurderingen af ansvarssituationen spiller den skadevoldende tings eller virksomheds farlighed en ganske væsentlig rolle, og det samme er muligt også tilfældet med skadens art og størrelse. Store personskader er der en tendens til at give erstatning for, og denne tendens gør sig ikke mindst gældende, når der var en vis forudseelig

fare forbundet med tingen eller handlingen¹. *Graden af fare* synes at spille en mindre rolle end *størrelsen af den skade*, der var risiko for: Selv en mere fjerntliggende risiko for en alvorlig personskade, som man ikke havde megen anledning til at regne med, vil ofte udløse erstatningsansvar. Om der bagved en tendens i denne retning ligger ældgamle forestillinger om, at personskade af hensyn til samfundets fred bør give krav på godtgørelse, er svært at afgøre, men adskilligt synes at tyde på, at det er tilfældet.

Et moment, der har bidraget til at tilsløre den kendsgerning, som det formentlig er, at overgangen mellem tilfælde af egentligt culpa-ansvar og et objektivt ansvar er ganske jævn, er tilsyneladende den mere historiske omstændighed, at de forfattere – hos os navnlig *Ussing* – som under culpa-reglens eneherredømme først kæmpede for et objektivt ansvar, tog og måtte tage en ret kraftig argumentation i brug. De talte og taler endnu om ansvar for »extraordinær« og »farlig« bedrift². Det er muligt, at denne begrundelse har bidraget til at retardere udviklingen eller i hvert fald den rette erkendelse af, hvad der sker, og dermed til at skabe uklarhed. Hvis man ser på de resultater, man er kommet til i Norge, og hvor man har fået, hvad man kunde kalde et »gesimsansvar,« og samtidig betragter de områder, hvor der i dansk praxis viser sig en udtalt tilbøjelighed til at objektivisere ansvaret, synes det uden videre klart – og det erkendes også i norske fremstillinger³ – at den givne begrundelse ikke holder stik: Gesims, hustage, neglelak, veje og saltsyre er hverken ekstraordinære eller farlige ting i disse ords sædvanlige betydning – i hvert fald ikke ekstraordinært farlige. Disse og andre ting frembyder nok en vis risiko, som man kender, men heller ikke mere.

Men med det nævnte teoretiske udgangspunkt er det let forståeligt, at praxis har været genstand for kritik, fordi den givne danske begrundelse ikke dækker, og idet man ikke har haft andre, der kunde tilfredsstille. Og når man i dansk ret i tilsvarende sager som de nor-

1. Således også Øvergaard, p 145.

2. Ussing: Skyld og Skade, p 150 ff, Lassen, p 339, Ussing: Erstatningsret, p 127 ff.

3. Kristen Andersen, p 231 ff, f.ex. p 248, Øvergaard, p 144 ff.

ske er kommet til praktisk set de samme materielle resultater som i Norge, men efter omstændighederne med en anstrengt eller konstrueret culpabegrundelse, er det også forståeligt, at dette har været kritiseret. Men det kan vel i høj grad omtvistes, om teoriens kritik ikke mere bundet i, at praxis for øjeblikket savner en teoretisk basis. Hvis det er tilfældet, har kritikken forkert adresse. Den må påvise, at *resultaterne er forkerte*, altså at der ikke burde være givet erstatning i de nævnte tilfælde, og ikke påvise dette ved en deduktion fra principperne i en »regel.« Reglen kan ikke være udgangspunktet. Resultaterne må være begyndelsen, og reglen må beskrive dem. Hvis det må erkendes, at det efter almindelig opfattelse, som den er idag, i og for sig er rigtigt, at der er dømt til erstatning i de tilfælde, hvor det er sket, må kritikken derfor snarere rettes mod teorien, der ikke har erkendt og beskrevet den gældende retstilstand rigtigt – eller ikke har givet den rigtige teoretiske formulering af den. Hvis man ser sådan på sagen, at der består en jævn overgang mellem skærpet ansvar og objektivt ansvar, bortfalder grundlaget for den teoretiske kritik af praxis, og der bliver blot det spørgsmål tilbage, om hvordan man bedst og rigtigst skildrer eller formulerer tilstanden og begrunder den.

Culpareglens begrundelser og beskrivelser er i mange henseender utilstrækkelige. Det kan herved bemærkes, at det allerede i kap. 11 foreløbigt er antydnet, at den gældende lære ikke formår at give en tilfredsstillende teoretisk forklaring på forskellen mellem de tilfælde, hvor der er et klart objektivt ansvar uden culpa for visse retmæssige handlinger (fabriksdrift, udgravninger, jernbanedrift, hundehold) og de tilfælde, hvor der, for at erstatning skal indtræde, kræves, at det yderligere subjektive moment culpa kommer til (f.ex. ved ansvaret for veje, maskiner, broklapper, kraner, motorvognskørsel, forlystelsesindretninger o.s.v.). Det er ikke så svært at begrunde, at erstatningspligt indtræder, når culpa foreligger. Det, som det drejer sig om, er imidlertid at forklare, hvorfor der i den første gruppe af tilfælde indtræder erstatningspligt uden culpa, men ikke i den sidste.

Fra retsstridighedsbegrebet er der ikke megen hjælp at hente: alle de nævnte virksomheder og ting er retmæssige, og der er derfor for så vidt ingen forskel.

Det samme gælder culpabegrebet: Det kan ikke forklare andet og mere, end der skal betales erstatning, når culpa foreligger.

Endelig er der tilbage »extraordinær farlig bedrift.« De eksempler, der i lovgivningen findes på objektivt eller på anden måde skærpet ansvar, støtter imidlertid ikke, som lige anført, i særlig grad rigtigheden af kravene om extraordinær« og »farlig« virksomhed.

Det må ganske vist erkendes, at opfodring af vilde dyr er en både extraordinær og farlig handling. Men det samme kan ingenlunde siges at være tilfældet med hold af husdyr eller hunde. Det er hverken noget, der er ekstraordinært eller farligt. Det særegne ved disse levende væsener er snarere, at de kan volde skade »på egen hånd« uden medvirkende menneskelig uagtsomhed – eller uden at en sådan er let at bevise.

Blandt de love, der ellers statuerer et objektivt ansvar, må først nævnes jernbaneloven, men det kan vel nok omtvistes, om jernbanedrift er noget synderligt ekstraordinært og farligt, i hvert fald om den er det i højere grad end besiddelse af veje eller skydevåben eller kørsel med motorkøretøjer, som idag af mange hverken anses for noget ekstraordinært eller farligt – i hvert fald, når man vil bestride berettigelsen af et objektivt ansvar for dem. Det kan måske også anføres, at den første jernbanelovs tilblivelse (i 1898⁴) ganske vist var en følge af den bekendte Gentoftelykke; men i praxis virker ansvaret – bortset fra gnistskader, som vel nok kan siges at skyldes extraordinær og farlig virksomhed og måske visse skader ved overkørsler – væsentlig for passagerer, der kommer til skade under ind- og udstigning af vogne, jfr. også nærmere v. Eyben i U.f.R. 1948 B, p. 130 ff⁵.

4. Lov nr. 56 af 26. marts 1898 havde kun omvendt bevisbyrde, se § 1 og 6.

5. Når Lassen (p. 340) som tilfælde, hvor loven pålægger ansvar for retmæssige handlinger nævner den tidligere jagtlov nr. 79 af 8. maj 1894 § 10 og den tidligere lodslov nr. 73 af 13. januar 1879 § 26 synes det at være med tvivlsom rette. Den første, der er gentaget i den nugældende jagtlov nr. 221 af 3. juni 1967 § 9 hjemler ansvar for den jagtberettigede for skade, som han volder ved at udøve jagt på ejendom, som haves i brug eller eje af en anden, men tilføjes, at man ikke kan indskrænke dette ansvar ved nogen kontrakt, synes at tyde på, at der er tale om jagtlejer, og derfor om ansvar indenfor kontrakt. Hvis reglen også angår den, der med urette jager på anden mands område,

Forholdet synes at være det, at det ikke er så mærkeligt, at det er svært for teorien at begrunde, at der skulde være nogen forskel mellem jernbaners objektive ansvar for overkørslers tilstand, for deres færgers klapper, deres perroner etc. på den ene side og på den anden side culpaansvaret for vejreparation, for broklapper og fortove og gader. Thi tilsyneladende er der ingen forskel af reel betydning i ansvarets strenghed. Med en vis ret kan man tværtimod sige, at ansvaret for f.ex. vejudgravninger (der ifølge teorien er et culpaansvar) er strengere end for jernbaneoverkørsler (der er objektivt). Dette viser sig, når der opstår spørgsmål om egen skyld. Der synes, hvis der er nogen forskel, snarere at være tilbøjelighed til at antage, at egen skyld foreligger – og dermed til at nedsætte erstatningen eller til at lade den falde bort – når der er tale om ulykker i jernbaneover-skæringer, end når der foreligger tilskadekomst ved en afspærret vejudgravning. Men disse sidste er vel i det hele også farligere. Og noget tilsvarende gælder formentlig også for en hel del andre indretninger, som i lige grad kan indehaves af baner og andre virksomheder: Forskellen i ansvarsbedømmelsen er ikke reel, men verbal.

II. *Nærmere konstruktive betragtninger.* Konklusionen bliver, at det billede, som culpa-reglen med dens anhang om objektivt ansvar for ekstraordinær farlig bedrift giver af den faktisk bestående retlige tilstand, ikke er meget mere virkelighedstro end det, som landkort i *Mercator*-projektion med sine rette linier for bredde- og længdegrader i stærk forenkling giver af jordkloden: temmelig rigtigt på en del områder, stærkt fortrukket på andre og for væsentlige deles vedkommende grotesk forkert. Det er forøvrigt ikke overraskende, at det er sådan: de fleste generaliseringer indeholder, som tidligere anført,

foreligger der en slags *casus mixtus* regel og ikke et egentligt objektivt ansvar. Lodsloven siger kun, at lodsens, hvis han ikke kan påtage sig lodsningen, fordi han af tåge eller lignende hindres i at se, skal sige til; hvis skibsføreren alligevel forlanger lodsningen gennemført, bør den ske på skibsførerens an- og tilsvær, og lodsens være sagesløs. Om der her er ansvar overfor tredjemand, er vel tvivlsomt. Den nuværende lodslov nr. 131 af 14. april 1916 (lovbk. nr. 244 af 29. juli 1964 gentager ikke reglen om skibsførerens ansvar, men siger kun, at lodsens skal være uden ansvar).

meget rigtigt, men også en del der er urigtigt, og ofte er det sådan, at jo mere de er generaliserede, jo mere urigtigt indeholder de. Og culpareglen indeholder i en enkelt sætning en uhyre forenklet udtalelse om et meget stort retsstof.

Om culpareglen kan det iøvrigt yderligere siges, at dens – en overgang som evige sandheder opfattede – skyldræsonnementer: »Jeg er ikke ansvarlig, thi det var ikke min skyld; jeg kunde ikke gøre for det,« har noget vist primitivt og barnligt ved sig. Det er således, der tales af børn, når de vil fri sig for straf, og til børn, når man vil besværge deres vrede overfor andre. Ræsonnementet smager også noget af det gejstlige, og det har været et, som kirken meget vel kunne føre i marken overfor Nordens primitive og hårde krigere, når den vilde bekæmpe blodhævnen – idet man ganske vist i stedet for hævnen satte *erstatning*. Men om denne skyldtankegang har universel gyldighed i erstatningsretten, mellem voxne, besiddende mænd kan meget vel omtvistes. Sådanne var de fleste i ældre tid, hvor de havde en vis dækning i frændernes kollektiv, og sådanne er vi igen blevet i relation til erstatning i vort demokratiske århundrede, hvor de fleste, skønt de er mindre bemidlede, har forsikret. I et samfund bestående af betalingsdygtige vil spørgsmålet: »Er det din risiko? Må du bære ansvaret for det og det?« føles mere adækvat og rigtigt end spørgsmålet: »Var det din skyld, kunde du gøre for det?« Måske beskrives tilstanden bedre ved at sige, at det kan kræves af enhver, at hans ting er i orden, og at hans virksomhed udøves på sædvanlig agtpågivenhed og farefri vis, og at hvis dette krav ikke opfyldes, har mere eller mindre gode undskyldningsgrunde herfor ikke større interesse. Det er noget, som det kan være godt at minde moralister og forkyndere om. I den tidligere citerede kommentar til en dom om en luftgynge, fremhævedes det, at det drejede sig om en ikke helt ufarlig indretning, der mod betaling stilledes til rådighed for alle og enhver, og at der derfor måtte stilles strenge krav til materiellets holdbarhed. De krav til styrke, som i betragtning af dets brug med føje kunde stilles til det, var ikke opfyldt, og derfor pålagdes der erstatning. Det er ægte juridisk tale om pligter, om ansvar og om risiko for aktive, handlende folk.

Det spørgsmål rejser sig derfor, om man ikke mere virkelighedstro kunde kortlægge den del af retslivet, som erstatningsområdet udgør, ved anvendelse af andre projektioner end culpaprojektionen. Det kunde være ønskeligt af forskellige grunde.

For det første bereder culpapreglen *skuffelser*. Den, der tror på teorien regner med, at han, hvis han i sin virksomhed eller med hensyn til det, han ejer, viser almindelig eller i hvert fald anspændt påpasselighed, kan undgå at ifalde erstatningsansvar. Men dette kan han, som vi har set, ingenlunde. Der pålægges ham i vidt omfang ansvar for mangler ved hans faste ejendom eller løsøre, når disse mangler forvolder skade. Sker skaden, risikerer han, at det siges ham på, at han ikke har vist den agtpågivenhed, som kræves, skønt han måske har optrådt i overensstemmelse med, hvad daglig solid rutine tilsiger. Han hæfter i vidt omfang, når et begivenhedsforløb medfører, at denne sædvanlige påpasselighed ikke har været tilstrækkelig. I hvilket omfang han gør det, afhænger af en række forskellige faktorer.

For det andet bevirker den manglende vedgåelse af, hvad der faktisk sker, at den objektivisering af ansvaret, som finder sted under dække af den gældende, alt overskyggende culpateori, sker med en ujævnhed og en tilfældig variation i afgørelserne, som bevirker en uheldig *retssikkerhed*. Ingen kan med sikkerhed vide, hvilken ret han har som skadelidt, eller hvor langt hans ansvar som skadevolder rækker.

Det er forståeligt, at domstolene med den tvedelte teori, vi har idag: Enten culpaansvar eller det ganske særlige, objektive ansvar for ekstraordinær farlig virksomhed, ikke har turdet slippe culpalaæren, idet de, også fordi det objektive ansvar er blevet kritiseret, ikke ganske kan overse, hvilke konsekvenser det vil medføre, hvis man på det ene eller det andet område vedkender sig et objektivt ansvar.

Det er ikke tanken her at præsentere en færdig og brugbar teori. Forholdene er formentlig for mangeartede til, at en enkelt sætning kan formuleres. En nærmere teoretisk behandling af det, der er sket i erstatningsretten i den sidste menneskealder, vil formentlig kræve flere forfatteres indsats i et decennium eller to. Men der skal gøres et forsøg på blot antydningssvis at angive enkelte retningslinier, efter

hvilke den gældende retstilstand og begrundelsen for den kunde beskrives.

Indledningsvis kan det siges, at det skøn, som domstolene udøver i erstatningssager er båret af visse retfærdighedsforestillinger. De dømmer efter deres *skøn og erfaring* og efter, hvad deres *fornemmelse for retfærdighed* siger dem. Det lyder banalt, men det er vist rigtigt at anføre dette, fordi det har været – eller er – noget for meget på moden at operere med reale grunde og forkaste begrebet retfærdighed eller betvivle, hvad det er. Det er højst tvivlsomt, om retterne i alle sager (i nogle gør de det) dømmer efter bevidst udmøntede »reale grunde.« Reale grunde er måske noget, som man – dommere eller teoretikere – finder frem til, når man har truffet afgørelserne. Megen dyrkelse af disse reale grunde har ikke ført vidt i erstatningsretten. Hvis man ser »realt« eller »samfundsmæssigt« på den, er det vanskeligt at forklare, hvorfor det er et gode at flytte et lidt tab fra skadelidte over på skadevolderen; præventionsforestillingen er – som ofte tidligere berørt – tynd, og er blevet det endnu mere efter, at forsikringsvæsenet har bredt sig, og det er næppe den, der i almindelighed er fremme i dommernes forestillinger, når de overvejer deres afgørelser i erstatningssager. Der er meget rigtigt i det, som *Gomard*⁶ siger, at samfundsmæssige hensyn i mange tilfælde ikke kan begrunde en løsning, hverken den ene eller den anden vej, i visse konflikter: Samfundet går udmærket med begge mulige løsninger; men derimod er det ikke ligegyldigt for retfærdigheden, hvilken der vælges.

Noget kan tyde på, at der i de nævnte retfærdighedsforestillinger indgår en fornemmelse af, at der må stiftes fred mellem skadevolderen og den skadelidte, af hvilke den sidste ganske spontant vil være grebet af aggressionstendenser, mens den første vil have en vis følelse af ansvarlighed eller »skyld«, selvom han ikke har handlet, hvad vi i moderne sprog kalder uagtsomt. Det kunde se ud, som om det for at undgå bl.a. følelser af forurettelse er ønskeligt at opretholde et princip gående ud på, at borgerne i et vist omfang indestår hinanden for, yder hinanden økonomisk garanti for, at deres forskellige lovlige aktivitet og deres ejendele ikke volder en medborger skade. Realite-

6. Erstatningsansvar, 1958, p 192 og 195.

ten i problemet er formentlig den, at forudsætningen for det fredelige samliv mellem menneskene, hvor der gives afkald på indbyrdes magtanvendelse, er, at retfærdigheden yder enhver en vis beskyttelse imod den risiko, han ensidig udsættes for ved andres uforsigtighed eller andres risikoskabende foranstaltninger – uanset at man hverken kan eller vil forbyde disse foranstaltninger af hensyn til den dermed forbundne, måske ringe fare. Selvom faren er ringe, rejser skaden, når den indtræder, og navnlig når det er personskaade, et kraftigt og primitivt krav om kompensation, et krav, som man ikke kan sidde overhørig. Bag al erstatning ligger der derfor på skøn og erfaring base-rede overvejelser og ubestemte forestillinger om, hvad der kræves af hensyn til opretholdelse af den fred, som består i afkald på magtanvendelse og accept af en »retlig« regulering af mellemværendet.

I første række hæfter borgerne overfor hinanden for, at de vil handle normalt og fornuftigt – altså, om man vil, ikke imod culpa-reglen. Derfor er sædvanlig culpa en *tilstrækkelig* erstatningsbetingelse. Men – som det også fremhævedes af Bornemann og Goos – er det dermed ikke også sagt, at den er en *nødvendig* betingelse. Det kunde se ud, som om borgerne yderligere indestår hverandre for mere, så at de hæfter for, at deres ting er i orden, og at deres fremgangsmåde i næringsvirksomhed eller under udfoldelse af luksus, der indebærer en vis risiko for andres person eller ejendom, ikke vil volde skade, således at de ikke til befrielse for erstatningskrav, når skade sker, kan høres i altfor høj grad med, at det kunde de ikke gøre for, det var ikke deres skyld. Påberåbelse af sligt kan man ikke have i videre omfang i *kontraktsforhold*. Og samfundsborgernes forhold til hinanden minder i visse henseender om et kontraktsforhold, noget der ikke mindst gælder under det tætte samliv i nutiden, hvor indehavelse og benyttelse af mere eller mindre risikobetonede ting og virksomheder, som andre kommer i berøring med, hører til dagens orden.

Til *beskrivelse af gældende ret eller det standpunkt, som gældende ret for tiden bevæger sig henimod* – ligesom solen bevæger sig mod et bestemt punkt på himmelen – kunde måske følgende antydningssvis anføres:

A. *Fabriksdrift* må ikke forulempe mere end nødvendigt; der skal ved bestemmelsen af stedet for anlægget tages passende hensyn til arten af omgivelserne og de gener, virksomheden forvolder. Handles der herimod, kan virksomheden helt eller delvis forbydes. Kan den efter det anførte ikke forbydes, men forvolder den større ulemper, end omgivelserne måtte være forberedt på, skal der betales erstatning, uanset at selve virksomheden ikke anses som ulovlig.

B. *Udgravninger* på egen grund kan lovligt foretages.

1. Hvis en udgravning har medført risiko af en vis væsentlighed for naboen, må den udgravende – hvad enten risikoen var kendelig for ham eller ikke – betale erstatning, dersom skade sker. Den brugte entreprenør hæfter kun, hvis han har begået fejl.

2. Hvis udgravningen var mindre farlig, skal der kun betales erstatning, hvis der er begået fejl. Bygherren hæfter for entreprenørens fejl.

3. Hvis naboejendommen har været skrøbelig, skal der næppe betales (fuld?) erstatning, medmindre der er begået fejl. Det ser ud, som om naboen til en vis grad må bære risikoen, fordi det er hans ejendom, der skaber faren.

C. *Ansaret for bygninger.*

1. For skade voldt ved *nedfald af bygningsdele* (og det samme synes at gælde nedfald fra tage af *is og sne*), synes tilstanden ikke helt at være, men at bevæge sig henimod følgende: Når ting falder ned, er der en formodning for, at de ikke var i orden. Det nærmer sig til, at ejeren (eventuelt brugeren) hæfter derfor, uden at det interesserer alt for meget, om han kunde gøre for det. Hvis brøstfældigheden således stammer fra den tidligere ejers tid, og den nuværende ikke *kunde* være bekendt med den, hæfter denne sidste antagelig alligevel. Det ser ud, som om han betragtes som havende overtaget den tidligere ejers ansvar.

Noget tilsvarende vil ofte gælde, også hvis mangelen skyldes en håndværker. Det vil dog mulig kunne påvirke ansvaret, hvis denne sidste nylig har udført arbejdet og kan findes.

2. For skade forårsaget af *hullede gulve*, *uafskærmede trapper* eller lignende, synes der at være tendens til at lægge afgørende vægt på, om tilstanden efter sit sted var farligere, end det kunde forventes af den, som fik adgang til huset og – mere specielt – til det pågældende sted. Håndværkere må se sig bedre for end andre. Var skadelidte »uvedkommende« (d.v.s. af dem, der kan »forbydes adgang«), vil der være tilbøjelighed til at mene, at han har bevæget sig på egen risiko. Det betyder, at husejeren eventuelt går helt fri (ikke efter reglen om egen skyld må betale nedsat erstatning), selvom han kunde være ifaldet ansvar overfor en anden end en »uvedkommende.«

Den omstændighed, at man alene arbejder med culpareglen, har medført, at de tendenser, der synes at være til at mildne ansvaret overfor de nævnte forskellige persongrupper ud fra synspunkter som accept af risikoen, egen skyld (fordi der var en særlig pligt til agtpågivenhed) eller handlen på egen risiko (som »uvedkommende« gør), har bevirket, at der ikke findes blot antydning af en teoretisk defineret sætning herom, eller overvejelser om, overfor hvilke personer eller i hvilke situationer en lempelse i ansvaret gælder. Det ser ud, som om man hjælper sig ved at sige, at der ikke er culpa på skadevolder-siden; dette medfører uklarhed, fordi det er tænkeligt, at samme tilstand eller samme handlemåde vilde være blevet anset for culpøs overfor andre grupper af personer. Men konstruktionen betyder, at hvis man f.ex. af en håndværker vil kræve påpasselighed og derfor ikke give ham erstatning, ikke kommer i den vanskelighed at skulle dele skaden, når man statuerer, at der ikke er fejl hos skadelidte. – Hele spørgsmålet fortjener studium med henblik på en nærmere præcisering og en eventuel jvnførelse med fremmed ret, noget, der ikke har kunnet ske indenfor nærværende arbejdes rammer.

D. Veje og gader

1. Med hensyn til vejes og gaders tilstand synes man nutildags at kræve, at de er i orden og ikke frembyder større ujvnheder eller faremomenter. Er dette krav ikke opfyldt, er der i vidt omfang et ansvar herfor, som for en praktisk betragtning er meget nært ved at være et objektivt ansvar, for den for vejen ansvarlige. Den, der på

veje spilder eller efterlader ting, der kan være til fare for færdselen, har et strengt ansvar.

Enhver må dog – navnlig når der er tale om veje – være forberedt på, at mindre skader stammende fra årstidernes og vejrligets vexlen kan forefindes og ikke strax udbedres eller afmærkes.

2. For skader, der sker i *udgravninger i vej og gade* synes ansvaret praktisk set at være objektivt.

3. Når »glideskader« sker *på fortove* o.l. er der et meget strengt culpaansvar; måske er det på vej mod at mildnes. I denne forbindelse kan det mulig være interessant at drage en sammenligning mellem husejernes ansvar for mangelfuld grusning o.l. på den ene side og deres ansvar for nedstyrtede sne- og ismasser på den anden side. Der synes at være en tendens til at lade ansvaret for de sidste skader være strengere end for de første. Angående glideskaderne er praxis lidt vaklende og er måske lidt på retur fra et meget strengt ansvar. Hvis dette er rigtigt bedømt, er tendensen for så vidt i overensstemmelse med det tidligere anførte. Bygninger er indretninger, som ejeren har i sin interesse, og som frembyder visse faremomenter for omverdenen af trediemænd. Det samme gælder ikke fuldt så meget om de tilstødende veje og fortove; de eksisterer i alles interesse. Det er ikke utænkeligt, at det er fornemmelsen heraf, der har bevirket, at det til tider strengt håndhævede ansvar for fald på fortove, som vejrliget har gjort farlige at passere, har været kritiseret, og at den tilsvarende fornemmelse ligger bag ved domstolenes, som det synes, nu noget forsigtigere holdning i skadesager af denne type.

E. For *skade voldt af ting* ser det ud, som om der må sondres mellem

1. Almindeligt brugte og i almindelighed ganske ufarlige ting, og
2. mere specielle ting, der frembyder en vis risiko. Denne risiko behøver ikke at være stor – den kan godt være fjern. Der er altså ikke tale om noget i sædvanlig forstand ekstraordinært eller farligt, men alene om de mange, en vis risiko indebærende ting, som den moderne teknik har forsynet os med. Hvis denne risiko kan realisere sig i personskade eller betydelig materiel skade, gælder, hvad man kunde kalde reglen om »risikable ting« (der dog altså ikke behøver være

særlig risikable). Som eksempler på sådanne kan nævnes syreballoner, gasflasker, benzin, maskiner, automobiler, køretøjer, kraner, stilladser, skydevåben, skibe, luftgynger etc.

1. For skade voldt af *ufarlige ting* vil der i almindelighed kun være ansvar efter culpaeglen, altså når der har været udvist uforsigtighed. (Iøvrigt vil disse ting praktisk set aldrig volde skade, hvis uagtsomhed ikke foreligger). Om undtagelse vil gælde, og et skærpet ansvar blive statueret, hvis en skade skyldes, at en slig ting er defekt (en stol, der bryder sammen), får stå hen. En benægtende besvarelse synes nærliggende, men noget andet vil mulig gælde, hvis tingen benyttes af mange (en restaurationsstol el.l.).

2. *Risikable ting* er det lovligt at benytte, men for skade forvoldt af sådanne ting ved deres brug, vil der, når skaden er sket som en påregnelig følge af det risikable, være en vis tendens til på lignende måde som ved nedfaldne bygningsdele at formode, at skaden skyldes brist ved materiellet eller fejl ved benyttelsen, og der vil være en stærk tilbøjelighed til at lade ejeren (brugeren) hæfte herfor – altså for at tingen var i orden. Om ejeren kendte eller kunde kende en faktisk tilstedeværende defekt – f.ex. fordi den stammede fra sælgeren eller den, der har tilvirket eller repareret tingen – vil være af noget mindre betydning (jfr. f.ex. om automobiler), men måske ikke helt betydningsløst.

Det sagte kan også udtrykkes på den måde, at det ser ud, som om udviklingen er og i de sidste 40 år har været på vej henimod et ansvar for ting, der mulig minder om det, som ifølge Ussing nu findes i fransk ret, noget i retning af et ansvar med omvendt bevisbyrde i smag med motorkøretøjsansvaret eller i hvert fald et skærpet ansvar. Men den stedfundne udvikling har, fordi man er blevet stående ved culpateorien fra århundredets begyndelse, været famlende, og retstilstanden er uklar i sine omrids, selvom udviklingens retning er tydelig.

Ved den nærmere bedømmelse heraf – med andre ord af hvor objektiv en hæftelse vil være – vil det være af betydning, hvor stor faregraden er, og hvor stor skade, tingen udsætter for (og faktisk har forvoldt?), altså hvor nær eller fjern tingen er fra grænsen mellem ufarlige ting og risikable ting. Er tingen så speciel og faregraden så

stor, at den nærmer sig det ekstraordinært farlige i den klassiske teoris forstand – f.ex. hvis der er explosionsfare – vil chancerne for frifindelse på grund af manglende culpa være minimale.

Endvidere kan det konkrete forhold mellem parterne være af betydning. Den, der arbejder med tingen, anses ganske vist ikke som havende accepteret den med tingen forbundne risiko; ej heller den, der har ladet sig behandle med tingen, hvor skaden skyldes brist ved denne; ej heller i almindelighed personer af »omverdenen.« Men hvis en person egenmægtig har bragt sig i »uvedkommende« berøring med den, vil ansvaret eventuelt bortfalde eller erstatningen blive nedsat efter omstændighederne. Det samme vil i almindelighed også gælde, når skadelidte har båret sig uforsigtigt ad. Herfor må han selv bære risikoen – i hvert fald delvis. Denne »accept af risikoen« får i almindelighed som tidligere sagt ikke direkte udtryk derved, at man, trods eventuel uagtsomhed, kommer til frifindelse, men det er, som om synspunktet farver skyldbedømmelsen, så at der, når der foreligger momenter af accept af risikoen, skal mere til, for at man statuerer culpa. Det er, ligesom culpareglen her lægger et uigennemsigtigt lag over retslivet, der hindrer en klar erkendelse af, hvilke momenter der i realiteten spiller ind i vurderingen af erstatningssituationen.

For at uddybe dette synspunkt, accept af risikoen, som kommer tydeligt til orde i sager om sportsøvelser, kunde de være fristende at give en udredning af udviklingen i sagerne om motorførerens og hans forsikrings ansvar overfor ikke betalende passagerer, men da spørgsmålet har et stærkt forsikringsmæssigt islæt, og en undersøgelse vilde tage adskillig plads, skal der afstås herfra.

F. For skader, som er forvoldt under *udøvelse af virksomhed*, gælder noget lignende principper som for ting. Der må sondres mellem almindelig, daglig, ganske ufarlig virksomhed og »risikabel« virksomhed, der frembyder en lignende risiko som risikabel ting.

1. For skade voldt under *ufarlig virksomhed*, eventuelt med (ikke af; herom er talt ovenfor) ufarlig ting (f.ex. håndtering af brædder, kasser, trækvogne, henstillen af cykler, barnevogne el.l.) vil erstatningsansvar oftest være betinget af uagtsomhed.

2. Er der derimod tale om skade, som er forvoldt under *risikabel virksomhed* og eventuelt med (ikke af) risikable ting, såsom under benyttelse af maskiner, brug af våben, motorkøretøjer eller under fabrikation, vil der, når skade sker som følge af faren ved virksomheden, kunne være en formodning for, at fremgangsmåden ikke har været som den burde, og ansvar vil ofte blive pålagt. Her gælder iøvrigt noget tilsvarende, som er sagt om ting med hensyn til farens art og grad, accept af risikoen og »uvedkommende.«

Har skadelidte indladt sig på at blive behandlet med tingen, gælder der nok et meget strengt (næsten ubetinget) ansvar for dens tilstand, men for behandlingsmåden en almindelig culparegel. Måske vil culpabedømmelsen variere, så at ansvaret for læger, der skal behandle alvorlige lidelser vil blive bedømt lempeligere end f.ex. frisørers behandling med apparater af deres kunder.

G. Om ansvaret for *dyr* – hunde og kreaturer – er der talt så meget tidligere, at en gentagelse næppe behøves. De positive lovregler om hunde er moderne og konsekvente og har ført til et vidt ansvar. For kreaturers vedkommende har praxis fulgt Lassens råd og ikke strakt det objektive ansvar videre, end lovordene nødvendigvis må medføre; det gælder både udstrækningen af selve den objektive hæftelse og de skader, der hæftes for. Resultatet er i det store og hele blevet en uklar og lidet konsekvent tilstand, hvor culpaansvar og objektivt ansvar er blandet ind i hinanden på en noget tilfældig måde. Tilstanden harmonerer ikke med den, der gælder efter hundeloven og heller ikke med den udvikling, som har fundet sted i norsk ret på basis af de samme bestemmelser i Chr. V's to love.

Med det anførte har det været meningen at søge at fremhæve, at *risikobetragtninger* spiller ind ved bedømmelsen af erstatningssituationer i et langt større omfang, end gældende teori er tilbøjelig til at erkende. Der burde i og for sig ikke være noget særligt overraskende eller stødende herved. Vi arbejder i et vidt omfang med D.L. 3-19-2, der pålægger et rent risikoansvar. Blandt de mange og gode grunde, som anføres for denne bestemmelse, er en af de vigtigste, at en per-

sons muligheder for skadetilføjelse – det er det samme som hans *farlighed* for omgivelserne – voxer mangefold, når han har mange personer i sin tjeneste, som eventuelt beskæftiges ved farlige maskiner, og derfor er det naturligt, at han hæfter for sine tjeneres fejl, selvom han selv intetsomhelst forkert har gjort. Det er let at se, at aldeles det samme ræsonnement – som er rent risikobetonet – lader sig anlægge såvel på den, som ejer lastvogne, hunde, vilde dyr eller fyrige blodheste som i det hele på den, der har møller, fabrikker, skorstene, kraner, dampkedler, syreballoner og iltflasker, der ligesåvel som hans arbejdere kan volde skade og derfor påføre andre en risiko, når de af en eller anden grund ikke er i orden.

Erstatningsretten kan derfor dårligt forklares og beskrives idag, uden at der tages vidtgående hensyn til fare- og risikomomenter ved siden af eller i stedet for culpamomenter. En realistisk beskrivelse kan ikke ske i een bestikkende formel som culpapreglens; men en virkelighedstro skildring af risiko- og ansvarsfordeling i kontraktsretten kan heller ikke ske i en enkelt sætning. Den afhænger af aftaler og konkrete forhold og meget andet.

En erkendelse af, at risikobetragtninger slår ind i erstatningsretten, vil formentlig bidrage til klarhed og til at hindre, at der beredes skadevoldere og forsikringsselskaber de mange skuffelser, som den foreliggende praxis tyder på, at culpapreglen bereder dem. Og den vilde sikkert også bidrage til i mange tilfælde at tage brodden af domfældelserne, som med den nu brugte terminologi ofte indeholder ikke helt retfærdige bebrejdelser. Domsmotiveringerne kunde meget vel uden skade følge mønstret i f.ex. sagen i U.f.R. 1957, p 109 H⁷, hvor det hed: »Det må derfor lægges til grund, at det benyttede materiel ikke har opfyldt de krav til styrke, som i betragtning af dets brug med føje kunde stilles til det. Som følge heraf findes indstævnte at måtte anses erstatningspligtig.« Det har ikke med denne motivering været tanken at statuere objektivt ansvar, men den dækker formentlig på meget adækvat måde den blanding af risiko og skyldssynspunkter, som spiller ind. Den nævnte motivering har ikke vakt opsigt eller været følt som noget brud på culpapreglen eller en overgang til et an-

7. Kommentar i T.f.R. 1957, p 318 (Bogudgaven p 201).

svar for farlig virksomhed – måske fordi virksomheden (der var tale om en luftgynge) hverken var ekstraordinær eller farlig. Der konstateredes i virkeligheden kun, hvad man er vant til at se.

Blandt de for tiden meget omtalte »Parkinson'ske Love«, af hvilke den første siger, at ethvert administrativt apparat voxer med 5 pct. om året, uanset om det, der administreres, er voxende, aftagende eller konstant, findes der også en, som går ud på, at en administration først får et prægtigt palæ at residere i, når den er ved at tabe sin betydning.

En skeptiker kunde spørge, om det ikke på lignende måde kunde udfindes, at store og generelle retsprincipper først fastslås eller formuleres, når de er ved at miste betydning. Det er i hvert fald – kan det i forbigående bemærkes – her i landet gået sådan med den også fra Romerretten overtagne sætning: *Pater est quem nuptiae demonstrant*. I de mange århundreder, hvor den ikke var fastslået her i landet, var den båret af næsten tvingende grunde: 1. Man savnede midler til i tvivlstilfælde at fastslå eller udelukke faderskab. 2. Skilsmisser var i det store og hele ukendte, og når man ikke brugte skilsmisse, men bevarer ægteskaberne, er det upraktisk, at et af hustruens børn ikke er ægtemandens. 3. Uægte børns retsstilling var meget ringe i forhold til ægtebørn. På denne baggrund er det noget overraskende – og vækkende til eftertanke om menneskenes sejge hængen ved det traditionelt fastslåede – at man stærkt og ubetinget lovfæstede denne hidtil mere generelle antagelse netop i 1937, hvor man 1. stillede de uægte børn lige med de ægte, 2. havde fået et meget betydeligt antal skilsmisser, og 3. havde fået gode biologiske bevismidler, som er under stadig udvikling.

Med hensyn til culpareglen var den ikke anerkendt af teorien i det 18. århundrede, men kom først frem i begyndelsen af det 19. Endnu i det 18. århundrede, hvor den meste virksomhed og de fleste ting var enkle og ufarlige, hvor man væsentlig levede af et primitivt landbrug og et primitivt håndværk uden maskiner eller andre farlige ting, kunde culpareglen sikkert have passet meget godt. Men fra begyndelsen af det 19. århundrede, hvor teorien lanceredes af Ørsted, og i resten af århundredet, hvor den udarbejdedes og udvikledes af de

følgende forfattere, skete samtidig en industriel udvikling, der gav menneskeheden et utal af ting, der frembyder en større eller mindre risiko, og som volder et voxende antal skader, som domstolene må tage stilling til. Disse mange faremomenter, som nutidens liv er fyldt med, nødvendiggør, at nye retlige synsmåder må anlægges. Tvungen ulykkesforsikring, der først og fremmest blev båret af hensynet til de af maskinerne forvoldte skader, blev indført, og en langsom forandring i bedømmelsen af erstatningssager blev nødvendig, en forandring som gradvis arbejdede sig op gennem culpateoriens dække, men slørende sig til i dens sprog. Det praktiske resultat synes at være en bevægelse henimod anlæggelsen af varierende risiko- og ansvars-synspunkter. Og samtidig sker fra ca. 1920, at det klassiske erstatningsområde – de daglige skader voldt ved ufarlige ting og ufarlig virksomhed, de sager som tidligere udgjorde hovedparten af erstatningssagerne i domssamlingerne – holder på at forsvinde fra disse, idet de antagelig dækkes af ansvarsforsikringen.

2. OM SKÆRPET ANSVAR OG DEN PERSONLIGE HÆFTELSE FOR TJENERE

I. *Almindelige overvejelser.* Hvis man må erkende, som det foregående formentlig har vist, at culpaansvaret i praxis overfor visse risikable virksomheder og ved benyttelse af visse risikable ting strækkes til sin yderste grænse, strækkes til det anstrengte eller konstruerede eller for en praktisk betragtning går over i det objektive ansvar, trænger det spørgsmål sig på, hvilke personer man kan belaste med dette objektiverede ansvar. Spørgsmålet bliver yderligere accentueret ved den omstændighed, at der i det moderne samfund gør sig en stigende koncentration gældende, så at et stadigt voxende antal personer bliver funktionærer, mens relativt færre har direkte udbytte af de risikable virksomheder.

Så længe man arbejder indenfor det klassiske systems formelle ramme, træder spørgsmålet ikke så stærkt frem for en umiddelbar betragtning; Man kan kun – antager man – pålægge en virksomhed er-

statningsansvar, hvis der er begået fejl enten af ledelsen eller dens folk; man konstaterer, at den eller den arbejder eller funktionær ikke har udvist »den ganske særlige omhu, som må kræves¹« – eller hvordan man nu vil udtrykke sig, og så dømmer man virksomheden i kraft af reglen i D.L. 3-19-2. Hvis arbejderen eller funktionæren også sagsøges samtidig – noget der meget vel kan være bestemt af »taktiske« grunde – dømmer man også ham, idet man mener ikke at kunne komme udenom det, hvis man skal nå til at pålægge husbonden erstatning. Antagelig håber man på eller regner med, at husbonden vil betale og ikke vil udøve den fulde regres, som ordlyden i D.L. 3-19-2 i.f. almindelig antages at give ham krav på².

Oftest regner man vel heller ikke forgæves hermed. I det praktiske liv har folk i almindelighed, og virksomheder i særdeleshed, en langt mere sikker fornemmelse for, hvor risiko og ansvar bør ligge, end den gældende teoretiske opfattelse og D.L. 3-19-2 i.f. giver udtryk for. Hertil kommer visse praktiske faktorer: I mange tilfælde vil en virksomheds fejl ikke kunne henføres til nogen bestemt funktionær, der er med andre ord tale om en »anonym« fejl, noget der vil kunne være tilfældet, hvis et vejvæsen ikke tilstrækkeligt har vedligeholdt en vej, eller en fabrik ikke tilstrækkeligt har tilset maskiner eller apparater. Og endelig vil regreskravet overfor funktionæren ofte ikke være meget værd, og yderligere vil det meste af det ansvar, der »skærpes«, være dækket af ansvarsforsikring. Denne forsikring vil ganske vist ofte ikke dække funktionærens eventuelle ansvar³. Men det kan hende, at den enten dækker arbejdere og funktionærer, eller den kan være således klausuleret, at der kun kan udøves en meget begrænset regres overfor dem⁴. Og selvom dette ikke skulde være tilfældet, vil for-

1. Eksempelvis U.f.R. 1955, p 472 H om en arbejdsmand ved et elevatorspil; husbonden dømt til at betale 9.000 kr.; U.f.R. 1957, p 295 H om en tømmersvend; mesteren dømt til at betale 43.000 kr.; U.f.R. 1923, p 210 om en lokomotivfører og lokomotivfyrbøder.
2. Herimod Trolle i U.f.R. 1933 B, p 141 ff.
3. Bentzon og Knud Christensen: Lov om forsikringsaftaler 2.udg. 1952-54, p 462 f.
4. Se f.ex. U.f.R. 1959, p 1 H med kommentar i T.f.R. 1959, p 227 ff, bogudgaven, p 259.

sikringsaftalelovens § 25 give domstolene adgang til at gøre tjenerens personlige hæftelse til intet, en adgang, som de formentlig i vidt omfang vil benytte sig af⁵.

Det er formentlig disse grunde, der bevirker, at *regressager* mod tjenere næsten ikke er til at finde. I Assurandørsocietetets Domssamling, der i sine registre har en fast rubrik for sager om arbejdernes ansvar overfor arbejdsgiveren, findes ikke en eneste sag anført siden afgørelsen i Ass. 1936 B, p 99, og den handlede ikke om et regreskrav, men om et direkte erstatningskrav. En kommis var uden varsel blevet bortvist af sin principal, fordi han under kørsel med varer uagtsomt havde ødelagt dennes vogn. Han anlagde sag for at få sin løn, men principalen blev frifundet, fordi hans erstatningskrav i hvert fald måtte antages at overstige lønkravet. Året forud blev en egentlig regressag afgjort, Ass. 1935 A, p 126, og afgørelsen forekommer streng: En forvalter på en gård havde kørt en traktor ind i stakladen, hvor der var halm, uden at standse motoren; herved opstod en brand, og da brandforsikringen havde betalt, søgte den regres; der blev givet halv erstatning, idet gårdejereren fandtes at burde bære den anden halvdel af skaden, da han havde været bekendt med, at forvalteren stundom bar sig ad, som her sket, uden at gårdejereren i den anledning havde reageret. § 25 blev ikke anvendt til at lempe forvalterens halverede ansvar. Her kunde man nok synes, at gårdejereren ved at tolerere forholdet havde overtaget risikoen, og at denne omstændighed i hvert fald kunde have motiveret en lempelse efter § 25.

5. Bentzon og Knud Christensens anførte værk, p 158 f og Trolle i N.F.T. 1956, p 231; se eksempelvis U.f.R. 1941, p 599, samt de ovenfor under afsnittet om F.A.L. § 25 omtalte sager om hestekøretøjer, hvor lempelse skete i et tilfælde, hvor en vognmands kusk søgtes gjort personlig regrespligtig, se endvidere H. H. Holm i U.f.R. 1943 B, p 190. — I sagen i U.f.R. 1963, p 912 blev en 13-årig ansvarsforsikret feriepige, der havde voldt et færdselseuheld, dømt til erstatning uden lempelse efter FAL § 25. Hendes vært, for hvem hun var ude for at hente husholdningsvarer, og som derfor hæftede efter 3-19-2, blev derimod frifundet. Ved dommen i U.f.R. 1965, p 319 blev en depotindehaver, der havde begået fejl ved påfyldning af en fabriks gasflaske ligeledes anset regrespligtig. I sagen i U.f.R. 1960, p 140 H ansås grov uagtsomhed at foreligge.

– Til denne gruppe hører vel også den strenge afgørelse i U.f.R. 1960, p 214. En kontorist i et aktieselskab førte selskabets varevogn med dets to direktører som passagerer. Under kørselen skete et sammenstød med et tog, og begge direktører blev dræbt. Deres enker søgte erstatning, og kontoristen blev dømt til at betale en erstatning, der oversteg ansvarsforsikringen, uden at det hjalp ham, at direktørerne havde bestemt dennes størrelse. – Derimod blev en overfenrik ved dommen i U.f.R. 1961, p 411, skønt han fik en irettesættelse, frifundet for at erstatte en skade på et våben, som han ikke havde kontrolleret tilstrækkeligt, jfr. også en beslægtet afgørelse i U.f.R. 1964, p 434.

Den omstændighed, at de før omtalte faktorer bevirker, at tjenerens ansvar i almindelighed er uden praktisk realitet, har i forbindelse med, at det antages som ufravigelig grundsætning, at en husbond ikke kan dømmes, uden at hans tjener personlig har pådraget sig erstatningspligt, som tidligere anført bevirket, at når tjener og husbond sagsøges i forening, bliver de begge dømt, selvom ansvarsgrundlaget er, at der ikke er vist »den ganske særlige omhu« eller lignende, som efter omstændighederne måtte udkræves. Man har antagelig den tro, at hvis man vilde frifinde tjeneren, men dømme husbonden, kunde det kun ske ved, at man pålagde husbonden et rent objektivt ansvar. At man, når man kræver »ganske særlig omhu«, i og for sig kunde komme til at dømme husbonden, fordi tjeneren ikke havde opfyldt disse særlige krav, men dog frifinde tjeneren, fordi han havde udvist almindelig – omend ikke ganske særlig – påpasselighed, synes med den herskende stive tankegang: enten culpaansvar eller objektivt ansvar, utænkeligt. – Alene i sager, hvor det er tjeneren *selv*, der er kommet til skade, og hvor det skal afgøres, om hans erstatningskrav mod husbonden skal nedsættes på grund af egen skyld, synes der at blive plads for en mere rimelig bedømmelse.

Men hvis man i visse forhold kræver – og må vedkende sig, at man kræver – en ganske særligt anstrengt påpasselighed, kan det i høj grad fortjene overvejelse, om man retfærdigvis kan bringe de skærpede – objektiverede – regler til anvendelse, når der er tale om at pålægge den tjener *personligt* ansvar, som ikke ejer eller har fordel af

den virksomhed eller ting, som frembyder en sådan særegen risiko, at ansvaret skærpes. Tjenere i farlige og ufarlige virksomheder har oftest samme løn: de får ikke noget tillæg, som kan dække den risiko, som de efter gældende ret har, og som efter almindelig opfattelse – men ikke efter den urealistiske culpa-regels – er dem uvedkommende. De ejer oftest ikke noget, hvormed de kan imødegå risikoen, og skulde de have en smule arvet eller sammensparet formue, er det ikke rimeligt, at de med den skal hæfte for den fare, som deres arbejdsredskaber ved et øjeblikks uforsigtig håndtering kan udløse. Meget taler for, at man, når man skærper kravene til påpasselighed i visse virksomheder, burde lade tjenerens personlige hæftelse være afhængig af, om han har gjort sig skyldig i culpa i sædvanlig mening. Et eklatant eksempel herpå frembyder iøvrigt den tidligere under skoler omtalte sag i U.f.R. 1956, p 215 H, om en ildsvåde, der var forårsaget af nogle børn, der var anbragt på et hjem for børn af den allervanskeligste art, hos hvem man kunde frygte en kriminel fremtid. På dette hjem blev de – som et forsøg – opdraget i frihed. Den brandlidte søgte erstatning hos hjemmet og påberåbte sig manglende tilsyn fra lærerpersonalets side. Med den risiko, som disse børn under fri opdragelse måtte frembyde for omegnen, måtte der med den sædvanlige tendens, der gør sig gældende indenfor erstatningsretten, være en stærk tilbøjelighed til at pålægge hjemmet ansvar. Men det synes klart, at det vilde være uretfærdigt at lade lærerne, der havde det ubehagelige og vanskelige hverv at opdrage disse børn i frihed, hæfte personligt med alt, hvad de ejede for børnenes skadeforvoldelser, ved blot den mindste svigten af den yderste påpasselighed – et skærpet eller konstrueret culpaansvar. Selvom der ikke kunde påberåbes nogen »accept af risikoen« fra de omboende, vilde al rimelighed tale for at bedømme lærernes personlige ansvar på lignende måde, som det ikke sjældent sker i sager angående sport og hvor der synes at være tendens til kun at pålægge personligt erstatningsansvar for ved et uheld skete skadeforvoldelser, hvis der foreligger en væsentlig uagtsomhed. I sagen om børnehjemmet fandt alligevel 4 af 9 dommere (ved en ikke usædvanlig henvisning til, at børnene tidligere var gået fra hjemmet), at lærerne havde udvist forsømmelighed og vilde der-

for dømme hjemmet, 4 andre dommere mente ikke, at der var begået fejl, og vilde derfor frifinde hjemmet. Den niende dommer var enig i, at der ikke var begået fejl, men vilde dømme hjemmet på grund af dettes kendelige farlighed. Det praktiske resultat blev således det rimelige, at hjemmet blev dømt – men uden (den teoretiske) regres til lærerpersonalet. – Endnu mere illustrerende er måske den tidligere under sport og andetsteds omtalte sag i U.f.R. 1952, p 655 om den natlige hjemmeværnsøvelse, hvor der kørtes med motorkøretøjer med nedblændede lygter, og hvor det, da et køretøj kørte ind i et andet, antoges, at det strenge ansvar efter motorloven ikke kunde finde anvendelse, men at der, for at erstatningspligt kunde pålægges, måtte kræves, at der var udvist »væsentlig uagtsomhed.« – Hvis der nu havde været tale om en ligeså risikabel fabrikations- eller anden virksomhed, og der havde været spørgsmål om ansvar både hos en funktionær eller arbejder og for virksomheden (efter 3-19-2), vilde det være rimeligt at bedømme den ansattes forhold strengt, når der var spørgsmål om at lade virksomheden hæfte for ham efter 3-19-2; men når der var tale om hans personlige hæftelse for det, som var passeret under det risikable foretagende, vilde det være retfærdigt at se på hans forhold på lignende måde som i hjemmeværnssagen.

Spørgsmålet rejser sig med en styrke, som er noget forskellig efter beskaffenheden af tjenerens stilling: Jo lavere den er, des stærkere trænger det sig på. Af helt underordnet personale, såsom arbejdsmænd, lærlinge o.l., kan man måske nok kræve, at de i farlige virksomheder skal udvise en efter omstændighederne afpasset omhu – det er den almindelige culparegel. Men at de i modsætning til andre lige stillede i ufarlige virksomheder stedse skal udvise anspændt opmærksomhed kan være mere, end man med rimelighed kan forlange – og kan forvente at få opfyldt. Erstatningsansvarets præventive virkning (hvis der her er nogen), kommer til kort. »Ansvaret bør imidlertid ikke engang gennemføres overalt, hvor den handlende med den højeste grad af opmærksomhed kunde have indset, at handlingen var uønskværdig. Det vilde ikke være muligt at presse det store flertal af mennesker til i alle livsforhold at anvende den højeste grad af opmærksomhed. – Iøvrigt vilde det heller ikke være ønskeligt at gøre

livet så byrdefuldt, som det derved vilde blive⁶.» Det er så sandt, som det er sagt. Rutinemæssigt arbejde sløver sansen for fare – ikke blot for andres, men også for den, man selv løber. Det er noget, man ser gang på gang i sager om arbejderes tilskadekomst ved maskiner, de selv betjener. Der er noget inkonsekvent i, at man, hvis en arbejder selv kommer til skade, er tilbageholdende med at betragte hans forhold som egen skyld, men ikke er det, hvis et tilsvarende forhold bevirker, at en kammerat eller en udenforstående kommer til skade, og der er spørgsmål om at pålægge arbejderen ansvar for derigennem at kunne dømme husbonden til erstatning.

Hvis man i højere grad, end det hidtil er sket, fordi den gældende teori kun kender culpa som ansvarsgrundlag, kunde vedkende sig, at andre momenter – deriblandt faregraden og de særlige krav til sikkerhed – spiller en rolle ved den samlede bedømmelse af ansvars- og risikosituationer, vilde det muligt åbne vejen for en mere nuanceret og retfærdig bedømmelse af tjeneres personlige ansvar.

II. *Positiv ret* indeholder ikke meget i denne retning.

1. Som bekendt kan efter sømandsloven nr. 229 af 7. juni 1952, § 50, stk. 2, erstatningen for den skade, en sømand volder ved fejl eller forsømmelse i tjenesten, nedsættes under hensyntagen til den udviste skyld, skadens størrelse og omstændighederne iøvrigt. En tilsvarende regel findes om skibsførerens ansvar i søloven, lovbekendtgørelse nr. 163 af 12. maj 1967, § 67.

2. Endvidere indeholder det i 1959 udkomne udkast til lov om statens og kommunernes erstatningsansvar, der er resultatet af et skandinavisk samarbejde, i § 4 en vigtig regel. I paragraffens stk. 1's 1. pkt. gives den selvfølgelige regel, at det offentlige, når det har betalt erstatning, har regres mod skadevolderen. Men i stykkets 2. pkt. og i stk. 2 bestemmes det, dels at skadelidte intet erstatningskrav har mod skadevolderen, og dels at det offentliges regreskrav på noget lignende måde som forsikringsselskabernes regreskrav ifølge F.A.L. § 25 kan nedsættes eller bortfalde, »når det må anses for rimeligt un-

6. Ussing, 68-69, min udhævelse.

der hensyn til ringe skyld, skadens størrelse og omstændighederne iøvrigt.«

Baggrunden for dette forslag er ifølge motiverne, at tjenestemændenes personlige ansvar udadtil overfor skadelidte er af meget ringe betydning, og betydningen af det er blevet stedse ringere, efterhånden som det offentliges direkte og principale ansvar er blevet anerkendt i domspraxis. De skadelidte sagsøger altid det offentlige, der kan betale, og søger kun sjældent tillige tjenestemanden. Hertil kommer, at det ikke er særligt rimeligt altid at lade tjenestemanden hæfte personligt. Tjenestemandshvervet indebærer ofte særlige muligheder for ved ringe uagtsomhed at forvolde store skader, uden at tjenestemandens lønning giver ham mulighed for at svare erstatning eller tegne forsikring for disse. Det store ansvar virker – på grund af de pågældendes manglende mulighed for at bære det – ikke særligt præventivt. Præventionen ligger i, at styrelsen bliver ansvarlig, og i udsigten til mistet advancement og forringet renommé. I praxis søger det offentlige da kun også yderst sjældent regres, navnlig i tilfælde af grovere uagtsomhed, f.ex. kørsel med motorkøretøj i spirituspåvirket tilstand.

Ud fra disse grunde fandt udvalget det rimeligt at give reglen i stk. 2, om adgangen til at lempe det offentliges *regreskrav*. Når dette spørgsmål var løst, blev det næste spørgsmål, hvorledes man skulde behandle tjenestemandens direkte ansvar overfor skadelidte. Hvis man lod det bestå fuldt ud, vilde føre til det uacceptable resultat, at tjenestemanden kom til at betale fuldtud, hvis skadelidte valgte at sagsøge ham, men at hans ansvar kunde lempes, hvis det offentlige blev sagsøgt og derefter gjorde regres. Herpå kunde der kun bødes på den ikke særlig praktiske måde, at den tjenestemand, der var blevet dømt alene, uden at det offentlige var sagsøgt ved siden af ham, kunde søge regres hos det offentlige for det beløb, hvormed dette regreskrav vilde være blevet nedsat, hvis det var blevet dømt først og havde søgt regres. Da en sådan regel fandtes kunstig, stod kun tilbage den mulighed enten at lade det personlige ansvar for tjenestemanden bortfalde overfor skadevolderen eller at give adgang til at lempe tjenestemandens direkte ansvar overfor skadevolderen, såfremt han blev sagsøgt direkte af denne – enten alene eller sammen med det

offentlige. Den sidste vej gik de tre andre skandinaviske lande i deres udkast, Finland og Sverige utvivlsomt, fordi tjenestemændenes personlige ansvar endnu spiller en betydelig rolle i disse lande, så at allerede den nye regel er en væsentlig fravigelse af det tilvante. Det danske udvalg mente imidlertid, at når tjenestemændenes fulde ansvar allerede nu ingen rolle spiller i praxis, vilde et ansvar for dem, som kan lempes, være uden praktisk betydning og i almindelighed kun blive gjort gældende i chikanehensigt. Udvalget anså det derfor mere praktisk og konsekvent helt at lade det bortfalde, men at lade regreskravet bestå, således at det offentlige ved sin udøvelse og domstolene ved deres bedømmelse af det kunde fastlægges almene, retfærdige retningslinier.

3. Endelig kan det måske også anføres, at færdselsloven med hensyn til motoransvaret indeholder en regel, der går et lille skridt i den anbefalede retning, idet den omvendte bevisbyrde kun finder anvendelse på brugerens (ejerens) ansvar, men ikke gælder for føreren personlig, når han ikke er ejer eller bruger. Denne omstændighed har Højesteret i den seneste tid et par gange benyttet til at lade den virksomhed, der ejede en vogn, med hvilken der var voldt skade, hæfte for denne, mens chaufføren blev frifundet⁷.

4. Visse svage indirekte tilløb kan endvidere findes i praxis. Her skal nævnes enkelte domme, hvoraf nogle tidligere har været omtalt i anden forbindelse. Opregningen kan ingenlunde være udtømmende, da det ikke altid er let at blive opmærksom på det her omtalte moment i domsreferaterne. Men de sager, som skal omtales, kan måske opfattes som vidnesbyrd om, at man vagt har opfattet husbondens ansvar som risikobetonet og som det principale og har fornemmet, at tjeneren i videst muligt omfang burde behandles mildere.

Da dommen i U.f.R. 1941, p 599 pålagde både vedkommende kommune og dens skolelærer ansvar for et uheld, der var sket under en af skolen arrangeret kunstskydning, fordi arrangementet havde været uforsvarligt, blev i det indbyrdes forhold mellem kommunen og læreren alene kommunen dømt til at bære hele ansvaret, idet læ-

7. U.f.R. 1955, p 501 H og p 997 (H.R.T. 1955, p 606).

rerens ansvar – uanset at han havde tegnet ansvarsforsikring – fandtes at kunne bortfalde i medfør af F.A.L. § 25.

I samme retning peger ligeledes afgørelsen i Ass. 1953 B, p 32, der også handlede om en ulykke i et skydetelt under en af en haveforening arrangeret fest. Skydningen forestodes af en arbejdsmand, der imidlertid kl. 22 overlod hvervet til en 16-årig dreng, der kl. 23 afstedkom uheldet med en (som han ikke vidste) defekt bøsse. Både haveforeningen, arbejdsmanden og den 16-årige dreng sagsøgte. Foreningen dømtes ikke efter 3-19-2, (hvad man meget vel kunde have gjort, da den 16-årige fandtes at have handlet uagtsomt), men fordi dens ledelse havde »overladt pasningen af spidshaglskydeteltet til en så ung person som sagsøgte A, uden at sørge for passende stadigt tilsyn af en voksen og våbenkyndig person.« Men samtidig blev arbejdsmanden, overfor hvem sagsøgeren anførte, at han måtte være ansvarlig »ved at overlade skydeteltet til en kun 16-årig person,« frifundet, idet han ikke ansås at have handlet uforsvarligt ved i overensstemmelse med den for festen ansvarlige leder at have overladt pasningen af skydeteltet til sagsøgte A. Afgørelsen er helt rimelig – den overordnede må tage ansvaret – men ikke helt i overensstemmelse med klassiske forestillinger om fleres medvirken til en skade, jfr. Ussing⁸: »Når en vis skade er indtrådt på en sådan måde, at flere forskellige personer hver for sig efter de almindelige erstatningsregler vilde være forpligtet til at erstatte skaden, bliver de som regel *solidarisk forpligtet* til at betale erstatningen,« og »det eneste, som kunde volde tvivl, er, om *der ikke er grund til at lempe ansvaret*⁹ for de enkelte skadevoldere. Som hovedregel må dette spørgsmål besvares benægtende ...¹⁰.«

Måske er det også værd at huske, at den tidligere under våben¹¹ omtalte sag i U.f.R. 1941, p 1151 om en slagtersvend, der under par-

8. Erstatningsret, p 194.

9. Forfatterens udhævelse.

10. Jfr. også Lassen: Alm. Del 1917, p 358 og Stang: Skade voldt af flere § 3, og Ussings anmeldelse i Sv.J.T. 1918, p 276.

11. p 192.

tering af en kalvekrop ramte en kunde med sin kniv, faldt ud til frifindelse af svenden, mens mesteren dømtes, fordi butikken ikke var indrettet således, at der ikke risikeredes slig skade på en kunde.

Sagen i Ass. 1942 B, p 79 drejede sig om et tilfælde, hvor nogle arbejdere var beskæftiget med at bestryge en barak med celluloselak. En arbejder, der vilde se, om der var mere lak i tøndens, strøg en tændstik, og der skete en eksplosion, hvorved en anden arbejder kom til skade. Den tilskadekomne sagsøgte både arbejderen og principalen, og de blev begge dømt, men i det indbyrdes forhold således, at arbejderen kun skulde bære $\frac{1}{4}$ og principalen $\frac{3}{4}$. Arbejderens ansvar blev begrundet med, hvad der synes klar uagtsomhed, idet han havde strøget tændstikken, skønt han var klar over, at tøndens indhold var meget brandfarligt. Principalens ansvar blev imidlertid støttet ikke, som man skulde vente, på D.L. 3-19-2, men på den omstændighed, at han ikke havde givet de ufaglærte arbejdere fornøden instrux. Denne begrundelse er tynd, når det samtidig statueres, at arbejderen kendte brandfaren, som vel også måtte være åbenbar også for de ufaglærte arbejdere ved et sligt arbejde. Men når den benyttes, og endda til at fordele ansvaret $\frac{3}{4}-\frac{1}{4}$, kan det vist kun ses som udtryk for, at man naturligt og rigtigt har ønsket at lægge så meget som muligt af risikoen ved denne farlige ting på virksomheden og ikke på arbejderen, og derved undgå den fulde hæftelse for denne sidste efter 3-19-2 i.f.

Disse sager er som enlige svaler, men det må håbes at den begyndende tendens, de er tegn på, kunde forstærkes, så at man kunde komme derhen, at en mindre mangel på omhu hos en tjener ikke pådrog ham personligt ansvar, selvom den i forbindelse med det om den skadevoldende tings eller virksomheds beskaffenhed oplyste kunde være tilstrækkelig til at pådrage husbonden ansvar.

I det hele kan det afsluttende siges, at retsordenen ikke godt kan være bekendt ud fra rent teoretiske betragtninger at opretholde en regel, som man håber ikke vil blive bragt til anvendelse i det praktiske liv.

3. SÆRLIGT OM FORSIKRINGSAFTALELOVENS § 25

Det er tidligere omtalt, at det vistnok er en ret almindelig opfattelse, at det vidtgående erstatningsansvar, domstolene i nyere tid pålægger, i hvert fald delvis har sin grund i, at ansvarsforsikring er meget udbredt. Domstolene er, tænker adskillige, tilbøjelige til at give erstatning, når hensynet til skadelidte taler derfor, og når hensynet til skadevolderen ikke taler særligt derimod, fordi han har forsikret. Det er også tidligere sagt, at det formentlig vil være rigtigt at sætte et spørgsmålstegn herved, idet forholdet meget vel kan være det, at domstolene med større frihed kan placere ansvar og risiko dør, hvor det skønnes at burde være, når de ikke er under det »pres,« som skadevolderens manglende betalingsevne og mulige ruin som følge af en erstatningspålægelse vil være. De forsikrede kan i erstatningsmæssig henseende betragtes som velsituerede.

For at få en prøve på, om den ene eller den anden af de refererede opfattelser er nærmest ved at være den rigtige, kunde man kaste et blik på visse sider af praxis med hensyn til anvendelse af F.A.L. § 25 til at lade forsikringsselskabernes regreskrav bortfalde eller nedsætte det. Hvis den omstændighed, at skadevolderen har ansvarsforsikret, har spillet en væsentlig rolle ved den skærpelse af erstatningsansvaret, som synes at have fundet sted i de sidste årtier, kunde man mulig vente, at retterne, når en forsikring på skadelidtes side engang havde dækket skaden, vilde tage hensyn hertil. Man kunde tro, at de vilde være tilbøjelige til ved bedømmelsen af regreskrav at anlægge en ganske mild målestok – i hvert fald når skadevolderen ikke havde en ansvarsforsikring, men muligen også, hvis der var en sådan forsikring. Hvis praxis derimod, også når regreskrav gøres gældende, har en tendens til at vise strenghed på de samme områder, hvor strenghed med hensyn til de direkte erstatningskrav gør sig gældende, er der noget, der taler for, at den relativt strenge praxis er udslag ikke, som man tror, af medlidenhed med de skadelidte, men af hvad domstolene fornemmer at være en rigtig fordeling af risiko og ansvar mellem borgerne. I denne henseende mindes der om, at reglen i F.A.L. § 25 ikke finder anvendelse på den, som er under et objektivt ansvar, (bortset fra det kun uegentlige objektive efter 3-19-2) ud fra den stærkt be-

grundede betragtning, at når slige virksomheder skal bære deres egen risiko, er der ikke grund til at lade lempelsesreglen finde anvendelse på dem¹. Hvis der derfor bag skærpelsen af culpaansvaret på forskellige områder skulde ligge betragtninger af den art, der bærer et objektivt ansvar, nemlig at skadevolderen naturligt bør bære risikoen for en ting eller en virksomhed, kunde det ventes, at domstolene i sådanne tilfælde var utilbøjelige til, når de pålægger det skærpede ansvar, at lempe dette efter § 25 til trods for, at den udviste skyld eventuelt har været meget ringe eller i nærheden af det fiktive.

Der skal derfor her ses lidt på anvendelsen af F.A.L. § 25. Det er ikke meningen at undersøge hele den omfattende praxis, der er med hensyn til denne bestemmelse. Derom og om den litteratur, der er om bestemmelsen, må henvises til de gældende fremstillinger og artikler². Her skal alene gås ind på de tilfælde, hvor lempelsesreglen i og for sig kunde have været anvendt, hvis betragtningen: »Der er jo forsikret,« slog stærkt igennem. Udenfor den følgende undersøgelse falder derfor de tilfælde, hvor loven ikke finder anvendelse (som på rent objektivt ansvar eller ansvar efter motorloven og søloven³, som tæt grænser op hertil, f.ex. spørgsmål om regres overfor de formelt ikke objektivt ansvarlige roetog o.l. og for motorkøretøjers materiel⁴) samt tilfælde, hvor der konkret synes at være udvist grov uagtsomhed. Endelig har de tilfælde, hvor regressen ikke nedsættes eller bortfalder, fordi der er voldt skade under udøvelse af faglig virksomhed og med tilsidesættelse af sædvanlig professionel fremgangsmåde (»fagfejl⁵«), heller ikke i denne forbindelse altfor stor interesse.

1. I det i 1959 udkomne udkast til ændring i forsikringsaftalelovens § 25 er reglen ganske vist foreslået ændret således, at lempelse *kan* ske til fordel for en objektivt ansvarlig, men det er, som det fremgår af motiverne, ikke meningen, at der i almindelighed skal lempes i disse tilfælde. Det er blot tanken at holde en adgang åben for undtagelsestilfælde og for det tilfælde, at der skulde udvikle sig et objektivt ansvar på områder, hvor en lempelse kunde være rimelig.
2. Herom henvises til Torben Lunds juridiske litteraturhenvisninger 1950, p 82 og tillægsbindet 1956, p 25.
3. Bentzon og Knud Christensen: Lov om forsikringsaftaler, 2.udg. 1952, p 160.
4. Se f.ex. U.f.R. 1941, p 666 og 1946, p 17 H.
5. Jfr. betænkning om ændring i loven om forsikringsaftaler, 1959, p 8, sp. 2, samt

Indledningsvis skal bemærkes, at der på visse bestemte områder synes at være en vis tilbøjelighed til at bruge lempelsesreglen. Det gælder overfor *brandforsikring*⁶, men efter de senere års praxis synes det ikke mere at gælde *cyklisters* og *fodgængeres* ansvar⁷. Relativt mild synes man at være, og med hensyn til de ellers ret strengt behandlede *glideskader*⁸, der dog sjældent medfører materiel skade.

Iøvrigt synes praxis på en række af de tidligere i denne bog behandlede områder at være ret streng.

I. Om bygningsansvaret foreligger kun ret få afgørelser.

1. I et tilfælde, hvor skade er voldt *under byggeri*, kan nævnes et tilfælde⁹, hvor regressen ikke blev lempet overfor en håndværksmester, der ikke havde bemærket, at en anden mesters svende havde overhugget en bardun, som fastholdt en *byggeelevator*.

2. Om *færdige huse* kan først anføres en sag¹⁰, hvor en væltet skorstenspipe havde forvoldt skade på en automobil, og hvor by- og herredsretten havde frifundet husejeren, fordi forsømmelse med hensyn til vedligeholdelse eller tilsyn ikke fandtes godtgjort. Landsretten dømte husejeren, idet den fandt det ubetænkeligt at fastslå, at an-

– eksempelvis – U.f.R. 1939, p 311 H, 1941, p 306 H, 1942, p 206, 1946, p 1203 H, 1952, p 198 og Ass. 1950 A, p 42 og 1955 A, p 15, U.f.R. 1961, p 626 (Ass. 1961 A, p 44) Ass. 1962 A, p 187, U.f.R. 1963, p 12 H og 747 H, p 806 H (kommenteret i U.f.R. 1964 B, p 137), 1964, p 309, 1966, p 794 (Ass. 1966 A, p 106), Ass. 1967 A, p 154 og 1968 A, p 69.

6. Eksempelvis U.f.R. 1937, p 619, 1938, p 662, 828, 830, 1075, 1942, p 332, 1945, p 965, V.L.T. 1949, p 209, U.f.R. 1951, p 795, 1953, p 767 H, Ass. 1954 A, p 217, men Ass. 1953 A, p 140, 1954 A, p 166 og U.f.R. 1954, p 706 H, Ass. 1959 A, p 5, 1960 A, p 96, 1962 A, p 187, 1965 A, p 99.

7. Frifindelse f.ex.: U.f.R. 1937, p 649, 1945, p 117, Ass. 1951 A, p 5, 1959 A, p 39 (fodgænger) – § 25 ikke anvendt, U.f.R. 1953, p 526 H, Ass. 1954 A, p 229, 1955 A, p 17, 22, 203, 1956 A, p 175, 1959 A, p 42, U.f.R. 1960, p 140 H, jfr. 1959, p 263 (Ass. 1959 A, p 272). Ass. 1960 A, p 64, 210, 213, 1962 A, p 174 (fodgænger), 1966 A, p 160.

8. f.ex. U.f.R. 1937, p 593, 1942, p 1165, 1951, p 494 H med kommentar i T.f.R. 1952, p 320, bogudgaven, p 32, men Ass. 1948 B, p 275.

9. U.f.R. 1937, p 829 (Ass. 1937 A, p 49).

10. Ass. 1951 B, p 278.

bringelsen af røret, (som ikke var i overensstemmelse med bygge Lovgivningen) ikke havde været forsvarlig, og samtidig udtalte retten, at § 25 ikke i et tilfælde som det foreliggende fandtes at burde komme til anvendelse. I en anden sag derimod¹¹, hvor der var sket vandskade under tøbrud, fordi en vandhane, der var under istandsættelse, havde stået åben, og et afløb var stoppet, fandtes husejerens ansvar for viceværtens forsømmelse at kunne bortfalde i medfør af § 25. Hvis man kan slutte noget fra disse enkelte afgørelser, må det vist nærmest være, at man – hvilket vel må anses for naturligt – ikke er særlig tilbøjelig til at bruge lempelsesreglen, når der er mere varige mangler ved en bygnings *tilstand*, f.ex. som følge af fejl ved konstruktionen, men snarere er det, når der er begået en fejl, som bevirker en mere forbigående fare. Hvis det er rigtigt, vilde det i og for sig være i god overensstemmelse med det ovenfor antagne om et mere strengt ansvar for tings tilstand. I samme retning tyder en noget lignende afgørelse¹² om en lastvogn, der blev beskadiget, fordi den sank ned i en grav i en vognport (rejselade), der var tildækket med planker. Skønt vognen var overlæsset, og det nærmest måtte antages, at brædderne havde kunnet modstå trykket, hvis vognen havde haft normal vægt, udtalte dommen, at »risikoen for, at dækket over graven ikke var forsvarligt, findes at måtte påhvile indstævnte« (rejseladens ejer), og derfor fandtes ansvaret også at måtte påhvile ham, idet der kunde tillægges overlæsningen betydning, da det ikke var aftalt med hvilken vægt, der kunde køres. Angående F.A.L. § 25 sagde dommen videre: »Spørgsmålet bliver herefter om indstævntes ansvar kan nedsættes eller bortfalde i henhold til bestemmelsen i F.A.L. §, pkt.2. Dette findes dog betænkeligt, når henses til, at graven ikke længere benyttes i et bilreparationsværksted og derfor kunde være opfyldt, og faren ved at køre over den fjernet.«

II. For *veje og gaders* vedkommende synes der i det hele, når man bortser fra glideskaderne, at være utilbøjelighed til at anvende § 25, når regreskrav gøres gældende overfor vejejer. Herved må dog be-

11. U.f.R. 1950, p 686 H.

12. Ass. 1937 A, p 188.

mærkes, at den bærende betragtning kan være den af Wagn Paulsen¹³ anførte, at man ikke bør lempe ansvaret overfor det *offentlige*.

1. Når ansvar er pådraget for gaders eller vejes mangelfulde *tilstand*, nægtes lempelse i almindelighed. Som et ret eklatant eksempel kan nævnes den tidligere under veje omtalte sag¹⁴, hvor et amtsvejvæsen blev gjort ansvarlig for, at en bro på en sognevej, der midlertidig tog færdselen fra en amtsvej, mens denne blev repareret, brød sammen under en lastbil. Her lempedes ansvaret ikke under hensyn til, at skaden skyldtes, »en offentlig vejs mangelfulde tilstand.« Og det samme blev også resultatet i en anden tidligere omtalt sag¹⁵, hvor en passager kom til skade, da en taxa kørte over nogle vandpytter, der dækkede en udgravning i en københavnsk gade. Ansvaret pålagdes her, som det vil erindres, fordi der »måtte påhvile Københavns kommune et almindeligt ansvar for, at de offentlige gader henligger i forsvarlig stand.« Også her fandt retten »ikke ... i nærværende tilfælde at kunne bringe bestemmelsen i F.A.L. § 25, stk.1, pkt.2, til anvendelse.« – Resultaterne er i god overensstemmelse med den objektive eller næsten objektive karakter, ansvaret er antaget at have. – En lignende afgørelse er truffet i U.f.R. 1968, p 657.

Tilsvarende afgørelser er truffet med hensyn til huller i en vej¹⁶, risikable kloakriste¹⁷, et fremspringende monument i en gade¹⁸ eller mangelfuld snekastning¹⁹.

2. Når talen er om *vejreparationer*, hvor *grusbunker*²⁰ er efterladt, eller hvor *vejtromler*²¹ har voldt skade ved gnister, påkørsel eller på anden måde, synes stillingen at være den samme. For grusbunkers vedkommende kan det særlig nævnes, at lempelse ikke er sket i et til-

13. U.f.R. 1937 B, p 55 ff, jfr. Ussing i 1938 B, p 69.

14. Ass. 1936 A, p 235.

15. U.f.R. 1937, p 974 (Ass. 1937 A, p 90) se også Ass. 1968 A, p 43.

16. Ass. 1954 A, p 98.

17. Ass. 1957 A, p 146. Ass. 1960 A, p 273, U.f.R. 1966, p 652.

18. Ass. 1955 B, p 278.

19. Ass. 1957 A, p 225.

20. U.f.R. 1940, p 462 H om sne Ass. 1941 A, p 111 og om en pølsevogn Ass. 1959 A, p 91.

21. U.f.R. 1949, p 532 H, Ass. 1952 A, p 188 og U.f.R. 1954, p 689 H.

fælde²², hvor den uagtsomhed, der var udvist af vejvæsenets folk, næppe var betydelig, idet 4 af Højesterets 11 dommere stemte for at frifinde vejvæsenet, og hvor den tilskadekomne bilist havde en medskyld, der førte til halvering af erstatningen.

Samme kurs synes også at blive fulgt overfor *private personer*, der har pådraget sig ansvar ved at tilsnavse en vej med gødning eller andet affald²³.

Praxis på det her omhandlede område synes således, hvad enten betragtningen er, at det offentliges ansvar ikke bør lempes, eller at ansvaret er næsten objektivt (eller en ubestemt blanding af begge dele), ret tydeligt talende om domstolens fornemmelser for, hvor et ansvar naturligt bør have sin endelige placering.

3. Noget beslægtet med disse vejsager er et par tilfælde²⁴, hvor heste er kommet til skade ved på mere privat område at træde gennem mangelfulde brønddæksler. I begge tilfælde blev der givet fuld regres overfor de private ansvarlige, hvoraf den ene var gårdejer. I sagen vedrørende denne sidste fandt 4 af Højesterets dommere, at § 25 ikke »under de foreliggende omstændigheder burde bringes til anvendelse.« Den femte dommer kom til samme resultat, men fandt begrundelsen herfor i »karakteren af det af appellantens udviste uforvarlige forhold.« Forskelligheden i begrundelserne må vel betyde, at kun den ene dommer har fundet, at uagtsomheden har været nær ved at være grov. – Det må bemærkes, at det af dommen fremgår, at gård-ejeren havde ansvarsforsikret.

III. Skade voldt af ting.

1. Overfor *kraner* gives der – som tidligere berørt ved omtalen af disse – oftest fuld regres, når ansvar pålægges²⁵. Særligt kan nævnes

22. U.f.R. 1940, p 462 H.

23. Ass. 1956 A, p 186 og 1957 B, p 157, U.f.R. 1957, p 327, Ass. 1965 A, p 192, 1966 A, p 95, U.f.R. 1967, p 267 H – nedsættelse efter § 25 – og egen skyld – Ass. 1967 A, p 29.

24. U.f.R. 1945, p 456 H, og Ass. 1947 A, p 85.

25. V.L.T. 1937, p 332 (»under de foreliggende omstændigheder ikke anledning«), Ass. 1941 A, p 150 (skibet var betroet, og der var særlig risiko), Ass. 1947 A, p 79 (betydelig uagtsomhed), U.f.R. 1949, p 1143 (alvorlig uagtsomhed), U.f.R.

sagen i U.f.R. 1952, p 1084, hvor dommen siger, at der »uanset at den af appellantens udviste uagtsomhed ... skønnes at være ringe, findes der efter beskaffenheden af den af appellantens udøvede virksomhed som fører af den i sagen omhandlede kran ikke anledning til i medfør af F.A.L. § 25 at lade hans ansvar bortfalde eller nedsætte det.« Det må dog herved bemærkes, at der var tegnet en særlig ansvarsforsikring for kranen, som man nok har fundet nærmere til at bære skaden end den beskadigede bils kaskoforsikring.

Et enkelt tilfælde, hvor en kranes ansvar er bortfaldet efter § 25 forekommer dog²⁶.

2. For *maskiners* vedkommende kan anføres afgørelsen i U.f.R. 1953, p 503 H, hvor en dreng havde fået hånden læderet i et ikke som påbudt beskyttet tandhjulsdrev i et pumpeværk. Det var opstillet af en smedemester for en gårdejer. Begge dømtes uden lempelse efter § 25. Mulig var uagtsomheden også hos gårdejeren ret betydelig. Noget specielt er måske afgørelsen i Ass. 1960 A, p 96. Den drejede sig om en dampkedel, der havde forvoldt en brand, og den sagsøgte var en ingeniør, der alene havde givet råd om betjening af kedlen. Hans ansvar bragtes til bortfald efter § 25.

3. Når skade forvoldes af *skydevåben*, vil uagtsomheden ofte være af sådan beskaffenhed, at der ikke er særlig grund til at lempe ansvaret²⁷.

Som noget særligt – der ikke vedkommer det her drøftede spørgsmål – må dog mindes om, hvad der tidligere under sport er sagt om den regres, som jagtforsikringen på lignende måde som motorforsikringen, udøver overfor sin *egen* forsikringstager²⁸.

4. Vedrørende andre ting kan anføres afgørelsen i Ass. 1951 A, p 44, hvor en tom jernbanevogn, der stod på et havnespor, var blevet sat i gang af stærk blæst og derved påkørte en bil. Den var sikret

1952, p 828 (under de foreliggende omstændigheder ikke findes tilstrækkeligt grundlag).

26. U.f.R. 1943, p 347 (Ass. 1942 A, p 188): uanset kontraktsmæssigt forhold mellem parterne.

27. U.f.R. 1951, p 1083 (V.L.T. 1951, p 229).

28. p 261 f.

ved et kasteskift under hjulene. Den foreliggende uagtsomhed fandtes betydelig. Det sagsøgte selskabs ansvar – der hvilede på 3-19-2 – fandtes herefter »under de foreliggende omstændigheder« ikke at burde nedsættes eller bortfalde. Og da et tipvognstog, som tilhørte et stenværk, styrtede ned på et skib, fordi vognene påkørte nogle sten, der den forrige dag var væltet ned over sporet, lempedes ansvaret – uanset at det hvilede på 3-19-2 – ikke, idet de sagsøgte »under de foreliggende omstændigheder, hvor skibet lå for lastning ved sagsøgtes bro og intet havde med lastningsarbejdet på broen at gøre (fandtes) at burde bære det omhandlede tab som en risiko ved driften af en virksomhed, der omfatter kørsel med tipvognstog²⁹.« Det er en tydelig udtalelse.

IV. Det mere forvaringsmæssige ansvar for *mekanikere og hotelejere* for skade, som af deres folk forvoldes på eller med kundernes biler, synes som tidligere omtalt ikke at blive lempet. Det ser ud, som om man er noget strengere overfor mekanikere end overfor hotelejerne. Herom henvises i det hele til, hvad der tidligere er sagt.

V. *Ansaret for dyr*. Det må først bemærkes, at der næppe i F.A.L. § 25 er hjemmel til at lempe det objektive ansvar efter D.L. 6-10-5³⁰.

Iøvrigt kan om

1. *Hestekøretøjer* bemærkes, at det ret strenge ansvar, der efter det tidligere bemærkede, synes at gælde med hensyn til *materiellets* godhed, afspejler sig i afgørelsen i Ass. 1954 A, p 109, hvor en hest voldte skade på en bil, da den løb løbsk, fordi køretøjet skiltes ad som følge af, at nagelbolten faldt ud. Vognens ejer, der fandtes ansvarlig ved ikke at have fastskruet bolten forsvarligt og ved ikke inden uheldet at have foretaget eftersyn af den, opnåede ikke lempelse, idet § 25 under de foreliggende omstændigheder ikke fandtes at burde bringes i anvendelse.

2. Med hensyn til ansvaret for *kørsel med hestekøretøjer* o.l. er § 25 ikke benyttet i et par tilfælde, hvor skade var sket, fordi en kusk

29. Ass. 1956 A, p 51.

30. U.f.R. 1942, p 1001, Ass. 1946 B, p 137.

uagtsomt havde ladet køretøjet henstå uden at løsne skaglerne³¹. I det ene tilfælde ansås uagtsomheden vel ikke som grov, men da skadevolderen (en husmand) havde tegnet ansvarsforsikring, fandtes der ikke anledning til nedsættelse af regreskravet. I det andet tilfælde, der lignede det noget, men hvor dog den ene skagle var fraspændt, fandtes der »under hensyn til forseelsens karakter« ikke at kunne finde lempelse sted. I begge disse sager var der tale om tilfælde, hvor sagsøgte blev dømt for sin egen uagtsomhed med sit eget materiel. Men overfor en kusk i et flyttefirma er ansvaret bragt til bortfald³².

I tilfælde af egentlige kørselsskader er praxis tilsyneladende ikke så streng. I nogle tilfælde er ansvaret således bortfaldet, da det udelukkende hvilede på D.L. 3-19-2³³. Men i nyere praxis har man – er det den stigende motorvognsentusiasme, der gør sig gældende? – ligesom det er tilfældet med fodgængere og cyklister, været tilbøjelig til at bruge lempelsesreglen³⁴.

3. Når *heste* eller *kreaturer* volder skade, mens de trækkes, er de, som før omtalt, ikke løsgående, og der er derfor ikke ansvar efter D.L., men alene efter culpareglen. Det samme gælder, når dyrene har revet sig løs eller er brudt ud af hegn eller fenne og har voldt skade af en beskaftenhed, som ikke omfattes af D.L.s bestemmelser, således som disse, som tidligere omtalt, forstås her i landet.

Der mindes om det tidligere sagte, at det her omhandlede culpaansvar i sig selv ikke synes at være særlig strengt. På den anden side må stillingen vist nærmest siges at være den, at man, når man statuerer, at der er ansvar, ikke er videre tilbøjelig til at anvende § 25 på det, noget der for så vidt kunde overraske, da man i og for sig kunde tænke sig, at domstolene i samklang med den relativt milde ansvarsbedømmelse vilde lade ansvaret bortfalde i en del af de ikke særligt graverende culpatilfælde.

For *trukne* og *drevne dyr* foreligger der således en del sager, hvor ansvar er pålagt uden lempelse. Selvom ansvaret i flertallet af disse

31. U.f.R. 1941, p 989 og 1948, p 277, jfr. dog Ass. 1956 A, 141.

32. Ass. 1941 A, p 152.

33. Ass. 1941 A, p 160, 1948 A, p 56 og 1954 A, p 14.

34. Ass. 1951 A, p 133, 1960 A, p 1, 84, 1962 A, p 77, 1966 A, p 178.

tilfælde hviler på 3-19-2 (der er oftest tale om gårdejerers ansvar for fodermestre eller karle), og det ikke statueres, at den udviste uagtsomhed er grov – og den heller ikke synes at være det – udtales det stadig, at der ikke findes at være anledning til eller tilstrækkelig anledning til at bringe § 25 i anvendelse, eller at bestemmelsen efter omstændighederne ikke bør anvendes³⁵. Et tilfælde³⁶, hvor Højesteret har anvendt § 25 – det drejede sig om ansvar efter 3-19-2 for, at nogle trukne kreaturer havde kollideret med et motortog – synes ikke i hele situationen at adskille sig væsentligt fra de andre sager³⁷.

Noget lignende gælder for dyr, der har *revet sig løs* eller er *brudt ud af hegn eller fenne*. Også her er forholdet det, at § 25 i de fleste tilfælde ikke bringes i anvendelse. Det gælder naturligvis i første række, når den udviste mangel på omhu skønnes betydelig eller relativt betydelig, f.ex. fordi dyrene tidligere er brudt ud³⁸. I et tilfælde³⁹ er der, skønt hegnet var i almindelig forsvarlig stand, pålagt ansvar, fordi hegnet var nær ved en hovedvej, og der fandtes efter omstændighederne ikke anledning til at benytte § 25. Men selvom det positivt er udtalt, at uagtsomheden ikke har været grov⁴⁰, eller det synes at fremgå af sagen, at dette ikke har været tilfældet⁴¹, har man ikke fundet anledning til at lempe ansvaret.

Tilfælde, hvor lempelsesadgangen er blevet benyttet, findes dog

35. Ass. 1942 A, p 59: en drevet so; 3-19-2, ikke anledning. Ass. 1942 A, p 108: en drevet ko, 3-19-2, ikke tilstrækkelig anledning; Ass. 1944 A, p 42, en trukket plag, 3-19-2, ikke tilstrækkelig anledning, herredsretten havde benyttet § 25; Ass. 1955 A, p 193: drevne kreaturer, 3-19-2, ikke grundlag; Ass. 1956 A, p 129; drevne kreaturer, gårdejeren selv; § 25 burde efter omstændighederne ikke finde anvendelse; Ass. 1967 A, p 26: drevne kreaturer, fodermesteren, delt skyld, ej bortfald efter § 25.

36. U.f.R. 1954, p 639 H (Ass. 1954 A, p 120).

37. Her kan måske også henvises til sagen i Ass. 1957 A, p 34 (V.L.T. 1957, p 153).

38. U.f.R. 1945, p 407, 1948, p 887 (Ass. 1948 A, p 139), Ass. 1950 A, p 163 og 1951 B, p 59. U.f.R. 1961, p 27 H, Ass. 1961 A, p 157, 1962 A, p 96, 1963 A, p 122, 142, U.f.R. 1964, p 663 (Ass. 1964 A, p 73), Ass. 1964 A, p 106, 1965 A, p 95, U.f.R. 1965, p 444 H (Ass. 1965 A, p 59), Ass. 1966 A, p 134.

39. Ass. 1957 A, p 159, jfr. også Ass. 1958 A, p 210.

40. V.L.T. 1937, p 318 (Ass. 1937 A, p 136).

41. Ass. 1940 A, p 29 og 1946 B, p 137.

også⁴². Særligt kan nævnes en sag⁴³, hvor ejeren af en ged havde slået den løs, for at den kunde gå hjem selv (den skulde tilbagelægge ca. 40 m); da geden sprang ud på vejen, kom en bil i skred og led skade. Her fandtes ansvaret at burde bortfalde⁴⁴.

VI. Overfor *børn* og deres forældre synes kursen at være ret hård, navnlig når børnene har forvoldt *færdselsuheld*; en fader til et 2¹/₂ års barn opnåede således ikke⁴⁵ bortfald af forsikringsselskabets regreskrav, da barnet var løbet ud på kørebanen, så at en bil måtte dreje brat, hvorved den beskadigede en anden bil. Og hvis mindre børns andel i færdselsuheld skyldes uregelmæssig kørsel eller mangel på tegngivning, finder man deres uagtsomhed betydelig og anvender ikke lempelsesreglen⁴⁶.

Angående *ildsvåder* er det ovenfor omtalt, at § 25 benyttes i adskillige tilfælde, også når skaden er forvoldt af børn. Her bør det dog nævnes, at moderen til en 4¹/₂-årig dreng, der ved leg med tændstikker havde forvoldt brand, ikke opnåede lempelse⁴⁷. Og i et andet tilfælde⁴⁸, hvor to 9¹/₂-årige drenge havde lavet et bål, der forårsagede en brand, fandtes der nok anledning til at nedsætte erstatningskravet, som var på 3.000 kr., til 1.500 kr. i medfør af myndighedslovens § 63, men ikke til at bringe § 25 i anvendelse, idet drengenes uagtsomhed

42. Ass. 1952 A, p 5. U.f.R. 1961, p 1058, (Ass. 1961 A, p 84), Ass. 1963 A, p 189.

43. Ass. 1955 A, p 234.

44. I dommens hoved er det fejlagtigt angivet, at afgørelsen gik ud på, at § 25 ikke fandtes at burde anvendes.

45. U.f.R. 1937, p 979.

46. Ass. 1952 B, p 44: 9-årig dreng på sin faders cykle; U.f.R. 1953, p 526 H: 13-årig dreng på cykle; Ass. 1955 A, p 22: 10-årig dreng på cykle; Ass. 1957 A, p 229: 8-årig pige på cykle; Ass. 1957 A, p 295: 11-årig pige, der trak en cykle. Ass. 1959 A, p 52, 12 år, ikke § 25, 1960 A, p 79, 13-årig dreng blev forskrækket, § 25 anvendt, U.f.R. 1961, p 825 (Ass. 1961 A, p 55): 8 år, ikke § 25, U.f.R. 1963, p 912: 13 år, ikke § 25, men anvendt på hans husbond, U.f.R. 1965, p 28 H (Ass. 1964 A, p 145): 14 år, ikke § 25, Ass. 1966 A, p 64: 8 år, ikke § 25, 1967 A, p 159: 8 år ikke § 25.

47. Ass. 1950 B, p 147.

48. U.f.R. 1954, p 706 H.

såvel af landsretten som af 5 af Højesterets dommere fandtes »betydelig«. To andre højesteretsdommere fandt drengenes uagtsomhed »grov,« mens to andre dommere ligesom en dissenterende landsdommer ikke fandt uagtsomheden grov og vilde lade regressen bortfalde efter F.A.L. § 25, jfr. myndighedslovens § 63. For en 8-årig drengs vedkommende er i en noget lignende sag hverken myndighedslovens § 63 eller forsikringsaftalelovens § 25 fundet anvendelig⁴⁹.

I et par sager om *skolehjem*s ansvar for deres børn er afgørelsen varierende⁵⁰.

Sager om benyttelsen af § 25 på børns ansvar kommer iøvrigt ikke særlig ofte frem. De af børn forvoldte skader, som fører til erstatningssager, drejer sig oftest om skade på person, hvor regresspørgsmålet ikke opstår, og hvor der alene bliver tale om myndighedslovens § 63.

VII. Måske er materialet i det hele noget for spinkelt til at tillade sikre slutninger. Noget tyder dog på, at risikobetragtninger, som man finder naturlige, på visse områder indgår ikke blot i erstatningsovervejelserne, men også i overvejelserne af, om forsikringsselskabernes regres bør bortfalde. Men det ser ud, som om man med noget større sikkerhed kan sige, at sagerne ikke viser nogen særlig tendens til en mildhed, som kunde harmonere med den antagelse, at man kun skærper ansvaret på en lang række områder, *fordi* der er forsikringsdækning, og ellers helst havde holdt sig til den klassiske culpaparegel med dens lære om, at der kun ifaldes erstatningspligt, når der ikke er vist den agtpågivenhed, som kan ventes i det daglige af almindelige påpasselige folk. Det ser ud som om domstolene er utilbøjelige til at flytte ansvaret fra skadevolderen over på kaskoforsikrerne, således som det i og for sig har været hensigten med F.A.L. § 25. Det viser noget om den fornemmelse, der hersker om ansvars- og risikos fordeling. Dette kan imidlertid give anledning til nogle betragtninger, som må falde i to dele. Først skal der ses på de tilfælde, hvor skadevolderen har

49. U.f.R. 1954, p 1024, se også Ass. 1968 B, p 101.

50. U.f.R. 1955, p 336 og 1956, p 215, Ass. 1959 B, p 112 handlede om myndighedslovens § 63, der var ansvarsforsikret.

pådraget sig ansvar under sådan *mere privat handlen*, som er eller ville være dækket af en almindelig (familie) ansvarsforsikring (A). Og derefter på de tilfælde, hvor skaden er forvoldt *under udøvelse af næringsvirksomhed* (B).

A. Når skaden er voldt ved *privat uprofessionel handlen* og derfor falder eller ville falde ind under en almindelig ansvarsforsikring, ville det stemme med intentionerne med F.A.L., om man *som hovedregel lod regreskravet falde bort*. Der er ingen grund til at give kaskoforsikringen regres. Den har fået sin præmie for sin risiko, og det, der kan hentes gennem regres er i almindelighed så lidt, at det ingensomhelst rolle kan spille for kaskoforsikringens tarifiering, og det navnlig når man tager i betragtning, at de fleste selskaber antagelig skiftevis optræder som sagsøger og sagsøgt i disse regresspørgsmål. Derimod må de mange sager, hvor selskaberne så at sige søger at gøre strandhugst hos hinanden, og som fylder domssamlingerne, koste både det offentlige og selskaberne ikke små summer.

1. Det gælder først og fremmest de sager, hvor cyklister eller fodgængere, der har forvoldt færdselsuheld med materiel skade til følge, søges til erstatning. Domstolenes minutiøse undersøgelse af, om den udviste uagtsomhed er eller ikke er af en sådan grovhed, at skaden skal flyttes fra kaskoforsikringen – der bedre kan beregne risikoen – til den private ansvarsforsikring – der mindre er i stand dertil – er temmeligt futile og udgør mindre vederkvægende læsning. Det gælder ikke mindst de sager, hvor skadevolderen er *et mindre barn*. Man spørger sig, hvad det er for et gode, man opnår, når domme konstaterer, at barnet var ansvarsforsikret og derefter dømmer det. Stort set er det ikke andet end, at man flytter et beløb fra et selskabs lomme til et andets – men kun for den tid, der går, til selskaberne igen står overfor hinanden, men i modsatte roller.

I disse sager kunne man ikke blot uden skade, men til almindelig nytte, som hovedregel lade regressen falde bort.

2. Det sagte gælder også i almindelighed, når *børn har forvoldt andre skader*.

Det må så anmærkes, at hvis man i overensstemmelse med, hvad der ovenfor er foreslået, skulle indføre objektivt ansvar for børns

skade-forvoldelse, burde man samtidig ændre F.A.L. § 25, således at regreskrav ikke kunne rejses overfor børn.

3. Det sagte, at man som hovedregel burde lade regreskrav bortfalde, bør også gælde for anden skadeforvoldelse, som ville henhøre under den private ansvarsforsikring.

B. Kommer man derimod til *det professionelle ansvar*, som dækkes af særlige erhvervsansvarsforsikringer, er situationen en helt anden. Her taler hensynet til en rationel fordeling af omkostningerne ved de forskellige erhverv for og ikke imod regres. Ethvert erhverv bør bære sine omkostninger. Det drejer sig om større risici, som antagelig ret let kan tarifieres. Til denne gruppe bør henføres fabrikker, entreprenører, og antagelig også husejeres ansvar foruden mange andre.

Et par brancher kan måske give anledning til særskilte bemærkninger.

1. Det er tidligere omtalt, at det ikke rationelt at lade *mekanikeres* og *hotellers mere specielle* ansvarsforsikringer hæfte for de kaskoskader, som forvoldes på biler, der er i deres varetægt. Det er få tilfælde, det drejer sig om, og de kunne meget vel dækkes af vognenes sædvanlige kaskoforsikringer.

2. Videre kan det nok drøftes, om den flod af regressager, som med vekslede held rejses af motorkøretøjers kaskoforsikringer mod ejerne af trukne, drevne eller løsrevne *kreaturer*, samfundsmæssigt kan svare regning. Spørgsmålet burde nok ved lejlighed drøftes mellem selskaberne, der har landmands- og motorforsikring.

I det hele indbydes man mulig af praxis på dette – og andre – områder til en betragtning. Der har fra tid til anden i den juridiske litteratur været talt om, hvorvidt forsikringsvæsenet i det hele kunde afløse eller dog væsentlig omforme erstatningsretten. Stærkest har denne tale vel nok været, da forsikringen tog sit opsving i tyverne og trediverne, og hvor det naturlig tildrog sig opmærksomheden, hvad man kunde bruge dette nye og betydningsfulde institut til. I første omgang har man nok nærmest tænkt sig, at ulykkesforsikring for personer og skadesforsikring for ting var noget, som kunde udfylde en del af erstatningens funktioner. Det er en tanke af denne art, der

for så vidt ligger bag ved F.A.L. § 25. I de senere år er det imidlertid, som om tanken er trådt lidt mere i baggrunden. At det er sket, har formentlig en del rimelighed for sig. Ved et første blik taler den tanke, at ulykkes- og skadesforsikring skulde overflødiggøre erstatningsinstituttet, til den logiske sans og intellektet, omend ikke slet så meget til retsfornemmelsen. Det virker så lige til, at hvis alle var tilstrækkeligt dækket ved forsikring, blev der ingen erstatningsspørgsmål, men højest problemet om forsikrerens regres tilbage – og det er et rent teknisk spørgsmål, om man vil opretholde regressen eller lade den bortfalde. Lader man den bortfalde, bliver præmierne blot en smule dyrere, og hvis alle er ulykkes- og skadesforsikret, er det vanskeligt eftersporligt, om den enkelte eller de enkelte grupper i samfundet til syvende og sidst kommer til at betale mere i deres egenskab af potentielle skadelidte end i deres egenskab af mulige skadevoldere, idet ansvarsforsikringen under den givne forudsætning vilde blive overflødig.

Uanset hvor besnærende tanken ser ud, er det dog, som den støder på sejt modstand både hos domstolene og det almindelige publikum. Det, som er hovedindvendingen, er næppe så meget, at både frivillig og lovpligtig ulykkesforsikring og skadeforsikring har en umiskendelig tendens til at give underdækning, til at dække mindre, end man anser det for rimeligt, at der gives erstatning for. Det er et moment, som har sammenhæng med den stadigt løbende milde inflation; forsikringssummerne hinker noget bagefter. Dette kunde rettes ved en passende ordning af ulykkes- og skadesforsikringen. Det, som går imod tanken om forsikring i stedet for erstatning, er snarere en almindelig udbredt og meget kraftig følelse af, at skadevolderen bør betale – selvom det sker gennem ansvarsforsikring. Følelsen er næppe den mere »hævn«-prægede, at de bør betale selv og derfor lide tabet; retsfølelsen tilfredsstilles antagelig også, selvom de betaler gennem deres forsikringer; det afgørende er, at ydelsen kommer fra skadevolderen. Det er muligt, at der bagved ligger en ubestemt forestilling om, at det ud fra almindelige præventive hensyn er ønskeligt, at erstatningskravet rettes mod skadevolderen, selvom ikke han, men hans forsikring kommer til at dække. Men mulig er det afgørende mere

endnu, at der, som hele den foregående undersøgelse synes at have vist, bag erstatningsreglerne og erstatningspraxis ligger stærke, ikke helt definerede forestillinger om, hvorledes risiko rettelig bør fordeles mellem samfundets medlemmer og grupper af disse. Der er adskilligt, som tyder på, at det, når skade er voldt af en maskine eller ting eller indretning i en virksomhed, føles retfærdigt, at denne skade bæres af virksomheden – selvom det sker gennem dens forsikring. Den omstændighed, at F.A.L. § 25 fortrinsvis anvendes, når skade er voldt ved dagliglivets »uprofessionelle« handlinger, styrker formodningen herom.

Hvis det er rigtigt, vil det være urealistisk at søge at bringe udviklingen derhen, at ulykkes- og skadesforsikringer i alt for vidt omfang overtager erstatningsinstituttets funktion. Man må i stedet søge at udbygge ansvarsforsikringen med henblik herpå. De foregående undersøgelser synes flere steder at have vist, at fornemmelsen for, hvad der er retfærdigt, har en meget stærk tendens til at slå igennem og farve resultater, man kommer til, således at regler, der nok opfattes som gældende ret, delvis omformes med den konsekvens, at retstilstanden kan blive noget uklar. Hvis det derfor må skønnes, at der er stærk tilbøjelighed til at lade skadevoldere og deres ansvarsforsikringer betale fremfor ulykkes- og skadesforsikringer, vil det være rigtig politik at søge at udforme retsreglerne i overensstemmelse hermed.

Herved kan det bemærkes, at ansvar i visse måder arter sig som flaskedjævelen i eventyret. Ligesom han, hvad man end gør, altid vender tilbage til sin ejersmand, således har ansvaret en tilbøjelighed til at vende tilbage til skadevolderen (og hans ansvarsforsikring), hvor meget men end bestræber sig for at placere tabet hos skadelidte (og hans ulykkes- eller skadeforsikring).

I § 4 i lov nr. 205 af 6. juli 1916 om ulykkesforsikring – der ikke er ændret ved lov nr. 183 af 20. maj 1933 – bestemtes det i stk.1, at en tilskadekommen, der rejste erstatningskrav, ikke kunde kræve ulykkesforsikring, og i stk.2, at den, der havde krævet ulykkesforsikring, ikke kunde rejse erstatningssag. I begge tilfælde kunde ulykkesforsikringsdirektoratet dog dispensere. Hvis sådan sag rejstes, og

der blev dømt til erstatning, fik ulykkesforsikringen dækning for sine udlagte beløb. Reglen var for så vidt meget fornuftig, som den formentlig tilsigtede at hindre dobbelt forsikringsdækning. Men den var næppe realistisk. I overensstemmelse med loven udviklede der sig i begyndelsen en retspraxis derhen, at man ikke lod arbejdsgiveren (og hans ansvarsforsikring) hæfte efter 3-19-2 hvis den ene arbejder havde forårsaget skade på den anden, ud fra den betragtning, at arbejdsgiveren ikke burde dække sine arbejdere både gennem ulykkesforsikring og ansvarsforsikring⁵¹. Det var sætningen om *arbejdsfællesskab*, der således kom til existens – her som i andre lande. På grund af pladshensyn og den skete udvikling skal praxis vedrørende arbejdsfællesskab ikke nærmere beskrives her.

Den således skabte retsregel blev imidlertid efterhånden udhulet. De i henhold til ulykkesforsikringen ydede erstatninger kom med tiden til at ligge på et lavere plan end de erstatninger, som domstolene tilkendte for død og invaliditet; de fulgte ikke med erstatningsniveauet. Direktoratets tilladelser, som antagelig oprindeligt har været tænkt som undtagelser, blev som følge deraf med tiden hyppigere. Samtidig synes anvendelsen af thesen om arbejdsfællesskab at være kommet noget på retur og at være blevet udsat for indskrænkninger.

Mens de omtalte regler i § 4 endnu opretholdes i lovebekendtgørelse nr. 198 af 12. april 1949, er de bortfaldet i lovebekendtgørelse nr. 142 af 8. maj 1959, jfr. nu lovebekendtgørelse nr. 137 af 26. april 1968, således at skadelidte kan rejse erstatningskrav uden tilladelse, og § 4 giver ulykkesforsikringen fuld regres mod skadevolderen. Udviklingen er altså fuldbyrdet: Ansvar er hos skadevolderen og hans ansvarsforsikring. Det kunne se ud som om sætningen om arbejdsfællesskab herefter er endeligt afgået ved døden. Den har i de senere år været påberåbt adskillige gange, men aldrig med held⁵².

Denne tilstand er ikke rimelig. Med det efterhånden strenge ansvar, der er for tilskadekomster på arbejdsstedet som følge af menne-

51. Jfr. nærmere Ussing: Erstatningsret 1947, p. 96 f.

52. f.ex. Ass. 1960 A, p. 277 B, p. 312, U.f.R. 1961, p. 1061, Ass. 1961 A, p. 174, U.f.R. 1963, p. 329 H, kommenteret i U.f.R. 1963 B, p. 239, Ass. 1964 B, p. 224, U.f.R. 1965, p. 509 (Ass. 1965 B, p. 26) 1966, p. 903, Ass. 1967 A, p. 116.

skelige fejl og svigten af maskiner og materiel, er der i vidt omfang dobbelt forsikringsdækning: De nævnte skader dækkes af både den lovpligtige ulykkesforsikring og ansvarsforsikringen. Derudover dækker den førstnævnte de ansattes tilskadekomster, for hvilke der ikke er ansvar efter de skærpede regler, og den sidstnævnte ansvar for materiel skade og ikke af ulykkesforsikringen omfattet personskade – for så vidt der er ansvarsgrundlag. Selvom ulykkesforsikringen formentlig kan kalkulere sine præmier under hensyntagen til den nu indrømmede almindelige regres, må i det mindste nogen administrativ fordyrelse – og retssager – være følgen. Det er ikke rationelt, at arbejdsgivere må have to forsikringer, der delvis dækker det samme, og som – på forsikringstagernes bekostning (for retssagerne må jo til syvende og sidst betales af disse) – gør regres gældende mod hinanden.

Det er ikke meningen med denne kritik at foreslå, at man skal gå tilbage til den oprindelige regel med ulykkesforsikringens fortrinsvise hæftelse. Gjorde man det, vilde udviklingen formentlig gentage sig. Det er muligt, at det er fornuftigt og bekostningen værd at blive stående ved det nuværende resultat, at ulykkesforsikring og ansvarsforsikring bærer hver sit. Men hvis man skulde finde det umagen værd at forsøge en rationalisering af de her nævnte erstatninger ad forsikringsvejen, vil det formentlig med de vundne erfaringer om den stærke tendens, der er til at placere ansvar hos skadevolderen, være mest holdbart at afskære ulykkesforsikringens regres og begrænse den tilskadekomnes krav til det, han ikke måtte have fået dækket af ulykkesforsikringen, altså til et »underskud« ved denne.

xiv : Det negative ansvar – nedsættelse eller bortfald af erstatningen.

Efter at det i det foregående er påvist, at der i erstatningsretten har fundet og finder en objektivisering sted af skadevolderens ansvar i den forstand, at ansvaret på en række områder skærpes og drages henimod det objektive, skal det nu undersøges, om der ikke i praksis er en *tilsvarende tendens til også at objektivisere risikoen på skadelidtes side* derved, at man i visse situationer nægter ham den erstatning, han efter den klassiske teori egentlig skulle have krav på, eller nedsætter den.

Efter den klassiske teori benyttes to anerkendte og »legitime« retlige figurer, som begge opfattes som stemmende med culpallæren, til at begrænse erstatningsansvarets omfang. Det er *adækvansfiguren* (1) og *egen-skyld-figuren* (2). Hertil er i nyere tid kommet en tredje, nemlig *accept- og risiko-figuren* (3), der noget tøvende har stukket sit hoved frem bag egen-skyld figurens kjortel. Og det kunne se ud, som om der i den aller seneste tid er ved at dukke en ny figur frem, som vi her forsøgsvis vil kalde *skadelidtes egen risiko for sårbare/kostbare ting* (4).

Vi skal nu se lidt på disse figurer for at undersøge, om der også ved anvendelsen af dem indgår momenter af overvejelse af, hvor risikoen bør ligge.

1. ADÆKVANSFIGUREN

Det ville føre for vidt her at gå nærmere ind på det omfattende emne, som adækvans er¹. For vort formål må det være nok at konstatere, at adækvansfiguren i sin oprindelige udformning ret naturligt hørte til skyldlæren, idet den gik ud på det, som vi kan kalde

Version A, at kun de for skadevolderen *påregnelige følger* af hans uretsmæssige handling skulle erstattes. Denne påregnelighedslære, som

1. Foruden til håndbogen kan henvises til Bonnevie; Adækvanslæren og beslægtede retsfelter, Oslo 1942, Hagerup Bull i T.f.R. 1932, p 1 ff og 1936, p 332 ff,

var yderst usikker og uklar at arbejde med, har imidlertid i nyeste tid været underkastet en så sønderlemmende kritik i Danmark af *A. Vinding Kruse*², i Norge af *Kristen Andersen*³ og i Sverige af *Karlgren*⁴, at den nu kan siges at gispe efter vejret, og det er vel i det hele taget ikke med urette, når *Arnholm* lidt ironisk har anført, at fordelene ved begrebet adækvans er, at det ikke har noget indhold. – Man er derfor kommet ind på en mere moderne

Version B, der i overensstemmelse med *Ussing* og *Vinding Kruse* kan siges at gå ud på, at kun de følger af den skadevoldende handling, som for en naturlig betragtning kan siges at være forårsaget af det, som gjorde handlingen farlig, skal erstattes. *Vinding Kruse* har derudover været inde på, om det der sker, når en erstatning begrænses med adækvansbegrundelse, er anvendelse af rene risikobetrægtninger.

Sammenfattende kan det vist imidlertid siges, – og det har en vis betydning for det følgende – at adækvansfiguren oftest, når den anvendes, bruges til *at undtage visse følger* af den skadevoldende handling fra erstatningspligten. Der sker altså, hvad man kunne kalde en *skades- eller følgebegrænsning* på kroner og øre. Ganske vist har adækvanslæren af og til været benyttet til at nedsætte erstatningsbeløbet, altså til en erstatningsbegrænsning, men disse tilfælde eller en del af dem kan mulig, som det vil ses af det følgende, bedre henføres under andre figurer.

På den praktiske anvendelse af denne retlige figur skal der ikke her gås nærmere ind, men der skal gøres nogle bemærkninger om, i hvilket omfang en skadevolder er forpligtet til at erstatte *neuroser* eller psykiske *chocks*kader, der er en følge af legemskrænkelser.

I tilfælde af personskade erstatter man i almindelighed følgerne af

Kristen Andersen sammesteds 1941, p 298 ff, Dagfinn Dahl 1941, p 517 ff, Kristen Andersen, 1948, p 99 ff, Sindballe i U.f.R. 1948 B, p 253 ff, A. Vinding Kruses store afhandling i T.f.R. 1951, p 321-426, og diskussionen mellem Stig Jørgensen og A. Vinding Kruse i U.f.R. 1953 B, p 33 ff, p 145 og 225 ff.

2. Erstatningsretten I, 1964, p 222.

3. Erstatningsrett, Oslo, 1959, p 27 ff.

4. Skadestandsrätt, 1952, p 37 ff.

tilstødende komplikationer⁵ eller af mangler ved lægebehandlingen⁶. Disse følger anses altså i den gældende teoris system som adækvate eller påregnelige: efter de synspunkter, som er hævdet i denne bog, må man sige, at skadevolderen som følge af sin handling må tage risikoen for tilstødende uheld af denne art. Imidlertid er det som ovenfor omtalt med hensyn til traumatiske *chockvirkninger*, som er forårsaget af personskade, det overvejende almindelige, at man ikke erstatter dem. I et par tilfælde, hvor det ikke var den direkte ramte, der fik chock⁷, tales der enten om, at skaden var en så »fjern og upåregnelig« følge, at den ikke kan fordres erstattet, eller om, at den ikke var en følge af, at den pågældende selv var udsat for fare eller lignende. Om den direkte ramte siges noget lignende: enten at det ikke tør statueres, at skaden er en direkte følge af begivenheden⁸, eller at skaden, selvom den er forårsaget af det skete, er en fjern og upåregnelig følge⁹, eller om, at den hysteriske lidelse, selvom den er udløst ved uheldet, lå udenfor, hvad man kunde påregne¹⁰. I en enkelt sag, hvor der undtagelsesvis er givet erstatning, er det udtalt, at den hysteriske lidelse måtte anses opstået ved ulykken¹¹, eller at den ikke lå udenfor, hvad der kunde påregnes¹². I et tidligere omtalt tilfælde var et nervøst chock forårsaget ved, at en dreng i kådhed havde affyret en hundepistol bagved husets husassistent. Her har antagelig den dobbelte omstændighed, at skaden var forvoldt i *kådhed* og med et *skydevåben* bevirket, at adækvansen blev udstrakt, idet et i kådhed med kasten med et æbleskrog forvoldt chock ikke er blevet erstattet¹³. Nævnes bør det også, som det tidligere er omtalt under vilde dyr, at der¹⁴ er blevet givet erstatning i et tilfælde, hvor en løves

5. Herom henvises til Stig Jørgensen: Erstatning for personskade, Aarhus, 1963.

6. Anførte værk, p 80.

7. U.f.R. 1921, p 662 H med kommentar i T.f.R. 1924, p 64, 1931, p 124, og 1935, p 1094 H.

8. U.f.R. 1930, p 390.

9. U.f.R. 1932, p 964, der var tale om selvmord efter ulykken.

10. U.f.R. 1955, p 1050.

11. U.f.R. 1926, p 193.

12. U.f.R. 1932, p 964.

13. U.f.R. 1932, p 973 og 1955, p 1050.

14. U.f.R. 1937, p 158.

tilsynekomst havde givet en person et chock. Her kan man dog vist tale om, at følgen – hvad man så ellers måtte mene om chocks påregnelighed – er en i snævreste forstand påregnelig følge af, at slige dyr ved et uheld kommer til at færdes frit omkring. – Endelig er erstatningen også blevet »normaliseret«, idet man i en sag¹⁵ fastslog, at en opstået nervøs lidelse ikke lå udenfor det upåregnelige – men kun i tiden, til skadelidte blev udskrevet fra hospitalet, og ikke for den derefter følgende tid.

Som det ses er det ganske stereotype vendinger, der bruges; der opereres med forårsagelse og påregnelighed. Nu kan man vel spørge, om det ikke, når man tilføjer en person fysisk skade, er mindst ligeså påregneligt efter almindelige erfaringer, at der i forbindelse med skaden kan opstå psykiske lidelser hos den skadelidte eller andre, som at en sygelig legemlig disposition kan forværre følgerne af det skete. Svaret må vist blive: Jo, det er det. Når man erstatter den ene, men ikke den anden art følge, må det derfor have andre – og antagelig gode – grunde for sig. Antagelig er forholdet det, at man med en grov gennemsnitsopfattelse regner med, at skadelidte selv kan gøre noget for at begrænse de psykiske følger, mens det ikke er tilfældet med hensyn til følgerne af legemlig sygdom, og at det derfor i almindelighed er rigtigt at lade ham bære risikoen for de første, men ikke for de sidste.

Dette illustrerer formentlig det før sagte, at man ikke slutter fra påregnelighed og adækvans til erstatningspligtens omfang. Derfor er det mulig rigtigere at sige, at *den adækvate skade er den, som der faktisk gives erstatning for*. Det betyder igen, at adækvanslæren ikke bør være deduktive slutninger fra påregnelighedsovervejelser, men at læren bør beskrive, hvilke tab, der erstattes, og på basis af praxis opstille vejledende sætninger herom, eventuelt ledsaget af formodede grunde for dem. Og sluttelig betyder det, at det ikke er nogen fordel, at dommene stilles op med påregnelighedsbegrundelser. De kan lige så godt sige, at det og det findes at ligge udenfor, hvad der i anledning af det skete kan fordres erstattet.

Endnu kan måske tilføjes – men det skal gøres kort, fordi emnets forbindelse med det her behandlede er noget indirekte – at der i visse tilfælde har været en tilbøjelighed til at nedsætte den ene *enke* til-

kommende erstatning for tab af forsørger, når hun har indgået *nyt ægteskab*. På lignende måde som man i forskellige situationer lader en skadelidt bære nogle af en erstatningspådragende handlings følger, lader man altså her visse kompenserende følger af en skade komme skadevolderen til gode. Her er altså ikke tale om en risiko, der skal bæres af den ene eller den anden part, men om det omvendte, om en fordel, der skal tilfalde den ene eller den anden eller deles¹⁶.

Hovedreglen er naturligvis, at en enke får fuld erstatning for tab af forsørger. Hvis hun, efter at hun har fået fuld erstatning tilkendt, indgår nyt ægteskab, er fordelene herved – eller den herved opnåede formindskelse af tabet – skadevolderen uvedkommende. Men er det nye ægteskab indgået, inden der er faldet endelig dom i sagen, ser man ikke – som man ud fra rene konsekvensbetragtninger skulde vente – ligesådan på problemet.

Under den i U.f.R. 1937, p 139 omtalte sag var en gift mand omkommet ved en ulykke i oktober 1933. I juni 1935 indgik enken nyt ægteskab. Derefter anlagde hun sag til erstatning for tab af forsørger, idet hun, foruden erstatning til børnene, krævede 12.000 kr. til sig selv. Retten fandt »ved bedømmelsen af erstatningsbeløbets størrelse ikke at kunne bortse fra, at sagsøgerinden og hendes børn gennem det nye ægteskab har opnået en forsørgelse, der rent økonomisk ikke kan anses ringere end den, hendes afdøde ægtemand var i stand til at give.« Under hensyn til den hengåede mellemtid inden det nye ægteskab og de »usikkerhedsmomenter som altid vil være knyttet til den ved det nye ægteskab opnåede forsørgelse«, fastsattes det enken tilkommende beløb til 4.000 kr.

Linien fra denne østre landsretsdom er fulgt op i senere højesteretsdomme¹⁷.

Resultaterne forekommer måske ganske rimelige, men den skabte praxis vil vel blot, hvis den følges op, føre til, at nye ægteskaber kommer til at vente, til der er truffet endelig afgørelse i disse erstatningssager.

16. Om emnet se N. H. Bache i U.f.R. 1929 B, p 345 ff.

17. U.f.R. 1950, p 333 H. Enken havde selv halveret sit krav: »yderligere« nedsættelse fandtes ikke at burde ske. U.f.R. 1950, p 360 H: Det krævede beløb 20.000 kr. nedsattes til 10.000 kr. Begge domme er kommenteret i T.f.R. 1951, p 497. U.f.R. 1952, p 583 H: 19.000 kr. nedsat til 9.000 kr. Derimod fandtes der ikke anledning til at nedsætte erstatningsbeløbet, fordi *enken* mellem landsrettens og Højesterets domme var *afgået ved døden*.

2. EGEN SKYLD (OG IDENTIFIKATION).

De gældende regler om erstatningsansvarets nedsættelse eller bortfald i tilfælde af den *skadelidendes medvirken eller »egen skyld«* bygger i det hele på culpa-reglen¹. Hovedreglen går, som den har udviklet sig siden den første verdenskrig², ud på, at der i princippet, når egen skyld foreligger, skal finde en *fordeling* af skaden sted på basis af graden af den på begge sider udviste skyld. Hele problemet om egen skyld er – i hvert fald efter den gældende, på culpa-reglen baserede teori – så stort og kompliceret, at det meget vel kan kræve behandling i en selvstændig afhandling – som også Kurt Grønfors har gjort det i det i note 1 citerede værk fra 1954. Noget sådant skal dels af hensyn til proportionalitet i det foreliggende arbejde, og dels fordi der ikke her bygges på culpa-reglen i klassisk forstand, ikke forsøges her. Der skal alene fremdrages visse vanskeligheder, som anvendelsen af den almindelige culpa-regel volder på området egen skyld, og søges illustreret, at en friere anvendelse eller medianvendelse af andre erstatningsretlige synspunkter end de rene culpamæssige i adskillige henseender synes at gøre behandlingen af egen skyld lettere og for tanken mindre kompliceret end efter den gængse teori.

I. Indledningsvis skal bemærkes, at det, når man bygger på den gældende culpa-lære, volder store besværligheder nærmere at bestemme, hvad egen skyld egentlig er, idet egen skyld ofte er en optræden, som ikke er identisk med, hvad der vilde være skyld overfor trediemand. For *Lassen* er problemet ikke så svært, men *Ussing* er i højere grad inde på dets tvivlsomme natur. Og *Gomard* peger meget stærkt på de svære vanskeligheder, som det volder for tanken at fordele skaden efter skyldgrad; thi når egen skyld ikke (altid) er en adfærd, der vilde have pådraget skadelidte ansvar, hvis skaden havde ramt trediemand,

1. Jfr. navnlig Grønfors i *Skadelidandes Medverkan*, Stockholm, 1954, p. 14, se også Ussings betænkning om nordisk lovgivning om erstatningsansvar, p. 16, samt Lassen: *Alm. Del*, 1917, p. 288 ff, og Ussings *Erstatningsret*, p. 183 ff. Yderligere litteratur er citeret i Gomards afhandling om *Egen Skyld* i *U.f.R.* 1958, p. 149 ff i note 2.

2. Gomard anførte sted.

hører skadevolders culpa og egen skyld egentlig ikke hjemme i samme kategori, og en fordeling kan derfor i virkeligheden kun foretages på et ret vilkårligt grundlag³. Dette er forsåvidt rigtigt. Men her til skal foreløbig kort bemærkes, at hvis man går ud fra, at den omstændighed, at skadevolderen ved sin adfærd har fremkaldt en risiko for trediemand, tæller med i det samlede erstatningsovervejelser, lettes problemstillingen væsentligt; thi det, som har forvoldt vanskelighed ved bestemmelsen af begrebet egen skyld, er netop, at man som egen skyld har betragtet ikke blot egentlig culpøs adfærd, men efter omstændighederne også en optræden fra skadelidtes side, som er ensbetydende med, at han har taget eller løbet en risiko. Begge parter er forsåvidt igen i samme kategori. Det er en risikoafvejelse, der finder sted, en afvejelse af den på begge sider med eller uden culpa skabte fare, jfr. herved dommen i U.f.R. 1964, p 488. Den handlede om en bil, som i 2 dage havde været henstillet under et stillads, hvor den blev beskadiget af malerklatter. Ejeren fik ikke erstatning, da der var opsat advarselsskilt, og da han allerede i kraft af selve stilladsets tilstedeværelse måtte påregne en vis risiko. Det er forsåvidt også det, der går gennem *Gomards* højst fortjenstfulde afhandling, som der her i det hele henvises til, idet gentagelser såvidt mulig skal søges undgået.

II. Til kritik af den gældende lære skal det endvidere anføres, at det ofte er sagt⁴, men fortjener at siges endnu engang, at den gængse begrundelse for culpapreglen, præventionshensynet, ikke forklarer, eller i hvert fald ikke overbevisende forklarer, at den, som ved egen uagtsomhed er blevet årsag til egen *personskade*, ikke får erstatning eller ikke fuld erstatning. Personskade ønsker enhver at undgå. Om der ikke gives erstatning eller kun nedsat erstatning spiller for præventionen ingen rolle. Om man kan forklare den gældende regel ud fra genoprettelseshensynet, forekommer tvivlsomt og må formentlig besvares benægtende. Den, som ved egen medvirkende uagtsomhed har lidt personskade f.ex. i et færdselsuheld, har samme behov for erstatning som den, der uden egen skyld er kommet ud for en tilsvarende ulykke.

3. p 151.

4. f.ex. Gomard, p 158.

De »reale grunde,« der anføres for culpareglen, kan ikke forklare det fænomen, at domstolene med stadighed og kraft, og som det synes med stærk støtte i retsfølelsen, opretholder den regel, at erstatningen – selvom der på modpartens side er den forsikring, som af mange menes at bevirke, at vidtgående erstatningspligt pålægges – nedsættes eller bortfalder, når egen skyld foreligger. Forklaringen må altså søges andetsteds, og det synes ikke uden betydning at finde den. Antagelig er den egentlige forklaring den, at det føles rigtigt, *at enhver må bære risikoen for visse arter af egen optræden, derunder det, man kunde kalde egen uagtsomhed* – uagtsomhed taget i klassisk forstand og ikke som udvidet, strakt eller konstrueret culpa, eller hvad man nu vil kalde de former for handlemåde, som i visse situationer og med hensyn til visse ting eller indretninger påtager et ansvar, som er videregående, end man efter den egentlige culparegel skulde formode. – At man efter omstændighederne også må bære risikoen for egen handlemåde, som rubriceres som »egen skyld,« men som kun i uegentlig forstand kan betegnes som »skyld«, er en anden ting.

III. Til yderligere belysning af de vanskeligheder, der for den gældende teori er forbundet med arbejdet med problemet egen skyld, skal anføres, at *Grønfors*, der er den forfatter, som grundigst har forsøgt det på basis af den herskende lære, har fundet det nødvendigt at opstille et meget kompliceret (antagelig unødigt kompliceret), men i og for sig konsekvent system⁵. Han sonderer mellem tre eksisterende ansvarsnormer. Der kan hæftes efter den almindelige culparegel; der kan – som det her i landet er tilfældet for bl.a. motorkøretøjer – hæftes efter culpareglen, men med omvendt bevisbyrde; *Grønfors* taler her om et præsumptionsansvar – en betegnelse, der vil blive brugt i det følgende. – Og der kan endelig hæftes med objektivt ansvar. Hver af de tre ansvarsregler kan være gældende både på skadevolde-rens og skadelidendes side, hvilket skulde give 9 kombinationer.

Arbejdes der med denne tredeling i ansvarsgrundlaget, må systemet teoretisk set blive mangesidet og vanskeligt; men hvis det er rigtigt, som ovenfor er søgt påvist, at den faktiske tilstand er den,

5. Navnlig p 72 ff.

at der forekommer en jævnt glidende skala af ansvarsnormer af forskilleg strenghed, og man også accepterer den tanke, at bevisbyrdefordelingen i erstatningssager ikke er så ensartet som teorien vil gøre den, og at sondringen mellem almindeligt culpaansvar og ansvar med omvendt bevisbyrde heller ikke er så skarp, som det læres, vil den af Grønfors opstillede og på den pågældende teori konsekvent byggede opdeling i de nævnte forskellige grupper let føre til vilkårlige resultater, der ikke er i harmoni med den almindelige retstilstand. Praxis vedrørende egen skyld synes da heller ikke at frembyde de spring, som skulde være konsekvensen af en logisk gennemført culpatænkning.

I det følgende skal – i det omfang det ikke allerede er gjort i tidligere afsnit – ses på de ni mulige kombinationer, men således at der kun gås ind på de enkelte i det omfang, der for en praktisk betragtning synes at være anledning til det. Om de fleste domme gælder det, at det ikke særligt kan ses, at de interesserer sig for det foreliggende sammenstød mellem to ansvarsnormer, hvilket i sig selv er interessant. Men iøvrigt må domme altid læses med et vist forbehold, hvis man skal udlede bevisbyrde-regler af dem. Dommerne er særlig vanskeligt stillet, når de skal udtrykke sig herom. Det falder dem naturligt i en dom at fortælle hvad der er bevist, uanset om det for at nå resultatet havde været tilstrækkeligt med, at mindre – eller med at intet var bevist, idet modparten havde bevisbyrden. Om der er »overskud« vil således ikke altid fremgå.

A. For at begynde med de simpleste tilfælde, nemlig dem, hvor der er *sædvanlig culpabedømmelse*, og hvad man kunde kalde *sædvanlig skyld på begge sider*, så skal det ingeniunde benægtes, at der kan forekomme adskillige tilfælde – f.ex. i færdselssager – hvor en afvejelse af de to partes skyld meget vel kan finde sted; det vil navnlig kunne være tilfældet, når den *faregrad*, de to parterers handlinger (eller undladelser) fremkalder, står i et naturligt forhold til skyldgraden, hvad der ingeniunde er en ualmindelig situation. Men det vil ikke altid være sådan, at der selv i ret simple tilfælde uden videre med fordel kan finde en afvejelse sted på det subjektive plan af skyldgraderne imod hinanden.

Lad os tage et ganske jævnt eksempel⁶. En cyklist kører på en meget slet vedligeholdt vej og kommer til skade, men det oplyses, at han er kørt med ret stor fart. Vi tænker os – hvad der efter praxis er let at gøre – at der på vejejerens side antages at være en sådan mangel med hensyn til vedligeholdelse, at han i og for sig er erstatningspligtig, og at det skal afgøres, om og hvor meget erstatningen til cyklisten bør reduceres på grund af dennes egen skyld.

Det kan naturligvis tænkes, at man vil sige, at cyklisten ved at køre hurtigt på den dårlige vej har udvist sådan uagtsomhed, at han ingen erstatning skal have, eller – udtrykt med andre ord – at han har accepteret risikoen ved vejen. Efter gældende praxis er det vel nok noget usandsynligt, at resultatet vil blive ingen erstatning, og vi vil derfor se på, hvordan man skal bære sig ad, hvis man vil overveje nedsættelse af erstatningen på basis af rene skyldmæssige betragtninger. Der må i så fald ses på begge parter forhold, for at man kan finde to skyldgrader, der kan afvejes mod hinanden ved fastsættelsen af fordelingen af tabet.

1. For *cyklistens* vedkommende kan man tænke sig, at f.ex. et af fire alternativer foreligger.

a. Cyklisten er kørt for stærkt, fordi han var ved at komme for sent til et tog, da han ikke var kommet op i rette tid. (Dette kan igen have forskellige årsager, men for ikke at komplicere sagen for meget, lader vi det blive ved det oplyste). Hvad er nu for en culpabetragtning relevant ved bedømmelsen af cyklistens skyldgrad? Er det alene farten, eller er det også årsagen til farten – at han var for sent på det – der er relevant ved skadefordelingen? Der kan vist kun siges, at spørgsmålet, når det stilles teoretisk, er svært at besvare.

b. Cyklisten kørte stærkt, fordi han plejer at gøre det, og fordi han ikke brød sig om vejens slette tilstand. Er hans egen skyld – som skal indgå i den endelige beregning – i dette tilfælde større eller mindre end i tilfældet under a.? Også dette spørgsmål er svært at besvare.

6. Som faktisk har foreligget, Ass. 1956 B, p 1, hvor erstatning til en cyklist, der faldt på dårlig vej, nedsattes med $\frac{1}{3}$, fordi han havde kørt på vejen vidende om dens dårlige tilstand, jfr. også Grønfors' anførte værk, p 39, jfr. N.J.A. 1950, p 188, se også Ass. 1960 B, p 54 og 1962 B, p 167, Svensk dom i ND 1962, p 1 og måske U.f.R. 1963, p 442 samt Ass. 1964 B, p 22 og p 234.

c. Cyklisten kørte stærkt, fordi han ikke bemærkede vejens slette tilstand. Gør det nogen forskel?

d. Cyklisten kørte stærkt, fordi han skulde telefonere efter jorde-moderen. De fleste vil vel nok sige, at dette motiv bevirker, at der ikke er egen skyld, og at han skal have fuld erstatning.

Lad os, inden vi spekulerer videre, se på

2. *Vejejerens forhold*. Her kan man eksempelvis tænke sig, at et af følgende fire alternativer foreligger.

x. Vejen er blevet ødelagt af regnskyl for 2 dage siden. Vi går stadig ud fra, at der som ovenfor anført, trods den korte tid, der er gået, foreligger så megen skyld hos vejejerer, at han kan dømmes, og, hvis egen skyld ikke foreligger, til fuld erstatning. I det her nævnte eksempel, hvor kun to dage er gået, må det vist erkendes, at den skyld, der foreligger, er ringe.

y. Vi tænker os, at vejen har henligget, som den er, i 2-3 måneder. Det er klart, at skylden er væsentlig større end under x.

z. Vi tænker os, at vejen, som under y antaget, har henligget urepa-reret i 2-3 måneder, og at der yderligere har været klaget over den til vejejerer. Det er igen klart, at det gør vejejerens skyld større end un-der y.

æ. Vi tænker os, at forholdet er som under y, men at der yderligere for 1 à 2 måneder siden er sket et andet uheld på vejen, uden at det har fået vejejerer til at reparere. Det gør utvivlsomt hans forhold mere graverende end under y.

Lad os nu sætte, at der på cyklistens side foreligger det under a om-talte forhold, og at han kørte for stærkt, fordi han var ved at komme for sent, og at man har bestemt sig for at tilregne ham dette forhold som egen skyld, så at hans invaliditetserstatning, som vi vil sætte til 12.000 kr., i den anledning skal reduceres. Vi tænker os endvidere, at cyklisten, da han kørte på vejen var uden ethvert kendskab til de for-hold, som er opregnet vedrørende vejejerer, og som kunde influere på bedømmelsen af dennes subjektive forhold. Derefter kan spørges, først om det er troligt, at man i praxis – altså de lege lata – hvis vej-ejerens skyld er så lille, som under x nævnt, vil sige, at cyklistens skyld er så stor *i forhold* hertil, at man f.ex. reducerer hans erstatning

til $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{3}$, 3.000 eller 4.000 kr. Man kan endvidere spørge, om det er troligt, at man i tilfældet y vil sætte erstatningen til $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{2}$ og i tilfældene z og æ til $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$. Og dernæst kan spørges, om det vilde være rimeligt – de lege ferenda – at lade spørgsmålet, om cyklisten skal have 3.000, 4.000, 6.000, 8.000 eller 9.000 kr. være afhængig af, om vejejerens forhold er det under x, y, z eller æ beskrevne.

Begge spørgsmål, både spørgsmålet om man faktisk vil gå frem efter skyldfordelingsprincippet, og spørgsmålet, om det vil være rigtigt at gøre det, kan vist med sindsro besvares benægtende. Hvis man kommer til, at cyklistens krav skal reduceres, vil det næppe være troligt eller rimeligt at vejejerens subjektive forhold spiller en afgørende rolle for reductionens størrelse; måske vil det slet ingen rolle spille. Hvis dette er rigtigt, er det både overraskende og tankevækkende, at det i visse tilfælde kan være sådan, at det *alene* er skadelidtes, men ikke skadevolderens forhold, der er relevante for nedsættelsen.

Antagelig vil der ske det, at man, hvis cyklistens forhold er a, b eller c, og man anser forholdet for egnet til at medføre reduktion, tager et skønsmæssigt overblik over de to faremomenter – farten og vejens tilstand – og lader disse momenters størrelsesgrad (man kunde også sige deres adækvans eller forårsagelsessevne) være afgørende for erstatningsfordelingen. Det vil igen sige, at det man foretager, stærkt nærmer sig til at være en risikofordeling. Veyejeren må som følge af den culpa, man antager, han har udvist, bære en vis risiko for vejens slette tilstand, men cyklisten på sin side også bære sin andel af risikoen på grund af sin høje fart. – Hvis man i det tilfælde, hvor cyklisten skulde hente jordemoder, ikke vil reducere hans erstatningskrav, virker det også utvungent at sige, at vejejeren, når vejen er i erstatningsforpligtende tilstand, også må være beredt på at bære den risiko, som følger af, at enkelte vejfarende kan have behov for at færdes hurtigt på den. Det synes at virke naturligere end at sige, at der ikke er egen skyld.

Det anførte synes at vise, at culpapreglen ikke slår til i alle tilfælde af »egen skyld,« end ikke de simple tilfælde, hvor der almindeligvis tales om skyld på den ene side og egen skyld på den anden. Der foregår næppe – og bør næppe foregå – en ren afvejelse af parternes

skyld. Det er muligt, at denne skyld i visse tilfælde indgår som et hovedmoment, og det er muligt, at den i andre tilfælde kan indgå som en vis faktor, men som en faktor blandt andre. Det anførte kan tjene til at illustrere, at culpareglen ikke, som det er en vidt udbredt tro, er »erstatningsreglen«: den er alene en – til tider beskeden – erstatningsregel blandt flere andre.

Man kan tænke sig et lidt andet beslægtet eksempel: En bil har påkørt og dræbt en noget spirituspåvirket fodgænger, der har vist en vis uforsigtighed. Bilen har kørt med meget høj fart, der skønnes efter omstændighederne at have været for høj: der er altså tale om culpa på begge sider, og det særlige motoransvar kommer derfor ikke frem. Man kan nu sætte at grunden til bilens høje fart har været, enten at der var tale om kapkørsel, eller at vognen skulde skynde sig for at nå en færge, eller at der var tale om en hastende ambulanceudrykning (men dog at der er kørt hurtigere end forsvarligt). Det er formentlig klart, at bilistens forhold i de 3 nævnte tilfælde ikke er lige graverende. Men ikke desto mindre må det vist antages, at skadefordelingen i alle tilfælde vil blive den samme, og dette vil vel også være det rimelige. Hvis det er tilfældet, må det vist påny erkendes, at det er mindre rigtigt at sige, at der fordeles efter skyldgrad; der fordeles efter den faregrad, som skadevolderens og skadelidtes handlemåde frembød.

Hvis tilfældet fremdeles varieres derhen, at hastigheden nok var høj, men ikke højere end forsvarligt, kommer spørgsmålet om motoransvaret frem, og vi får et tilfælde, hvor skadelidtes optræden bedømmes efter culpareglen, men bilens efter færdselsloven. Hvis bilen nu ikke beviser, at skaden ikke kunde være undgået, er der en formidlet medskyld på bilens side, og erstatningen skal stadig fordeles mellem parterne. Vi kender ikke størrelsen af den ikke beviste skyld, som heller ikke er bevist ikke at være til stede. Det er imidlertid troligt, at denne omstændighed ikke vil spille større rolle. Skadefordelingen vil antagelig i praxis blive den samme eller omtrent den samme som før. Det vil påny blive et skøn om faren ved de to parters optræden, der vil blive bestemmende.

Det kan også tænkes, at bilen i ambulancetilfældet vil påberåbe sig

nødretten; i så fald er der for bilen objektivt ansvar, men der kan blive spørgsmål om fuldstændig bortfald af erstatningspligten, når der på den anden side er culpa. Det er næppe sandsynligt, at det i praxis vil lykkes bilen at trænge igennem med sin påstand. En domstol vil i det virkelige liv sikkert hurtigt finde ud af, at der efter omstændighederne ikke foreligger en nødretssituation, og således komme udenom det ubehagelige teoretiske spørgsmål, om egen skyld bevirker, at der slet ikke er erstatningspligt. Den nævnte sætning, at egen skyld bevirker bortfald af objektivt ansvar, er et ægtefødt begrebs-juridisk barn af culpa-reglen og dens bisætning om det så ekstraordinære ansvar uden skyld: Skyld mod skyld kan kompenseres, men ikke ansvar uden skyld overfor skyld. Det er dog vist gået med denne sætning, som med helhesten og kirkegrimen i folkesagerne: Man tror ikke rigtig på dem længere. Gennemgående er dommere imidlertid ikke besjælet af en Sct. Georgs ånd, som får dem til ved enhver anledning at gå løs på et af teoriens utysker. Den enkelte sag giver hverken tilstrækkelig anledning eller tid til at sikre sig, at det dogmatiske uhyre ikke kan spy edder og forgift, hvis det angribes på livet. Derfor går dommerne efter den store Bøjgens råd udenom. Der er ikke grund til at laste dem altfor meget herfor. Det er teoretikerne, som har lejligheden til at overveje, om tiden er moden til, at forældede sætninger kan forkastes.

Man kan iøvrigt også vende det sidstnævnte eksempel om og spørge, hvordan det vil gå, hvis det er bilen (eller dens fører), der har lidt skade som følge af den hurtige kørsel og den berusede mands optræden. Også i dette tilfælde er det antageligt, at skadefordelingen vil blive den samme, hvad enten vognens høje fart skyldes den ene eller den anden af de nævnte årsager. Og det er vel iøvrigt også nærliggende at antage, at fordelingen vil blive den samme, som hvis det var fodgængerens, der var skadelidt.

Hvis man endelig tænker sig, at det ikke er en spirituspåvirket fodgænger, men en blind eller svagtsynet, der er blevet part i et motoruheld med skade til følge på enten den ene side eller på den anden, vil culpa-reglens tilhængere antagelig sige, at vognen, hvis der er skyld på dens side eller ikke bevist uskyld, må bære hele skaden, fordi der

ikke på fodgængerens side er nogen fejl. Det kan også være rigtigt. Men det samme resultat kan på tilsvarende måde som anført med hensyn til cyklisten, der kørte hurtigt på den dårlige vej for at hente jordemoderen, udtrykkes sådan, at der ind under den risiko, som er lagt på motorvogne for deres kørsel, også naturligt går, at visse trafikanter ikke har fuldt den samme evne til at tage sig i vare som gennemsnittet.

Til yderligere overvejelse af den simple situation, hvor begge parter efter gængs teori er undergivet sædvanlig skyldbedømmelse, skal der til videre illustration af noget af det af *Gomard* sagte mindes om to tidligere i anden forbindelse omtalte domme. Den ene er den i U.f.R. 1958, p 638 refererede, hvor to 6-årige børn blev dømt til at betale erstatning til en 73-årig svagtsynet dame, fordi de midt på dagen havde ladet en legecykle stå på fortovet, hvor damen strax efter faldt over den. De blev dømt, »idet denne anbringelse af det ret lave stykke legetøj findes at have været så åbenbart uforsigtigt, at børnene, selv når deres unge alder tages i betragtning, burde have været klar over, at andre derved kunde komme til skade.« En dissens fandt det imidlertid »uforsvarligt« af damen, at hun »på en vej, hvor hun måtte vide, at der legede småbørn, er gået hurtigt til uden stok.« Dissensen vilde derfor lade damen selv bære $\frac{1}{3}$ af skaden. Når denne dissens fremhæves, er det ikke, fordi den er ekstrem i nogen henseende. Det er mere, fordi den er et typisk eksempel på en tankemåde og en udtryksmåde, som ofte fremtræder i domme, og derfor er den ganske illustrerende. At tale om, at det er »uforsvarligt«, at en 73-årig dame går med den fart, hun kan præstere, eller om, at det er »uforsvarligt«, at hun går uden stok, er kunstigt. Det er lige så kunstigt som at tale om, at 6-årige børn, der ikke tænker på svagtsynede damer, og som, ligesom tusinder af børn daglig gør det ved højlys dag, har ladet en legecykle stå et øjeblik på et fortov, hvor også voxne lejlighedsvis efterlader kurve, kasser o.l., har foretaget en »anbringelse,« som de »burde have været klar over var risikabel.« At sige, at damens optræden er uforsvarlig, vil efter gældende teori sige det samme som, at den er retsstridig; og retsstridige handlinger er sådanne, som modvirkes af retsordenen bl.a. gennem erstatningsreg-

lernes præventive funktion. Det er imidlertid meget anstrengt at sige, at det er retsstridigt, at ældre svagsynede damer går hurtigt uden stok, og at det er nødvendigt, at retsordenen må modvirke dette og bør virke til, at de går med stok. – Mere åbenbart kan det dårligt fremtræde, at det, der faktisk foregår i dommerens sind, er, at der sker en skønsmæssig risikofordeling, og at skønnets resultat klædes på i en forskruet faglig terminologi, der ikke har meget med virkeligheden og almindelige menneskers opfattelse at gøre. Der benyttes formular-jura af rene vand: Resultatet skal begrundes med de og de ord i formlerne, og så gør man det – som det fra ældgammel tid lejlighedsvis har været dårlig skik i juraen – uden hensyn til, om der er noget reelt indhold i formularens ord. Men skønt adskillige af den slags clichéer med tiden opnår en vis ærværdighed, efterhånden som de taber den indre mening, er det vist ikke tilfældet med de her benyttede ord, som på læge læsere antagelig snarest vil virke overraskende. Det skulde ikke undre, om man populært vilde ræsonnere omtrent således: Den vide udstrækning, børns ansvar har fået, kommer nok noget deraf, at børns skadetilføjelser faktisk går ud over andre børn eller gamle. Nu er flertallet af landets dommere i bedsteforældrealderen, hvor man ser mørkt på den risiko, småbørn løber og frembyder under deres samvær med hinanden og øvrige færden. De har tabt den robuste laden stå til, som kendetegner yngre forældre, og som udvikles, fordi den er nødvendig, for at man kan udholde daglig omgang med og ansvar for normale sunde børn og deres tankeløse, tilfældige og glemsomme handlemåde.

Den her omtalte dom kan iøvrigt sammenholdes med sagen i Ass. 1954 B, p 132, hvor en nærsynet dame en dag i maj måned ved 2-tiden var faldet over et cyklestativ, der af indehaveren af en butik var anbragt på den grusede del af fortovet⁷. Denne anbringelse blev ikke fundet uforsvarlig, og butiksejeren blev derfor frifundet for damens erstatningskrav. By- og herredsretten vilde imidlertid have givet erstatning, men have halveret den, idet damen fandtes at have udvist uforsigtighed ved til trods for sin nærsynethed – der var af middel

7. En afgørelse i modsat retning om et andet cyklestativ findes i U.f.R. 1953, p 210.

grad – at gå uden briller. Også her må den betragtning anstilles, at tusinder af nærsynede damer går uden briller, som de finder mis-klødende. Der kan hverken være noget retsstridigt eller uagtsomt heri, som retsordenen er kaldet til at misbillige eller reprobere. Men dog er by- og herredsretsdommens ræsonnement i realiteten korrekt: hvis nærsynede damer vælger til glæde for sig selv eller beskueren at gå uden briller, er de i deres gode ret hertil – naboerne kan f.ex. ikke få nedlagt forbud derimod – men damerne gør det på deres egen risiko, både hvis manglen ved deres syn bevirker, at de selv kommer noget til, og at de tilføjer andre skade. Men at tale om retsstridigt eller uagtsomt forhold i denne forbindelse virker – som også det nævnte om muligheden af at få nedlagt forbud viser – unaturligt og anstrengt. Der er markant forskel mellem på den ene side de to omtalte handlinger: at gå hurtigt uden stok og at gå uden briller, og på den anden side de noget beslægtede – men farligere – at køre på en cykel, der ikke kan bremse eller på en cykel uden lygte; de to første vil antagelig blive opfattet som retmæssige, de to sidste som retsstridige. Men der vil være en vis tilbøjelighed til at betragte dem alle som erstatningspådragende eller som værende egen skyld. – En noget lignende afgørelse findes i Ass. 1963 B, p 107. Her blev en dame, der ikke ville gå på et knoldet fortov, fordi hun havde højhælede sko på, påkørt, da hun i stedet gik på kørebanen. Hun fik kun halv erstatning, hvilket burde interessere de modekonger (eller tyranner), som dikterer brugen af stilethæle.

B. Skadelidte står under den almindelige culparegel, mens skadevolderens ansvar er et præsumptionsansvar (motoransvar⁸). Det praktiske tilfælde er bilers skadetilføjelse på fodgængere, cyklister, hestevogne eller kreaturer. Grønfors siger⁹ herom, samtidig med at han udvikler de teoretiske vanskeligheder ved en afvejning, at disse vanskeligheder ved spørgsmålet »synes icke ha uppmærksammats« – man er tilbøjelig til at tilføje: Gudskelov!

Der er allerede under I gjort visse bemærkninger om denne situa-

8. Grønfors, p 88 ff.

9. p 91.

tion, og det er formentlig så almindelig kendt, at de begrebsmæssige vanskeligheder, der kunde tænkes at opstå ved en kompensation efter skyld, ikke gør sig gældende, så at det er unødvendigt at gå nærmere ind på de foreliggende sager af denne art.

C. *Skadelidte står under den almindelige culparegel, men skadevolderen har objektivt ansvar*¹⁰. De praktiske tilfælde er to: Hundes skadeforvoldelse på cyklister o.l.¹¹, og togs skadeforvoldelse på personer, kreaturer og hestekøretøjer.

1. Det er tidligere omtalt, at praxis i hvert fald, når hunde volder skade, nu uden vanskelighed foretager en fordeling af skaden – og altså ikke følger den teoretiske sætning om, at egen skyld bringer det objektive ansvar til bortfald¹². Fordelingen sker antagelig ved en afvejning af faren ved de to samspillende årsagsmomenter.

2. Det er også tidligere omtalt¹³, at praxis for så vidt angår jernbaners skadetilføjelse hidtil altid har konstateret medskyld hos banen for at komme til en fordeling af skaden.

D. *Skadelidte har præsumptionsansvar, mens skadevolderen har et almindeligt culpaansvar*¹⁴. De praktiske tilfælde er, at der tilføjes skade på motorvogne og disses førere af ikke motoriserede trafikanter eller dyr. Det har vist indtil for nogle år siden været den almindelige opfattelse, at der i denne situation, hvor motorføreren var den skadelidte, ikke bestod en forhåndsformodning for hans skyld – som når han er skadevolderen – men at egen skyld hos ham skulde bevises af skadevolderen, hvis denne vilde opnå nedsættelse af erstatningen¹⁵. Deling synes utvunget at have fundet sted. I overensstemmelse hermed var også udkastet af 1958 til nye regler om motorkøretøjers erstatningsansvar.

10. Grønfors, p 93 ff.

11. Grønfors, p 94 ff.

12. Ovenfor p 300 f.

13. p 270 f.

14. Grønfors, p 144 ff.

15. f.ex. V.L.T. 1931, p 69 og 118, V.L.T. 1937, p 145 (Ass. 1937 B, p 52), 1937, p 122 (Ass. 1937 A, p 38), 1937, p 129, U.f.R. 1938, p 4, U.f.R. 1950, p 333 H, jfr. T.f.R. 1951, p 499 (bogudgaven p 4), Ass. 1951 B, p 17, U.f.R. 1957, p 903.

Ved Højesterets dom i U.f.R. 1957, p 1064 blev det imidlertid i et tilfælde, hvor en motorcyklist var kommet til skade ved et sammenstød med en kalv, med 6 stemmer mod een statueret, at »afgørelsen om sagsøgerens medansvar for de skader, der ... er påført ham, findes at måtte træffes på samme grundlag som afgørelsen om hans ansvar for den sagsøgte ved sin påkørsel påførte skade, således at færdselslovens § 65, stk. 1, finder anvendelse i begge henseender.«

Dommen er kritiseret af *Bjarne Frandsen* i *Juristen* 1958, p 202 ff, men afgørelsen er senere fulgt op, se således eksempelvis U.f.R. 1960, p 958 og 1962, p 366. Det er dog vist stadigt uklart, hvorledes man overfor skadevolderens skyld kommer til nedsættelsesbrøken på basis af en præsumeret skyld, hvis grad man jo ikke kan kende.

E. *Når der på begge sider er præsumptionsansvar* – det praktiske tilfælde er kollision mellem motorkøretøjer, ophæves efter færdselslovens § 65, stk. 4¹⁶, præsumptionsansvaret og almindelig bevis- og skyldregler gælder. Der skal ikke her gås nærmere ind herpå. Der kan henvises til *H. Schaumburg* i *Juristen* 1960, p 412 ff.

F. *Skadelidte er under præsumptionsansvar, men skadevolderen er under objektivt ansvar.*

De praktiske tilfælde er to: Skadetilføjelse på biler af hunde eller af tog. Om den ovenfor nævnte højesteretsdom her vil have den konsekvens, at der er en forhåndsformodning om skyld hos bilisten, kan ikke siges.

Hidtil synes i relation til hunde stillingen at have været den, at bevis for medskyld hos bilen skulde føres, og at man, hvis sådan egen skyld fandtes at foreligge, efter omstændighederne fordelte skaden eller lod den bortfalde¹⁷.

16. Jfr. også udkastet.

17. f.ex. U.f.R. 1930, p 244, 1932, p 1043 H, V.L.T. 1932, p 156, U.f.R. 1939, p 716, 1949, p 367, jfr. T.f.R. 1950, p 408, Ass. 1949 B, p 57, 1950 B, p 62 og 136, men »præsumptions – egen skyld« er statueret i U.f.R. 1929, p 794 og 1930, p 338, Ass. 1960 B, p 120, 1961 B, p 263, U.f.R. 1961, p 170 H, Ass. 1963 B, p 84 og 1965 B, p 317.

2. Med hensyn til *tog* gælder formentlig noget lignende. Herom henvises til det under jernbaner anførte¹⁸.

G. De tilfælde, hvor der *på skadelidtes side* vilde være *objektivt ansvar*, hvis han var skadevolder, synes ikke at volde så stor vanskelighed. Hvis *Skadevolderen er undergivet almindelige ansvarsregler*, synes der ikke at være tale om nogen objektiv egen skyld hos skadelidte. Det ser ud, som om almindelige regler gælder: Skadelidte må påvise ansvarsgrundlag hos skadevolderen, og hvis denne vil opnå nedsætning af erstatningen, må der påvises almindeligt grundlag herfor (efter sædvanlig terminologi: egen skyld).

De praktiske tilfælde er skadetilføjelse på tog forvoldt af kreaturer eller hestekøretøjer. Dertil kunde man tænke sig, at der kom skadetilføjelse på hunde fra trafikanters side. Denne sidste situation har kun foreligget en enkelt gang^{18a}.

For så vidt angår skade på tog forvoldt af hestekøretøjer og kreaturer, synes der ikke at være formodning for skyld hos banen, men culpa må bevises¹⁹.

H. *Bærer skadelidte objektivt ansvar, mens skadevolderen har præsumptionsansvar* (med omvendt bevisbyrde), synes stillingen at svare til den under G nævnte: Skadevolderen har sit strenge ansvar, og han skal godtgøre egen skyld hos den anden part med det objektive ansvar.

De praktiske tilfælde er skadetilføjelse på tog forårsaget af motorkøretøjer²⁰. Herom henvises. da der ofte er skade på begge sider,

18. f.ex. U.f.R. 1927, p 788, 1929, p 1, V.L.T. 1930, p 100, U.f.R. 1937, p 1157, 1938, p 992, Ass. 1937 B, p 162, 1939 B, p 342, U.f.R. 1947, p 329, Ass. 1947 B, p 140 (hvor det ser ud som om banen havde bevisbyrden for, at bilen havde handlet uagtsomt!), U.f.R. 1948, p 472, 1950, p 914 og 1954, p 365. Ass. 1960 B, p 173, U.f.R. 1961, p 827, Ass. 1961 B, p 202, 1964 B, p 300, 1967 B, p 317.

18. a. Ass. 1959 B, p 249. I sagen i U.f.R. 1961, p 170, var der skade både på bilen og hunden; den blev – med dissens – fordelt $\frac{1}{3}$ – $\frac{2}{3}$.

19. f.ex. U.f.R. 1929, p 173, 1940, p 932, 1945, p 407, Ass. 1951 B, p 59, U.f.R. 1954, p 639 H.

20. f.ex. V.L.T. 1930, p 343, U.f.R. 1931, p 86 H, 1933, p 63 H, 1955, p 315. Ass. 1961 B, p 202 (roetog) og 1963 B, p 170.

også til det ovenfor under F sagte om sager, anlagt af biler mod også til det ovenfor under F sagte om sager, anlagt af biler mod tog²¹.

J. *Der er objektivt ansvar på begge sider.* Det så vidt ses eneste praktiske tilfælde, der kan være tale om, er, da jernbane mod jernbane eller hund mod bane ikke synes at forekomme, ansvaret, når den ene hund kommer i konflikt med den anden. Herom er talt ovenfor, hvor det er påvist, at man, skønt skyld ikke kommer ind i billedet, uden væsentlig besvær arbejder med en art fælles eller gensidig forårsagelse og afvejer dem mod hinanden. Om et særligt tilfælde af kollision mellem en hund og en flyvemaskine er der også talt under hunde.

Inden vi forlader dette afsnit, skal der gøres nogle enkelte bemærkninger om fænomenet *identifikation*. Det kunde i og for sig nok fylde et helt afsnit. Men da det for erstatningsrettens vedkommende er behandlet grundigt af *Andenæs* i T.f.R. 1943, p 361 ff og *Jørgen Mathiasen* i Juristen 1961, p 327 ff og 1965, p 477 og for forsikringsrettens af *Rasting* i Juristen 1955, p 93 ff – og fordi det ikke er af større praktisk betydning end til en vis grad – skal der her kun gøres enkelte bemærkninger. Risikobetragtninger synes ret utvunget at forklare behandlingen af identifikationsspørgsmål. Forholdet er som bekendt det, at det i hvert fald i dansk retspraxis er slået fast, at hvis en person omkommer ved en ulykke, nedsættes de efterladtes krav på erstatning for tab af forsørger hos den for ulykken ansvarlige, hvis den dræbte har medvirket til ulykken ved egen uagtsomhed²². Men det synes imidlertid ikke at gælde, hvis den ene af børns forældre har medskyld i den anden forældreforsørgers død, U.f.R. 1964, p 430. På samme måde nedsættes børns krav på erstatning for tilskadekomst

21. Om den anførte regel vil gælde også det objektive ansvar efter D.L. 6-10-4, er vel tvivlsomt, jfr. det ovenfor p 305 i note 2 omtalte tilfælde, hvor en bil påkørte en løsgående løve. Om der her vilde blive statueret formodet skyld hos bilisten, så at denne for at få erstatningspligten overfor løven nedsat måtte godtgøre culpa hos dennes ejer, må vist stå hen som tvivlsomt. Snarere må man vist formode, at ansvaret for vilde dyr »så stærkt,« at ejeren, uanset om dyrene var sluppet ud aldeles uden hans skyld, dog vilde være kommet til at bære det fulde ansvar trods en mulig (mindre) uagtsomhed hos bilisten.

22. f.ex. U.f.R. 1965, p 328, 1967, p 162, p 491 H og 573.

overfor en skadevolder, hvis deres forældres uagtsomhed har været medvirkende årsag til skaden²³ ²⁴. Når man bygger på culpapreglen og begrunder denne i præventions- og genoprettelseshensyn, er forholdet temmelig uforklarligt, og man havner, i hvert fald i sager om børns tilskadekomst, i spekulationer over, hvem der er nærmest til at bære risikoen for forældrenes insolvens, fordi udgangspunktet måtte være solidarisk ansvar.

Disse betragtninger vedrørende betydningen af en af de flere skadevolderes insolvens forekommer noget kunstige og at gå udenom sagens kerne. Det er ikke meget vel tænkeligt, at en domstol, fordi barnet havde rige forældre, vilde dømme trediemand til fuld erstatning, fordi forældrenes økonomiske styrke måtte betyde, at insolvensspørgsmålet var uden betydning. Lad os tænke os, at et barn bliver invalideret som følge af halv fejl fra dets forældres side og halv fejl fra trediemands. Lad os endvidere sætte, at erstatningskravet er 30.000 kr. Der kan så foreligge flere muligheder: 1. Trediemand kan betale (eventuelt gennem ansvarsforsikring), og forældrene kan også betale, 2. Trediemand kan betale, forældrene kan ikke, 3. Trediemand kan betale, forældrene kan det kun delvis. Domstolene vil formentlig uden at undersøge, om forhold 1., 2. eller 3. foreligger, ned-sætte barnets krav til 15.000 kr. Hvis det oplyses, at tilfælde 1. og 2. foreligger, og at forældrene altså kan betale helt eller delvis, forekommer det vist ikke, at pupilautoriteterne søger en værge beskikket for barnet, for at denne kan sørge for, at forældrene og trediemand sagsøges in solidum. Og hvis det skete, og hvis det oplystes, at forældrene kunde betale, er det næppe troligt, at domstolene, fordi der ikke er noget spørgsmål om risikoen for forældrenes insolvens, vilde

23. f.ex. U.f.R. 1921, p 210 og forudsætningsvis U.f.R. 1928, p 243 H (T.f.R. 1928, p 382), 1938, p 704 (forudsætningsvis), V.L.T. 1940, p 49 og U.f.R. 1955, p 501 H (forudsætningsvis), Ass. 1962 B, p 70 og U.f.R. 1966, p 645 (forudsætningsvis). *Gomard* finder, 1968, p 150, ikke at spørgsmålet er endeligt afklaret).

24. Under færdselsuheld kan ægtefæller blive identificeret med hinanden, f.ex. U.f.R. 1933, p 176, skønt de i og for sig kan pådrage sig ansvar overfor hinanden, U.f.R. 1936, p 636. – Om et tilfælde af identifikation mellem *søskende*, se den under børn omtalte sag i U.f.R. 1956, p 51 H.

dømme de sagsøgte in solidum. Noget fremmed vilde det formentlig også virke, hvis man – fordi det måske var tvivlsomt, om forældrene kunde betale fuldtud – dømte forældre og trediemand ikke in solidum, men pro rata til hver at betale halvdelen.

Endnu mere kunstigt vilde det antagelig virke, hvis man anlagde lignende betragtninger på erstatningskrav for tab af forsørger.

Når man yderligere foretager identifikation i tilfælde, hvor en tjener under handlen »derudi« i forbindelse med en trediemand volder skade på husbondens gods (eller person, jfr. herved U.f.R. 1968, p 65 H med kommentar i U.f.R. 1968 B, p 181), behøver man formentlig ikke at tænke over eventuel insolvens. Når husbonden må bære tjenerens andel af skylden, kan dette utvunget forklares som en art reflexvirkning af ansvarsreglen i 3-19-2, der jo er en rent objektivt risikoregel.

I virkeligheden er begge forhold, de efterladte overfor forsørgeren og børn overfor deres forældre, ret ligetil. At egen skyld hos den skadelidte selv må føre til nedsættelse af erstatningen eller eventuelt dens bortfald, er naturligt. Andre skal ikke alene bære risikoen for den skadelidtes uagtsomhed – og måske heller ikke, som det senere skal udvikles, for særlige, farebetingede omstændigheder indenfor dennes sfære. På tilsvarende måde synes det naturligt at lade børnene eller de efterladte, og ikke trediemand, tage risikoen *direkte* for forældrenes eller forsørgerens fejl; de er nærmest til det, ganske ligesom en husbond er nærmere end en trediemand til at bære risikoen for en tjeners fejl, der både kan »tilregnes« ham som skyld og som »egen skyld.« Det sker og kan ske uden hensyn til solvensspørgsmålet, der antagelig er ganske irrelevant. Det hele synes at være så selvfølgelig, at det ikke kræver nærmere forklaring. Det er kun, når man ikke anlægger risiko – men skyldsynspunkter, at det i og for sig naturlige begynder at se kunstigt og uforklarligt ud.

Men af det anførte kunde unægteligt følge, at børn, når de komme til skade som følge af forældrenes fejl, må anses som *ligeså nære til at bære risikoen for deres forældres fejl som forældrene selv*, hvilket vilde sige det samme som, at børn ikke skulde kunne kræve erstatning for personskade hos deres forældre, medmindre der forelå

særligt graverende fejl. De skulde altså overfor forældrene være stillet omtrent som den ene sportsmand overfor den anden, uanset at der ikke her som i sport kan tales om en »accept af risikoen,« men kun om en naturlig fordeling af den: Børn må, når de som små lever sammen med forældrene, bære en vis risiko for disses skødesløshed – og måske omvendt; det er vist utænkeligt, at forældre, hvis børnene tilføjer dem skade, kunde få dem dømt til at betale erstatning til sig efter samme strenge normer, som trediemand kan få anvendt. I og for sig vil dette være naturligt og formentlig stemmende med det, der faktisk leves på.

Endnu skal kun tilføjes, at mens børn ifølge praxis identificeres med deres forældre, når de kommer noget til, vil de ikke (altid) blive identificeret med *bedsteforældrene*, der passer dem, jfr. Ass. 1958 B, p 270. Her var en 3-årig dreng, der befandt sig under sin mormoders opsyn, smuttet fra hende ud på kørebanen. Mormoderen fulgte efter barnet, og de blev begge påkørt af en motorcyklist og kom til skade. Under den senere erstatningssag påstod motorføreren erstatningen nedsat på grund af egen skyld hos de tilskadekomne. Dommen antog, at der ikke kunde bebrejdes barnet noget, derimod fandtes mormoderen »ved under de anførte omstændigheder, hvor barnet havde tilkendegivet sin hensigt til at løbe over gaden, ikke på effektiv måde at have sikret sig herimod, selv at have medansvar for den derved fremkaldte situation, under hvilken hun blev nødt til at løbe efter barnet.« Herefter fandtes hun at måtte bære $\frac{1}{3}$ af sin egen skade. Barnet fik fuld erstatning og måtte altså ikke tåle nedsættelse på grund af mormoderens fejl.

3. ACCEPT AF RISIKOEN.

Accept af risiko-figuren er i nordisk ret først nylig erkendt¹, selvom man har arbejdet med den i engelsk ret. Den er i nogle tilfælde be-

1. Se herom bl.a. Trolle i U.f.R. 1961 B, p 11 ff, Anders Agell i Samtycke och Risktagande, Stockholm, 1962, Bertil Bengtsson: Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv, Stockholm, 1962, Kristen Andersen i T.f.R. 1963, p 126 ff, og Peter Lødrup i Norsk Forsikrings-juriskfforenings publikationer, nr. 50, 1963 med citeret litteratur, Trolle i U.f.R. 1963 B, p 13 ff.

slægtet med egen-skyld figuren, som den til en vis grad synes at have udviklet sig fra. Men den adskiller sig fra egen-skyld derved, at erstatningen oftest *ikke nedsættes brøkmæssigt, men bortfalder helt*, og derved at det sker i tilfælde, hvor der ikke selv for den mest kunstlede betragtning kan siges at være noget at bebrejde skadelidte. Det ser ud som om, at det afgørende er, at skadelidte har bragt sig i en sådan relation til skadevolderen, at han *behandles, som om han havde indvilget i at løbe en dermed forbundet risiko*. Og det sker derved, at man nægter ham erstatning hos skadevolderen i tilfælde, hvor en person, der ikke var i denne relation til skadevolderen, antagelig havde fået erstatning hos denne på grund af culpa eller anstrengt culpa etc.

Vi har i det foregående flere gange været inde herpå, og retsfiguren illustreres derfor bedst ved at minde om de forskellige grupper af tilfælde, hvor der har været tale om noget sådant.

1. Den, der som *uvedkommende* indfinder sig på et sted, hvor han ikke har noget at gøre og der kommer til skade, fordi et eller andet frembyder risiko, vil ofte ikke få en erstatning, som en »vedkommende« person nok ville have fået. Der er her tale om noget, som nok er væsentligt for accept af risikoen figuren, nemlig at en indretning eller en handlemåde, som overfor nogle trediemænd – de ikke uvedkommende – ville udløse ansvar, ikke pådrager ansvar overfor andre – de uvedkommende. Nogle forfattere anskuer det således, at det er culpamålestokken, der gradueres, men det er kunstigt, for det er *den samme ting eller optræden*, som snart pådrager ansvar og snart ikke gør det, og det er *skadelidtes forhold*, der, uden at det kan anses uagtsomt, er afgørende for, om det sker eller ikke sker. Der mindes om den tidligere omtalte afgørelse i U.f.R. 1944, p 760 H om fald i en ikke almindeligt benyttet passage, om U.f.R. 1924, p 379 om fald i et teater på et sted, hvor den pågældende intet havde at gøre, og om Ass. 1957 B, p 86 om en uvedkommende dreng, der i en garage fik fat i en flaske med ætsende vædske. – En rytter, der benyttede en vejs græsrabat, fik ikke erstatning, da hans hest trådte gennem et skjult dæksel, fordi rabatten ikke benyttedes til ridning, U.f.R. 1965, p 923; måske havde en fodgænger fået erstatning. Må-

ske kan det parentetisk tilføjes, at der også, kuriøst nok med hensyn til det objektive ansvar for hunde, i et tilfælde er lagt vægt på, om hunden som en art »uvedkommende« havde indfundet sig på fremmede enemærker, Ass. 1952 B, p 56.

Måske er det egnet til at overraske, at *besøgende* af og til behandles som en art uvedkommende. Der mindes om dommen i U.f.R. 1930, p 376², hvor en besøgende på et værksted fik hånden i en maskine, og hvor det med rene ord sagdes, at de lovbevalde sikkerhedsforanstaltninger måtte antages truffet til beskyttelse for de beskæftigede og ikke af hensyn til tilfældigt besøgende, og den ganske lignende begrundelse i den under skibe omtalte sag i U.f.R. 1940, p 291 H³. Afgørelsen blev ganske vist ikke fulgt op i Ass. 1960 B, p 206, men den drejede sig om et passagerskib. Derimod synes værkstedsafgørelsen at have efterfølgere i Ass. 1959 B, p 126 og U.f.R. 1968, p 213 H (Ass. 1967 B, p 209), hvor besøgendes fald i en grube i et fabriksgulv og en smøregrav i et værksted, ikke udløste erstatningspligt. Det samme var forøvrigt også tilfældet med hensyn til en person, der gjorde indehaveren en tjeneste ved at bistå ham, Ass. 1965 B, p 284.

Gæster på maskinudstillinger synes derimod ikke at være under reglen om accept af risikoen, U.f.R. 1935, p 54 H⁴.

2. I modsætning til besøgende i fabrikker og værksteder, synes de der beskæftigede *arbejdere* – der dog vel bedre kender risikoen – ikke at anses som accepterende risiko. Ansvarer overfor dem er med rette strengt – efter omstændighederne meget strengt.

Som omtalt under *kreaturer*⁵ og *hunde*⁶ synes dette dog ikke at være tilfældet med dem, *der under deres arbejde bringer sig i forbindelse med disse dyr*, eller gør det for at købe dem, Ass. 1942 B, p 230.

Det forekommer noget uretfærdigt og irrationelt, men det samme synes at være tilfældet med dem, *der på anden måde træder i forbin-*

2. p 179.

3. p 210.

4. p 180.

5. p 282 f.

6. p 294 ff.

delse med dyr. Som under kreaturer omtalt⁷ er det, Ass. 1939 B, p 338 om en gæst på et hestemarked sagt, at han måtte bære en ikke ringe risiko – i modsætning til den lige ovenfor omtalte gæst på en maskinudstilling. I denne forbindelse mindes om den under forlystelser⁸ omtalte dreng, der i sin faders påsyn red på en pony i Zoologisk Have, U.f.R. 1928, p 618, samt måske U.f.R. 1939, p 240 H.

3. I forbindelse med de arbejdere, der træder i relation til dyr, må også nævnes det *personale*, der som tidligere omtalt, træder i forbindelse med en anden biologisk risiko, nemlig *smittefare*, og som i modsætning til patienter og måske andre synes at måtte bære en vis risiko⁹.

4. Det kunne se ud til, at det strenge ansvar overfor arbejdere ikke gælder overfor *tilkaldte håndværkere*, der som fagkyndige overfor den kunde, der skal have sine risikable ting behandlet, synes at måtte bære en vis risiko. Man kan måske se det under den synsvinkel, at det er deres kunder, jfr. nedenfor, der har et lidt formildet ansvar. Ovenfor¹⁰ er omtalt dommene i Ass. 1956 B, p 263 om en vinduespudser samt om andre håndværkere VLT 1943, p 374, U.f.R. 1947, p 470 H, jfr. T.f.R. 1948, p 325, U.f.R. 1950, p 393, 1951, p 120 H, Ass. 1958 B, p 49, 1964 B, p 37, U.f.R. 1964, p 59 H og 1968, p 527.

5. Om det milde ansvar mellem *deltagere i sport* henvises til det under sport anførte¹¹. Dette milde ansvar, der er i klar overensstemmelse med accept af risikoen figuren, står i skarp – men måske rimelig – kontrast til den strenge, som gælder for forlystelser¹², men den svenske dom om ishockeymatchen synes tilbøjelig til at imødekomme accept af risikoen–synspunkter.

Det milde sportsansvar synes ikke at gælde under *jagt*¹³, hvor ansvaret for skydevåben synes at slå igennem.

7. p 282.

8. p 159.

9. p 148 ff.

10. p 68 ff og p 72 ved note 22.

11. p 258 ff.

12. p 154 ff.

13. p 261.

Børns indbyrdes leg med farlige ting ser det ud til, at man bedømmer ikke efter accept af risikoen-synspunktet, men efter figuren egen skyld til brøkerstatning, altså som en mellemting mellem almindelig sport og jagtsporten.

6. Som tidligere omtalt¹⁴ synes der også efter synspunkter, der er beslægtede med dem, som gør sig gældende ved sport, at være en vis mildnelse af ansvaret i *privatlivet under selskabelig omgang*.

7. Det gælder mulig også i et vist omfang, når *butikkers kunder* eller *hotellers gæster* volder skade, U.f.R. 1965, p 897 og U.f.R. 1930, p 910.

8. Lige ovenfor under egen-skyld er omtalt tilfælde, hvor trafikanter begiver sig ind på *en vej, som de ved er mangelfuld*. Disse tilfælde synes at blive bedømt som egen-skyld tilfælde. Det fremgår deraf, at man nedsætter erstatningen brøkmæssigt og ikke lader den bortfalde. Det er nok også rigtigt; thi det er her et subjektivt forhold hos skadelidte – viden eller ikke viden om mangelen – der spiller ind, men ikke den objektive forskel i den skadelidtes relation til skadeforvoldelsen, som kommer frem mellem uvedkommende og vedkommende, mellem håndværkere og beboere i huse og mellem deltagere i sport og udenforstående.

9. Til sidst skal der siges et par ord om personer, der indlader sig på at *køre med spirituspåvirkede motorførere*. De får sædvanligvis ingen erstatning som i tilfældene af accept af risikoen, jfr. U.f.R. 1956, p 884, 1960, p 67 H og 537 H, 1968, p 1 med kommentar i U.f.R. 1968 B, p 168, samt *Gomard* i *Juristen* 1958, p 164, *Trolle* i *T.f.R.* 1965, p 268, *A. Vinding Kruse: Erstatningsret I*, p 63, og *Stig Jørgensen: Erstatningsret* p 217-20. Skønt de ingen erstatning får, hører tilfældene nok, da det er subjektive forhold, der er afgørende, under gruppen egen-skyld, og nægtelsen af erstatning beror nok på, at den egne-skyld er udtalt, når der har foreligget kraftig og kendelig beruselse. Skulle der komme sager med mindre beruselse og kun en vis uagtsomhed hos passageren, er en brøkerstatning vel ikke udelukket. Men sagerne kan også meget vel ansues som hørende til accept af risikoen-gruppen.

14. p 262 ff.

10. Som et mere specielt tilfælde kan endelig nævnes skuespilleren, der kørte med en pindevogn¹⁵.

4. SKADELIDTES EGEN RISIKO FOR SÅRBARE/KOSTBARE TING.

Som tidligere omtalt løber tilfældene i de 3 hidtil omtalte grupper noget over i hinanden. På tilsvarende måde gælder det, at den fjerde figur, som vi her skal forsøge at beskrive, på visse punkter er beslægtet med de 3 andre. Det er imidlertid ikke til hinder for, at man taler om denne fjerde og de 3 andre og anskuer dem som 4 forskellige begreber. Juraens system er som kartografens, hvis koordinationsystem letter anskuelsen og beskrivelsen, men ikke betyder, at der er skarpe spring i den afbildede virkelighed. – Og i hver af de 4 grupper er der en kerne af tilfælde, som klart adskiller sig fra kerne i de andre.

For at gøre forståelsen af det her foreslåede begreb – den fjerde lempelsesfigur – lettere, er det vist bedst at se på nogle grupper af domme.

Selvom det efterhånden er alment kendt, at sondringen mellem erstatning i og udenfor kontraktsforhold lyder væsentlig mere klar end den realiteten er, vil det vist, når vi skal bevæge os ind i emnet, være hensigtsmæssigt først at se på nogle sager, hvor der i og for sig bestod et kontraktsforhold mellem parterne (A) og derefter på nogle sager, der handlede om ren skadeforvoldelse udenfor kontrakt (R).

A. Sager, hvor der var et kontraktsforhold mellem parterne, og hvor man har nedsat eller nægtet erstatning, uden at der var skyld hos skadelidte: Der er både sager, hvor kontraktsforholdet var, hvad man kunne kalde fuldvoksnet og normalt, og sager, hvor kontraktsmomentet var lille eller helt diminutivt.

1. Af domme vedrørende »fuldvoksnet« kontraktsforhold skal nævnes et par stykker. Den første¹ drejede sig om et tilfælde, hvor en

15. ovenfor p 168, U.f.R. 1957, p 23.

1. U.f.R. 1951, p 248 H.

skibsmotor gik i stå. Den blev undersøgt af et sagkyndigt firma, der erklærede, at krumtapakselen var knækket, og motoren blev derfor udskiftet. Da det senere viste sig, at akselen ikke var knækket, søgte rederiet erstatning hos firmaet. Dette fandtes vel at have udvist forsømmelse, men da tabet ved motorens udskiftning fandtes at ligge »ganske udenfor det påregnelige«, blev der ikke givet erstatning herfor. Man må jo sige, at følgen i realiteten var alt andet end upåregnelig. Udtrykket er alene brugt for at nægte en erstatning, man ikke fandt det rimeligt at give. Og i en anden sag² skete der forsinkelse med leveringen af nogle *gødningsspredere* til en maskinstation. Denne fik erstatning hos leverandøren bl.a. for det tab, som den led, ved at den ikke i den pågældende sæson kunne betjene nogle kunder. Men den fik ikke erstatning, fordi nogle kunder af den nævnte grund ikke i næste sæson henvendte sig til dem. Landsretten fandt ikke dette tab tilstrækkeligt dokumenteret. Men Højesteret, der stadfæstede dommen, fandt, at selvom det måtte antages, at den skete forsinkelse havde indvirket på ordrebestanden det følgende år – og dette kunne vel ikke være udenfor det påregnelige – kunne sælgeren ikke være erstatningspligtig for det heraf følgende tab. – Betragtningen var den, at samhandelen ikke var tjent med en så vidtgående erstatningspligt i et forhold af denne art. En kaffegrosserer, der leverer en købmand dårlig kaffe, må erstatte kaffen, men kan næppe være pligtig at tilsvare købmanden det tab, han lider ved, at nogle kunder går til konkurrenten, uanset om dette måtte være både bevist og påregneligt. For det tredje kan der mindes om den kendte sag om *narkoseapparatet* fra Næstved³. Den indeholdt et moment, som ikke har været meget påagtet, idet interessen i almindelighed har knyttet sig til det med stærk dissens afgjorte spørgsmål, om sygehuset var objektivt ansvarligt for apparatets svigten. Det blev under sagen lagt til grund, at apparatet led af en konstruktionsfejl. Men desuagtet blev den fabrikk, der havde leveret det, frifundet med alle 9 deltagende dommeres stemmer, idet man fandt, at det ville føre for vidt at pålægge denne ansvar for de indtrufne ulykker. Endelig skal som en fjerde sag næv-

2. U.f.R. 1965, p 43 H, kommenteret i U.f.R. 1965 B, p 160.

3. U.f.R. 1960, p 576 H, kommenteret i T.f.R. 1961, p 89, bogudgaven p 304.

nes en ny højesteretsdom⁴. Det som i denne forbindelse har interesse er, at en fabrikant, der havde solgt granatdele til et land i Asien med udskibning fra fransk havn, lod dem transportere dertil med en vognmand, der til myndighederne opgav, at godset var bygningsjern og undlod at søge om tilladelse til at køre med sprængstoffer. De franske myndigheder beslaglagde både vognen og godset, og for at opnå dettes frigivelse måtte vognmanden indgå på at betale en bøde på 100.000 frs, som fabrikanten betalte. Han krævede derefter beløbet erstattet af vognmanden. Denne fandtes erstatningspligtig, og speditørforeningens almindelige ansvarsbegrænsning til 20.000 kr. fandtes ikke at kunne finde anvendelse. Vognmanden dømtes imidlertid med 4 stemmer mod 3, der ville pålægge ham at udrede hele beløbet, alene til at betale 5.000 kr., »idet det opståede tab (fandtes) langt at overstige, hvad der kunne påregnes som rimelig følge af de af N.N. i forbindelse med transporten begåede fejl«.

Det er muligt, at disse domme, som det skal berøres nedenfor under sammenfatningen, rettelig bør henføres under adækvansgruppen, hvis man ændrer beskrivelsen af adækvanskriteriet lidt.

2. Af sager, hvor kontraktsforholdet var lille, skal først nævnes den kendte *norske tipningsdom*⁵, hvor en tipningsforhandler blev gjort ansvarlig for den gevinst, en spiller var gået glip af, fordi hans kupon var bortkommet ved forhandlerens fejl. Det lidte tab blev godtgjort fuldtud, da man ikke fandt dets størrelse – 3.382 kr. – »upåregneligt«. Der er fra flere sider i Norge givet udtryk for, at der næppe ville være blevet givet fuld erstatning, hvis gevinsten havde været meget stor, idet dette muligt ikke havde været »påregneligt«. Dommen er vistnok opfattet som en adækvansdom.

I forbindelse hermed må nævnes en ligeså kendt, men væsentlig ældre norsk højesteretsdom fra 1878⁶, hvor en *poståbner* havde glemmt at viderebefordre et i lukket kuvert indleveret telegram. Det indeholdt begæring om forsikring af en »skøyte«, der skulle på en 6 måneders tur. Skibet forliste, og poståbneren blev krævet for tabet, der

4. U.f.R. 1968, p 282, kommenteret i T.f.R. 1968 B, p 342.

5. N.R.T. 1955, p 1132, den er udførligt omtalt af *Kristen Andersen*, p 33 f.

6. N.R.T. 1878, p 407, omtalt af *Kristen Andersen*, p 31 ff.

var 3.400 kr., hvilket i 1878 var mange penge. Han blev frifundet, idet man fandt, at det ville være urimeligt og ubilligt, om man i et tilfælde, hvor der kun var en ren forsømmelse ville strække erstatningspligten så vidt, at poståbneren skulle overtage et så »exorbitant og forut ganske uberegneligt ansvar som dette«. Desuden bebrejdede man skibets ejer – uden at man kan se med hvor megen rette – at han ikke hverken ved telegrammets indlevering eller senere havde vist den forsigtighed, man kunne forlange.

Kuriøst nok har den danske Højesteret også fået sin tipningsdom⁷. Den drejede sig om et lignende beskedent beløb som den norske sag og lignede ganske denne; men den adskilte sig fra den derved, at der var tale om en ringe mangel på påpasselighed; der forelå som i »poståbnersagen« kun en expeditjonsfejl. I vor Højesteret ville et *mindretal* komme til samme resultat som den norske dom og med en tilsvarende påregnelighedsbegrundelse. Indenfor dette mindretal kan der have været delte meninger om, hvad man ville være kommet til, hvis den mistede gevinst havde været meget stor. *Flertallet* nægtede imidlertid erstatning, men ikke med påregneligheds- eller adækvansbegrundelse, men ud fra følgende betragtninger. Man har nok ment, at der forelå *kontraktsforhold* eller et kvasikontraktsmæssigt forhold, omend af yderst beskedne dimensioner med de få øre, tipsforhandleren fik for hver expedition. Man har på den anden side næppe fundet tabet inadækvat efter den ovenfor omtalte variant A af adækvanslæren, eller uden forbindelse med de egenskaber, der gjorde fejlen farlig (efter variant B). En skade er næppe inadækvat, fordi den skyldes et sjældent tilfælde, som hvis i en tipningssag en stor gevinst falder. I en for et par år siden pådømt sag⁸ har Højesteret taget stilling til et tilfælde, hvor en soldat, der på en restaurant med sine kammerater fejrede sin hjemsendelse, slog i bordet ved en morsom bemærkning om en befalingsmand med den følge, at et glas knustes så uheldigt, at en stump fløj 3 m væk og ødelagde en anden gæsts øje. Han blev dømt til erstatning, idet retten trods det sjældne ved uheldet, opfattede skaden som adækvat. Og det samme var tilfældet, da

7. U.f.R. 1964, p 803, kommenteret i U.f.R. 1965 B, p 145.

8. U.f.R. 1965, p 242, kommenteret i U.f.R. 1965 B, p 235.

en bil påkørte en kantsten, hvorved en sten løsnedes sig og fløj gennem ruden på en anden bil, hvor den med alvorlig følge ramte føreren. Men det enorme tab, der i tipningstilfældet kunne forvoldes – og som der næppe kunne forsikres imod – måtte imidlertid på lignende måde som i »poståbnersagen« føre til den betragtning, at det ikke med rimelighed kunne forventes eller forudsættes, at der skulle hæftes for et sådant tab forvoldt ved en ringe forsømmelighed. Her var man på linie med udtalelser af *Ussing*⁹, at der i visse tilfælde må ske en begrænsning i kravet til opfyldelsesinteresse – *lucrum cessans* – under hensyn til aftalens forudsætning, selvom der dog ret beset næppe var tale om opfyldelsesinteresse, som ifaldes *uden culpa*, men om et culpaansvar i kontrakt. Hvis man tænker sig, at en gæst på et hotel beder portieren vække sig næste morgen, idet han oplyser, at han skal til et møde om en millionforretning, kan man vist ikke vente, at hotellet kommer til at betale erstatning, hvis portieren glemmer at vække ham, og han derved går glip af forretningen – og vel end ikke, selvom portierens forsømmelse skyldes, at han har besøgt en veninde.

At der har været tale om spillegevinst har mulig ikke været helt uden betydning, se herom *Anders Agell* »Om Spelgevinster, Hedersskulder och Väntjänster« i festskriftet til Nial, 1966.

Iøvrigt er *A. Vinding Kruse* også i sin Erstatningsret¹⁰ inde på, at erstatningsansvar må kunne lempes, når en skade er så exorbitant stor, at erstatningspligten ikke står i noget rimeligt forhold til den udviste skyld.

3. Som en tredje gruppe skal her omtales nogle ganske interessante sager, der vedrører ansvar – ofte baseret på culpa – i visse *opbevarings-* og *transportforhold*.

a. for *hotellers* vedkommende gælder det som almindelig regel, at *bagage*, som overgives dem til opbevaring eller befordring, skal erstattes, hvis den går tabt eller beskadiges¹¹. Men hvis det har drejet

9. Alm. Del, 4. udg., 1961, p 115.

10. p 237.

11. U.f.R. 1947, p 373 Ø, V.L.T. 1947, p 14, U.f.R. 1948, p 601, 1949, p 704 Ø, 1953, p 1149 (Ass. 1952 A, p 126).

sig om relativt kostbare ting, f.ex. pelsværk eller kuverter med penge, har domstolene i et antal sager været tilbøjelig til at nedsætte erstatningen ofte ret klækkeligt til et skønsmæssigt beløb. Det sker både, når tingen bortkommer under transport¹² og ved tyveri på hotellets værelser eller hos portieren¹³. Det sker uanset, om hotellet har vidst eller formodet, at tingene var kostbare, eller om konvolutterne, som var givet portieren, indeholdt penge eller ikke, og også i tilfælde, hvor der statueres uagtsomhed hos hotellet eller dets folk. Begrundelserne er varierende: tabets størrelse kunne ikke påregnes, hotellet var ikke bekendt med værdien eller burde ikke bære risikoen for den høje værdi, og skadelidte har udvist uforsigtighed. I alle dommene går mindst 2 af disse momenter igen. Erstatningen er fra en skade på 7.000, 12.000, 20.000 kr. nedsat til 2-3.000 kr.

b. for en *kiosks* vedkommende er noget lignende antaget¹⁴. Her var indleveret et brev, som betegnedes som vigtigt. Det indeholdt 1.500 kr. og blev udleveret til en person, der foreviste falsk fuldmagt. Kiosken, der ikke ville have påtaget sig ansvar for et pengebrev, fandtes ansvarlig for begået fejl, men erstatningen nedsattes skønsmæssigt til 100 kr.

c. Noget lignende gælder *dragerforeninger* og de mere beskedne *budcentraler* o.l.

Om *dragerforeninger*, der gennemgående hæfter strengere end budcentraler¹⁵, findes en dom fra 1920¹⁶, der handlede om et tilfælde, hvor en taske med smykker forsvandt fra en drager. Da ejeren ikke havde gjort drageren bekendt med indholdet, fandtes han ikke at have kunnet »forudsætte«, at Dragerforeningen ville påtage sig »risikoen« for godset. Han bar derfor selv »skyld« for, at tasken ikke var befordret med sådan særlig sikkerhed, som indholdets værdi krævede,

12. U.f.R. 1944, p 1046 Ø, 1945, p 275 H, kommenteret i T.f.R. 1947, p 226.

13. U.f.R. 1945, p 491 H, 1949, p 13 H, kommenteret i T.f.R. 1949, p 192, men U.f.R. 1947, p 700, kommenteret i T.f.R. 1948, p 327.

14. U.f.R. 1945, p 622.

15. U.f.R. 1932, p 979, 1937, p 603, V.L.T. 1942, p 282, U.f.R. 1943, p 338, p 1016, S.H.T. 1945, p 230, U.f.R. 1945, p 1151, V.L.T. 1946, p 345, U.f.R. 1950, p 854, men om en taxachauffør, U.f.R. 1962, p 584 (Ass. 62 B, p 53).

16. U.f.R. 1920, p 445.

og han fik derfor kun i erstatning 4.000 kr., der var ca. $\frac{1}{3}$ af smykkernes værdi, men altså ikke efter egen-skyld-reglen en »ren« trediedel.

En 10 år senere dom er af ganske lignende indhold¹⁷.

For *vognmands* vedkommende henvises til den ovenfor under 1 omtalte dom om transporten af granaterne samt til sagen i U.f.R. 1962, p 584 (Ass. 1962 B, p 53), hvor en droske blev gjort ansvarlig for en kuffert, den havde tabt fra taget, og som indeholdt smykker for 3.500 kr.; det er måske idag ikke et ekstraordinært beløb. Sagen i U.f.R. 1963, p 222 drejede sig kun om 177 kr.

For *budcentralers* vedkommende varierer afgørelserne noget. I visse af sagerne synes der at være en tilbøjelighed til at begrænse deres hæftelse til det på garantisedler og lignende angivne beløb 500 kr.¹⁸ I en enkelt af dem siges det¹⁹, at skadelidte under hensyn til det *ringe vederlag* – altså ligesom i tipningsdommen – måtte regne med, at transporten foregik under forhold, der frembød en vis *risiko*, og han kunne derfor ikke få erstatning. Men i en anden samme år afsagt dom²⁰ siges det, at det ringe vederlag ikke kunne fritage budcentralen for ansvar.

Inden der gås videre, kunne man standse lidt op og prøve at se på, hvad det er, der egentligt er sket i disse sager, hvilke forestillinger det er, man har arbejdet med, og i hvilket omfang tilfældene kan henføres til de første 3 af vore nedsættelsesfigurer; adækvans, egen skyld eller accept af risikoen.

Under *adækvansfiguren* kunne man mulig henføre de under 1 omtalte kontraktssager – gødningssprederne, skibsmotoren og narkoseapparatet. Herfor kunne tale, at ansvaret for visse følger er bortfaldet helt. Men det kan næppe i noget af tilfældene siges, at de omtalte følger var upåregnelige efter lærens version A og ej heller efter version B, at tabene ikke var udslag af det, som gjorde handlingen farlig. Skulle man føre disse sager hen under adækvanslæren, måtte

17. U.f.R. 1930, p 774.

18. U.f.R. 1928, p 144, 1943, p 722, og 1056, 1945, p 1104 H og 1141, 1946, p 747 og 1156, 1947, p 672 og 1948, p 627.

19. U.f.R. 1943, p 722.

20. U.f.R. 1943, p 1056.

man som *A. Vinding Kruse* også har været inde på, konstruere en *version C* for skadeforvoldelse *indenfor kontrakt*, og som måtte gå ud på noget i retning af, at man ikke vil strække ansvaret videre end efter kontraktsforholdets art rimeligt, måske forbundet med en art forudsætningsbetragtning.

Det er tidligere anført, at de under 2 omhandlede tipningssager og poståbnersagen næppe kan henføres under adækvansgruppen. Det, som springer i øjnene i disse sager, er det, som klart er sagt i poståbnerdommen, nemlig at det *tab*, som voldes ved en *ringe fejl*, *under sjældne omstændigheder* kan blive *meget stort*. Disse omstændigheder plejer imidlertid ikke at føre til en adækvansbegrænsning af erstatningen, f.ex. ikke, når uagtsomhed under sjældne omstændigheder har voldt en betydelig personskade. Snarere er der tale om, og det fører hen under vor fjerde figur, at den, der har noget meget kostbart – eller noget eventuelt meget kostbart som en tipningsgevinst – til en vis grad *selv må bære risikoen* for dets undergang, selvom den skyldes en *ringe fejl* hos trediemand.

Det samme gælder de under 3 omtalte sager vedrørende hoteller, dragere og budcentraler, hvor der i mange tilfælde var viden eller formodning om det opbevarede værdis.

Egen-skyld figuren synes heller ikke anvendelig i nogen af de 3 grupper. Bebrejdelseerne i poståbnerdommen og nogle af hotel- og dragersagerne synes noget kunstige og kunne se ud, som om de var skrevet for at støtte resultatet. Det er næppe denne forestilling, der har været i forgrunden og herimod taler også, at man *nedsætter* erstatningen og *ikke* som det ellers er vanligt, foretager en *brøkmæssig fordeling efter skyldgrader*.

Tilfældene falder heller ikke helt sammen med de gængse af typen *accept af risikoen* og herimod taler i hvert fald for hotel- og dragersagerne vedkommende, at man ikke som i de egentlige tilfælde af *accept af risikoen* lader erstatningen bortfalde, men nedsætter den til et absolut beløb; det er nærliggende at spørge, hvorfor i alverden gør man nu det?

Det ser snarere ud som om domstolene nede i skønnet, hvor man afvejer en række faktorer, som ikke har let ved at komme klart til

bevidsthedens tærskel og få sprogligt udtryk, fornemmer, at der har foreligget andre faktorer (eller en anden kombination af faktorer) end den i erstatningssager vanlige og velkendte.

Det er nok den omstændighed, at tingen eller interessen er af noget speciel art, eller at den er særligt kostbar, samt at den kan skades ved anden mands ringe fejl, der føles som afgørende og som burdende føre til nægtelse af erstatning eller nedsat erstatning. Dette vil nok træde klarere frem, når vi har set på et antal sager om erstatning helt udenfor kontraktsforhold.

Inden vi går over til disse sager, kunne der imidlertid være anledning til at reflektere lidt. Der synes at være noget om, at den, som har overgivet relativt kostbare ting til opbevaring og transport, navnlig hvis han ikke har gjort opmærksom på deres værdi, må finde sig i en erstatningsnedsættelse, hvis de går til grunde, selvom det sker ved opbevarerens eller transportørens fejl. Det er i og for sig ejendommeligt nok. Thi de betragtninger, dommene har anført, at tingenes ejer måtte være forberedt på, at de f.ex. ved transporten med et bud, udsættes for en vis risiko, som budet eller dets principal ikke skulle bære – selvom de havde formodning om tingenes værdi – ville næppe være dukket op, *hvis tingene under transporten var blevet beskadiget ikke at det egne hotel eller den egne budcentrals bud, men udenfor kontrakt af en fremmed trafikant*, eventuelt et fremmed hotels eller en fremmed budcentrals bud. Der er ikke i hidtidig praxis på dette område spor af, at man i en sådan situation har nedsat erstatningen, fordi skadelidte løb en risiko, eller fordi skadevolderen ikke kendte det ødelagte godes værdi eller ikke havde grund til at regne med den. Hvis det holder stik, kommer man til det i og for sig overraskende resultat, at ansvaret her er lempeligere i kontrakt end uden for kontrakt, hvilket jo ikke stemmer med almindelig antagelse.

Man kan derfor spekulere på, hvordan domstolene ville tage på en sag, hvor en gæsts kuffert med en pels til 11.000 kr. under transport med hotellets bud blev ødelagt ved lige fejl fra budet og en tredie-mand, og hvor man i overensstemmelse med de citerede afgørelser ville have nedsat hotellets ansvar til 4.000 kr., hvis dets bud havde været eneskadevolder. Teoretisk er der flere muligheder.

Man kunne for det første lade hotellet hæfte for de 4.000 kr., det ellers skulle have båret, og ladet trediemand betale resten.

Man kunne for det andet lade gæsten bære de 7.000 kr. og dele de 4.000 kr. mellem hotellet og trediemand.

Eller man kunne for det tredje lade trediemand betale halvdelen 5.500 kr. og lade hotellet betale 4.000 kr., så at ejeren bar 1.500 kr.

På basis af praxis idag kan spørgsmålet simpelthen ikke besvares. Måske kan man være så ondskabsfuld at formode, at en domstol med afsky ville krybe udenom problemet. Den kunne *enten* statuere, at der ikke var anledning til at lempe og lade hotellet og trediemand hver bære halv skade, *eller* den kunne springe over i egen-skyld figuren og sige, at der var egen skyld hos gæsten og lade ham bære halvdelen med en fjerdedel til hver af de andre eller dele hele skaden i trediedele.

Men alligevel står det spørgsmål tilbage; hvorfor lemper man ikke udenfor kontrakt, men i visse kontraktsforhold, og er det rimeligt? Hvis det er det – altså at lempe i visse kontraktsforhold – dukker strax det spørgsmål op, om det ikke ville være rimeligt at lempe i andre forhold indenfor eller udenfor kontrakt – f.ex. i forholdet mellem naboer, i forholdet til tilkaldte håndværkere i huse, til kunder eller expedienter i butikker o.s.v.

B. Og hermed kan vi gå over til *skadeforvoldelse udenfor kontrakt*.

1. Her kan det strax bemærkes, at der netop for så vidt angår de lige nævnte *naboforhold* er visse tendenser til at tage hensyn til det skadedes sårbarhed. Når *udgravninger* foretages til bygninger og ledninger, og naboejendommen derved skades ved udskriden eller synken, gives der efter praxis erstatning, ikke blot når culpa foreligger, men også med en anstrengt culpabedømmelse, og endeligt også i nogle tilfælde, når der slet ikke var begået nogen fejl²¹.

Men hvis den *skadede ejendom var slet funderet*²², synes der, selv om det ikke kan betragtes som egen skyld, at den bygning, man ejer

21. *Illum.*: Tingsret I, 1952, p 290.

22. Se herom *Illum* i U.f.R. 1950 B, p 202 ff, og *Ussings* bemærkninger hertil, p 257 ff.

eller har købt, ikke længere er tilsvarende, at være en vis tilbøjelighed til at lempe erstatningen eller lade den bortfalde, jfr. herved også nu Landsbyggeloven nr. 246 af 10. juni 1960 § 44 stk. 2, selvom dette ikke skete ved udgravningsskaden i Aalborg²³. Der er imidlertid ikke mellem forfatterne enighed om den rette begrundelse herfor. Mest nærliggende er det vel at sige, at selvom ejeren ikke har skyld i egentlig mening, er han – i hvert fald i et vist omfang – nærmest til at bære *risikoen* for sin ejendoms skrøbelighed.

2. Er der derimod tale om skadetilføjelse på *skrøbelige personer*, der på grund af alder eller særlige sygdomsanlæg får særligt alvorlige følger af en skade voldt af trediemand, synes der i det store og hele ikke at være tilbøjelighed til at nedsætte erstatningen. *Stig Jørgensen* har i en tidligere udgave af sin bog²⁴ været inde på, at skadevolderen måtte tage skadelidte, som han er. Men efter udviklingen i 2den udgave synes praxis, som i andre lande at have været noget varierende. Det kunne se ud, som om der var mindre tilbøjelighed til at lempe på grund af tilstedeværende, endnu ikke manifesterede sygdomsanlæg, der medvirker til skadesforløbet, og mere, når der er tale om, at sygdom allerede har vist sig og forringet skadelidtes helbredstilstand.

3. Vi må derefter gå over til at se på en lidt speciel sag, hvor der ganske vist var et kontraktsforhold. Men det var beskedent og kom ikke til at spille større rolle; derfor og fordi sagen belyser de følgende, vi skal se på, nævnes den her. Det drejer sig om den bekendte frimærkedom fra 1953²⁵. Der var tale om en mand, som i mange år under sin ferie havde deponeret en kuffert i en bankafdelings boxrum, hvor også andre kufferter opbevarede. Kufferten indeholdt ikke, som det er vanligt i slige tilfælde, smykker og sølvtøj, men en *kostbar frimærkesamling*. Dette forhold var nogle af bankens funktionærer bekendt med, men den nyansatte bankmand, der expederede kunden i det år, hvor han nu påny indleverede kufferten med samlingen, var det ikke. Bankens kvittering lød på, at den i for-

23. U.f.R. 1968, p 84 H, kommenteret i U.f.R. 1968 B, p 333.

24. Erstatning for personskade, 1957, p 75 f og 57 samt 1963, p 87-112.

25. U.f.R. 1953, p 12 H, kommenteret i T.f.R. 1953, p 425 (bogudgaven, p 84).

varing havde modtaget kufferten »der atter tilbageleveres i uskadt stand ... Banken indestår ikke for skade forårsaget af jordskælv, oversvømmelse, krig eller oprør«. Under et voldsomt regnskyl trængte der vand ind i boxrummet, hvorved frimærkesamlingen i den på gulvet henstillede kuffert led betydelig skade for ca. 41.000 kr. Ejeren søgte erstatning hos banken, idet han påberåbte sig, dels at banken i kvitteringen havde ydet garanti, og dels at boxen ikke havde været forsvarligt indrettet. Højesteret forkastede – bl.a. under hensyn til den ringe depotaftgift – garantisyndspunktet, og fandt derfor, at der alene forelå det sædvanlige ansvar for depositum, der efter D.L. 5-8-14 er et culpaansvar. Den fandt det endvidere ikke godtgjort, at boxen ikke havde været forsvarligt indrettet, så at der heraf kunne følge en erstatningspligt. Retten fandt imidlertid, at banken måtte være ansvarlig for den *forøgelse* af skaden, som skyldtes, at de på gulvet stående kufferter først var fjernet mandag morgen, skønt bankens bogholder søndag morgen kl. 4 var blevet underrettet om vandfloden. Denne delvise erstatning nedsatte 7 af rettens 9 dommere imidlertid til 15.000 kr. under hensyn til, at ejeren havde undladt at gøre den pågældende bankfunktionær bekendt med, at kuffertens indhold let kunne beskadiges af vand. To dommere ville ikke nedsætte erstatningen, som de satte til 20.000 kr., idet de fandt, at ejeren under de foreliggende omstændigheder måtte forudsætte, at det deponeredes art var eller måtte blive bankfunktionæren bekendt. Det siges ikke i dommen, men bemærkes i kommentaren i T.f.R., at der ikke i det foreliggende tilfælde, hvor der var tale om bankmæssig opbevaring af ting, som banken netop måtte forudsætte var af betydelig værdi, var grundlag for nedsættelse af erstatningen, fordi ejeren ikke havde opgivet den omtrentlige *værdi*. – Det vil altså ses, at det *ikke* som i hotel-budsagerne var det opbevaredes *høje værdi*, der nedsatte culpaansvaret, men dets særlige *sårbarhed*, som ikke var oplyst, være sig nu, at dette var egen skyld eller ikke. Der står ikke noget om egen skyld, men nedsættelsen begrundes alene med, at ejeren havde undladt at gøre bankfunktionæren bekendt med kuffertens indhold. Det er i hvert fald bemærkelsesværdigt, at *lempelsen skete ved nedsættelse af erstatningen til et rundt beløb* – ligesom i hotel-

og budsagerne – og beløbet ikke som i egen skyld-sagerne betegnedes som en brøkerstatning.

Der findes imidlertid herunder nogle yderligere typer *rene sager om erstatning helt udenfor kontrakt*.

4. Den første gruppe er nogle sager om erstatning til ejere af mink- og sølvrævefarme. Disse pelsdyr, hvis skind attrås så stærkt af vore damer og varmer og klæder dem så henrivende, har nemlig, som det muligt vil vides, den kuriøse egenskab, at de, når de forskrækkes ved pludselig støj, aborterer, eller hvis de er diegivende, ihjelbider deres unger. Det er naturligvis besværligt og irriterende for deres ejere, men til uhyre gavn for juraen. Den beskedne bananflue har lært biologerne vigtigt og fundamentalt nyt om mutationer og den muntre rhesus-abe har lært lægerne noget om blodtyper. På samme måde, som disse dyr har givet videnskaben indblik i naturens værksted, har mink- og sølvræve givet anledning til interessante retssager, under hvilke der kastes beskedne stråler af lys ned i det skønnets halvbevidste mørke, hvor erstatningsretten som stjerner i rummets dybde, skabes ud af en art urtåge. Der spores nemlig i den lille serie sager, der findes, en tydelig modvilje hos de ellers så erstatningsglade domstole mod at tilkende pelsdyrejere erstatning, når nogen ved støj har forskrækket dyrene, så at de har aborteret eller dræbt ungerne.

Den første sag, der er fra 1942²⁶, drejede sig om en *privatflyver*, der under landing var fløjet hen over en rævefarm. Flyveren blev ved landsretsdom frifundet med den lidt ejendommelige begrundelse, at han, der ikke kendte formens existens, *ikke* havde voldt skaden på en *sådan påregnelig måde*, at han kunne drages til ansvar efter *Luftfartslovens objektive ansvarsregel*. Men under hjemflyvningen 2 dage senere kendte han farmens existens, og han gik ned i lav højde »uden at der var nogensomhelst rimelig grund til denne manøvre«, som det siges i dommen (han ville vinke farvel). Selv dette pådrog ham imidlertid ikke ansvar. Dommen siger, at dels var forårsagelse ikke godtgjort, og dels kunne følgerne ikke »påregnes som rimelige«.

Det med påregneligheden går naturligvis kun, sålænge denne be-

26. U.f.R. 1942, p 155 Ø. Jeg forbigår 2 sager om krigsforsikringens erstatningspligt U.f.R. 1947, p 674 og 1951, p 742 H.

synderlighed ved dyrene ikke er mere almindelig kendt. Men det holdt i endnu en sag²⁷ 10 år senere, hvor en stensprængning havde forårsaget skade på en sølvrævefarm. Højesteret fandt vel, at årsagsforbindelse var godtgjort, men ikke at skadevolderen, skønt han boede på en egn, hvor der var slige farme, var kendt med rævenes egenskaber, eller med at de var drægtige (hvad man dog synes, han måtte kunne regne med, da dyrene netop holdes til formering, for at skindene kan sælges). Det fandtes derfor – og med en venlig bemærkning om, at stensprængning er en *rimelig landbrugsforanstaltning* – overvejende betænkeligt at statuere uagtsomhed. Det er vel nærmest en lidt »anstrengt ikke-culpabegrundelse«, som lidet harmonerer med den relative strengthed, man udviser, når f.ex. personskaade er forvoldt ved sprængninger²⁸.

Lignende mildhed kom også til orde i en sag, hvor nogle *beste* var brudt ud af et hegn og kom ind i naboens minkhal, og hvor uagtsomhed, skønt man ellers er streng i slige tilfælde, ikke blev statueret med hensyn til hegnet – ledsaget af en lignende bebrejdelse mod mink-ejeren som i frimærkesagen for ikke at have omtalt dyrenes sårbarhed.

I 1954 synes man at have opgivet adækvanskriteriet, og da et *sportsfly* påny havde voldt skade på en minkfarm, fandt Højesterets flertal – 7 dommere²⁹ – nok, at det var betænkeligt at statuere, at der var udvist uagtsomt forhold, men at der måtte betales efter *Luftfartslovens objektive erstatningsregel*. Man har som det siges i kommentaren, ikke fundet, at billighedsbetragtninger kunne føre til en begrænsning i det objektive ansvar. Men et mindretal på to dommere ville ikke give op. De udtalte, at »den overfølsomhed for støj hos minkhunnerne, som har betinget skadens indtræden, er en til *indstævntes erhverv* som minkopdrætter knyttet *fare af helt usædvanlig karakter, som det ikke findes rimeligt at lade appellant*en, hvis flyvning må antages at være sket uden tilsidesættelse af de almindeligt gældende bestemmelser om flyvehøjde, bære risikoen for«.

27. U.f.R. 1951, p 553 H.

28. U.f.R. 1945, p 1044 H, som der henvises til i noten til dommen.

29. U.f.R. 1954, p 442, kommenteret i T.f.R. 1955, p 436, bogudgaven, p 124.

Man skulle tro, at problemet hermed var uddebatteret mellem flertal og mindretal og et kraftigt prædikat skabt. Men som det af og til sker, blev flertalsafgørelsen ikke præjudikat, men mindretallets synspunkt slog – båret som det var af rimelighed – igennem. Thi allerede året efter gjorde Østre Landsret ligefrem oprør. I en ganske tilsvarende sag³⁰ frifandt retten et andet fly med en begrundelse, der var på linie med mindretallets, og idet man havde den dristighed at henviser til Højesteretsdommen i præmisserne! Det siges: »Omend Luftfartslovens § 36 som fastslået ved Højesterets dom af 22. marts 1954 (U.f.R. 1954, p 442) kan finde anvendelse på skade på minkfarme ... findes ansvar efter denne bestemmelse dog ikke at kunne statueres i et tilfælde som det foreliggende«. Retten lagde herved vægt på, at der var fløjet i almindelig højde og på sædvanlig måde og på »at skaden har været betinget af den særlige overfølsomhed for al slags uventet støj, som findes hos minkhunner i den tid, de er drægtige eller diegivende, og for hvilken opdrætteren til en vis grad selv må bære risikoen«.

Det kan se ud, som om Højesteret derefter gik i sig selv. Thi da retten det følgende år påny fik spørgsmålet forelagt³¹ statuerede et flertal på 3 dommere – ganske vist ikke, at mindretallet havde haft ret, hvad der også havde været meget at vente – men at det under hensyn til det om *dyrenes følsomhed* oplyste, måtte anses som groft uagtsomt af minkavleren, at han ikke havde afmærket sin farm, som det nu var henstillet af Luftfartsdirektoratet, og frifandt derfor. Et mindretal på 2 dommere fandt derimod ikke, at minkavleren havde udvist groft uagtsomt forhold og ville derfor i overensstemmelse med den seneste højesteretsdom dømme flyets ejer. Det kan bemærkes, at direktoratets nævnte henstilling også var rettet til fly, og for disses vedkommende gik ud på, at de ikke gik lavere end 300 m, og at flyets ejer havde forklaret, at han på den tur, der var tale om, ikke havde været lavere end 200 m.

Endelig er der en landsretsdom fra 1957³², hvor skud fra en hjem-

30. U.f.R. 1955, p 607 (fuldstændig gengivet i Ass. 1955 B, p 64).

31. U.f.R. 1956, p 742 H.

32. U.f.R. 1957, p 659.

meværnsøvelse havde forårsaget en skade af den art, vi taler om. Byretten frifandt, uanset at årsagsforbindelse ansås godtgjort, fordi skydningen var sket i afstand af 600 m, og skaden derfor måtte anses »upåregnelig« – altså et tilbagefald til ældre adækvansprægede synsmåder. Dette stadfæstede landsretten, der udtalte, at ledelsen ikke havde haft grund til at regne med, at skudvekslingen kunne medføre skade på dyrene.

Da nogle mindre børn voldte skade på nogle mink, kunne man, trods den ellers gældende strengthed overfor børn, frifinde ved at gå tilbage til påregneligheden for børnene³³.

Herefter kan ejere af minkfarme næppe vente sig meget, når deres dyr skades af luftfartøjer. I Norge giver man derimod, såvidt vides, erstatning efter reglen om objektivt ansvar for fly. Men det har vistnok ført til, at der meget ofte er vidner, der har hørt eller set overflyvning, når der på pelsdyrfarme har været uheld med fødte eller ufødte unger.

Man kan vel drøfte, hvor megen realitet, der er i det groft uagtsomme forhold, der blev statueret at være udvist af minkenes ejer i fly-sagen fra 1956 – »groft« er vel i hvert fald meget – og da simpelt uagtsomt forhold vel overfor det objektive ansvar også kunne have båret resultat, kommer man til at tænke på sætningen: »Qui s'excuse, s'accuse«. Det sker, at man strammer en begrundelse, man føler er tvivlsom, for at overbevise sig selv og andre. Svagheden ved den accentueres derved, at man ved læsning af sagsfremstillingen, lades i tvivl, om en afmærkning havde hjulpet, da det også synes usikkert, hvilken højde flyet havde haft i skadesøjeblikket.

Men hvorom alting er, det er højst interessante sager, disse dyr har givet anledning til. De viser for det første, at domstolene er afgjort utilbøjelige til at give erstatning for skader på dem af denne særlige art. At det ikke er pelsdyr som sådanne man særlig har modvilje imod, kan ses af en sag³⁴ om en hund, som skræmte en bæver i et bur, så at den sprang i et bassin og slog sig ihjel. Her pålagde man uden betænkning ansvar. Skaden skyldtes jo heller ikke noget særligt far-

33. U.f.R. 1966, p 767.

34. U.f.R. 1944, p 372.

ligt ved bæveren. For det andet viser det dommernes artige respekt for den børnelærdom, der blev bibragt dem på universitetet. For når de skal skrive dommene, klæder de dem – man kan næsten sige falskelig – på med formler fra denne lærdom, der stammer fra det antikke lumre og menneskemyldrende Rom et par tusind år, før pelsdyrfarme, explosioner og flyvemaskiner opfandtes. Der skal meget til, for at de rykker ud med den sande begrundelse, som jævnt og ligetil i al sin rimelighed jo er: »Det manglede bare, at denne særlige risiko skulle bæres af andre end dyrenes ejer«.

Og det åbner, kan vi i forbifarten bemærke, visse perspektiver med hensyn til, hvor meget man i det hele kan stole på de verbale begrundelser i erstatningssager. Vi har her et modstykke til de anstrengte og konstruerede culpadoomme, som dækker over en kraftig følelse af, at skadelidte i den foreliggende situation bør have erstatning.

Inden vi slutter dette punkt, skal endnu nævnes en dom, der ganske vist ikke vedrørte pelsdyr, men nogle fine og *sjældne hunde*³⁵. Under ejerens fravær var de i en stue, og over ejendommens indkørsel var der ophængt et skilt, hvor der stod: »Ingen hjemme. Af hensyn til hundene bedes De venligst ikke gå op. Tak.«. Ikke desto mindre foretog skorstensfejeren, da han kom til ejendommen, skorstensfejning, og da ejerinden kom hjem, fandt hun den ene hund ihjelbidt af de andre. Hun søgte skorstensfejeren til erstatning, men han blev frifundet, beklageligvis allerede fordi det ikke fandtes bevist, at hans besøg havde været årsag til det skete. Det havde ellers været interessant at se, hvad udfaldet var blevet, hvis årsagsforbindelse havde været antaget.

5. Tæt beslægtet med minksagerne er en sag om skadeforvoldelse på en anden dyreart, nemlig *ørreder i en fiskedam*³⁶. To lodsejere havde undladt at opfylde den pligt, de havde efter å-regulativet til at fjerne en udenfor deres ejendomme tilflydt dyngede grøde. Dette bevirkede, at fiskene i 6 ved opstemning længere nede ad åen indrettede damme døde. Tabet var 10.000 kr. Herfor gav landsretten dambrugeren fuld erstatning. I Højesteret ville et flertal på 6 dom-

35. U.f.R. 1967, p 811 H.

36. U.f.R. 1941, p 291 H, kommenteret i T.f.R. 1942, p 430.

mere nedsætte erstatningen til $\frac{2}{3}$ med en begrundelse, der minder om hotel-frimærke- og minksagerne, nemlig:

»Under særligt hensyn til, at selv en ganske kortvarig standsning af vandtilførselen til fiskedammene kunne medføre en skade af betydeligt omfang, findes det imidlertid at måtte lægges indstævnte til last, at han ikke havde truffet særlige foranstaltninger for at undgå skaden, være sig af teknisk art eller ved at advare lodsejerne ved åens øvre løb om faren og ved at føre hyppigere tilsyn med tilløbene til dammene, hvorved bemærkes, at indstævnte måtte regne med muligheden af, at regulativet ikke blev nøje overholdt.«

Et mindretal på 3 dommere ville imidlertid med denne begrundelse helt frifinde skadevolderne.

Man vil se, at flertallet konstruerer sig til en vis skærpet egen skyld og brøkdeler, mens mindretallet helt er på linie med minksagerne. Af voteringen kan det imidlertid ses, at det af flere dommere er fremhævet, at den, der anlægger en bedrift af en så *ømfindelig beskaffenhed*, eller har noget, der er så *sensibelt*, påfører andre *en vis risiko*, og at dette må føre til nedsat eller ingen erstatning. I kommentaren i T.f.R.³⁷ refereres det da også, at erstatningen blev nedsat, da dambrugerne »under hensyn til anlæggets kostbarhed og ømfindtlighed« burde have truffet visse foranstaltninger.

Denne afgørelse, der som nævnt i sin begrundelse og sin votering minder noget om de senere minkdomme, har – kuriøst nok – ligesom disse en adækvansforløber fra 1937³⁸. Den drejede sig om et tilfælde, hvor et stort antal fisk i nogle fiskedamme var blevet forgiftet med svovlsyre ved tilløb af drønvand fra en afvanding. Skaden fandtes af Vestre landsret ikke »forudseelig«, og derfor, idet det udtales, at fremtidig skade måtte antages at kunne afværges ved passende foranstaltninger, frifandtes skadevolderen for at yde erstatning.

I en senere sag³⁹ pålagdes der ganske vist erstatning, men en særdeles beskeden. Ejeren krævede 150.000 kr., men fik kun 30.000 kr.

37. 1942, p 430.

38. U.f.R. 1937, p 364.

39. U.f.R. 1958, p 396; også her ligesom med minke findes en dom om et barns skadeforvoldelse, se Ass. 1960 B, p 218.

6. Når der her har været tale om det sensible og uberegnelige ved det levende, det organiske, bør der måske også nævnes et par sager af en lidt anden art, hvor der åbenbart ikke er givet fuld erstatning for lidt tab ved ødelæggelse af dyr. Der er givet *nedsat* erstatning, og der synes at have været afgjort utilbøjelighed til at lade skadevolderen erstatte det virkelige tab. Sagen i Højesteretstidende 1955, p 283⁴⁰ handlede om et tilfælde, hvor nogle hunde havde ihjelbidt ca. 100 fasaner i en voliére hørende til et jagtdistrikt på et tidspunkt, hvor de skulle ruge. Der er ikke tvivl om, at ejeren, der på det pågældende tidspunkt kun i yderst begrænset omfang kunne indkøbe fasaner eller æg, gik glip af et overordentlig stort beløb i jagtsæsonen, hvor de 100 fasaner ville have produceret ca. 1.300 udvoxede ungfasaner, der kunne have indbragt ca. 18 kr. hver fra lejereren af jagten. Ejeren krævede imidlertid, og antagelig i erkendelse af, at han næppe kunne få det fulde tab erstattet »kun« 70 kr. for hver fasan – 7.000 kr. Østre landsret gav ham 25 kr. for hver + 2 kr. for hvert æg, ialt 6.500 kr., men Højesteret nedsatte beløbet yderligere, nemlig til 50 kr. for hver fasan, altså 5.000 kr.

Noget tilsvarende synes at være sket i en anden sag⁴¹, hvor nogle hunde, der jo har objektivt ansvar, var brudt ind i en *agerhønsefarm*, hvor de havde dræbt 48 par agerhøns. Erstatningen for driftstab, nedsattes skønsmæssigt fra 13.305 kr. til 8.000 kr.

En tredje sag⁴² drejede sig om en kostbar tævehund, som var blevet ihjelskudt, som det antoges ved uagtsomhed. Ejeren krævede dels erstatning for dens værdi 1.000 kr. og dels for 3.300 kr., som »Dansk Racehunde Union« udtalte var hans tab for avlsarbejdet, såfremt en tilsvarende tæve ikke kunne skaffes, noget som åbenbart var vanskeligt. Erstatningen sattes alene til de 1.000 kr., idet der henvises til, at værdien var ansat under hensyn til vanskeligheden ved at fremskaffe en anden tæve. Med den kan jævnføres en lignende⁴³ om en

40. Kun summarisk gengivet i U.f.R. 1955, p 665.

41. U.f.R. 1965, p 716.

42. Ass. 1964 B, p 33.

43. Ass. 1967 B, p 36.

anden bedækningsskade på en kostbar tæve. Her var erstatningspåstanden på 4.000 kr., men ejeren fik kun tilkendt 500 kr.

I disse tilfælde, hvor den givne erstatning utvivlsomt ikke har tilrettet skadelidte, som han ville have været, hvis skaden ikke var sket, har den bagved liggende grund til nedsættelse nok været overvejelser beslægtet med dem, der har gjort sig gældende i hotelsagerne – det skadedes (midlertidige) høje værdi – måske forbundet med fornemmelser om dets sårbarhed. Adækvansbegrænsningen kan der vel i hvert fald for avlsfasanernes vedkommende næppe tales om.

Det er ikke helt utænkeligt, at det usikre ved det organiske har spillet en vis rolle for fornemmelsen. Spor heraf kan findes på andre områder. Overfor æg i *rugemaskiner*, der ødelægges ved afbrydelse af den elektriske strøm, har man stået tvivlende⁴⁴.

Skønt man kunne synes, at *giftstoffer* i visse måder er lige så farlige som eksplosioner og fyrværkerisager, for hvis kommen på afveje ansvaret er strengt, synes ansvaret for *ødelæggelse af planter eller tilskadekomst af dyr* ved gift at være relativt moderat⁴⁵.

Og på tilsvarende måde synes ansvaret for *væltning af træer* og nedfald af grene at være mildere end ansvaret for væltning af skorstene og nedfald af bygningsdele⁴⁶.

7. Af mere ordinær art er to sager om erstatning udenfor kontrakt. Den ene⁴⁷ drejede sig om et almindeligt *motorsammenstød*, hvor en bil blev beskadiget ved en fejl begået på den anden side. Den beskadigede vogn var af en *ganske speciel type*, og det tog derfor ganske særlig lang tid at skaffe reservedele frem og tilendebringe reparationen. Det fandtes, at »der ikke ved beregningen af erstatningen for afsavn (kunne) tages hensyn til, at reparationen ... (havde) trukket særligt længe ud«. Det minder noget om visse betragtninger, som

44. U.f.R. 1959, p 708 V: frifindelse, men 1962, p 190 V: domfældelse (Ass. 1961 B, p 275).

45. U.f.R. 1955, p 625 H og 1958, p 28 H.

46. U.f.R. 1934, p 651 H, 1935, p 848 Ø, 1938, p 148 V, 1943, p 162 Ø, 1951, p 599 V, 1953, p 118 H og 1962, p 368 V.

47. U.f.R. 1955, p 416 H, en lign. afgørelse findes i Ass. 1962 B, p 126.

Sverre Grette har anstillet om reparationsvanskeligheder under krigen⁴⁸. Man kan spørge, om dette er en adækvansbetragtning, men man må svare nej. Med »påregnelighed« efter lærens version A er det så som så. Den kan afhænge af, om skadevolderen (som drenge ville have gjort det), havde bemærket vognens sjældne type. Og det kan vel ikke siges, at skaden ikke efter lærens version B var en følge af det, der gjorde handlingen farlig. Den bagved liggende betragtning synes snarere at ligne den, der ligger bagved frimærkedommen og den i visse af minksagerne udtrykte, nemlig at skadelidte selv måtte tage risikoen ved at have en så sjælden og derfor sårbar og kostbar bil⁴⁹.

Den anden sag⁵⁰ handlede om et af flyvevåbnets *jet-fly*, der havde en værdi af 1,5 millioner kroner. Det blev transporteret ad en havnevej kørende på jorden hægtet på en traktor. Under transporten blev dens ene vinge påkørt af en tankvogn, og led derved en skade, som det kostede 100.000 kr. at udbedre. For beløbet søgte Krigsministeriet erstatning hos det selskab, som ejede tankvognen. Dette selskab påstod frifindelse, idet det hævdede, at der ikke af dets chauffør var udvist uagtsomhed. Dette blev imidlertid antaget, og sagen kom derfor til at dreje sig om de sagsøgte subsidiære påstand, som gik ud på nedsættelse, fordi manglende afmærkning og bevogtning af maskinen, navnlig i betragtning af dens kostbarhed, var et uforvarsomt forhold, egen skyld. Landsretten fandt ikke holdepunkter for denne påstand og dømte derfor selskabet fuldt ud. Højesteret fandt derimod under hensyn til transportens *extraordinære karakter*, *maskinens kostbarhed* og den omstændighed, at der ved påkørsel forholdsvis let kunne forvoldes en meget betydelig skade, at *særlige foranstaltninger skulle have været truffet*, og nedsatte derfor erstatningen til $\frac{2}{3}$. Man statuerede altså på linie med flertallet i sagen om ørrederne en art streng egen skyld. Men i den kommentar til dommen, som en af de i sagen deltagende dommere har skrevet, siges det på linie med voteringen, hvorom der nedenfor skal gøres et par bemærk-

48. Nordisk Forsikringstidsskrift 1944, p 406 og Kristen Andersens Erstatningsrett, p 85.

49. Med sagen kan måske jævnføres Ass. 1962 B, p 126.

50. U.f.R. 1959, p 160 H, kommenteret i T.f.R. 1960, p 222 (bogudgaven, p 272).

ninger, at selvom alle rimelige foranstaltninger havde været truffet, er det dog vel et spørgsmål – som dommen altså lader stå åbent – om ikke *Krigsministeriet selv måtte bære en del af risikoen* ved, at den meget *sårbare* og *meget kostbare maskine* – værdien androg ca. 1,5 millioner kroner – skulle føres ad veje og gader, der var åbne for almindelig trafik. Spørgsmålet kunne vel – tilføjes det – »navnlig have været rejst, såfremt beskadigelsen af maskinen havde haft en sådan karakter, at en reparation ikke havde været mulig«.

8. Endnu skal der mindes om, at lægers ansvar – når der ikke er tale om svigtende apparatur – på adskillige områder bedømmes særdeles mildt. Det har antagelig sammenhæng med, at det menneskelige legeme, som overgives lægen til behandling, netop er noget kostbart, som ved sygdommen er blevet særdeles skrøbeligt. Lægen har ligesom pelsdyrenes naboer, fået noget i sin nærhed, som, hvis sædvanlige erstatningsregler anvendtes, ved lille uagtsomhed kunne pådrage ham et stort tab. Derfor må det også her – og med væsentlig større føje end i de andre grupper af tilfælde – være sådan, at det er indehaveren af det skrøbelige, det sårbare, der langt hen ad vejen bærer risikoen.

De forskellige nuancer i lægeansvaret, for skønsfejl og for snitfejl under operationer skal iøvrigt ikke nærmere drøftes.

9. Af noget speciel art er endelig et par sager, som skal omtales til sidst⁵¹. De handlede om et tilfælde, hvor der fra en sandgrav, hvor der blev udvundet særligt fintkornet sand, blæste sand på en naboejendoms gartneriafgrøder. Landsretten frifandt ejeren af sandgraven og er lidt inde på de betragtninger, vi drøfter her, idet den bl.a. taler om, at »muligheden for, at gartneriprodukter, som dem, han dyrker, kunne blive udsat for fygningsskader, ikke burde have været fjerntliggende for ham«. Man er altså inde på, at grøntsager kunne være særligt følsomme. Højesteret dømte imidlertid, da fygningen havde haft langt skadeligere virkning end den almindelige sandfygning på egnen, og ejeren af sandgraven ikke havde truffet de fornødne effektive forholdsregler til at forebygge ulemperne. Den anden af de to

51. U.f.R. 1965, p 761, kommenteret i U.f.R. 1966 B, p 118 og U.f.R. 1967, p495 H.

citerede domme dømmer til erstatning for en senere skade. – I kommentaren til dommen siges det, at den ikke går særligt ind på de subjektive forhold, idet det måtte være indlysende for ejeren, at der kunne komme sandflugt fra graven. Når han så yderligere var advaret af gartneren og desuagtet fortsatte gravningen, måtte han selv bære risikoen. Derefter tilføjes, at man »heller ikke (har) taget hensyn til, at gartneriejendommen kan være mere ømfindtlig overfor sådanne skader end de andre naboejendomme, der blev drevet som almindeligt landbrug«. Det er nok en rigtig vurdering. Der skulle formentlig ret specielle og sensible afgrøder til, for at retsfiguren egen skyld for sårbare ting naturligt kunne finde anvendelse.

Når vi skal opsummere, må det vist først om den erstatningslempelse, der er sket i de sager, der her er omtalt, siges, at resultaterne ikke forbavser; de føles ligesom de resultater, der kan henføres til gruppen accept af risikoen, som naturlige og rimelige. De godtages af *skønnet*, dette halvbevidste, hvori en række ikke helt let erkendelige faktorer indgår med en ikke helt klart defineret indbyrdes vægt. Det, som i og for sig er overraskende, er, at de ikke overrasker – for de er i dårlig samklang med den gængse culpælære, noget som også kan ses deraf, at dommerne ligesom Procustes strækker på og skærer i begrundelserne for at få dem til at passe til sengen, men dog ind imellem lader den sande, eller noget af den sande, begrundelse undslippe tændernes gærde.

Nu er det et godt videnskabeligt princip at lade overraskelse indbyde til eftertanke. Og vi må derfor tænke lidt. Det ser ud som om praxis er ved at udvikle et princip, som går ud på, at den, der *ejer ting, som er særligt sensible og/eller særligt kostbare, i visse tilfælde selv må bære risikoen helt eller delvis, når de beskadiges eller går til grunde ved anden mands simple uagtsomhed*. Man fritager for erstatning eller nedsætter den, ofte til en art normalerstatning, svarende til sædvanlig kostbarhed. Man gør det, dels fordi man mener, at den, der ejer sådanne ting, selv *naturligt må bære den særlige risiko*, de frembyder – en art *cujus commodum ejus periculum* betragtning – dels fordi den, der ejer tingen, bedst kan indrette sig på at bære risi-

koen, og eventuelt forsikre den. Og dels gør man det, fordi disse ting frembyder en *latent fare for omverdenen*, der ved ringe uagtsomhed kunne ifalde betydeligt erstatningsansvar, når de beskadiges eller går til grunde. Disse to momenter, tingenes *sensibilitet* og *kostbarhed*, og deres *farlighed* ved at de kan pådrage andre erstatningsansvar, er som allerede nævnt fremtaget af flere voterende i fiskedam-sagen. Og i flere af de andre sager er lignende ræsonnementer kommet frem under voteringerne. I sagen om den ved stensprængning forvoldt skade på en minkfarm er det fremhævet, dels at der stod en ikke særlig farlig virksomhed (landbrugeren, der sprængte sten) overfor en *særlig sårbar*, og dels at minkfarmen, der var noget relativt sjældent, ikke burde kunne lægge en *extraordinær byrde* over på omgivelserne. Og i frimærkesagen er det af en voterende sagt, at ejeren måtte bære risikoen *for den særlige sensibilitet*, der var ved frimærkerne, og at det derfor var forsvarligt at sige, at der forelå egen skyld. På linie hermed er der af et par af de voterende i sagen om jet-flyet anført, at det er svært for tanken at holde risikobetragtninger og egen skyld synspunkter ude fra hinanden, og at en nedsættelse af erstatningen var rimelig, fordi maskinen var *særligt kostbar* og under de foreliggende omstændigheder *udsat for risiko* under transporten. Helt klar i så henseende er tomandsdissensen til dommen fra 1956 om flyskaden på minkfarmen.

Som eksempler på sager om *særligt følsomme* ting kan nævnes mink-sagerne, ørredsagen, frimærkesagen, sagerne om skrøbelige huse og eventuelt sagen om den meget specielle bil og jet-flyet, der dog vel også hører til den kostbare gruppe. De *særligt kostbare ting* er jet-flyet, tipskuponerne, hotellernes, budcentralernes, dragernes og telefonkioskernes opbevarede og transporterede ting.

For de følsomme ting synes hovedtendensen at være, at lade erstatningen bortfalde, men dog ikke i frimærkesagen, der må være følt som værende beslægtet med hotelsagerne. Og for de kostbare ting synes tilbøjeligheden både at være at nedsætte til en art normalbeløb (hotellerne etc. og den norske tipsdom), og at lade erstatningen falde bort, som i den danske tipssag, alt efter en vurdering af forholdets nærmere art.

Det ser altså ud, som om der i erstatningsretten er ved at udvikle sig en fjerde nedsættelsesfigur ved siden af de tre erkendte: adækvansfiguren, egen-skyld-figuren og accept af risiko-figuren, og som kunne kaldes *skadelidtes risiko for sensible/kostbare ting*.

I begyndelsen blev *tilfældene af accept af risikoen* nok under indflydelse af den klassiske lære opfattet som en art tilfælde af egen-skyld, men det er vist nu erkendt, at der, selvom der er sager, der ligger i grænseområdet mellem egen skyld og accept af risikoen, er tilfælde, der helt klart hører under den sidste gruppe, fordi der ikke med fornuftig mening kan tales om, at der er egen skyld, som .ex. i sagerne om sportsdeltagelse og besøgende i værksteder etc.

På tilsvarende måde er *tilfældene af risiko for sensible/kostbare ting* oprindelig, som det også kan ses dels af dommene og dels af anførte bemærkninger i voveringerne, blevet opfattet som udløbere af adækvanssynspunktet eller af *egen-skyld*princippet og senere måske af accept af risikoprincippet. Om egen-skyld kan de nok minde noget, når man har talt om, at ejerne burde have advaret omgivelser eller medkontrahenter. Men det må vist anses for tvivlsomt, om en sådan advarsel eller oplysning, hvis den havde været givet, havde medført ændret resultat. Den betragtning, at disse sensible ting er en byrde for omverdenen holder ligefuldt trods advarsel. Og at de adskiller sig både fra adækvans- og egen-skyld-tilfældene kan ses deraf, at lempelse er sket også i tilfælde, hvor skadevolderen kendte tingenes kostbarhed (visse af hotelsagerne) eller burde regne med den (frimærkesagen), eller havde et objektivt ansvar (minksagerne *contra fly*). Endvidere er lempelse sket i visse rene tilfælde, hvor der klart ikke kan tales om egen skyld, som i visse af minksagerne og sager vedrørende slet funderede huse og den sjældne bil. Og endelig adskiller den her fremdragne gruppe sig fra de andre ved *lempelsesmåden*: nedsættelse eller bortfald i stedet for følgebegrænsning eller brøkdeling.

Gruppen adskiller sig også klart fra gruppen: *accept af risikoen*. Denne kan omfatte både *personer og ting af enhver art*, men kun i visse bestemte tilfælde, hvor de – uden at egen-skyld foreligger – *forbigående* er bragt i relation til anden mands fast ejendom eller

ting eller et særligt forhold til anden mand (sport), hvor de i et vist omfang er udsat for risiko for beskadigelse. Den her omtalte gruppe omfatter derimod kun *ting af en særlig beskaffenhed*, de sårbare og/eller kostbare, som i og for sig ikke momentant udsættes for en risiko, men snarere kan siges *konstant* at være i en sådan. Og *lempelsesmåden* er forskellig: I tilfældene af accept af risikoen bortfalder erstatningen typisk, mens der for sensible/kostbare ting kan blive spørgsmål både om bortfald af erstatning og nedsættelse. – Sagen om jetflyet ville, hvis der var givet nedsat erstatning, uden at egen-skyld var antaget at foreligge nok nærmest have hørt til denne gruppe, men med et vist slægtskab med tilfældene af accept af risikoen.

Måske kan det siges, at det her omtalte retsprincip næppe er helt nyt i juraen, idet der kan findes visse spor af det i tidligere positiv ret. I *søretten* har det således vundet hævd, at den ansvarlige kun hæfter med skib og ladning. Det fører til en nedsættelse af erstatningen overfor den, der har et kostbart skib og en kostbar ladning, når skaden er voldt af et mindre skib. Man har altså ment, at den, der havde det kostbare, ikke burde kunne udsætte de mindre skibe for ved ringe fejl at ifalde et exorbitant ansvar. Og noget tilsvarende gælder efter reglen i D.L. 6-10-5, hvorefter der kun skal betales halv skade, når *bæster eller fæ* bide, stange eller slå anden mands bæster og fæ. Men var det dræbte dyr ringere end det, som dræbte, skulle der betales fuld erstatning. Denne regel, som *Ussing*⁵³ kalder ejendommelig, er formentlig udtryk for det samme, som vi her har drøftet, at den, som har noget relativt kostbart, selv må tage en delvis risiko for dets undergang. Reglen har antagelig været nødvendig, for at man kunne have den rigeres gode dyr gående på den fælles græsgang sammen med den fattiges mindre gode. – I begge grupper af tilfælde sker der altså en nedsættelse af erstatningen efter et ganske primitivt og skematisk princip.

Det vil falde i øjnene, at de anførte betragtninger om, at ejeren bør bære risikoen for særligt risikable ting, være sig at de er særligt følsomme eller dyre, *slående minder om de betragtninger, der på skade-*

53. Erstatningsretten, p 103.

voldersiden bærer det objektive ansvar for ekstraordinær farlig bedrift.

Nu kan det måske anføres, at det objektive ansvar på skadevolder-siden siges alene at angå ekstraordinær og farlig bedrift, mens de ting, der her er tale om ikke er ekstraordinære og særligt farlige. Men her-til er at sige, at udviklingen synes at være løbet fra det specielle og objektive ansvar for ekstraordinær og farlig bedrift hos skadevolderen. De første forfattere, der har iagttaget fænomenet det objektive ansvar – deriblandt *Ussing* – har kun kunnet skelne det ufuldstændigt gennem culpareglens tågedannelser, på lignende måde som søfolk af en hval kun ser dens rygfinne over vandfladen. Forfatterens skildring af fænomenet er derfor ligeså misvisende, som søfolks ville være det, hvis de beskrev hvaldyret som lille, spinkelt og smalt, i stedet for enormt, rundt og altomfattende. I *praxis* er forholdet det, at culpa-ansvaret under en art falskhedens maske anvendes så varieret, at vi er ved at nærme os en tilstand, hvor der i mange tilfælde er ansvar for, *lidt speciel* (men ikke ekstraordinær) og *nogenlunde risikabel* (men ikke farlig, og i hvert fald ikke ekstraordinær farlig) egenvirk-somhed – og for defekt, men ikke ekstraordinært farligt materiel. Når det er tilfældet, er kongruensen fuldstændig. Gruppen egen-risiko for sensible/kostbare ting modsvarer det aktive objektive ansvar for spe-cielle og risikable ting som voksaftrykket modsvarer signeten.

xv : Slutning

Denne bogs indhold kan sammenfattes i ganske få sætninger.

Vi har på mange måder en erstatningsret, der for enhver praktisk betragtning er, eller er på overgangen til at være, objektiv.

Det gælder både, når der er tale om at pålægge ansvar, og når der er tale om at lempe ansvar.

Men hverken praxis eller teori er tilbøjelig til at vedkende sig, at det faktisk forholder sig sådan.

Der er nogen forskellighed mellem den på den ene side teoriens udtalelser og dommenes sprogbrug, og på den anden side den retlige virkeligheds realiteter. Til en vis grad bærer både teori og praxis skylden herfor.

Det er hverken let at erkende eller skildre, i hvilket omfang henholdsvis teori og praxis er bestemmende for udviklingen af gældende ret på et område, hvor positiv lovgivning er sparsom, og hvor retten derfor bliver domstolsskabt. Dette emne – vekselvirkningen mellem praxis og teori under udbygningen af retsreglerne – kunde nok fortjene en selvstændig undersøgelse. At indlade sig på en sådan her, vilde imidlertid føre for vidt. Her skal kun anstilles ganske enkelte betragtninger. Ofte vil det antagelig på et ikke lovreguleret område gå sådan, at domstolene, når en type ikke lovregulerede konflikter kommer frem, løser dem efter bedste skøn og giver den bedste begrundelse for løsningerne, som kan udfindes under den jævne strøm af dagligt arbejde. Når et vist antal afgørelser er truffet, træder teorien – hvis den ikke allerede før konflikternes opståen skulde have beskrevet dem og givet anvisning på en løsning – til og skildrer og systematiserer afgørelserne. Den prøver deres begrundelser, giver et teoretisk grundlag og føjer eventuelt sin kritik til med anvisninger om ændringer eller klargørelse. Det system, som på denne måde stilles op, vil ofte øve en betydelig indflydelse på domstolenes fremtidige afgørelser, idet det vil blive opfattet som udtryk for gældende ret. Teo-

rien bliver derfor ligesåvel som domstolene en slags »lovgiver« eller skaber af gældende ret, idet dommerne oftest med føje kan forlade sig på, at de ved at følge teoriens alment opstillede og gennemarbejdede system bidrager til den harmoniske løsning af retskonflikter af forskellig art.

Imidlertid vil en fortsat række af retstvister ofte vise, *enten* at de behandlede problemer rummer flere aspekter eller nuancer, end man oprindeligt har set, *eller* at udviklingen medfører visse ændringer i samfundsforholdene. I det første tilfælde, kan nye erfaringer føre til, at de først opstillede sætninger må modificeres, nuanceres og forsynes med undtagelser; den først udledte sætning har altså været for almindelig eller ubetinget. I det andet tilfælde kan det blive nødvendigt at ændre praxis. Det vil kun sjældent ske, ved at man foretager en pludselig forandring, der af ofrene for den kan føles som uretfærdig. Ofte vil man gennem en række afgørelser dreje gradvis på roret, så at kursen efterhånden ændres, men ikke altfor mærkbart fra gang til gang. Mulig vil det ikke stå dommerne i den enkelte sag klart, at praxis bør ændres væsentlig over et kortere eller længere tidsrum, eller at de tilsigter at gøre det; de mener at være i harmoni med praxis eller kun at »strække« den en smule efter den foreliggende sags behov. Men hvis de omstændigheder, som har gjort sig gældende i de første sager af den omtalte art, kommer igen, og i forstærket grad, i senere sager, vil man efter en vis tids forløb kunne konstatere, at der er sket en retsudvikling, som mærkbart har ændret tilstanden; praxis er skiftet.

De ændrede forhold kan være blevet bemærket af teorien, som gennem sine undersøgelser og råd kan have bidraget til forandringer i praxis, eller det kan hænde, at det er den ændrede praxis, som bemærkes og indbygges i det tidligere opstillede teoretiske system. Processen fra før gentager sig da; domstolene får den ændrede tilstand beskrevet – og måske begrundet eller kritiseret – gennem de systematiske fremstillinger. Det er erkendeligt og klart, at vi har fået retten fornyet, og domstolene kan som før hos teorien hente klargørelse og udførelse for deres domsbegrundelser i den fornyede teori – en systematisk og teoretisk klargørelse, som de ikke altid selv har kunnet give de enkelte sager, fordi man ikke i sådanne med deres væld af

konkrete omstændigheder kan se, hvorhen udviklingen bør og vil gå. Det er, og formentlig ikke med urette, blevet sagt – at dommere har en tilbøjelighed til at slutte fra deres resultat til præmisserne; det er det samme som at sige, at de bygger på deres skøn – som Viggo Bentzon har skildret det – og ikke helt kan magte den teoretiske udredning af grundene for det.

I øjeblikket er det, som før sagt, som om vi lever i en tilstand på erstatningsrettens område – og længe har levet i den – hvor udviklingen har medført væsentlige ændringer, som ikke er blevet erkendt eller søgt systematisk beskrevet og begrundet, og dette bevirker, at der let kommer en vis disharmoni mellem de resultater, retterne kommer til, og den begrundelse de giver for dem.

Denne tilstand er ikke ønskelig. Den medfører en vis *retsusikkerhed*; det er vanskeligt at erkende, hvad gældende ret er, dette fører til en del processer, som mulig kunde være undgået, og eventuelt også under processerne til retsskridt og undersøgelser, som kunde være sparet.

Endvidere kan tilstanden medføre en ikke uforståelig følelse af forurettelse hos dem, som bliver dømt til at udrede erstatning med den begrundelse, at deres handlemåde har været uforsvarlig eller lignende, skønt den måske ikke har været det i dette ords daglige – ikke juridisk-faglige – betydning.

Fremdeles har den omstændighed, at en udvidelse af erstatningsansvaret har presset sig på under culpareglens skal, bidraget til at tilvejebringe en praxis vedrørende børns ansvar, som i flere henseender er angribelig. Erstatningssager, hvorved børn søges gjort personligt ansvarlige for store skader, er af mange grunde – selvom der er ansvarsforsikring – ikke af det gode. Det vilde være ønskeligt, om retstilstanden på dette område kunde tages op til prøvelse.

Endelig kan det bemærkes, at den nuværende tilstand, som omtalt i et tidligere afsnit, medfører risiko for en art retstab for folk, der er ansat i forskellige risikofrembydende virksomheder, hvis retterne mener at måtte pålægge disse virksomheders personale et for deres vedkommende for strengt ansvar for alene at kunde trænge igennem til et ansvar for virksomheden.

Loven, siger Jydske Lov, skal være ærlig, retfærdig, tålelig, efter landets sædvane, passende og nyttig og tydelig, så at alle kan vide og forstå hvad loven siger.

Det gælder ikke blot positiv skreven lov, men også teoriens skildringer af gældende ret og domstolenes begrundelser af deres afgørelse på ulovbestemte områder.

Det er forfatterens ønske, at det her foreliggende arbejde kunde bidrage til, at erstatningsrettens problemer ved lejlighed blev underkastet en fornyet prøvelse ikke blot i teori, men også i praxis og i domsbegrundelser.

Skulle man i lovsform beskrive den retstilstand, vi har eller er stærkt på vej til at få, kunne det ske således:

§ 1.

Den, der under udøvelse af virksomhed, der frembyder påregnelig fare – såsom grundudgravning, byggeri, fabriks- og jernbanedrift, motorkørsel og jagt – volder anden mand skade, er erstatningspligtig.

Har skadevolderen ganske eller i overvejende grad handlet i skadelidtes interesse – såsom læger overfor patienter – gælder dog, hvad i § 3 er sagt.

Den, der er ansat i en anden mands virksomhed, er kun erstatningspligtig, når han i denne har voldt skade ved betydelig uagtsomhed. Hans erstatningsansvar kan nedsættes eller bortfalde, når omstændighederne taler derfor.

§ 2.

Voldes skaden af særligt farlige ting – såsom børn, våben, sprængstoffer, kreaturer og hunde – eller af fast ejendom eller ting, der lider af mangler, er brugeren eller ejeren eller eventuelt begge erstatningspligtige.

§ 3.

Erstatningspligtig er iøvrigt den, der forsætligt eller uagtsomt tilføjer en anden skade.

En husbond hæfter for sin tjeners uagtsomme skadeforvoldelse i tjeneste. Om tjenerens ansvar gælder det i § 1 stk. 3 sagte.

§ 4.

Erstatningskrav efter §§ 1-3 kan bortfalde eller nedsættes, når omstændighederne gør det rimeligt, at den skadelidte helt eller delvis bærer risikoen for det skete, såsom

- a) når skadelidte selv har medvirket til skadens indtræden,
- b) når skadelidte som uvedkommende eller på anden lignende måde har indfundet sig på skadevolderens enemærker,
- c) når skaden er voldt under fælles udøvelse af sport eller lignende eller under selskabeligt samvær,
- d) når skadelidte har bragt sig i forbindelse med dyr eller børn,
- e) når skadelidte har været tilkaldt for som særligt sagkyndig at behandle de ting, der voldt skaden,
- f) når skadelidtes beskadigede ting var særligt sårbare eller kostbare.

Det er denne bogs tesis, at disse bestemmelser vil vejlede den, der er ved at blive indviklet i en erstatningssag, bedre end den gængse teori og berede færre skuffelser.

Men det er ikke tanken, at der burde udformes en lov om erstatning af dette indhold.

Der har indenfor det nordiske samarbejde været arbejdet adskilligt på at kodificere erstatningsretten. Men det er sikkert for tidligt at gøre det. Det meget arbejde, der udføres for at skabe nye love eller ændre bestående er nok ofte fortjenstfuldt, men det er ikke altid tilfældet, og på visse områder kan det være mere fortjenstfuldt ingenting at gøre end at risikere at gøre noget, som hellere burde være ugjort. Det var med megen rette, at Talleyrand sagde, at dygtige og dovne diplomater var at foretrække for dygtige og flittige; det samme kan på visse områder siges om lovgivere.

Hvis man på erstatningsrettens område, hvor en stærk udvikling er i gang og næppe afsluttet, skulle give sig til at kodificere, kunne erstatningsretten blive som Loths hustru, en stivnet saltstøtte, der skuer tilbage – og ikke fremad. Positive regler kan binde den levende udvikling, som det formentlig idag er tilfældet med den bedrøvelige

slutbestemmelse i D.L. 3-19-2, om at husbonden igen hos tjeneren kan søge sin skades opretning.

Derimod er det forfatterens ønske, at det her foreliggende arbejde kan bidrage til, at erstatningsrettens problemer underkastes en realistisk prøvelse, ikke blot i teori, men også i praxis og domsbegrundelser.

SAGREGISTER

- Accept af risikoen
67 f, 71 f, 89, 115,
132, 152 f, 158 ff,
168, 186, 210, 222,
259 f, 263, 283 ff,
291, 295, 303, 336,
346 f, 369, 372 f,
428 ff, 440 f, 457, se
også »besøgende«,
»løsgående«, »sages-
løs« og »uvedkom-
mende«
- Acetone 139
- Acetylen 141, 283
- Advarsel og advarsels-
skilte 71, 73, 86, 89,
107, 139, 156, 168,
177, note 15, 179 f,
258, 411, se også af-
mærkning
- Adækvans 234, 264,
319, note 28, 405 ff,
435 ff, 439 f, 448 ff
- Aerolit, se sprængstoffer
- Afbrænding 201, 267
- Afhentning af auto-
mobiler 229 ff
- Afløbsforhold 75
- Afmærkning 48, 106,
116 ff, 121, 129, 447
ff, 453
- Afskærmning, se ma-
skiner
- Afspærring 114 ff, 116,
347, 354, se også
afmærkning
- Aftenskole, arbejdstiden
242
- Aftrækskanal 78
- Afvanding 90
- Akkumulator 202
- Akvarium 81
- Alderdomshjem 100,
note 18
- Altaner 66
- Ankre 208 ff, sml. skibe
- Anonyme fejl 377
- Ansvarsbegrænsning og
ansvarsfrihed 226,
262, 435
- Ansvarsforsikring 28,
94, 150, 168, 177,
217, 229 ff, 298, 312,
315, 317, 322, 327,
331, 339, 377, 379,
387 ff, 393, 395,
399 f
- Apparater 144 ff, 213,
373, 434
- Arbejdsfællesskab 57,
note 11 f, 176, 403
- Arbejdstidens ophør 242
- Arkitekter 59, 62, 66, 69
- Aske, Grusning med 97
- Autoforhandlere 235 ff
- Automat 214, 217
- Automekanikere, se
mekanikere
- Automobilers materiel
165 ff, iøvrigt 285,
302 f, 306, 315, 381
- Badeanstalt 38, note 9,
88 f
- Badebro 161, 208
- Baderum 87
- Badminton 258
- Bagage, nedfalden 269
- Banker 443 f
- Bardun i vej 115
- Barnevogn 319
- Bedsteforældre, iden-
tifikation med 428
- Bedækning 286, 289,
291, 296
- Belysning 71, 85, 124 f,
128 f
- Benzin 140 f, 205, 323
- Benzintanke 205, 234,
240 f, se også tank-
stationer
- Benzol 133
- Beruselse 84, 85 m. note
2, 88, note 13, 89,
234, 246, 263, 383,
417 ff, 432
- Besidder af hunde 298 f,
se også brugere
- Beskyttelsesrum 55,
note 5
- Beskæring af træer 109,
note 9
- Bestrøning, se grusning
- »Besøgende« 132, 179,
430
- Bevisbyrde 147, 155,
163, 165 f, 172, 185,
219, 229, 262, 268,
275, 278, 286, note 28,
290, 298, 303, 371,
384, 412 ff, se også
flere mulige skade-
voldere og årsags-
forbindelse

- Bier 306 f, 347, 353
 Biler, se automobiler
 Bjælke, vippende 57, note 7
 Bjerne 305
 Blandemølle 26
 Blind 263, 418
 Blodprøver og Blodtransfusion 146 og 149
 Blæselampe 140, note 8
 Blæst, se storm
 Blår 275
 Boldspil på vej 121
 Bolte 166, 210, 394
 Bolværk 125, 255
 Bomme 118, 267, 333
 Boning 71
 Brandbælter 277
 Brandforsikring 316, 378, 389
 Brandsprøjte 325
 Brandstige 252
 Bremseanordninger 174, 176, 213, 218, 268, 393
 Brint 336
 Broer 116, 123 ff, 391
 Brosten 104
 Brugere af ting, se lejede ting og lånte ting; af dyr 287 f, 290, 294, se også besiddere
 Bruser 88
 Brydekamp 258 f
 Bryggeri 257
 Brædder, se stilladser
 Brændehugger 193, 334
 Brønde 98, 105, 122, 132, 273, 323, 344, 352 f
 Brønddæksler, se dæksler
 Budcentraler 225 ff, 439 f
 Bue og pil 194, 311, note 8, 313, 317, 319
 Bugsering 250, 254
 Bundforhold 84, i havne 128
 Butikker 70, 71, 73, 101 f, 263
 Byggehejs, se stilladser
 Byggepladsskader 55, 214
 Byggeri 53 ff, 389
 Bygherre, ansvar som 45, 48
 Bygninger 51 ff, 53 ff, 64 ff, 344 ff, 355, 368 ff, 389 f, 442
 Bæver 297, 448
 Børn 161, 174, 177, 179, 191 f, 194 ff, 200, note 2, 203, 212, 308 ff, 356, 397 f, 399, 419 ff, 426 ff, 432, 448, 462 f
 Børnehaver og børnehjem 39, 191, note 15, 317, note 20, 334, 337 ff, 380 f, 398
 Bøsse, se skydevåben
 Bål 324
 Campingplads 38, note 9
 Cementrør 214
 Chauffør 384
 Chok 161, 304, 406 ff
 Cisterne 219
 Cykleløb 158, 259
 Cyklers materiel 173 f, se også legecykler
 Cyklerytter 259
 Cykleslange 319
 Cyklestativ 316, 420
 Cyklestier 105, 116
 Cyklister 116, 118, 120 f, 316, 320, 389, 399, 414 ff, med hunde 301 f
 Dambrug 90
 Damme 344 f
 Dampkedler, se kedler
 Dampkoger, se henkogningsapparat
 Damptromler 120 f
 Demonstrationskørsel 235 ff
 Detentionslokaler 89
 Dirt-track 106, 158, 262
 Dolk 198
 Domptør 304
 Drage 162 f, 198
 Dragere og dragerorganisationer 216, 226, 438 ff
 Drikning 247
 Drilleri, børns 323
 Drivhus 321
 Droske 227, 439
 Dunke 121, note 46 a
 Dyr 160, 279 ff, 373, 394 ff, se iøvrigt hunde, kreaturer, vilde dyr
 Dyrehospital 149, note 11
 Dyrepark, se zoologisk have

- Dyretæmmer 305
 Dæk 211
 Dæksler 98, 103 ff, 122, 132, 220, 273, 392, 429
 Døre 72, 85, 88, 337
 Dørgerikt 56
 Døvstummeinstitut 339
 Dårligt funderede bygninger 42, 43, 51 ff, 54 f, 368, 442 f
 Efterladte ting på byggeplads 56 f, 73, 105, på veje 111 ff, 119 ff, 370, 391
 Eftersyn, se tilsyn
 Egen risiko for sårbare og kostbare ting 433 ff
 Egen skyld 53, 62, 68, 89, 98, 105, 115, 165, 178 f, 181, 190 f, 268, 271 ff, 277, 288, 293 ff, 299, 302 f, 305, 317, note 20, 324, 363, 369, 379, 382, 410 ff, 440 ff
 Eksem 154, note 17
 Eksplosioner, se explosioner
 Elastik 319
 Elefanter 304 f
 Elektrisk tråd 121, note 46
 Elevatorer 76, 79 ff, 129, 257, 377, note 1, 389
 El-mast 109, 214
 El-værker 115, 135, 256
 Entreprenører, hæftelse for 22, 48 ff, 55, 82, 90, 108, 115, 117 f, 120, 122, 182, 220, 223, 227, 230, 248 f, 252 ff, 304, 368
 Erstatning i kontrakt 150 f, 187 f, 222 f, 433 ff
 Etageadskillelse 56, note 7, 69, 79
 Etikette 139
 Explosioner 46, note 9, 84, 135 ff, 219, 386, 393
 Fabrikationsfejl 141, 157, 174, 180, 187 f, 209 f, 213 f, 219, 261
 Fabrikker, ulemper 32 ff, 368, indretning 130 ff, 177 ff, 400, andet 205
 Fenol 134
 Feriekolonier og ferie-hjem 203 f, 336 f, se også børnehave og børnehjem
 Fernisering 71, note 20
 Festtribune 157
 Film 201, 206
 Fisk 112
 Fiskeaffald 101 f
 Fiskedamme og fiske-gårde 210, 344, 346, 449
 Fiskefartøj, se skibe
 Fiskegarn 277
 Fiskekrog 197
 Fjernvarmeanlæg 46, 135
 Flere mulige skadevol- dere 185, 194 f, 275 f, 300 f, se også årsags-forbindelse
 Fliser 101 ff, 110
 Fly 262, 277 f, 298, 445 ff, 453 f
 Flyttefolk og flytning 255 f, 395
 Flyvemaskiner, se fly
 Flyveskole 262
 Fløde 102
 Fodbold 259
 Fodgængere 389, 399, 417 ff
 Fold 281, 290
 Forbrændinger 153
 Fork 326
 Forlystelser 154 ff
 Fornøjelsesture 233 ff, 239
 Forsørgertab 286, 297, 409, 425 ff
 Forsænkning og for-højning i veje 114 ff
 Fortove 86, 95 ff, 101 ff, 110, 316, 370, 419
 Fortøjning 208, 255, 268
 Forurening, se efter-ladte ting på veje
 Forvalter 378
 Forældres ansvar 194, ff, 311 ff, 320 ff, 397 f, 426 f
 Forårsagelse, se årsags-forbindelse
 Fragtmænd 226
 Frihedskæmpere 246
 Friluftsbade 89
 Frimærker 443 f
 Frisører 150, 153 f, 373

- Frostskader 74 f
 Frugtbod 134, 175, note 5, 215
 Fundering, se dårligt funderede bygninger og bundforhold
 Funktionsfejl 146
 Funktionærer over for hunde 284 ff
 Fyr, se havne og belysning
 Fyrgryde 122
 Fyringsanlæg 76 f, 333
 Fyrværkeri 155 ff, 200, note 2, 325
 Fysioterapeuter, se massører
 Fælder 345, 352
 Fængtætter 135, 199, se også sprængninger og sprængstoffer
 Færdselsbaner 92 ff
 Færdselsfyr 106
 Færger 126 f, 129, 211, note 12, 266, note 1, 269
 Fødeklinik 148
 Følsomme ting, se egen risiko for kostbare og sårbare ting
 Første arbejdsdag 181 f
 Får 280, 292
 Gader, tilstand 101 f, 108 ff, 369, 390 f, udgravning 48, 370
 Gadeskærm, væltet 59
 Gale hunde 342, 354
 Gamle 315, 419
 Gange 72, 86, 333, 429
 Garagepersonale, se mekanikere
 Gartneri 39 f, 321, 454 f
 Gas 77 f, 136, note 3, 141, 378, note 5
 Gasmålere 136
 Gasstrygeapparat 78
 Gavl 44, 54
 Geder 280, 348, 397
 Gelænder 56, note 7, 71, 89, 124
 Gesimser 64 ff
 Gevær, se skydevåben
 Gift 206 f, 456
 Glasdør 78
 Glasskår 132, 162, 311, 316, 436
 Glideskader 86, 88, 93 ff, 132, 260, 268 f, 333, 335, 370, 389
 Gnistskader 120 f, 185 f, 255, 275 ff, 391, og om private tog 277
 Grabbe, se kraner
 Granat, se sprængstoffer
 Gravemaskiner 47, 218
 Gravmonument 214
 Grebe 192
 Grisetå 319, note 30
 Gruber 131, 132, 430
 Grusbunker, se efterladte ting på veje
 Grusgrave 91
 Grusning, se glideskader
 Gulve 72, 86 ff, 211, 260, 389
 Gymnastik 335
 Gærder 342 f
 Gæs 280
 »Gæstedyr« 288
 Gæster 86 f, 180, 206, 262 f, 282 f, 296, 430
 Gødning, spildt på veje 111, 392
 Gødningsspredere 434
 Gårdspladser 86, 98 f, 132, 333
 Hagl og haglbøsser, se skydevåben
 Halm 112 f, 121
 Halmpræsser 325
 Hammer 193, 333
 Havne og kajer 43, 127 ff, 251, 254
 Havnekran 251, se også kraner
 Hede 201
 Hegn 347, 395 f
 Hejseværk, se stilladser, spil og kran
 Helle 105 f
 Henkogningsapparat 140
 Heste 98, 122, 124, 158 f, 185, 202, 204 243 f, 253 ff, 259, 264, 273, 280 f, 288, 290 f, 297, 305, 392, 395 f, 446, se også hestekøretøjer og ridning
 Hestekøretøjer, materiel 166 ff, kørsel 168 ff, 254, 378, note 5, 394, 424, udlånt 227 f, 253, 394
 Hestemarked 158, 282, 431, se også marked

- Hestetromle 253
 Hjemmets risiko, se sel-
 skabeligt samvær
 Hjælpsomhed 264
 Hjemmeværnsøvelser
 201, note 6, 260, 381,
 448
 Hjulspor 114
 Hospitaler, bygning 80,
 87, behandling 145 ff
 Hoteller, indretning
 84 ff, biler 235 ff,
 394, 400, andre ting
 226, 263, note 5,
 437 f
 Hovedtrapper 70
 Huller i fortove og i
 veje 114, 118, 124,
 391
 Hunde 149, note 11,
 283, 292 ff, 348, 373,
 422 ff, 430, 448 f
 Hundepistol 161, 407
 Husassistent 140 ff, 203,
 206, 247, 295
 Huse, se bygninger
 Husholdningsskader
 141, 203 f, 212
 Husmoder 140 f, 203 f
 Hyttefade 128, note 6
 Hængsler, til vinduer 67
 Hø 113
 Højhælede sko 421
 Høns 280
 Hønseri 38, note 9
 Håndværkere, skade-
 liden i huse 67 f, 369,
 431, overfor hunde
 295 f
 Håndvåben 197
- Hårbehandling, se fri-
 sører
 Identifikation 323,
 425 ff
 Ildsvåde, se tændstikker
 Ilt 137
 Immission, se ulemper
 Indgange 88
 Indkvartering, smitte
 153
 Indkørsel 172
 Infektioner 146
 Installationer 74 f, 256
 Installatører 256
 Instruktion, utilstrække-
 lig 58, 78, 138, 141,
 147, note 7, 151, 181,
 245, 386
 Instrumenter, lægers
 144 ff
 Ishockey 159, 431
 Is og sne, nedstyrtning
 af 68 f, 368
- Jagt 185 f, 261, 296,
 362, note 5, 431
 Jagtforsikring 393
 Jagtgevær, se skyde-
 våben
 Jernbaner 185, 265 ff,
 362, 422 ff
 Jernbanevogne 218, 267,
 393
 Jetfly 453
 Jord 112
 Juveler, se smykker
- Kabel 129, 207
 Kajer, se havne
 Kakerlakpulver 206
 Kakkelovnsrør 63
- Kalilud, se lud
 Kalkoptræk, se spil
 Kanoner 250
 Kanyler, se instrumen-
 ter
 Karbid 138 f
 Kartoffelskræl 73, note
 26
 Karruseller 157 ff
 Kaskoforsikring 229 ff,
 393, 398
 Kasten med ting, børns
 195 f, 311 ff, 317 ff,
 324, voxnes 245, 319,
 tjeneres 119, 245,
 hundes 297, se også
 kæppe og spyd
 Katte 280
 Katteøj 174
 Kedler 136, note 3,
 219, 393, se også ex-
 plosioner
 Keglespil 258
 Ketcher 258
 Kilder 344 f
 Kirkegårde 97
 Kjole, 263, note 5
 Klinikker, se hospitaler
 Kloakker 43 f, 50, 100,
 115, 391
 Knaldhætter 323
 Kniv 192, 198
 Kogende vand 131, 212
 Kogte kartofler 113
 Kolbe 336
 Kommis, se tjenere
 Kommuner, ansvar for
 entreprenører, se
 entreprenører
 Konstruktionsmangel,
 huse 69, 390, kar-

- rusel 157, 261, våben 188
 Kontraktsforhold, erstatning i, se erstatning i kontraktsforhold
 Kostbare ting, se egen risiko for sårbare og kostbare ting
 Korridorer, se gange
 Kraner 129, note 10, 133, 174 ff, 392 f, i skibe 209, 213, lejede og lånte 250 f, 253, baners 268
 Kreaturer 151, 207, 279 ff, 314, 347, 373, 395 ff, 400, 424
 Kreaturpistol 191, 317, sml. luftbøsser
 Krog 176
 Krudtværk 133, 136
 Kulilte 64, 77 f
 Kunde 263
 Kunstgenstand 263, note 5
 Kutter 255
 Kvarststøv 133, 140
 Kvægtorv 287
 Kyllinger 321
 Kældere 72 f
 Kældertrapper 70
 Kælke og kælkning 315, 335
 Kæpheste 358
 Kæppe, se kasten med spyd
 Købte ting 219 ff
 Køer, se kreaturer
 Køkkentrapper 70
 Kørebaner i byer 99 ff
 Kådhed 9, 12, 14, 119, 160 ff, 245, 311, 408
 Lagerrum, se butikker
 Landevejsbro, se broer
 Landgangsbro 210 f
 Landgangsklapper, se færger
 Landingsbane 278
 Laske 165, se også automobiler
 Lastning 394
 Ledninger til gas, vand og el. 42 ff, 66, 74, 121, note 46, 256
 Ledningssprængning 45 ff
 Leg 187, 191, 194 ff, 245, note 15, 315 ff, 333 ff
 Legecykel 315, note 19, 316, 321, 419
 Legeplads 193, 333
 Lejede ting 52 ff, 215 ff, 248 ff
 Lejere 58 f, 67, 69, 70, 74, 78, 202, 296
 Lem, se luger
 Ler 112, se også efterladte ting på veje
 Lergrave 342, 344 f, 352 f
 Liggestol 263
 Linoleum 71, note 20
 Lods 363, note 5
 Lofter 69, note 14, 72
 Losning 209, 218
 Lud 133 f, 141, 209 f
 Luftbøsser, hunde- og kreaturpistoler 156, 161, 191 f, 311, note 8, 317, 319, 327, note 38 b, 338
 Luftfartøj, se fly
 Luftgynge 157, 261, 364, 374
 Luger 59, 66, 210
 Lugt, se ulemper
 Lygteføring 172, note 18
 Lygtepæl 105 f, 306
 Lysanordning, se belysning
 Lysbehandling 153
 Lysbombe 278
 Lysekrone 264, note 7
 Lyskasse 103, note 2
 Lyskurv 106 f
 Lyssignaler 267
 Lægeansvar 144 f, 373, 407, 454
 Læreransvar 380 f, 384
 Læsning af vogne 10, 172, 267 f
 Løbere 71
 Løbesod, se sod
 Løbskkørsel, se hestekøretøjer
 Løbskløb 282
 Løftestang 168, note 12, se hestekøretøjer
 »Løsgående« kreaturer 281 ff, 288 f, hunde 293
 Løver 304, 407, 425, note 21
 Lånt personale 169, note 5, 248 ff
 Lånte ting 52 ff, 215 ff
 Låseaffel 337
 Maleri 262 f

- Malerklatter 56, note 7, 61, 411
 Marked 158, 282
 Maskiner 157, 177 ff, 209 f, 324, 393, 424
 Maskinpistol, se skydevåben
 Maskinstation 111
 Massører 153
 Materiel og materiel-svigt 58 ff, 125 f, 157, 165 ff, 173 f, 176 f, 180, 188 f, 208, 213 f, 217, note 1, 266, 371 f, 394 f
 Medicin 148
 Medskyld, se egen skyld
 Medvirken, se egen skyld
 Mekanikere 205 f, 228 ff, 394, 400
 Mel 132
 Mergelbaner 277
 Minke og minkfarme, se pelsdyr
 Monumenter 106, 214, 391
 Motorkøretøjer, se automobiler
 Mælk 102, 132
 Mølle 175, 178
 Mølledam 344
 Mørklægning 98, 116, 124
 Måtte 71, note 20
 Nabo, skade på 74, ved fabrik 32 ff, udgravninger 41 ff, 368, 442, byggeri 54 ff
 Narkose 146 f, Narkoseapparat 146 f, 220, 434
 Natpotte 71, note 20
 Natronlud, se lud
 Nav 165, se også automobiler
 Nedbør, se regnvejr, is og sne
 Nedfald af bygningsdele og byggematerialer 53 ff, 64 ff, 368 f, af skorstene 65, 389 f, af is og sne 68 f, 368 f, 370, af vinduer, luger, altaner m. v. 59, 66 ff, af ting fra hestekøretøjer 170, 172 f
 Nedramning af pæle 44 f
 Nedrivning af bygninger 53 ff
 Neglelak 139
 Neuroser, se chok
 Nyt ægteskab 409
 Nærsynethed 316
 Nødbremse 269
 Nødret 36, 207, 418
 Nål 162, 192, se også instrumenter
 Objektivt ansvar, påberåbt eller statueret 45, 133, 146, 163, 167, 175, 190, 204 f
 Olie 112, 205, note 2, se også efterladte ting på veje
 Olieret 71, 73, se også glideskader
 Opdragelseshjem, se børnehjem
 Opførelse af bygninger 53 ff
 Opkørsel 105
 Oprensning 90, 182
 Opstemning 90
 Ordrestridig handling 244 f
 Orlogsværftet 250, 256
 Orner, se svin
 Overfenrik 379
 Oversigtsforhold ved baner 271 f, se også udsigtsforhold
 Oversvømmelse, se vandskade
 Papegøje 299
 Papirkugler 319, se kasten med ting
 Paraffin 206
 Patron 200, se også sprængstoffer
 Pelsdyr 38, note 9, 201, 278, 289, 297, 324, 445 ff
 Pengebeløb, betroet til bude 226
 Perlesten, se efterladte ting på veje
 Permanentkrølning 154
 Perron'er 268 f
 Petroleumslampe 206, note 4
 Pigtråd 121, note 46, se efterladte ting på veje
 Pind 196 f, 320, 323, se også spyd
 Planker, se stilladser

- Plov 178
 Pony 159, 431
 Porcelæn 73, 263
 Poståbnerdom 435 f
 Pram, udlejet 254 f
 Primus 206, note 4
 Provokation 326
 Præsumptionsansvar, se bevisbyrde
 Prøvekørsel 229 ff, se også mekanikere
 Pumpeværk 179, 221, 393
 Punktering 114
 Pølsevogn 391, note 20
 Påsejling 125, 211, 254 f

 Rabat, blød 121, note 43
 Radiatorer 74, 87, 135
 Raket 155
 Rangering 266
 Reb 214
 Rederi 228, 250 f
 Redskaber 160, se også instrumenter og apparater
 Regnvandsrender 110
 Regnvej på gader og veje og ved udgravninger 44, 103, 110
 Regres efter F.A.L. § 25 99, 106 f, 110, 113, 115, 128, 135, 156, 168, 177, 179, 213, 217, 221, 228-240, 247, 260, 277, note 42, 282, note 16, 285 f, 290, 300, 318, 320, 325, 336, 378, 382 ff, 387 ff
 Remise 39, note 10

 Rendesten, se dæksler
 Reparation af bygnin-
 ger 53 ff, 252 f, af
 ting 219 ff, 256 af
 veje 115 ff, 391 f
 Restaurationslokaler 84, 162, 206
 Retirader, se toiletter i gårde
 Revner, se udgravninger
 Ridning 115, 282, 289, note 51, 429
 Riffel, se skydevåben
 Riste, se dæksler
 Roer, spildt på veje 112
 Roetog 277
 Rotter og rotteudryd-
 delse 138, 213, 217
 Rude 172, 264, 310, 320 f
 Rulleskøjter 318
 Rystelser, se ulemper
 Rækværk, se gelænder
 Ræve, se pelsdyr
 Røg, se ulemper
 Røgkanal 55
 Røgtere 282 f
 Røntgen 147
 Rør, se ledninger
 »Sagesløs» og hunde 282, 292 ff, 301
 Sagkundskab (3-19-2) 250
 Saks 193, note 19, 198, 338
 Salpetersæk 247, note 19
 Salt, bestrøning med 97, 101, se også grusning
 Saltsyre, se syre

 Sand 105
 Sandfygning 39, 454
 Savsmuld, se ulemper
 Selskabeligt samvær 262 ff, 432
 Selvforsvar 322, 326
 Selvmord 79
 Silo 213
 Sirup 137
 Skade, tyvagtig 305
 Skadesforsikring se kaskoforsikring
 Skarpe våben 192 ff
 Skibe 129, 207 ff, 250 f, 254 f, 392, note 25, 394
 Skibsfører 382
 Skoler 73, 193, 332 ff, 380, 384, 398, ulemper 39, grusning 100, note 18
 Skorsten 55, note 2, 63, 65, 77 f, 389 f
 Skorstensfejning 63, 77
 Skovl 192
 Skydetelt 189
 Skydevåben 156, 161, 185 ff, 245, note 15, 247, 310, 313, 323, 326, 384 f, 393, 407
 Skærvebunke, se efterladte ting på veje
 Slagge 158
 Slagter 385 f
 Slagteri 178
 Slangebøsser 194 f
 Slimet materiale, se efterladte ting på veje
 Slynge 159
 Smedie 39, note 10

- Smeltevand 100
 Smitte, af patienter
 148 ff, personale
 152 ff, 431, Hunde
 149, note 11, Kreatu-
 rer 151
 Smykker 438 f
 Smøregrav 132, 430
 Småærinder 243 f
 Snarer 345, 352 f
 Sne, se is og sne
 Sneboldkamp 313, 317,
 note 20, 335, note 2
 Snekastning og snibun-
 ker 96 ff, 109 f,
 119, 391
 Sod 38, note 8, 39, note
 10, 63, 76 f, 220
 Sokkel 106
 Soldat 162, 245, note
 15, 247, 436
 Solgte ting 187 f, 219 f
 Solution 136
 Speditør 228, note 4,
 251
 Spejderlejr 336
 Spejlglasrude 227
 Spil 57 f, 60, 209, 216,
 257, se også stilladser
 og kraner
 Spild, se efterladte ting
 på veje
 Spildevand 39, 99, 134
 Spiritusnydelse, se beru-
 selse
 Spisning 247
 Sport 89, 186, 258 ff,
 332, 335, 380, 393,
 431
 Spritdunk 143, note 10
 Sprængkapsel 323
- Sprængstof og spræng-
 ninger 136, 199 ff,
 247, 446
 Sprøjtemidler 306,
 note 2
 Spyd 195 ff, 311, 319,
 322, 336
 Stang 214
 Sten på veje 114
 Sterilisation, se instru-
 menter
 Stiger 57, note 7 og 10,
 59, 67, 73
 Stilladser 57 ff, 217
 Storm og blæst 59, 60,
 65, 78, 117, 175,
 208 f, 211, 214 f,
 218, 266 ff, 393
 Stråtag 276
 Støbekasse 131, 214
 Støj, se ulemper og
 pelsdyr
 Støv, se ulemper
 Svagelige mennesker
 150, 316, 418 ff, 443
 Svamp 75
 Svin 280, 291, 396
 Svinehus 56, note 7
 Svovlsyre, se syre
 Sværd 197 f
 Svømmebade 88, se
 iøvrigt badeanstalter
 Syfilis 148 f, se også
 smitte
 Sygehus, se hospitaler
 Syl 162
 Syre 32, 137, note 5,
 202 ff, 336, 429
 Sælgeres ansvar, se
 solgte ting
 Sømænd 382
- Sårbare ting, se egen
 risiko for kostbare og
 sårbare ting
 Tage 65 f
 Tandlægeapparat, be-
 skadigelse af, 263,
 note 6
 Tankforpagtere, se
 mekanikere
 Tankstationer 229, 234 f
 Teater 88, 429
 Tennis 260
 Tilskuer 88, 262
 Tilsyn overladt andre
 80 f, 333 ff, 337, 380
 Ting 164 ff, 370 ff,
 392 ff
 Tipning 435
 Tipvogne 213, 275, note
 38, 394
 Tivoli 155
 Tjenere 209 ff, 240 ff,
 376 ff, 427, se også
 entreprenører
 Tjenestekøretøjer 241
 Tjenestemænd 382 ff
 Tjære 206
 Tobaksrygning 247
 Toiletter i hoteller 85,
 på hospitaler 87, i
 gårde 99
 Tov, se reb
 Traktor 217, 378
 Trapper 56, note 7,
 69 ff, 89, 132, 333,
 369
 Travløb 159, note 7 a,
 259 f
 Tribune 157 f
 Tromler 119, 253, 391

- Træer, væltede 215, 452
 Træfældning 57, note 7
 Træner 259
 Tuberkulose 148 f, se
 også smitte
 Tunghøre, se svagelige
 mennesker
 Turbineanlæg 90
 Tyveri 246
 Tændstikker 205, 316,
 320, 327, note 38 a,
 386, 397
 Tærskværk 255
 Tørrecentrifuge 78
 Tøvejr 44, 74, note 29,
 390
 Tågeslør 113

 Udbringning af biler
 229 ff
 Udgravninger 41 ff, 90,
 105, 116, 118, 122,
 363, 368, 370, 391
 Udkørsel 170
 Udlån, se lånte ting og
 lånt personale
 Udsigtsforhold, veje
 109, broer 126, kra-
 ner 151, 219, baner
 271 ff
 Udsmidere 246
 Udstillinger 180, se også
 marked
 Ulempe, se fabrikker og
 skoler
 Ulykkesforsikring 168,
 284, 401 ff
 »Uvedkommende« 70,
 115, 123, 179, 180,
 205, 211, 347, 369,
 372, 429
 Vagtmand 295
 Vand, forurening af
 134, 450
 Vanddamp 39, note 10,
 se ulemper
 Vanddybde 88, 128
 Vandhaner 74, 86 f,
 247, 390
 Vandinstallation 74 ff
 Vandløb 89 ff, 182
 Vandopstandere 105
 Vandpumpe 182
 Vandpytter 109, 116,
 391
 Vandrør, se ledninger
 Vandskade iøvrigt
 46 ff, 51, 81, 86, 90,
 108, 135, 247, 390,
 444, se også lednings-
 sprængning
 Vandvogn 171, note 13
 Vandværk 47
 Vareelevator 80
 Varer, betroet til bude,
 226
 Varmedunk 147
 Vase 66, note 6
 Vaskeinstallation 64,
 77, se også installa-
 tioner
 Vaskeri 204
 W.C. kumme 57, 263,
 note 6
 Veje 47 ff, 107 ff,
 369 f, 390 ff, 414 ff,
 432
 Vejkryds 109, 114
 Vejledning, se instruk-
 tion
 Vejmaterialer, se efter-
 ladte ting på veje
 Vejrliget 109 f, 369
 Ventesal 268 f
 Viadukt 269
 Vilde dyr 303 ff, 407,
 425, note 21
 Viljesværk 342 f, 348,
 353 f
 Vind, se storm
 Vinde, se spil
 Vindue 66 f
 Vinduespolerer 67 f
 Vipning af bjælke 57,
 note 7
 Vippe 88
 Wire 60, 121, note 46,
 128, 210, 213 f, 217,
 note 1, 256, 319
 Vognmænd 227 ff, 435,
 439
 Vognstang 166, se heste-
 køretøjer
 Vrag 207 f
 Væddere 280, 290
 Væltning af ting 214 f
 Værft 220, 228, 250,
 255
 Værktøj 209, se også
 materiel
 Værnepligtige 153, 187
 »Værtsdyr« 288 f
 Våben 182 ff, 379, se
 også skydevåben og
 skarpe våben
 Våbenhandler 187 f
 Våbentransport 435
 Vådesværk 342 f, 348 f,
 353 f
 Zoologisk Have 159,
 299, 305, 431

Æbleskrog 319, note 30,
407

Økse 192 f, 198, 334
Ølflaske 158
Ølglas 162
Ørreder 449 f
Øsken 67

Åndssvageanstalt 152
Årsagsforbindelse 145,
153, 195, 198, 264,
275, 445, 448 f
Årstidernes skiften 109